

ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ

Political Life

2 – 2026

Редакційна політика

«Політичне життя» – загальнополітичний, навчальний, науковий, науково-популярний журнал, присвячений дослідженням у сфері соціально-політичного та соціогуманітарного наукового знання. Тематика поданих статей має відповідати актуальним проблемам соціально-політичної реальності та сучасного політичного дискурсу. Практичне значення авторських статей має бути спрямоване на дослідження та рекомендації, які розкривають – світові, загальнонаціональні та регіональні політичні процеси; актуальні проблеми міжнародних відносин, суспільних комунікацій та регіональних студій; шляхи вдосконалення державного управління та місцевого самоврядування.

Публікація статей в межах зареєстрованого обсягу журналу є безкоштовною.

Журнал «Політичне життя» включено до категорії «Б» переліку фахових видань з політичних наук згідно наказу МОН України № 886 від 02.07.2020 р.

Журнал індексується у міжнародній наукометричній базі даних Index Copernicus: <https://journals.indexcopernicus.com/search/details?id=46655>.

Журнал «Політичне життя» №2, 2026 р. публікується за рішенням Вченої Ради Донецького національного університету імені Василя Стуса.

Протокол № 11 від 27.03.2026 р.

Редакційна колегія:

Маццишина І. В., д. політ. н., професор,

Донецький національний університет імені Василя Стуса (*головний редактор*)

Польовий М. А., д. політ. н., професор,

Донецький національний університет імені Василя Стуса (*заступник головного редактора*)

Краснопольська Т. М., к. політ. н., доцент, Національний університет «Одеська юридична академія»

Мелеганіч Г. І., к. політ. н., доцент, Ужгородський національний університет

Синовець П. А., к. політ. н., доцент, Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова

Стеблина Н. О., д. політ. н., професор, Донецький національний університет імені Василя Стуса

Ягунов Д. В., д. політ. н., доцент, Донецький національний університет імені Василя Стуса

Andrei Taranu, Prof., dr., v-ce dean of the Faculty of Political Science, National School of Political Science and Administration in Bucharest (Romania)

Daniela La Foresta, Prof., dr., Department of Political Science, Naples Federico II University (Italy)

Lucia Mokra, doc. JUDr., PhD., Ph.D., dean of Faculty of Social and Economic Sciences, Comenius University in Bratislava (Slovakia)

DOI 10.31558/2519-2949.2026.2

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації КВ 22504-12404ПП від 27.01.2017

Ідентифікатор медіа R30-03165 зареєстровано рішенням Національної ради України з питань телебачення та радіомовлення №772 від 14.03.2024

© ДонНУ імені Василя Стуса, колектив авторів, 2026

ЗМІСТ

ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ТА ПРОЦЕСИ

<i>Чальцева О. М</i> КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ТА ОПЕРАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ІНСТИТУЦІЙНОЇ АМБІДЕКСТРИЧНОСТІ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ	5
<i>Примуш М. В.</i> СУТНІСТЬ ЕЛЕКТОРАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ ТА ОСНОВНІ ЇЇ ФОРМИ	10
<i>Федчик Ю. Ю., Ярош Я. Б</i> ЕЛЕКТОРАЛЬНІ ОРІЄНТАЦІЇ ТА ДОВІРА ВИБОРЦІВ ДО ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В УКРАЇНІ.....	19
<i>Горай О. С.</i> ПОЛІТИЧНІ КОАЛІЦІЇ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ.....	27
<i>Краснопольська Т. М.</i> МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ДИПЛОМАТІЇ: НОВІ ПІДХОДИ ДО ПРИЙНЯТТЯ ПОЛІТИКО-УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ	34
<i>Абсаямов К. Ю.</i> ІНСТИТУЦІОНАЛЬНА СТРУКТУРА ПОЛІТИЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ: БЕЗПЕКОВИЙ ВИМІР	42
<i>Ягунов Д. В.</i> ДЕКЛАРАТИВНІСТЬ РІВНОСТІ СТОРІН ТА ІНДЕКС ПУНІТИВНОСТІ: ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ДИСЦИПЛІНАРНИХ ПРАКТИК ЩОДО АДВОКАТІВ, ПРОКУРОРІВ І СЛІДЧИХ В УКРАЇНІ.....	49
<i>Косенко М. С.</i> ЦИФРОВА СУВЕРЕННІСТЬ ТА Е-ДЕМОКРАТІЯ: БАЛАНС МІЖ БЕЗПЕКОЮ ДАНИХ ТА ПРОЗОРИСТЮ ПОЛІТИЧНОГО ПРОЦЕСУ	87
<i>Полухіна А. В., Юрій В. А.</i> OSINT ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОЛІТИЧНОГО АНАЛІЗУ КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ.....	95
<i>Железков А. І.</i> КРИЗА «КЛАСИЧНОЇ ДЕМОКРАТІЇ»: НОВІ ВИКЛИКИ ТА ЖИТТЄЗДАТНІСТЬ	101
<i>Лобода Д. О.</i> КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ІНСТИТУТУ ПОЛІТИЧНОЇ МЕДІАЦІЇ.....	108

ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА ТА ІДЕОЛОГІЯ

<i>Мацішина І. В</i> ЦИФРОВИЙ АВТОРИТАРИЗМ ТА СТЕКАКТИВІЗМ	118
<i>Гедікова Н. П.</i> ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА РЕГУЛЮВАННЯ АКАДЕМІЧНОЇ СВОБОДИ І АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ США Й УКРАЇНИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ	125
<i>Голденштейн К. О.</i> ОСМИСЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОЛІ ПОЛІТИЧНОЇ СИМВОЛІКИ: ВІД ЕПОХИ ВІДРОДЖЕННЯ ДО СЕРЕДИНИ ХХ СТОЛІТТЯ	134
<i>Каприця Р. О.</i> КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ ПОЛІТИЧНИХ ЕЛІТ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ: ТИПОЛОГІЯ ТА МОДЕЛІ РЕАЛІЗАЦІЇ.....	141
<i>Булгаков Д. О.</i> ФРЕЙМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У ВИСВІТЛЕННІ САМІТУ ТРАМП–ПУТІН (АЛЯСКА, 2025)	149
<i>Примаков К. Ю.</i> ВПЛИВ СТРАТЕГІЇ ПОЛІТИЧНОЇ МЕДІАЦІЇ НА УСПІШНІСТЬ ВИРІШЕННЯ ПОЛІТИЧНОГО КОНФЛІКТУ / СПОРУ	159

<i>Щередіна Т. О., Глубоченко К. О.</i> ОСВІТНЯ МІГРАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ: ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ВИКЛИКИ, СТАТИСТИЧНИЙ ВИМІР ТА СТРАТЕГІЧНІ НАСЛІДКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	165
--	-----

ПОЛІТИЧНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ СИСТЕМ ТА ГЛОБАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

<i>Куц Г. М.</i> ВІДМІННОСТІ МІЖ БРЕНДОМ ТА ІМІДЖЕМ: ПОЛІТИКО-МІЖНАРОДНИЙ ВИМІР	173
--	-----

<i>Наумкіна С. М., Ляшенко С.</i> ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНСТИТУЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В КОНТЕКСТІ РОЗШИРЕННЯ: ВИКЛИКИ ДЛЯ ІНТЕГРАЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ УКРАЇНИ	181
---	-----

<i>Пашков В. О.</i> ДРУГА АДМІНІСТРАЦІЯ Д. ТРАМПА ТА КРАЇНИ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ: ТРАДИЦІЙНІ ПАТРОН-КЛІЄНТАРНІ ВІДНОСИНИ В НОВОМУ ГЕОПОЛІТИЧНОМУ КОНТЕКСТІ (ЧАСТИНА I)	188
---	-----

<i>Ощипок І. Ф.</i> ПУБЛІЧНА ДИПЛОМАТІЯ СВЯТОГО ПРЕСТОЛУ ЗА ПОНТИФКАТУ ПАПИ ФРАНЦИСКА В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	198
---	-----

<i>Поведа О. П.</i> ЧЕСЬКО-УКРАЇНСЬКІ ВІДНОСИНИ В 2022-2026 РОКАХ: ОСОБЛИВОСТІ, ТЕНДЕНЦІЇ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	206
---	-----

<i>Ботун Ч., Яремчук І.</i> ВИБІРКОВА ВЗАЄМОДІЯ ЯК МОДЕЛЬ СУЧАСНИХ ВІДНОСИН МІЖ ЄС ТА КНР	212
--	-----

<i>Малахівський І. І.</i> АМЕРИКАНО-УКРАЇНСЬКІ ВІДНОСИНИ В СВІТЛІ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ	218
---	-----

ВИМОГИ ДО АВТОРСЬКИХ ОРИГІНАЛІВ СТАТЕЙ	230
--	-----

ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ТА ПРОЦЕСИ

DOI 10.31558/2519-2949.2026.2.1

УДК 321.01:351.07:316.42

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3922-7619>

Чальцева О. М., Донецький національний університет імені Василя Стуса

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ТА ОПЕРАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ІНСТИТУЦІЙНОЇ
АМБІДЕКСТРИЧНОСТІ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ

У статті здійснено теоретико-методологічне обґрунтування та операціоналізація концепту «інституційної амбідекстричності» як стратегічного механізму адаптації політичних систем до умов безпрецедентної невизначеності та екзистенційних викликів. У роботі розглянуто амбідекстричність не просто як організаційну властивість, а як свідомо конструйовану «дворуку» архітектуру врядування, що дозволяє поєднувати процеси експлуатації (вдосконалення наявних процедур для підтримання стабільності) та дослідження (генерацію радикальних інновацій і нових можливостей). Особливу увагу приділено режимному виміру проблеми. Авторитарні системи, попри високу ефективність експлуатації ресурсів у короткостроковій перспективі, через ієрархічну фрагментарність та атрофію горизонтальних зв'язків схильні до «пастки успіху» та імітаційної амбідекстричності. Натомість демократичні системи, завдяки поліцентричності та розвиненим петлям зворотного зв'язку, демонструють вищий потенціал адаптивної стійкості у довгостроковому періоді. Методологічна новизна роботи полягає у переході від оцінювання «змісту» державних політик до аналізу «архітектури гнучкості» системи. Запропоновано трирівневу систему (перший критерій - вимірювання інституційної стабільності та контролю, другий критерій (оцінка адаптивної гнучкості та інноваційності), третій, синтетичний критерій (аналіз амбідекстричного балансу та стійкості)) аналізу оцінювання амбідекстричності, що включає критерії та індикатори ітеративності навчання, інклюзивності моніторингу та інституційної емерджентності. Окремо проаналізовано феномен «подвійної інституціоналізації» у транзитних демократіях, де зовнішній вплив виступає екзогенним драйвером інновацій, але водночас створює ризик «пастки невдачі» у разі відсутності внутрішньої інституційної готовності до змін.

Ключові слова: інститути, інституційна амбідекстричність, адаптивне врядування, політична система, експлуатація, дослідження, інституційна пастка, зовнішній вплив, авторитарна система, демократія, транзитна демократія.

Постановка проблеми. Сучасний етап функціонування політичних систем характеризується безпрецедентним рівнем складності, глибокої невизначеності та суспільної конфліктності, що зумовлює у практичному сенсі системну кризу моделей державного управління. З наукової точки зору проблема є актуальною у зв'язку із тим, що постає потреба у теоретичному обґрунтуванні трансформації практик державного врядування на емпіричному матеріалі різних за режимними характеристиками систем.

З огляду на це, стратегічним імперативом виживання та еволюційного розвитку сучасних політичних систем є формування моделі «інституційної амбідекстричності». Цей концепт вимагає свідомого конструювання «дворукої» системи управління, здатної одночасно ефективно експлуатувати (exploitation) і досліджувати (exploration) [1].

Експлуатація – це діяльність, яка передбачає зосередження на вдосконаленні існуючих продуктів, процесів і технологій і спрямована на ефективність, зниження витрат та інкрементальні (поступові) інновації. Дослідження – це зосередження на пошуку нових знань, розробці нових продуктів/послуг, виході на нові ринки. Це діяльність, спрямована на гнучкість, адаптивність, радикальні інновації та впровадження нових можливостей.

Оскільки амбідекстричність слід трактувати як здатність системи до самокорекції, тобто бути одночасно стабільною та інноваційною важливо розробити систему критеріїв, для аналізу державних стратегій в умовах невизначеного середовища. Емпіричні дослідження мають бути зосереджені не стільки на «змісті» політики, скільки на її «архітектурі» яка має бути гнучкою, а саме такою де переважає «дослідження», а не «експлуатація».

Метою роботи є концептуалізація амбідекстричності політичної системи в умовах діаметральних режимних середовищ як механізм адаптації до умов невизначеності.

Виклад основного матеріалу. Для теоретичного обґрунтування проблеми адаптивності через стратегію амбідекстричності систем принциповим являється те, яка саме в режимному вимірі країна/ни обрана/ні для аналізу. Саме від цього буде залежати стратегія дослідження і зроблені висновки до відповідного типу держав. Об'єднувальним фактором для всіх видів політичних систем є те, що основною метою буде її самозбереження і здатність адекватно реагувати на зовнішні і внутрішні виклики.

Адміністративно-командна природа авторитарних систем зумовлює формування фрагментарної архітектури управління, орієнтованої на короткострокове виживання через жорсткий контроль над всіма підсистемами. Така фрагментарність стає головною детермінантою низької адаптивності та негнучкості системи. Через атрофію механізмів самоорганізації підсистем авторитарна держава втрачає здатність до ефективного реагування на комплексні виклики без безпосереднього втручання вищої вертикалі влади. Авторитаризм як правило демонструє високу ефективність експлуатації існуючих ресурсів. Проте через фрагментованість (вертикальну ізоляцію) та відсутність зворотного зв'язку, він не здатний до якісного дослідження (exploration), як наслідок, це приводить до «імітаційної амбідекстричності» (фасадних реформ при збереженні патрон-клієнтських моделей управління).

Для демократичних держав важливим є не лише інерційне реагування на виклики, а збереження легітимності та емерджентності системи, яка буде відповідати принципам публічного управління. Оскільки демократія за своєю природою поліцентрична, зовнішній вплив та інституційний плюралізм стимулюють постійний пошук нових рішень. Як наслідок, у таких системах вищий ризик «інституційного хаосу» в короткостроковій перспективі, але вища адаптивна стійкість у довгостроковій. Тому нова парадигма має концептуалізувати управління не як пошук статичного ідеалу, а як ітеративний процес «навчання через дію», де публічна політика розглядається як експеримент із вбудованими ефективними петлями зворотного зв'язку.

Для транзитних демократій, ситуація ускладнюється феноменом «подвійної інституціоналізації», а саме деструктивним симбіозом пострадянських/постсоціалістичних патрон-клієнтських ієрархій та нових прозорих інститутів. Емпіричний досвід трансформації політичних режимів у перехідних системах доводить, що формальне збереження виборчих процедур без розвитку поліцентричного співуправління створює сприятливий ґрунт для популістського демонтажу системи стримувань і противаг. В умовах екзистенційних загроз, зокрема територіальних конфліктів та війн, виникає критичний ризик потрапляння в інституційні «пастки». Вони проявляються у готовності соціуму делегувати частину свобод в обмін на безпеку, що легітимізує розширення надзвичайних повноважень виконавчої влади. Тенденція таких повноважень до перманентності створює реальну загрозу поступового згортання публічної сфери та деградації демократичних інститутів. Для перехідних систем саме інституційна гнучкість, міцно вкорінена у демократичній політичній культурі, є єдиним дієвим механізмом, який уможливорює паралельне ведення війни та реалізацію структурних реформ, запобігаючи незворотній деградації політичної системи.

Теоретичні основи адаптивності були закладені роботами представника неінституціональної парадигми Джеймса Марча та дослідниками школи Карнегі. Фундаментальний зсув у розумінні організаційного навчання та дизайну управління відбувся у 1991 році з публікацією статті Джеймса Г. Марча «Exploration and exploitation in organizational learning». Дж. Марч, будучи видатним представником Карнегі-школи та спираючись на роботи по теорії прийняття рішень Г.Саймона, постулював, що виживання будь-якої системи залежить від того, як вона розподіляє ресурси між двома конкуруючими видами діяльності [7].

Експлуатація в розумінні Дж. Марча включає в себе такі аспекти, як уточнення, вибір, виробництво, ефективність, відбір, впровадження та виконання. Вона орієнтована на використання «старих істин» і досягнення короткострокової віддачі. Навпаки, дослідження охоплює пошук, варіювання, прийняття ризику, експериментування, гру, гнучкість, відкриття та інновацію. Основний

конфлікт полягає в тому, що ці два процеси конкурують за одні й ті ж дефіцитні ресурси: час, увагу та фінанси. Більше того, вони вимагають принципово різних організаційних культур та структур управління. Дж. Марч виявив дві критичні пастки, в які потрапляють організації при недотриманні балансу: пастка успіху, коли організація надмірно фокусується на експлуатації, досягаючи високої ефективності в поточній діяльності. Це створює позитивний зворотний зв'язок, який змушує систему ще більше інвестувати в існуючі навички, роблячи її вразливою перед радикальними змінами зовнішнього середовища. Пастка невдачі, коли організація постійно досліджує нові ідеї, не доводячи їх до реалізації. Витрати на експерименти зростають, а відсутність впроваджених результатів веде до нових пошуків, створюючи цикл не ефективних інновацій. Для політичних інститутів і державних органів ця дилема ускладнюється тим, що адміністративні системи за своєю природою схильні до експлуатації, віддаючи пріоритет стабільності, передбачуваності та мінімізації ризиків [7].

Сучасний управлінський вимір проблеми представлений у концепціях менеджеріального підходу. Так, концепція нової парадигми управління (С. Гетцфілд-Доддс, В. Герлаг, Т. Компас, А. Со, 2019) розглядає адаптивне врядування як пряму відповідь на поразку традиційної ієрархічної («командно-контрольної») моделі держави. Дослідники цього напряму виділяють три причини неефективності традиційного управління: складність проблем (екологічні, соціальні, економічні, політичні), глибоку невизначеність та конфліктність інтересів у суспільстві, де не існує єдиного ідеального рішення [2].

Переважає більшість авторів менеджеріального підходу стверджують, що здатність тих, хто управляє оркеструвати та інтегрувати існуючі активи для одночасного дослідження та експлуатації є критично важливою для подолання інерції та забезпечення адаптації системи до мінливого і невизначеного середовища.

Дослідники М. Янссен та Х. ван дер Ворта, викривають парадокс управління, а саме на їх думку, адаптивне врядування є постійним «балансуючим актом» між традиційними імперативами стабільності й підзвітності та сучасною потребою в інноваційності. При цьому, на їх думку, критично важливо розмежовувати гнучкість як швидке реагування в межах існуючих структур та адаптивність як здатність змінювати самі правила та процеси у відповідь на виклики [5].

Емпіричне дослідження інституційної амбідекстричності у публічному управлінні вимагає поєднання методів, які дозволять виміряти два протилежні процеси: exploitation (використання наявних ресурсів, стабільність) та exploration (пошук інновацій, адаптивність). Оскільки амбідекстричність - це здатність системи до самокорекції, ми оцінюємо не стільки «зміст» політики, скільки її «архітектуру гнучкості». Відповідно до такої логіки стратегія дослідження вимагає розроблення композиції методів і чіткої системи метрик.

Для дослідження та оцінювання амбідекстрії доцільним було б використання тривірневої системи аналізу, що охоплює критерії функціональної стабільності, адаптивний потенціал та інтегральний баланс політичної системи.

Перший критерій (вимірювання інституційної стабільності та контролю (exploitation)) зосереджений на оцінці спроможності режиму підтримувати внутрішній порядок та ефективно реалізовувати базові державні функції через існуючі традиційні ієрархії. Основними параметрами тут виступають ефективність бюрократичного апарату, що можна верифікувати через індекс Government Effectiveness (WGI) [11], та сила правопорядку, заснована на показниках підіндексу Rule of Law (WGI)[11]. Принциповою відмінністю між політичними системами є характер правозастосування: якщо в демократіях воно тягнє до універсальності, то в авторитарних моделях часто трансформується у «вибіркову законність». Додатковим індикатором у межах цього критерію є операційна швидкість прийняття та імплементації рішень. Вона дозволяє виявити переваги авторитарної вертикалі в короткостроковому адмініструванні (за рахунок відсутності публічного діалогу), що, однак, створює ризики низької якості рішень у довгостроковій перспективі.

Другий критерій (оцінка адаптивної гнучкості та інноваційності (exploration)) спрямований на визначення здатності системи до самооновлення та «навчання через дію». Ключовим параметром тут є відкритість до змін, яка вимірюється через індекс демократії (Deliberative Component Index ((V-Dem)) [10]. Це дозволяє встановити наявність або відсутність дієвих петель зворотного зв'язку, які є критично низькими в авторитарних режимах. Інституційна інноваційність може оцінюватись через субіндекс Глобального інноваційного індексу (Global Innovation Index (GII)) [3], що вказує на готовність держави створювати умови для експериментальних проєктів у врядуванні. Завершальним елементом цього блоку є емерджентність, або здатність системи до самоорганізації, що проявляється

у частці автономних рішень на рівні громад (проявляється у демократіях). Високий рівень самоорганізації в децентралізованих демократіях протиставляється заблокованим горизонтальним зв'язкам в умовах авторитарної централізації.

Третій, синтетичний критерій (аналіз амбідекстричного балансу та стійкості), призначений для ідентифікації системних «пасток» та оцінки загальної життєздатності моделі управління. Він включає розрахунок коефіцієнта ієрархічного тиску як співвідношення показників політичної стабільності до рівня підзвітності та свободи слова (WGI). Значний дисбаланс у цьому співвідношенні (зокрема, перевищення показником стабільності рівня свободи більш ніж удвічі) свідчить про перебування системи в «пастці успіху».

Важливим аспектом цього критерію є виявлення рівня стійкості є рівень корупції, емпірично це можна довести через порівняння офіційних антикорупційних рейтингів: Індекс сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index (CPI)) [8], Global Corruption Barometer (GCB) [9], Index of Public Integrity (IPI) [4] із даними імітації реформ під зовнішнім впливом. Фінальним показником стійкості системи виступає її реакція на екзогенні шоки (війни, пандемії тощо), що вимірюється через динаміку відновлення ключових соціально-економічних показників. Це дає змогу оцінити реальну, а не задекларовану амбідекстричність політичної системи в умовах кризи. Зовнішній вплив в трансформаційних системах виконує функцію «екзогенного шоку», який примусово виводить систему з «пастки успіху» (пострадянської стагнації). В умовах транзитивної політичної системи, зовнішній вплив міжнародних акторів (ЄС,

НАТО) на прикладі України, виступає ключовим екзогенним драйвером інституційної амбідекстричності, виконуючи роль компенсатора внутрішнього дефіциту інноваційного пошуку (exploration). Однак ефективність цього впливу обмежена феноменом «інституційного розриву»: якщо зовнішні вимоги до модернізації значно перевищують внутрішню спроможність системи до стабільного функціонування, виникає ризик потрапляння в «пастку невдачі», де реальні реформи заміщуються їх імітацією задля збереження зовнішньої легітимності. Зовнішній вплив часто створює ідеальну «карту» (інституційне картування), але неформальні мережі (SNA) [6] перехоплюють ці ресурси, перетворюючи адаптивне врядування на інструмент збереження старого режиму.

Отже, справжня інституційна амбідекстричність політичної системи не є наслідком механічного запозичення іноземного досвіду або зовнішнього впливу. Вона виникає лише за умови глибокої інтерналізації зовнішніх імпульсів, коли інноваційні практики стають органічною частиною внутрішньої політичної культури, а не залишаються декоративним «фасадом» для легітимізації перед суб'єктами, що ініціюють зміни. Перехід від імітаційної до реальної амбідекстрії маркує здатність системи до автентичного самооновлення, де зовнішні драйвери трансформації стимулюють внутрішні інституції до адаптивної стійкості.

Висновки. Режимна специфіка інституційної амбідекстричності виявляється у диференціації алгоритмів реагування на екзогенні та ендогенні виклики, що безпосередньо зумовлює варіативність результативності державних політик у різних часових перспективах. Попри здатність будь-якої політичної системи мобілізувати наявні ресурси для досягнення короткострокової ефективності, довгострокова життєздатність режимів визначається їхньою спроможністю до підтримання амбідекстричного балансу. Зокрема, авторитарна «вертикаль» управління за своєю природою є стратегією гіпертрофованої експлуатації. Вона демонструє високу результативність у стабільних або прогнозованих умовах за рахунок жорсткої концентрації ресурсів та ієрархічного контролю. Проте в довгостроковій перспективі така модель неминуче призводить до зростання інституційної крихкості та можливо розпаду системи. Це зумовлено функціональною нездатністю авторитарних систем до повноцінного оновлення, ініціювання радикальних інновацій та формування гнучких петель зворотного зв'язку. Як наслідок, атрофія механізмів адаптації позбавляє авторитарну державу можливості самокорекції, роблячи її вразливою перед складними, нелінійними кризами, де ієрархічне управління не може замінити емерджентну гнучкість поліцентричних інститутів.

Бібліографічний список / References:

1. Cannaerts, N., Segers, J., & Warsen, R. (2020). Ambidexterity and public organizations: A configurational perspective. *Public Performance & Management Review*, 43(3), 688–712. <https://doi.org/10.1080/15309576.2019.1676272>
2. Getzfeld-Dodds, S., Gerlagh, W., Compas, T., & Yeo, A. (2019). Adaptive governance: Managing complexity and uncertainty in social-ecological systems.
3. Global Innovation Index. (n.d.). World Intellectual Property Organization.

<https://www.globalinnovationindex.org>

4. Index of Public Integrity. (n.d.). European Research Centre for Anti-Corruption and State-Building.

<https://www.integrity-index.org>

5. Janssen, M., & van der Voort, H. (2016). Adaptive governance: Towards a stable, accountable and responsive government. *Government Information Quarterly*. <https://doi.org/10.1016/j.giq.2016.02.003>

6. Kadushin, C. (2012). Understanding social networks: Theories, concepts, and findings. Oxford University Press. <https://global.oup.com/academic/product/understanding-social-networks-9780195379464>

7. March, J. G. (1991). Exploration and exploitation in organizational learning. *Organization Science*, 2(1), 71–87. <https://doi.org/10.1287/orsc.2.1.71>

8. Transparency International. (n.d.). Corruption Perceptions Index (CPI). <https://www.transparency.org/en/cpi>

9. Transparency International. (n.d.). Global Corruption Barometer (GCB).

<https://www.transparency.org/en/gcb>

10. Varieties of Democracy Institute. (n.d.). Deliberative Component Index (V-Dem). <https://www.v-dem.net>

11. Worldwide Governance Indicators (WGI): Government effectiveness. (n.d.). World Bank.

<https://info.worldbank.org/governance/wgi>

Chaltseva O. Conceptualization and operationalization of institutional ambidextrousness in the political system

The article provides a theoretical and methodological substantiation and operationalization of the concept of institutional ambidexterity as a strategic mechanism for adapting political systems to conditions of unprecedented uncertainty and existential challenges. Institutional ambidexterity is interpreted not merely as an organizational characteristic, but as a deliberately constructed “two-handed” governance architecture capable of combining processes of exploitation — the improvement of existing procedures to maintain stability — and exploration, which involves the generation of radical innovations and new opportunities for development. Particular attention is devoted to the regime dimension of the problem. Authoritarian systems, despite their capacity to ensure highly efficient exploitation of resources in the short term, tend to fall into a “success trap” and develop forms of imitative ambidexterity due to hierarchical fragmentation and the atrophy of horizontal linkages. Democratic systems, by contrast, owing to their polycentric structure, institutional competition, and developed feedback mechanisms, demonstrate a greater potential for adaptive resilience in the long-term perspective. The methodological novelty of the study lies in shifting the analytical focus from evaluating the content of public policies to examining the “architecture of flexibility” of the political system itself. A three-level framework for assessing institutional ambidexterity is proposed: the first level measures institutional stability and control; the second evaluates adaptive flexibility and innovativeness; and the third, synthetic level focuses on the analysis of ambidextrous balance and systemic resilience. The proposed model incorporates criteria and indicators related to iterative learning, inclusiveness of monitoring, and institutional emergence. The article also examines the phenomenon of “double institutionalization” in transitional democracies, where external influence functions as an exogenous driver of innovation while simultaneously creating the risk of a “failure trap” in cases where domestic institutions lack the internal capacity and preparedness for transformation.

Keywords: *institutions, institutional ambidexterity, adaptive governance, political system, exploitation, research, institutional trap, external influence, authoritarian system, democracy, transitional democracy.*

DOI 10.31558/2519-2949.2026.2.2

УДК 329:324.8

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5769-7345>

Примуш М. В., Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

СУТНІСТЬ ЕЛЕКТОРАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ ТА ОСНОВНІ ЇЇ ФОРМИ

У статті здійснено комплексний аналіз сутності електоральної діяльності політичних партій та основних форм її реалізації в умовах демократичного політичного процесу. Розглянуто теоретико-методологічні підходи до розуміння ролі політичних партій як ключових суб'єктів виборчого процесу, що забезпечують зв'язок між суспільством і державною владою. Обґрунтовано, що електоральна функція є базовою функцією політичної партії, оскільки саме через участь у виборах партії прагнуть здобути політичне представництво, вплив на формування органів державної влади та можливість реалізації власних програмних цілей. Показано, що участь політичних партій у виборах має не лише політичний, а й публічно-правовий характер, що знаходить своє відображення у законодавстві багатьох держав. Особливу увагу приділено аналізу основних форм електоральної діяльності політичних партій, серед яких провідне місце займають агітація та пропаганда. Розкрито специфіку прямих і непрямих способів комунікації партій із виборцями, охарактеризовано особливості використання друкованих матеріалів, медіа, особистих зустрічей, мітингів, кампаній «від дверей до дверей» та інших інструментів мобілізації електорату. Визначено відмінності між агітацією та пропагандою, а також охарактеризовано основні стратегії та методи пропагандистського впливу в межах виборчих кампаній. У статті проаналізовано психологічний аспект електоральної діяльності політичних партій. Досліджено механізми психологічного впливу на виборців, закономірності трансформації політичних установок, стереотипів, переконань та поведінкових моделей електорату. Визначено, що ефективність психологічного впливу значною мірою залежить від урахування соціально-психологічних особливостей різних груп населення, рівня політичної культури, емоційного стану виборців, а також авторитетності джерела інформації. Окреслено етапи психологічного впливу під час виборчої кампанії та охарактеризовано його основні інструменти, зокрема емоційне переконання, маніпулятивні технології, використання авторитету, ефекту симпатії та механізмів когнітивного дисонансу. Значну увагу приділено диференціації підходів політичних партій до роботи з міським і сільським населенням. Показано, що електоральна діяльність повинна враховувати специфіку політичної культури, рівень інформованості, соціальні установки та особливості способу життя різних соціальних груп. Наголошено, що професійна організація роботи з виборцями, правильний вибір форм комунікації та вміння поєднувати раціональний і емоційний вплив є важливими умовами успішної виборчої кампанії.

Ключові слова: електорат, агітація, пропаганда, психологічний вплив, парціальні зміни, «чорний PR».

Постановка проблеми. Політична партія є центральним інститутом демократичної системи, який забезпечує зв'язок між громадянами і державними структурами. Вона виражає інтереси певних соціальних груп, сприяє їх представленню у владних органах і впливає на формування політичного курсу держави. Партія – це така політична група, що присутня у виборчому процесі яка здатна висунути через вибори кандидатів на публічні посади. Вони висувають кандидатів і ведуть виборчу кампанію з надією на встановлення у майбутньому контролю над складом і політикою уряду. Партії відіграють основну роль у залученні мас у політику та «підборі», підготовці та висуненні політичних кадрів на вищі державні посади тощо.

Метою статті є комплексне висвітлення ролі політичних партій в електоральної діяльності та з'ясування основних її форм.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Останні дослідження політичних партій

спираються на класичні підходи Дж. Сарторі (типологія та конкуренція партійних систем), М. Дюверже (організаційні моделі партій і вплив виборчих систем), Р. Міхельса (тенденція до олігархізації партій), С. Ліпсета і С. Роккана (соціальні розломи як основа партійних поділів), Р. Каца і П. Меїра (картелізація партій і зближення з державою), П. Норріс (участь, мобілізація, якість представництва), К. Мудде (радикальні партії та ідеологічні ніші). В українській науці проблематику партій, парламентських коаліцій та взаємодії партій з інститутами влади висвітлювали Ф. Рудич, М. Михальченко, О. Майборода, М. Обушний, М. Примуш, Ю. Шведа, Ю. Остапець, М. Кармазіна, І. Кресіна, А. Романюк, а правові аспекти діяльності партії пов'язують із конституційними гарантіями плюралізму, виборчим законодавством і вимогами прозорості фінансування.

Виклад основного матеріалу. Головна функція політичних партій — електоральна, що визначається самою сутністю їх як організацій, призначених для завоювання та здійснення державної влади. У демократичному суспільстві ця мета може бути досягнута тільки легальним шляхом, тобто участю політичних партій у виборах, і передусім центральних державних інститутів — голови держави та парламенту (але, наприклад, в Ізраїлі загальними прямими виборами обирається й голова уряду) [8, р. 214–218]. Саме тому в усіх законодавчих визначеннях політичних партій, які наводилися, електоральна функція висувається на перший план.

Але електоральна функція має публічний характер, і тому її здійснення є не тільки правом, але й обов'язком політичних партій [1, с. 212–216]. Доказ тому — передбачене законодавством ряду країн вже згадуване положення про те, що тривала неучасть політичної партії у виборах є підставою або для її розпуску, або для втрати її статусу партії.

Саме електоральна функція покликана забезпечити підтримку політичної партії виборцями і тим самим здолати ті відсоткові бар'єри, що встановлюються виборчими законами та потрапили до парламенту, а зрештою, і здобути владу і можливість безпосередньо справляти вплив на політику.

Організувати роботу з виборцями належним чином можна лише професійно володіючи великим арсеналом методів прямого, непрямого та опосередкованого впливу на цільові групи [4, с. 56–60]. І від того наскільки професійними будуть запропоновані виборцям друковані матеріали, виступи на радіо та телебаченні, промови на мітингах і спеціальних заходах, особисті зустрічі з виборцями і т. ін., залежатиме й рівень підтримки електоратом політичної партії.

Працюючи з виборцями варто завжди мати почуття міри, враховувати особливості роботи з цільовими групами, специфіку застосування тієї чи іншої методики та вибору оптимальних форм контакту незалежно від того, якій із них суб'єкт політичного процесу віддає перевагу [5, с. 97–102]. Серед відомих політичній історії форм контактів із виборцями найчастіше використовується такі як агітація та пропаганда.

Агітація (від лат. *agitatio* – “приведення в дію”) – усна, друкована та наочна політична діяльність, що впливає на свідомість і настрої мас з метою спонукання їх до прийняття певних рішень або зміни симпатій та вподобань [3, с. 245–249].

Іншими словами, агітація – процес впливу на виборця в ході передвиборної кампанії. А будь-який процес має сенс лише тоді, коли він орієнтований на певний результат. І результатом цим залежно від кампанії є або перемога місцевого кандидата на місцевих виборах, або перемога кандидата у народні депутати, або ж перемога вашого лідера на президентських виборах тощо.

За радянських часів агітація була найважливішим засобом мобілізації мас на “побудову в країні комунізму”, в той час як у капіталістичних країнах агітація слугувала (і слугує) забезпеченню потреб політичної боротьби соціальних класів та політичних партій.

Непрямими видами контактування з виборцями є: друкована агітація і жива опосередкована агітація. До друкованих видів агітації включаються: біг-борди, плакати, брошури, буклети, листівки, публікації тощо. До опосередкованих видів агітації відносяться: виступи на радіо, телебаченні і т. ін.

Прямими видами контактування партії з виборцями є: особисті зустрічі кандидата від партії у місцях великого скупчення потенційних прихильників; виступи-промови на мітингах та інших масових заходах; зустрічі кандидата (або його довіреної особи) з людиною в її оселі; кампанія “Від дверей до дверей”, кампанія “Всі на вибори” тощо [2, с. 73–76].

Агітація відрізняється від пропаганди тим, що остання відокремлює автора повідомлення від джерела повідомлення. А це означає, що автор повідомлення насправді не завжди є реальним автором, він може бути лише ретранслятором повідомлення, людиною, яка його озвучує.

Пропаганда доцільна тоді, коли з ряду причин відповідальність за зміст необхідно перекласти на когось іншого – в даному випадку на офіційне джерело повідомлення (ретранслятора) [9, р. 63–67].

Пропаганда (від. лат. *propagare* – розповсюджувати) – поширення та впровадження в суспільну свідомість тих чи інших політичних, наукових, художніх та інших ідей та знань [10, р. 25–30]. Політична пропаганда використовується з метою формування у мас певного світогляду, політичних поглядів, а відтак опосередкованого спонукання до масових дій. Подаючи ідею, пропагандист вживає наукові терміни, обґрунтовує і доводить свою теорію, спираючись на розумні, логічні докази.

Основні стратегії пропаганди: переконання, утвердження, повторення. З морального погляду виділяють три основні типи пропаганди: біла пропаганда (має своє істинне джерело); сіра пропаганда (пропагандист використовує створені ним спеціальні джерела для своєї пропаганди (неурядові ЗМІ, організації тощо)); чорна пропаганда (пропагандист поширює матеріали від третьої особи); контрпропаганда; чорний піар (технології дискредитації чи антиреклама).

До методів пропаганди відносять цензуру, ритуалізацію, контроль за всіма сферами життєдіяльності людини тощо [10, р. 25–30].

Основними характерними рисами пропаганди є: монологічність; відсутність зворотного зв'язку [9, р. 63–67].

Відтак, пропаганда притаманна найбільшою мірою тоталітарним суспільствам, оскільки основною умовою її успішності є монополія на інформаційний простір.

Пропагандистські матеріали зазвичай розробляються відповідно до таких шести основних принципів: пропаганда ніколи не буває забагато; пропаганда повинна бути максимально простою та зрозумілою; пропаганда повинна бути одноманітною (кілька пунктів, стисло, ясно, у формі гасел, які легко запам'ятовуються); пропаганда повинна бути однозначною (що в результаті передбачає лише однозначні відповіді – “так” чи “ні”); пропаганда повинна впливати на почуття, емоції, аніж на розум: чим вища емоційна напруга натовпу, тим більше шансів на здобуття якнайповнішого впливу на нього; пропаганда повинна бути шокуючою.

Звісно, що партія повинна будувати свою роботу з виборцями диференційовано, оскільки виборці мають неоднаковий рівень політизації, а отже і активності. Передовсім це пов'язано з відмінностями між “сільським” і “міським” менталітетом, ставленням жителів міста і села до влади, як і загалом до певних політичних процесів. Різні менталітети потребують і різних підходів роботи партії з виборцями.

В роботі з сільським населенням електоральна діяльність партії повинна враховувати: сталість та незмінність (консерватизм) уподобань; компактність проживання, а звідси й “компактність мислення”; високий рівень довіри до ЗМІ; відірваність від “цивілізації”; нижчий ніж у місті рівень освіти; нижчий рівень інформованості; насторожене ставлення або несприйняття нововведень, провоковане способом життєдіяльності тощо [5, с. 97–102].

В роботі з міським населенням електоральна діяльність партії повинна ґрунтуватися на тому, що для менталітету мешканців міста характерні такі особливості: індивідуалізм мислення та способу життя; високий рівень освіти; високий рівень політінформованості, а звідси і прагматичне ставлення до влади; сприйняття нововведень, до чого спонукає спосіб життя у місті [6, с. 34–41].

З тим щоб уникнути неприємних несподіванок під час виборчих кампаній політична партія як у місті, так і на селі, повинна керуватися певними принципами. Серед яких чи найважливішими є: добре організована робота з виборцями; професійне володіння відповідними методами контактування; власний професіоналізм та вибір найоптимальніших методів роботи з електоратом тощо.

Добре організована політична партія регулярно переглядає, а при необхідності і змінює пріоритетні напрямки своєї роботи, оскільки її члени розуміють, що майбутнє партії визначають її виборці.

Партії та вибори пов'язані функціонально та організаційно на усіх стадіях виборчого процесу. Їх зв'язок знаходить відображення у сучасному виборчому законодавстві, що повністю орієнтоване на політичні партії як головні суб'єкти цього процесу. Насправді до їх числа належить усе, що є зовнішнім психічним для особистості чи будь-якої соціальної групи, в тому числі чутки, події, захоплення заручників, публічні терористичні акти, аварії, епідемії, мітинги, демонстрації, релігія, голодування, страйки, акти самоспалення, засоби масової інформації, мода, реклама, наочна агітація, окремі виступи, акти непокори, вбивства політиків, економічні санкції, затримання чи виплата зарплати (наприклад, перед голосуванням), компромат, імідж та інше. При цьому, як видно з наведених прикладів, способи впливу можуть бути як правовими, так і антиправовими, як стихійними, так і добре спланованими [11, р. 215–221].

Основні процедури, прийоми й техніки психологічного впливу, що використовуються в поведінкових технологіях практичної роботи з людьми, можна класифікувати так: а) гра різних соціальних ролей і навчання більш ефективному їх виконанню; б) позитивне підкріплення за допомогою різних прийомів і технік, що сприяють формуванню потрібних поведінкових реакцій (наприклад, вручення призових жетонів, від кількості яких залежать майбутні моральні й матеріальні «блага» клієнта); в) систематична десензитизація, яка ґрунтується на процедурах стримування небажаних форм поведінки. Вона, звичайно, включає три компоненти: релаксацію за допомогою аутотренінгу (Джекобс); ієрархізацію суб'єктом життєвих сцен і подій в міру труднощів та ймовірності їхнього уникнення за допомогою запису і наступного обговорення з терапевтом і, нарешті, з'єднання перших двох процедур; г) аверсивні процедури практики поведінкової терапії й тренінгу. В їх основі лежить негативне підкріплення (чи, просто кажучи, покарання) як оперативного, так і респодентного типу. До технічних прийомів аверсивної процедури можна віднести різного роду штрафи за небажану поведінку, блокування можливостей доступу до позитивних стимулів і, навпаки, пересичення позитивною стимуляцією тощо; д) моделювання як прийом психологічного впливу з метою оволодіння новими чи модифікації поведінкових реакцій об'єкта, що стало головною технікою в практиці поведінкової терапії.

Психологічний вплив - це вплив на людей (на окремих індивідів і на групи), який здійснюється з метою зміни психологічних структур їхньої свідомості і підсвідомості, трансформації емоційних станів, стимулювання певних типів поведінки [6, с. 34–41]. Можна сказати, що психологічний вплив - це дії посередництвом зовнішнього психічного на психіку окремих індивідів і соціальну психіку людських спільнот з метою руйнування певних психічних утворень (ідей, поглядів, думок, стереотипів, установок, цінностей тощо) і формування необхідних (вигідних) для певного кандидата чи партії (блоку). Ідеться про зміни, які відбуваються на різних рівнях і підсистемах індивідуальної та соціальної психіки. Ці зміни можуть бути різними як за широтою, та і за часовою стійкістю, а також за полярністю (для суб'єкта впливу): позитивними, нейтральними, негативними.

За широтою розрізняють парціальні зміни, тобто зміни якого-небудь психологічного параметру (наприклад, установки щодо конкретного кандидата чи думки про нього), та більш загальні зміни в індивідуальній і соціальній психіці, тобто зміни цілого ряду внутрішнього психічного: установок, стереотипів, цінностей, мотивів, поглядів, думок тощо. Зміни можуть бути короткотривалими й довготривалими.

Виділяють три етапи психологічного впливу: операційний, коли здійснюється діяльність його суб'єкта; процесуальний, коли має місце прийняття (схвалення) чи неприйняття (несхвалення) певного впливу його об'єктом; заключний, коли виявляються відповідні реакції як наслідок перебудови психіки об'єкта впливу.

Застосування психологічного впливу під час виборчої кампанії має свої особливості: допускаються, як правило, тільки гуманні способи й прийоми психологічного впливу; психологічний вплив здійснюється цілеспрямовано, масовано, різнобічно; діє прагнення досягти максимальної психогенної результативності впливу [7, р. 112–118].

Психологічний вплив здійснюється на конкретні сфери психіки окремої людини, груп людей і суспільної психології в цілому: потребно-мотиваційну (знання, переконання, ціннісні орієнтації, потяги, бажання); інтелектуально-пізнавальну (відчуття, сприйняття, уявлення, уява, пам'ять і мислення); емоційно-вольову (емоції, почуття, настрої, вольові процеси); комунікативно-поведінкову (характер і особливості спілкування, взаємодії, взаємин, міжособистісного сприйняття).

Це означає, що психологічний вплив тільки тоді дає найбільший реальний ефект, коли враховуються властиві цим конкретним сферам особливості функціонування індивідуальної і соціальної психіки.

Практично кожен виборець усвідомлює, що для зміни ситуації в державі на краще потрібне ефективно управління нею, тобто обирати слід найкращих. Але він нерідко бачить, що обіцянки кандидата після його обрання забуваються ним, або від нього вимагають голосувати за «свого», на думку виборця, негідного кандидата (члена якоїсь партії чи конфесії, за національними, а не діловими ознаками тощо). Тоді перед ним постає альтернатива: за кого голосувати, як вчинити правильно? Відбувається ретельний пошук рішення (тобто переживання когнітивного дисонансу). Людині необхідно вибрати один з цих варіантів: або внутрішньо прийняти думки (вказівки) інших, або діяти так, як вона вважає правильним.

У ході постійного психологічного впливу здійснюється робота з подальшої трансформації

світогляду виборців, спрямована на зміну існуючих у них ціннісних орієнтацій, думок про того чи іншого кандидата на інші. Знайомство з новими поглядами, ідеями, думками, особистісними якостями кандидатів, їх порівняння тощо вимагають відмови від сталих переконань, що знову призводить до виникнення когнітивного дисонансу. На чію користь буде прийняте рішення в цьому випадку, залежить від цілого ряду факторів (віку, ступеня його (виборця) інтелектуального розвитку, рівня національної і громадянської свідомості, якості проведеної з ним роботи та ін.). Результативність психологічного впливу залежить також від особливостей механізмів трансформації переконань, стереотипів і установок людей.

Переконання - це осмислені, стійкі мотиви діяльності людей, що виявляються в їхніх діях, вчинках і поведінці. Наприклад, в Україні з 1991 р. у будь-якій виборчій кампанії звичайно культивують так звані ідеологічні штампи - комуніст, бандерівець, кадебіст, сексот і т.н., - нібито позбавлені політичної спрямованості. Це дає свої плоди.

При цьому, відповідно до закономірностей когнітивного дисонансу, що склався, переконання піддаються коливанням. Тому цілеспрямований психологічний вплив ззовні сприяє їхньому ослабленню, нейтралізації чи заміні на протилежні.

Використання засобів психологічного впливу дає найкращі результати тоді, коли вони застосовуються в сприятливій обстановці. Один з найефективніших способів створення такої обстановки полягає в тому, щоб логічно посяти сумніви, підвести людей до думки про неправильність своїх поглядів. Наприклад, повідомлення про факти зловживань кандидатом, надання їм можливості ознайомитися, наприклад, з відеозаписами відповідного змісту, свідченнями інших людей, посилення на «авторитетні» джерела, розкриття «діяльності» цього кандидата, показ реальних кінцевих результатів та іншого, як свідчить практика психологічного впливу, сприяє досягненню мети.

У ході психологічного впливу трансформуються стереотипи виборців. Стереотипи є поширеними у певних соціальних та етнічних групах схематизованими уявленнями про факти дійсності, що обумовлюють дуже спрощені (як правило, неадекватні реальності) оцінки і судження представниками цих груп [6, с. 34–41]. Вони формуються в результаті кількаразового значенневого й емоційного акцентування свідомості людей на тих чи інших явищах і подіях, багаторазового їх сприйняття і фіксування в пам'яті.

Через психологічний вплив трансформуються також установки виборців. Установка - це стан внутрішньої готовності (налаштованості) людей на специфічний для них прояв почуттів, інтелектуально-пізнавальної і вольової активності, динаміки і характеру спілкування, предметно-практичної діяльності і т.д., що відповідає наявним у них потребам. Виникненню установки, як правило, передують усвідомлення виборцями певної потреби і тих умов, у яких ця потреба може бути задоволена. Цілеспрямований психологічний вплив створює таку ситуацію, в якій наявна потреба задовольняється наданням людям конкретної інформації, поданої певним чином. Завдяки їй установка формується, закріплюється, замінюється чи змінюється у свідомості людей.

Існують закономірності формування і прояву установок у ході виборчої кампанії, серед яких для психологічного впливу найважливіші такі: залежність психологічного впливу від соціальної дійсності; незалежно від майстерності подачі й особливостей змісту психологічного впливу, він не буде ефективним, якщо не відповідає внутрішнім потребам людини; змінити поведінку людей у результаті психологічного впливу можна тільки тією мірою, в якій удасться похитнути систему вже наявних у них установок, після чого на цій основі можна сформувати нові установки.

Структуру соціально-психологічного чи психологічного впливу можна подати в такий спосіб: суб'єкт, об'єкт, середовище, способи впливу, засоби, механізми.

Процес зміни установок теж підпорядковується певним закономірностям [6, с. 34–41; 5, с. 97–102]:

1. Людині необхідно пояснити загальну спрямованість процесу зміни її установок.
2. Трансформація установок успішно відбувається тоді, коли психологічний вплив, здійснюваний з цією метою, відповідає потребам і мотивам людини.
3. Зміна установок більш ймовірна, якщо зміст сприйнятої в ході психологічного впливу інформації відповідає сформованим нормам групової та індивідуальної поведінки людей, а джерело інформації викликає довіру і є досить компетентним.
4. Зміна установок виявляється більш стійкою, якщо навколишнє середовище людини підтверджує зміст сприйнятої в ході психологічного впливу інформації.

5. Трансформація установок тим ефективніша, чим активніше використовуються різні способи психологічного впливу.

Психологічний вплив дає можливість частково чи цілком змінювати (послаблювати, підсилювати) раніше засвоєні установки і формувати нові.

Кардинальної зміни раніше сформованих установок у ході виборчої кампанії за допомогою психологічного впливу можна досягти досить рідко.

Психологічний вплив у ході виборчої боротьби здійснюється насамперед заради ініціювання певних реакцій і дій, конкретної поведінки (дії чи бездіяльності) об'єкта.

Психологічний вплив у ході виборчої боротьби здійснюється заради однієї мети - спонукати електорат віддати свої голоси за того чи іншого кандидата.

Зміст психологічного впливу реалізується шляхом різних технологій або шляхом здійснення разових заходів, а також за допомогою психологічних операцій.

Існують закономірності осмислення і засвоєння змісту психологічного впливу. Так, швидше осмислюється і засвоюється матеріал:

- що частіше зустрічається;
- пов'язаний з повсякденною практичною діяльністю;
- емоційно насичений;
- що відповідає національному способу мислення [6, с. 34–41].

З цієї причини побудова психологічного впливу й особливо пропагандистського повідомлення повинна відповідати схемі: питання, гіпотетична відповідь, аргументи, твердження. Водночас ця побудова повинна враховувати конкретну специфіку об'єкта, зокрема, його соціально-психологічні і національно-психологічні особливості.

Організуючи психологічний вплив необхідно враховувати закономірності формування і прояву установки [5, с. 97–102]:

1. Для того щоб у людини сформувалася установка поведінки певного типу, в неї має бути потреба в цьому. Крім того, вона повинна потрапити у відповідну ситуацію.

2. З виникненням установки особливості пізнання оцінки і дії людей визначаються цією установкою, від її впливом вони зауважують і враховують лише ті предмети і явища, що якимось чином пов'язані з цією установкою.

3. Предмети і явища, що не належать до установки, залишаються непоміченими або неосмисленими.

4. Під впливом установки людина мимоволі вибирає зі свого минулого досвіду і ставить у центр свідомості тільки такі факти, що відповідають цій установці.

5. У потоці інформації виборець засвоює насамперед те, що його цікавить і те, що він не приймає. Виходячи зі своєї установки, він легко виділяє небезпечні для нього явища, бачить їх «у чорному світлі». Виходить, обов'язково треба нейтралізувати прояв негативних установок щодо пропонованої інформації і створити умови для її засвоєння.

6. При організації психологічного впливу варто враховувати, що краще і швидше осмислюється те, що подається невеликими значенневими частинами [6, с. 34–41].

Наприклад, тестова листівка повинна містити кілька взаємозалежних коротких повідомлень, не більше 4-5 рядків кожне. Усний виступ повинен тривати не більше 15 хв за умови, що смислові частини повідомлення різноманітні. Для разового повідомлення вимагаються всього 1-2 логічні—їх факти й аргументи, а сам процес аргументації не повинен тривати більше 5-7 хв.

В інтересах підвищення ефективності психологічного впливу необхідно також брати до уваги особливості «роботи» емоцій [7, р. 112–118]:

1. Для вироблення тимчасових, нетривалих установок особистості краще використовувати емоційну форму звернення.

2. Для вироблення порівняно стійкої орієнтації особистості, формування фіксованих установок, що зберігаються тривалий час, більш виправданий вплив на раціональну сферу свідомості.

3. Емоційну і раціональну форми психологічного впливу необхідно використовувати комплексно. Починати завжди краще емоційно, наступна частина може бути раціональною. Тоді сила емоційного звернення позитивно підштовхує виборця до інформації, яка повідомляється, будить у ньому інтерес до розглянутих питань. А наступне звертання до раціональної сфери свідомості робить психологічний вплив більш ефективним і тривалим за часом.

Автори «чорного PR» використання емоційного впливу вбачають у характері дій кандидата на

етапі заяви своєї особистості перед виборцями і на початковому етапі агітації [9, р. 63–67]. На їхню думку, такий вплив передбачає:

відпрацьовування стилю поведінки кандидата перед виборцями та у фокусі телекамери, а також його зовнішній вигляд;

емоційний характер виступів, який характеризується широким динамічним діапазоном;

стилість і зрозумілість фраз із їх прив'язкою до сталих суспільних цінностей і зверненням до історичного досвіду, пам'яті предків;

застосування нестандартних, несподіваних елементів поведінки, у тому числі, на межі дозволеного;

використання гумору, у тому числі, заздалегідь заготовлених сцен у стилі: «яке питання - така відповідь».

Дієвість психологічного впливу залежить і від того, коли вимірюється його ефект. Якщо це робиться безпосередньо після здійснення впливу, ефект, як правило, максимальний. Далі, з часом, він знижується. Але іноді раціонально побудований вплив більш тривалий, а емоційний - більш короткий. Хоча часто емоційність дозволяє на тривалий час, а іноді й на все життя зберегти враження, сприяє рішучості тощо.

Суб'єкт психологічного впливу не має права різко протиставляти свою позицію позиціям об'єкта. Якщо розбіжності між позиціями невеликі, то діє «закон асимілятивної оцінки близьких позицій»: інформація, близька до власних позицій людей, здається їм ще більш близькою, подібною до їхніх поглядів. І навпаки, погляди, судження, думки, що різко відрізняються від позиції аудиторії, здаються їй ще більш неприйнятними, ніж вони можуть бути насправді. Люди «відвертаються», «закриваються» від інформації, що надається їм, спрацьовує «закон контрастної оцінки».

Нарешті, організовуючи психологічний вплив, необхідно враховувати вплив міжособистісних відносин на формування установок.

Тут також виявляються кілька психологічних ефектів:

1. «Ефект престижу» - інформація, що виходить від джерела, яке має високий авторитет, характеризується більшою силою впливу, тому що люди сприймають її менш критично [7, р. 112–118].

2. «Ефект візитної картки». Суб'єкт психологічного впливу спочатку викладає те, прийнятність чого для об'єкта йому заздалегідь відома. Після того як з'ясовується наявність «загальної точки зору», він викладає ту думку, заради якої організував своє повідомлення. Спільність поглядів (думок, суджень) між об'єктом і суб'єктом з низки питань ніби послабляє дух протиріччя, критичність з боку об'єкта [11, р. 215–221].

3. «Ефект своєї людини» - будь-яка подібність між суб'єктом і об'єктом (якщо об'єкт психологічного впливу надає цій подібності певного значення) підвищує дієвість самого впливу [6, с. 34–41].

4. «Ефект симпатії-антипатії» - об'єкт психологічного впливу набагато легше приймає погляди, які виражаються симпатичним йому суб'єктом, і несвідомо вороже налаштовується до тієї інформації, котру повідомляє йому неприємне джерело [5, с. 97–102].

Відоме правило: якщо об'єкт психологічного впливу заздалегідь ставлять у ситуацію, що обумовлює формування позитивної установки до джерела інформації, ефект цього впливу зростає. Якщо ж утворені умови викликають у нього негативну установку до джерела інформації, сила психологічного впливу слабшає.

Як відзначалося вище, людина приймає той зміст, який узгоджується з її установками. У цьому випадку говорять про вибірковість засвоєння. Будь-яка людина тяжіє до того нового матеріалу, який не суперечить її поглядам, уникаючи при цьому (і свідомо, і несвідомо) тієї інформації, що цим поглядам протиставляється. Більш того, за наявності в неї міцних установок, з одного боку, і суперечливої їм інформації - з іншого можливий такий ефект, коли підсилюється установка на неприйняття змісту психологічного впливу.

Проміжними цілями психологічного впливу можуть бути: а) забезпечення переваги своєму кандидату; б) ослаблення позицій суперників; в) створення передумов для реалізації подальших завдань виборчої кампанії; г) зміна в електорату або його якоїсь частини (групи) певних утворень (мотивів, цінностей, стереотипів, установок, поглядів тощо); д) дискредитація ідей суперників, їхніх програм, поглядів, стилю діяльності й життя тощо; е) впровадження у свідомість електорату своїх ідей, поглядів, думок, установок тощо; є) дезорієнтація суперників та ін [8, р. 214–218].

За змістом психологічний вплив у ході виборчої кампанії буває формуючим, руйнуючим, регулюючим, корекційним, спонукальним. За часом здійснення психологічний вплив поділяють на довготривалий, середньотривалий і короткотривалий.

Висновки. Електоральна діяльність політичних партій є однією з ключових складових функціонування сучасної демократичної політичної системи, оскільки саме через участь у виборах партії реалізують своє головне призначення – боротьбу за політичну владу та представництво інтересів різних соціальних груп. Політичні партії виступають центральними суб'єктами виборчого процесу, забезпечуючи взаємозв'язок між державою та громадянами, формуючи політичні орієнтації електорату, здійснюючи політичну мобілізацію населення та впливаючи на характер політичної конкуренції. У сучасних умовах саме електоральна діяльність визначає рівень суспільної підтримки партії, її спроможність до політичного представництва та ефективність участі у формуванні органів державної влади.

У ході дослідження встановлено, що електоральна функція політичних партій має не лише політичний, а й публічний характер. У багатьох державах участь партій у виборах фактично виступає обов'язковою умовою їх існування як повноцінних суб'єктів політичного процесу. Саме тому виборча діяльність партій охоплює широкий комплекс організаційних, інформаційних, комунікаційних та психологічних заходів, спрямованих на формування позитивного іміджу партії та її кандидатів, мобілізацію виборців і здобуття електоральної підтримки.

Доведено, що важливе місце в структурі електоральної діяльності займають агітація та пропаганда як основні форми політичного впливу на електорат. Агітація орієнтована на безпосереднє спонукування виборців до підтримки певного кандидата або партії, тоді як пропаганда має більш довготривалий характер та спрямована на формування політичних поглядів, переконань і моделей сприйняття політичної реальності. При цьому сучасна виборча практика демонструє, що найбільш ефективними є ті виборчі кампанії, які поєднують раціональні аргументи з емоційним впливом та використовують комплексний підхід до комунікації з різними соціальними групами.

Особливе значення у процесі електоральної діяльності політичних партій має психологічний вплив на виборців. У статті встановлено, що політична поведінка електорату значною мірою залежить від механізмів формування установок, стереотипів, емоційних реакцій та когнітивних моделей сприйняття інформації. Психологічний вплив здійснюється через різноманітні канали комунікації та може бути спрямований як на формування нових політичних орієнтацій, так і на трансформацію вже існуючих переконань виборців. При цьому ефективність такого впливу залежить від авторитетності джерела інформації, ступеня довіри до суб'єкта впливу, соціального середовища та відповідності інформаційного повідомлення потребам і очікуванням аудиторії.

Важливим результатом дослідження стало визначення специфіки роботи політичних партій із різними соціальними групами населення. З'ясовано, що виборчі технології та форми комунікації повинні враховувати особливості політичної культури, рівень освіти, тип мислення, характер соціалізації та інформаційні потреби виборців. Зокрема, робота з міським населенням потребує більш раціоналізованого та інформаційно насиченого підходу, тоді як у сільській місцевості значну роль відіграють традиційні форми комунікації, авторитет локальних лідерів і стійкість політичних уподобань.

У дослідженні також доведено, що сучасна електоральна діяльність політичних партій дедалі більше набуває технологічного та медіатизованого характеру. Значний вплив на результати виборчої боротьби мають засоби масової інформації, політичний маркетинг, іміджеві технології, соціально-психологічні методи переконання, а також використання емоційних та маніпулятивних механізмів впливу на масову свідомість. Водночас надмірне використання маніпулятивних технологій, «чорного PR» та дискредитаційних практик негативно впливає на рівень політичної довіри, політичну культуру суспільства та якість демократичного процесу загалом.

Отже, електоральна діяльність політичних партій є складним багатокомпонентним процесом, який поєднує організаційні, комунікативні, психологічні та інформаційні елементи. Її ефективність залежить не лише від ресурсного потенціалу партії чи професійності виборчої кампанії, а й від здатності політичних сил адаптуватися до змін суспільних настроїв, враховувати особливості різних груп виборців та формувати довіру до власної політичної діяльності. Саме тому дослідження електоральної діяльності політичних партій залишається важливим напрямом сучасної політичної науки, особливо в умовах трансформації політичних комунікацій та зростання ролі психологічного впливу у виборчих процесах.

Бібліографічний список:

1. Кресіна І. О. Політологія. К.: Юрінком Інтер, 2007. с. 212–216.
2. Остапеч Ю. О. Партийна система України. Ужгород: Ліра, 2013. с. 73–76.
3. Обушний М. І. Політологія. К.: Арістей, 2008. с. 245–249.
4. Примуш М. В. Політичні партії: сутність та функції. Донецьк: ДонНУ, 2001. с. 56–60.
5. Московічі С. Соціальна психологія. К.: Центр навчальної літератури, 2007. с. 97–102.
6. Майерс Д. Соціальна психологія. К.: Основи, 2004. с. 34–41.
7. Cialdini R. Influence: Science and Practice. Boston: Pearson, 2009. p. 112–118.
8. Norris P. Electoral Engineering: Voting Rules and Political Behavior. Cambridge University Press, 2004.
9. Lasswell H. Propaganda Technique in the World War. MIT Press, 1971. p. 63–67.
10. Ellul J. Propaganda: The Formation of Men's Attitudes. New York: Vintage Books, 1973. p. 25–30.
11. Aronson E., Wilson T., Akert R. Social Psychology. Pearson Education, 2015. p. 215–221.

References:

1. Kresina, I. O. (2007). Politolohiia [Political science]. Yurinkom Inter.
2. Ostapets, Yu. O. (2013). Partiina systema Ukrainy [Party system of Ukraine]. Lira.
3. Obushnyi, M. I. (2008). Politolohiia [Political science]. Aristei.
4. Prymush, M. V. (2001). Politychni partii: Sutnist ta funktsii [Political parties: Essence and functions]. Donetsk National University.
5. Moskovichi, S. (2007). Sotsialna psykhologhiia [Social psychology]. Tsentr navchalnoi literatury.
6. Maiers, D. (2004). Sotsialna psykhologhiia [Social psychology]. Osnovy.
7. Cialdini, R. B. (2009). Influence: Science and practice. Pearson.
8. Norris, P. (2004). Electoral engineering: Voting rules and political behavior. Cambridge University Press.
9. Lasswell, H. D. (1971). Propaganda technique in the World War. MIT Press.
10. Ellul, J. (1973). Propaganda: The formation of men's attitudes. Vintage Books.
11. Aronson, E., Wilson, T. D., & Akert, R. M. (2015). Social psychology. Pearson Education.

Prymush M. The essence of political parties' electoral activities and their main forms

The article provides a comprehensive analysis of the essence of the electoral activity of political parties and the main forms of its implementation in the conditions of a democratic political process. Theoretical and methodological approaches to understanding the role of political parties as key subjects of the electoral process, which ensure the connection between society and state power, are considered. It is substantiated that the electoral function is the basic function of a political party, since it is through participation in elections that parties seek to gain political representation, influence on the formation of state power bodies and the possibility of implementing their own program goals. It is shown that the participation of political parties in elections is not only political, but also public and legal in nature, which is reflected in the legislation of many states. Particular attention is paid to the analysis of the main forms of electoral activity of political parties, among which agitation and propaganda occupy a leading place. The specifics of direct and indirect methods of communication of parties with voters are revealed, the features of the use of printed materials, media, personal meetings, rallies, door-to-door campaigns and other tools for mobilizing the electorate are described. The differences between agitation and propaganda are determined, and the main strategies and methods of propaganda influence within election campaigns are also described. The article analyzes the psychological aspect of the electoral activities of political parties. The mechanisms of psychological influence on voters, the patterns of transformation of political attitudes, stereotypes, beliefs and behavioral models of the electorate are studied. It is determined that the effectiveness of psychological influence largely depends on taking into account the socio-psychological characteristics of different population groups, the level of political culture, the emotional state of voters, as well as the authority of the information source. The stages of psychological influence during the election campaign are outlined and its main tools are characterized, in particular emotional persuasion, manipulative technologies, the use of authority, the sympathy effect and cognitive dissonance mechanisms. Considerable attention is paid to the differentiation of political parties' approaches to working with the urban and rural population. It is shown that electoral activity should take into account the specifics of political culture, the level of awareness, social attitudes and lifestyle characteristics of different social groups. It is emphasized that professional organization of work with voters, the right choice of communication forms and the ability to combine rational and emotional influence are important conditions for a successful election campaign.

Keywords: *electorate, campaigning, propaganda, psychological influence, partial changes, «black PR».*

DOI 10.31558/2519-2949.2026.2.3

УДК 324:321.7:316.64(477)

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-2151-0498>**Федчик Ю. Ю., Волинський національний університет імені Лесі Українки**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8376-8979>**Ярош Я. Б., Волинський національний університет імені Лесі Українки**

ЕЛЕКТОРАЛЬНІ ОРІЄНТАЦІЇ ТА ДОВІРА ВИБОРЦІВ ДО ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В УКРАЇНІ

У статті розглядаються особливості електоральних орієнтацій громадян України та рівень довіри виборців до політичних партій у контексті сучасних політичних трансформацій. На основі аналізу соціологічних досліджень окреслено тенденції зміни політичних уподобань, виявлено низький рівень інституційної довіри до партій та політичних еліт, а також визначено чинники, що впливають на формування електоральних симпатій. Особлива увага приділяється регіональним відмінностям, ролі нових політичних проєктів та запиту суспільства на оновлення політичної системи. Результати дослідження свідчать, що українське суспільство характеризується високим рівнем політичного плюралізму та фрагментації електорального поля, водночас зберігається хронічний дефіцит довіри до партійних інститутів. Це створює суперечність між потребою у стабільних демократичних інститутах та реальним станом політичної культури. У статті обґрунтовується, що подолання кризи довіри та формування ефективної партійної системи є необхідною умовою сталого розвитку демократії в Україні. Акцентується увага на тому, що результати місцевих виборів в Україні засвідчили строкатість електоральних уподобань громадян, що формує багатопартійний характер місцевої політики. Межа між локальними та загальнонаціональними партіями виявилася доволі умовною: регіональні політичні проєкти здобували підтримку поза межами своїх регіонів, тоді як загальнонаціональні сили зміцнювали позиції завдяки авторитету місцевих лідерів. Водночас парламентські партії не змогли забезпечити монополію на місцевому рівні, що свідчить про посилення політичного плюралізму. У ході дослідження було проведено комплексний аналіз електоральних орієнтацій та довіри виборців до політичних партій в українському суспільстві. Політичні партії, які демонструють активну роботу місцевих осередків, прозорість у прийнятті рішень та активну комунікацію з громадянами, отримують як правило вищий рівень довіри, що трансформується у більший відсоток голосів на виборах.

Ключові слова: електоральні орієнтації, політичні партії, довіра виборців, політичний плюралізм, демократичні інститути.

Постановка проблеми. Незважаючи на те, що вивчення політичних партій в Україні має давню історію, проблематика електоральних уподобань виборців до політичних інститутів досліджено недостатньо. Вивчення політичних партій не можливе без комплексної та об'єктивної оцінки довіри до цих інституцій. Електоральні орієнтації та рівень довіри виборців до політичних партій в Україні становлять одну з ключових проблем сучасної політичної науки. Українське суспільство тривалий час демонструє низький рівень довіри до партійних інститутів та лідерів політичних партій попри багатопартійність і формальну демократичність політичного режиму. Це виявляється у значній частині громадян, які не готові брати участь у партійному житті, а також у переконанні, що політичні партії у значній мірі обслуговують інтереси фінансово-промислових груп та своїх лідерів, а не виборців які їх обирали.

В свою чергу електоральні прихильності громадян є мінливими та розмитими у різних регіонах держави, що зумовлює фрагментацію політичного представництва і підвищує рівень політичної конкуренції. За період незалежності України спостерігаємо певний парадокс: з одного боку, громадяни прагнуть демократизації управлінських процесів і появи нових політичних облич, а з іншого – не мають належного рівня довіри до існуючих політичних партій, що ускладнює процес

інституціоналізації партійної системи. В свою чергу, проблематика полягає у суперечності між запитом суспільства у стабільних та результативних політичних партіях і реальним станом довіри до партій, що визначає особливості електоральних орієнтацій та перспективи розвитку демократичного політичного режиму в Україні.

Формулювання мети статті. Здійснити комплексний аналіз електоральних орієнтацій та довіри виборців до політичних партій в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У політичній науці українські дослідники приділяють значну увагу рівню довіри до політичних партій. Проблематика електоральних орієнтацій та довіри до політичних партій в Україні є предметом системних досліджень провідних соціологічних центрів – Центру Разумкова та Фонду «Демократичні ініціативи». Такі науковці, як Є. Головаха, І. Бекешкіна, С. Дембіцький, О. Жуленьова, Т. Любива, Ю. Якименко, зробили вагомий внесок у розуміння кризи довіри та особливостей електоральної поведінки українців [1;2;7]. Водночас питання дослідження електоральних орієнтацій виборцями політичних партій потребує окремих спеціалізованих досліджень.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. В Україні електоральні орієнтації виборців залишаються нестабільними, а рівень довіри до політичних партій є вкрай низьким. Переважна більшість громадян висловлюють недовіру до політичних партій, однак окремі політичні проекти зберігають відносно стабільні рейтинги підтримки. Причинами недовіри до політичних партій є часті корупційні скандали та відсутність прозорості у їх фінансуванні. Українці часто орієнтуються на особисту харизму та рейтинги, репутацію політичних лідерів, а не на програмні документи партій, а це призводить до розриву між передвиборчими обіцянками та реальними діями і демонструє слабку відповідальність політичних партій перед виборцями. Електоральні орієнтації українських громадян є нестійкими, а довіра до політичних партій є критично низькою. Це створює умови для постійної трансформації політичного поля, появи нових політичних проектів та зростання ролі лідерів політичних сил. Для збільшення рівня довіри необхідні прозорість, відповідальність та реальне виконання політичними партіями програмних обіцянок, які вони декларували під час виборчої кампанії.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Одним із важливих індикаторів ефективності діяльності та стану партійної системи виступає рівень суспільної довіри до політичних партій. В українському контексті цей показник традиційно залишається низьким, що підтверджується результатами соціологічних досліджень.

Війна за Незалежність України, через агресію Росії у 2014 році, суттєво трансформувала політичне поле України. Повномасштабне вторгнення від 24 лютого 2022 року стало ще більш значним фактором, який позначився на суспільній підтримці та довіри до усіх інститутів влади та політичних партій зокрема. Дослідження засвідчують, що політичні партії знаходяться серед тих державних та громадських інституцій, яким громадяни довіряють найменше.

У 2022 році спостерігалось значне зростання довіри до силових структур та окремих органів влади, проте цей ефект майже не поширився на політичні партії. Уже на другому році війни рівень довіри до них знизився і навіть виявився нижчим, ніж у 2021 році.

Перспективним для підвищення рівня довіри можуть бути пов'язані з появою у політичних партіях лідерів з військового середовища, перед наступними парламентськими чи місцевими виборами. Переважна більшість громадян не підтримують проведення виборів (президентських, парламентських, місцевих) у період війни. В свою чергу, понад третина респондентів продовжують висловлювати підтримку діючим політичним партіям, вважаючи їх дієвими для задоволення суспільних потреб. Для парламентських політичних партій одним із можливих шляхів зміцнення довіри є розвиток політичної освіти, організація просвітницьких заходів та налагодження каналів ефективної комунікації з виборцями. Це сприятиме подоланню негативних протиріч і формуванню легітимності партійної системи.

В свою чергу, дефіцит довіри виступив передумовою електоральних змін у 2019 році. Однією з ключових чинників масштабних політичних трансформацій, що відбулися в Україні у 2019 році, був тривалий і системний дефіцит довіри громадян до політичних партій та лідерів. За результатами соціологічного опитування, проведеного Центром Разумкова у червні 2018 року, понад 80% респондентів висловлювали недовіру Президенту України, Верховній Раді України, Уряду та державному апарату в цілому [4].

Не вищим був рівень довіри і до політичних партій: лише близько 10% громадян заявляли про

довіру, тоді як 80% висловлювали недовіру. Подібні тенденції простежувалися і щодо лідерів парламентських політичних партій, які згодом стали кандидатами у президенти (Ю. Бойко, О. Ляшко, П. Порошенко, А. Садовий, Ю. Тимошенко). Усі вони мали виразно негативний баланс довіри українських громадян.

Водночас дещо кращі показники спостерігалися у потенційних кандидатів без значного політичного бекграунду, таких як С. Вакарчук та В. Зеленський, а також у опозиційного політика А. Гриценка, який із 2012 року не потрапляв у парламент. Це свідчило про запит суспільства на нові обличчя та політичні партії, що й стало важливим чинником електоральних змін у 2019 році.

Значний рівень недовіри до традиційних парламентських політичних партій і лідерів створила сприятливі умови для появи нових політичних акторів, які позиціонували себе як альтернатива існуючій політичній еліті. Мабуть цей фактор став одним із ключових пояснень радикальної зміни політичного ландшафту України у 2019 році.

За результатами соціологічного опитування Центру Разумкова, яке було проведене у серпні 2018 року, менше половини громадян (43%) вважали, що в державі існують політичні лідери, здатні ефективно керувати країною. Однак понад третина респондентів, а саме 35% була переконана у відсутності таких політичних лідерів. Така ж ситуація простежувалася і щодо політичних партій та рухів: 40% громадян вважали, що існують суб'єкти, яким можна довірити владу, тоді як 36% заперечували це [4].

Значна частина суспільства перебувала у стані не лише розчарування діяльністю чинної влади, але й відсутності бачення альтернативи серед існуючих політичних партій. Це створювало передумови та формування запиту на оновлення політичної еліти. Така політична реальність засвідчила кризу політичного представництва традиційних парламентських партій та сформувала суспільний запит на нових лідерів, які зможуть запропонувати кращу модель політичного управління.

Рівень довіри до політичних лідерів є ключовим індикатором легітимності політичної влади та стабільності партійної системи. Вона визначає рівень підтримки політичних інститутів, формуючи електоральні симпатії суспільства. В контексті дослідження цікавим є соціологічне опитування проведене Центром Разумкова у листопаді 2021 року, яке вимірювало рівень довіри до політичних лідерів.

Дані соціологічних опитувань свідчать про переважання рівня недовіри українських громадян до більшості політиків та посадовців. Компаративний аналіз дозволяє порівняти електоральні симпатії до різних представників політичної еліти. Зокрема відносно вищий рівень довіри зафіксовано до Д. Разумкова (35% довіряють, 51% не довіряють), В. Зеленського (28% і 66%), І. Смешка (27% і 51,5%), В. Кличка (26% і 66%), С. Притули (24% і 60%) та В. Гройсмана (23% і 67%) [3].

Водночас найбільш високий рівень недовіри спостерігається до таких політиків як В. Медведчука (82% не довіряють, 11% довіряють), Ю. Тимошенко (77% і 17%), А. Авакова (76% і 12,5%), П. Порошенка (76% і 19%), І. Киви (74% і 5%), Д. Шмигала (73% і 11,5%), Ю. Бойка (72,5% і 19%) та А. Єрмака (70% і 8,5%) [3].

Дані соціологічних опитувань постійно показують системну кризу довіри до політичних партій та їхніх лідерів. Навіть ті політичні діячі, що мають кращі показники довіри, все ж мають низькі показники. Це говорить про значне розчарування суспільства, низький рівень легітимності політичної еліти та запит у формуванні нових моделей політичної комунікації, що здатні відновити довіру громадян до політичних лідерів та політичних партій.

Електоральні орієнтації українських громадян відображають рівень підтримки політичних партій і лідерів, визначаючи перспективи розвитку інституцій політичної системи. За даними соціологічних опитувань, які проводилися до 2022 року, у питанні щодо проведення найближчих виборів до Верховної Ради України найбільшу підтримку отримала б партія «Слуга народу» (15% серед усіх опитаних, 23% серед тих, хто визначився з вибором). Друге місце посідала «Європейська солідарність» (12% і 19%), далі – «Опозиційна платформа – За життя» (9% і 13%), ВО «Батьківщина» (7% і 9%), «Партія Дмитра Разумкова» (5% і 7%). Інші політичні сили мають нижчі показники, що не перевищують від 4% до 6%. У порівнянні з жовтнем 2021 року збільшилася підтримка «Європейської солідарності» (з 10% до 12%) та ВО «Свобода» (з 1% до 2%) [3]. Для решти політичних партій суттєвих змін не зафіксовано.

У разі проведення президентських виборів найбільшу підтримку у першому турі отримав би В. Зеленський (17% серед усіх опитаних, 25% серед тих, хто визначився). Далі ідуть П. Порошенко (11% і 17,5%), Ю. Бойко (8% і 11%), Ю. Тимошенко (7% і 9%), Д. Разумков (5,5% і 7,5%). Порівняно з

жовтнем 2021 року збільшилася підтримка П. Порошенка (з 9% до 11%) та В. Гройсмана (з 2% до 3,5%) [3].

У другому турі електоральні орієнтації можуть демонструвати різні сценарії розвитку подій. У парі В. Зеленський – П. Порошенко чинний президент отримав би 26% голосів усіх опитаних (54% серед тих, хто визначився), тоді як П. Порошенко – 22% (46%). У випадку конкуренції В. Зеленського з Ю. Бойком перевага також залишалася б за В. Зеленським (29% проти 17%). Проте у сценарії з Д. Разумковим результати виглядають рівними (23% проти 25%), це свідчить про потенціал Д. Разумкова, який пов'язаний із запитом на нових політиків [3].

Акцентуємо увагу на тому, що наведені вище дані соціологічних досліджень були проведені до початку Війни за Незалежність України, і проросійські політичні партії та її лідери (Ю.Бойко) мали певний авторитет. Симпатії та електоральні орієнтації громадян України засвідчують про кілька ключових тенденцій:

- збереження лідерства В. Зеленського, хоча його підтримка демонструвала ознаки поступового зниження;

- зростання електоральної підтримки П. Порошенка та Д. Разумкова, що може свідчити про пошук виборцями альтернативи чинному президенту;

- стабільність позицій більшості політичних партій, за винятком «Європейської солідарності» та ВО «Свобода», які показали позитивну динаміку.

Звертаємо увагу на високий рівень політичної конкуренції до Війни за Незалежність України, що ускладнює прогнозування результатів майбутніх парламентських та місцевих виборів та створює умови для конкурентної боротьби за довіру виборців. Отже, електоральні орієнтації громадян ґрунтуються на кризі довіри до традиційних політичних партій, через поступове формування нових політичних груп, що може сформувати новий ландшафт політичного поля в парламенті під час найближчих виборів.

Війна за Незалежність України стала каталізатором глибоких змін у політичному процесі України. Вона вплинула на мовні практики, ціннісні орієнтації, рівень патріотизму та ставлення громадян до політичної влади й різних соціальних верств та груп. Цікавими є результати соціологічного опитування, проведеного соціологічною службою Центру Разумкова у листопаді 2025 року в рамках проекту «Україна: суспільно-політичні виклики переходу від війни до миру та повоєнного відновлення», що здійснювалося за підтримки Представництва Фонду К. Аденауера в Україні.

За результатами опитування, більшість респондентів відзначають зростання використання української мови та популярності україномовного культурного продукту (71%), усвідомлення постійної загрози з боку Росії (64%), негативне ставлення до олігархів (62%) та нетерпимість до соціальної несправедливості (57%). Також зафіксовано підвищення рівня національної самосвідомості (57%), патріотизму (56%) та підтримки процесів дерусифікації (57%). Однак простежується зростання дистанції між політичною владою і суспільством (54%) та прагнення до зміни політичної еліти (55%) [6]. Серед позитивних тенденцій опитані респонденти частіше відзначають зростання підтримки традиційних сімейних цінностей (45%), єдності жителів різних регіонів (48%), віри у перемогу (43%), соціальної активності (38%) та демократичних цінностей (32%). Проте рівень соціального оптимізму громадян має тенденцію до зниження (38% проти 24%).

Щодо наслідків тривалого воєнного стану, найбільш негативно оцінюються обмеження прав громадян (28%), незмінюваність влади та відсутність виборів (28%), а також централізація влади та обмеження поширення інформації (20–21%) [6]. Такі оціночні судження є критичними серед громадян, які не довіряють правлячій еліті. Спостерігаємо різне ставлення до соціальних груп серед респондентів. Зокрема простежується високий рівень позитивної підтримки щодо військовослужбовців Збройних сил України (94%), ветеранів війни (92,5%), людей з особливими потребами (79%) та внутрішньо переміщених осіб (69%). Існує критичне ставлення щодо осіб, звинувачених у корупції (81%), ухилянні від військової служби (35%), а також представників Української православної церкви Московського патріархату (58%) [6].

У питанні щодо готовності до участі у перших повоєнних виборах, від 66% до 70% громадян заявили про намір голосувати, що дещо менше, ніж у червні 2024 року (72% до 76%) [6]. Більшу готовність брати участь у виборах демонструють респонденти старшого віку та прихильники вступу України до Європейського Союзу.

Можна виокремити ряд тенденцій щодо електоральних орієнтацій громадян в Україні. По-перше,

це мовно-культурна трансформація: війна сприяла утвердженню української мови та культури як ключових маркерів національної ідентичності української держави. По-друге, це зростання патріотизму та національної свідомості громадян, які демонструють високий рівень згуртованості та готовності підтримувати демократичні та традиційні цінності. По-третє, це криза довіри до представників влади та її інститутів: попри зростання патріотизму, суспільство розуміє дистанцію між владою та громадянами, і це формує запит на оновлення політичних лідерів та партій які вони представляють. По-четверте, це соціальна поляризація суспільства через позитивне ставлення до військових та соціально вразливих груп контрастує з негативним ставленням до корупціонерів, «ухилянтів» та представників Московського патріархату. По-п'яте, це електоральна готовність більшості громадян які планують брати участь у перших повоєнних виборах, що свідчить про збереження демократичних орієнтацій навіть в умовах війни. Українське суспільство в умовах війни демонструє одночасно процеси консолідації та критичної переоцінки ролі політичних і соціальних інститутів, що і буде визначати їхні електоральні уподобання.

Важливим дискусійним питанням є участь різних соціальних груп у перших повоєнних виборах, що є одним із основних чинників для забезпечення легітимності представницьких інститутів. Дискурс щодо суспільної єдності відображає складні моральні, правові та політичні дилеми, що виникли внаслідок війни. Опитування показують, що суспільна думка щодо права голосу окремих груп є неоднорідною, а саме:

- громадяни, які перебувають в Україні, але ухиляються від мобілізації: 50% респондентів вважають, що вони повинні мати право голосувати, 30% – проти;
- особи, які відмовляються від мобілізації з релігійних переконань: 49,5% підтримують їхнє право голосу, 30% – заперечують;
- громадяни, які виїхали з України на законних підставах і не повернулися: 48% підтримують їхнє право голосу, 40% – проти;
- особи, що проживали на окупованих територіях: 47% підтримують їхнє право голосу, 30% – проти;
- особи, які незаконно перетнули кордон і не повернулися: лише 25% підтримують їхнє право голосу, тоді як 62% виступають проти [6].

В Україні спостерігається різне ставлення до цих груп і має регіональні відмінності. Зокрема, громадяни Південних областей частіше підтримують право голосу для тих, хто проживав на окупованих територіях (62%), в той час як у Західних областях цей показник становить лише 36%. Щодо права бути обраними, переважна частина громадян від 71% до 76% виступають проти того, щоб у перших повоєнних виборах брали участь як кандидати ті, хто виїхав з країни і не повернувся. Хоча порівняно з червнем 2024 року ця позиція дещо пом'якшилася, раніше проти виступали від 81% до 82% [6].

Суспільна думка в Україні є розділеною, і це пов'язано з тим що велика частина громадян готова надати право голосу тим, хто залишився в державі, навіть якщо вони ухиляються від мобілізації, тоді як ставлення до тих, хто виїхав за кордон або незаконно перетнув кордон, є більш критичною.

Констатуємо регіональні відмінності щодо підтримки права голосу для окремих груп які змінюються залежно від конкретної області та відображають різні політичні контексти. Відзначаємо запит громадян на обмеження права бути обраними, зокрема значна частина громадян не підтримують участь у виборах як кандидатів тих, хто залишив країну під час війни, і це свідчить про високий рівень суспільної вимогливості до майбутніх депутатів які будуть обрані до парламенту.

В українському суспільстві існує демократична дилема, а саме результати опитувань демонструють поєднання прагнення до збереження демократичних засад в управлінні та вимог до справедливості й відповідальності громадян під час війни. Отож, з'ясування участі різних груп у перших повоєнних виборах стане одним із важливих викликів для українського демократичного політичного режиму, адже воно потребує балансу між принципами представленості та суспільної відповідальності.

Залученість громадян до роботи в політичних партіях є важливим показником рівня демократичної участі та довіри до інститутів представницької демократії в Україні. За результатами опитувань Центру Разумкова у 2020 році, лише 21% громадян висловили готовність вступити до політичної партії, тоді як 69% заявили про небажання брати участь у будь-якій партійній діяльності [4]. У порівнянні з попереднім роком, частина громадян, які не готові до членства у політичній партії зросла. Низький рівень участі в діяльності політичних партій зафіксовано серед виборців центральних

регіонів країни.

За результатами опитування видно, що до вступу в політичну партію у переважній більшості схильні мешканці міст, а також представники молодого покоління, чоловіки, особи з високим рівнем освіти та матеріально забезпечені. Українські громадяни демонструють обмежену довіру щодо виконання представницьких функцій політичними партіями. Значна частина опитаних громадян вважає, що політичні партії насамперед представляють інтереси фінансових структур (56%), партійних лідерів (38%) та державної влади (24%). Тривожним сигналом є те, що лише 17% опитаних вважають, що політичні партії захищають інтереси виборців [4]. В свою чергу простежується позитивна динаміка яка говорить про те, що з 2016 року зросла кількість виборців, які думають, що політичні партії представляють інтереси громадян, і зменшилася кількість тих, хто переконаний у їхній орієнтації виключно на інтереси фінансових груп.

Можна виділити ряд факторів, які впливають на участь громадян у діяльності політичних партій. Перший фактор, це низька готовність до вступу у політичну партію через кризу інституційної довіри до партій та відсутність мотивації громадян до формалізованої політичної участі. Другий фактор, це соціально-демографічний аспект (вік, освіта, рівень доходів, місце проживання), що суттєво впливає на участь в партійній діяльності. Третій домінуючий фактор, це асоціація політичних партій з фінансово-промисловими групами, однак у генезі розвитку партій зростає віра у їхню можливість представляти інтереси громадян. Четвертий фактор, який виходить із третього це динаміка змін що відбулася після 2016 року, і яка демонструє певні ознаки відновлення рівня довіри до політичних партій, що може стати основою для поступового зміцнення демократичних інститутів.

Місцеві вибори які відбулися у 2020 році в Україні значно вплинули на характер політичної конкуренції та оновили представницький склад депутатів у органах місцевого самоврядування. На відміну від попередніх виборів 2010 та 2015 років, коли значну частину депутатських мандатів здобували позапартійні самовисуванці (41,38% у 2010 р. та 66,95% у 2015 р.), вибори 2020 року продемонстрували значне зростання ролі політичних партій, які взяли на себе левову частку висунування кандидатів в депутати. З відсутністю гегемонії провладної політичної партії (якою до Революції Гідності була Партія регіонів) призвела до того, що ні один суб'єкт виборчого процесу не мав вагомego представництва в органах місцевого самоврядування.

У 2020 році ситуація кардинально змінилася, і переважна більшість депутатів (84,14%) в органи місцевого самоврядування різних рівнів були висунуті місцевими організаціями політичних партій. Під час виборчої кампанії не було монополії однієї політичної сили – кандидати від п'яти партій отримали від 9% до 15% від загальної кількості мандатів [4].

Серед обраних сільських, селищних та міських голів 52,6% були висунуті від політичних партій, загалом представляючи 46 різних політичних сил. Однак найбільшу кількість голосів отримали представники політичних партій «Слуга Народу» (30,7%), «За майбутнє» (12,4%), «Батьківщина» (7,2%), ОПЗЖ (7,1%) та «Європейська Солідарність» (5,6%) [4].

Варто відзначити під час проведення виборів 2020 року ряд тенденцій щодо зростання ролі політичних партій:

- суттєве зменшення частки самовисуванців та посилення інституційної ролі політичних партій у формуванні органів місцевого самоврядування;
- відсутність монопольної політичної партії під час виборчого процесу, і хоча партії стали основними суб'єктами під час виборів, жодна з них не отримала абсолютної переваги, що свідчить про високий рівень політичної конкуренції;
- констатуємо фрагментацію політичного поля, де виборці демонстрували різноманітність політичних уподобань та наявність значної кількості політичних партій, які висували кандидатів на посади голів громад;
- інституціоналізація місцевої політики через поступовий перехід від персоналізованої моделі самовисування кандидатів до більш структурованої партійної системи, де кандидати висувуються через місцеві осередки політичних партій.

Серед обраних сільських, селищних, міських голів 52,6% висувалися місцевими організаціями політичних партій, які представляли 46 політичних сил. Найбільш представленими є висунувці партій «Слуга Народу» (30,7%), «За майбутнє» (12,4%), «Батьківщина» (7,2%), ОПЗЖ (7,1%) та «Європейська Солідарність» (5,6%) [4].

Підсумовуючи результати місцевих виборів 2020 року відзначаємо строкатість електоральних уподобань виборців у різних областях та містах України. Межа між локальними партійними блоками

та загальнонаціональними політичними союзами виявилася доволі умовною. Це пояснюється тим, що окремі політичні партії, які репрезентують інтереси місцевих еліт, отримали значну підтримку в різних регіонах (зокрема «Наш Край», «Пропозиція»). В свою чергу загальнонаціональні партії з парламентськими амбіціями здобували значну підтримку у ключових містах завдяки сильним позиціям місцевих лідерів, зокрема мерів.

У ряді міських рад результати виборів спостерігаємо домінування окремих політичних партій, які здобули понад 50% голосів виборців. Зокрема, партія «Рідний дім» отримала більшість у Чернігівській міській раді, «Команда Симчишина» – у Хмельницькій, ВО «Свобода» – в Івано-Франківській, а «Українська стратегія Гройсмана» – у Вінницькій.

Водночас у м. Маріуполі сформувалася нетипова для української місцевої політики модель конкуренції, наближена до двопартійної. Тут основними суперниками стали партія чинного мера «Блок Вадима Бойченка» (41,7%) та «Опозиційна платформа – За життя» (34%) [4]. Такий розподіл голосів свідчить про концентрацію електоральних симпатій навколо двох ключових політичних партій, що відрізняє м. Маріуполь від більшості інших міст, де конкуренція має багатопартійний характер.

Відзначаємо, що електоральні симпатії громадян залишаються переважно стабільними та консервативними. Проте на рівні органів місцевого самоврядування відтворити домінування парламентських партій не вдалося. У багатьох обласних та міських радах парламентські сили сумарно отримали менше половини голосів виборців, і це свідчить про високий рівень політичної конкуренції та різноманітність регіональних політичних проєктів.

Результати виборів в органах місцевого самоврядування в Україні підтвердили варіативність електоральних орієнтацій громадян, що формує багатопартійний політичний ландшафт місцевої політики. Констатуємо наявність взаємозв'язку між локальними та загальнонаціональними політичними партіями у якому локальні політичні проєкти здобували підтримку поза межами своїх регіонів, тоді як загальнонаціональні проєкти зміцнювали позиції завдяки авторитету місцевих партійних осередків та її лідерів. В свою чергу парламентські партії не змогли забезпечити монополію на місцевому рівні, що свідчить про посилення політичної конкуренції та плюралізм вибору для громадян. Аналіз результатів виборів за роки незалежності в Україні підтверджують розмитість та нестабільність політичного ландшафту та демонструють, що вибори до органів місцевого самоврядування в країні є простором активної політичної конкуренції як загальнонаціональних, так і локальних політичних проєктів.

У перспективі така політична реальність сприятиме розвитку більш конкурентного середовища, де парламентські партії змушені будуть враховувати локальні умови і інтереси регіональних політичних суб'єктів. Це, здатне стимулювати інституціоналізацію партійної системи через формування нових політичних альянсів та посилення ролі органів місцевого самоврядування як простору для взаємодії загальнонаціональних і локальних політичних проєктів. Вважаємо, майбутнє партійної системи України визначатиметься балансом між загальнонаціональними тенденціями та локальними політичними динаміками, що може стати основою для реального демократичного політичного процесу.

Висновки до даного дослідження. У ході дослідження було проведено комплексний аналіз електоральних орієнтацій та довіри виборців до політичних партій в українському суспільстві. Сучасний рівень довіри громадян до політичних партій має безпосередній вплив на їхню електоральну підтримку. Політичні партії, які демонструють активну роботу місцевих осередків, прозорість у прийнятті рішень та активну комунікацію з громадянами, отримують як правило вищий рівень довіри, що трансформується у більший відсоток голосів на виборах.

В свою чергу низький рівень довіри, зумовлений невиконанням передвиборчих програм, через відсутність дієвих організаційних структур в регіоні чи корупційні скандали, призводить до зменшення електоральної підтримки та довіри виборців. Варто зазначити, що довіра виступає ключовим фактором виборчої поведінки громадян: вона не лише визначає готовність виборців голосувати та підтримувати певну політичну партію, але й формує довгострокову стабільну електоральну базу. Рівень довіри до політичних партій в Україні залишається критично низьким навіть в умовах Війни за Незалежність України, коли суспільство демонструє зростання рівня підтримки до багатьох державних та громадських інституцій. Перспективи подальшого розвитку партійної системи в Україні залежатиме від здатності політичних партій адаптуватися до нових політичних реалій, налагодити комунікацію з громадянами та забезпечити відкритість своєї

діяльності через дієву мережу місцевих осередків.

Бібліографічний список:

1. Бекешкіна І. Україна передвиборча: реалії громадської думки та їх можливий вплив на електоральний вибір. *Соціальні виміри суспільства. Збірник наукових праць*. 2019. Вип. 11 (21). С.9-20.
2. Головаха Є., Дембіцький С., Жуленьова О., Любива Т. Методики дослідження адаптації, інклюзії та зміни ідентичностей за умов масових міграцій: розроблення та апробація. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2020. № 2. С. 102-123. URL: <https://doi.org/10.15407/sociology2020.02.024>
3. Довіра до політиків та електоральні орієнтації громадян України (листопад 2021р.). URL.: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/dovira-do-politykiv-ta-elektoralni-oriientsatsii-gromadian-ukrainy-lystopad-2021r>
4. Партійна система України після 2019 року: ключові особливості та перспективи подальшого розвитку. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2020_part_sistem.pdf
5. Політологічний енциклопедичний словник. X. : Право, 2015. 816 с.
6. Центр Разумкова. Оцінка змін, що відбулися в українському суспільстві за час повномасштабної війни (листопад 2025р.) URL.: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-zmin-shcho-vidbulysia-v-ukrainskomu-suspilstvi-za-chas-povnomasshtabnoi-viiny-lystopad-2025r>
7. Якименко Ю. Війна і майбутні вибори в Україні: виклики та перспективи. *Національна безпека і оборона*. 2024. №1-2. С.2-81.

References:

1. Bekeshkina, I. (2019). Ukraine before elections: Realities of public opinion and their possible impact on electoral choice. *Social Dimensions of Society: Collection of Scientific Papers*, 11(21), 9-20.
2. Holovakha, Ye., Dembitskyi, S., Zhulnova, O., & Liubyva, T. (2020). Methods of studying adaptation, inclusion, and identity changes under conditions of mass migration: *Development and testing. Sociology: Theory, Methods, Marketing*, (2), 102-123. URL: <https://doi.org/10.15407/sociology2020.02.024>
3. Trust in politicians and electoral orientations of Ukrainian citizens (November 2021). URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/dovira-do-politykiv-ta-elektoralni-oriientsatsii-gromadian-ukrainy-lystopad-2021r>
4. Party system of Ukraine after 2019: Key features and prospects for further development. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2020_part_sistem.pdf
5. Political Science Encyclopedic Dictionary. Kharkiv: Pravo, 2015. 816 p.
6. Razumkov Centre. (2025, November). Assessment of changes that occurred in Ukrainian society during the full-scale war. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-zmin-shcho-vidbulysia-v-ukrainskomu-suspilstvi-za-chas-povnomasshtabnoi-viiny-lystopad-2025r>
7. Yakymenko, Yu. (2024). War and future elections in Ukraine: Challenges and prospects. *National Security and Defense*, 1-2, 2-81.

Fedchyk Yu., Yarosh Ya. Electoral orientations and voter trust in political parties in Ukraine

The article examines the specific features of electoral orientations among Ukrainian citizens and the level of voter trust in political parties within the context of contemporary political transformations. Based on the analysis of sociological surveys, the study outlines trends in the evolution of political preferences, reveals the low level of institutional trust in parties and political elites, and identifies the factors influencing the formation of electoral sympathies. Particular attention is paid to regional differences, the role of new political projects, and the societal demand for the renewal of the political system. The findings indicate that Ukrainian society is characterized by a high degree of political pluralism and fragmentation of the electoral field, while a chronic deficit of trust in party institutions persists. This creates a contradiction between the need for stable democratic institutions and the actual state of political culture. The article argues that overcoming the crisis of trust and establishing an effective party system are essential conditions for the sustainable development of democracy in Ukraine. The study also emphasizes that the results of local elections in Ukraine demonstrated the diversity of citizens electoral preferences, shaping the multiparty nature of local politics. The boundary between local and national parties proved to be rather conditional: regional political projects gained support beyond their home regions, while national forces strengthened their positions through the authority of local leaders. At the same time, parliamentary parties failed to secure a monopoly at the local level, which reflects the strengthening of political pluralism. The study conducted a comprehensive analysis of electoral orientations and voters' trust in political parties in Ukrainian society.

Keywords: *electoral orientations, political parties, voter trust, political pluralism, democratic institutions.*

DOI 10.31558/2519-2949.2026.2.4

УДК 329:352(477)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2181-7306>

Горай О. С., Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України

ПОЛІТИЧНІ КОАЛІЦІЇ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Дослідження присвячене аналізу специфіки формування та функціонування політичних коаліцій на рівні місцевого самоврядування в контексті децентралізації влади в Україні. Виявлено особливості коаліційної взаємодії політичних сил у місцевих радах. Проаналізовано вплив децентралізаційних реформ на механізми узгодження інтересів та визначити проблемні аспекти колективного прийняття рішень на локальному рівні. Встановлено, що децентралізація створила новий контекст для функціонування коаліцій на місцевому рівні. Передача повноважень та ресурсів від центру до місцевого самоврядування, формування об'єднаних територіальних громад та зростання ролі місцевих рад трансформували коаліційні процеси. Виявлено специфіку місцевих коаліцій порівняно з парламентськими: більша роль персоналізованих факторів та місцевих еліт, слабша партійна дисципліна, вища залежність від регіональних лідерів та бізнес-груп. Систематизовано проблеми колективного узгодження: відсутність правового регулювання формування коаліцій, конфлікт між партійною логікою та локальними інтересами, недостатня інституціоналізація коаліційних угод, проблеми координації між радою та виконавчими органами. Ідентифіковано типи коаліцій у місцевих радах: партійно-ідеологічні, регіонально-кланові, проєктно-орієнтовані та гібридні моделі. Доведено, що успішність коаліційної взаємодії залежить від якості політичного лідерства, громадянської активності, ефективності комунікації між партнерами. Визначено перспективи подальших досліджень, що включають розробку механізмів інституціоналізації місцевих коаліцій; виявлення впливу воєнного стану на коаліційні процеси в органах місцевого самоврядування; вивчення міжнародного досвіду формування коаліцій на локальному рівні, зокрема в країнах Центральної та Східної Європи з метою його адаптації до українських реалій; дослідження ролі громадянського суспільства та механізмів громадського контролю за виконанням коаліційних угод на місцевому рівні; аналіз взаємозв'язку між типом коаліції в місцевій раді та ефективністю управління громадою, якістю надання публічних послуг та темпами соціально-економічного розвитку територій.

Ключові слова: політичні коаліції, місцеве самоврядування, децентралізація влади, місцеві ради, об'єднані територіальні громади, локальні коаліції, узгодження інтересів, місцева демократія, територіальні громади, муніципальна влада.

Постановка проблеми. Децентралізація влади, що розпочалася в Україні у 2014 році і набула інституційного завершення у 2020 році з формуванням об'єднаних територіальних громад, докорінно змінила структуру публічної влади в державі. Передача значних повноважень, фінансових ресурсів та відповідальності від центральних органів до органів місцевого самоврядування перетворила місцеві ради на важливих суб'єктів політичного процесу, рішення яких безпосередньо впливають на якість життя мільйонів громадян. В умовах багатопартійності та пропорційної виборчої системи на місцевих виборах формування стабільних коаліцій у місцевих радах стало критично важливим для ефективного управління територіальними громадами. Проте практика останніх років засвідчує численні проблеми у процесах формування коаліцій на локальному рівні – від відсутності чіткого правового регулювання до конфліктів між партійною дисципліною та місцевими інтересами; від нестабільності коаліційних угод до неефективної координації між представницькими та виконавчими органами місцевої влади. Актуальність дослідження політичних коаліцій в органах місцевого самоврядування зростає в умовах воєнного стану, коли ефективність місцевої влади, здатність до швидкого прийняття узгоджених рішень та консолідація зусиль різних політичних сил стають питанням не лише розвитку, але й виживання територіальних громад.

Ступінь наукової розробки проблеми. Проблематика політичних коаліцій на рівні місцевого самоврядування в українській політичній науці довгий час залишалася на периферії дослідницької

уваги, значно поступаючись інтересу до парламентських та урядових коаліцій. Проте процеси децентралізації та зростання політичної ваги місцевих рад стимулювали появу низки важливих досліджень у цій сфері.

Варто насамперед привернути увагу до здобутків таких українських дослідників, як О. Батанов, О. Дмитренко, Я. Жаліло, Г. Зеленько, О. Кравченко, В. Кремена, В. Куйбіда, О. Лиска, Р. Манайло-Приходько, В. Романова, М. Рубчак, М. Стефурак, А. Ткачук, В. Федоренко, О. Чернеженко, О. Шевченко, С. Янішевський. Емпіричні дослідження практики коаліцебудування в українських територіальних громадах проводилися низкою аналітичних центрів. Зокрема, Центр політико-правових реформ систематично моніторив процеси формування місцевих рад, запропонував проєкт Концепції громади як юридичної особи публічного права, який передбачає зміни до законодавства з питань діяльності місцевого самоврядування, цивільного, бюджетного й податкового законодавства [1]. Разом із тим системний аналіз політичних коаліцій в органах місцевого самоврядування в умовах децентралізації залишається малодослідженим. Наявні праці фокусуються здебільшого на загальних питаннях реформи або окремих аспектах діяльності місцевих рад, тоді як коаліційні процеси на локальному рівні потребують спеціального наукового осмислення.

Мета і завдання дослідження. Метою даної статті є комплексний аналіз особливостей формування та функціонування політичних коаліцій в органах місцевого самоврядування в контексті процесів децентралізації влади в Україні з виявленням специфіки формування коаліцій на локальному рівні, основних проблем колективного узгодження та перспектив інституційного розвитку. Реалізація означеної мети передбачає наступні дослідницькі завдання: проаналізувати вплив децентралізації на трансформацію ролі та значення місцевих рад у системі публічної влади та на зміну контексту коаліційної взаємодії на локальному рівні; виявити специфічні характеристики політичних коаліцій у місцевих радах порівняно з парламентськими коаліціями; систематизувати основні проблеми колективного узгодження в органах місцевого самоврядування в умовах децентралізації; розробити типологію коаліційних конфігурацій у місцевих радах України з урахуванням регіональної специфіки; з'ясувати правові та інституційні рамки функціонування місцевих коаліцій та визначити напрями їх удосконалення; окреслити перспективи розвитку інституту політичних коаліцій на рівні місцевого самоврядування в Україні.

Виклад основного матеріалу. Децентралізація, розпочата в Україні у 2014 році, стала одним із найбільш послідовних та результативних напрямів державного будівництва за всі роки незалежності. Вона докорінно змінила політичне значення місцевих рад. Якщо раніше вони часто сприймалися як другорядні органи влади з обмеженими можливостями впливу на життя громадян, то після реформування місцеві ради, особливо на базовому рівні, перетворилися на важливі центри прийняття рішень, що розпоряджаються значними ресурсами та визначають стратегії розвитку територій [2]. Підвищилась політична конкуренція на місцевих виборах та з'явилися стимули для формування ефективних коаліцій у місцевих радах. Якщо до реформи коаліційні процеси в багатьох місцевих радах мали формальний характер через обмеженість реальних повноважень, то в умовах децентралізації питання про те, хто контролює більшість у раді та як організована взаємодія між фракціями, набуло принципового значення для розвитку громади. При цьому політичні коаліції в органах місцевого самоврядування мають низку суттєвих відмінностей від парламентських коаліцій, що зумовлено специфікою локального рівня політичної системи.

Якщо на парламентському рівні партійна ідентичність та дисципліна відіграють визначальну роль у формуванні коаліцій, то на місцевому рівні партійність часто має більш умовний характер. Депутати місцевих рад, навіть обрані від загальнонаціональних партій, нерідко керуються насамперед локальними інтересами, інтересами власних виборчих округів або особистими зв'язками з місцевими елітами. В цьому відношенні привертає увагу наукова розвідка С. Янішевського, що стосується чинників виникнення та перспектив політичної діяльності [3]. У своєму аналітичному звіті С. Янішевський аналізує місцеві вибори 2015 р. та здійснює типологізацію регіональних партій за їх результатами. Дослідження засвідчує, що в багатьох українських місцевих радах партійні фракції мають низьку внутрішню згуртованість, а депутати легко порушують партійну дисципліну, коли це суперечить їхнім місцевим інтересам. Це робить місцеві коаліції менш передбачуваними та стабільними порівняно з парламентськими.

На місцевому рівні виборці часто голосують не стільки за партію, скільки за конкретних кандидатів, яких вони знають особисто або за репутацією. Це означає, що коаліції в місцевих радах часто формуються навколо харизматичних місцевих лідерів – мерів, бізнесменів, громадських діячів,

– а не навколо партійних програм [4]. Місцеві ради вирішують переважно конкретні практичні питання – від ремонту доріг до фінансування шкіл, від тарифів на комунальні послуги до земельних питань. Ці питання рідко мають чітку ідеологічну забарвленість, що створює більше можливостей для ситуативних коаліцій та компромісів між різними політичними силами.

На відміну від парламентського рівня, де коаліція формує уряд, у місцевих радах міський голова обирається окремо від формування фракцій, що може створювати ситуації розділеного правління, коли мер належить до однієї політичної сили, а більшість у раді контролює інша. На локальному рівні економічні інтереси часто прямо впливають на політичну конфігурацію. Місцеві бізнесмени, які контролюють значні активи в громаді, можуть відігравати ключову роль у формуванні та підтримці коаліцій, навіть не будучи формально присутніми в раді [5, с. 501].

Незважаючи на позитивні зрушення, які принесла децентралізація, процеси колективного узгодження в органах місцевого самоврядування стикаються з низкою серйозних проблем.

1. *Відсутність чіткого правового регулювання коаліцій у місцевих радах.* На відміну від парламенту, де Конституція України прямо передбачає створення коаліції депутатських фракцій, для місцевих рад такої норми немає. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» містить лише загальні положення про депутатські фракції, не визначаючи механізмів формування коаліцій, їх правового статусу та відповідальності [6, ст. 170]. Ця правова невизначеність породжує численні практичні проблеми (колективної суб'єктності, права на висування кандидатур на ключові посади, виходу з коаліції чи її розпуску).

2. *Конфлікт між партійною логікою та локальними інтересами.* Загальнонаціональні партії намагаються контролювати своїх представників у місцевих радах, вимагаючи дотримання партійної лінії. Проте місцеві депутати часто стикаються з ситуаціями, коли позиція партії суперечить інтересам їхньої громади або виборчого округу. Це створює напругу та може призводити до розколу фракцій. Особливо гостро ця проблема проявляється в об'єднаних територіальних громадах, де представники різних населених пунктів, що раніше були окремими громадами, мають різні пріоритети.

3. *Нестабільність коаліційних угод.* Практика показує, що багато коаліцій у місцевих радах є нестійкими, часто перебудовуються або фактично припиняють функціонувати через конфлікти між учасниками. На відміну від парламентського рівня, де розпад коаліції може призвести до дострокових виборів, на місцевому рівні такого механізму немає, що створює можливості для політичних маніпуляцій та постійних переформатувань більшості.

4. *Координація між радою та виконавчими органами.* В українській моделі місцевого самоврядування міський голова має значні повноваження та формує виконавчі органи, але водночас залежить від підтримки ради в ключових питаннях, особливо бюджетних. Якщо міський голова не має підтримки стабільної більшості в раді, це може призводити до хронічних конфліктів та неефективності управління.

5. *Недостатня інституціоналізація коаліційних процедур.* Багато місцевих рад не мають регламентів, які б чітко визначали порядок формування коаліцій, механізми прийняття узгоджених рішень, процедури розв'язання конфліктів між коаліційними партнерами. Це робить коаліційну взаємодію залежною від політичної волі та особистих домовленостей лідерів, а не від інституційних норм.

6. *Вплив корупційних ризиків на коаліційні процеси.* Контроль над земельними ресурсами, комунальним майном, бюджетними коштами створює спокуси для використання коаліцій як інструментів розподілу ренти між учасниками, а не як механізмів ефективного управління громадою.

Аналіз практики українських місцевих рад дозволяє виділити кілька основних типів коаліційних конфігурацій, які формуються залежно від політичного контексту, розміру громади та інших факторів: партійно-ідеологічні коаліції (найбільш характерні для великих міст обласного значення, де загальнонаціональні партії мають відносно сильні позиції та розвинену організаційну структуру); регіонально-кланові коаліції (характерні для середніх та малих міст, а також для об'єднаних територіальних громад, де значну роль відіграють місцеві бізнес-групи та політичні клани); проєктно-орієнтовані коаліції (формуються навколо конкретних завдань або проєктів розвитку громади); мерські коаліції (формуються навколо підтримки або протистояння міському голові); опозиційні коаліції (формуються як опозиція до міського голови, об'єднуючи різні фракції навколо критики його політики та блокування певних ініціатив).

Досвід формування та функціонування політичних коаліцій в органах місцевого самоврядування демонструє значну регіональну варіативність, зумовлену історичними, культурними та соціально-

економічними особливостями різних частин України. У Західному регіоні, зокрема в Галичині, коаліційні процеси на місцевому рівні характеризуються відносно вищим рівнем партійності та ідеологічної структурованості. Тут загальнонаціональні партії мають сильніші організаційні структури та більш лояльний електорат. Коаліції частіше формуються за принципом ідеологічної близькості, а партійна дисципліна є відносно вищою порівняно з іншими регіонами. Громадянська активність та контроль з боку місцевих спільнот також створюють додаткові стимули для прозорості коаліційних угод [7, с. 133]. У Центральному регіоні спостерігається більша строкатість коаліційних моделей. Великі обласні центри, такі як Київ, Вінниця, Черкаси, демонструють конфігурації, близькі до західноєвропейських моделей з акцентом на партійну конкуренцію. Натомість у менших містах та сільських громадах регіону сильнішу роль відіграють персоналізовані фактори та місцеві еліти. Східний і Південний регіони традиційно характеризуються вищим рівнем впливу бізнес-груп на місцеву політику. Тут коаліції в місцевих радах часто формуються навколо економічних інтересів, контролю над комунальними підприємствами та земельними ресурсами. Партійна належність може легко змінюватися залежно від політичної кон'юнктури, а стабільність коаліцій більше залежить від балансу економічних інтересів, ніж від програмних домовленостей. Особливу специфіку мають прикордонні регіони, де на коаліційні процеси впливають транскордонні зв'язки, особливості етнічного складу населення та геополітичні чинники. Після початку широкомасштабної російської агресії в 2022 році ці фактори набули ще більшого значення [8].

Розмір територіальної громади суттєво впливає на характер коаліційних процесів у місцевих радах. У великих містах (обласних центрах та містах обласного значення) коаліційна динаміка найбільше наближена до парламентської моделі. Тут діють численні партійні організації, існує розвинене громадянське суспільство, активні медіа та значна увага з боку центральної влади. У середніх містах (районних центрах та містах районного значення) коаліційні процеси мають проміжний характер. Партійні структури є присутніми, але їх організаційна спроможність нижча. У малих містах та селищах міського типу коаліційна взаємодія набуває найбільш персоналізованого характеру. Партійність часто є номінальною – депутати можуть бути обрані від різних партій, але керуватися насамперед місцевими інтересами та особистими стосунками. Коаліції тут радше нагадують неформальні групи підтримки міського голови або впливових місцевих акторів.

В об'єднаних територіальних громадах, особливо тих, що утворилися з кількох раніше окремих населених пунктів, коаліційна динаміка має специфічний характер. Тут до звичайних факторів додається територіальний компонент – представники різних населених пунктів можуть консолідуватися для захисту інтересів «своїх» сіл чи селищ незалежно від партійної належності [9]. Це створює феномен «територіальних фракцій», які можуть бути сильнішими за партійні. У сільських громадах коаліційні процеси часто мають найменш формалізований характер. Невеликий розмір ради (часто 15-20 депутатів), особисте знайомство більшості депутатів між собою та з виборцями, відсутність розвинених партійних структур роблять коаліції більш схожими на неформальні угоди між окремими депутатами або їх групами.

Правове регулювання політичних коаліцій на рівні місцевого самоврядування в Україні характеризується фрагментарністю та недостатністю нормативного забезпечення. На відміну від парламентського рівня, де Конституція України містить окрему статтю 83, що регулює формування коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді, для місцевих рад аналогічних конституційних норм не передбачено [10, ст. 141]. Базовим законодавчим актом, який регулює діяльність органів місцевого самоврядування, є Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року. Проте цей закон містить лише загальні положення про депутатські фракції та їх роль у роботі місцевих рад, не визначаючи механізмів формування коаліцій, їхнього правового статусу, процедур прийняття коаліційних рішень та відповідальності. Стаття 19 Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» передбачає, що депутати місцевої ради можуть об'єднуватися у депутатські фракції відповідно до їх партійної належності, проте будь-яких спеціальних норм щодо коаліцій цей закон не містить [11, ст. 19]. Це створює правовий вакуум, коли коаліції фактично функціонують у багатьох місцевих радах, але їхній статус залишається юридично невизначеним.

Деякі місцеві ради намагаються врегулювати коаліційні процеси через власні регламенти. Проте відсутність загальнодержавних стандартів призводить до великої різноманітності підходів – від детального регулювання процедур формування коаліцій до повної відсутності будь-яких норм у цій сфері. Крім того, правова сила положень регламентів місцевих рад є обмеженою, оскільки вони не можуть суперечити або виходити за межі повноважень, визначених законом. Важливим аспектом є

також питання відповідальності за порушення коаліційних угод. Якщо на парламентському рівні існують певні механізми, хоч і недосконалі, то для місцевих рад такі механізми практично відсутні. Депутат, який порушив коаліційну угоду, фактично не несе жодної юридичної відповідальності, що підриває стабільність коаліцій. Ще однією проблемою є відсутність чіткого регулювання взаємодії між коаліцією в раді та міським головою. Закон не визначає, чи має коаліція право висувати вимоги до мера щодо формування виконавчих органів, погодження кандидатур на ключові посади, визначення пріоритетів бюджетної політики тощо.

Для підвищення ефективності функціонування політичних коаліцій в органах місцевого самоврядування необхідна їх інституціоналізація через удосконалення правового регулювання та розвиток організаційних механізмів. Доцільним є внесення змін до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» з метою законодавчого закріплення інституту коаліції в місцевих радах. Важливим є розроблення типового регламенту місцевої ради, який би містив детальні процедурні норми щодо коаліційної діяльності. Необхідно врегулювати питання взаємодії між коаліцією в раді та міським головою, зокрема механізми узгодження кандидатур на керівні посади в виконавчих органах, процедури спільного обговорення стратегічних питань розвитку громади, механізми розв'язання конфліктів. Доцільно запровадити механізми громадського контролю за виконанням коаліційних угод, зокрема через оприлюднення тексту угоди, регулярне звітування про стан її виконання, можливість громадськості ініціювати обговорення питань, пов'язаних з діяльністю коаліції.

Висновки. Проведений аналіз особливостей формування та функціонування політичних коаліцій в органах місцевого самоврядування в контексті децентралізації влади в Україні дозволяє сформулювати ряд важливих висновків та окреслити перспективи подальших досліджень.

Децентралізація влади створила якісно новий контекст для функціонування політичних коаліцій на місцевому рівні. Передача значних повноважень та ресурсів від центральних органів до органів місцевого самоврядування, формування об'єднаних територіальних громад, зростання політичної ваги місцевих рад у системі публічної влади трансформували коаліційні процеси з формальних процедур у реальні механізми розподілу влади та ресурсів на локальному рівні. Питання контролю над більшістю в місцевій раді набуло принципового значення для розвитку громади. Основними проблемами колективного узгодження в органах місцевого самоврядування в умовах децентралізації є: відсутність чіткого правового регулювання процедур формування коаліцій у місцевих радах; конфлікт між партійною логікою та локальними інтересами; недостатня інституціоналізація коаліційних угод на місцевому рівні; проблема координації між радою та виконавчими органами; виклики забезпечення стабільності коаліцій у багатопартійному середовищі; вплив корупційних ризиків на коаліційні процеси. Успішність коаліційної взаємодії на місцевому рівні значною мірою залежить від якості місцевого політичного лідерства, рівня громадянської активності та громадського контролю, ефективності комунікації між коаліційними партнерами, здатності до компромісів і узгодження позицій, а також від наявності інституційних механізмів розв'язання конфліктів. Правове та інституційне забезпечення функціонування коаліцій у місцевих радах потребує суттєвого вдосконалення. Необхідні зміни до законодавства про місцеве самоврядування з метою законодавчого закріплення інституту коаліції, визначення процедур її формування та діяльності, механізмів відповідальності за порушення коаліційних угод, а також врегулювання взаємодії між коаліцією в раді та міським головою.

Перспективи подальших досліджень включають розробку конкретних механізмів інституціоналізації місцевих коаліцій через удосконалення законодавства та типових регламентів; аналіз впливу воєнного стану на коаліційні процеси в органах місцевого самоврядування та формування нових моделей консолідації місцевих еліт в умовах безпекових викликів; вивчення міжнародного досвіду локального коаліцебудування, зокрема в країнах Центральної та Східної Європи, для його адаптації до українських реалій; дослідження ролі громадянського суспільства та механізмів громадського контролю за виконанням коаліційних угод на місцевому рівні; аналіз взаємозв'язку між типом коаліції в місцевій раді та ефективністю управління громадою, якістю надання публічних послуг та темпами соціально-економічного розвитку території.

Бібліографічний список:

1. Місцеве самоврядування крізь призму судової практики (2017-2023). ЦППР. 2023. URL: <https://pravo.org.ua/books/strong-mistseve-samovryaduvannya-kriz-pryzmu-sudovoyi-praktyky-em-2017-2023-em-strong/>.

2. Кравченко О. Децентралізація влади в Україні: історія реформування, проблеми законодавчого унормування та шляхи підвищення ефективності впровадження. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2025. №1 (129). С. 45–49. URL: <https://doi.org/10.17721/1728-2195/2025/1.129-5>
3. Янішевський С. Локальні політичні проекти: чинники виникнення та перспективи політичної діяльності (за підсумками місцевих виборів-2015). URL: <http://www.niss.gov.ua/catalogue/8> .
4. Балачук І., Романюк Р. «Слуги» створили Раду коаліції для координації роботи ВР, ОП та уряду. *Українська правда*. 2025. 8 вересня.
5. Корнієнко В. О. Олігархізація влади. Енциклопедія політики і права. Наукове видання. За ред. д.політ. н., проф. В. П. Горбатенка і д.політ. н. П. В. Мироненка. Київ : Видавництво Політія, 2024. С. 500–502.
6. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24.
7. Стефурак М. М. Механізми взаємодії політичної опозиції та влади на прикладі західних областей України : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02. Івано-Франківськ, 2017. 253 с.
8. Уряд вніс зміни до правил прикордонного режиму та режимних обмежень в районах, прилеглих до адмінмежі та лінії розмежування з ТОТУ. Державна прикордонна служба України: офіційний веб-сайт. 2021. 25 серпня. URL: <https://dpsu.gov.ua/uk/news/30111-Uryad-vnis-zmini-do-pravil-prikordonnogo-rezhimu-ta-rezhimnih-obmezhen-v-rayonah-prilegkih-do-adminmezhi-ta-linii-rozmezhuвання-z-TOTU>
9. Рубчак М. В. Сутність і типологія ідентичності територіальної громади. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2021. №3. С. 71–77. URL: <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2021.3.12>
10. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30.
11. Про статус депутатів місцевих рад : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 40.

References:

1. Mistseve samovriaduvannya kriz pryzmu sudovoi praktyky (2017-2023) (2023). TsPPR. URL: <https://pravo.org.ua/books/strong-mistseve-samovriaduvannya-kriz-pryzmu-sudovoi-praktyky-em-2017-2023-em-strong/>.
2. Kravchenko O. (2025). Detsentralizatsiia vlady v Ukraini: istoriia reformuvannya, problemy zakonodavchoho unormuvannya ta shliakhy pidvyshchennia efektyvnosti vprovadzhenia. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Yurydychni nauky*. 1 (129), 45–49.
3. Ianishevskiy S. Lokalni politychni proekty: chynnyky vynykennia ta perspektyvy politychnoi diialnosti (za pidsumkamy mistsevykh vyboriv-2015). URL: <http://www.niss.gov.ua/catalogue/8> .
4. Balachuk I., Romaniuk R. (2025). «Sluhy» stvoryly Radu koalitsii dlia koordynatsii roboty VR, OP ta uriadu. *Ukrainska pravda*. 8 veresnia.
5. Korniienko V. O. (2024). Oliharkhizatsiia vlady. Entsyklopediia polityky i prava. Naukove vydannia. Za red. d.polit. n., prof. V. P. Horbatenka i d.polit. n. P. V. Myronenka. Kyiv : Vydavnytstvo Politiia. S. 500–502.
6. Pro mistseve samovriaduvannya v Ukraini (1997). : Zakon Ukrainy vid 21 travnia 1997 r. № 280/97-VR. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. № 24.
7. Stefurak M. M. (2017). Mekhanizmy vzaiemodii politychnoi opozytsii ta vlady na prykladi zakhidnykh oblastei Ukrainy : dys. ... kand. polit. nauk : 23.00.02. Ivano-Frankivsk, 253 s.
8. Uriad vnис zminy do pravyl prykordonnogo rezhymu ta rezhymnykh obmezhen v raionakh, prylehlykh do adminmezhi ta linii rozmezhuвання z TOTU (2021). Derzhavna prykordonna sluzhba Ukrainy: ofitsiyniy veb-sait. 25 serpnia. URL: <https://dpsu.gov.ua/uk/news/30111-Uryad-vnis-zmini-do-pravil-prikordonnogo-rezhimu-ta-rezhimnih-obmezhen-v-rayonah-prilegkih-do-adminmezhi-ta-linii-rozmezhuвання-z-TOTU> .
9. Rubchak M. V. (2021). Sutnist i typolohiia identychnosti terytorialnoi hromady. *Dniprovskiyi naukovyi chasopys publicnogo upravlinnia, psykholohii, prava*. №3. S. 71–77. URL: <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2021.3.12>
10. Konstytutsiia Ukrainy (1996).: pryiniata na piatii sesii Verkhovnoi Rady Ukrainy 28 chervnia 1996 r. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. № 30.
11. Pro status deputativ mistsevykh rad : Zakon Ukrainy (2002). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. № 40.

Horai O. Political coalitions in local self-government bodies in the conditions of decentralization

The study is devoted to the analysis of the specifics of the formation and functioning of political coalitions at the level of local self-government in the context of decentralization of power in Ukraine. The features of the coalition interaction of political forces in local councils are revealed. The impact of decentralization reforms on the mechanisms of coordination of interests is analyzed and problematic aspects of collective decision-making at the local level are identified. It is established that decentralization has created a new context for the functioning of coalitions at the local level. The transfer of powers and resources from the center to local self-government, the formation of united territorial communities and the

growth of the role of local councils have transformed coalition processes. The specifics of local coalitions compared to parliamentary ones are revealed: a greater role of personalized factors and local elites, weaker party discipline, higher dependence on regional leaders and business groups. The problems of collective coordination are systematized: lack of legal regulation of coalition formation, conflict between party logic and local interests, insufficient institutionalization of coalition agreements, problems of coordination between the council and executive bodies. Types of coalitions in local councils are identified: party-ideological, regional-clan, project-oriented and hybrid models. It is proven that the success of coalition interaction depends on the quality of political leadership, civic activity, and the effectiveness of communication between partners. Prospects for further research are identified, including the development of mechanisms for institutionalizing local coalitions; identifying the impact of martial law on coalition processes in local self-government bodies; studying international experience in coalition formation at the local level, in particular in the countries of Central and Eastern Europe with the aim of adapting it to Ukrainian realities; studying the role of civil society and mechanisms of public control over the implementation of coalition agreements at the local level; analysis of the relationship between the type of coalition in the local council and the effectiveness of community management, the quality of public service provision and the pace of socio-economic development of territories.

Keywords: *political coalitions, local self-government, decentralization of power, local councils, united territorial communities, local coalitions, coordination of interests, local democracy, territorial communities, municipal government.*

DOI 10.31558/2519-2949.2026.2.5

УДК 352:327:004:005.53

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5936-5889>**Краснопольська Т. М., Національний університет «Одеська юридична академія»**

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ДИПЛОМАТІЇ: НОВІ ПІДХОДИ ДО ПРИЙНЯТТЯ ПОЛІТИКО-УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

У статті досліджено роль цифрової дипломатії у трансформації сучасного місцевого самоврядування України та її вплив на процес прийняття політико-управлінських рішень. Актуальність теми зумовлена тим, що в умовах повномасштабної війни, цифровізації публічного управління та євроінтеграційних змін територіальні громади дедалі активніше використовують цифрові платформи, соціальні мережі, офіційні вебресурси, міжнародні онлайн-мережі та інструменти електронної участі для взаємодії з міжнародними партнерами, донорами, діаспорою, громадянським суспільством і мешканцями громад. Обґрунтовано, що цифрова дипломатія на локальному рівні вже не може розглядатися лише як допоміжний комунікаційний або іміджевий інструмент, оскільки вона поступово інтегрується у процеси стратегічного планування, залучення зовнішніх ресурсів, обґрунтування пріоритетів відновлення та легітимації управлінських рішень. Проаналізовано практики використання цифрових інструментів територіальними громадами України, зокрема через систему DREAM, платформу «Дія.Цифрова громада», дашборд міжнародних муніципальних партнерств, програму U-LEAD з Європою, а також приклади Ірпінської, Бучанської, Одеської та інших громад. Показано, що цифрові дипломатичні практики сприяють підвищенню міжнародної видимості громад, формуванню доказової бази для залучення фінансової й гуманітарної допомоги, розвитку муніципальних партнерств, посиленню прозорості відновлювальних проєктів і включенню місцевого рівня у транснаціональні мережі співпраці. Особливу увагу приділено тому, що цифрова дипломатія впливає не лише на зовнішню репрезентацію громади, а й на зміст політико-управлінських рішень, зокрема щодо відбудови критичної інфраструктури, соціального захисту, розвитку людського капіталу, цивільної безпеки та адаптації стратегій розвитку до вимог міжнародних партнерів. Доведено, що цифрова дипломатія в діяльності органів місцевого самоврядування виконує репрезентативну, інформаційно-аналітичну, координаційну та легітимаційну функції. Вона забезпечує перехід від закритої адміністративної моделі ухвалення рішень до більш відкритої, мережевої, партнерської та доказової моделі локального врядування. Водночас визначено основні ризики її впровадження: нерівність цифрових можливостей громад, різний рівень кадрової та організаційної спроможності, фрагментарність стратегій цифрової комунікації, залежність від донорських ініціатив, слабка координація між місцевим і центральним рівнями влади, а також репутаційні й інформаційні загрози. Зроблено висновок, що подальший розвиток цифрової дипломатії на рівні місцевого самоврядування потребує інституціоналізації, стратегічного планування, підвищення цифрових компетентностей посадових осіб та інтеграції цифрових платформ у систему прийняття політико-управлінських рішень.

Ключові слова: *місцеве самоврядування, цифрова дипломатія, політико-управлінські рішення, політична участь, територіальні громади, європейська інтеграція, публічне управління, демократія, цифровізація/діджиталізація, муніципальне партнерство.*

Постановка проблеми. В умовах глобальної цифровізації та трансформації публічного управління суттєво змінюється характер взаємодії органів влади з внутрішніми й зовнішніми стейкхолдерами. В таких умовах актуальною стає цифрова дипломатія, що традиційно розглядалася як інструмент зовнішньополітичної діяльності держав. Проте в сучасних умовах вона також поступово інтегрується у практики місцевого самоврядування. Органи місцевого самоврядування, використовуючи цифрові комунікаційні платформи, соціальні мережі та онлайн-інструменти міжмуніципальної співпраці, формують нові канали взаємодії з міжнародними партнерами, донорами, діаспорою та громадянським суспільством. Це, своєю чергою, впливає не лише на

комунікативний вимір діяльності громад, а й на процеси прийняття політико-управлінських рішень, їхню прозорість, інклюзивність та легітимність. Для України ця проблематика має особливе значення в умовах повномасштабної війни. Місцеве самоврядування опинилося перед необхідністю одночасно реагувати на безпекові загрози, гуманітарні виклики, руйнування інфраструктури, переміщення населення та потребу у стратегічному плануванні відновлення. За таких обставин цифрові канали комунікації, міжнародні онлайн-платформи, соціальні мережі, електронні сервіси та інструменти публічної адвокації стали для громад засобом оперативного донесення власних потреб, пошуку підтримки, координації допомоги та налагодження горизонтальних зв'язків із зовнішніми партнерами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові праці останніх років зосереджують увагу на цифровізації публічного управління, електронному урядуванні та залученні громадян до прийняття рішень. Використання цифрових платформ, онлайн-консультацій і інтерактивних порталів підвищує ефективність управлінських рішень, сприяє прозорості діяльності органів місцевого самоврядування та дозволяє громадянам активно брати участь у формуванні політичних і соціальних рішень.

Зокрема, значення цифрових технологій саме в контексті євроінтеграції України розглядає В. Саприкін [8]. Аналіз цифровізації публічного управління в Україні підкреслює роль технологій у модернізації сервісів Н. Євтушенко [3], Л. Антонова, Ю. Мохова [1], Т. Лесків [15]. Дослідження М. Єрьоміна [4] та М. Полікровського [7] демонструють вплив цифрової трансформації на інклюзивність та якість прийняття управлінських рішень.

У праці Н. Сорокіна та В. Філатов [10], наголошують на ролі цифрових інструментів у міжнародній комунікації місцевих органів влади, зокрема у воєнний період, коли соціальні мережі та онлайн-платформи стають ефективними каналами залучення міжнародних партнерів, донорів та обміну досвідом, що дозволяє громадам швидко адаптуватися до кризових умов. Дослідження Е. Семілетов [9] розглядає ефективність впровадження інтерактивних платформ для взаємодії громадськості та влади, а також вплив цифрових інструментів на забезпечення прозорості та відкритості у процесах прийняття рішень на рівні місцевої влади, досліджується роль інтернет-технологій у забезпеченні активної участі громадян у вирішенні місцевих питань та формуванні позитивного взаємодії між громадськістю та владою.

Незважаючи на значну кількість досліджень, залишається невирішеною проблема системного аналізу того, як цифрові інструменти впливають на змістовні управлінські рішення та їхню ефективність у місцевих громадах. Виявлено, що цифрові інструменти часто розглядаються у технічному аспекті (розробка платформ і сервісів), тоді як недостатньо досліджується їхній реальний вплив на процеси прийняття політико-управлінських рішень. Крім того, залишається обмеженою взаємодія між місцевими громадами та міжнародними партнерами через цифрові канали, відсутні системні методики оцінки ефективності цифрової дипломатії на рівні громад.

Додатково не вирішено питання адаптації цифрових платформ до специфічних умов воєнного стану та кризових ситуацій, що особливо актуально для громад, які перебувають у зонах підвищеного ризику. Таким чином, невирішена проблема полягає у недостатній інтеграції цифрових інструментів у практику політико-управлінських рішень місцевих органів влади з урахуванням євроінтеграційних стандартів, умов воєнного часу та потреб громади, що потребує системного дослідження та емпіричного підтвердження. Окремої уваги потребують ризики, що супроводжують використання цифрової дипломатії на місцевому рівні. Йдеться про нерівність цифрових можливостей громад, відмінності у кадровому й організаційному потенціалі, фрагментарність міжнародної допомоги, залежність від донорських ініціатив, слабку координацію між місцевим і центральним рівнями влади, а також репутаційні та інформаційні загрози. У результаті цифрова дипломатія може як посилювати спроможність місцевого самоврядування, так і поглиблювати наявні асиметрії між громадами.

Метою статті є комплексний аналіз та обґрунтування впливу цифрової дипломатії на трансформацію підходів до прийняття політико-управлінських рішень в органах місцевого самоврядування в умовах цифровізації та євроінтеграції.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах війни, децентралізації та євроінтеграційних трансформацій цифрова дипломатія дедалі активніше проявляється не лише на загальнодержавному, а й на локальному рівні, стаючи важливим чинником прийняття політико-управлінських рішень органами місцевого самоврядування в Україні. Територіальні громади, опинившись у ситуації обмежених ресурсів і підвищеної зовнішньої залежності, змушені шукати нові канали взаємодії з міжнародними партнерами, донорами, органами влади інших держав та

транснаціональними інституціями. У цьому контексті цифрові комунікаційні платформи, офіційні вебсайти громад, сторінки органів місцевого самоврядування в соціальних мережах, онлайн-зустрічі, публічні звернення та цифрові презентації проєктів розвитку фактично перетворюються на інструменти цифрової дипломатії, що безпосередньо впливають на управлінські рішення.

Емпіричний аналіз практик українських територіальних громад засвідчує, що цифрова дипломатія використовується не лише для репрезентації громади на міжнародній арені, а й для обґрунтування стратегічних рішень щодо залучення фінансової допомоги, гуманітарних ресурсів, інвестицій у відновлення інфраструктури та розвитку людського капіталу. Зокрема, у воєнний період цифрові дипломатичні ініціативи органів місцевого самоврядування сприяли ухваленню рішень про пріоритетність відбудови об'єктів критичної інфраструктури, переформатування місцевих програм соціального захисту, адаптацію стратегій розвитку громад до умов безпеки та вимог міжнародних партнерів. Таким чином, цифрова дипломатія стає не лише каналом зовнішньої комунікації, а й джерелом інформації, аргументації та легітимації управлінських рішень.

Показовим прикладом є функціонування DREAM, яка позиціонується як публічна система управління інвестиційними та відновлювальними проєктами. Вона забезпечує цифровий супровід ключових етапів публічних інвестицій від опису та обґрунтування проєкту до планування, бюджетування, фінансування, закупівель, реалізації та завершення. Важливо, що у системі можуть працювати не лише центральні органи влади, а й територіальні громади, які подають свої проєкти, завантажують відповідні документи та роблять їх видимими для потенційних донорів і міжнародних партнерів [13]. Отже, DREAM виступає інструментом, через який громади формують аргументацію для залучення ресурсів, демонструють прозорість управління та підвищують довіру міжнародних стейкхолдерів.

Це особливо важливо для територіальних громад, що постраждали від бойових дій або перебувають у процесі відновлення. Наприклад, за даними Міністерства розвитку громад та територій, станом на березень 2024 року 16 громад Миколаївської області вже мали профілі в DREAM, а до системи було внесено 87 проєктів із загальним бюджетом 6,17 млрд грн, з яких 2,02 млрд грн мали підтвержене фінансування [2]. Такий приклад демонструє, що цифрова репрезентація проєктів відновлення фактично впливає на управлінське ранжування потреб: громади фіксують пошкодження, формують проєктні заявки, визначають пріоритетні об'єкти та переводять локальні проблеми у зрозумілу для донорів мову інвестиційних і відновлювальних проєктів.

Окремий приклад становить Ірпінська міська територіальна громада, яка після масштабних руйнувань стала одним із найбільш упізнаваних кейсів локальної цифрової та міжнародної комунікації. На платформі Rebuild Ukraine зазначено, що Irpin Recovery Fund активно працює над залученням міжнародних компаній і донорів до відновлення соціальної, критичної та житлової інфраструктури міста, а також до реалізації проєктів розвитку громади [14]. Водночас офіційні матеріали Ірпінської міської ради вказують, що до проєкту Irpin Reconstruction Summit долучилися майже 50 спеціалістів із понад 10 країн і трьох континентів, а підтримку ініціативі висловлювали представники ООН, Комітету регіонів ЄС та фахівці зі США, Чилі, Франції, Італії, Великої Британії, Канади й Німеччини [5]. У цьому випадку цифрова дипломатія громади виконує подвійну функцію: з одного боку, вона презентує руйнування й потреби громади міжнародній аудиторії, а з іншого – створює політико-управлінське підґрунтя для вибору пріоритетів відбудови, залучення архітектурної експертизи, міжнародних донорів і формування нової стратегії розвитку міського простору.

Бучанська громада також демонструє, що цифрова та міжнародна комунікація стає частиною управління відновленням. У програмі відновлення «VDOMA KRASCHE» серед ключових напрямів визначено відновлення пошкодженого та будівництво нового житла, створення умов для залучення інвестицій, будівництво медичних і освітніх закладів, а також розвиток інноваційного парку Vucha Techno Garden як інструменту залучення внутрішніх і міжнародних інвестицій та впровадження європейських стандартів [19]. Таким чином, цифрова презентація програми відновлення громади не обмежується інформуванням населення, а виконує функцію політичної легітимації стратегічного курсу громади адже вона пояснює, чому саме ці напрями відбудови та розвитку визначаються пріоритетними, і як вони пов'язані з міжнародними стандартами, інвестиційною привабливістю та майбутньою інституційною спроможністю громади.

Важливим інструментом цифрової дипломатії є також платформа «Дія.Цифрова громада», яка забезпечує збір і оновлення даних про цифрову трансформацію регіонів і громад. Згідно з інформацією урядового видання, оновлений функціонал платформи дозволяє громадам управляти

цифровими змінами, оцінювати прогрес, подавати дані до індексів цифрової трансформації та визначати пріоритети подальших дій на основі актуальних показників [11]. Це означає, що цифрова дипломатія не може розглядатися лише як зовнішня комунікація. Вона спирається на внутрішню цифрову спроможність громади: наявність цифрових лідерів, якісних даних, цифрових сервісів, інфраструктури, електронних послуг і здатності показати міжнародним партнерам не лише потреби, а й управлінську готовність громади до реалізації проєктів.

Ще одним практичним виміром цифрової дипломатії є міжнародне муніципальне партнерство. На дашборді «Партнерство задля відновлення та розвитку» вперше зібрано верифіковану інформацію про партнерства українських громад із закордонними муніципалітетами. Станом на кінець 2025 року інформацію було зібрано і перевірено для всіх 1470 територіальних громад України; 490 громад, тобто 33 %, уже мали міжнародні партнерства, а загальна кількість підписаних угод становила 2119 [6]. Такі дані свідчать, що міжнародна активність громад набуває системного характеру, а цифрові дашборди стають інструментом видимості, порівняння, координації та політичного визнання локального рівня у процесах відновлення України.

Програма U-LEAD з Європою також підтверджує, що міжнародна підтримка українських муніципалітетів дедалі більше пов'язується не тільки з гуманітарною допомогою, а й із посиленням управлінської спроможності громад у контексті відновлення, реконструкції та європейської інтеграції. У матеріалах GIZ зазначено, що муніципалітети відіграють важливу роль у стійкості політичної та суспільної систем України, а проєкт підтримує місцеві адміністрації у впровадженні регіональної й місцевої політики розвитку, плануванні реконструкції та розвитку партнерств між українськими громадами і громадами ЄС через ініціативу Bridges of Trust [18]. Це дозволяє розглядати цифрову дипломатію як механізм включення громад у транснаціональні мережі політики відновлення, де управлінські рішення приймаються з урахуванням міжнародних стандартів, донорських вимог і європейського досвіду місцевого розвитку.

Показовим прикладом реалізації цифрової дипломатії на локальному рівні є діяльність органів місцевого самоврядування Одеси та територіальних громад Одеської області, які в умовах повномасштабної війни суттєво активізували взаємодію з містами-побратимами та міжнародними партнерами через цифрові канали комунікації. Офіційні вебресурси, сторінки в соціальних мережах, онлайн-брифінги, відеозвернення міських голів і представників місцевої влади стали ключовими інструментами донесення інформації про безпекову ситуацію, гуманітарні потреби, стан інфраструктури та пріоритети відновлення громад. Така цифрова комунікація набула ознак цифрової дипломатії, оскільки була спрямована не лише на інформування, а й на формування міжнародної підтримки та залучення зовнішніх ресурсів.

Взаємодія Одеси з містами-побратимами у Європі та Північній Америці, що відбувалася переважно в онлайн-форматі, вплинула на ухвалення низки політико-управлінських рішень на місцевому рівні. Зокрема, рішення щодо пріоритетного спрямування коштів на захист об'єктів культурної спадщини, відновлення енергетичної інфраструктури, підтримку внутрішньо переміщених осіб та модернізацію систем цивільного захисту приймалися з урахуванням консультацій із міжнародними партнерами та вимог донорських програм. Таким чином, цифрова дипломатія стала каналом інтеграції зовнішніх експертних оцінок і фінансових можливостей у процес локального управлінського ухвалення рішень.

Одеса стала одним із перших міст в Україні, що впровадили комплексну цифрову платформу муніципальних послуг «MISTO» для інтеграції основних сервісів у єдину систему доступу. Ця платформа об'єднує електронні адміністративні послуги, інформацію про безпеку, карти укриттів, екологічні дані, опцію онлайн запису до ЦНАП, оплату парковки та інші сервіси – усе через веб портал та мобільні застосунки. Такий підхід значно поглибив використання цифрових каналів у повсякденних управлінських рішеннях, оскільки адміністрація Одеси почала аналізувати дані про використання сервісів для планування міського бюджету, безпекових заходів і комунальних ресурсів. Ця система також включає можливості е демократії, наприклад участь у опитуваннях («MISTO», 2025) [16].

Інтеграція платформи MISTO у цифрову комунікацію з мешканцями Одеси є прикладом того, як цифрові сервіси стають не лише інструментами зручності, а й частиною інформаційної інфраструктури управління, що сприяє ефективнішому обміну даними між громадянами й органами влади, а також дозволяє адміністрації оперативно реагувати на зміни, які можуть впливати на управлінські рішення [12].

На регіональному рівні Одещина демонструє високі показники цифрової трансформації серед інших областей України, посідаючи одне з провідних місць у рейтингу цифрових інновацій за даними Міністерства цифрової трансформації. У рейтингу оцінювали розвиток інтернет інфраструктури, роботу адміністративних сервісів ЦНАП, впровадження електронного документообігу, доступність електронних послуг та інші ключові цифрові показники. Це свідчить про те, що цифрові інструменти вже використовуються не лише на рівні міст, а й на рівні регіонального управління, де вони впливають на формування регіональних стратегій та прийняття політико-управлінських рішень [17].

Окрім власних платформ, Одеська обласна адміністрація проводить електронні консультації з громадськістю з питань реалізації стратегічних регіональних програм, таких як охорона довкілля, соціальна підтримка, містобудівні плани чи створення нових природно заповідних об'єктів. Ці консультації відбуваються через електронні засоби комунікації, що дозволяє збирати пропозиції, оцінки та зауваження від мешканців без проведення традиційних громадських слухань, збільшуючи інклюзивність вирішень і їхню прозорість.

Подібні цифрові консультації демонструють, що місцеві органи влади все частіше застосовують інструменти цифрової участі громадян як частину процесу прийняття політико-управлінських рішень: це не лише механізм збору думок, а й спосіб формулювання управлінських пріоритетів на основі широкого спектру даних та думок мешканців.

Ці кейси чудово ілюструють, як у сучасних умовах цифрові інструменти переходять із рівня простих сервісів у повноцінні механізми адаптації публічного управління до викликів війни, цифровізації та євроінтеграції.

Важливою особливістю цифрової дипломатії громад Одеси та Одещини є її поєднання з практиками публічної участі. Публічні онлайн-звернення до міжнародних партнерів, що водночас були доступні місцевим жителям, підвищували рівень прозорості управлінських рішень та сприяли їх легітимації в очах громадськості. Це створювало ситуацію, за якої політико-управлінський вибір органів місцевого самоврядування формувалася на перетині зовнішнього дипломатичного впливу та внутрішнього суспільного запиту.

Разом із тим досвід Одеси та громад Одеської області демонструє, що ефективність цифрової дипломатії значною мірою залежить від інституційної спроможності місцевої влади. У громадах із розвиненими комунікаційними підрозділами та чіткою стратегією міжнародної співпраці цифрові дипломатичні практики мають системний характер і безпосередньо впливають на процеси прийняття рішень. Натомість у менш спроможних громадах вони часто залишаються фрагментарними та зводяться до іміджевих дій, що обмежує їхній управлінський потенціал.

Отже, приклад Одеси та Одещини свідчить, що цифрова дипломатія на рівні місцевого самоврядування здатна виступати важливим чинником трансформації політико-управлінських рішень, особливо в умовах війни та повоєнного відновлення. Вона сприяє інтеграції місцевих громад у міжнародні мережі взаємодії, впливає на формування стратегічних пріоритетів розвитку та поступово стає невід'ємним елементом сучасного локального врядування.

Отже, практики територіальних громад засвідчують, що цифрова дипломатія в умовах війни виконує щонайменше чотири функції: забезпечує міжнародну видимість громади та її потреб; створює інформаційно-аналітичну основу для підготовки управлінських рішень щодо відновлення, інфраструктури, соціального захисту та місцевого розвитку; підвищує довіру донорів через прозорість, відкритість даних і публічну звітність; легітимує стратегічні рішення органів місцевого самоврядування, оскільки демонструє їх відповідність реальним потребам громади, безпековим викликам і очікуванням міжнародних партнерів. У цьому сенсі цифрова дипломатія стає не периферійним інструментом комунікації, а складовою сучасного політико-управлінського механізму розвитку органів місцевого самоврядування.

У контексті євроінтеграції цифрова дипломатія місцевого самоврядування також відіграє важливу роль у процесі наближення управлінських практик громад до європейських стандартів врядування. Через участь у міжнародних онлайн-мережах, платформах міжмуніципального співробітництва та цифрових проєктах технічної допомоги органи місцевої влади запозичують нові підходи до прозорості, підзвітності та участі громадян у прийнятті рішень. Це впливає на трансформацію управлінської культури, зокрема на зміну процедур ухвалення політико-управлінських рішень у бік більшої відкритості, консультаційності та орієнтації на зовнішні нормативні орієнтири.

Однак, вважаємо, що існує низка викликів, що пов'язані із впровадженням цифрової дипломатії

на локальному рівні. До них належать нерівний доступ громад до цифрових ресурсів, різний рівень цифрових компетентностей посадових осіб, фрагментарність стратегій цифрової комунікації та ризики зведення цифрової дипломатії виключно до іміджевих практик без належного інституційного закріплення. Це, своєю чергою, обмежує потенціал цифрової дипломатії як системного інструменту впливу на процеси прийняття політико-управлінських рішень. Отже, український досвід свідчить, що цифрова дипломатія в діяльності органів місцевого самоврядування поступово еволюціонує від допоміжного комунікаційного інструменту до важливого елемента управлінського процесу, який впливає на зміст, пріоритети та легітимність політико-управлінських рішень. Її подальший розвиток потребує інституціоналізації, стратегічного планування та інтеграції в систему місцевого врядування з урахуванням викликів війни, повоєнного відновлення та європейської інтеграції України.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, цифрова дипломатія в умовах війни та євроінтеграції України є важливим інструментом оновлення місцевого самоврядування. Вона сприяє переходу від закритої, адміністративно орієнтованої моделі прийняття рішень до більш відкритої, мережевої, партнерської та доказової моделі локального врядування. Її подальший розвиток потребує стратегічного планування, підвищення цифрових компетентностей посадових осіб, створення локальних стратегій міжнародної цифрової комунікації, інтеграції цифрових платформ у систему прийняття рішень та посилення координації між державою, громадами, міжнародними партнерами й громадянським суспільством.

Перспективи подальших досліджень доцільно пов'язати з емпіричним вимірюванням ефективності цифрової дипломатії територіальних громад. Зокрема, потребують окремого вивчення критерії оцінки впливу цифрової дипломатії на залучення міжнародної допомоги, якість управлінських рішень, прозорість відновлювальних проєктів, рівень громадської участі та інституційну спроможність органів місцевого самоврядування. Важливим напрямом майбутніх досліджень також є порівняльний аналіз цифрової дипломатії різних типів громад: великих міських, прифронтових, деокупованих, сільських і селищних. Це дозволить глибше з'ясувати, за яких умов цифрова дипломатія стає реальним інструментом політико-управлінського впливу, а за яких залишається лише допоміжною комунікаційною практикою.

Бібліографічний список:

1. Антонова Л., Мохова Ю. Удосконалення механізмів електронного урядування в Україні в умовах цифрових перетворень. *Публічне управління та регіональний розвиток*. 2022. № 15. С. 10–29. URL: <https://doi.org/10.34132/pard2022.15.01>
2. Екосистему DREAM презентували для громад Миколаївської області. *Офіційний сайт Міністерства розвитку громад та територій України*. 22.03.2024. URL: <https://mindev.gov.ua/news/35443-ekosistemu-dream-prezentovali-dlia-gromad-mikolayivskoyi-oblasti>
3. Євтушенко Н. В. Цифрова трансформація бізнесу в умовах війни в Україні: виклики та можливості. *Економічний простір*. 2024. № 191. С. 211–216. URL: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/191-34>
4. Єршомін М. Адаптивне прийняття управлінських рішень в умовах цифрової трансформації. *Київський економічний науковий журнал*. 2025. № 10. С. 56–62. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-765X/2025-10-8>
5. Партнери. *Офіційний сайт Ірпінської міської ради*. URL: <https://imr.gov.ua/partners-irs/>
6. Партнерство задля відновлення та розвитку. *Децентралізація*. URL: <https://decentralization.ua/twincities>
7. Полікrowsький Р. Цифрові платформи як каталізатор ефективного проєктного управління в територіальних громадах. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2025. № 338(1). С. 645–651. URL: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2025-338-96>
8. Саприкін В. Впровадження інноваційних технологій для покращення ефективності публічного управління в контексті євроінтеграції України. *Аспекти публічного управління*. 2025. Том 13. № 4. С. 5–10. URL: <https://doi.org/10.15421/152538>
9. Семілетов О. Вплив цифровізації на трансформацію місцевого самоврядування. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. 2023. № 4(70). С. 63–69. URL: [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-4\(70\)-9](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-4(70)-9)
10. Сорокіна Н., Філатов В. Цифровізація публічного управління в Україні: теоретичний аспект. *Аспекти публічного управління*. 2025. № 13(1). С. 77–81. URL: <https://doi.org/10.15421/152509>
11. Ще більше можливостей для регіонів і громад. *Урядовий кур'єр*. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/news/she-bilshe-mozhливостей-dlya-regioniv-i-gromad/>
12. Digital City: New Horizons for Odesa 22 December, 2025. *Odesa Week*. URL: <https://odessaweek.com/eng/city/1826-article>
13. Digital Tool for Managing Reconstruction of Infrastructure and Real Estate Projects (UA0101). *Open Government Partnership*. URL: <https://www.opengovpartnership.org/members/ukraine/commitments/ua0101/>
14. Irpin City Territorial Community. *Rebuild Ukraine*. URL: <https://rebuildukraine.in.ua/en/irpinska-hromada2>

15. Leskiv T. Modernization of the Service-Oriented State in Ukraine: Innovative Models of Proactive Public Services in the Context of Digital Transformation. *Science, Technology, and Society under Global Uncertainty*. URL: <https://doi.org/10.64076/iedc260205.13>
16. Odesa becomes the first city to launch a digital urban services platform. URL: <https://mistodigital.com/odesa-is-the-first-city-to-implement-a-platform-for-digitalization-of-municipal-services/>
17. Odesa Region Ranks Third in Ukraine for Digital Transformation. *Intent*. URL: <https://intent.press/en/news/society/2025/odesa-region-ranks-third-in-ukraine-for-digital-transformation/>
18. U-LEAD with Europe: Empowering Municipalities. Support to the Decentralisation in the context of reconstruction and EU integration in Ukraine. *GIZ*. URL: <https://www.giz.de/en/projects/support-decentralisation-context-reconstruction-and-eu-integration-ukraine-udu-u-lead>
19. VDOMA KRASCHE – програма відновлення Бучанської громади. *Офіційний сайт Бучанської міської ради*. URL: <https://bucha-rada.gov.ua/content/vdoma-krasche-programa-vidnovlennya-buchanskoyi-gromady>

References:

1. Antonova L., Mokhova Yu. (2022). Udoskonalennia mekhanizmiv elektronnoho uriaduvannia v Ukraini v umovakh tsyfrovyykh peretvoren. *Publichne upravlinnia ta rehionalnyi rozvytok*. № 15. S. 10–29. <https://doi.org/10.34132/pard2022.15.01> [in Ukrainian].
2. Ekosystemu DREAM prezentuvaly dlia hromad Mykolaivskoi oblasti. (2024). *Ofitsiyni sait Ministerstva rozvytku hromad ta terytorii Ukrainy*. 22 bereznia. URL: <https://mindev.gov.ua/news/35443-ekosystemu-dream-prezentuvali-dlia-hromad-mikolayivskoyi-oblasti> [in Ukrainian].
3. Yevtushenko N.V. (2024). Tsyfrova transformatsiia biznesu v umovakh viiny v Ukraini: vyklyky ta mozhlyvosti. *Ekonomichnyi prostir*. № 191. S. 211–216. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/191-34> [in Ukrainian].
4. Yeromin M. (2025). Adaptivne pryiniattia upravlinskykh rishen v umovakh tsyfrovoy transformatsii. *Kyivskyi ekonomichnyi naukovyi zhurnal*. № 10. S. 56–62. <https://doi.org/10.32782/2786-765X/2025-10-8> [in Ukrainian].
5. Partnery. *Ofitsiyni sait Irpinskoi miskoi rady*. URL: <https://imr.gov.ua/partners-irs/> [in Ukrainian].
6. Partnerstvo zadlia vidnovlennia ta rozvytku. *Detsentralizatsiia*. URL: <https://decentralization.ua/twincities> [in Ukrainian].
7. Polikrovskiy R. (2025). Tsyfrovi platformy yak katalizator efektyvnoho proiektnoho upravlinnia v terytorialnykh hromadakh. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky*. № 338(1). S. 645–651. <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2025-338-96> [in Ukrainian].
8. Saprykin V. (2025). Vprovadzhennia innovatsiynykh tekhnolohii dlia pokrashchennia efektyvnosti publichnoho upravlinnia v konteksti yevrointehratsii Ukrainy. *Aspekty publichnoho upravlinnia*. Tom 13. № 4. S. 5–10. <https://doi.org/10.15421/152538> [in Ukrainian].
9. Siemilietov O. (2023). Vplyv tsyfrovizatsii na transformatsiiu mistsevoho samovriaduvannia. *Naukovi pratsi Mizhrehionalnoi Akademii upravlinnia personalom. Politychni nauky ta publichne upravlinnia*. № 4(70). S. 63–69. [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-4\(70\)-9](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-4(70)-9) [in Ukrainian].
10. Sorokina N., Filatov V. (2025). Tsyfrovizatsiia publichnoho upravlinnia v Ukraini: teoretychnyi aspekt. *Aspekty publichnoho upravlinnia*. № 13(1). S. 77–81. <https://doi.org/10.15421/152509> [in Ukrainian].
11. Shche bilshe mozhlyvostei dlia rehioniv i hromad. *Uriadovyi kurier*. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/news/she-bilshe-mozhlyvostej-dlya-regioniv-i-gromad/> [in Ukrainian].
12. Digital City: New Horizons for Odesa. (2025). *Odesa Week*. 22 December. URL: <https://odessaweek.com/eng/city/1826-article> [in English].
13. Digital Tool for Managing Reconstruction of Infrastructure and Real Estate Projects (UA0101). *Open Government Partnership*. URL: <https://www.opengovpartnership.org/members/ukraine/commitments/ua0101/> [in English].
14. Irpin City Territorial Community. *Rebuild Ukraine*. URL: <https://rebuildukraine.in.ua/en/irpinska-hromada2> [in English].
15. Leskiv T. Modernization of the Service-Oriented State in Ukraine: Innovative Models of Proactive Public Services in the Context of Digital Transformation. *Science, Technology, and Society under Global Uncertainty*. <https://doi.org/10.64076/iedc260205.13> [in English].
16. Odesa becomes the first city to launch a digital urban services platform. *Misto Digital*. URL: <https://mistodigital.com/odesa-is-the-first-city-to-implement-a-platform-for-digitalization-of-municipal-services/> [in English].
17. Odesa Region Ranks Third in Ukraine for Digital Transformation. (2025). *Intent*. URL: <https://intent.press/en/news/society/2025/odesa-region-ranks-third-in-ukraine-for-digital-transformation/> [in English].
18. U-LEAD with Europe: Empowering Municipalities. Support to the Decentralisation in the Context of Reconstruction and EU Integration in Ukraine. *GIZ*. URL: <https://www.giz.de/en/projects/support-decentralisation-context-reconstruction-and-eu-integration-ukraine-udu-u-lead> [in English].
19. VDOMA KRASCHE – prohrama vidnovlennia Buchanskoi hromady. *Ofitsiyni sait Buchanskoi miskoi rady*. URL: <https://bucha-rada.gov.ua/content/vdoma-krasche-programa-vidnovlennya-buchanskoyi-gromady> [in Ukrainian].

Krasnopolska T. Local self-government in the context of digital diplomacy: new approaches to political and managerial decision-making.

The article examines the role of digital diplomacy in the transformation of contemporary local self-government in Ukraine and its impact on the process of political and managerial decision-making. The relevance of the topic is determined by the fact that, under the conditions of full-scale war, the digitalisation of public governance, and European integration transformations, territorial communities are increasingly using digital platforms, social media, official web resources, international online networks, and tools of electronic participation to interact with international partners, donors, the diaspora, civil society, and community residents. The article substantiates that digital diplomacy at the local level can no longer be regarded merely as an auxiliary communication or image-building tool, since it is gradually being integrated into the processes of strategic planning, external resource mobilisation, justification of recovery priorities, and legitimation of managerial decisions. The study analyses the practices of using digital tools by Ukrainian territorial communities, in particular through the DREAM system, the “Diia. Digital Community” platform, the dashboard of international municipal partnerships, the U-LEAD with Europe programme, as well as the cases of Irpin, Bucha, Odesa, and other communities. It is demonstrated that digital diplomatic practices contribute to increasing the international visibility of communities, forming an evidence base for attracting financial and humanitarian assistance, developing municipal partnerships, strengthening the transparency of recovery projects, and integrating the local level into transnational cooperation networks. Particular attention is paid to the fact that digital diplomacy influences not only the external representation of a community, but also the substance of political and managerial decisions, particularly those concerning the reconstruction of critical infrastructure, social protection, human capital development, civil security, and the adaptation of development strategies to the requirements of international partners. The article proves that digital diplomacy in the activities of local self-government bodies performs representative, informational-analytical, coordination, and legitimising functions. It ensures a transition from a closed administrative model of decision-making to a more open, network-based, partnership-oriented, and evidence-based model of local governance. At the same time, the main risks of its implementation are identified: inequality in the digital capacities of communities, varying levels of human-resource and organisational capacity, the fragmentation of digital communication strategies, dependence on donor initiatives, weak coordination between local and central levels of government, as well as reputational and informational threats. The article concludes that the further development of digital diplomacy at the level of local self-government requires institutionalisation, strategic planning, the enhancement of digital competencies among public officials, and the integration of digital platforms into the system of political and managerial decision-making.

Keywords: *local self-government, digital diplomacy, political and managerial decisions, political participation, territorial communities, European integration, public governance, digitalisation, municipal partnership.*

DOI 10.31558/2519-2949.2026.2.6

УДК 321.022:323

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-0141-4483>

Абсальямов К. Ю. Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНА СТРУКТУРА ПОЛІТИЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ: БЕЗПЕКОВИЙ ВИМІР

У статті здійснено спробу аналізу інституціонального виміру політичного менеджменту в системі публічної влади у контексті безпекових викликів та загроз сучасним державам з урахуванням фактору інституціональної стійкості та інституціональних дисфункцій сьогодення. Застосовано інституціональний, описовий, аналітичний та емпіричний методи. Наведено робочі визначення концептів «політичний менеджмент» та «національна безпека». Акцентовано увагу на процесному вимірі інтерпретацій політичного менеджменту. Підкреслено, що якість реалізації безпекової політики залежить від специфіки інституціональної організації та її стійкості. Зазначено, що в умовах криз та конфліктів критичного значення набуває консолідація нації та політичних інститутів, що забезпечує належний рівень внутрішньополітичної стабільності. Підкреслено взаємодоповнюючу роль державних та недержавних інститутів у формуванні безпекової політики. Зауважено, що роль політичного менеджменту в безпековому контексті спрямована на мінімізацію ризиків і запобігання кризам. Охарактеризовано інституціональні дисфункції як фактори дестабілізації політичної системи та послаблення спроможності політичного менеджменту до стратегічного планування й ефективного реагування на кризи. Вказано на взаємозв'язок між зовнішньополітичним тиском та внутрішніми проблемами держави. Окремо розглянуто питання рівня довіри суспільства до інститутів влади. Зафіксовано, що вагомим фактором підвищення ризику політичної нестабільності є низький рівень довіри громадян до державних органів, що ускладнює розвиток конструктивного діалогу між владою та суспільством. На основі емпіричних даних наведено показники рівня довіри українських громадян до низки політичних інститутів. Зазначено, що ефективна публічна комунікація між політичними управлінськими інститутами є ключовою для зміцнення довіри громадян і координації колективних зусиль.

Ключові слова: *інституціональна структура, політичний менеджмент, управління, політична система, публічна влада, політичні інститути, політичний процес, безпека, національна безпека, конфлікт, криза, інституціональна стійкість, держава.*

Постановка наукової проблеми. Актуальність дослідження інституціональних основ політичного менеджменту в контексті вивчення безпекового сектору в сучасних умовах обґрунтовано складністю викликів та загроз міжнародного, регіонального та національного рівнів. Органи публічної влади національної держави зіткаються з перманентними загрозами, ризиками та викликами для системи національної безпеки. З урахуванням трансформаційних процесів у системі світового порядку, загострення міжнародних відносин, наявності повномасштабних конфліктів (зокрема, як в Україні), актуалізації внутрішніх проблем політичної системи національних держав опиняються під тиском імпульсів як зовні, так і з середини. Зростає необхідність в якісній узгодженості управлінських рішень та підтримці довіри суспільства до влади.

Очевидно, що «мистецтво» швидкого реагування, опір на проактивну стратегію запобігання актуалізації різних видів небезпек грає первинну роль у контексті забезпечення виживання та адаптивності сучасних держав.

Аналіз результатів наукових досліджень. Сучасні дослідження заявленої висвітлено, зокрема, в роботах зарубіжних дослідників Е. Кента та Д. Мортенсона [12], С. Трапнелла [16], Н. Хітоші [11], М. Цану [17], Ф. Бігнамі [10], В. Бенкса [9] та інших. Проблемний континуум означених досліджень охоплює питання функціоналу публічної влади стосовно механізмів забезпечення національної / державної безпеки, політико-правових аспектів, екстериторіальності та інформаційного контексту

безпеки, питань державної таємниці та інших.

Щодо українського пласту наукових досліджень з питань публічної влади, управління та безпеки варто відмітити публікації Л. Мунтян [13], О. Шевчука [15], О. Акімова [8], Т. Сокольської [6], М. Гурковського [2], О. Щокіна [14] та ін. У даних роботах розглянуто питання концептуалізації національної безпеки, її взаємозв'язку з діяльністю органів публічної влади, управління та суспільного розвитку, зокрема, в українському контексті. Водночас, висвітлення специфіки безпекового виміру політичного менеджменту в сучасних державах за умов нових викликів потребує додаткового аналізу.

Мета статті полягає у комплексному аналізі інституціональної організації політичного менеджменту в системі публічної влади з акцентом на безпековий вимір, зокрема, з урахуванням фактору інституціональної стійкості та інституціональних дисфункцій на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу. Розгляд окресленої проблеми потребує попереднього уточнення низки категорій. У науковій літературі термін «політичний менеджмент» використовується в кількох основних значеннях. По-перше, він позначає групу професійно зайнятих у політичній сфері осіб (менеджерів), які діють у межах сучасного ринково-демократичного суспільства та мають реальні інструменти впливу на формування політики завдяки володінню політичними, економічними, технологічними, організаційними та іншими важелями влади. По-друге, це є мистецтво політичного управління та регулювання, що включає розробку, застосування та вдосконалення методів, засобів, технологій та інших механізмів впливу на політичні процеси та взаємовідносини. По-третє, політичний менеджмент розглядається як певний інститут, який впливає та взаємодіє з політико-правовим життям сучасного суспільства, формує масову й індивідуальну свідомість, а також впливає на структуру влади й політичну активність громадян [7].

Виходячи з вищезазначеного у контексті теми даної статті варто зважати на такі аспекти політичного менеджменту як реалізацію процесу політичного управління й регулювання, а також механізм впливу на політичні процеси та структуру влади.

Поняття «національна безпека» також має різні інтерпретації. Як справедливо зауважує Л. Мунтян: «це підкреслює відсутність розуміння природи його виникнення, діалектики його розвитку й механізмів управлінського вирішення» [13, с.100].

Водночас, сутність національної безпеки можна охарактеризувати як сукупність суспільних відносин, що спрямовані на створення безпечних умов для функціонування людини і суспільства, а також на захист національних цінностей та інтересів. Таким чином, його смислове значення охоплює кілька ключових аспектів. По-перше, це стан суспільства, який характеризується захищеністю життєво важливих інтересів держави. По-друге, це сукупність політичних, правових та організаційних механізмів, що забезпечують ефективне публічне управління. По-третє, це рівень і стан гарантування безпеки особистості. І, нарешті, це фундаментальні національні інтереси, до яких належать державний суверенітет, територіальна цілісність, незалежність, демократичний конституційний устрій та стійкий економічний розвиток [13].

Державне управління (public administration) у сфері національної безпеки фактично можна ототожнити з процесом прийняття та реалізації адміністративно-правових актів, що регулюють узгоджені дії органів державної влади щодо змін в організації та діяльності виконавчої влади у цій сфері, методи та форми державного управління, що використовуються державою, які спрямовані на врахування зовнішніх та внутрішніх обставин (загроз) у забезпеченні цього виду безпеки, вирішення ключових проблем життєдіяльності суспільства [8, р. 6].

Реалізація означеної політики залежить від особливостей інституціональної структури та її стійкості. Параметр інституціональної стійкості визначає здатність державних інституцій адаптуватись до зовнішніх тисків та здійснювати функції в умовах кризи та активних загроз. Національна стійкість включає здатність протистояти викликам у різних сферах — політичній, економічній, військово-політичній, інформаційній, соціальній та екологічній, забезпечуючи швидке відновлення до необхідного рівня стабільності після кризових ситуацій [5].

Зокрема, у контексті воєнного конфлікту консолідація нації та політичних інститутів набуває критичного значення для забезпечення суспільної стабільності. Наприклад, російська агресія яскраво засвідчила важливість спроможності держави мобілізувати своїх громадян, об'єднувати політичну

еліту та різноманітні соціальні групи у єдину, згуртовану націю, здатну до ефективного опору. За умов військових дій підтримка національної єдності та внутрішньої гармонії стає невід'ємною передумовою посилення інституційної стійкості держави. Важливого значення набувають механізми, через які відбувається процес консолідації в умовах внутрішніх викликів, таких як масові переміщення населення чи економічна криза, а також під тиском зовнішніх загроз [1].

Якість роботи означених механізмів залежить від особливостей інституціональної організації — комплексу органів державного й місцевого самоврядування, а також інститутів громадянського суспільства. В сучасних умовах важливого значення набуває її адаптивність до викликів кризового характеру.

Формування політики безпеки є результатом складної взаємодії між державними та недержавними інститутами. Провідну роль у цьому процесі відіграють державні органи, які визначають стратегічні пріоритети та закладають нормативно-правові основи. До ключових суб'єктів належать уряд, парламент, силові структури та спеціалізовані агентства, які забезпечують координацію заходів, спрямованих на захист національних інтересів і гарантування громадської безпеки.

Разом із тим, недержавні інституції відіграють важливу роль у доповненні державної діяльності шляхом експертизи, аналітичної роботи та участі громадянського суспільства. Зокрема, громадські організації забезпечують контроль над діями влади та сприяють підвищенню прозорості у процесах формування й реалізації політики безпеки. Аналітичні центри виступають із рекомендаціями, орієнтованими на адаптацію до сучасних викликів і загроз. Крім того, бізнес-структури здійснюють свій вплив через надання економічних і технологічних ресурсів, що є критично важливими у контексті реалізації безпекових стратегій.

Ефективність формування та впровадження політики безпеки значною мірою залежить від рівня співпраці й довіри між державним та недержавним секторами. Таким чином, синергетична взаємодія цих інститутів становить фундаментальну передумову для забезпечення всебічної та стійкої національної безпеки.

Безпековий вимір функціонування політичного менеджменту охоплює забезпечення стабільності держави та захисту національних інтересів. Він передбачає врахування внутрішніх і зовнішніх загроз у процесі ухвалення управлінських рішень. Політичний менеджмент у цьому контексті спрямований на мінімізацію ризиків і запобігання кризам. Н. Хітоші зауважує, що держави здатні забезпечувати свої національні інтереси у сфері безпеки через угоди, зокрема у вигляді договірних положень. Формування таких положень зазвичай відображає актуальні виклики національної безпеки, характерні для часу укладання та обговорення договору. Проте зміни у сприйнятті загроз і реаліях безпеки можуть призвести до того, що держави стикаються з необхідністю реагувати на нові виклики, які не були враховані чи розділені учасниками договору під час його підписання [11, р. 38]. У таких ситуаціях договірні положення все ж можуть тлумачитися як такі, що забезпечують захист національних інтересів безпеки шляхом інтерпретації договору. Разом із тим залишається складним завданням визначити межу між обґрунтованим тлумаченням, яке враховує аспекти безпеки, і розширювальним підходом, що базується значною мірою на політичних мотивах.

Важливу роль відіграє координація між силовими структурами та цивільними інститутами влади. Ефективність управління залежить від своєчасного реагування на безпекові виклики. Інформаційна безпека стає ключовим компонентом сучасного політичного менеджменту. Значення також має стратегічне планування та прогнозування можливих загроз. Інституціональна спроможність держави визначає її здатність забезпечувати безпеку громадян. Взаємодія з міжнародними партнерами посилює ефективність безпекової політики.

Інституціональні дисфункції виникають тоді, коли політичні та адміністративні інститути не виконують належним чином свої завдання. Вони можуть проявлятися у формі неефективного управління, корупції або дублювання повноважень. Такі порушення знижують здатність держави реагувати на внутрішні та зовнішні загрози. Інституціональна слабкість (крихкість) створює передумови для дестабілізації політичної системи. Одним із наслідків є зниження рівня довіри громадян до влади. Це, у свою чергу, може призводити до соціальної напруги та конфліктів. У безпековому вимірі дисфункції ускладнюють координацію між органами, відповідальними за захист держави. Вони також послаблюють спроможність до стратегічного планування та ефективного реагування на кризи. У сучасних умовах такі проблеми можуть бути використані зовнішніми акторами для дестабілізації. Отже, подолання інституціональних дисфункцій є важливою

передумовою зміцнення національної безпеки.

Сучасні безпекові умови створюють складні та багатовимірні виклики для політичного менеджменту. Зростання гібридних загроз вимагає нових підходів до управління та координації дій. Політичні інститути стикаються з необхідністю швидкого реагування на кризові ситуації. Водночас зростає значення інформаційної безпеки та протидії дезінформації. Глобалізаційні процеси посилюють взаємозалежність держав і ускладнюють прийняття рішень. Важливим викликом є забезпечення балансу між безпекою та демократичними свободами. Обмежені ресурси змушують оптимізувати управлінські процеси та пріоритети. Підвищується роль стратегічного планування та прогнозування ризиків. Взаємодія з міжнародними партнерами стає необхідною умовою ефективного реагування на загрози. Таким чином, політичний менеджмент потребує адаптації до динамічного та непередбачуваного безпекового середовища.

Зовнішньополітичний тиск також є важливим фактором, що впливає на внутрішні політичні процеси держави. Його прояви мають форми економічних санкцій, дипломатичного впливу або інформаційних кампаній. У сучасних умовах глобальні трансформації посилюють інтенсивність такого тиску. Зміни у світовому порядку спричиняють перегляд традиційних союзів і партнерств. Геополітична конкуренція між державами загострює боротьбу за ресурси та вплив. Водночас розвиток технологій прискорює поширення інформації та змінює характер міжнародної взаємодії. Глобальні виклики, такі як зміна клімату чи міграційні кризи, потребують спільних рішень. Держави змушені адаптувати свою зовнішню політику до нових реалій. Це вимагає підвищення гнучкості та стратегічного мислення у політичному менеджменті.

Вагомим фактором підвищення ризику політичної нестабільності є низький рівень довіри громадян до державних органів, що ускладнює розвиток конструктивного діалогу між владою та суспільством. Так, наприклад, у листопаді 2025 році за даними Центру Разумкова серед державних та суспільних інституцій громадяни України найчастіше виявляють довіру до Збройних Сил України (92% опитаних), Державної служби з надзвичайних ситуацій (86%), волонтерських організацій (81%), добровольчих загонів (78%), Національної гвардії України (72%), Головного управління розвідки (71%), Державної прикордонної служби (70,5%), Служби безпеки України (65%), церкви (65%), громадських організацій (64%), Міністерства оборони України (63%) та Національного банку України (54%). Водночас рівень довіри до голів міст, селищ або сіл, де проживають респонденти, перевищує частку недовіри — відповідно 50% проти 42%. Аналогічна тенденція спостерігається щодо місцевих рад (49,5% довіри проти 41%) і Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (48% проти 34%). Щодо Президента України, частка осіб, які йому довіряють, практично не відрізняється від частки тих, хто не довіряє (48% проти 45%). Подібна картина спостерігається в питаннях довіри до українських засобів масової інформації (48% довіри проти 45%) та Державного бюро розслідувань (40% довіри проти 42%). Більшість респондентів висловлюють недовіру таким інституціям, як Верховна Рада України (76%), державний апарат і чиновники (75%), Уряд України (73%), політичні партії (71,5%), судова система загалом (66%) і прокуратура (60%). Також високий рівень недовіри зафіксовано до політичної опозиції (59%) та української влади загалом (57%). Частка недовіри перевищує рівень довіри й щодо таких структур: Національного агентства з питань запобігання корупції (50% недовіри проти 32% довіри), комерційних банків (50% проти 35%), Національної поліції (49% проти 45,5%), Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (47% проти 37%), Національного антикорупційного бюро України (45% проти 41%) і профспілок (42% проти 30%). На початку повномасштабної війни в Україні громадяни продемонстрували зростання рівня довіри до багатьох владних інституцій. Це явище зумовлювалось необхідністю національної єдності перед зовнішньою загрозою. Проте з плином часу рівень довіри до більшості інституцій поступово знизився у порівнянні з першим роком війни. Незважаючи на це, для багатьох інституцій він все ще залишається вищим за довоєнний період. Значною мірою високий рівень довіри зберігся до інституцій, відповідальних за оборону країни, таких як Збройні Сили України, Національна гвардія, Державна прикордонна служба та Служба безпеки України. Вищий порівняно з довоєнним часом рівень довіри спостерігається і до Президента України через виконання ним функцій Верховного головнокомандувача, а також до волонтерських та громадських організацій, омбудсмена та банківської системи. Хоча недовіра до таких інституцій, як антикорупційні органи, поліція,

суди, прокуратура та профспілки, все ще переважає, вона все ж виражена меншою мірою, ніж до повномасштабної війни. Водночас рівень довіри до Уряду України, Верховної Ради та державного апарату залишився таким само низьким, як і у довоєнний період [3].

Для відновлення довіри до влади необхідно забезпечити ефективність управління і прозорість дій державних структур. Таким чином, подолання кризи легітимності стає пріоритетним завданням для збереження стабільності в державі.

Ефективна публічна комунікація між політичними управлінськими інститутами є ключовою для зміцнення довіри громадян і координації колективних зусиль. Зрозуміле, прозоре та узгоджене публічне інформування сприяє подоланню початкового шоку, знижує поширення дезінформації та орієнтує зацікавлені сторони на досягнення спільних цілей [4].

С. Трапнелл зауважує, що «інформація та прозорість є критично важливими елементами демократії. Вони лежать в основі політичних процесів, участі громадян, належного функціонування уряду та, зрештою, захисту прав людини. Без точної інформації уряд вагається. Серед секретності процвітає корупція. Отже, «послаблення, стирання, придушення та корупція прозорості позбавляють демократію кисню – вільного потоку інформації» [16, р. 8].

Наслідками нестабільності є зниження інвестиційної привабливості, уповільнення економічного росту, погіршення безпекової ситуації та обмеження можливостей адекватно протидіяти викликам і загрозам. Таким чином, подолання внутрішньополітичної нестабільності є ключовою передумовою для забезпечення сталого розвитку та підвищення ефективності державного управління.

Висновки. Виклики та актуальні загрози сьогодення вимагають від сучасної держави реалізації проактивної стратегії у безпековому секторі. Механізми реалізації означеної стратегії та якість безпекової політики залежить від стійкості та стабільності інституціональних структур й ефективного впливу політичного менеджменту. Характер та складність зовнішніх та внутрішніх загроз ставлять перед ним (менеджментом) завдання оперативного реагування та дотримання принципів прозорості у прийнятті управлінських рішень відповідно до принципів підзвітності демократичної влади перед суспільством. Одночасна реалізація обидвох завдань може бути утруднена через дефіцит часу в умовах актуальних загроз, що призводить до додаткового навантаження на суб'єктів управління і вимагає посиленого контролю з боку інституціональної структури.

Бібліографічний список:

1. Бевз Т. Ідентичність, консолідація і стійкість: політичний контекст української державності в умовах війни. *Російська війна проти України: трансформації соціальних інституцій та практик* : матеріали наук.-практ. конф., Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія», 24 лют. — 7 берез. 2025 р. С. 213–217. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5184292b-38a7-4f40-865b-51df390380ce/content>
2. Гурковський М. Поняття національної безпеки як адміністративно-правової категорії. *Соціально-правові студії*. 2021. Вип. 2(12). С. 26–32. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3920/1/05.pdf>
3. Оцінка ситуації в країні, довіра до соціальних інститутів, оцінка проблем, що існують в українському суспільстві (листопад 2025 р.). *Разумков центр*. 2025. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-otsinka-problem-shcho-isnuuiut-v-ukrainskomu-suspilstvi-lystopad-2025r>
4. Сергеев В., Загурська-Антонюк В., Пашенко В. Політичний менеджмент та національна безпека: перспектива інституційних альянсів. *Грані*. 2024. Т. 27, № 5. С. 100–104. URL: <https://doi.org/10.15421/172497>
5. Скиба О. Інституційна стійкість держави як фактор її сталого розвитку та економічної безпеки. *Сталий розвиток економіки*. 2024. № 3(50). С. 256–261. URL: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-50-38>
6. Сокольська Т., Поліщук С., Шевченко К. Національна безпека як визначний фактор сталого розвитку у контексті взаємозв'язку публічної політики та державних інститутів. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2025. № 16. URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2025-16-02-25>
7. Щербак В. Політичний менеджмент: наукове поняття та політична практика. *Епістемологічні дослідження в філософії, соціальних і політичних науках*. 2015. № 2. С. 18–24. URL: <https://visnukpfs.dp.ua/index.php/PFS/article/view/677>
8. Akimov O. International Experience of Public Administration in the Area of National Security. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*. 2020. Vol. 23, Iss. 3. P. 1–7. URL: <https://www.abacademies.org/articles/International-experience-of-public-administration-in-the-area-of-national-security-1544-0044-23-3-493.pdf>
9. Banks W. C., Bowman M. E. Executive Authority for National Security Surveillance. *American University Law Review*. 2000. Vol. 50, Iss. 1. P. 1–130. URL: <https://digitalcommons.wcl.american.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=1766&context=aulr>

10. Bignami F., Resta J. Human Rights Extraterritoriality: The Right to Privacy and National Security Surveillance. *GW Law Faculty Publications*. 2018. P. 1–20. URL: https://scholarship.law.gwu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2562&context=faculty_publications
11. Hitoshi N. The Concept of Security in International Law. West Point : West Point Press, 2022. 261 p. URL: https://press.westpoint.edu/wp-content/uploads/sites/5/2025/01/TheConceptofSecurity_Nasu_PDF.pdf
12. Kent A., Mortenson D. Executive Power and National Security Power. Cambridge : Cambridge University Press, 2018. P. 261–291. URL: https://repository.law.umich.edu/book_chapters/171/
13. Muntian L. The Concept of “National Security” Within the Categorical Framework of Public Administration. *Public Administration and Regional Development*. 2025. № 27. P. 87–106. URL: <https://doi.org/10.34132/pard2025.27.04>
14. Shchokin R., Soloviov O., Tantsiura I. The Role of Public Administration in Ensuring State Security: Strategies and Mechanisms of Implementation. *Journal of Law and Sustainable Development*. 2023. Vol. 11, № 8. P. 1–20. URL: <https://doi.org/10.55908/sdgs.v11i8.1521>
15. Shevchuk O., Protsiuk I., Samoshchenko I., Panova A., Shaposhnyk A. The Rights to Access to Information and National Security in Ukraine in the System of Human Rights. *Revista Juridica Portucalense*. 2023. P. 257–282. URL: [https://doi.org/10.34625/issn.2183-2705\(34\)2023.ic-13](https://doi.org/10.34625/issn.2183-2705(34)2023.ic-13)
16. Trapnell S., Choo Y. K. Unlocking Access: Balancing National Security and Transparency in Defence. 2024. 75 p. URL: <https://ti-defence.org/publications/unlocking-access-balancing-national-security-and-transparency-in-defence/>
17. Tzanou M., Vogiatzoglou P. National Security and New Forms of Surveillance: From the Data Retention Saga to a Data Subject Centred Approach. *European Papers — A Journal on Law and Integration*. 2025. Vol. 10, № 3. P. 803–836. URL: <https://doi.org/10.15166/2499-8249/855>

References:

1. Bezv T. (2025). Identychnist, konsolidatsiia i stiikist: politychnyi kontekst ukraïnskoi derzhavnosti v umovakh viiny: mat-ly nauk.-prakt. konf. «*Rosiiska viina proty Ukrainy: transformatsii sotsialnykh instytutiv ta praktyk*», Nats. universytet «Kyievo-Mohylianska akademiia». (24 liutoho – 7 bereznia 2025 r.). S.213-217. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5184292b-38a7-4f40-865b-51df390380ce/content>
2. Hurkovskiy M. (2021). Poniattia natsionalnoi bezpeky yak administratyvno-pravovoi katehorii. *Sotsialno-pravovi studii*. Vyp. 2 (12). S. 26-32 URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3920/1/05.pdf>
3. Otsinka sytuatsii v kraini, dovira do sotsialnykh instytutiv, otsinka problem, shcho isnuut v ukraïnskomu suspilstvi (lystopad 2025r.). (2025). *Razumkov tsentr*. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-otsinka-problem-shcho-isnuut-v-ukraïnskomu-suspilstvi-lystopad-2025r>
4. Serheiev V., Zahurska-Antoniuk V., Pashchenko V. (2024). Politychnyi menedzhment ta natsionalna bezpeka: perspektyva instytutsiinykh aliانسiv. *Naukovo-teoretychnyi almanakh Hrani*, 27(5), 100-104. URL: <https://doi.org/10.15421/172497>
5. Skyba O. (2024). Instytutsiina stiikist derzhavy yak faktor yii staloho rozvytku ta ekonomichnoi bezpeky. *Stalyi rozvytok ekonomiky*. №3(50). S. 256-261. URL: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-50-38>
6. Sokolska T., Polishchuk S., Shevchenko K. (2025). Natsionalna bezpeka yak vyznachnyi faktor staloho rozvytku u konteksti vzaïmozv'язku publichnoi polityky ta derzhavnykh instytutiv. *Problemy suchasnykh transformatsii. Serii: pravo, publichne upravlinnia ta administruvannia*. №16. URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2025-16-02-25>
7. Shcherbak V. (2015). Politychnyi menedzhment: naukovе poniattia ta politychna praktyka. *Epistemolohichni doslidzhennia v filosofii, sotsialnykh i politychnykh naukakh*, (2), 18-24. URL: <https://visnukpfs.dp.ua/index.php/PFS/article/view/677>
8. Akimov O. (2020). International Experience of Public Administration in the Area of National Security. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*. Vol. 23, Iss. 3, pp. 1-7. URL: <https://www.abacademies.org/articles/International-experience-of-public-administration-in-the-area-of-national-security-1544-0044-23-3-493.pdf>
9. Banks W.C., Bowman M.E. (2000). Executive Authority for National Security Surveillance. *American University Law Review*. Vol.50, Iss.1, pp. 1-130. URL: <https://digitalcommons.wcl.american.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=1766&context=au>
10. Bignami F., Resta J. (2018). Human Rights Extraterritoriality: The Right to Privacy and National Security Surveillance. *GW Law Faculty Publications*. pp. 1-20. URL: https://scholarship.law.gwu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2562&context=faculty_publications
11. Hitoshi N. (2022). *The Concept of Security in International Law*. West-Point Press. 261 p. URL: https://press.westpoint.edu/wp-content/uploads/sites/5/2025/01/TheConceptofSecurity_Nasu_PDF.pdf
12. Kent A. Mortenson D. (2018). *Executive Power and National Security Power*. Cambridge University Press. pp. 261 – 291. URL: https://repository.law.umich.edu/book_chapters/171/

13. Muntian, L. (2025). The Concept of «National Security» Within the Categorical Framework of Public Administration. *Public Administration and Regional Development*, (27), 87–106. URL: <https://doi.org/10.34132/pard2025.27.04>
14. Shchokin R., Soloviov O., Tantsiura I. (2023). The Role of Public Administration in Ensuring State Security: Strategies and Mechanisms of Implementation. *Journal of Law and Sustainable Development*. 11(8). pp. 01-20. URL: [10.55908/sdgs.v11i8.1521](https://doi.org/10.55908/sdgs.v11i8.1521)
15. Shevchuk O., Protsiuk I., Samoshchenko I., Panova A., Shaposhnyk A. (2023). The Rights to access to Information and National Security in the Ukraine in the System of Human Rights. *Revista Jurídica Portucalense*, 257–282. URL: [https://doi.org/10.34625/issn.2183-2705\(34\)2023.ic-13](https://doi.org/10.34625/issn.2183-2705(34)2023.ic-13)
16. Trapnell S., Choo Y.K. (2024). *Unlocking Access: Balancing National Security and Transparency in Defence*. 75 p. URL: <https://ti-defence.org/publications/unlocking-access-balancing-national-security-and-transparency-in-defence/>
17. Tzanou M., Vogiatzoglou P. (2025). National Security and New Forms of Surveillance: From the Data Retention Saga to a Data Subject Centred Approach. *European Papers – A Journal on Law and Integration*. Vol. 10, No. 3, pp. 803–836. URL: <https://doi.org/10.15166/2499-8249/855>

Absalyamov K. Institutional structure of political management in the public authority system: security dimension

The article attempts to analyze the institutional dimension of political management in the system of public power in the context of security challenges and threats to modern states, taking into account the factor of institutional stability and institutional dysfunctions of today. Institutional, descriptive, analytical and empirical methods are applied. Working definitions of the concepts of "political management" and "national security" are given. Attention is focused on the process dimension of interpretations of political management. It is emphasized that the quality of security policy implementation depends on the specifics of the institutional organization and its stability. It is noted that in conditions of crises and conflicts, the consolidation of the nation and political institutions becomes critical, which ensures the appropriate level of domestic political stability. The complementary role of state and non-state institutions in the formation of security policy is emphasized. It is noted that the role of political management in the security context is aimed at minimizing risks and preventing crises. Institutional dysfunctions are characterized as factors of destabilization of the political system and weakening of the capacity of political management for strategic planning and effective response to crises. The relationship between foreign policy pressure and internal problems of the state is indicated. The issue of the level of public trust in government institutions is separately considered. It is noted that a significant factor in increasing the risk of political instability is the low level of trust of citizens in state bodies, which complicates the development of a constructive dialogue between the authorities and society. Based on empirical data, indicators of the level of trust of Ukrainian citizens in a number of political institutions are given. It is noted that effective public communication between political management institutions is key to strengthening citizens' trust and coordinating collective efforts.

Keywords: *institutional structure, political management, governance, political system, public authority, political institutions, political process, security, national security, conflict, crisis, institutional stability, state.*

DOI 10.31558/2519-2949.2026.2.7

УДК 347.965.5:343.161:342.9

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2822-2268>

Ягунов Д. В., Донецький національний університет імені Василя Стуса

**ДЕКЛАРАТИВНІСТЬ РІВНОСТІ СТОРІН ТА ІНДЕКС ПУНІТИВНОСТІ:
ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ДИСЦИПЛІНАРНИХ ПРАКТИК ЩОДО
АДВОКАТІВ, ПРОКУРОРІВ І СЛІДЧИХ В УКРАЇНІ**

У статті здійснено перше в Україні порівняльне емпіричне дослідження дисциплінарних практик щодо трьох ключових суб'єктів кримінального провадження – адвокатів, прокурорів та слідчих Національної поліції. Дослідження ґрунтується на первинних офіційних статистичних даних, отриманих безпосередньо від органів дисциплінарної юрисдикції: регіональних кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури (КДКА), Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів (КДКП), Офісу Генерального прокурора та Національної поліції України – шляхом направлення запитів про надання публічної інформації у березні–квітні 2026 року. Вихідна гіпотеза дослідження полягає в тому, що система дисциплінарної відповідальності в Україні функціонує принципово по-різному щодо адвокатів, прокурорів і слідчих, зокрема: ризик притягнення адвоката до відповідальності є структурно вищим, а структура застосованих до нього стягнень – суттєво суворішою порівняно зі стягненнями щодо представників сторони обвинувачення. Аналіз охоплює шестирічний масив (2020–2025 рр.) і базується на трьох аналітичних інструментах: відносному показнику ризику (відсоток притягнутих від загального облікового складу), структурному розподілі стягнень за ступенем тяжкості та синтетичному індексі пунітивності (жорсткості) дисциплінарної практики. Встановлено глибоку структурну асиметрію: щонайменше дві третини слідчих і прокурорів у дисциплінарних провадженнях отримують максимум попередження або догану, тоді як понад дві третини адвокатів зазнають суворіших санкцій – зупинення або позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю. Виявлено, що регіональні КДКА функціонують за принципово різними санкційними моделями: від структурно каральної (Київська, Одеська) до превентивно-виховної (Івано-Франківська). КДКП, попри формальну незалежність, відтворює модель корпоративного захисту з конверсійним коефіцієнтом «скарга → стягнення» менше 10%. Дисциплінарна практика НПУ характеризується «м'яким ядром»: близько 90% стягнень щодо слідчих — зауваження або догана. Доведено, що принцип рівності сторін (*equality of arms*) у вітчизняному кримінальному провадженні залишається декларативним: адвокат, який зазнає дисциплінарного тиску, ризикує професійною долею, тоді як слідчий за ту саму міру вини – як правило, лише формальним зауваженням. Окремо задокументовано небажання більшості органів адвокатського самоврядування надавати публічну інформацію про власну дисциплінарну практику на відміну від органів прокуратури та поліції. Сформульовано рекомендації щодо реформування інституту дисциплінарної відповідальності адвокатів: забезпечення реальної змагальності в дисциплінарному процесі, запровадження публічних електронних реєстрів, розроблення єдиних методологічних стандартів вибору між санкціями та систематичний публічний моніторинг дисциплінарної практики за уніфікованими індикаторами.

Ключові слова: дисциплінарна відповідальність, адвокатура, адвокат, прокурор, слідчий, дізнавач, поліція, прокуратура, рівність сторін; кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури, КДКП, Національна поліція України, Офіс Генерального прокурора, індекс пунітивності, дисциплінарна практика, кримінальне провадження, правова асиметрія, порівняльний аналіз.

Вступ: рівність сторін між нормою та реальністю

У чинному законодавстві України закріплена ідея про рівність сторін кримінального провадження. Прокурори, слідчі та інші представники сторони обвинувачення, з одного боку, та адвокати – представники сторони захисту, з іншого, формально наділені порівнянними правами, можливостями та гарантіями незалежності від незаконного впливу. Як у юридичній доктрині, так і в публічному дискурсі сформувалася ідея, що *equality of arms* – рівність зброї між обвинуваченням і захистом є не лише конвенційним стандартом (ст. 6 ЄКПЛ), але й реальним принципом організації

вітчизняного судочинства.

Проте між декларацією та реальністю існує системний розрив, природу якого вкрай складно виявити шляхом суто нормативного (догматичного) аналізу. Порівняння законодавчих конструкцій може переконливо продемонструвати формальну тотожність правового статусу, водночас не розкриваючи жодних відомостей про те, як ці конструкції функціонують у практичній площині і, особливо, наскільки різним є тиск на адвоката та слідчого (прокурора) через інструменти дисциплінарної відповідальності.

Саме ця практична асиметрія є центральним об'єктом представленого дослідження.

Вихідна **гіпотеза** полягає в тому, що система дисциплінарної відповідальності в Україні функціонує принципово по-різному щодо трьох ключових акторів кримінального провадження: адвокатів, прокурорів та слідчих поліції. Зокрема, ми припускаємо, що: **(а)** ризик притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності є структурно вищим, ніж аналогічний ризик для прокурора або слідчого; **(б)** структура дисциплінарних стягнень, застосовуваних до адвокатів, є суттєво суворішою порівняно зі стягненнями, що накладаються на прокурорів і слідчих.

Перевірка цієї гіпотези здійснюється не шляхом теоретичного моделювання, а на підставі офіційних статистичних даних, отриманих безпосередньо від різних національних органів дисциплінарної юрисдикції. Саме емпіричний характер дослідження є його ключовою методологічною особливістю та головним елементом наукової новизни: у вітчизняній юриспруденції до цього часу не здійснювалося систематизованого порівняльного дослідження дисциплінарних практик щодо зазначених трьох категорій суб'єктів у спільній аналітичній рамці та на підставі первинних офіційних джерел.

Цим зумовлена і принципова позиція автора щодо методу: ілюзорна теоретизація не лише не просуває наукового пошуку, але й нерідко шкодить йому, затуманюючи реальні асиметрії красиво сформульованими нормативними конструкціями. Тому запропонований аналіз є суто прагматичним: він виходить із публічно задокументованих фактів і намагається виявити за ними реальні закономірності функціонування правової системи.

Наукові завдання та новизна дослідження

Представлене дослідження ставить перед собою п'ять взаємопов'язаних наукових завдань.

Перше завдання – емпіричний аналіз дисциплінарної практики щодо слідчих та дізнавачів Національної поліції України (НПУ) за 2020–2025 роки. Завдання полягає у виявленні динаміки загальної кількості стягнень, структури застосованих заходів за ступенем тяжкості та порівняльного ризику дисциплінарного переслідування відповідно до облікового складу.

Друге завдання – аналіз дисциплінарної практики органів прокуратури: як Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів (КДКП) та Офісу Генерального прокурора (ОГП), так і кадрових комісій перехідного періоду 2020–2021 рр.

Третє завдання – аналіз дисциплінарної практики регіональних кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури (КДКА) тих областей, що надали відповідні дані на запити про публічну інформацію, із виявленням регіональних відмінностей і спільних закономірностей.

Четверте завдання – побудова порівняльної аналітичної рамки для зіставлення дисциплінарних практик щодо трьох категорій суб'єктів: адвокатів, прокурорів та слідчих поліції. Ключові порівняльні індикатори: (а) відсоток притягнутих до відповідальності від загального облікового складу; (б) розподіл стягнень за ступенем тяжкості; (в) індекс пунітивності (суворості) дисциплінарних практик.

П'яте завдання — формулювання обґрунтованих висновків щодо реального стану принципу рівності сторін у кримінальному провадженні крізь призму дисциплінарної асиметрії, а також розроблення практичних рекомендацій щодо реформування інституту дисциплінарної відповідальності адвокатів.

Наукова новизна

Наукова новизна дослідження визначається кількома ключовими параметрами.

По-перше, це перше в Україні порівняльне дослідження дисциплінарних практик щодо адвокатів, прокурорів та слідчих, що базується на первинних офіційних даних, а не на нормативному аналізі чи узагальненій судовій практиці.

По-друге, вперше в Україні застосовується концепція індексу пунітивності (суворості) дисциплінарних практик як кількісного показника, що дозволяє порівнювати дисциплінарні режими різних професійних груп незалежно від відмінностей у структурі санкційних шкал.

По-третє, дослідження охоплює шестирічний масив (2020–2025 рр.), що включає як довоєнний,

так і воєнний контексти, дозволяючи виявити вплив збройного конфлікту на функціонування дисциплінарних систем.

По-четверте, вперше систематизовано задокументовані факти відмови органів адвокатського самоврядування надавати публічну інформацію про власну дисциплінарну практику в умовах, коли порівнянні за природою органи виконавчої влади таку інформацію надали у повному обсязі.

Джерела дослідження

Емпіричну основу дослідження складають офіційні відповіді на запити про надання публічної інформації, подані у березні–квітні 2026 року відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації» № 2939-VI від 13.01.2011. Усього було охоплено понад двадцять адресатів – органів дисциплінарної юрисдикції щодо адвокатів, прокурорів та слідчих. Нижче систематизовано отримані документальні джерела.

Щодо прокурорів отримано дві офіційні відповіді від різних органів з різним колом компетенції.

Джерело 1. Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія прокурорів (КДКП). Відповідь від 27.03.2026 (вих. № 07/3-1014вих-26). Документ містить статистичні дані про дисциплінарні провадження за період 2021–2025 років: загальну кількість притягнутих до дисциплінарної відповідальності та розбивку за видами стягнень (догана; заборона строком до одного року на переведення до органу прокуратури вищого рівня чи на призначення на вищу посаду; звільнення з посади), а також кількість закритих проваджень без накладення стягнення. Відомості за 2020 рік та 8 місяців 2021 року не надаються, оскільки відповідно до Закону № 113-IX від 19.09.2019 діяльність КДКП була зупинена до 01.09.2021.

Джерело 2. Офіс Генерального прокурора (ОГП). Відповідь від 27.03.2026 (вих. № 30/3-442вих-26). Документ містить дані про фактичну чисельність прокурорів у 2020–2025 рр. із розбивкою за рівнями прокуратури (Офіс Генерального прокурора, обласні, окружні прокуратури), а також відомості про дисциплінарні стягнення, накладені за наказами Генерального прокурора та керівників обласних прокуратур у 2020–2025 рр., та дисциплінарні рішення кадрової комісії у 2020–2021 рр. (перехідний реформаційний період).

Запити надсилалися до всіх двадцяти семи регіональних КДКА, ВКДКА та НААУ. Відповіді з фактичними статистичними даними надійшли від дев'яти КДКА. Решта органів або не відповіли у встановлений строк, або надали відмову, або повідомили про відсутність запитуваного обліку. Нижче наведено перелік органів, що надали дані.

Джерело 3. КДКА Одеської області. Відповідь від 24.03.2026 (вих. № 374/0/9-26). Містить дані про кількість адвокатів, притягнутих до дисциплінарної відповідальності дисциплінарною палатою КДКА, та структуру застосованих стягнень (попередження, зупинення права, позбавлення права) за 2020–2025 рр.

Джерело 4. КДКА Закарпатської області. Відповідь від 26.03.2026 (вих. № 40/26). Надано таблицю за 2020–2025 рр. із кількістю притягнутих, а також розбивкою за попередженнями, зупиненнями та позбавленнями.

Джерело 5. КДКА Івано-Франківської області. Відповідь від 26 березня 2026 р. (вих. № 40). Містить поіменний перелік дисциплінарних рішень із зазначенням видів стягнень за роками (2020–2024) та повідомлення про те, що у 2025 р. дисциплінарна палата засідань не проводила через відсутність кворуму.

Джерело 6. КДКА м. Києва. Відповідь від 27.03.2026 (вих. № 02/125-26). Містить дані про кількість адвокатів, притягнутих до дисциплінарної відповідальності, за роками з розбивкою за попередженнями, зупиненнями та позбавленнями (2020–2021), а також роз'яснення щодо інституційної кризи комісії починаючи з 28.01.2022 (рішення РАУ № 5) – комісія визнана несформованою та позбавленою повноважень.

Джерело 7. КДКА Київської області. Відповідь від 15.04.2026 (вих. № 508). Надано дані про 253 адвокати, притягнутих до відповідальності за 2020–2025 рр., із розбивкою за видами стягнень по кожному року, а також зведена статистична довідка дисциплінарної палати.

Джерело 8. КДКА Кіровоградської області. Відповідь від 08.04.2026 (вих. № 85). Надано повну таблицю за 2020–2025 рр.: загальна кількість притягнутих (49), розбивка за роками та видами стягнень (попередження, зупинення, позбавлення).

Джерело 9. КДКА Полтавської області. Відповідь від 27.03.2026 (вих. № 297/4-26). Надано дані про 306 рішень про притягнення до дисциплінарної відповідальності за 2020–2025 рр. з розбивкою за роками та видами стягнень (попередження, зупинення, позбавлення).

Джерело 10. КДКА Волинської області. Відповідь від 07.04.2026 (вих. № 416/26). Комісія повідомила, що не обліковує запитувану інформацію відповідно до своїх функціональних обов'язків, визначених ст. 50 Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», і тому надати відповідні дані не може.

Джерело 11. КДКА Житомирської області. Відповідь від 03.04.2026 (вих. № 50). Комісія повідомила, що не володіє даними про загальну чисельність адвокатів (п. 1 запиту), а статистика за типами дисциплінарних рішень ведеться відповідно до затвердженої форми звітності РАУ. Разом із тим орган відмовив у наданні детальної статистики, пославшись на рішення РАУ № 51 від 20.05.2023 та розпорядження Голови НААУ/РАУ № 91 від 12.06.2023, якими запроваджено обмеження доступу до статистичної інформації про діяльність органів адвокатського самоврядування в умовах воєнного стану.

Джерело 12. КДКА Одеської області (відповідь щодо компетенції ЄРАУ). Додатково до джерела 3, КДКА Одеської області роз'яснила, що не є розпорядником інформації про загальну чисельність адвокатів, включених до ЄРАУ, та переадресувала відповідну частину запиту до Ради адвокатів України.

Джерело 13. КДКА Тернопільської області. Відповідь від 16.04.2026 (вих. № 45). Документ надійшов через переадресацію запиту Національною асоціацією адвокатів України від 30.03.2026. Містить дані про кількість адвокатів, притягнутих до дисциплінарної відповідальності дисциплінарною палатою КДКА, та структуру застосованих стягнень (попередження, зупинення права, позбавлення права) за 2020–2025 рр. Загальна кількість притягнутих за аналізований період становить 45 адвокатів.

Дані про дисциплінарну практику щодо слідчих та дізнавачів НПУ отримано з офіційних публічних відповідей Головного управління НПУ на аналогічні запити, а також із публічної статистики, оприлюдненої НПУ на виконання вимог Закону про публічну інформацію. Зазначені джерела містять дані про загальну кількість стягнень за 2020–2025 рр. з розбивкою за семи видами дисциплінарних заходів (зауваження, догана, сувора догана, попередження про неповну службу відповідності, пониження у спеціальному званні, звільнення з посади, звільнення зі служби) та чисельність облікового складу слідчих (дізнавачів) за відповідні роки.

Окремого аналітичного значення набуває факт ненадання інформації рядом органів адвокатського самоврядування. Це ненадання є не лише методологічною перешкодою, але й самостійним емпіричним фактом, що характеризує ступінь відкритості та підзвітності органів адвокатського самоврядування. Нижче наведено основні патерни такої відмови.

Відмова з посиланням на воєнний стан (КДКА Житомирської, ряд інших КДКА). Рішення РАУ № 51 від 20.05.2023 та розпорядження № 91 від 12.06.2023 запровадили режим конфіденційності для статистичної інформації про органи адвокатського самоврядування під час дії воєнного стану. Застосування цього обмеження до агрегованих безособових статистичних даних про кількість дисциплінарних стягнень є дискусійним з правової точки зору, а зіставлення з відкритістю прокуратури та поліції робить його особливо показовим.

Відмова з посиланням на відсутність компетенції (КДКА Волинської області; КДКА Одеської області в частині чисельності ЄРАУ). Формально правомірна відповідь, однак у сукупності з відсутністю переадресації до належного розпорядника фактично зводиться до блокування інформаційного запиту.

Відмова з посиланням на відсутність обліку (ряд КДКА, що не відповіли). Твердження про відсутність відповідного статистичного обліку є проблематичним: якщо КДКА не веде обліку власних дисциплінарних рішень, це ставить під сумнів саму можливість здійснення ефективного самоврядного контролю.

Ненадання відповіді у строк (більшість КДКА). Відсутність відповіді від більшості з двадцяти семи регіональних КДКА означає, що повноцінне загальнонаціональне порівняльне дослідження дисциплінарних практик адвокатури на підставі офіційних даних залишається неможливим за нинішнього рівня інформаційної відкритості органів адвокатського самоврядування.

Методологія дослідження

Представлене дослідження базується на методі кількісного порівняльного аналізу інституційної статистики. Принципово важливим є те, що об'єктом аналізу є не нормативні моделі, а реально задокументовані результати функціонування дисциплінарних систем. Саме ця особливість відрізняє дане дослідження від переважної більшості вітчизняних робіт, присвячених дисциплінарній

відповідальності у правничих професіях.

Аналіз здійснюється на трьох рівнях:

Рівень 1: Динамічний аналіз – дослідження змін дисциплінарної активності у часовому вимірі (2020–2025 рр.) з виявленням тенденцій, аномалій та їх можливих інституційних пояснень;

Рівень 2: Структурний аналіз – дослідження розподілу стягнень за ступенем тяжкості у кожній з трьох груп суб'єктів та між ними;

Рівень 3: Порівняльний аналіз – зіставлення ризику дисциплінарного переслідування та інтенсивності санкцій між адвокатами, прокурорами та слідчими на підставі відносних показників (відсоток від облікового складу, індекс пунітивності).

У дослідженні використовуються такі аналітичні показники.

Абсолютна кількість дисциплінарних стягнень за рік та у сукупності за аналізований період – базовий дескриптивний показник, що відображає обсяг дисциплінарної активності.

Відсоток притягнутих до відповідальності від загального облікового складу – ключовий показник ризику, що дозволяє порівнювати дисциплінарні системи незалежно від абсолютної чисельності відповідних груп суб'єктів. Для адвокатів знаменник формується на підставі даних ЄРАУ; для прокурорів – на підставі відомчої статистики ОГП; для слідчих — на підставі даних НПУ про обліковий склад.

Структура стягнень за видами – питома вага кожного виду санкції у загальному масиві за рік та у кумулятивному підсумку. Для забезпечення порівнянності між різними санкційними шкалами (адвокатура – 3 рівні; прокуратура – 3 рівні; поліція – 7 рівнів) вводиться уніфікована триступенева класифікація: м'які стягнення (попередження / зауваження / догана), стягнення середньої тяжкості (зупинення права / заборона на просування) та серйозні стягнення (звільнення / позбавлення права).

Індекс пунітивності (ІП) дисциплінарної практики – синтетичний показник, що відображає якісну суворість дисциплінарного реагування незалежно від загального обсягу проваджень. У цьому дослідженні застосовується єдина уніфікована формула: $ІП = (n_{\text{середні}} \times 1 + n_{\text{серйозні}} \times 2) / (N \times 2)$, де $n_{\text{середні}}$ – кількість стягнень середньої тяжкості, $n_{\text{серйозні}}$ – кількість найтяжчих стягнень, N – загальна кількість стягнень. Теоретичне мінімальне значення індексу – 0 (всі стягнення є найм'якшими), максимальне – 1,0 (всі стягнення є найсуворішими). Ця формула застосовується однаково для адвокатів, прокурорів і слідчих із відповідним тристоронньо класифікованим масивом стягнень.

Коефіцієнт закриття без стягнення – там, де доступні відповідні дані (передусім для КДКП та ОГП), – відсоток проваджень, закритих без накладення дисциплінарного заходу. Цей показник є важливим для оцінки реальної «конверсії» порушень у санкції та порогу дисциплінарної активності.

Обмеження методу та застереження

При інтерпретації результатів необхідно враховувати низку методологічних обмежень.

Неповнота географічного охоплення щодо КДКА: Оскільки більшість регіональних КДКА не надали запитуваних даних, узагальнення щодо всієї адвокатури України є можливими лише в обмеженому обсязі. Дані тих КДКА, що відповіли, можуть не бути репрезентативними для всієї генеральної сукупності, хоча їхня географічна та демографічна різноманітність (великі міста, обласні центри, малі регіони) дещо пом'якшує це обмеження.

Різноманітність санкційних шкал між трьома дисциплінарними системами ускладнює пряме зіставлення. Наведена вище уніфікована триступенева класифікація є аналітичним інструментом, а не правовою категоризацією, і потребує обережності при інтерпретації.

Відсутність даних про первинні скарги не дозволяє відрізнити зміну дисциплінарної активності органу від зміни інтенсивності активності суб'єктів подання скарг. Ці два чинники можуть діяти в різних напрямках і не можуть бути розмежовані на підставі наявних агрегованих статистичних даних.

Вплив воєнного стану на дисциплінарну статистику є системним і не завжди передбачуваним у своїх наслідках: збройний конфлікт водночас і підвищує навантаження на всі три категорії суб'єктів, і знижує адміністративну спроможність дисциплінарних органів, і змінює характер порушень. Тому при інтерпретації динамічних даних 2022–2025 рр. необхідно розрізняти ефект реального стану дисципліни та ефект інституційної спроможності системи реагування.

Відмінності в обліку між різними органами: одні фіксують кількість осіб, притягнутих до відповідальності, інші – кількість рішень (стягнень). У випадках, коли одна особа протягом року притягалася до відповідальності двічі, ці підходи дадуть різні результати. Там, де відмінність в обліку є документально підтвердженою, це окремо застерігається в аналізі відповідних даних.

Структура подальшого дослідження

Стаття структурована таким чином. У першій умовній частині представлено аналіз дисциплінарної практики щодо слідчих та дізнавачів НПУ – найчисленнішої з трьох груп суб'єктів. Друга умовна частина присвячена дисциплінарній практиці органів прокуратури із урахуванням специфіки перехідного реформаційного контексту. Третя умовна частина містить регіональний аналіз дисциплінарних практик тих КДКА, що надали відповідні дані: Одеської, Закарпатської, Івано-Франківської, Київської, Кіровоградської, Тернопільської та Полтавської областей та м. Києва. Четверта умовна частина буде порівняльну аналітичну рамку та формулює підсумкові висновки і рекомендації.

Зупинення як «зброя вибору»: дисциплінарна практика КДКА Одеської області (2020–2025)

Дисциплінарна відповідальність адвокатів є одним із найбільш чутливих правових механізмів у системі кримінального судочинства. З одного боку, вона покликана підтримувати стандарти професійної поведінки та захищати клієнтів від неналежного представництва. З іншого – в умовах структурного дисбалансу між стороною захисту та стороною обвинувачення вона здатна перетворитися на інструмент системного тиску на адвокатський корпус, послаблюючи тим самим принцип рівності сторін, гарантований статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Представлений аналітичний огляд базується на офіційних статистичних даних, наданих КДКА Одеської області на запит від 22.03.2026 (відповідь вих. № 374/0/9-26 від 24.03.2026). Цей документ є першим публічно доступним систематизованим зрізом дисциплінарної практики Одеської КДКА за шість повних календарних років – від 1 січня 2020 року по 31 грудня 2025 року.

Методологічно аналіз структуровано за трьома ключовими вимірами: (1) динаміка кількості притягнутих до відповідальності адвокатів у часі; (2) порівняльна структура застосованих стягнень за видами; (3) індекс пунітивності дисциплінарної практики як синтетичний показник, що відображає не лише обсяг, а й якісний характер дисциплінарного реагування. Центральний аргумент статті полягає в тому, що домінування зупинення права є не випадковою статистичною закономірністю, а проявом системної каральної логіки, вбудованої у практику КДКА Одеської області.

За аналізований період дисциплінарна палата КДКА Одеської області притягнула до дисциплінарної відповідальності загалом 191 адвоката. Середньорічний показник — близько 32 осіб – є відносно стабільним, проте приховує суттєві міжрічні коливання, що відображають вплив зовнішніх (передусім воєнних) чинників на дисциплінарну практику.

Табл. 1.

Динаміка дисциплінарних проваджень КДКА Одеської області

Рік	Всього	Попередження	Зупинення	Позбавлення	% суворих стягнень
2020	39	7	30	2	82,1%
2021	36	7	16	13	80,6%
2022	47	6	41	0	87,2%
2023	25	13	11	1	48,0%
2024	20	10	9	1	50,0%
2025	24	9	13	2	62,5%
РАЗОМ	191	52	120	19	73,3%

Наведені дані виявляють кілька структурних закономірностей.

Перша і найбільш очевидна – це пікове значення 2022 року: 47 проваджень, що на 46,9% перевищує середньорічний показник. Аномальний сплеск 2022 року є прямим наслідком повномасштабного вторгнення: дезорієнтація адвокатського корпусу, вимушена зміна місць реєстрації та роботи, процесуальна пасивність за неможливості фізично виконувати свої зобов'язання – усе це неминуче спровокувало зростання кількості скарг клієнтів і, відповідно, відкриття дисциплінарних проваджень.

Водночас 2022 рік є унікальним і в структурному відношенні: жоден з 47 притягнутих того року адвокатів не отримав найжорсткішого стягнення – позбавлення права. Натомість 41 із 47 (87,2%) отримали зупинення. Ця диспропорція свідчить про те, що масовий сплеск 2022 року був спричинений переважно технічними порушеннями (неявка, процесуальна пасивність), реакцією на які стало механічне застосування зупинення – найзручнішого інструменту, що формально не є «остаточним», але фактично виводить адвоката з практики.

Після 2022 року спостерігається стійка тенденція до зниження: 25 проваджень у 2023-му, 20 у 2024-му, 24 у 2025-му. Попри цей спадний тренд, частка важких стягнень залишається структурно стабільною: 48–62,5% у 2023–2025 роках порівняно зі стабільно понад 80% у 2020–2022 роках. Такий розрив між довоєнним, воєнним і повоєнним показниками потребує подальшого дослідження.

Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» передбачено триступеневу градацію дисциплінарних стягнень: попередження (мінімальний рівень), зупинення права (середній рівень) та позбавлення права з виключенням з ЄРАУ (максимальний рівень). Передбачається, що вибір між цими заходами має ґрунтуватися на оцінці ступеня тяжкості проступку, ступеня вини, характеру наслідків та особи порушника.

Реальна практика КДКА Одеської області виявляє разючий дисбаланс між трьома санкціями.

Табл. 2.

Структура дисциплінарних стягнень КДКА Одеської області за видами

Вид стягнення	Кількість	Частка	Правова природа
Попередження	52	27,2%	Найм'якший захід – декларативна реакція
Зупинення права	120	62,8%	Обмежувальний захід – фактичне усунення
Позбавлення права	19	9,9%	Максимальний захід – виключення з ЄРАУ
РАЗОМ	191	100%	

Найбільш промовистим є домінування зупинення права: 120 із 191 стягнення (62,8%) – це не «золота середина» між м'якістю та жорсткістю, а фактична стандартна реакція КДКА на будь-яке порушення, незалежно від його характеру. Якщо виходити з нормативної логіки, середній захід має застосовуватися рідше за легкий – адже «більшість» порушень за своєю природою не сягають порогу, що вимагає відсторонення від практики. Однак статистика демонструє зворотне: зупинення застосовується вдвічі частіше за попередження.

Ця диспропорція набуває особливої гостроти у порівняльній перспективі. Попередження як вид стягнення у вітчизняній дисциплінарній практиці адвокатури виконує, судячи з наявних даних, роль формального реагування – воно видається переважно тоді, коли притягнення «взагалі» необхідне, але ніяк не обґрунтоване навіть відносно суворим заходом. Натомість зупинення перетворилося на «дефолтне» рішення: навіть у 2023 та 2024 роках, коли загальна кількість проваджень впала до мінімальних за аналізований період значень (25 і 20 відповідно), частка зупинень у загальному масиві залишалася значною (44% та 45%).

Окремої уваги заслуговує аномалія 2021 року: 13 позбавлень права із 36 проваджень (36,1%) – найвища частка за весь аналізований період. Це значення є в 3,6 раза вищим за середньостатистичний показник по всьому масиву (9,9%). Природа цієї аномалії потребує з'ясування через аналіз первинних матеріалів дисциплінарних проваджень, однак сам факт такого відхилення свідчить про відсутність стабільних, передбачуваних критеріїв вибору між санкціями.

Для синтетичної оцінки ступеня суворості дисциплінарної практики нами використовується індекс пунітивності (ІП) – єдиний для всього дослідження показник. Формула: $ІП = (n_{\text{середні}} \times 1 + n_{\text{серйозні}} \times 2) / (N \times 2)$, де $n_{\text{середні}}$ – кількість стягнень середньої тяжкості (зупинення права), $n_{\text{серйозні}}$ – кількість найтяжчих стягнень (позбавлення права), N – загальна кількість стягнень. Діапазон: від 0 (всі стягнення – попередження) до 1 (всі стягнення – позбавлення).

Середній індекс пунітивності за шість аналізованих років становить 0,39, що відповідає

нормативно очікуваному діапазону 0,3–0,5 для дисциплінарної системи, побудованої на принципах пропорційності. Це означає, що у середньорічному вимірі дисциплінарна практика КДКА Одеської області не є аномально жорсткою за цим синтетичним показником. Однак середнє значення маскує суттєву міжрічну варіативність, яка сама по собі є індикатором системної проблеми.

Табл. 3.

Індекс пунітивності КДКА Одеської області

	Всього	Попередж.	Зупинення права	Позбавл. права	Зважена сума	Макс. сума	ІІ
2020	39	7	30	2	34	78	0,44
2021	36	7	16	13	42	72	0,58
2022	47	6	41	0	41	94	0,44
2023	25	13	11	1	13	50	0,26
2024	20	10	9	1	11	40	0,28
2025	24	9	13	2	17	48	0,30
Середнє	—	—	—	—	—	—	0,39

Найвищий індекс зафіксовано у 2021 році – 0,58. Це значення пояснюється аномально високою часткою позбавлень права: 13 із 36 проваджень (36,1%) завершилися найжорсткішим заходом – найвищий показник за весь аналізований період. Індекс 0,58 є верхнім порогом «нормативно очікуваного» діапазону і свідчить про те, що у 2021 році дисциплінарна палата застосовувала санкційну шкалу в режимі помітно вищої каральності порівняно з довоєнним та воєнним роками. Природа цієї аномалії потребує з'ясування через аналіз первинних матеріалів проваджень – жоден публічний документ не пояснює, чому саме 2021 рік дав такий сплеск найсуворіших стягнень.

Найнижчі значення індексу зафіксовано у 2023–2024 роках (0,26 та 0,28 відповідно) – це пряме відображення зростання частки попереджень і скорочення позбавлень. Показово, що саме ці роки дали мінімальну кількість проваджень (25 і 20), однак структура стягнень стала помітно м'якшою. У 2025 році індекс дещо зріс (0,35) через збільшення частки зупинень. Розкид значень між мінімумом (0,26 у 2023 р.) та максимумом (0,58 у 2021 р.) є суттєвим – він свідчить про відсутність стабільних критеріїв вибору між санкціями.

Домінування дисциплінарного стягнення у вигляді зупинення права не є статистичним артефактом – це структурна закономірність, що відтворюється протягом шести аналізованих років попри суттєві зміни загального обсягу проваджень. У 2020, 2021, 2022, 2025 роках зупинення було найчастіше застосованим стягненням з абсолютним відривом від інших видів. Лише у 2023–2024 роках попередження наблизилося до зупинення за кількістю – але так і не перевищило його.

Для розуміння того, чому саме зупинення права виконує функцію «дефолтного» стягнення, варто звернутися до порівняльного аналізу правових наслідків кожної з трьох санкцій.

Попередження є суто декларативним заходом: воно не позбавляє адвоката права практикувати і не несе жодних практичних наслідків, окрім запису в особовій справі. Позбавлення права – незворотний крок із виключенням з ЄРАУ, що автоматично ставить питання про правомірність застосування у всіх випадках, що не є очевидно грубими та навмисними порушеннями. Зупинення права посідає між ними «зручну» нішу: воно є достатньо суворим, щоб виглядати як реальне покарання, але формально «тимчасовим», що знімає психологічний і юридичний тягар незворотності. Саме ця позиційна «зручність» і робить його привабливим для органу, що прагне продемонструвати дисциплінарну активність, уникнувши при цьому ризику оскарження за надмірну суворість.

Подібна логіка добре відома у дослідженнях, коли автори описують феномен «*проміжних покарань*», що займають нішу між умовним звільненням і ув'язненням: вони набувають популярності не тому, що найкраще відповідають конкретним обставинам справи, а тому, що структурно зручні для органу, що їх застосовує. Зупинення права на заняття адвокатською діяльністю функціонує за схожою логікою: це дисциплінарний «*середній шлях*», що систематично замінює і легкі (попередження), і

важкі (позбавлення) реакції.

Особливо наочною є ситуація 2022 року: жодного позбавлення за рекордної кількості проваджень і рекордній частці зупинень (87,2%). Масове відкриття справ, спровокованих воєнними обставинами, зустрілося з «готовим рішенням» – зупиненням права. Результатом стало масове відсторонення адвокатів від практики в найбільш складний для правосуддя воєнний рік, причому без диференціації за ступенем вини та наслідків.

Для оцінки значущості виявлених закономірностей необхідний порівняльний контекст. Аналізована практика КДКА Одеської області є одним із регіональних зрізів, що мають бути зіставлені із загальнонаціональними показниками по адвокатурі, а також з даними дисциплінарної відповідальності прокурорів і слідчих – для оцінки реального стану принципу рівності сторін у кримінальному процесі.

На поточному етапі дослідження повні порівняльні дані по інших регіональних КДКА та по органах прокуратури і досудового розслідування не є публічно доступними у систематизованому вигляді. Проте навіть внутрішня структура одеських даних дозволяє зробити методологічно обґрунтовані висновки щодо характеру практики. Три з них є концептуально вирішальними.

По-перше, частка важких стягнень у 73,3% є структурно несумісною з принципом пропорційності. Нормативна конструкція дисциплінарної відповідальності адвокатури передбачає, що важкі стягнення є реакцією на виняткові випадки, тоді як «норма» відхилення від стандарту поведінки тягне попередження. Статистика свідчить про протилежне: «норма» КДКА Одеської області – це зупинення, а не попередження.

По-друге, нестабільність індексу жорсткості (від 0,26 у 2023–2024 роках до 0,58 у 2021 році) свідчить про відсутність консолідованих критеріїв вибору між санкціями. Якби КДКА керувалася чіткими методологічними стандартами, індекс мав би залишатися відносно стабільним із незначними коливаннями. Значний розкид значень натомість вказує на ситуативний, а не системний характер прийняття рішень.

По-третє, аномалія 2021 року – 36,1% позбавлень – виглядає як «виброс», не пов'язаний із будь-яким відомим нормативним або ситуативним чинником, що міг би пояснити масове застосування найсуворішого стягнення саме в той рік. Відсутність публічно доступного обґрунтування вирішень у конкретних справах унеможливує перевірку цих рішень за критеріями обґрунтованості та пропорційності.

Проведений аналіз дозволяє сформулювати чотири взаємопов'язані висновки.

Перший: Дисциплінарна практика КДКА Одеської області у 2020–2025 роках є структурно каральною за розподілом видів стягнень, хоча індекс пунитивності (~0,39 в середньому) перебуває в межах нормативно очікуваного діапазону. Ключовим маркером каральності є не індекс, а сама структура: сукупна частка стягнень середньої та максимальної тяжкості (73,3%) є несумісною з принципом пропорційності, за яким більшість проступків мала б каратися найм'якшою санкцією — попередженням.

Другий: Зупинення права на заняття адвокатською діяльністю виконує функцію «дефолтного» стягнення, замінюючи собою і попередження, і позбавлення права у більшості ситуацій. Ця роль є структурно стабільною: попри суттєві зміни загального обсягу проваджень, зупинення залишається найчастішим видом реагування протягом усіх шести аналізованих років.

Третій: Значний розкид індексу жорсткості (від 0,26 у 2023–2024 роках до 0,58 у 2021 році) свідчить про відсутність чітких і публічних критеріїв вибору між санкціями. Непередбачуваність дисциплінарного реагування є самостійним порушенням принципу правової визначеності та ставить під сумнів відповідність практики КДКА стандартам статті 7 Конвенції (*lex certa*) в її дисциплінарному вимірі.

Четвертий: Встановлені закономірності потребують перевірки на предмет їх відповідності практиці органів дисциплінарної відповідальності сторони обвинувачення (прокурорів і слідчих). Якщо порівняльний аналіз підтвердить суттєву асиметрію між дисциплінарними режимами захисту та обвинувачення, це буде потужним емпіричним аргументом на користь того, що принцип рівності сторін у вітчизняному кримінальному процесі залишається декларативним, а не реальним.

Між статистикою і тиском: КДКА Закарпатської області (2020–2025)

Відповідь КДКА Закарпатської області на запит про публічну інформацію від 22 березня 2026 року містить статистичний масив, який на перший погляд виглядає рутинно, однак при системному прочитанні відкриває доволі неоднозначну картину дисциплінарної практики регіонального органу

адвокатського самоврядування. Шестирічний масив – 2020–2025 роки – охоплює принципово різні інституційні контексти: довоєнний, перехідний і воєнний, що ставить питання про те, як зовнішні чинники позначаються на внутрішній дисциплінарній активності регіональної КДКА. Аналіз цих даних переслідує дві взаємопов'язані мети: по-перше, описати кількісну динаміку – виявити аномалії, пікові значення та тенденції; по-друге, інтерпретувати ці дані у світлі публічно задокументованих справ, які дозволяють надати якісний вимір формальній статистиці.

Загальна кількість притягнутих до відповідальності адвокатів за шість років становить 68 осіб. Динаміка розподілу цих справ за роками є принципово нерівномірною: 45 із 68 справ – тобто понад 66% від усього масиву – припадають лише на два суміжні роки (2023–2024). Така концентрація не може пояснюватися ані природним зростанням адвокатського корпусу, ані пропорційним збільшенням кількості скарг. Перехід від восьми справ у 2022 році до шістнадцяти у 2023-му і далі до пікових двадцяти дев'яти у 2024-му свідчить або про якісну зміну дисциплінарної активності самої комісії, або про дію зовнішніх чинників, які стимулюють одночасно подачу скарг і їх прийняття до провадження.

Табл. 4.

Динаміка та структура дисциплінарних стягнень КДКА Закарпатської області (загальні та відносні показники, 2020–2025)

	2020	2021	2022	2023	2024	2025	ВСЬОГО
Всього притягнуто	4	5	8	16	29	6	68
Попередження	2	5	5	4	17	3	36
<i>% від загального</i>	50%	100%	63%	25%	59%	50%	53%
Зупинення	2	0	2	8	9	3	24
<i>% від загального</i>	50%	0,00	25%	50%	31%	50%	35%
Позбавлення	0	0	1	4	3	0	8
<i>% від загального</i>	0%	0%	13%	25%	10%	0%	12%
Приріст	—	+25%	+60%	+100%	+81%	-79%	—

Варто звернути увагу на показовий факт: у 2021 році всі п'ять притягнутих отримали попередження – жодного зупинення, жодного позбавлення. Ця деталь є маркером філософії комісії в довоєнний і ранньовоєнний період: орган уникав застосування серйозних заходів. Контраст із 2023 роком, коли з 16 притягнутих 8 (тобто рівно половина) отримали зупинення права на практику, а ще четверо – позбавлення статусу, є разючим. Пунітивний потенціал цього регіонального дисциплінарного трибуналу адвокатури, який у 2021 році реалізовувався майже виключно у найм'якшій формі, у 2023-му вибухнув максимальними показниками суворості: 25% позбавлень від загальної кількості рішень того ж року – найвища частка за весь аналізований період.

Пік 2024 року дає дещо інший структурний малюнок. За загальної кількості двадцяти дев'яти справ попередження становлять сімнадцять (59%), зупинень – дев'ять (31%), позбавлень – три (10%). Питома вага найсуворіших заходів знизилася порівняно з 2023 роком, однак абсолютна кількість зупинень (9) є найвищою за весь аналізований період. Якби дисциплінарний орган функціонував як інституція, що реагує переважно на серйозні порушення, слід було б очікувати іншого розподілу: більше зупинень і позбавлень, менше попереджень. Натомість маємо обернену піраміду, де домінує найменш обтяжливий інструмент. Це може свідчити про те, що значна частина 2024-х проваджень стосувалася поведінкових чи процедурних питань – дрібних відступів від Правил адвокатської етики, формальних порушень, – а не грубих дисциплінарних проступків, які традиційно тягнуть зупинення або позбавлення статусу.

Різка «просадка» у 2025 році – 6 справ проти 29 роком раніше, скорочення у 79% – є симптоматичнішою, ніж попереднє зростання. Можливих пояснень декілька. По-перше, накопичений

ефект: значна частина скарг, поданих у 2023–2024 роках, вже розглянута, а потік нових скарг у 2025-му природно знизився. По-друге, процедурний чинник: якщо частина проваджень 2024 року була пов'язана з «перенаправленням» справ від ВКДКА – тобто справ адвокатів з інших регіонів, де місцеві КДКА не могли забезпечити кворум – то завершення пакетних процесів також пояснює різкий спад. По-третє, не виключений репутаційний чинник: після резонансних рішень, які стали предметом судових оскаржень, комісія могла свідомо або несвідомо знизити активність. Жодна з цих версій не є вичерпною, але в сукупності вони описують орган, функціонування якого підлягає ситуативним коливанням більшою мірою, ніж сталій процедурній логіці.

Табл. 5.

Сукупна структура стягнень КДКА Закарпатської області

	Кількість	%	Характеристика
Попередження	36	52,9%	Мінімальний ступінь реакції; не тягне обмеження права на практику
Зупинення права	24	35,3%	Тимчасове обмеження; потенційно тягне питання ст. 8 ЄКПЛ (приватне життя / діяльність)
Позбавлення права	8	11,8%	Найсуворіший захід; прецедентно перевіряється з позиції пропорційності

Окремо варто зупинитися на тому, чого в документі немає, – адже інформаційні лакуни є не менш змістовними, ніж наявні дані. КДКА відмовилась надати відомості про кількість адвокатів, включених до ЄРАУ у Закарпатській області, посилаючись на відсутність відповідної компетенції. Ця відмова, формально коректна, суттєво обмежує аналітичні можливості: без знання знаменника – загальної чисельності адвокатського корпусу регіону – всі наведені цифри залишаються позбавленими відносного виміру. Закарпаття є відносно невеликою адвокатською спільнотою: якщо припустити, що область налічує від 600 до 800 зареєстрованих адвокатів (оцінка на підставі непрямих даних), то в піковий 2024 рік комісія притягнула до відповідальності близько 3,6–4,8% від усього складу – показник, порівнянний із найактивнішими КДКА великих регіонів України. Проте це лише оцінка; без офіційних даних реєстру порівняльний аналіз залишається методологічно незавершеним. Крім того, у відповіді відсутні будь-які відомості про частоту судового оскарження рішень комісії, про структуру скаргників (клієнти, судді, інші адвокати, органи самоврядування), про середню тривалість проваджень та про частку закритих без застосування стягнення. Відсутність цих параметрів унеможливує незалежну перевірку якості дисциплінарного процесу й фактично ізолює наявні цифри від будь-якого значущого контексту.

Підсумовуючи, дисциплінарна практика КДКА Закарпатської області за 2020–2025 роки характеризується кількома стійкими ознаками, що в сукупності формують відповідний інституційний профіль.

По-перше, різко нерівномірний, скачкоподібний характер активності, який не відповідає моделі стабільного й передбачуваного самоврядного контролю: амплітуда коливань – від чотирьох до двадцяти дев'яти справ на рік – несумісна з уявленням про системну і процедурно однорідну роботу органу.

По-друге, 2023–2024 роки виявилися не лише піком кількості, а й піком каральності: максимальна кількість позбавлень в абсолютному вимірі (чотири у 2023-му) та максимальна кількість зупинень в абсолютному вимірі (дев'ять у 2024-му) зафіксовані саме в ці роки, що ставить питання про підстави та критерії обрання серйозних заходів у цей конкретний період.

По-третє, задокументована участь органу в провадженнях, які набули ознак інструменталізованого тиску, – як на адвокатів, що публічно критикують органи самоврядування, так і на членів конституційних органів, – свідчить про вихід дисциплінарної функції за межі її нормативного призначення.

Виховна орієнтація чи корпоративна поблажливість: КДКА Івано-Франківської області (2020–2025)

У цій статті аналізуються офіційні статистичні дані КДКА Івано-Франківської області за шестирічний період (2020–2025), надані у відповідь на запит про публічну інформацію (вих. № 40 від 26 березня 2026 року). Зазначені дані охоплюють кількість адвокатів, притягнутих до дисциплінарної відповідальності, а також структуру застосованих стягнень у розрізі кожного звітного року.

У 2025 році дисциплінарна палата засідань не проводила у зв'язку з відсутністю кворуму.

Зведені статистичні дані за аналізований шестирічний період відображено у таблиці нижче. Для порівняльних цілей тут, як і у всьому дослідженні, застосовується єдиний індекс пунітивності (ІІ).

Табл. 6.

Зведені статистичні дані КДКА Івано-Франківської області

	Стягнення	Попередження	Зупинення	Позбавлення	ІІ
2020	3	2	1	0	0,17
2021	2	2	0	0	0
2022	1	1	0	0	0
2023	6	5	1	0	0,08
2024	13	11	2	0	0,08
2025	—	—	—	—	—
Разом / середнє	25	21 (84%)	4 (16%)	0 (0%)	0,08

Аналіз даних, наведених у таблиці вище, свідчить про три виразно відмінні фази у динаміці дисциплінарної активності КДКА Івано-Франківської області.

Перша фаза (2020–2022) характеризується поступовим спадом: від 3 справ у 2020 р. до 1 справи у 2022 році. Цей мінімум збігається з початком повномасштабного збройного вторгнення та введенням воєнного стану в Україні, що призвело до дезорганізації роботи значної частини державних і самоврядних органів. Певну роль могла відіграти й стримана громадська та процесуальна активність через загальну мобілізацію ресурсів суспільства.

Друга фаза (2023–2024) – фаза різкого зростання – є найбільш показовою. Кількість справ стрибкоподібно зросла з 1 до 6 у 2023 р. (+500%) і до 13 у 2024 р. (+117%). Загальний приріст за два роки склав 19 проваджень, що майже вчетверо перевищує сумарний показник попередніх трьох років (6 справ).

Третя фаза (2025) – повна інституційна зупинка через відсутність кворуму в дисциплінарній палаті, що є безпрецедентним явищем у регіональній практиці адвокатського самоврядування і потребує окремого аналізу.

Розуміння природи різкого зростання у 2023–2024 рр. є ключовим для оцінки якості дисциплінарної системи. Одним із суттєвих факторів є активізація скарг з боку Вищої школи адвокатури Національної асоціації адвокатів України (ВША НААУ) у зв'язку з невиконанням адвокатами обов'язків щодо підвищення кваліфікації. Ігнорування цього обов'язку дедалі частіше кваліфікується як самостійний дисциплінарний проступок – порушення рішень органів самоврядування. Отже, статистичне зростання у 2024 році значною мірою відображає не погіршення якості адвокатської практики, а адміністративний натиск на виконання інституційних стандартів. Це принципово відрізняє поточну дисциплінарну модель від класичної моделі реакції на скаргу клієнта. В академічній літературі подібне явище описується як перехід від реактивної до проактивної (адміністративної) дисциплінарної моделі.

Структура стягнень залишається відносно стабільною попри кількісні коливання. Домінуючим стягненням є попередження: 84% від сукупної кількості рішень. Зупинення права на заняття адвокатською діяльністю застосовувалося лише чотири рази за увесь шестирічний період – у 2020 р. (1 випадок), 2023 р. (1 випадок) та 2024 р. (2 випадки). Позбавлення права взагалі не застосовувалося жодного разу. Для оцінки жорсткості дисциплінарної практики застосовується єдиний уніфікований індекс пунітивності (ІІ).

Аналіз зваженого індексу пунітивності виявляє кілька важливих закономірностей.

По-перше, найвищий рівень суворості спостерігався у 2020 році (ІП = 0,17), тоді як у 2021 і 2022 роках індекс опустився до мінімального значення 0,00, що відповідає застосуванню виключно попереджень.

Табл. 7.

Індекс пунітивності (ІП) КДКА Івано-Франківської області

	Попередження	Зупинення (n_середні)	n_середні × 1	ІП	
2020	2	1	1	3	0,17
2021	2	0	0	2	0,00
2022	1	0	0	1	0,00
2023	5	1	1	6	0,08
2024	11	2	2	13	0,08
Всього	21	4	4	25	0,07 (середнє)

По-друге, у 2023–2024 роках індекс стабілізувався на рівні 0,08, що свідчить про збереження м'якого підходу до вибору стягнення.

По-третє – і це принципово – попри майже чотириразове зростання кількості справ у 2024 році порівняно з 2020 роком, суворість покарань у розрахунку на одну справу практично не змінилася. Цей факт підтверджує гіпотезу про інституційну послідовність дисциплінарної практики: КДКА не посилювала репресивного тиску пропорційно до зростання навантаження. Середнє значення ІП за весь досліджуваний період (0,07) відповідає профілю органу з яскраво вираженою виховно-превентивною орієнтацією.

Відсутність жодного випадку позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю є, мабуть, найбільш промовистою ознакою дисциплінарної культури комісії. Теоретично це може означати одне з двох: або в регіоні не виникало проступків критичного ступеня тяжкості (таких як систематичне розголошення адвокатської таємниці, участь у шахрайських схемах або отримання неправомірної вигоди), або ж комісія свідомо уникає застосування крайнього заходу через корпоративну солідарність. Обидві інтерпретації потребують перевірки через звернення до якісних даних: змісту рішень, підстав притягнення та результатів оскаржень у Вищій кваліфікаційно-дисциплінарній комісії адвокатури (ВКДКА). Практика ВКДКА свідчить, що вона систематично переглядає рішення регіональних комісій про відмову у порушенні справ, задовольняючи скарги скаргників, – що опосередковано вказує на тенденцію до «дружнього» ставлення регіональних комісій до власних адвокатів.

Наведені дані та їх аналіз дозволяють сформулювати кілька системних висновків.

По-перше, структура стягнень є незмінно м'якою: 84% попереджень і відсутність позбавлення права свідчать про профілактично-реабілітаційну модель, яка, однак, здатна стимулювати недооцінку дисциплінарних ризиків серед адвокатів, схильних до повторних порушень.

По-друге, індекс пунітивності 0,07 відповідає виразно ліберальному профілю і залишається стабільним попри зростання навантаження.

По-третє, параліч 2025 р. є не просто процедурним збоєм, а структурним симптомом вразливості органів адвокатського самоврядування в умовах тривалого воєнного стану.

Пунітивність КДКА Київської області

КДКА Київської області є одним із ключових регіональних органів адвокатського самоврядування в Україні. За питомою вагою у чисельності адвокатської спільноти Київська область посідає перше місце серед регіонів: тут зареєстровано понад 9250 адвокатів, що становить близько 18 % від загальної чисельності по країні. Таке концентраційне значення зумовлює особливу аналітичну цінність статистики КДКА: її практика *de facto* є репрезентативним зразком для всієї системи і нерідко задає неформальні орієнтири для інших регіональних комісій.

Це дослідження базується на офіційній відповіді КДКА Київської області (вих. № 508 від

15.04.2026) та зведеної таблиці її дисциплінарної палати за 2020–2025 роки. У разі незначних розбіжностей між текстом листа та зведеною таблицею пріоритет надається таблиці як підсумковому верифікованому документу.

За шість звітних років – з 2020 по 2025 включно – до дисциплінарної відповідальності в КДКА Київської області притягнуто 253 адвокати (згідно з узагальненою цифрою листа; сума щорічних показників за рядками листа становить 250). Застосовані стягнення розподілились між трьома видами, передбаченими статтею 34 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»: попередження, зупинення права на заняття адвокатською діяльністю та позбавлення (припинення) цього права.

Табл. 8.

Щорічна структура дисциплінарних стягнень КДКА Київської області

	Попередження	Зупинення права	Позбавлення права	Разом
2020	4	74	5	83
2021	6	29	13	48
2022	6	10	2	18
2023	10	12	4	26
2024	18	21	4	43
2025	15	17	0	32
Разом	59	163	28	250

У структурному вимірі домінуючим видом стягнення протягом усього аналізованого періоду залишається зупинення права на заняття адвокатською діяльністю – 163 рішення, або 65,2 % від загальної кількості. Попередження застосовано у 59 випадках (23,6 %), позбавлення права – у 28 (11,2 %). Вже одна ця структура дозволяє кваліфікувати практику КДКА Київської області як переважно обмежувально-репресивну, де м'який виховний захід (попередження) є швидше виключенням, ніж нормою у перші роки, і лише поступово набуває рівноважного значення.

Аналіз щорічних показників дозволяє виділити три виразні фази функціонування дисциплінарної системи, принципово різні за змістом та інтенсивністю.

Фаза I: максимум і перший сигнал стиснення (2020–2021): у 2020 році зафіксовано абсолютний пік: 83 стягнення, що становить 33,2 % від шестирічного підсумку. З них 74 припадає на зупинення права – майже монополарна практика (89,2 %). Цей показник може пояснюватися розглядом накопиченого масиву справ попередніх років, посиленням вимог до процесуальної поведінки адвокатів в умовах переходу судочинства в дистанційний формат, а також підвищеною активністю дисциплінарної палати КДКА Київської області. 2021 рік демонструє перший сигнал стиснення: загальна кількість стягнень скорочується до 48 (–42 % до 2020 р.), але при цьому різко зростає питома вага позбавлень права – з 6,0 % до 27,1 %. Цей парадоксальний ефект (менше справ – більше суворих рішень) є однією з найбільш аналітично значущих особливостей усього масиву.

Фаза II: воєнна депресія (2022): початок повномасштабного вторгнення спричинив різке падіння дисциплінарної активності: лише 18 стягнень, тобто скорочення на 78 % відносно 2020 р. і на 62,5 % відносно 2021 р. Це мінімальний показник за весь аналізований період. Не йдеться про поліпшення поведінки адвокатів — йдеться про об'єктивну паралізацію роботи органу: евакуація, мобілізація членів Комісії, відсутність приміщень і засобів зв'язку. Показник 2022 року є не дисциплінарним, а інституційним індикатором.

Фаза III: стабілізація і лібералізація (2023–2025): із 2023 року комісія відновила роботу на рівні від 26 до 43 стягнень на рік – від 31 до 52 % від довоєнного максимуму. Принципово змінилася структура стягнень: частка попереджень зросла з 4,8 % у 2020 р. до 38,5 % у 2023 році, а у 2025 році вперше зафіксовано нульовий показник позбавлень. Ця фаза є найбільш показовою з точки зору трансформації дисциплінарної доктрини.

Для об'єктивної оцінки жорсткості дисциплінарної практики у цьому дослідженні застосовуються

два взаємодоповнювальних показники.

Допоміжний показник (ІІ-1) – частка стягнень у вигляді позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю від загальної кількості стягнень за рік. Цей показник відображає схильність дисциплінарної палати до застосування найсуворішого, незворотного у короткостроковій перспективі заходу – того, що в англійській доктрині називають «*professional death penalty*».

Синтетичний індекс пунітивності (ІІІ) – єдиний уніфікований показник дослідження, розрахований за універсальною для цього дослідження формулою: $ІІІ = (n_{середні} \times 1 + n_{серйозні} \times 2) / (N \times 2)$, де $n_{середні}$ – зупинення права, $n_{серйозні}$ – позбавлення права, N – загальна кількість стягнень. Діапазон: від 0 (виключно попередження) до 1 (виключно позбавлення).

Табл. 9.

Індекси пунітивності КДКА Київської області

Рік	РАЗОМ	Позбав.	ІІ-1 (%)	Попер.	Зупин.	ІІІ
2020	83	5	6,0	4	74	0,51
2021	48	13	27,1	6	29	0,57
2022	18	2	11,1	6	10	0,39
2023	26	4	15,4	10	12	0,38
2024	43	4	9,3	18	21	0,34
2025	32	0	0,0	15	17	0,27
Разом	250	28	11,2	59	163	0,44

Аналіз ІІ-1 (% позбавлень) виявляє чотири виразні рівні.

Низька пунітивність (0–10 %) зафіксована у 2020 р. (6,0 %), 2024 р. (9,3 %) та 2025 р. (0 %). Парадоксально, що наймасовіший за обсягом рік (2020) має один із найнижчих показників жорсткості – Комісія «виробляла» велику кількість зупинень, але «берегла» дисбармент. Аномально висока пунітивність (понад 15 %) характерна виключно для 2021 р. (27,1 %) – пікове значення, яке більше жодного разу не повторилося; 2023 рік демонструє підвищений рівень (15,4 %), відображаючи першу хвилю відновлення роботи комісії після воєнної паузи. Помірна пунітивність (11 %) зафіксована лише у 2022 р. (11,1 %); у 2024 р. показник знизився до 9,3 %, що разом із нульовим значенням 2025 р. вказує на стійку тенденцію до відмови від позбавлення права. Нульова пунітивність 2025 р. є найбільш промовистим сигналом зміни вектору.

Індекс пунітивності (ІІІ) підтверджує загальний тренд: від найвищого рівня суворості у 2020 р. (0,51 – домінування зупинень практично без попереджень) через аномалію 2021 р. (0,57) та воєнне стиснення 2022 р. (0,39) до поступового пом'якшення у 2023–2025 рр. (0,38 → 0,34 → 0,27). Середній ІІІ за шість років становить 0,44, що відповідає «помірно жорсткому» профілю.

Рік 2021 заслуговує на окремий аналіз, оскільки є статистичним викидом за кількома параметрами одночасно. По-перше, загальна кількість стягнень скоротилась до 48, тоді як кількість позбавлень зросла до 13 – найвищий абсолютний показник за весь період. По-друге, коефіцієнт «позбавлення до зупинень» (D/S) становив 0,45 – тобто майже кожні два зупинення супроводжувалися одним позбавленням; у 2020 р. цей коефіцієнт дорівнював лише 0,07. По-третє, ІІ-1 (% позбавлень) стрибнув із 6,0 % до 27,1 % – майже п'ятикратне зростання.

Можливих пояснень принаймні три: (а) накопичення у провадженнях «важкого залишку» найбільш тяжких порушень, відкладених у 2020 році, – і їх концентрований розгляд у 2021 р.; (б) зміна персонального складу Дисциплінарної палати та прихід членів із більш жорстким правозастосовним підходом; (в) свідомо інституційна «чистка» адвокатського корпусу напередодні передбачуваних системних змін. Незалежно від причини, 2021 рік є переломним і нетиповим: він демонструє найвищий рівень пунітивності, який більше не відтворюється у жодному наступному році.

Статистика КДКА Київської області за 2020–2025 роки дозволяє сформулювати п'ять системних

висновків.

1. Зсув від каральної до регулятивної моделі. Частка попереджень зросла з 4,8 % у 2020 р. до 38,5 % у 2023 р. та досягла 41,9–46,9 % у 2024–2025 рр. Це свідчить про переорієнтацію Комісії від концепції «очищення корпусу» до концепції «виховного впливу»: адвокат, якому винесено попередження, залишається у професії і має змогу скоригувати поведінку. Зупинення права поступово стає не єдиним, а одним із рівноправних інструментів.

2. Змінна динаміка пунітивності за ПП-1 (% позбавлень) за виключенням аномального 2021 року. Якщо не брати до уваги статистичний викид 2021 року, спостерігається такий тренд: 6,0 % → 11,1 % → 15,4 % → 9,3 % → 0,0 %. Підвищення у 2023 р. (15,4 %) пояснюється першою хвилею відновлення дисциплінарної роботи після воєнної паузи, коли розглядалися накопичені справи; подальше зниження до 9,3 % у 2024 р. та 0,0 % у 2025 р. свідчить про стійкий вектор лібералізації.

3. Воєнна депресія активності є глибшою, ніж відновлення. Мінімум 2022 рік (18 стягнень) справив тривалий структурний вплив: навіть у 2023–2025 рр. після відновлення роботи Комісії річні показники становлять від 26 до 43 стягнень – від 31 до 52 % від довоєнного піку. Це означає або суттєве зниження кількості скарг, що надходять до КДКА (можливо, внаслідок переважності судів і суспільства), або свідому стриманість Комісії в умовах мобілізаційного тиску на адвокатуру, або комбінацію обох факторів.

4. Феномен «монополярного 2020 року». Концентрація 74 зупинень за лише 4 попереджень означала майже повну відсутність диференціювання: Комісія мала бінарну шкалу – або зупинення, або позбавлення. Перехід до трирівневої шкали з рівноважними попередженнями свідчить про якісне вдосконалення правозастосування. Збільшення кількості попереджень слід розглядати не як «поблажливість», а як ознаку більш точного вимірювання тяжкості порушень.

5. Відкрите питання щодо 2025 року. Нульовий показник позбавлень за значної кількості зупинень (17) і попереджень (15) є або стійким трендом лібералізації, або тимчасовою аномалією дзеркального типу до 2021 р. Визначення цього потребуватиме підтвердження після завершення повного 2025 року. Проте навіть якщо нульовий показник є тимчасовим, він свідчить про те, що практика незастосування позбавлень є інституційно можливою – тобто ця санкція перестала сприйматися як обов'язковий елемент дисциплінарного арсеналу.

Узагальнено: дисциплінарна практика КДКА Київської області за 2020–2025 роки описує траєкторію від гіперпунітивного режиму масових зупинень (2020) через аномальний сплеск дисбарментів (2021) та воєнну паузу (2022) до поступово лібералізованої, диференційованої практики зі стабільними попередженнями та відмовою від позбавлень (2023–2025). Цей вектор збігається із загальноукраїнською тенденцією до вимушеної лібералізації адвокатської дисциплінарної системи в умовах воєнного стану, проте має власну регіональну специфіку, зумовлену масштабом київської адвокатської спільноти та інституційною «пам'яттю» дисциплінарної палати КДКА Київської області.

Проміжна модель без крайнощів: КДКА Кіровоградської області

Предметом цієї частини дослідження є статистика дисциплінарних стягнень, застосованих КДКА Кіровоградської області у період з 1 січня 2020 року по 31 грудня 2025 року.

Табл. 10.

Динаміка та структура дисциплінарних стягнень у світлі практики дисциплінарної палати КДКА Кіровоградської області

Вид стягнення	Кількість	%
Попередження	22	44,9 %
Зупинення права	25	51,0 %
Позбавлення права	2	4,1 %
РАЗОМ	49	100 %

Наведені дані виявляють принципово важливу закономірність: зупинення права на заняття адвокатською діяльністю є найбільш уживаною санкцією, складаючи 51,0 % усіх застосованих стягнень. Це явище є аномальним у масштабах України, оскільки у більшості регіонів домінуючим заходом залишається попередження – найменш інтенсивна санкція, яка не передбачає тимчасового

відсторонення від практики. Наявність двох випадків позбавлення права (4,1 %) додатково підкреслює готовність комісії до застосування радикальних заходів впливу, хоча їх частка залишається відносно невисокою і свідчить про дотримання певного принципу пропорційності в частині «крайнього засобу».

Джерельною базою слугує офіційна відповідь КДКА Кіровоградської області на запит про отримання публічної інформації (вих. № 85 від 08.04.2026), яка містить поіменний розподіл стягнень за роками та їх видами. Методологічна база включає методи кількісного та порівняльного аналізу, а також єдиний уніфікований індекс пунітивності (ІП), що застосовується у всьому дослідженні.

За шестирічний аналізований період КДКА Кіровоградської області ухвалила 49 рішень про притягнення адвокатів до дисциплінарної відповідальності. Структурний розподіл застосованих стягнень наведено нижче.

Річна динаміка дисциплінарних рішень демонструє виразну хвилеподібну структуру, що відображає вплив як інституційних, так і загальнодержавних факторів. Детальний розподіл стягнень за роками, включаючи розраховані річні індекси пунітивності, наведено нижче.

Табл. 11.

Дисциплінарна активність КДКА Кіровоградської області

	ВСЬОГО	Попередження	Зупинення	Позбавлення	ІР
2020	5	1	3	1	0,50
2021	10	4	6	0	0,30
2022	4	1	2	1	0,50
2023	17	9	8	0	0,24
2024	12	7	5	0	0,21
2025	1	0	1	0	0,50
РАЗОМ	49	22	25	2	0,30

Аналіз хронологічної динаміки дозволяє виокремити кілька характерних фаз.

Перша фаза (2020–2021) позначена помірним зростанням активності комісії: кількість рішень подвоїлась із 5 до 10, при цьому збережено домінування суворих санкцій (ІП = 0,40 та 0,30 відповідно). Рівень 2020 року, попри невисоку абсолютну кількість справ, є особливо показовим з огляду на структуру: 80 % рішень мали обмежувальний характер, а одне – остаточне позбавлення права, що є потужним сигналом про «жорстку» орієнтацію комісії від самого початку аналізованого горизонту.

Друга фаза (2022) характеризується різким скороченням дисциплінарної активності до 4 рішень. Це відповідає загальноукраїнській тенденції дезорганізації публічних інституцій у перші місяці повномасштабного вторгнення, ускладнення проведення засідань та об'єктивного зниження скаргової активності. Попри кількісний мінімум, репресивний профіль зберігся: ІП = 0,38, зафіксовано ще одне позбавлення права – показник, який підтверджує, що зменшення обсягу справ не призвело до лібералізації підходів.

Третя фаза (2023) є ключовою для розуміння системної логіки комісії. Різкий сплеск до 17 рішень (понад третина всього масиву за шість років) може пояснюватися кількома конкуруючими факторами: по-перше, «вивільненням» накопиченого за 2022 рік масиву нерозглянутих проваджень; по-друге, можливою зміною керівного складу або стратегічних настанов органу; по-третє, посиленням вимог до фінансової дисципліни адвокатів (несплата внесків, непідвищення кваліфікації) у контексті загальних рішень Ради адвокатів України. Водночас саме у 2023 році ІР дещо знизився до 0,24, що пов'язано зі збільшенням частки попереджень (9 із 17 рішень) – явище, яке може інтерпретуватися або як диверсифікація підходів, або як збільшення частки «м'яких» порушень у загальному масиві справ.

Четверта фаза (2024) демонструє певну стабілізацію: 12 рішень із ІП = 0,25 – найнижчий показник за весь аналізований горизонт (якщо не брати до уваги умовний результат 2025 року).

Подальше зниження індексу пунітивності за збереження відносно високого рівня активності може свідчити про структурний зсув у бік більш збалансованої дисциплінарної практики. Проте статистично обґрунтованих висновків про зміну системної логіки з двох років динаміки роботи ще зарано.

П'ята фаза (2025) представлена єдиним рішенням – зупиненням права – та формально дає $PI = 0,50$. Однак це значення є статистично нерепрезентативним і відображає або глибокий «параліч» інституційної діяльності комісії (неможливість збирати кворум в умовах воєнного стану та мобілізаційних процесів), або неповноту статистичного зрізу на момент надання відповіді за запитом. Аналогічні явища фіксуються і в інших регіонах, що дозволяє говорити про загальносистемну кризу дисциплінарного самоврядування адвокатури в умовах тривалого збройного конфлікту.

Домінування зупинення права на заняття адвокатською діяльністю (51,0 % сукупних стягнень) потребує окремого теоретичного осмислення. У пенологічній та юридично-соціологічній літературі подібний феномен описується як перевага «проміжних санкцій», що поєднують достатню суворість для задоволення превентивних та репресивних функцій із формальною зворотністю (на відміну від позбавлення права). Зупинення, по суті, є інструментом «тимчасового вилучення»: воно позбавляє адвоката можливості практикувати та отримувати дохід протягом визначеного строку, але не руйнує його правовий статус остаточно. Для органів адвокатського самоврядування ця санкція є зручною з точки зору ризик-менеджменту: рішення про позбавлення права традиційно піддаються ретельнішому судовому перегляду, тоді як зупинення права сприймається судами як більш пропорційна реакція.

КДКА Полтавської області як реципієнт загальнонаціонального потоку справ

Зведена таблиця рішень КДКА Полтавської області про притягнення адвокатів до дисциплінарної відповідальності за 2020–2025 роки:

Табл. 12.

Дисциплінарна практика КДКА Полтавської області

	ВСЬОГО	Попереджень	Зупинень	Позбавлень	% позбавлень
2020	9	6	3	0	0,0
2021	34	4	21	9	26,5
2022	8	5	2	1	12,5
2023	31	1	19	11	35,5
2024	90	64	15	11	12,2
2025	134	93	41	0	0,0
РАЗОМ	306	173	101	32	10,5

Фаза I (2020–2022): нестабільна низька активність: Від 8 до 34 рішень на рік; різкий провал у 2022-му – до мінімуму за весь спостережуваний період (8 справ). Очевидний вплив повномасштабного вторгнення на операційну спроможність КДКА.

Фаза II (2023): пік пунітивності за низького навантаження: 31 рішення, але структура вражає: 1 попередження, 19 зупинень, 11 позбавлень. Індекс суворих стягнень – 96,8 %.

Фаза III (2024–2025): масова активізація з гуманізацією санкцій: у 2024 році – 90 рішень (із 64 попередженнями), у 2025 році – рекордні 134 рішення і жодного позбавлення. Це нова модель: конвеєрне притягнення до відповідальності переважно за одним типом порушень (невиконання вимог підвищення кваліфікації) із незмінно м'яким санкціонуванням.

Для цілей нашого дослідження нами застосовано два індекси: Індекс 1 – частка рішень про позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю у загальній кількості рішень про притягнення (%); Індекс 2 – частка серйозних стягнень (зупинення + позбавлення) від загальної кількості рішень (%).

Абсолютні показники стягнень КДКА Полтавської області за видами

	Позбавлень	%	Серйозних	%	Фаза
2020	0 / 9	0,0 %	3 / 9	33,3 %	Нестабільна
2021	9 / 34	26,5 %	30 / 34	88,2 %	Висока пунітивність
2022	1 / 8	12,5 %	3 / 8	37,5 %	Кризовий
2023	11 / 31	35,5 %	30 / 31	96,8 %	Пік пунітивності
2024	11 / 90	12,2 %	26 / 90	28,9 %	Гуманізація
2025	0 / 134	0,0 %	41 / 134	30,6 %	Конвеєр
РАЗОМ	32 / 306	10,5 %	133 / 306	43,5 %	

Ключова аналітична точка: у 2023 році КДКА Полтавської області була пунітивним дисциплінарним органом (кожне рішення з 31 – або зупинення, або позбавлення, крім одного). У 2025 році – протилежна картина: рекордна кількість справ і нульовий Індекс 1. Це не еволюція, а структурна зміна предмету провадження.

Парадокс 2023 року: максимальна жорсткість за мінімального навантаження. Це ознака розгляду справ, де КДКА і справді мала підстави для суворих санкцій – порушення, які несумісні з продовженням практики.

Парадокс 2025 року: максимальне навантаження за нульової жорсткості у найсуворішій формі. КДКА переходить у режим «конвеєрного попередження»: велика кількість справ одного типу обробляються за одним шаблоном, а позбавлення права відсутнє.

Багато рішень ВКДКА щодо КДКА Полтавської області у 2025 р. мають єдиного скаржника – Вищу школу адвокатури НААУ та єдиний напрям корекції: з попередження на зупинення.

Перелік окремих рішень ВКДКА щодо корекції стягнень

Рішення ВКДКА	Дата рішення ВКДКА	Дата рішення КДКА	Корекція стягнення	Результат
I-003/2025	22.01.2025	24.10.2024	попередження → зупинення	Задоволено
IV-013/2025	25.04.2025	23.01.2025	попередження → зупинення	Задоволено частково
VI-006/2025	07.06.2025	23.01.2025	попередження → зупинення	Задоволено частково
VI-012/2025	07.06.2025	23.01.2025	попередження → зупинення	Задоволено частково
VI-030/2025	07.06.2025	04.02.2025	попередження → зупинення	Задоволено частково

ВКДКА, змінюючи санкцію, виходить з того, що адвокат протягом кількох років поспіль вчиняв самостійні триваючі дисциплінарні проступки, що є систематичним порушенням Правил адвокатської етики, тому до нього може бути застосоване зупинення права на заняття адвокатською діяльністю. Принципова позиція ВКДКА: попередження є винятковим заходом і є непропорційним

для триваючого порушення, що охоплює декілька звітних років поспіль.

Таким чином, Полтавська КДКА перебуває в режимі системного розходження з практикою ВКДКА: її рішення про попередження передбачувано оскаржуються ВША НААУ і передбачувано підлягають посиленню. Феномен, який заслуговує окремої уваги: ВКДКА активно використовує Полтавську КДКА як регіон-реципієнт для перерозподілу справ з інших регіонів. Відповідно до п. 2.3.18 Регламенту ВКДКА, голова ВКДКА може скеровувати скарги для розгляду до КДКА іншого регіону у разі, якщо регіональна КДКА не сформована або відсутній кворум на її засіданнях. Цей механізм визнаний правомірним судами.

Наслідок: у порядку денному засідань ВКДКА, де розглядається значна кількість скарг, присутні справи, де скаржником є ВША НААУ, а предметом оскарження виступають рішення Полтавської КДКА за скаргами від заявників з інших регіонів. Це означає, що частина рішень, що формують статистику Полтавської КДКА (особливо у 2024–2025 рр.), є продуктом не місцевої «адвокатури Полтавщини», а перерозподіленого загальнонаціонального потоку справ.

Звідси – важливе аналітичне застереження: статистика Полтавської КДКА більше не є репрезентативною для оцінки дисциплінарної ситуації саме в Полтавській регіональній адвокатурі. Вона є частково відображенням загальнонаціонального навантаження, яке ВКДКА перекинула на Полтаву як операційно дієздатний регіон.

Підсумовуючи викладене вище, можна дійти таких висновків.

Зростання від 8 рішень (2022) до 134 (2025) – у 17 разів – не є ознакою загострення дисциплінарного клімату в адвокатурі. Це відображення масових скарг ВША НААУ у зв'язку з невідвищенням кваліфікації плюс перенаправлених справ з інших регіонів.

Полтавська КДКА обрала модель «обробити всіх м'яко», ВКДКА – модель «за тривалі порушення має бути зупинення». Ця колізія відтворюється у кожній справі, де ВША НААУ виступає скаржником і не погоджується з попередженням.

Адвокат, що отримав у Полтаві попередження, не захищений від посилення стягнення: ВША НААУ оскаржує рішення КДКА до ВКДКА в рамках встановлених процесуальних строків, і ВКДКА послідовно змінює санкцію на зупинення без будь-якої ініціативи самого адвоката.

Показники 2023 р. (Індекс 1 = 35,5 %, Індекс 2 = 96,8 %) і 2025 р. (Індекс 1 = 0 %, Індекс 2 = 30,6 %) описують два принципово різні інституційні режими одного органу. Порівняння цих двох показників без урахування зміни структури справ дає хибну картину «гуманізації».

Концентрація скарг ВША НААУ саме в Полтаві, поєднана з механізмом перерозподілу справ від ВКДКА, перетворює цю КДКА на де-факто всеукраїнський процесинговий майданчик у справах про невідвищення кваліфікації. Це унікальний і нетиповий для регіональних КДКА статус, який прямо пояснює «аномальний» стрибок статистики 2024–2025 рр.

Дисциплінарна практика КДКА Тернопільської області: статистика, динаміка, тенденції

Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури (КДКА) Тернопільської області надала відповідь на запит на публічну інформацію від 22.03.2026 року (вих. № 45 від 16.04.2026). Відповідно до отриманих даних, за 2020–2025 роки до дисциплінарної відповідальності притягнуто загалом 45 адвокатів.

Табл. 15.

КДКА Тернопільської області: кількість адвокатів, притягнутих до дисциплінарної відповідальності у розрізі видів стягнень (2020–2025)

Рік	ВСЬОГО	Попередження	Зупинення	Позбавлення
2020	15	1	14	0
2021	8	4	4	0
2022	7	1	5	1
2023	2	2	0	0
2024	4	3	1	0
2025	9	3	5	1
РАЗОМ	45	14	29	2

Найбільш показовим є 2020 рік, коли з 15 притягнутих адвокатів 14 отримали зупинення права на заняття адвокатською діяльністю і лише 1 — попередження. Це є вкрай нетиповим розподілом, що свідчить про застосування суворих санкцій як основного інструменту дисциплінарного реагування у відповідному році.

Упродовж усього аналізованого періоду загальна структура стягнень є принципово інакшою, ніж зазвичай характерна для невеликих регіональних комісій: зупинення права переважає над попередженням – 29 випадків (64,4 %) проти 14 (31,1 %). Позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю зафіксовано у двох випадках – у 2022 та 2025 роках (по 1 випадку щорічно), що становить 4,4 % від загальної кількості стягнень.

Табл. 16

КДКА Тернопільської області: показники дисциплінарних практик та індекс

	% попереджень	% зупинень	% позбавлень	ІІ
2020	6,7 %	93,3 %	0 %	0,39
2021	50 %	50 %	0 %	0,00
2022	14,3 %	71,4 %	14,3 %	0,50
2023	100 %	0 %	0 %	0,00
2024	75 %	25 %	0 %	0,12
2025	33,3 %	55,6 %	11,1 %	0,47
РАЗОМ	31,1 %	64,4 %	4,4 %	0,37

ІІ суттєво коливається залежно від року, що відображає нерівномірність дисциплінарної практики. Найвищий показник зафіксовано у 2022 р. (ІІ = 0,50), що пояснюється поєднанням переважання зупинень і єдиного випадку позбавлення. Рекордно низьким є ІІ 2023 р. (0,00) – у цьому році всі 2 притягнутих адвокати отримали попередження. Середній ІІ за 2020–2025 рр. становить 0,37, що є вищим за типові показники «ліберальних» комісій і відповідає помірно-пунітивному кластеру.

Характерною особливістю розподілу є наявність контрасту між роками з переважанням зупинень (2020, 2022, 2025) та роками з переважанням попереджень (2021, 2023, 2024). Такий нерівномірний розподіл може свідчити про вплив специфіки скарг у конкретні роки або зміни в складі комісії, а не про стійку дисциплінарну культуру. Сукупно домінування зупинень (64,4 % від усіх стягнень за шість років) є принциповою відмінністю Тернопільської КДКА від тих регіональних комісій, де попередження стабільно складає 60–70 % стягнень.

На підставі даних, наданих КДКА Тернопільської області, комісію не можна охарактеризувати як непунітивну або ліберальну. Переважання зупинень у структурі стягнень, відносно високий середній ІІ (0,37) та дві фіксовані позбавлення за шестирічний період свідчать про помірно-пунітивну орієнтацію комісії. Виражена річна нерівномірність потребує подальшого аналізу для з'ясування її причин: чи є вона відображенням категорій скарг, чи пов'язана з кадровими або організаційними змінами всередині комісії.

Фрагментований простір: порівняльний аналіз регіональних дисциплінарних режимів

Дисциплінарна відповідальність адвоката становить один із найчутливіших регуляторних механізмів у системі правосуддя. З одного боку, вона покликана забезпечувати якість правничої допомоги та підтримувати професійні стандарти; з іншого – за умов структурного дисбалансу між стороною захисту і стороною обвинувачення вона здатна функціонувати як інструмент системного тиску на адвокатський корпус, що ставить під сумнів реалізацію принципу рівності сторін, закріпленого у статті 6 Конвенції про захист прав людини. Питання про те, чи діють регіональні органи адвокатського самоврядування як гаранті цієї рівноваги, чи як її порушники, залишається одним із найменш досліджених у вітчизняній правничій літературі.

Емпіричну базу дослідження становлять офіційні статистичні відповіді, отримані від шести

регіональних КДКА (Одеської, Київської, Полтавської, Закарпатської, Кіровоградської та Івано-Франківської областей, Тернопільської) у порядку, визначеному Законом України «Про доступ до публічної інформації». Ряд комісій – зокрема Волинської і Житомирської областей, а також КДКА міста Києва – з різних причин не надали систематизованих даних, що формує певну асиметрію інформаційного поля, проте не позбавляє вибірку репрезентативної цінності: до неї потрапили як найбільші (Київська, Одеська, Полтавська), так і малі регіональні комісії (Івано-Франківська, Кіровоградська, Закарпатська), а також регіони з виразно відмінними інституційними траєкторіями.

Методологічно дослідження побудовано на принципі уніфікованої аналітичної рамки, що дозволяє зіставляти різномірні за масштабом регіони через єдину систему індикаторів. Ключовими є: (1) індекс активності – загальна кількість винесених рішень про притягнення до дисциплінарної відповідальності, що характеризує інтенсивність роботи палати; (2) індекс пунітивності – питома вага суворих санкцій (зупинення права та позбавлення права) у загальному масиві рішень, який відображає схильність комісії до радикальних обмежувальних заходів; (3) індекс пунітивності, побудований на зваженому сумуванні (попередження – 0, зупинення – 1, позбавлення – 2) з нормуванням на максимально можливе значення, що дозволяє концептуалізувати дисциплінарну практику у безрозмірному діапазоні від 0 (абсолютна поблажливість) до 1 (абсолютна каральність). Нормативно очікуваний для системи, побудованої на принципі пропорційності, діапазон індексу жорсткості становить 0,3–0,5; значення нижче 0,3 вказує на корпоративну поблажливість, вище 0,5 – на каральний ухил.

Агрегований масив даних за шість років охоплює 889 рішень про притягнення адвокатів до дисциплінарної відповідальності, розподілених вкрай нерівномірно між регіонами. Загальну динаміку активності за роками представлено у таблиці нижче.

Табл. 17.

Порівняльна структура стягнень шести регіональних КДКА

Регіон	2020	2021	2022	2023	2024	2025	РАЗОМ
Полтавська	9	34	8	31	90	134	306
Київська	83	48	18	26	43	32	250
Одеська	39	36	47	25	20	24	191
Закарпатська	4	5	8	16	29	6	68
Кіровоградська	5	10	4	17	12	1	49
Івано-Франківська	3	2	1	6	13	0	25
ВСЬОГО	143	135	86	121	207	197	889

Уже перший погляд на представлені дані виявляє різючу гетерогенність навантаження: амплітуда річних показників у межах одного року коливається від одиниць (Івано-Франківська, 2022) до кількох десятків (Київська, 2020; Полтавська, 2025). Середньорічний показник варіює від 4,2 стягнення (Івано-Франківська) до 51,0 (Полтавська), тобто в дванадцять разів – при тому, що чисельність адвокатських корпусів регіонів відрізняється значно менше. Це принципово суперечить гіпотезі про пропорційне розподілення проступків: якби КДКА реагували переважно на стабільний потік скарг клієнтів, співвідношення між регіонами відтворювалося б із року в рік, однак статистика демонструє структурні зрушення, які вказують на дію зовнішніх чинників.

Найяскравішим прикладом таких зрушень є траєкторія Полтавської області: зростання кількості рішень з 8 у 2022 році до 134 у 2025 році – у сімнадцять разів. Показник Івано-Франківської області, навпаки, у 2025 році впав до нуля внаслідок відсутності кворуму дисциплінарної палати. Ці два крайніх випадки маркують межі того, у яких операційних режимах можуть функціонувати органи адвокатського самоврядування в умовах тривалого воєнного стану: від надмірної концентрації (Полтава як де-факто всеукраїнський процесинговий майданчик для перерозподілених справ) до повного інституційного паралічу.

Хронологічний аналіз агрегованих даних дозволяє виокремити три принципово різні фази функціонування регіональної дисциплінарної системи.

Перша фаза: довоєнна дисциплінарна статика (2020–2021) – характеризується виразним пунітивним нахилом у великих регіонах: Київська КДКА у 2020 році винесла 83 рішення, з яких 89,2% становили зупинення права, фактично монополізувавши цю санкцію як стандартну. Одеська область у 2021 році продемонструвала аномалію іншого роду: 36,1% позбавлень у загальному масиві рішень – показник у 3,6 рази вищий за середній по країні, що свідчить про періодичну «концентрацію» найсуворіших заходів, підстави якої залишаються непрозорими.

Друга фаза: інституційна депресія 2022 року – відображає прямий вплив повномасштабного вторгнення на операційну спроможність органів самоврядування. Падіння дисциплінарної активності у Київській області склало 78% відносно 2020 року, в Івано-Франківській – фіксувалося лише одне рішення за весь рік. Якісний склад рішень цього періоду є особливо показовим: в Одеській області за рекордної кількості проваджень (47) не було винесено жодного рішення про позбавлення права, натомість 87,2% склали зупинення. Це свідчить про те, що у кризові моменти комісії тяжіють до «проміжних» санкцій, які формально не виключають адвоката з професії, але фактично паралізують його діяльність у період максимальної затребуваності правової допомоги.

Третя фаза: адміністративна активізація (2023–2025) – принципово відрізняється від попередніх не лише кількісно, але й якісно. Основним драйвером зростання стає вже не скарга клієнта, а системний адміністративний тиск з боку Вищої школи адвокатури (далі — ВША) Національної асоціації адвокатів України щодо непідвищення кваліфікації. Полтавська область перетворилася на епіцентр цього процесу: зростання з 8 рішень у 2022 році до 134 у 2025 році не пов’язане з погіршенням професійної поведінки адвокатів, а відображає, по-перше, масові скарги ВША НААУ щодо невиконання вимог про щорічне отримання десяти залікових балів з підвищення кваліфікації і, по-друге, перерозподіл справ з інших регіонів, де місцеві комісії не змогли забезпечити кворум. Цей феномен трансформує природу дисциплінарної юстиції: від реактивної (реагування на скаргу) до проактивно-адміністративної (забезпечення виконання корпоративних стандартів).

Ключовим аналітичним завданням дослідження є виявлення того, яку санкцію кожна регіональна комісія вважає «стандартною реакцією» на дисциплінарний проступок. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» передбачає триступеневу градацію стягнень: попередження (мінімальний рівень), зупинення права на заняття адвокатською діяльністю (середній) і позбавлення цього права (максимальний). Нормативна логіка припускає, що більшість проступків не сягає порогу, який вимагає відсторонення від практики, і відтак відтворювана у практиці пропорція має віддавати перевагу найм’якшому заходу. Як видно з таблиці нижче, ця логіка в реальній практиці дотримується лише в одному з шести регіонів.

Табл. 18.

Індекс пунітивності (ІП) у регіональній ієрархії КДКА

Регіон	Попер.	Зупин.	Позб.	ВСЬОГО	% попер.	% зупин.	% позб.
Полтавська	173	101	32	306	56,5	33,0	10,5
Київська	59	163	28	250	24,5	64,4	11,1
Одеська	52	120	19	191	27,2	62,8	9,9
Закарпатська	36	24	8	68	52,9	35,3	11,8
Кіровоградська	22	25	2	49	44,9	51,0	4,1
І.-Франківська	21	4	0	25	80,0	20,0	0,0

Найбільш промовистою закономірністю є різка бінарна дивергенція між двома групами регіонів. Перша група – Київська та Одеська області – демонструє практичну монополію зупинення права (62,8–64,4%) з маргіальною роллю попередження (24,5–27,2%); друга група – Полтавська, Закарпатська та Івано-Франківська області – побудована на інверсній логіці, де попередження

становить більшість рішень (52,9–80,0%). Кіровоградська область займає проміжну позицію з майже рівноважним розподілом. Ця дивергенція є принциповою: вона вказує на те, що однакова нормативна рамка (стаття 34 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність») породжує діаметрально протилежні санкційні політики залежно від місця реєстрації адвоката.

Домінування зупинення права у перших двох регіонах не є випадковим. Ця санкція посідає «зручну» нішу між декларативним попередженням (яке не тягне практичних наслідків) і незворотним позбавленням (яке автоматично ставить питання про пропорційність і провокує судове оскарження). Психологічна і юридична привабливість зупинення для дисциплінарного органу описується у пенологічній літературі через концепцію «проміжних санкцій», що набувають популярності не за найкращою відповідністю обставинам конкретної справи, а за структурною зручністю для органу, який їх застосовує. Зупинення достатньо суворе, щоб виглядати як реальне покарання, і формально тимчасове, що знімає психологічний тягар незворотності. Саме тому воно перетворюється на «зброю вибору» (weapon of choice) комісії, які прагнуть демонструвати дисциплінарну активність без ризику оскарження за надмірну суворість.

Як і раніше, для синтетичної оцінки пунітивного профілю кожного регіону застосовується єдиний індекс пунітивності (ІІ).

Табл. 19.

Регіональні КДКА з індексом суворості (SI)

Регіон	ІІ	% суворих санкцій	Тип моделі
Одеська	0,41	72,8	Структурно-каральна
Київська	0,43	75,5	Обмежувально-репресивна
Кіровоградська	0,29	55,1	Помірно пунітивна
Полтавська	0,27	43,5	Гібридно-адміністративна
Закарпатська	0,29	47,1	Ситуативно-пунітивна
Ів.-Франківська	0,08	20,0	Превентивно-виховна

Синтез кількісного та якісного аналізу дозволяє сформулювати п'ятифакторну типологію регіональних моделей дисциплінарної практики КДКА, що узагальнена у таблиці нижче.

Табл. 20.

Типологія регіональних моделей КДКА

Регіони	Домінуюча санкція	Визначальна логіка
Одеська, Київська	Зупинення (63–64%)	Зупинення як стандартна, а не виняткова реакція
Кіровоградська	Зупинення (51%)	Готовність до відсторонення без переходу до незворотності
Закарпатська	Попередження (53%)	Інструменталізація окремих справ; варіативність
Полтавська	Попередження (57%)	Масовий адміністративний процесинг
Івано-Франківська	Попередження (80%)	Виховна орієнтація; ризики корпоративної поблажливості

Корпоративний щит чи незалежний контроль: дисциплінарна практика КДКП

На підставі офіційних статистичних даних Офісу Генерального прокурора та Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів (КДКП) нами здійснено комплексний аналіз дисциплінарної практики щодо прокурорів України за 2020–2025 роки з окремими екскурсами в 2026 рік. Дослідження охоплює динаміку чисельності прокурорського корпусу, структуру та щорічні показники накладених стягнень, рівень конверсії скарг у реальні санкції та підстави закриття проваджень. Аналіз дозволяє стверджувати, що КДКП, попри формальну незалежність від органів прокуратури, функціонує як механізм із вираженими корпоративними рисами: переважна більшість скарг відхиляється, провадження закриваються без стягнень, а санкції застосовуються переважно у найочевидніших випадках. Ці характеристики ставлять питання про ступінь ефективності інституту як незалежного органу зовнішнього контролю.

Аналітичний огляд ґрунтується на двох офіційних джерелах.

Перше – відповідь Офісу Генерального прокурора від 27 березня 2026 року (вих. № 30/3-442ВІХ-26), яка містить відомості про фактичну чисельність прокурорів та стягнення, застосовані за наказами Генерального прокурора й керівників обласних прокуратур у 2020–2025 роках.

Друге – відповідь КДКП від 27 березня 2026 року (вих. № 043-1014вих-26), яка містить дані про кількість притягнутих до дисциплінарної відповідальності прокурорів, структуру стягнень та кількість закритих без накладення стягнення проваджень за 2021–2025 роки.

Необхідно зазначити, що два потоки даних не дублюють, а доповнюють один одного. Дані ОГП відображають відомчі стягнення, що накладаються безпосередньо наказами прокурорського керівництва в межах внутрішнього службового управління. Дані КДКП відображають рішення незалежного колегіального органу, утвореного відповідно до Закону «Про прокуратуру». Водночас слід враховувати, що до 1 вересня 2021 року КДКП не функціонувала (її діяльність була зупинена Законом № 113-ІХ від 19 вересня 2019 року в межах реформи прокуратури), а функції дисциплінарного контролю виконували кадрові комісії. Відповідно, зіставлення даних за 2020–2021 роки з показниками пізніших років потребує методологічної обережності.

Відправним пунктом для обчислення відносних показників дисциплінарної активності є динаміка чисельності прокурорів. За відповідними даними ОГП фактична чисельність прокурорів у 2020–2025 роках була такою:

Табл. 21.

Фактична чисельність прокурорів органів прокуратури

	ВСЬОГО	Офіс ГП	Обласні	Окружні / місцеві
2020	8800	842	2630	5328
2021	8996	942	2934	5120
2022	8714	894	2772	5048
2023	8555	973	2688	4894
2024	8489	912	2802	4775
2025	8595	1020	3193	4382

Загальна чисельність прокурорів демонструє поступове скорочення з максимуму 2021 року (8996 осіб) до мінімуму 2024-го (8489 осіб) та незначно відновилися у 2025-му (8595 осіб). Більш виразна тенденція простежується на структурному рівні: чисельність прокурорів окружних прокуратур скоротилася з 5328 у 2020 році до 4382 у 2025-му (–17,7%), тоді як чисельність в ОГП зросла з 842 до 1020 осіб (+21,1%), а в обласних прокуратурах – з 2630 до 3 193 (+21,4%). Ця реструктуризація свідчить про посилення управлінської та наглядової вертикалі за скорочення «польового» рівня. Скорочення корпусу «лінійних» прокурорів зі збільшенням наглядового апарату є характерною рисою реформованої системи і безпосередньо впливає на навантаження – а відтак і на ризики дисциплінарних порушень.

Дані КДКП є основним аналітичним масивом для оцінки дисциплінарної практики, оскільки

відображають рішення незалежного органу, що вирішує питання дисциплінарної відповідальності прокурорів колегіально та з дотриманням встановленої процедури. Починаючи з 1 вересня 2021 року, коли КДКП відновила роботу, зафіксовані такі показники:

Табл. 22.

Дисциплінарні стягнення КДКП та закриті провадження

	ВСЬОГО	Догана	Заборона переведення	Звільнення	Закрито без стягнень	% звільнень
2021	15	7	5	3	17	20%
2022	116	70	19	27	98	23%
2023	132	70	28	34	96	26%
2024	90	61	12	17	36	19%
2025	83	25	19	39	91	47%
РАЗОМ	436	233	83	120	338	28%

За весь аналізований період (2021–2025) КДКП притягла до відповідальності 436 прокурорів і закрила без накладення стягнення 338 проваджень. Пік активності – 2023 рік (132 притягнутих). Після цього – суттєвий спад (90 у 2024-му, 83 у 2025-му), однак якість стягнень радикально змінилася: у 2025 році частка звільнень становить 47% – проти 19% у 2024-му. Іншими словами, КДКП застосовує менше стягнень, але стає суворішою у виборі їх виду. Такий перехід від кількісної до якісної пунітивності є характерним для зрілих дисциплінарних систем.

Ключовим показником ефективності (або, залежно від позиції, «захисності») дисциплінарного органу є співвідношення між кількістю поданих скарг і кількістю реально накладених стягнень. Для КДКП цей показник виглядає таким чином:

Табл. 23.

Конверсійний коефіцієнт КДКП (скарга → стягнення)

	Скарги (КДКП)	Відмова у відкритті	Відкрито провадженні	Притягнуто зі стягненням	Конверсійний коеф. (скарга → стягнення)
2024	980	578	402	90	~9,2%
2025	1296	894	402	83	~6,4%

Конверсійний коефіцієнт 2024 року становить близько 9,2% – тобто лише приблизно кожна одинадцята скарга завершується реальним стягненням. У 2025 році, незважаючи на більший вхідний потік скарг (1296), показник знизився до близько 6,4%. Іншими словами, понад 90% скарг або відхиляються вже на стадії вирішення питання про відкриття провадження (у 2025 р. відмовлено у відкритті у 894 із 1296 випадків, тобто у 69%), або закриваються без стягнення вже після відкриття. Це вдвічі нижче, ніж, наприклад, середні показники ефективності дисциплінарних систем у порівняних правових порядках.

Особливу аналітичну вагу має «вторинний фільтр»: з тих скарг, які таки пройшли стадію відкриття провадження, у 2025 році без стягнення закрито 91 провадження при 83 стягненнях — тобто закритих більше, ніж тих, де відповідальність настала. Цей феномен потребує самостійного пояснення і розглядається у наступному розділі.

За весь аналізований період КДКП закрила 338 дисциплінарних проваджень без накладення стягнення. Аналіз конкретних рішень дозволяє виокремити кілька стійких підстав закриття:

Підстави закриття проваджень

Підстава закриття	Зміст	Поширеність
Недоведеність проступку	Обставини скарги «не знайшли підтвердження». Застосовується стандарт «більше ймовірне, ніж ні»	Домінуюча (60–85%)
Вибуття з корпусу	Прокурор звільнився до розгляду – КДКП втрачає юрисдикцію	Систематична
Обмеженість компетенції	КДКП «не наділена повноваженнями» оцінювати рішення судів і процесуальні рішення	Регулярна
Сплив строків (1 рік)	Факт проступку встановлено, але рішення не може бути прийнято після 1 року з дня вчинення	Нерідка
Неконкретність скарги	Скаржник посилається лише на ЗМІ без конкретних фактів – КДКП відмовляє	Актуальна (2026)

Домінуючою є перша підстава – недоведеність проступку. КДКП регулярно констатує, що «обставини скарги не знайшли підтвердження під час перевірки», застосовуючи стандарт доказування «більше ймовірне, ніж не». Попри те що цей стандарт є цілком обґрунтованим для органу, що виконує функції «квазі-суду», на практиці його застосування нерідко веде до закриття справ, де порушення є очевидним, але «документальний слід» виявляється недостатнім. Прикметно, що в одній зі справ прокурор уже мав попереднє стягнення за аналогічне порушення (неповноту декларації), однак нове провадження закрито через недоведеність – КДКП підкреслила, що попередні стягнення не тягнуть автоматичної ескалації.

Другою рисою є системне використання «процесуального рятувального кола»: підстав, що дозволяють закрити справу без оцінки суті – спливання строку (1 рік з дня вчинення проступку), втрата прокурором статусу до завершення провадження, або обмеженість компетенції Комісії. Ці підстави хоч і є правомірними, у сукупності функціонують як структурні «люки», через які чимала частина справ вислизає від реальної оцінки.

Важливою є й третя закономірність – корпоративна замкненість скаржного потоку. В аналізованому масиві рішень усі без винятку скаржники є представниками прокурорської вертикалі: керівники прокуратур, Генеральна інспекція ОГП, начальники структурних підрозділів. Жодного провадження, ефективно порушеного за скаргою адвоката, потерпілого чи громадянина, у дослідженому масиві не зафіксовано. Попри те що закон формально допускає такі скарги, на практиці зовнішній суспільний контроль через КДКП є майже нульовим.

Закон України «Про прокуратуру» передбачає три рівні дисциплінарних стягнень: догана (найлегша), заборона на переведення або підвищення протягом одного року (середня) та звільнення з посади (максимальна). Аналіз практики свідчить, що КДКП дотримується чіткої ієрархії при виборі стягнення.

Догана застосовується переважно за одноразові процесуальні порушення (неявка до суду, несвоєчасне подання декларації), за умови відсутності попередніх стягнень та наявності позитивної службової характеристики. **Заборона на переведення/підвищення** використовується у справах, де встановлено умисний характер порушення або корупційну спрямованість без ознак систематичності. **Звільнення** застосовується виключно у випадках умисної, системної або очевидно корупційної поведінки, де перебування прокурора на посаді визнається несумісним з вимогами до корпусу.

Знаковою тенденцією 2025 року є те, що вперше за аналізований період частка звільнень (47%) перевищила частку доган (30%) у загальній структурі стягнень КДКП. Причина – масові звільнення у зв'язку зі скандалом із фіктивними інвалідностями та корупційними провадженнями. Проте навіть ця жорсткіша практика застосовується лише тоді, коли доказова база є безспірною — у випадках, де

результати таємних перевірок доброчесності, оперативні матеріали або судові вирокі залишають Комісії мало простору для закриття справи.

Сукупність наведених вище даних дає підстави для формулювання ключової аналітичної тези: попри формальну незалежність від органів прокуратури, закріплену у статті 73 Закону «Про прокуратуру» (КДКП є самостійною юридичною особою), фактична практика Комісії відтворює **модель корпоративного захисту**, в якій дисциплінарний механізм функціонує передусім в інтересах збереження, а не контролю корпусу.

Аргументи на підтримку цієї тези такі.

По-перше, переважна більшість скарг відхиляється ще до відкриття провадження. Так, у 2025 році КДКП відмовила у відкритті провадження у 69% випадків (894 із 1296 скарг). Це означає, що більшість звернень, у тому числі ті, що містять серйозні звинувачення, не проходять навіть первинного розгляду.

По-друге, навіть ті провадження, що дійшли до розгляду по суті, закриваються без стягнення у 40–53% випадків. Поєднання двох фільтрів – на стадії відкриття і на стадії розгляду – дає загальний конверсійний коефіцієнт менше 10%.

По-третє, коли стягнення все ж накладається, воно, як правило, є найм'якшим – доганою. Звільнення застосовується лише в найочевидніших, нерідко вже медійно відомих випадках або тоді, коли корупційна складова підтверджена матеріалами кримінального провадження НАБУ чи САП. Тобто КДКП реагує не на саму поведінку, а на її публічну незворотність.

По-четверте, корпоративна замкненість скаргного потоку означає, що дисциплінарний механізм майже виключно обслуговує внутрішні управлінські потреби прокурорської ієрархії – покарання «незручних» підлеглих або реагування на медійні скандали, – але не функціонує як канал зовнішньої підзвітності.

По-п'яте, аргументом на підтримку тези є і структурна прогалина щодо вищого керівництва: у справах, пов'язаних з оцінкою поведінки керівників обласних прокуратур, КДКП регулярно посилається на обмеженість своєї компетенції або недостатність доказів, а у відомому прецеденті 2018 року взагалі визнала себе некомпетентною щодо Генерального прокурора.

Усе це не означає, що КДКП свідомо «кришує» порушників. Однак сукупний ефект існуючих процедур, доказових стандартів і обмежень компетенції полягає в тому, що реальна відповідальність настає лише для найбільш одіозних випадків, тоді як системна посередня недбалість і дрібна корупція залишаються поза ефективним дисциплінарним контролем.

Отже, аналіз дисциплінарної практики КДКП за 2020–2026 роки на підставі офіційних статистичних даних дозволяє сформулювати такі висновки.

По-перше, рівень дисциплінарного охоплення залишається низьким: навіть у рекордні 2022–2023 роки під дисциплінарну відповідальність підпадало не більше 1,5% прокурорського корпусу за відомчим каналом і менше 1% за каналом КДКП. За таких показників дисциплінарний механізм не може вважатися ефективним інструментом системної якості.

По-друге, конверсійний коефіцієнт «скарга → стягнення» в межах КДКП становить менше 10% і є структурно низьким, що зумовлено як особливостями доказового стандарту, так і вузькою компетенцією Комісії та процесуальними підставами закриття справ.

По-третє, структура стягнень зазнала позитивних зрушень: частка звільнень зросла з ~10% до реформи до 47% у 2025 році, що свідчить про підвищення якості рішень у разі, коли відповідальність таки настає. Проте цей прогрес не компенсує загального низького рівня охоплення.

По-четверте, дисциплінарний механізм є системно замкненим і орієнтованим на внутрішні потреби прокурорської ієрархії: зовнішні суб'єкти – адвокати, потерпілі, громадяни – фактично позбавлені можливості ефективно ініціювати провадження. Це суперечить стандартам зовнішньої підзвітності та ставить питання відповідності реального функціонування КДКП принципам, закладеним у Рекомендаціях Ради Європи щодо прокурорів.

По-п'яте, перспективи вдосконалення системи передбачають необхідність розширення кола ефективних скаргників, збільшення строку давності притягнення до відповідальності, деталізації підстав для закриття проваджень і посилення прозорості в публікації рішень з їх систематизованою статистикою. Тільки за цих умов КДКП може стати дійсно незалежним органом зовнішнього контролю, а не лише формальним дотриманням вимоги про «незалежний орган».

Дисциплінарна відповідальність слідчих та дізнавачів поліції: між «м'якою дисципліною» і виключенням із лав

Запровадження функціонально самостійних підрозділів досудового розслідування в складі Національної поліції України після реформи 2015 року поставило перед системою дисциплінарної відповідальності якісно нове завдання: забезпечити внутрішньовідомчий контроль за діяльністю осіб, які здійснюють кримінальне провадження, а отже – безпосередньо впливають на долю учасників процесу, передусім підозрюваних, потерпілих та їхніх захисників. Слідчі та дізнавачі не є рядовим кадровим ресурсом поліції: у системі координат кримінальної юстиції вони виступають одним із трьох ключових суб’єктів – поряд із прокурором та суддею, – від якості праці яких залежить реалізація принципу верховенства права. Саме тому емпіричне дослідження дисциплінарної практики щодо цієї категорії поліцейських має не тільки статистичний, а й концептуальний вимір: воно проливає світло на реальне, а не декларативне співвідношення сил у системі кримінального провадження.

Емпіричну основу цієї статті становить офіційна відповідь Департаменту кадрового забезпечення Національної поліції України (вих. № 44979-2026 від 27 березня 2026 року) на запит про надання публічної інформації, поданий у порядку Закону України «Про доступ до публічної інформації».

Відповідь містить два масиви даних: облікову чисельність поліцейських, які перебували на посадах слідчих та дізнавачів Національної поліції України станом на 1 січня кожного року з 2020 по 2026 рік, а також кількість дисциплінарних стягнень, застосованих до цієї категорії у кожному з років від 2020 до 2025 включно, у розрізі всіх семи видів стягнень, передбачених чинним законодавством.

Методологічно важливо наголосити: наведені цифри відображають кількість стягнень, а не кількість осіб, до яких вони застосовувалися; один працівник міг зазнати кількох дисциплінарних проваджень упродовж року, тому співвідношення стягнень і облікової чисельності слід тлумачити як показник інтенсивності дисциплінарного тиску, а не частки притягнутих осіб.

Облікова чисельність слідчих і дізнавачів протягом досліджуваного періоду коливалася у відносно вузькому діапазоні – від 8969 осіб станом на 1 січня 2026 року до 10260 осіб станом на 1 січня 2021 року; середньорічне значення за шість років становить приблизно 9646 осіб. У динаміці виразно виокремлюються дві фази: фаза зростання у 2020–2021 роках (+5,7 %), зумовлена консолідацією структури досудового розслідування та добором кадрів, та фаза тривалого скорочення, що розпочалася у 2022 році й досягла мінімуму на початок 2026 року, тобто втратою у 12,6 % особового складу порівняно з піком 2021 року.

Особливо прискорене зменшення у 2024–2025 роках (–9,5 % лише за один рік) корелює з мобілізаційними процесами, бойовими втратами та загальною кадровою ерозією, характерною для правоохоронної системи України в умовах повномасштабної російсько-української війни. Зауважимо, що скорочення слідчого корпусу на понад 1 тис. осіб за відносно стабільної чи навіть зростаючої кількості зареєстрованих кримінальних проваджень неминуче створює додатковий тиск на тих, хто залишився у лавах слідчих, – а отже, і на загальний рівень помилок, порушень та, відповідно, дисциплінарних реакцій на них.

Табл. 25.

Облікова чисельність слідчих та дізнавачів поліції

Станом на 1 січня	Облікова чисельність	Абсолютна зміна до 2020 року	Відносна зміна до 2020 року
2020 р.	9707	–	–
2021 р.	10260	+553	+5,7 %
2022 р.	10091	+384	+4,0 %
2023 р.	9690	-17	-0,2 %
2024 р.	10086	+379	+3,9 %
2025 р.	9124	- 583	-6,0 %
2026 р.	8969	- 738	-7,6 %
Діапазон / середнє	Мінімальна: 8969 Максимальна: 10260 Середня: 9646	–	-7,6 %

Сукупно за 2020–2025 роки до слідчих та дізнавачів НПУ було застосовано 28914 дисциплінарних стягнень, тобто в середньому 4819 на рік. Розгортання цих даних у часі демонструє не лінійну, а хвилеподібну траєкторію, у якій можна виокремити чотири фази.

Перша – **умовно «довоснна» (2020 рік)** – з показником 4855 стягнень, що може слугувати базовою точкою відліку.

Друга – **спадна (2021–2022 рр.)** – з помірним зниженням у 2021 році (4 560) та різким провалом у 2022 році (3 710).

Третя – **компенсаторна (2023 рік)** – з пікою у 5729 стягнень, що на 54,4 % перевищує попередній рік.

Четверта – **фаза поступової нормалізації (2024–2025 рр.)** з показниками 5437 та 4623 відповідно, які, однак, так і не опустились нижче рівня 2020 року.

Показник кількості стягнень на 100 осіб облікової чисельності коливається у межах від 36,8 (2022) до 59,1 (2023), тобто навіть у найменш «репресивний» рік дисциплінарний тиск був не символічним: принаймні троє з восьми слідчих зазнавали стягнення (або та сама особа – кількаразово), а на піці 2023 року цей показник наближався до співвідношення «одне стягнення на кожного другого слідчого на рік».

Табл. 26.

Загальна кількість стягнень та інтенсивність тиску

	Загальна кількість стягнень	Середньорічна чисельність	Стягнень на 100 осіб
2020	4855	9984	48,6
2021	4560	10176	44,8
2022	3710	9890	37,5
2023	5729	9888	57,9
2024	5437	9605	56,6
2025	4623	9046	51,1
Разом / Середній показни	28914 (\approx 4819 у середньому за рік)	\approx 9765	49,4

Особливої аналітичної уваги заслуговує спад 2022 року. Він суперечить логіці кризової ескалації дисциплінарних ризиків, адже саме у цей рік інституційне середовище зазнало безпрецедентного стресу. Однак парадокс усувається, якщо зважити, що у перші місяці повномасштабного вторгнення відбулося об'єктивне ослаблення спроможності органів кадрового забезпечення та керівників структурних підрозділів здійснювати повноцінні службові перевірки: частина керівного складу перебувала на бойових позиціях, переорієнтовувалась на безпекові завдання або була переміщена з тимчасово окупованих територій; вичерпною була й документальна криза – втрата чи недоступність особових і наглядних проваджень. Таким чином, зниження стягнень у 2022 році слід інтерпретувати не як свідчення поліпшення дисципліни, а як функціональну недостатність самої системи реагування. Саме цим пояснюється вибуховий приріст 2023 року: відновлена адміністративна спроможність дала змогу реалізувати накопичений у попередньому році масив невиявлених або непрягнутих порушень.

Тобто йдеться не про реальне погіршення службової поведінки слідчих, а про ефект «розшляхування» відтермінованої дисциплінарної активності.

Структура стягнень за видами демонструє стабільно асиметричну модель, у якій найменш суворий захід – зауваження – посідає домінуюче місце. Питома вага зауважень коливається від 62,5 % (2022) до 68,1 % (2024), а в сукупності за шість років ця категорія становить 18847 випадків, або 65,2 % від усіх стягнень. Другий за частотою захід – догана – становить від 22,9 % (2021) до 27,2 %

(2023), кумулятивно – 24,4 %.

У поєднанні зауваження й догани формують те, що у межах цієї статті доцільно означити як «м'яке ядро» дисциплінарної практики – стабільні 88–92 % від загальної кількості стягнень щорічно. Стягнення середньої тяжкості – сувора догана та попередження про неповну службову відповідність – коливаються у межах 6–10 % сукупно, з відносно стабільними абсолютними значеннями. Найтяжчі заходи – пониження у спеціальному званні, звільнення з посади та звільнення зі служби – у звичайні роки становлять 1,3–2,1 % від усіх стягнень.

Табл. 27.

Структура стягнень НПУ за видами: абсолютні значення

	Заув.	Догана	Сув. догана	ПНСВ	Пониж. у званні	Звіл. з пос.	Звіл. зі служ.	Усього
2020	3110	1264	289	116	2	20	54	4855
2021	3204	984	246	67	0	9	50	4560
2022	2148	850	257	78	1	14	362	3710
2023	3591	1477	358	98	0	16	189	5729
2024	3700	1312	264	59	4	7	91	5437
2025	3094	1155	221	57	2	5	89	4623
Разом	18847	7042	1635	475	9	71	835	28914

Табл. 28.

Структура стягнень НПУ за видами: питома вага (додатковий масив)

	Заув.	Догана	Сув. догана	ПНСВ	Пониж. у званні	Звіл. з пос.	Звіл. зі служ.	Усього
2020	64,1 %	26,0 %	6,0 %	2,4 %	0,0 %	0,4 %	1,1 %	100 %
2021	70,3 %	21,6 %	5,4 %	1,5 %	0,0 %	0,2 %	1,1 %	100 %
2022	57,9 %	22,9 %	6,9 %	2,1 %	0,0 %	0,4 %	9,8 %	100 %
2023	62,7 %	25,8 %	6,2 %	1,7 %	0,0 %	0,3 %	3,3 %	100 %
2024	68,1 %	24,1 %	4,9 %	1,1 %	0,1 %	0,1 %	1,7 %	100 %
2025	66,9 %	25,0 %	4,8 %	1,2 %	0,0 %	0,1 %	1,9 %	100 %
Сер.	65,2 %	24,4 %	5,7 %	1,6 %	0,0 %	0,2 %	2,9 %	100 %

Саме у сегменті найтяжчих стягнень найбільш наочно виявляється вплив війни.

Так, у 2022 році кількість звільнень зі служби сягнула 362 осіб – показника, що майже в сім разів перевищує значення 2020 року (54) та 2021 року (50), і приблизно вдвічі – показник 2023 року (189). Частка серйозних стягнень у 2022 році сягнула 10,2 % від усіх дисциплінарних рішень, тоді як у 2020–2021 роках вона не перевищувала 1,6 %, а у 2024–2025 роках знизилася до 1,9–2,1 %. З методологічного погляду показник 2022 року не є репрезентативним для «нормальної» дисциплінарної практики: він охоплює значну кількість осіб, які не повернулись на службу після 24 лютого 2022 року, опинилися на тимчасово окупованих територіях, загинули, отримали поранення чи були звільнені в адміністративному порядку у зв'язку з бойовими обставинами. Саме тому порівняльний аналіз має проводитися з обов'язковим застереженням щодо аномального характеру 2022 року, а усереднене значення серйозних стягнень за весь період має обчислюватись із виведенням цього року за дужки.

Табл. 29.

Найсуровіші дисциплінарні стягнення щодо слідчих та дізнавачів поліції

	Звіль. зі служ.	Звіль. з пос.	Пониж. у зв.	Серйозні стягнення разом	Частка серйозних	Індекс звіль. з служ. (2020 рік = 100)
2020	54	20	2	76	1,6 %	100
2021	50	9	0	59	1,3 %	93
2022	362	14	1	377	10,2 %	670
2023	189	16	0	205	3,6 %	350
2024	91	7	4	102	1,9 %	169
2025	89	5	2	96	2,1 %	165
Сер. без 2022	94,6	11,4	1,6	107,6	2,08 %	175

Якщо згрупувати всі стягнення за трьома категоріями тяжкості – м'які (зауваження та догана), середні (сувора догана та попередження про неповну службову відповідність) і серйозні (звільнення з посади, звільнення зі служби, пониження у званні), – картина набуває концептуальної чіткості. Протягом усього досліджуваного періоду частка м'яких стягнень коливається у вузькому коридорі 80,8–92,2 %, частка середніх – 5,9–9,0 %, частка серйозних (за винятком аномалії 2022 року) – 1,3–3,6 %. Така стабільність структури попри суттєві коливання абсолютних показників свідчить про те, що дисциплінарна система НПУ функціонує за логікою не «очищення» чи «відбору», а поточного дисциплінування, спрямованого переважно на підтримання службового режиму, а не на радикальну зміну кадрового складу. Це, безумовно, є легітимною функцією будь-якої відомчої дисциплінарної системи, однак водночас ставить під сумнів її здатність реагувати на структурні проблеми — систематичні процесуальні порушення, зловживання заходами забезпечення кримінального провадження чи неналежне ведення справ проти вразливих категорій осіб.

Табл. 30.

Структура стягнень за рівнями тяжкості (поліція)

	М'які (абс.)	М'які (%)	Середні (абс.)	Середні (%)	Серйозні (абс.)	Серйозні (%)	Разом
2020	4374	90,1 %	405	8,3 %	76	1,6 %	4855
2021	4188	91,8 %	313	6,9 %	59	1,3 %	4560
2022	2998	80,8 %	335	9,0 %	377	10,2 %	3710
2023	5068	88,5 %	456	8,0 %	205	3,6 %	5729
2024	5012	92,2 %	323	5,9 %	102	1,9 %	5437
2025	4249	91,9 %	278	6,0 %	96	2,1 %	4623
Разом / у сер.	25889	89,5 %	2110	7,3 %	915	3,2 %	28914

«М'які» стягнення – зауваження та догана; «середні» – суворе догана та попередження про неповну службову відповідність; «серйозні» – пониження у спеціальному званні, звільнення з посади та звільнення із служби в поліції. Аномальний показник серйозних стягнень 2022 р. (з них 362 звільнення із служби) розглядається у тексті окремо.

Особливої уваги заслугове порівняльний аспект – зіставлення структури санкцій щодо слідчих поліції з дисциплінарною практикою щодо адвокатів, прокурорів та суддів. У межах цієї статті порівняльний аналіз подається у загальному вигляді і потребує окремого емпіричного підкріплення у подальших дослідженнях. Втім, уже на рівні нормативних моделей очевидно, що для адвоката еквівалентом звільнення зі служби є зупинення права на заняття адвокатською діяльністю або позбавлення статусу, тобто санкція, що унеможливує подальшу професійну реалізацію. Для слідчого ж найпоширенішим наслідком дисциплінарного провадження залишається зауваження – захід, який не впливає ані на службове становище, ані на можливість продовжувати ведення тих самих кримінальних проваджень, у яких і було допущено порушення. Ця асиметрія є структурною, а не випадковою, і має принципове значення для оцінки реального змісту принципу процесуальної рівноправності сторін у кримінальному провадженні. Адвокат, який зазнає дисциплінарного тиску, ризикує професійною долею; слідчий за ту саму міру винності – як правило, лише формальним зауваженням.

У поєднанні окреслених тенденцій виокремлюється ще одна важлива риса системи: стабільно висока інтенсивність дисциплінарної активності за стабільно м'якої її структури. Якщо у «нормальні» роки один зі слідчих зі статистичною ймовірністю щорічно отримує стягнення, а понад дві третини стягнень обмежуються зауваженням, то ми маємо справу з моделлю, яку можна умовно охарактеризувати як «високочастотну м'яку дисципліну». У теоретичній перспективі це відтворює елементи логіки бюрократичного самовідтворення, описаної у класичних працях з соціології організацій: система виробляє документально фіксований контроль у значному обсязі, проте реальна каральна потужність цих рішень лишається низькою. Водночас різкі сплески найсуворіших санкцій (як-от 2022 року) демонструють здатність тієї ж системи за певних обставин переходити у пунітивний режим; важливим є лише те, що цей перехід є радше ситуативним, ніж системним, і здійснюється переважно у відповідь на надзвичайні обставини, а не на типологічно значущі професійні порушення.

Табл. 31.

Кумулятивна структура стягнень (поліція)

	Абсолютна кількість (2020 – 2025)	%	Середнє за рік (2020–2025)
М'які стягнення	25889	89,5 %	4315
Зауваження	18847	65,2 %	3141
Догана	7042	24,4 %	1174
«Середні» стягнення	2110	7,3 %	352
Суворі догани	1635	5,7 %	272
Попередження про неповну службу відповідність	475	1,6 %	79
Серйозні стягнення	915	3,2 %	152
Пониження у спеціальному званні на один ступінь	9	0,0 %	2
Звільнення з посади	71	0,2 %	12
Звільнення із служби	835	2,9 %	139
УСЬОГО	28914	100,0 %	4819

У сумі 28914 стягнень за шість років 89,6 % припадає на два найм'якші заходи – зауваження та догану; найсуворіші заходи (за винятком аномального 2022 року) у звичайних умовах не перевищують одиничних відсотків від загальної кількості дисциплінарних рішень.

Проведений аналіз дає підстави для низки узагальнень.

По-перше, дисциплінарна активність щодо слідчих та дізнавачів НПУ у 2020–2025 роках є

структурно стабільною, з щорічним рівнем 37–59 стягнень на 100 осіб облікового складу, і не демонструє ознак занепаду навіть у найбільш кризові роки.

По-друге, структура стягнень є глибоко асиметричною на користь м'яких заходів: зауваження та догани стабільно формують 88–92 % усієї дисциплінарної практики, тоді як звільнення у звичайних умовах становлять одиниці відсотків.

По-третє, фіксується системний розрив між формальною та реальною суворістю дисциплінарного впливу: передбачена законом семирівнева шкала стягнень на практиці звужується до двох верхніх, м'яких шаблів.

По-четверте, динаміка 2022–2023 років засвідчує, що показники одного року не можуть бути інтерпретовані поза контекстом інституційної спроможності системи – різкий спад і наступний компенсаційний сплеск мають бути прочитані як єдина крива, що відображає дезорганізацію та подальше відновлення адміністративної функції, а не реальні коливання рівня службової дисципліни.

По-п'яте, отримані дані формують необхідну емпіричну основу для подальшого порівняльного дослідження: лише зіставивши представлені показники з аналогічними даними щодо дисциплінарної практики адвокатського самоврядування, прокуратури й суддівського корпусу, можна буде верифіковано поставити питання про реальний, а не декларативний характер принципу процесуальної рівноправності сторін у кримінальному провадженні.

Дисциплінарна асиметрія в системі координат: зведена порівняльна таблиця

Попередні розділи статті послідовно проаналізували дисциплінарну практику трьох ключових суб'єктів кримінального провадження – адвокатів, прокурорів і слідчих – у межах самостійних аналітичних блоків. Нинішній, підсумковий розділ ставить перед собою якісно інше завдання: звести ці масиви в єдину порівняльну рамку задля системної оцінки дисциплінарної асиметрії. Поєднання різномірних нормативних шкал і організаційних логік неминуче потребує умовної уніфікації, тому принциповим методологічним застереженням є таке: будь-яке міжсистемне зіставлення є аналітичним інструментом, а не правовою тотожністю.

Санкції адвокатури, прокуратури та поліції різняться за своєю правовою природою, суб'єктом накладення, матеріально-правовими наслідками та ступенем незворотності. Проте саме ця умовність і є методологічно чесною: лише шляхом такого умовного зіставлення можна оцінити те, що залишається прихованим при суто нормативному аналізі — реальний дисбаланс у структурних ризиках, яким піддаються представники різних правничих професій за аналогічних або порівнянних дисциплінарних підстав.

1. Уніфікована триступенева класифікація

Для цілей порівняльного аналізу усі дисциплінарні стягнення трьох систем зведено до трьох умовних категорій за ступенем їх впливу на можливість здійснювати професійну діяльність.

Перша категорія – стягнення, не пов'язані з відстороненням від роботи (умовний аналог адвокатського попередження), – охоплює заходи декларативного або репутаційного характеру, що не обмежують безпосередньо можливість продовжувати практику/службу.

Друга категорія – стягнення, пов'язані з відстороненням від роботи (умовний аналог адвокатського зупинення), – охоплює заходи, що тимчасово або функціонально обмежують можливість здійснення професійної діяльності, підвищення по службі або доступу до певних категорій справ.

Третя категорія – стягнення, пов'язані з виключенням із професії (умовний аналог позбавлення адвокатського статусу), – охоплює найсуворіші заходи, що припиняють або унеможливають подальше перебування особи в тій самій системі. Докладний розподіл конкретних санкцій за цими категоріями наведено в Таблиці 32.

Необхідно наголосити, що запропонований розподіл є аналітично умовним і не претендує на абсолютну правову тотожність між відповідними санкціями різних систем. Так, заборона на переведення прокурора строком до одного року принципово відрізняється за наслідками від зупинення адвокатської діяльності: прокурор продовжує займати посаду, виконувати свої функції в кримінальному провадженні та отримувати заробітну плату, тоді як адвокат фактично усувається від практики з усіма матеріальними та репутаційними наслідками.

Ця асиметрія наслідків і є одним із центральних аргументів на користь висновку про структурну нерівність.

Уніфікована триступенева класифікація дисциплінарних стягнень

Умовна категорія стягнення	Адвокати	Прокурори	Слідчі/дознавачі
Стягнення, не пов'язані з відстороненням від роботи (умовне «попередження»)	Попередження	Догана	Зауваження, догана
Стягнення, пов'язані з відстороненням від роботи (умовне «зупинення»)	Зупинення права на заняття адвокатською діяльністю	Заборона на переведення або призначення на вищу посаду строком до 1 року	Сувора догана, попередження про неповну службову відповідність; пониження у званні
Стягнення, пов'язані з виключенням із професії (умовне «позбавлення»)	Позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю	Звільнення з посади	Звільнення з посади; звільнення зі служби в поліції

2. Порівняльна інтенсивність дисциплінарної практики

Зведений порівняльний масив дозволяє зіставити ключові показники дисциплінарної практики трьох систем у єдиній аналітичній рамці. Принципово важливим є те, що порівняння здійснюється не на підставі абсолютних числових даних – чисельність кожної з груп суб'єктів є принципово різною, – а на підставі структурних пропорцій, тобто питомої ваги кожної категорії стягнень у загальній дисциплінарній активності відповідного органу.

Порівняльні показники дисциплінарної практики

	Адвокати: КДКА (7 регіонів)	Прокурори	Слідчі /дознавачі
Кількість стягнень за аналізований період	889	436 (КДКП) + ~460 (ОГП)	28914
Чисельність (середня за рік)	~46 тис. (у 7 регіонах: ~9 тис. – 12 тис.)	~8700	~9700
% стягнень без відсторонення (умовне «попередження»)	~40% (коливається: І.Ф. – 80%, Київ – 25%)	~53% (догана)	~90% (зауваж. + догана)
% стягнень, пов'язаних з відстороненням (умовне «зупинення»)	~48% (домінує у Київській, Одеській, Тернопільській)	~19% (заборона на переведення)	~7% (сув. догана + ПНСВ + пониж. у зв.)
% стягнень, пов'язаних з виключенням із професії (умовне «позбавлення»)	~10% (від 0% у ІФ до 11% у Київській)	~28% (звільнення з посади)	~3% (звільн.; без аномалії 2022 року – ~2%)
Індекс пунітивності (ПІ, 0–1)	0,32–0,73 (середній ~0,44–0,51)	~0,38 (з ескалацією 2025 р.)	~0,12 (без аномалії 2022 р.)

Вже перший погляд на наведені дані виявляє структурну дивергенцію, яку неможливо пояснити випадковими чинниками. Частка стягнень умовної категорії «попередження» становить близько 90% для слідчих НПУ, близько 53% для прокурорів і в середньому близько 40% для адвокатів — з регіональним розкидом від 25% (Київська КДКА) до 80% (Івано-Франківська КДКА). Інверсне співвідношення спостерігається щодо умовної категорії «зупинення»: понад 48% у адвокатів, 19% у прокурорів і лише 7% у слідчих поліції.

3. Регіональна структура стягнень щодо КДКА (2020–2025)

Регіональний зріз адвокатських дисциплінарних систем демонструє, що уніфікована нормативна рамка породжує принципово різні санкційні моделі залежно від регіону. Розрив між мінімальним і максимальним значенням синтетичного індексу пунітивності (ПІ = 0,32 для Івано-Франківської та ПІ = 0,44 для Київської КДКА) є концептуально значущим: місце реєстрації адвоката виступає самостійним детермінантом ризику серйозного дисциплінарного стягнення, не залежним від суті інкримінованого проступку.

Табл. 34.

Структура стягнень КДКА у триступеневій класифікації (2020–2025)

КДКА	Попередження	Зупинення	Позбавлення	Всього	Ш
Полтавська	173 (56,5%)	101 (33,0%)	32 (10,5%)	306	0,51
Тернопільська	14 (31,1%)	29 (64,4%)	2 (4,4%)	45	0,44
Закарпатська	36 (52,9%)	24 (35,3%)	8 (11,8%)	68	0,51
Кіровоградська	22 (44,9%)	25 (51,0%)	2 (4,1%)	49	0,55
Одеська	52 (27,2%)	120 (62,8%)	19 (9,9%)	191	0,41
Київська	62 (24,5%)	163 (64,4%)	28 (11,1%)	253	0,43
І.-Франківська	21 (84,0%)	4 (16,0%)	0 (0%)	25	0,32
Разом / середнє	380 (42,7%)	466 (52,4%)	91 (10,2%)	889	0,44–0,51

4. Структура стягнень щодо прокурорів (КДКП, 2021–2025)

Дисциплінарна практика КДКП демонструє принципово іншу логіку розподілу стягнень. При конверсійному коефіцієнті «скарга → стягнення» на рівні 6–9% КДКП застосовує стягнення переважно у найбільш очевидних випадках. Важливою тенденцією 2025 року є зрушення у бік більшої суворості — частка умовного «позбавлення» сягнула 47% — однак цей показник відображає реакцію на конкретні корупційні скандали, а не зміну загальної санкційної філософії.

Табл. 35.

Структура стягнень КДКП у триступеневій класифікації (2021–2025)

	Притягнуто (% від відкритих)	Догана (умовне «попередження»)	Заборона переведення (умовне «зупинення»)	Звільнення (умовне «позбавлення»)
2021	15 (100%)	7 (47%)	5 (33%)	3 (20%)
2022	116 (54%)	70 (60%)	19 (16%)	27 (23%)
2023	132 (58%)	70 (53%)	28 (21%)	34 (26%)
2024	90 (71%)	61 (68%)	12 (13%)	17 (19%)
2025	83 (48%)	25 (30%)	19 (23%)	39 (47%)
Разом	436 (56%)	233 (53%)	83 (19%)	120 (28%)

5. Структура стягнень щодо слідчих та дізнавачів поліції (2020–2025)

Дисциплінарна система НПУ щодо слідчих функціонує за моделлю «м'якого ядра»: у всі аналізовані роки, за виключенням аномалії 2022 року, частка умовного «попередження» стабільно перевищує 88–92% усіх стягнень. Аномалія 2022 року – різке зростання частки звільнень до 10,2% – пояснюється не погіршенням службової дисципліни, а адміністративними наслідками повномасштабного вторгнення: звільненням осіб, що не повернулись на службу, втратою зв'язку з персоналом на тимчасово окупованих територіях тощо, і не є репрезентативним для оцінки «нормального» рівня пунітивності системи.

Табл. 36.

Структура стягнень Національної поліції України у класифікації

Рік	«Попередження» (зауваження + догана)	«Зупинення» (сувора догана + попер. про НДВ + пониж. у зв.)	«Позбавлення» (звільнення з посади / зі служби)
2020	4374 (90,1%)	405 (8,3%)	76 (1,6%)
2021	4188 (91,8%)	313 (6,9%)	59 (1,3%)
2022	2998 (80,8%)	335 (9,0%)	377 (10,2%)
2023	5068 (88,5%)	456 (8,0%)	205 (3,6%)
2024	5012 (92,2%)	323 (5,9%)	102 (1,9%)
2025	4249 (91,9%)	278 (6,0%)	96 (2,1%)
Разом	25 889 (89,5%)	2110 (7,3%)	915 (3,2%)

6. Синтетична оцінка дисциплінарної асиметрії

Сукупний аналіз наведених даних дозволяє сформулювати центральний висновок цього дослідження: система дисциплінарної відповідальності в Україні функціонує принципово по-різному щодо трьох ключових суб'єктів кримінального провадження, причому ця різниця є структурною, а не ситуативною. Понад 73% адвокатів, притягнутих до дисциплінарної відповідальності провідними КДКА (Київська та Одеська), отримують стягнення у категоріях «зупинення» або «позбавлення» – тобто заходи, що реально обмежують або припиняють їхню практику. Для прокурорів аналогічний показник становить 47% (з яких 28% – власне звільнення з посади), проте за конверсійного коефіцієнта менше 10% загальний ризик серйозного стягнення для прокурора є структурно нижчим. Для слідчих НПУ частка стягнень категорій «зупинення» і «позбавлення» в умовах нормальної (невоєнної) дисциплінарної практики не перевищує 9–10%.

Ця диспропорція є принципово важливою для оцінки декларованого принципу рівності сторін кримінального провадження. Адвокат, який зазнає дисциплінарного переслідування, ризикує втратою засобів до існування, клієнтської бази та можливості здійснювати представництво у поточних справах. Слідчий або прокурор за ту саму міру вини – як правило, лише формальним зауваженням або доганою, що не впливають ні на посаду, ні на участь у тих самих кримінальних провадженнях. Цей структурний дисбаланс підриває рівність зброї (*equality of arms*) не в нормативному, а у функціональному вимірі – саме там, де вона має найбільше практичне значення.

Необхідно знову наголосити, що умовна класифікація, застосована у цьому розділі, не претендує на правову точність та ідентифікацію конкретних санкцій як «однакових» у різних системах. Її єдина аналітична мета – унаочнити, за яким принципом відповідний дисциплінарний орган реагує на проступок свого суб'єкта: декларативним символічним жестом, тимчасовим обмеженням діяльності чи виключенням з професії. Саме цей вимір – реального соціального та матеріального впливу стягнення на особу – відображає справжній рівень суворості системи, незалежно від того, як конкретна санкція іменується у відповідному законі.

Висновки

За результатами проведеного дослідження сформульовано висновки, що мають суттєве практичне значення та ставлять під сумнів усталені декларативні положення про рівність учасників судочинства. Ідеться не про прості стереотипи – практикуючі адвокати добре обізнані з тим, що їхні процесуальні можливості є об'єктивно меншими порівняно зі стороною обвинувачення. Наукова цінність цього дослідження полягає в тому, що воно вперше здійснило системний аналіз зазначеної проблематики поза межами офіційного дискурсу рівності сторін.

Через призму матеріальних, соціальних, економічних та репутаційних наслідків застосування дисциплінарних санкцій установлено глибоку структурну нерівність у дисциплінарних правовідносинах. Статистичні дані свідчать про **разючий дисбаланс**: щонайменше дві третини слідчих, прокурорів та дізнавачів у дисциплінарних провадженнях отримують максимум попередження або догану, тоді як понад дві третини адвокатів в аналогічних ситуаціях зазнають суворіших санкцій. Найпоширенішими серед них є зупинення або позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю, що фактично означає руйнування професійної кар'єри, втрату клієнтської бази та засобів до існування. Такий стан речей унеможливорює будь-яку змістовну реалізацію декларованого принципу рівності адвокатів та інших представників правничих професій.

Постає закономірне питання про інституційні чинники, що зумовили формування цього соціально-правового феномену. На відміну від слідчих і прокурорів, чия дисциплінарна відповідальність реалізується в межах ієрархічних службових відносин, система адвокатської дисципліни демонструє виражений пунітивний ухил. Парадоксальним є те, що зазначені санкції накладаються самими ж представниками адвокатської спільноти – членами КДКА, обраними на виборних засадах.

Усунення цієї нерівності виключно законодавчими засобами є недостатнім, оскільки чимало регіональних КДКА системно ігнорують належне застосування захисних правових механізмів. Центральною процедурною вадою є порушення принципу змагальності: КДКА нерідко суміщає функції дізнання, досудового розслідування, підтримання обвинувачення та здійснення правосуддя в межах одного органу. Характерно, що навіть у разі неявки скаржника або відмови від підтримання скарги комісія перебирає на себе обвинувальну функцію, що є прямим порушенням презумпції невинуватості.

Ключовим напрямом вирішення зазначених проблем є підвищення прозорості та забезпечення

відкритості діяльності КДКА. Наразі в системі адвокатури відсутні публічні електронні реєстри, що дозволяли б відстежувати стан дисциплінарних проваджень у режимі реального часу. Сама інституційна структура адвокатського самоврядування виявляє небажання до публічної підзвітності – на відміну від органів прокуратури та поліції, більшість КДКА узагалі не відреагувала на інформаційні запити щодо дисциплінарної практики. Це свідчить про наявність значного масиву неформальних правовідносин, відкритий аналіз яких суперечить інтересам керівних органів адвокатури.

На завершення необхідно наголосити, що попри окремі реформаторські ініціативи, адвокатська спільнота в її інституційному вимірі зберігає виражену корпоративну закритість. Запит на прозорість не може обмежуватися внутрішньопрофесійними вимогами – він повинен формуватися й на рівні громадянського суспільства. Суспільству слід розуміти: посилення дисциплінарного тиску на адвокатів та звуження їхніх професійних гарантій неминуче призводять до зростання правових ризиків і підвищення вартості правової допомоги, що безпосередньо зачіпає інтереси пересічних громадян. Незалежна, підзвітна та прозора адвокатура є необхідною інституційною умовою функціонування справедливого правосуддя.

Yagunov D. Declarativeness of the equality of parties and the punitiveness index: an empirical study of disciplinary practices concerning lawyers, prosecutors and investigators in Ukraine

This article presents Ukraine's first comparative empirical study of disciplinary practices concerning three key participants in criminal proceedings: lawyers, prosecutors, and National Police investigators. The study draws on primary official statistical data obtained directly from the relevant disciplinary authorities – regional Bar Qualification and Disciplinary Commissions (BQDCs), the Prosecutors' Qualification and Disciplinary Commission (PQDC), the Office of the Prosecutor General, and the National Police of Ukraine – through public information requests submitted in March–April 2026. The study's central hypothesis is that Ukraine's disciplinary liability system operates in fundamentally different ways with respect to lawyers, prosecutors, and investigators: specifically, that lawyers face a structurally higher risk of being held liable, and that the sanctions imposed on them are significantly harsher than those applied to representatives of the prosecution. The analysis covers a six-year period (2020–2025) and employs three analytical tools: a relative risk indicator (the proportion of those sanctioned relative to the total registered workforce), a structural distribution of sanctions by severity, and a punitiveness index (PI) of disciplinary practice. The findings reveal a profound structural asymmetry: at least two-thirds of investigators and prosecutors who appear before disciplinary bodies receive no more than a warning or reprimand, while over two-thirds of lawyers face considerably harsher outcomes – suspension or disbarment. Regional Bar Qualification and Disciplinary Commissions are shown to operate according to markedly different sanctioning models, ranging from structurally punitive (Kyiv, Odesa) to preventive and educational (Ivano-Frankivsk). The Disciplinary Commission of the Prosecutor General's Office (DCPGO), despite its formal independence, replicates a model of institutional self-protection, with a complaint-to-sanction conversion rate of under 10%. Disciplinary practice within the National Police of Ukraine is characterised by a "soft core": approximately 90% of sanctions imposed on investigators take the form of reprimands or warnings. The article demonstrates that the principle of equality of arms in domestic criminal proceedings remains purely declaratory: a lawyer subjected to disciplinary pressure risks their entire professional future, whereas an investigator facing equivalent culpability typically receives nothing more than a formal reprimand. The study also documents a notable transparency deficit – the majority of bar self-governance bodies show a marked reluctance to disclose public information about their own disciplinary practices, in stark contrast to prosecution and police authorities. On the basis of these findings, the article formulates recommendations for reforming the institution of disciplinary liability for lawyers, including: ensuring genuinely adversarial procedures in disciplinary proceedings; introducing publicly accessible electronic registers; developing uniform methodological standards for sanction selection; and establishing systematic public monitoring of disciplinary practice using standardised indicators.

Keywords: *disciplinary liability; legal profession; lawyer; prosecutor; investigator; equality of arms; Bar Qualification and Disciplinary Commission; BQDC; National Police of Ukraine; punitiveness index; disciplinary practice; criminal proceedings; legal asymmetry; comparative analysis.*

DOI 10.31558/2519-2949.2026.2.8

УДК 321:004:342.7:316.77

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-3439-2498>

Косенко М. С., Міжнародний університет (м. Одеса)

ЦИФРОВА СУВЕРЕННІСТЬ ТА Е-ДЕМОКРАТІЯ: БАЛАНС МІЖ БЕЗПЕКОЮ ДАНИХ ТА ПРОЗОРИСТЮ ПОЛІТИЧНОГО ПРОЦЕСУ

У статті здійснено комплексний аналіз взаємозв'язку між цифровою суверенністю та електронною демократією в умовах інтенсивної цифровізації політичних процесів. Дослідження зосереджене на виявленні ключового балансу між необхідністю забезпечення кібербезпеки, захисту персональних і державних даних та збереженням прозорості й відкритості політичного процесу. Обґрунтовано, що цифрова суверенність виступає багатовимірною категорією, яка охоплює технологічний контроль над інфраструктурою, нормативне регулювання цифрового простору та політичну автономію держав у глобальному цифровому середовищі. Електронна демократія розглядається як інструмент підвищення політичної участі громадян, розвитку підзвітності влади та зміцнення довіри до інститутів управління. Проаналізовано досвід ЄС як провідної моделі «людиноцентричної цифровізації», що базується на поєднанні високих стандартів захисту даних, регулювання цифрових платформ та стратегічного розвитку штучного інтелекту. Показано, що ЄС прагне одночасно забезпечити технологічну автономію та гарантувати демократичні права громадян, однак стикається з викликами алгоритмічної непрозорості, дезінформації та залежності від глобальних технологічних корпорацій. Окрему увагу приділено механізмам протидії інформаційним загрозам і розвитку цифрових інструментів участі, включаючи електронне голосування, петиції та платформи відкритих даних. Визначено, що для України проблема балансу між безпекою та прозорістю набуває особливої актуальності в умовах війни та гібридних загроз. Підкреслено необхідність гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами, розвитку кіберзахисту, цифрової інфраструктури та підвищення рівня цифрової довіри громадян. Зроблено висновок, що ефективна модель цифрової суверенності та е-демократії можлива лише за умови інтегрованого підходу, який поєднує правові, технологічні та інституційні механізми.

Ключові слова: цифрова суверенність, електронна демократія, кібербезпека, захист даних, дезінформація, цифрові платформи, штучний інтелект, прозорість, цифрова стійкість, ЄС.

Постановка проблеми. У сучасних умовах стрімкої цифровізації політичних процесів питання цифрової суверенності та електронної демократії набувають особливої актуальності. Формування цифрового простору як середовища політичної комунікації супроводжується посиленням як демократичних практик (участь громадян, прозорість, відкриті дані), так і нових ризиків, пов'язаних із безпекою даних, кіберзагрозами та маніпуляцією інформацією. Відповідно, ключовим викликом стає пошук балансу між забезпеченням захисту персональних і державних даних та підтриманням відкритості політичних процесів.

Особливої актуальності ця проблема набуває у контексті формування цифрового суверенітету держав, який передбачає здатність контролювати цифрову інфраструктуру та інформаційні потоки. Для Європейського Союзу це питання пов'язане з досягненням технологічної автономії, а для України – з необхідністю забезпечення цифрової стійкості в умовах війни. Таким чином, виникає науково-практичне завдання щодо пошуку ефективного балансу між безпекою даних і відкритістю політичного процесу.

Останні дослідження демонструють зростаючу увагу до цієї проблематики на рівні міжнародних інституцій та академічної спільноти. Зокрема, у комюніке Європейської Комісії щодо цифрового десятиліття підкреслюється необхідність поєднання технологічного розвитку із захистом демократичних цінностей та прав людини [12]. У звіті ENISA наголошується на зростанні складності кіберзагроз, які дедалі частіше спрямовані на державні інститути та виборчі процеси [11]. Дослідження Європейського парламенту розкривають роль цифрових технологій у трансформації демократії, зокрема через інструменти електронної участі та цифрового врядування. Водночас у

«White Paper on Artificial Intelligence» наголошується на необхідності створення довірчого середовища для використання штучного інтелекту (ШІ), що поєднує інновації та захист прав громадян [22].

Окрему увагу ЄС приділено питанням дезінформації та інформаційного втручання. Звіт Європейської служби зовнішніх дій (EEAS) 2023 року демонструє системний характер зовнішніх інформаційних маніпуляцій, які підривають демократичні процеси [8]. Водночас Європейський інспектор із захисту даних (EDPS) підкреслює необхідність посилення захисту персональних даних у цифровому середовищі [10].

Звіт Європейської Комісії 2024 року щодо реалізації програми «Digital Decade 2030» [13] аналізує чотири ключові напрями: цифрова інфраструктура, цифрові навички населення, цифровізація бізнесу та цифровізація державних послуг. Документ розглядає цифрову суверенність як одну з ключових умов стратегічної автономії ЄС у глобальному цифровому середовищі. У документі наголошується, що ЄС прагне зменшити залежність від зовнішніх технологічних платформ і посилити власні можливості у сферах ШІ, хмарних технологій, напівпровідників, кібербезпеки та цифрової інфраструктури. Особлива увага приділяється розвитку безпечного цифрового простору, захисту персональних даних, цифрових прав громадян та стійкості критичної інфраструктури.

У звіті підкреслюється, що цифрова трансформація державного управління та розвиток електронних сервісів мають поєднуватися з гарантуванням прозорості політичного процесу, кіберзахистом і контролем над використанням даних. ЄС розглядає цифрову суверенність як інструмент забезпечення демократичної стійкості, конкурентоспроможності та незалежності в умовах глобальної технологічної конкуренції.

У сучасному науковому дискурсі проблема цифрової суверенності ЄС розглядається як багатовекторний баланс, де безпека даних виступає фундаментом, а прозорість – запобіжником від авторитаризму. Зокрема, Л. Флориді, К. Кет та М. Таддео обґрунтовують концепцію «інформаційного суверенітету», підкреслюючи необхідність етичного регулювання цифрового простору [14]/ М. Чернявський стверджує, що європейська модель суверенітету відрізняється від китайської чи американської саме через пріоритет захисту прав людини над державним контролем або комерційною вигодою [9]. Водночас європейські аналітики наголошують, що прозорість алгоритмів у системі е-демократії є критичною для подолання «дефіциту довіри» виборців.

Вітчизняні дослідження цифрової суверенності та е-демократії зосереджені на проблемі поєднання відкритості влади, цифрової участі громадян і захисту даних. П. Петров підкреслює значення е-демократії для політичної участі та необхідність інформаційної безпеки [5], В. Шебанов розглядає цифрову демократію як складову цифрового врядування та трансформації взаємодії держави й суспільства [7]. Ю. Крилова акцентує увагу на балансі між прозорістю влади та захистом персональних даних [4], І. Симисенко аналізує е-демократію в умовах війни та ризики цифрової залежності від зовнішніх платформ [6], О. Антонова та С. Шаталов наголошують на ролі цифрової держави у розвитку громадянського суспільства та потребі кіберзахисту [1], Е. Войнова досліджує вплив цифрових технологій на довіру, права людини та політичну комунікацію [2], Р. Кірін акцентує увагу на необхідності вдосконалення законодавства та системи захисту даних у сфері е-урядування [3].

Попри значний масив досліджень, низка питань залишається недостатньо розробленою. Зокрема, відсутній цілісний підхід до інтеграції політик цифрової безпеки та електронної демократії; недостатньо досліджено механізми узгодження прозорості алгоритмічних систем із вимогами конфіденційності; потребує подальшого аналізу вплив цифрового суверенітету на реальні практики політичної участі громадян.

Метою статті є комплексний аналіз взаємозв'язку між цифровою суверенністю та електронною демократією, визначення ключових ризиків і проблем, а також обґрунтування механізмів досягнення балансу між безпекою даних і прозорістю політичного процесу на прикладі ЄС та України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Цифрова суверенність у сучасному політичному дискурсі розглядається як здатність держави або наднаціонального утворення контролювати власну цифрову інфраструктуру, дані та технологічні процеси. Цифровий суверенітет є багатовимірним поняттям, що включає технічний, політичний та правовий аспекти. У технічному вимірі він означає контроль над інфраструктурою та даними, у політичному – здатність держави формувати правила цифрового простору, у правовому – створення нормативної бази для регулювання цифрових процесів.

Наукові дослідження [1; 3; 5; 7; 14] підкреслюють, що цифровий суверенітет дедалі більше стає

інструментом геополітичної конкуренції, тоді як е-демократія є механізмом легітимації влади.

Е-демократія, у свою чергу, передбачає використання цифрових технологій для забезпечення участі громадян у прийнятті політичних рішень. Її ефективність залежить від рівня довіри до цифрових інститутів і забезпечення прозорості їх функціонування.

Сучасні інструменти електронної демократії в ЄС та Україні еволюціонують від простих засобів комунікації до складних екосистем безпосереднього впливу на державне управління. На базовому рівні інформування та прозорість (e-informing) забезпечується через портали відкритих даних (в Україні – це Prozorro), електронне декларування статків посадовців та публічні реєстри власності й бізнесу, що гарантує прозорість і моніторинг діяльності влади. Більш глибоку взаємодію пропонують інструменти консультування та обговорення (e-consultation), зокрема механізми електронних петицій, платформи для обговорення законопроектів та цифрові опитування (наприклад, у застосунку Дія), які дозволяють отримувати оперативний зворотний зв'язок від суспільства. Найвищий ступінь залученості реалізується через інструменти активної участі та прийняття рішень (e-decision making), де громадяни безпосередньо розподіляють ресурси через бюджети участі, використовують дистанційне електронне голосування (e-voting) або ініціюють законодавчі зміни на рівні ЄС через Європейську громадянську ініціативу (ECI). Важливим компонентом підзвітності влади є інструменти контролю та взаємодії (e-accountability), серед яких електронні звернення та інтерактивні мапи проблем, де кожен може зафіксувати потребу в ремонті чи іншу комунальну проблему.

Функціонування цієї системи неможливе без надійної технологічної основи, яка у 2026 році базується на цифровій ідентифікації особи через eID (BankID, Дія.Підпис), застосуванні блокчейну для захисту результатів голосувань від маніпуляцій та використанні штучного інтелекту для аналізу великих масивів коментарів і фільтрації ботів під час публічних консультацій.

Європейський Союз демонструє одну з найбільш системних і інституційно оформлених моделей поєднання цифрової суверенності та е-демократії, яка базується на принципі «людиноцентричної цифровізації». Цей підхід передбачає, що технологічний розвиток не є самоціллю, а підпорядковується захисту прав людини, демократичним стандартам і верховенству права. Одним із найбільш показових прикладів успіху є впровадження Загального регламенту захисту даних (General Data Protection Regulation) [15], який встановлює високі стандарти захисту персональних даних, що сприяє підвищенню довіри громадян до цифрових сервісів. Цей регламент також став глобальним стандартом (так званий «Brussels effect»). Наприклад, міжнародні компанії, такі як Google та Meta, були змушені адаптувати свої політики конфіденційності до вимог GDPR, навіть поза межами ЄС. Це демонструє, що цифрова суверенність може реалізовуватися не лише через контроль інфраструктури, але й через нормативну силу. Водночас викликом стало те, що надмірна складність регулювання створює бар'єри для малих і середніх підприємств, які не мають достатніх ресурсів для забезпечення відповідності вимогам. Шляхом подолання цієї проблеми стало впровадження рекомендаційних механізмів і роз'яснень, а також розвиток інституційної підтримки бізнесу.

Подальший розвиток політики цифрової суверенності відображено у пакеті цифрових актів, зокрема Digital Services Act та Digital Markets Act. Так, Закон про цифрові послуги (Digital Services Act) [17] спрямований на підвищення прозорості діяльності онлайн-платформ. Наприклад, великі платформи зобов'язані розкривати принципи роботи алгоритмів рекомендацій та модерації контенту. Це створює передумови для більшої підзвітності цифрових акторів і зменшує ризики маніпуляцій. Однак на практиці виникає конфлікт між прозорістю та комерційною таємницею алгоритмів, а також ризик надмірної цензури. Зокрема, платформи можуть видаляти контент превентивно, щоб уникнути санкцій, що може обмежувати свободу слова. Для вирішення цього виклику ЄС розвиває механізми незалежного аудиту алгоритмів і посилює судовий контроль за рішеннями платформ.

Акт про цифрові ринки (Digital Markets Act) [16] акцентує увагу на забезпечення підзвітності технологічних компаній. Ці два акти демонструють прагнення ЄС знайти баланс між свободою вираження поглядів і необхідністю протидії незаконному контенту та дезінформації. Такий підхід безпосередньо пов'язаний із розвитком е-демократії, оскільки цифрові платформи стали ключовими каналами політичної комунікації.

Значним досягненням ЄС є також розвиток електронної демократії на національному рівні. Найбільш відомим прикладом є досвід Естонії, яка впровадила систему електронного голосування (i-Voting). Це дозволило підвищити рівень участі громадян, однак водночас актуалізувало питання кібербезпеки. Для їх вирішення використовуються криптографічні методи захисту та система цифрової ідентифікації.

Ще одним прикладом є ініціатива «European Citizens' Initiative» [19], яка дозволяє громадянам ЄС безпосередньо впливати на політичний порядок денний через цифрові інструменти збору підписів. Це підсилює прозорість і підзвітність інституцій, але водночас створює ризики маніпуляцій, зокрема через автоматизовані кампанії або дезінформацію. У відповідь ЄС впроваджує механізми верифікації підписів і цифрової ідентифікації.

У ЄС питання цифрового суверенітету тісно пов'язане з прагненням зменшити залежність від глобальних технологічних гігантів і забезпечити стратегічну автономію. Попри прагнення до технологічної автономії, більшість ключових цифрових сервісів контролюються компаніями зі США або інших країн. Це створює ризики для контролю над даними та інформаційними потоками. Як відповідь, ЄС розвиває власні ініціативи, такі як проєкт Gaia-X (європейська хмарна інфраструктура, <https://gaia-x.eu>), спрямований на створення альтернативи глобальним хмарним сервісам. Однак цей проєкт стикається з труднощами координації між державами-членами та конкуренцією з боку вже ustalених ринкових гравців.

Стратегічний курс ЄС на зміцнення цифрового суверенітету чітко простежується у ініціативі «Digital Decade 2030» [12], яка передбачає розвиток власної цифрової інфраструктури, включаючи хмарні сервіси, напівпровідники та кібербезпекові системи. Це означає не лише економічну автономію, але й здатність контролювати критично важливі дані та технології. Водночас така політика сприяє підвищенню довіри громадян до цифрових інститутів, що є необхідною умовою ефективного функціонування е-демократії.

Важливою складовою досвіду ЄС є також системна протидія дезінформації та зовнішньому втручання. Цифровий простір ЄС характеризується зростанням ризиків. Серед них ключовими є кіберзагрози, дезінформація, алгоритмічна непрозорість і технологічна залежність. Згідно зі звітом Європейського агентства з мережевої та інформаційної безпеки (European Union Agency for Network and Information Security, ENISA), сучасний цифровий простір характеризується зростанням складних кіберзагроз, включаючи атаки на державні інституції, критичну інфраструктуру та виборчі процеси [11]. Це створює серйозні виклики для забезпечення цифрової суверенності.

У сфері протидії дезінформації важливу роль відіграє Європейська служба зовнішніх справ (European External Action Service, EEAS), яка координує зусилля щодо виявлення та аналізу інформаційних операцій. Наприклад, у звітах EEAS зафіксовано численні випадки зовнішнього втручання у виборчі процеси країн ЄС. Так, звіт EEAS 2023 року [8] демонструє, що інформаційні операції все частіше поєднуються з кіберзасобами, створюючи гібридні загрози. У таких умовах забезпечення прозорості політичного процесу стає складнішим, оскільки відкритість інформації може бути використана для маніпуляцій. Таким чином, цифровий простір стає полем гібридних конфліктів, де поєднуються кібер- та інформаційні інструменти.

У відповідь на загрози в ЄС було створено системи раннього попередження та співпраці між державами-членами. Водночас викликом залишається баланс між боротьбою з дезінформацією та захистом свободи слова. ЄС намагається вирішити цю проблему через саморегулювання платформ і розвиток медіаграмотності населення.

Окремим напрямом є розвиток регулювання штучного інтелекту. За даними Європейської парламентської дослідницької служби, у 2026 році штучний інтелект фундаментально трансформує веб, оскільки користувачі все частіше замінюють традиційні пошукові системи інструментами ШІ для отримання інформації [20]. Поява автономних агентів ШІ, здатних самостійно виконувати послідовні дії в інтернеті змінює саму природу взаємодії з цифровим середовищем. Цей зсув несе загрозу рекламній моделі доходів вебсайтів через значну втрату трафіку, що змушує видавців шукати нові економічні підходи, наприклад, через передплату або угоди з постачальниками ШІ. Водночас існує ризик поширення низькоякісного автоматизованого контенту, що може призвести до реалізації «теорії мертвого інтернету», де людська активність буде ізольована серед масових ШІ-публікацій. Концентрація влади в руках кількох великих ШІ-платформ може ще сильніше змістити баланс сил і створити умови для антиконкурентної поведінки [20].

Для зміцнення свого технологічного суверенітету та автономії Європейський Союз впроваджує Акт про штучний інтелект, 2024 року (Artificial Intelligence Act) [18], який почне повністю застосовуватися в серпні 2026 року, встановлюючи глобальні стандарти регулювання. Він запроваджує ризик-орієнтований підхід до використання ШІ. Це дозволяє поєднати інноваційний розвиток із захистом фундаментальних прав, включаючи право на недискримінацію та прозорість алгоритмічних рішень. Акт використовує класифікацію систем ШІ за рівнем ризику, що дозволяє

диференційовано підходити до їх регулювання. Наприклад, системи, що використовуються у виборчих процесах або для впливу на громадську думку, підпадають під категорію високого ризику і повинні відповідати суворим вимогам прозорості. Водночас надмірне регулювання може стримувати інновації, що є предметом критики з боку бізнесу. ЄС намагається врівноважити ці аспекти через гнучкі механізми впровадження та пілотні проекти.

У контексті політичного процесу алгоритми дедалі більше впливають на формування громадської думки та доступ до інформації. Проте, як зазначено у «White Paper on AI», необхідно забезпечити прозорість алгоритмів і підзвітність їх використання, щоб уникнути дискримінації та зловживань [22].

Дослідження Об'єднаного дослідницького центру Європейської комісії (Joint Research Centre, JRC) також підкреслюють важливість довіри як ключового елементу цифрової демократії: без належного рівня захисту даних громадяни не готові активно використовувати цифрові інструменти участі [21]. У цьому контексті виникає парадокс: підвищення рівня безпеки часто супроводжується обмеженням відкритості, і навпаки.

Разом із тим досвід ЄС виявляє і низку суперечностей. Посилення регулювання та контролю за цифровими платформами може створювати ризики надмірного втручання держави у сферу свободи слова. Крім того, прагнення до цифрового суверенітету іноді вступає в конфлікт із принципами відкритого інтернету та глобальної взаємодії. Це підкреслює складність досягнення балансу між безпекою та прозорістю.

Для України, яка активно розвиває цифрове врядування та впроваджує електронні сервіси, питання балансу між безпекою даних і прозорістю політичного процесу є особливо актуальним. В умовах війни цифровізація одночасно створює нові можливості для ефективного управління та посилює ризики кіберзагроз і інформаційних атак. Це зумовлює необхідність комплексного підходу, що поєднує розвиток кібербезпеки, гармонізацію законодавства з європейськими стандартами, зміцнення цифрової довіри та міжнародну співпрацю. Досвід ЄС демонструє ефективність людиноцентричної моделі цифрового врядування, однак підтверджує, що баланс між захистом даних і відкритістю політичного процесу потребує постійного вдосконалення механізмів регулювання.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Цифрова суверенність та е-демократія постають як фундаментальні, взаємозалежні вектори сучасної політичної трансформації, чия ефективна синергія можлива лише за умови досягнення динамічного балансу між захистом персональних даних, гарантуванням кібербезпеки та забезпеченням прозорості політичного процесу. Досвід Європейського Союзу слугує ключовим орієнтиром у цьому напрямі, демонструючи життєздатність моделі «людиноцентричної цифровізації», де поєднання нормативної сили (зокрема General Data Protection Regulation, Digital Services Act та Artificial Intelligence Act Act) із прагненням до технологічної автономії дозволяє створити середовище, у якому захист прав людини стає базовою передумовою демократичного розвитку, а не перешкодою для нього.

Ризики цифрової суверенності та е-демократії пов'язані з кіберзагрозами, дезінформацією, порушенням балансу між приватністю та прозорістю, алгоритмічною непрозорістю ШІ, технологічною залежністю та низьким рівнем цифрової довіри громадян. Для ЄС основним викликом є збереження балансу між регулюванням та інноваціями, тоді як для України – із забезпечення цифрової безпеки в умовах війни та протидія гібридним загрозам. Подолання цих ризиків та забезпечення цифрової суверенності потребує інтегрованого підходу, який охоплює правові, технологічні та інституційні механізми, дозволяючи державі переходити від пасивного технічного захисту до стратегічної цифрової стійкості перед обличчям таких загроз, як дезінформаційні операції, алгоритмічна непрозорість штучного інтелекту та домінування глобальних платформ-монополістів.

В умовах гібридних загроз для України стратегічним завданням є зміцнення цифрової інфраструктури та гармонізація законодавства з європейськими стандартами з урахуванням потреб воєнного стану. Пріоритетами є посилення кіберзахисту державних реєстрів, розвиток національної хмарної та IT-інфраструктури, забезпечення прозорості алгоритмів цифрових сервісів і незалежний аудит систем штучного інтелекту. Водночас необхідно розширювати медіаграмотність для протидії дідфейкам і дезінформації, підтримувати інструменти електронної демократії з надійною eID-ідентифікацією та поглиблювати партнерство з ЄС у сфері цифрової стійкості. Така адаптація європейських практик дозволить сформулювати стійку цифрову екосистему, здатну протидіяти маніпулятивним технологіям і розширювати простір демократичного врядування. Подальші наукові розвідки у цій сфері мають бути зосереджені на аналізі трансформаційного впливу штучного

інтелекту на виборчі процеси, розробці моделей цифрової резистентності суспільства, вивченні блокчейн-технологій як інструментів зміцнення довіри до демократичних інститутів, а також на еволюції поняття цифрового суверенітету в умовах глобальної боротьби за технологічне лідерство.

Бібліографічний список:

1. Антонова О.В., Шаталов С.О. (2025). Електронна демократія та цифрова держава як інструменти громадянського суспільства в Україні. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія право публічне управління та адміністрування*. № 15. URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2025-15-02-04>
2. Войнова Е.О. (2021). Електронна демократія: трансформація осмислення. *Політичне життя*. № 4. С. 21-29. URL: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2020.4.3>
3. Кірін Р. С. (2025). Проблеми розвитку права електронної демократії та електронного урядування міст в Україні. Аналітично-порівняльне правознавство. Том 1 № 6. С. 161-176. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.1.24>
4. Крилова Ю.І. (2022). Електронна демократія в Україні: теоретичний і практичний аспекти. *Інформація і право*. № 2(41). С. 70-77. URL: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2022.2\(41\).270366](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2022.2(41).270366)
5. Петров П.Г. (2025). Демократія онлайн: виклики і можливості політичної участі в умовах цифрової держави. *Acta Securitatae Volynienses*. № 5. С. 80-87. URL: <https://doi.org/10.32782/2786-9385/2025-5-11>
6. Симисенко І. (2025). Політична участь та електронна демократія: виклики в умовах російського вторгнення в Україну. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. № 1(77). С. 169-175. URL: [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2025-1\(77\)-24](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2025-1(77)-24)
7. Шебанов В. (2025). Концептуалізація поняття «цифрова демократія» у сучасному науковому дискурсі. *Аспекти публічного управління*. № 13(1). С. 93-105. URL: <https://doi.org/10.15421/152511>
8. 1st EEAS Report on Foreign Information Manipulation and Interference Threats (2023). *EEAS*. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/1st-eeas-report-foreign-information-manipulation-and-interference-threats_en
9. Czerniawski M. (2025). EU's Digital Sovereignty and the Rights-Based Imperative: Linking Enforcement, Competences and Fundamental Rights. *VerfBlog*. 2025/12/03. URL: <https://dx.doi.org/10.59704/221c82ced6d670b6>
10. EDPS Opinions on the Digital Services Act and the Digital Markets Act (2021). *European Data Protection Supervisor*. URL: https://www.edps.europa.eu/press-publications/press-news/press-releases/2021/edps-opinions-digital-services-act-and-digital_en]
11. ENISA Threat Landscape 2024. *ENISA*. URL: <https://www.enisa.europa.eu/publications/enisa-threat-landscape-2024>
12. Europe's Digital Decade: Digital Targets for 2030 (2021). *European Commission*. URL: www.eesc.europa.eu/en/our-work/opinions-information-reports/opinions/europes-digital-decade-2030-digital-targets
13. European Commission. State of the Digital Decade 2024 Report. Brussels, 2024. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/report-state-digital-decade-2024>
14. Floridi L., Cath C., Taddeo M. (2018). Digital Ethics: Its Nature and Scope. *The 2018 Yearbook of the Digital Ethics Lab*. P. 9-17. https://doi.org/10.1007/978-3-030-17152-0_2
15. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation). *EUR-Lex*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32016R0679>
16. Regulation (EU) 2022/1925 of the European Parliament and of the Council of 14 September 2022 on contestable and fair markets in the digital sector and amending Directives (EU) 2019/1937 and (EU) 2020/1828 (Digital Markets Act). *EUR-Lex*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32022R1925>
17. Regulation (EU) 2022/2065 of the European Parliament and of the Council of 19 October 2022 on a Single Market For Digital Services and amending Directive 2000/31/EC (Digital Services Act). *EUR-Lex*. <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2022/2065/oj/eng>
18. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence and amending Regulations (EC) No 300/2008, (EU) No 167/2013, (EU) No 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 and (EU) 2019/2144 and Directives 2014/90/EU, (EU) 2016/797 and (EU) 2020/1828 (Artificial Intelligence Act). *EUR-Lex* <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj>
19. Sign or start a European citizens' initiative. *European Citizens' Initiative*. https://citizens-initiative.europa.eu/index_en
20. Ten issues to watch in 2026 : in-depth analysis / S. Sheil et al.; ed. by I. Gaudeul-Ehrhart; European Parliamentary Research Service. Belgium: European Union, 2026. 25 p. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2026/782587/EPRS_IDA\(2026\)782587_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2026/782587/EPRS_IDA(2026)782587_EN.pdf)
21. The Future of Government 2030+. A Citizen Centric Perspective on New Government Models. Luxembourg, 2019. 102 p. *Joint Research Centre (JRC)*. URL: <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC115008>
22. White Paper on Artificial Intelligence: a European approach to excellence and trust (2020). *European Commission*. URL: https://commission.europa.eu/publications/white-paper-artificial-intelligence-european-approach-excellence-and-trust_en

References:

1. Antonova O.V., Shatalov S.O. (2025). Elektronna demokratiia ta tsyfrova derzhava yak instrumenty hromadianskoho suspilstva v Ukraini. *Problemy suchasnykh transformatsii. Seriiia pravo publichne upravlinnia ta administruvannia*. № 15. URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2025-15-02-04> [in Ukrainian].
2. Voinova E.O. (2021). Elektronna demokratiia: transformatsiia osmyslennia. *Politychne zhyttia*. № 4. S. 21-29. URL: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2020.4.3> [in Ukrainian].
3. Kirin R. S. (2025). Problemy rozvytku prava elektronnoi demokratii ta elektronnoho uriaduvannia mist v Ukraini. *Analychno-porivnialne pravoznavstvo*. Tom 1 № 6. S. 161-176. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.1.24> [in Ukrainian].
4. Krylova Yu.I. (2022). Elektronna demokratiia v Ukraini: teoretichni i praktychni aspekty. *Informatsiia i pravo*. № 2(41). S. 70-77. URL: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2022.2\(41\).270366](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2022.2(41).270366) [in Ukrainian].
5. Petrov P.H. (2025). Demokratiia onlain: vyklyky i mozhlyvosti politychnoi uchasti v umovakh tsyfrovoi derzhavy. *Acta Securitatae Volyniensis*. № 5. C. 80-87. URL: <https://doi.org/10.32782/2786-9385/2025-5-11> [in Ukrainian].
6. Symysenko I. (2025). Politychna uchast ta elektronna demokratiia: vyklyky v umovakh rosiiskoho vtorhnennia v Ukrainu. *Naukovi pratsi Mizhrehionalnoi Akademii upravlinnia personalom. Politychni nauky ta publichne upravlinnia*. № 1(77). S. 169-175. URL: [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2025-1\(77\)-24](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2025-1(77)-24) [in Ukrainian].
7. Shebanov V. (2025). Kontseptualizatsiia poniattia «tsyfrova demokratiia» u suchasnomu naukovomu dyskursi. *Aspekty publichnoho upravlinnia*. № 13(1). S. 93-105. URL: <https://doi.org/10.15421/152511> [in Ukrainian].
8. 1st EEAS Report on Foreign Information Manipulation and Interference Threats (2023). EEAS. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/1st-eeas-report-foreign-information-manipulation-and-interference-threats_en
9. Czerniawski M. (2025). EU's Digital Sovereignty and the Rights-Based Imperative: Linking Enforcement, Competences and Fundamental Rights. *VerfBlog*. 2025/12/03. URL: <https://dx.doi.org/10.59704/221c82ced6d670b6>
10. EDPS Opinions on the Digital Services Act and the Digital Markets Act (2021). European Data Protection Supervisor. URL: https://www.edps.europa.eu/press-publications/press-news/press-releases/2021/edps-opinions-digital-services-act-and-digital_en
11. ENISA Threat Landscape 2024. ENISA. URL: <https://www.enisa.europa.eu/publications/enisa-threat-landscape-2024>
12. Europe's Digital Decade: Digital Targets for 2030 (2021). European Commission. URL: www.eesc.europa.eu/en/our-work/opinions-information-reports/opinions/europes-digital-decade-2030-digital-targets
13. European Commission. State of the Digital Decade 2024 Report. Brussels, 2024. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/report-state-digital-decade-2024>
14. Floridi L., Cath C., Taddeo M. (2018). Digital Ethics: Its Nature and Scope. *The 2018 Yearbook of the Digital Ethics Lab*. P. 9-17. https://doi.org/10.1007/978-3-030-17152-0_2
15. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation). *EUR-Lex*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32016R0679>
16. Regulation (EU) 2022/1925 of the European Parliament and of the Council of 14 September 2022 on contestable and fair markets in the digital sector and amending Directives (EU) 2019/1937 and (EU) 2020/1828 (Digital Markets Act). *EUR-Lex*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32022R1925>
17. Regulation (EU) 2022/2065 of the European Parliament and of the Council of 19 October 2022 on a Single Market For Digital Services and amending Directive 2000/31/EC (Digital Services Act). *EUR-Lex*. <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2022/2065/oj/eng>
18. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence and amending Regulations (EC) No 300/2008, (EU) No 167/2013, (EU) No 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 and (EU) 2019/2144 and Directives 2014/90/EU, (EU) 2016/797 and (EU) 2020/1828 (Artificial Intelligence Act). *EUR-Lex* <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj>
19. Sign or start a European citizens' initiative. *European Citizens' Initiative*. https://citizens-initiative.europa.eu/index_en
20. Ten issues to watch in 2026 : in-depth analysis / S. Sheil et al.; ed. by I. Gaudeul-Ehrhart; European Parliamentary Research Service. Belgium: European Union, 2026. 25 p. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2026/782587/EPRS_IDA\(2026\)782587_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2026/782587/EPRS_IDA(2026)782587_EN.pdf)
21. The Future of Government 2030+. A Citizen Centric Perspective on New Government Models. Luxembourg, 2019. 102 p. Joint Research Centre (JRC). URL: <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC115008>
22. White Paper on Artificial Intelligence: a European approach to excellence and trust (2020). European Commission. URL: https://commission.europa.eu/publications/white-paper-artificial-intelligence-european-approach-excellence-and-trust_en

Kosenko M. Digital sovereignty and e-democracy: the balance between data security and transparency of the political process

The article provides a comprehensive analysis of the interrelationship between digital sovereignty and e-democracy in the context of the rapid digitalisation of political processes. The study focuses on identifying a critical balance between the need to ensure cybersecurity and the protection of personal and state data, on the one hand, and the preservation of transparency and openness in political processes, on the other. It is substantiated that digital sovereignty is a multidimensional concept encompassing technological control over infrastructure, regulatory governance of the digital space, and the political autonomy of states within the global digital environment. E-democracy is conceptualised as an instrument for enhancing citizens' political participation, strengthening governmental accountability, and reinforcing public trust in governing institutions. The EU experience is analysed as a leading model of "human-centred digitalisation", grounded in the combination of high data protection standards, regulation of digital platforms, and the strategic development of artificial intelligence. It is demonstrated that the EU seeks to simultaneously ensure technological autonomy and safeguard democratic rights; however, it faces challenges related to algorithmic opacity, disinformation, and dependence on global technology corporations. Particular attention is devoted to mechanisms for countering information threats and to the development of digital participation tools, including e-voting, petitions, and open data platforms. It is determined that for Ukraine, the issue of balancing security and transparency is of particular relevance in the context of war and hybrid threats. The necessity of harmonising national legislation with European standards, strengthening cybersecurity, developing digital infrastructure, and enhancing citizens' digital trust is emphasised. It is concluded that an effective model of digital sovereignty and e-democracy is only possible through an integrated approach combining legal, technological, and institutional mechanisms.

Keywords: *digital sovereignty, e-democracy, cybersecurity, data protection, disinformation, digital platforms, artificial intelligence, transparency, digital resilience, EU.*

DOI 10.31558/2519-2949.2026.2.9

УДК 323.2:004.8:343.322(477-074)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3475-448X>

Полухіна А. В., ГО «ГУЕЦ», м. Одеса

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-1710-3513>

Юрій В. А., військовослужбовець, м. Одеса

OSINT ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОЛІТИЧНОГО АНАЛІЗУ КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ

У статті досліджено OSINT як інструмент політичного аналізу колабораціонізму на тимчасово окупованих територіях України. Обґрунтовано, що OSINT дає змогу фіксувати й аналізувати відкриті цифрові сліди колабораційної поведінки. Відзначено, що на відміну від суто правозастосовного підходу, у межах політологічного аналізу OSINT розглядається не лише як засіб документування окремих фактів, а як інструмент виявлення механізмів політичної адаптації, примусу, лояльності, виживання та інституціоналізації окупаційного порядку. Особливу увагу приділено методологічній обережності використання OSINT у дослідженні колабораціонізму. Відкриті дані з тимчасово окупованих територій не можуть автоматично тлумачитися як підтвердження добровільної політичної підтримки окупаційної влади. Такі джерела часто формуються в умовах цензури, інформаційного контролю, пропаганди, страху, адміністративного тиску, примусової паспортизації, обмеженого доступу до базових послуг та загрози життю. Тому поява особи в інформаційному полі окупаційних структур або її участь у певних адміністративних чи публічних практиках потребує додаткової перевірки, контекстуального тлумачення та розмежування між добровільною співпрацею, вимушеною адаптацією, адміністративним виживанням, демонстративною лояльністю і діями, здійсненими під прямим або опосередкованим примусом. Доведено, що аналітична цінність OSINT полягає у можливості переходу від фіксації розрізнених фактів до виявлення стійких моделей взаємодії місцевих акторів з окупаційною владою. Методологічно обґрунтоване використання OSINT передбачає багатоканальну верифікацію інформації, джерельну критику, зіставлення даних з альтернативними джерелами, врахування політичного й безпекового контексту окупації та етичне поводження з відкритими цифровими матеріалами. Зроблено висновок, що OSINT може бути ефективним інструментом політичного аналізу колабораціонізму лише за умови відмови від механічного ототожнення зафіксованої взаємодії з окупаційними структурами із свідомою підтримкою окупаційного режиму.

Ключові слова: OSINT, методологічна обережність, політичний аналіз, колабораціонізм, колабораційна діяльність, окупаційна влада, тимчасово окуповані території.

Постановка проблеми. В умовах повномасштабного вторгнення рф в Україну колабораціонізм на тимчасово окупованих територіях став одним із найбільш складних явищ для політичного аналізу. Його суперечливість полягає в тому, що, «з одного боку, він асоціюється з провинною, зрадою та підтримкою окупаційного режиму, а з іншого, може поставати як вимушена стратегія виживання населення в умовах окупації» [4, с. 56]. Саме тому колабораціонізм не можна розглядати лише як сукупність кримінально-правових дій, оскільки йдеться також про ширший процес взаємодії населення окупованих територій з окупаційною владою, участь у створенні псевдодержавних органів, підтримку окупаційного порядку, поширення пропагандистських наративів та включення окремих представників місцевого самоврядування до механізмів управління, контрольованих державою-агресором.

Через це дослідження такого явища потребує інструментів, які дозволяють фіксувати не лише окремі факти співпраці з окупаційними структурами, а й ширші політичні процеси, що відбуваються в умовах обмеженого доступу до територій. У цьому контексті особливого значення набуває OSINT. Офіційні повідомлення окупаційної влади, місцеві ЗМІ, публікації в соціальних мережах, фото- та відеоматеріали, цифрові реєстри, канали в месенджерах та інші відкриті дані дають змогу простежити

кадрові зміни в окупаційних структурах, участь місцевих осіб у політичних і пропагандистських заходах, організацію псевдовиборів, впровадження російських освітніх практик. Саме тому OSINT може бути корисним не лише для документування фактів, а й для виявлення механізмів функціонування окупаційної влади на локальному рівні. Проблема полягає у визначенні того, які можливості відкривають OSINT для вивчення колабораціонізму. Необхідно враховувати, що використання OSINT у дослідженні колабораціонізму потребує методологічної обережності, оскільки відкриті джерела не завжди відображають повну картину політичної поведінки на окупованих територіях. Значна частина таких даних формується в умовах інформаційного контролю, тиску, цензури або прямої пропагандистської діяльності з боку окупаційної влади. Тому будь-яка інформація, отримана з відкритих цифрових джерел, має розглядатися не як самодостатній доказовий масив, а як матеріал, що потребує критичної перевірки, зіставлення з альтернативними джерелами та врахування конкретного політичного й безпекового контексту.

Метою даної статті є визначити аналітичний потенціал OSINT у дослідженні колабораціонізму на тимчасово окупованих територіях України та з'ясувати його можливості й обмеження як інструменту політичного аналізу.

Виклад основного матеріалу. Відзначимо, що OSINT найчастіше розглядається крізь призму документування воєнних злочинів, фіксації порушень міжнародного гуманітарного права, збору цифрових доказів та забезпечення майбутньої кримінальної відповідальності. Зокрема, у статті М. Томи та О. Василювої OSINT прямо визначається як перспективний інструмент моніторингу й фіксації воєнних злочинів в Україні в контексті забезпечення національної безпеки [3, с. 905]. Подібний підхід простежується і в дослідженні «Open Source Intelligence for War Crime Documentation», де наголошується на доцільності використання OSINT для документування воєнних злочинів через аналіз соціальних мереж, супутникових знімків, співпрацю з локальними організаціями та подальше використання зібраних матеріалів у судових провадженнях [6]. А методологічну основу такого підходу становить Berkeley Protocol on Digital Open Source Investigations, розроблений Управлінням Верховного комісара ООН з прав людини та Human Rights Center, UC Berkeley. У цьому документі OSINT розглядається передусім у контексті міжнародних кримінальних розслідувань, місій зі встановлення фактів, комісій розслідування та процедур збору, аналізу й збереження цифрової інформації з відкритих джерел [5]. Додатково Human Rights Center, UC Berkeley підкреслює, що Berkeley Protocol активно використовується українськими прокурорами для документування російських воєнних злочинів, що ще раз засвідчує переважно правозастосовний і доказовий характер сучасного використання OSINT в українському воєнному контексті [7].

На прикладному рівні OSINT також активно інтегрується в механізми міжнародної та національної кримінальної юстиції. Так, Europol створив спеціальну OSINT-групу для підтримки розслідувань міжнародних злочинів, вчинених в Україні [8]. Рада Європи у 2026 році окремо акцентувала увагу на юридичних вимогах і практиці застосування OSINT та електронних доказів саме у кримінальних провадженнях щодо воєнних злочинів в Україні [11]. Аналітики RUSI також розглядають OSINT передусім як елемент системи притягнення до відповідальності за воєнні злочини, підкреслюючи потребу в координованому й послідовному використанні відкритих цифрових даних для accountability-процесів [13].

Окремий напрям становлять публікації та практичні матеріали міжнародних розслідувальних організацій. Зокрема, Bellingcat і Global Legal Action Network розробили методологію відкритих розслідувань, орієнтовану на верифікацію, архівування, геолокацію, хронолокацію та збереження цифрових матеріалів для потенційного використання у правових процедурах [10]. Подібну логіку демонструє діяльність OSINT for Ukraine, яка позиціонує OSINT як інструмент виявлення міжнародних злочинів, протидії дезінформації та підтримки механізмів відповідальності [12].

Отже, наявна практика засвідчує, що OSINT у контексті російсько-української війни здебільшого осмислюється як інструмент фіксації воєнних злочинів, збору цифрових доказів, документування порушень прав людини та забезпечення кримінальної відповідальності. Однак менш розробленим залишається саме політологічний вимір OSINT та його потенціал для аналізу колабораціонізму на тимчасово окупованих територіях України. Саме цей аспект є принципово важливим, оскільки колабораціонізм виходить за межі суто правової кваліфікації та потребує аналізу як складного політичного явища, що формується в умовах окупаційного режиму.

Проблема колабораціонізму в науковому дискурсі дедалі частіше розглядається не лише як кримінально-правова категорія, а як складний суспільно-політичний процес, пов'язаний із

трансформацією локальних еліт, примусовою адаптацією населення до умов окупації, формуванням окупаційних адміністрацій. Важливе значення для осмислення цієї проблеми має стаття О. Зубченка, присвячена соціологічному аналізу колабораціонізму на тимчасово окупованих територіях Півдня України. Автор досліджує прояви колабораціонізму в Запорізькій та Херсонській областях і використовує відомості про осіб, які співпрацювали з окупаційною владою, з відкритих джерел, що є особливо важливим для обґрунтування OSINT як емпіричного інструменту аналізу [2]. Для осіб, які залишаються на окупованих територіях і не планують виїжджати, окупаційна реальність звужує простір політичного вибору та формує дві основні поведінкові стратегії: використання нових соціально-політичних умов як каналу соціальної мобільності або мінімізацію контактів із новою «державою» та її «посадовцями» до рівня, необхідного для фізичного виживання й доступу до базових ресурсів [2, с. 21]. У праці Б. Бандури та М. Маркова визначено, що колабораційна діяльність не однорідне явище, а сукупність різних за змістом, мотивацією та суспільною небезпечністю форм взаємодії з окупаційною владою. Зокрема, виокремлюється безпосередня допомога державі-агресору в узурпації влади на окупованій території, що має очевидно протиправний і суспільно небезпечний характер, а також складніші форми взаємодії, пов'язані із забезпеченням життєдіяльності населення, вирішенням побутових проблем або захистом прав людини в умовах окупації [1]. Особливої уваги потребують ті форми взаємодії з окупаційними структурами, які мають гуманітарний або побутовий характер і пов'язані із забезпеченням елементарної життєдіяльності населення на окупованих територіях [1, с. 121-122]. Такі дії формально можуть підпадати під ознаки колабораційної діяльності, однак за своїм змістом і рівнем суспільної небезпечності вони істотно відрізняються від прямої допомоги окупаційній владі в утвердженні її політичного контролю. Саме тому необхідно враховувати, що використання OSINT у дослідженні колабораціонізму потребує методологічної обережності.

На нашу думку, для OSINT-дослідження колабораціонізму принципово важливо не ототожнювати будь-яку зафіксовану у відкритих джерелах взаємодію особи з окупаційними структурами з добровільною політичною підтримкою окупаційного режиму. Відкриті цифрові дані можуть засвідчувати сам факт участі особи в певних адміністративних, соціальних чи публічних практиках, однак не завжди дають змогу без додаткової перевірки встановити мотиви, ступінь примусу, характер участі та реальний політичний зміст такої поведінки. Тому OSINT має поєднувати фіксацію відкритих даних із контекстуальним тлумаченням умов окупації та диференціацією різних форм колабораційної поведінки. Саме тому OSINT-аналіз відкритих цифрових даних не повинен зводитися до механічної фіксації факту появи особи в інформаційному полі окупаційних структур. Такі дані потребують контекстуального тлумачення з урахуванням характеру дій, ступеня добровільності, умов примусу, рівня суспільної небезпечності і т. п.

Вже відзначили окремі праці, зосереджені на правових і процесуальних аспектах використання інформації з відкритих джерел у кримінальному провадженні, що є важливим для розуміння доказової цінності OSINT, хоча в межах політологічного дослідження такі дані доцільно розглядати передусім як аналітичний матеріал. Наприклад, у звіті ZMINA «Виживання чи Злочин: як Україна карає за колабораціонізм» наголошено, що кримінальна відповідальність залишається головною реакцією держави на факти співпраці з окупаційними силами, однак чинне регулювання не завжди враховує тривалість окупації, умови примусу, виживання та перспективу реінтеграції звільнених територій [14]. Цей підхід важливий для політичного аналізу, оскільки дозволяє розмежовувати свідому підтримку окупаційного режиму, вимушену поведінку, адміністративне виживання та дії, здійснені під тиском.

У звіті Управління Верховного комісара ООН з прав людини «Ситуація з правами людини під час російської окупації території України та її наслідки» описано системні порушення міжнародного права на окупованих територіях, включно з обмеженням свобод, тиском на населення, демонтажем українських інституцій та нав'язуванням російських адміністративних, освітніх і правових практик [9]. Саме такий контекст є принципово важливим для використання OSINT, оскільки відкриті джерела з окупованих територій часто формуються в умовах цензури, страху, пропагандистського контролю та політичного примусу.

Таким чином, можливо виокремити кілька ключових напрямів дослідження: колабораціонізм як політико-соціальне явище в умовах окупації; OSINT як інструмент збору й верифікації відкритої цифрової інформації; методологічні обмеження використання відкритих джерел; політичний контекст окупаційного режиму, в межах якого поведінка місцевих акторів не завжди може бути

однозначно інтерпретована як добровільна співпраця. Водночас у науковому дискурсі ще недостатньо розкрито саме політологічний потенціал OSINT для аналізу колабораціонізму на тимчасово окупованих територіях України.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, визначено, що методологічна обережність у використанні OSINT зумовлена подвійною природою відкритих даних. З одного боку, вони дають змогу фіксувати публічні прояви співпраці з окупаційною владою, кадрові зміни, участь місцевих акторів у пропагандистських заходах та інституційне оформлення окупаційної влади. З іншого боку, такі дані не можуть розглядатися як самодостатній доказовий масив, оскільки відкриті джерела потребують ідентифікації, верифікації, збереження, джерельної критики та етичного використання відповідно до стандартів цифрових відкритих розслідувань. Особливо важливим є врахування політичного і безпекового контексту тимчасової окупації, де поведінка місцевих акторів формується під впливом страху, адміністративного тиску, цензури, примусової паспортизації, обмеження доступу до базових послуг та загрози репресій. Тому політичний аналіз OSINT-даних про колабораціонізм має поєднувати багатоканальну перевірку інформації з розмежуванням добровільної співпраці, вимушеної адаптації, адміністративного виживання та дій, здійснених під прямим або опосередкованим примусом.

Перспективи подальших досліджень полягають у дослідженні OSINT як інструменту політологічного аналізу колабораціонізму, що дозволяє перейти від фіксації окремих фактів взаємодії з окупаційними структурами до виявлення глибших механізмів політичної адаптації, примусу, лояльності та інституціоналізації окупаційного порядку; у розробленні типології OSINT-індикаторів колабораційної поведінки з урахуванням характеру участі місцевих акторів в окупаційних адміністраціях, псевдовибірчих процесах, пропагандистських практиках, освітній, гуманітарній, адміністративній та правоохоронній інфраструктурі окупаційного режиму; у формуванні критеріїв розмежування добровільної співпраці, вимушеної адаптації, адміністративного виживання, демонстративної лояльності та дій, здійснених під прямим або опосередкованим примусом; у поглибленні регіонально-порівняльного аналізу колабораційних практик на тимчасово окупованих територіях України з урахуванням тривалості окупації, інтенсивності репресивного контролю, конфігурації локальних еліт, рівня інституційного тиску та специфіки окупаційного врядування; у поєднанні OSINT із контент-аналізом окупаційних медіа, мережевим аналізом зв'язків між місцевими акторами та представниками окупаційної влади, картографуванням окупаційних інституцій і кейс-стаді окремих громад; у виробленні методології політичної інтерпретації відкритих цифрових даних, яка враховуватиме джерельну критику, багатоканальну верифікацію, безпековий контекст, режим інформаційного контролю та ризики хибної кваліфікації поведінки населення в умовах окупації.

Бібліографічний список:

1. Бандура Б. В., Марков М. М. Переслідування за колабораціонізм у світлі перехідного правосуддя та проблем реінтеграції окупованих територій. *Колабораціонізм на тимчасово окупованих територіях: проблеми правової оцінки, гарантування прав і свобод людини та реінтеграції територій*: матеріали наук.-практ. кругл. столу, м. Харків, 6 жовт. 2023 р. Одеса : Олді+, 2023. 150 с. С. 121-122. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d755d547-0073-442c-bda3-5858ade9f79a/content>
2. Зубченко О. С. Колабораціонізм на тимчасово окупованих територіях Півдня України: соціологічний аспект. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2022. № 3(55). С. 15–23. URL: [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2022.3\(55\).269530](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2022.3(55).269530)
3. Тома М. Г., Василюва О. В. Інструменти OSINT: фіксація воєнних злочинів в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 2. С. 905–909. URL: <https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/download/327973/317741/760684>
4. Чальцева О. М. Категорія «колабораціонізм» як багатокомпонентний наратив в умовах війни. *Політичне життя*. 2022. № 2. С. 56-60. URL: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2022.2.9>
5. Berkeley Protocol on Digital Open Source Investigations. New York ; Geneva : United Nations, 2022. 104 p. URL: https://www.ohchr.org/sites/default/files/2024-01/ОНCHR_BerkeleyProtocol.pdf
6. Bilous V. Open Source Intelligence for War Crime Documentation. *CEUR Workshop Proceedings*. 2024. Vol. 3654. URL: <https://ceur-ws.org/Vol-3654/short3.pdf>
7. Developing the Berkeley Protocol on Digital Open Source Investigations. *Human Rights Center, UC Berkeley*. URL: <https://humanrights.berkeley.edu/projects/developing-the-berkeley-protocol-on-digital-open-source-investigations/>
8. Europol sets up OSINT taskforce to support investigations into war crimes committed in Ukraine. *Europol*. 2023. URL: <https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/europol-sets-osint-taskforce-to-support-investigations-war-crimes-committed-in-ukraine>

9. Human rights situation during the Russian occupation of territory of Ukraine and its aftermath. *OHCHR*. URL: <https://www.ohchr.org/en/documents/country-reports/human-rights-situation-during-russian-occupation-territory-ukraine-and>
10. Justice and Accountability Unit: Methodology for Open Source Investigations. *Bellingcat ; Global Legal Action Network*. 2022. URL: <https://www.bellingcat.com/app/uploads/2022/12/JA-Manual-for-PUBLICATION.pdf>
11. OSINT and electronic evidence: legal requirements and practical application in criminal proceedings on war crimes in Ukraine. *Council of Europe Office in Ukraine*. 2026. URL: <https://www.coe.int/en/web/kyiv/-/osint-and-electronic-evidence-legal-requirements-and-practical-application-in-criminal-proceedings-on-war-crimes-in-ukraine>
12. OSINT for Ukraine. URL: <https://osintforukraine.com/>
13. Puzzling Pieces: OSINT and War Crime Accountability in Ukraine. *Royal United Services Institute*. 2024. URL: <https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/puzzling-pieces-osint-and-war-crime-accountability-ukraine>
14. Survival or crime: how Ukraine punishes collaborationism. *Центр прав людини «Зміна»*. URL: <https://zmina.ua/en/publication-en/survival-or-crime-how-ukraine-punishes-collaborationism/>

References:

1. Bandura B.V., Markov M.M. (2023). Peresliduvannya za kolaboratsionizm u svitli perekhidnoho pravosuddia ta problem reintehratsii okupovanykh terytorii. Kolaboratsionizm na tymchasovo okupovanykh terytoriiakh: problemy pravovoi otsinky, harantuvannya prav i svobod liudyny ta reintehratsii terytorii: materialy naukovo-praktychnoho kruhloho stolu, Kharkiv, 6 zhovtnia 2023 r. Odesa: Oldi+, P. 121–122. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d755d547-0073-442c-bda3-5858adc9f79a/content> [in Ukrainian].
2. Zubchenko O.S. (2022). Kolaboratsionizm na tymchasovo okupovanykh terytoriiakh Pivdnia Ukrainy: sotsiologichnyi aspekt. *Visnyk NTUU “KPI”. Politolohiia. Sotsiologhiia. Pravo*. No. 3(55). P. 15–23. URL: [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2022.3\(55\).269530](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2022.3(55).269530) [in Ukrainian].
3. Toma M.H., Vasylova O.V. (2025). Instrumenty OSINT: fiksatsiia voiennykh zlochyniv v Ukraini. *Analychno-porivnialne pravoznavstvo*. No. 2. P. 905–909. URL: <https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/download/327973/317741/760684> [in Ukrainian].
4. Chaltseva O.M. (2022). Katehoriia “kolaboratsionizm” yak bahatokomponentnyi naratyv v umovakh viiny. *Politychne zhyttia*. No. 2. P. 56–60. URL: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2022.2.9> [in Ukrainian].
5. Berkeley Protocol on Digital Open Source Investigations. (2022). New York; Geneva: United Nations. 104 p. URL: https://www.ohchr.org/sites/default/files/2024-01/OHCHR_BerkeleyProtocol.pdf [in English].
6. Bilous V. (2024). Open Source Intelligence for War Crime Documentation. *CEUR Workshop Proceedings*. Vol. 3654. URL: <https://ceur-ws.org/Vol-3654/short3.pdf> [in English].
7. Human Rights Center, UC Berkeley. Developing the Berkeley Protocol on Digital Open Source Investigations. URL: <https://humanrights.berkeley.edu/projects/developing-the-berkeley-protocol-on-digital-open-source-investigations/> [in English].
8. Europol. (2023). Europol Sets Up OSINT Taskforce to Support Investigations into War Crimes Committed in Ukraine. URL: <https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/europol-sets-osint-taskforce-to-support-investigations-war-crimes-committed-in-ukraine> [in English].
9. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. Human Rights Situation during the Russian Occupation of Territory of Ukraine and Its Aftermath. URL: <https://www.ohchr.org/en/documents/country-reports/human-rights-situation-during-russian-occupation-territory-ukraine-and> [in English].
10. Bellingcat; Global Legal Action Network. (2022). Justice and Accountability Unit: Methodology for Open Source Investigations. URL: <https://www.bellingcat.com/app/uploads/2022/12/JA-Manual-for-PUBLICATION.pdf> [in English].
11. Council of Europe Office in Ukraine. (2026). OSINT and Electronic Evidence: Legal Requirements and Practical Application in Criminal Proceedings on War Crimes in Ukraine. URL: <https://www.coe.int/en/web/kyiv/-/osint-and-electronic-evidence-legal-requirements-and-practical-application-in-criminal-proceedings-on-war-crimes-in-ukraine> [in English].
12. OSINT for Ukraine. URL: <https://osintforukraine.com/> [in English].
13. Royal United Services Institute. (2024). Puzzling Pieces: OSINT and War Crime Accountability in Ukraine. URL: <https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/puzzling-pieces-osint-and-war-crime-accountability-ukraine> [in English].
14. Human Rights Centre ZMINA. Survival or Crime: How Ukraine Punishes Collaborationism. URL: <https://zmina.ua/en/publication-en/survival-or-crime-how-ukraine-punishes-collaborationism/> [in English].

Polukhina A., Yurii V. OSINT as an instrument of political analysis of collaborationism in the temporarily occupied territories of Ukraine

The article examines OSINT as a tool of political analysis of collaborationism in the temporarily occupied territories of Ukraine. It substantiates that OSINT makes it possible to identify, document, and analyse open digital traces of collaborationist behaviour. The article emphasizes that, unlike a purely law-

enforcement approach, within political science analysis OSINT is considered not merely as a means of documenting individual facts, but as an instrument for revealing the mechanisms of political adaptation, coercion, loyalty, survival, and the institutionalization of the occupation order. Particular attention is paid to the methodological caution required when using OSINT in the study of collaborationism. Open-source data from temporarily occupied territories cannot be automatically interpreted as evidence of voluntary political support for the occupation authorities. Such sources are often produced under conditions of censorship, information control, propaganda, fear, administrative pressure, forced passportization, restricted access to basic services, and the threat of repression. Therefore, the appearance of an individual in the information field of occupation structures, or their participation in certain administrative or public practices, requires additional verification, contextual interpretation, and a clear distinction between voluntary cooperation, forced adaptation, administrative survival, demonstrative loyalty, and actions carried out under direct or indirect coercion. The article demonstrates that the analytical value of OSINT lies in its capacity to move beyond the recording of fragmented facts towards the identification of stable patterns of interaction between local actors and the occupation authorities. A methodologically grounded use of OSINT requires multi-channel verification of information, source criticism, cross-checking data against alternative sources, consideration of the political and security context of occupation, and ethical handling of open digital materials. It is concluded that OSINT can serve as an effective tool for the political analysis of collaborationism only on the condition that recorded interaction with occupation structures is not mechanically equated with conscious support for the occupation regime.

Keywords: *OSINT, methodological caution, political analysis, collaborationism, collaborationist activity, occupation authorities, temporarily occupied territories.*

DOI 10.31558/2519-2949.2026.2.10

УДК 321.7:321.64/.65:316.422

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-4040-4786>**Железков А. І., Національний університет «Одеська юридична академія»****КРИЗА «КЛАСИЧНОЇ ДЕМОКРАТІЇ»: НОВІ ВИКЛИКИ ТА ЖИТТЄЗДАТНІСТЬ**

Метою статті є аналіз сучасних проблем демократичних режимів, виклики, що постають в інформаційну епоху, а також висвітлення деграційних процесів політичної системи (поведінка еліт та суспільства). Стаття присвячена аналізу сучасної кризи класичних демократичних систем, зокрема в контексті перетворення в гібридний режим, що поєднують демократичні елементи з авторитарними. Представлені основні ознаки демократичних та гібридних режимів, зокрема відмінності у функціонуванні інститутів влади, механізмах прийняття рішень та рівні участі громадян у політичному процесі. Окрему увагу приділено проблемам, з якими стикаються демократичні режими в умовах інформаційної епохи, зокрема на вплив новітніх комунікаційних технологій на виборчі процеси та наслідки політичної поведінки громадян. Також розглянуто ключові проблеми, що виникають у відносинах між владою та суспільством, акцентовано увагу на зниженні довіри до інститутів демократії та посиленні поляризації суспільства, ролі медіа та соціальних мереж, які здатні впливати на політичну поведінку громадян, часто сприяючи маніпуляціям та дезінформації, що веде до зміни виборчої активності та політичних переконань. Розглядається феномен дій еліти та політичних партій у кризових обставинах для політичної системи та наслідки для окремих країн, які призводять до руйнування демократичних цінностей. В таких умовах частіше спостерігається ослаблення контрольних механізмів та інституційних обмежень влади. Стаття акцентує увагу на важливості підвищення політичної обізнаності громадян та реформи демократичних інститутів для адаптації до нових умов і викликів інформаційної епохи. В широкому сенсі через основні проблеми перед сучасними демократичними системами постає питання можливих шляхів подолання випробувань протягом часу задля збереження демократії.

Ключові слова: демократичний режим, вибори, політична система, еліта, політичні партії, суспільство, влада.

«Немає більш жорстокої тиранії, ніж та, що здійснюється під прикриттям законів і в ім'я справедливості».

*«Кожна людина, яка має владу схильна зловживати нею»
Шарль Монтеск'є.*

Постановка проблеми. На зламі XX–XXI століть розвиток політичного простору світу вийшов на ланку святкування перемоги демократії – від розпаду СРСР та повалення більшості авторитарних та тоталітарних режимів (третя хвиля демократизації) до стадії розквіту її демократичних цінностей. Провідні демократичні країни світу використовують свою основну перевагу відкритості діалогу та гнучкості і знаходження спільної мови в світовій політиці, задіють так звану «м'яку» силу для впливу та розповсюдження демократичних принципів здійснення влади. За останні роки під впливом внутрішніх чинників, зокрема таких як політично-соціальна напруженість, корумпованість еліти, надлишкова конкуренція між політичними партіями та акторами, боротьба еліт з використанням сучасних методів маніпуляції, що призводить до нестабільності в суспільстві та нездоровій атмосфері щодо встановлення фактів та істини, а також зовнішніх – боротьба з тероризмом та картелями, втручання інших держав, конфлікти, що викликають загальну нестабільність в регіоні, – приводить до переоцінки пріоритетів та захисту демократичних принципів і ладу суспільства вже на кордонах ближчих горизонтів.

Аналіз останніх досліджень. Серед вітчизняних науковців та дослідників, що аналізують окремі аспекти сучасних демократичних режимів та статус державних інститутів під час демократичного транзиту, особливості відносин влади та суспільства і їх ролі під час демократичного транзиту, можна назвати: Ю.М. Дзюбенко, Ю.В. Завгородня, Т. М. Краснопольська, О. Скрипник,

О.В. Тягло та інших. Серед відомих зарубіжних дослідників варто відзначити роботи таких науковців, як Ф. К. Шміттер, Г. О'Доннел, Й. Шумпетер.

Проте потребують комплексного висвітлення чинники загроз сучасним демократіям, пошук першопричин в історичному контексті на прикладах окремих держав з урахуванням особливостей соціально-політичного розвитку та перебігом подій. Також варто дослідити рівень залученості суспільства до виборів та формування поглядів відносно перебігу політичних подій та дій влади як в гібридних режимах, так і в більш стійких демократичних державах.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз сучасних проблем демократичних режимів, виклики, що постають в інформаційну епоху, а також висвітлення деграційних процесів політичної системи (поведінка еліт та суспільства). Вплив на подальший розвиток держави, розгляд особливостей функціонування атмосфери сучасних демократичних країн та з'ясування наявності альтернативних варіантів вирішення проблеми.

Більшість відомих дослідників: Л. Даймонд, Ю. Габермас, Г. О'Доннел, Ж-Ф. Ревель, Ф.К. Шміттер, Й. Шумпетер вже поставили питання проблематики розвитку демократії та пошуків можливих варіантів модернізації задля формування спроможності вистояти перед викликами часу. Насамперед розглядають два моменти в подібних обставинах. Перший із них стосується держав з минулим тоталітарними та авторитарними режимами – в багатьох пострадянських республіках залишається нагальна проблема демократизації, транзит не був завершений через втручання різних чинників, які призвели скоріше до інверсії зворотного відкату або перманентного коливання та невизначеності. В таких умовах, як вже було зазначено дослідниками, залишається в кращому випадку встановлення демократії зі значними вадами – тобто гібридного режиму (Азербайджан, Таджикистан, Вірменія, Грузія) або загальний процес зведення до авторитарного режиму з мінливим зовнішнім шаром демократії (Туркменістан, Узбекистан, Білорусь).

Інший випадок стається, коли в державі, в якій транзит пройшов доволі успішно і можливість для подальшого розвитку є лише питаннями часу та ефективності взаємодії в рівноправному діалозі влади та суспільства, але на заваді стає посилення різних квазі-груп, пропаганда ідеологій з сучасним присмаком (наприклад: неонацизм, рушійною силою якого стали політичні партії та організації, а саме партія «Золотий світанок» в Греції, розпущена в 2020 році, «Північний рух опору» – шведська партія яка розповсюджує свій вплив в північній Європі) так і розповсюдження лівих організацій неокомунізму та неосоціалізму (яскраво розповсюджені в більшості країнах Європи, Африки та Латинської Америки та має фінансову підтримку інвесторів та спроможність об'єднуватися в монолітні політичні партії). Для подібних організацій популістичні методи ведення політичної стратегії та створення скандалів і конфліктів в суспільстві є важливим фактором заохочення рекрутів [6].

Особливо слід звернути увагу на дії по посиленню конкурентоспроможності політичних партій рівномірно розподіленого спектру участі в політичному житті: залучення до вирішення важливих питань, мобілізація прихильників, проведення заходів. Але порушення такої системи через надлишковий популізм, використання технологій маніпуляцій перед виборцями, дезінформація, нагнітання паніки та використання стереотипних методів навіювання на конкурентів (навішування ярликів накшталт «барига», «спекулянт») та водночас створення хибного і навіть брехливого образу ідеального кандидата та групи партії. Прикладом можуть слугувати нинішній президент Парагваю Сантьяго Пенья, який балотувався як кандидат найбільшої партії «Колорадо» і отримав більшість голосів через тези своєї стратегії, які є дещо перебільшеними для сьогоднішніх реалій. Все це призводить точно що не до «останньої надії виборця», а це – звичайна боротьба між соціальною справедливістю та комерційним домінуванням і створенням монополій в очах електорату є типовим вибором та перебільшеним яскравою символізацією.

Нестабільні коливання між демократією та авторитаризмом, на думку С. Хантінгтона, є політичний колапс системи через недовіру суспільства та низький пріоритет встановлення прозорих принципів функціонування державних установ в очах самої еліти, а також закриття доступу громадських організацій до контролю за політичними процесами і захисту інтересів суспільства. Закритість еліти та порушення соціальних ліфтів приводить до низької якості виборчого процесу і стагнації – а це, в свою чергу, посилює скептицизм серед громадян. Традиціоналізм та багаторічна звичка до домінації окремих політичних партій та їх злиття з бюрократичними та військовими структурами є одним із компонентів слабкості демократичних перетворень та поглиблення періоду застою, за часовими рамками вони більш тривалі ніж авторитарний чи тоталітарний режими і є

зручними для пануючої еліти, яка вимушена розділяти необхідність демократизації реформ та бажанням повернення до минулого [4; 7].

В кризових обставинах політична система особливо вразлива, частково це стає приводом для перетворень та посиленню центральної влади і навіть до обмеження прав і свобод суспільства. Наприклад, президент Сальвадора Найб Армандо Букеле Ортес ввів план антитерористичної операції по всій країні, рівень злочинності в Сальвадорі був одним із найбільших в регіоні та став причиною небезпеки для суспільства, що впливало на імідж держави на міжнародній арені. За період 2019-2022 років були здійснені ефективні заходи щодо рекордного зменшення злочинних угруповань та їх впливу. З іншого боку, це призвело до автономізації військово-поліцейських сил та контролю над суспільством, який є теж порушенням прав, надлишковий процес перетворився в тотальний контроль поліції у всіх регіонах держави, несправедливі арешти та затримання теж викликають занепокоєння у правозахисних організацій. Подібна ситуація сталася в Перу, після масових мітингів у 2022 році парламент оголосив про імпічмент президента Педро Кастільо, який був звинувачений у корупції, спробі узурпувати владу та інші тяжких звинуваченнях. Була проведена присяга Віце-президентки Булуарте, яка є чинним президентом держави, але загальні наявні проблеми не були вирішені. Акції протестів продовжувалися і серед вимог наголошувалося на потребі кардинальної зміни політичної еліти, кадрової чистки політичної еліти – відставки нової президентки Булуарте та уряду Луїса Альєрто Отароли Пеньяранда як основних обвинувачених в різанині в містах Аякучо та Хуліаке (було вбито та поранено більше 150 громадян) – злочині, який був реакцією влади на масові протести.

Актуальною проблемою для держав, що знаходяться на етапі транзиту, є велика соціально-економічна нерівність, як чинник вона стає своєрідним мостом для зауважень або прірвою непорозуміння, в останньому випадку це веде до апатії та недовіри і навіть параної виборця, який вважає що йому всі брешуть і нічого ніколи не зміниться. Л. Даймонд зауважив, що першопричиною можуть слугувати: ефективність пануючої еліти реагувати на кризові обставини, запити суспільства та провадження в нормативно-правову базу необхідних для збереження підтримки та зацікавленості суспільства норм. Якщо демократія неефективна – вона втрачає привабливість і це стає широким полем для маніпуляції різними групами та політичними акторами – спекуляцій політичного характеру. В таких умовах дуже важко утримувати баланс багатопартійності та чесної конкуренції, як один із важливих чинників запобігання випадку використання політичного допінгу та інших методів сірої зони [1; 3].

Зазвичай це стосується нестійких демократичних режимів, яким притаманні ознаки байдужості влади до проблем суспільства, високий рівень корупції та неформальних особистих відносин між урядовцями. Яскравим прикладом слугує Болівія останніх десятиліть ХХ ст. – початку ХХІ ст. після коливань між переворотами, здійсненими генералом Уго Бансера та штучними урядами після перевороту генералів Давида Паділья та Луїсом Месой Тахеда, який в свою чергу був скасований масовими виступами населення. Проте через втручання впливового генерала Вільдосо Кальдерона процес передачі влади цивільному уряду уповільнився: впродовж цього часу змінилося щонайменше шість президентів допоки в 1986 році за допомогою колишніх президентів та впливових зв'язків до влади не прийшов Хайме Пас Самора. Через корупційні скандали та недовіру конгресу президентство Самори було мало ефективним. Кульмінацією стали вибори 1997 року, коли до влади прийшов колишній диктатор Уго Бансер. манливо пообіцявши провести демократичні реформи, але діяв «надійними старими методами» встановивши нову диктатуру, яка була повалена в 2001 році.

В цілому стабілізація ситуації в Болівії відбулася після 2010-их років пройшовши шлях сутичок та страйків, зміни трьох президентів та автономію поліцейських структур.

Зовсім інша ситуація складається в стабільних демократіях. Зокрема, в Німеччині явка громадян на виборах за останні роки зросла до 82 відсотків під час дострокових виборів до Бундестагу в 2025 році. Перемогу здобуло коаліційне об'єднання політичних партій «Християнсько-демократичного союзу» та «Християнсько-соціалістичної союзу». Під час парламентських виборів в Нідерландах 2023 року явка громадян склала майже 79 відсотків. переможцями стали декілька політичних партій: «Партія свободи», об'єднання «Зелені-ліві» та «Партія праці», «Народна партія за свободу і демократію». В результаті був сформований новий уряд на чолі з прем'єр міністром Діком Скофом. Протилежна ситуація помітна у Великобританії: під час парламентських виборів 2024 року, явка була одна з найнижчих за історії – 57 відсотків; перемогу здобула «Лейбористська партія» на чолі з Кіром Стармером, зберігши свої провідні позиції в Уельсі і вийшовши вперед в Шотландії. Консерватори отримали 18 процентів, їх підтримка значно знизилася. В Іспанії на парламентських виборах 2023

року явка виборців не перевищила 50 відсотків, перемогли опозиційні сили «Народна партія» та їх союзники з партії «Vox», в той час як «Соціалістична робітничка партія» на чолі з генеральним секретарем – діючим прем'єр-міністром Педро Санчесом Перес-Кастехоном хоча і отримала значну підтримку, але зайняла друге місце. Враховуючи провал на місцевих виборах напередодні, а також очікуючи коаліційне об'єднання «Народної партії» та «Vox» стає передбачуваним ще більше послаблення впливу «Соціалістичної робітничої партії» в Генеральних Кортесах.

Парламентські вибори в Україні 2019 року теж характеризуються слабкою явкою виборців – не більше 45 відсотків, перемогу здобула партія «Слуга народа» з результатом 43 проценти підтримки виборців, за нею йшли «Опозиційна платформа – за життя» - 13 відсотків, партії «Європейська солідарність» та «Батьківщина» по 8 відсотків та партія «Голос» - 5%).

Таким чином, можна побачити на прикладах розвинутих Європейських держав різницю в участі у політичному житті, а також задатися питанням наслідків обраних партій при владі, враховуючи особливості і тонкощі минулих виборів. Попри урочистості переможних політичних партій на наведених прикладах, і особливо в Україні не вселяє надію на бажання та схвалення суспільством дій переможців в ситуації, коли половина громадян не брала участі у виборах.

Соціолог З. Бауман вказує, що в таких умовах спадає рівень масового сприйняття відповідальності громадянина та єдності громадянського суспільства та нездатністю громадських організацій до самоствердження та захисту прав і свобод.

Неспроможність в умовах інформаційного суспільства впливати на соціально-політичні події та становище в державі, посилення методів інформаційної пропаганди через Інтернет та месенджери породжують сумніви щодо чистоти інформаційного потоку, який надходять до суспільства і є в більшості випадків абсолютно протилежний один одному.

Таким чином, просвітницька догма демократії про силу людського розуму та здатність людини бути ідеальним лідером – творцем цивілізації в реальному житті дуже рідко проявляється на практиці реалізації політичної влади та поведінки самої еліти, яка відмежовується від загальноприйнятих стандартів передбачених демократією, лібералізмом, загальною рівністю в правах [2; 5]. Як наслідок, державні інститути самі по собі є дискредитованими. Через таку ситуацію страждає комунікація між владою і суспільством та відбувається трансформація ролі громадських організацій, які на пряму залежать від влади або від представників тієї чи іншої політичної партії. Так, «Інституційна-революційна партія» Мексики, заснована ще фактичним правителем держави Плутарко Еліасом Кальесом змогла утримувати владу протягом 70 років. Президент Ласора Карденас провів модернізацію країни та реформу апарату партії, навіть після відставки залишився і допомагав наступнику в якості головнокомандувача армії та одночасно був одним із лідерів цієї партії. Навіть після 2000 року партія утримує владу в більшості штатів, під час виборів до громад місцевого самоврядування її представники домінували в місцевих рада багатьох міст держави. Зазвичай це стосується нестійких демократичних режимів, яким притаманні ознаки байдужості влади до проблем суспільства, високий рівень корупції та неформальних особистих відносин між урядовцями.

В даному прикладі це призводить до дестабілізації та руйнуванні державного апарату через посилення монополізації влади та бажання утримати владу в своїх руках всіма можливими методами. Особливо це характерно в кадровій площині – вірність та відданість також особливі зобов'язання мають більше важелів ніж компетентність та професіоналізм. Суспільство, в широкому сенсі, стискалося з цим і в історії імперій від диктаторів та тріумвіратів стародавнього Риму до ХХ ст. (прикладом є СРСР). Таким чином жодний політичний режим незастрахований від «саботажу» зсередини через відсутність прозорості та накопичення страху і невизначеності у самої еліти [9; 10].

Якщо взяти до уваги відому теорію елітарної демократії економіста та соціолога Й. Шумпетера в тому, що саме конкурентоспроможність політичних партій та лідерів є основою демократії і забезпечує організаційно-правові заходи в державному управлінні, роль громадян звужується лише до участі у виборах і безперечної лояльності до їх, що з іншого боку полегшить функціональність правлячої еліти. Правляча еліта існує у всіх державах. Вона обирається шляхом виборів з осередку політичних партій, зміна еліти відбувається ланково: від зміни президента та уряду до регіональних і районних керівників. Але навіть в таких випадках передбачається, що поповнення можновладців та вибір громадян можливий з середовища талановитих професіоналів практично неможливо в умовах існування вище зазначених проблем і напруги у відносинах суспільства і влади. Попри те ці реалії все одно залишаються єдиним способом утримуватися в рамках демократичної площини, адже інші альтернативи вже є недемократичними [8].

З іншої сторони треба пам'ятати позиції видатних дослідників Г. Моска та В. Парето, що не одна еліта в суспільстві не стане добровільно віддавати свої повноваження і поступатися позиціями впливу на порядок і функціонування системи, як результат відбуваються перевороти, заколоти і революції – така своєрідна «компенсація» яка відновлює рівновагу в державах.

Саме в таких обставинах існує більшість демократій світу, що розвиваються. В наведених у статті прикладах держав процес демократизації розглянуто крізь призму соціально-економічних, політичних, історичних та культурних чинників, все одно це є демократія, проте в стилі цих країн. Це найкращий з можливих для них варіантів в наявних умовах.

Але можливий і інший варіант розвитку, якщо країна, що розвивається, демонструє прагнення до покращення умов життя суспільства через призму демократичних реформ. Взірцем для цього є Коста-Ріка яка стала своєрідним «малим дивом» Центральної Америки, фундаментом слугували реформи, проведені президентом Хосе Фігуересом Феррерой, які включали соціальний захист населення, покращення освіти і медицини та заклали основу демократичних змін та розвитку політичних партій. Президент Абель Пачеко де ла Еспріелья провів активну кампанію боротьби з корупцією серед еліти, Законодавча асамблея стала контролювати статті витрат бюджету. За період президентства Луїса Гільермо Соліса Рівера та його наступника Карлоса Альварадо Кесада країна стала однією із провідних економік регіону. Такий позитивний поштовх є унікальним в порівнянні з іншими державами, слід зауважити декілька основних аспектів – відмова від армії (за часів Хосе Феррера в 1948 році), високий рівень впливу політичних партій проте без наявного домінування однієї з них та провокації на внутрішні конфлікти. В законодавчій асамблеї представлено 6 політичних партій: з 57 місць найбільший результат у партії «Національного визволення Коста-Ріки» яка займає лише 19 місць в парламенті, це дає змогу іншим партіям домовлятися задля створення об'єднаної коаліції. Зважаючи на це цікавим фактом є те, що Коста-Ріка – президентська республіка але з широкими повноваженнями Законодавчої асамблеї, яка контролює дії уряду, комітети займаються профільними напрямками політики. Виборча система заснована на пропорційному представництві, процес виборів та організаційні моменти контролює Верховний трибунал. Гарантом незалежності останнього слугує те, що його члени теж обираються на дев'ять років.

Слід зауважити про стратегічну правильну антикомуністичну позицію під час Холодної війни, якої дотримувалися політичні лідери Коста-Ріки та встановлення довірливих відносин з США і Мексикою, що вберегло від окупації з боку Нікарагуа. Також важлива роль належить якісній дипломатії, яка стала гарантією безпеки від інших прокомуністично налаштованих держав регіону.

У цілому атрибути демократичного ладу, навіть попри їх вразливість, є все ж характерними рисами існування суспільства. Неможливо передбачити поведінку суспільства, уряду, парламенту, політичних партій в політичній системі. Більшість дослідників розуміє кризове глобальне становище сучасної демократії. Питання стоїть в проблематиці модернізації або пошуку нового ладу здійснення та функціонування влади і життя суспільства і держави в цілому. Зокрема можна уявити різні варіації: одна з них – зменшення представницької площини, прямої залученості громадян у формі рад, колегій для вирішення, наприклад, місцевих питань які сумою голосів будуть впливати на загальнодержавні обставини, формуючи зі своїх представників вищий колегіальний орган. Формується своєрідна колегіальна-плеблісцитарна демократія модифікованого типу, яка можливо зменшить комерційно-рекламний характер подібно продажу, який використовують кандидати або партії в передвиборчих кампаніях. Серед дослідників, зокрема Ю. Габермас та Л. Дзолло, вже формується подібне бачення та інші альтернативи.

В сучасності через розгалуження інформаційних потоків та наявність бажання з боку політичних партій контролювати їх через боротьбу викликає імплементацією маріонеткових ЗМІ та громадських організацій, які ідуть за вказаним сценарієм реалізації та поширення впливу. Така точка зору можливо і є параноїчною, але, як стверджують наявні приклади, все частіше переслідування політичних опонентів, закриття опозиційних ЗМІ, тиск на інтелігенцію, створення штучних скандалів – все це веде до невпевненості в громадян в своєму майбутньому та розуміння ними, що «всебічний спектакль божевільних театральних труп» не скінчиться і з зали вийти вони не зможуть. Еволюція в часі розвитку людства в формуванні та наданні суспільству наукового, публіцистичного, духовного продукту прослідковується від філософа з папірусом, єпископа в руках з Біблією, письменника з книгою та дослідника зі статтею, революціонера за гаслами та урядовця з прокламаціями – до адміністратора групи телеграм-каналу або чату зі смартфоном в руках. Чи відповідає цей розвиток загальному благу для людства і до яких наслідків призведе – можемо дізнатися коли продовжиться асоціативний ряд.

Бібліографічний список:

1. Даймонд Л. Три парадокси демократії. Демократія : антологія / упоряд. О. Проценко. Київ : Смолоскип, 2005. С. 92–104.
2. Дзюбенко Ю. М. Демократичні та авторитарні тенденції у країнах Близького Сходу і Північної Африки. *Політичне життя*. 2016. № 4. С. 6–12. URL: <https://jpl.donnu.edu.ua/article/view/3087>
3. Дзюбенко Ю. М. Основні загрози демократичним змінам у сучасних умовах. *Гілея: науковий вісник*. 2015. Вип. 101. С. 424–426. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2015_101_114
4. Завгородня Ю. В. Деструкція політичної влади як наслідок конфлікту в транзитному суспільстві. *Актуальні проблеми політики*. 2018. Вип. 62. С. 174–182. URL: https://app.nuoua.od.ua/archive/62_2018/62-2018.pdf
5. Скрипник О. Ефективність влади після виборів. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2010. Вип. 6. С. 332–341. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001118754>
6. Тягло О. В. Теорія і практика демократичної держави: рефлексії Карла Поппера. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2009. № 3. С. 117–131.
7. Шміттер Ф. К. Більш ліберальна, доліберальна чи постліберальна? Демократія : антологія / упоряд. О. Проценко. Київ : Смолоскип, 2005. С. 207–214.
8. Шумпетер Й. А. Капіталізм, соціалізм і демократія / пер. з англ. В. Ружицького, П. Таразука ; Ін-т держ. упр. та місц. самоврядування при Каб. Міністрів України. Київ : Основи, 1995. 527 с.
9. Krasnopolska T. M. Informal destructive policy practices as a factor of influence on democratic political transit. *Democratic Transit in Terms of Security and Development: Ukrainian and Foreign Experience* / ed. by L. I. Kormych. Lviv–Toruń : Liha-Pres, 2019. P. 41–66. URL: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-158-2/41-66>
10. O'Donnell G. The Perpetual Crises of Democracy. *Journal of Democracy*. 2007. Vol. 8, № 1. P. 5–11. URL: <https://doi.org/10.1353/jod.2007.0012>

References:

1. Daimond L. (2005). Try paradoksy demokratii. *Demokratiia: antolohiia / upor. O. Protsenko*. K.: Smoloskyp. S. 92-104. [in Ukrainian].
2. Dziubenko Yu. M. (2016). Demokratychni ta avtorytarni tendentsii u krainakh Blyzkooho Skhodu i Pivnichnoi Afryky. *Politychne zhyttia*. № 4. S. 6-12. URL: <https://jpl.donnu.edu.ua/article/view/3087> [in Ukrainian].
3. Osnovni zahrovy demokratychnym zminam u suchasnykh umovakh. *Hileia: naukovyi visnyk*. Vyp. 101. S. 424-426. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2015_101_114 [in Ukrainian].
4. Zavhorodnia Yu. V. (2018). Destruktsiia politychnoi vlady, yak naslidok konfliktu v tranzytному suspilstvi. *Aktualni problemy polityky*. Vyp. 62. S. 174-182. URL: https://app.nuoua.od.ua/archive/62_2018/62-2018.pdf [in Ukrainian].
5. Skrypnyk O. (2010). Efektyvnist vlady pislia vyboriv. *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy*. Vyp. 6. S. 332-341 URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001118754> [in Ukrainian].
6. Tiahlo O. V. (2009). Teoriia i praktyka demokratychnoi derzhavy: refleksii Karla Poppera. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. № 3. S. 117-131. [in Ukrainian].
7. Shmitter F. K. (2005). Bilsh liberalna, doliberalna chy postliberalna? *Demokratiia : antolohiia / upor. O. Protsenko*. K.: Smoloskyp. S. 207-214. [in Ukrainian].
8. Shumpeter Y. A. (1995). Kapitalizm sotsializm i demokratiia / pereklad z anhl. Ruzhytskyi V., Tarazuk P.; Instytut derzhavnoho upravlinnia ta mistsevoho samovriaduvannia pry Kabineti Ministriv Ukrainy. Kyiv: Osnovy. 527 s. [in Ukrainian].
9. Krasnopolska T. M. (2019). Informal destructive policy practices as a factor of influence on democratic political transit. *Democratic transit in terms of security and development: Ukrainian and foreign experience* / ed. by L.I. Kormych. Lviv-Toruń: Liha-Pres. P. 41-66. DOI: 10.36059/978-966-397-158-2/41-66 .
10. O'Donnell G. The perpetual crises of democracy. *Journal of Democracy*. 2007. Vol. 8. № 1. P. 5-11. DOI: 10.1353/jod.2007.0012 .

Zhelezkov A. The crisis of «classical democracy»: new challenges and viability

The article is devoted to the analysis of the modern crisis of classical democratic systems, in particular in the context of the transformation into a hybrid regime that combines democratic and authoritarian elements. The main features of democratic and hybrid regimes are presented, in particular, differences in the functioning of government institutions, decision-making mechanisms and the level of citizen participation in the political process. Special attention is paid to the problems faced by democratic regimes in the information age, in particular, the impact of new communication technologies on electoral processes and the consequences of citizens' political behavior. Key problems arising in relations between government and society are also considered, with an emphasis on the decline in trust in democratic institutions and the

strengthening of societal polarization, the role of media and social networks, which are able to influence the political behavior of citizens, often contributing to manipulation and disinformation, which leads to changes in electoral activity and political beliefs. The phenomenon of elite and political party actions in crisis situations for the political system and the consequences for individual countries that lead to the destruction of democratic values are considered. In such conditions, the weakening of control mechanisms and institutional restrictions on power is more often observed. The article focuses on the importance of increasing political awareness of citizens and reforming democratic institutions to adapt to new conditions and challenges of the information age. In a broad sense, due to the main problems facing modern democratic systems, the question of possible ways to overcome challenges over time in order to preserve democracy arises.

Keywords: *democratic regime, elections, political system, elite, political parties, society, power.*

DOI 10.31558/2519-2949.2026.2.11

УДК 321.01:316.485.6]:347.965.42

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-2762-1753>

Лобода Д. О., Донецький національний університет імені Василя Стуса

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ІНСТИТУТУ ПОЛІТИЧНОЇ МЕДІАЦІЇ

Мета статті полягає у концептуалізації політичної медіації як самостійного інституту політичної системи через призму поліваріантної методології. У статті концептуалізовано політичну медіацію як самостійний інститут на макрорівні внутрішньої політики. Доведено, що домінуючий у сучасному дискурсі розгляд медіації виключно як прикладної правової процедури або інструменту адміністративного управління нівелює її макрополітичний потенціал. У роботі здійснено теоретичний аналіз інституціоналізації політичної медіації через синтез класичних політологічних та макросоціологічних концепцій. Спираючись на класичну демаркацію сфер управління «policy» та боротьби за владу «politics», а також на фундаментальні принципи неоінституціональної теорії, пояснено мотивацію політичних акторів до консенсусу в процесі вирішення проблемних питань. Показано, що перехід від силового протистояння до переговорів зумовлений раціональним прагненням мінімізувати трансакційні витрати, завдяки чому ситуативні компроміси еліт кристалізуються у сталі «правила гри». На основі синтезу класичного структурного функціоналізму та соціології конфлікту виокремлено три базові макрополітичні функції цього інституту: функція «запобіжного клапана» для захисту системи від руйнування, функція нормативної інтеграції (легітимації) та гармонізація для забезпечення соціальної стійкості. Зроблено висновок, що в реаліях сучасної України інституціоналізація політичної медіації виступає стратегічним механізмом консолідації нації в умовах збройної агресії та ключовим «комунікаційним містком» для безконфліктної повоєнної відбудови, стабілізації системи та підвищення її адаптивності та стійкості. Запропонована у статті теоретична модель не лише переосмислює природу цього політичного явища, а й відкриває широкі перспективи для подальших емпіричних досліджень та порівняльного аналізу практик політичної медіації у стабільних та нестабільних політичних системах.

Ключові слова: медіація, політична медіація, консенсус, Україна, політична система, внутрішня політика, трансформація, актори, публічна політика, публічний простір.

Постановка проблеми. В демократичних, а також зокрема і в транзитних, перехідних та гібридних режимах, в умовах макрополітичних криз та екзистенційних загроз традиційні лінійні методи вирішення внутрішньополітичних конфліктів часто демонструють свою конфронтаційну природу. Ключового значення тут набуває політична медіація та її консенсусна природа. Однак її практичне застосування гальмується відсутністю належного наукового обґрунтування процесу її інституціоналізації: у науковому дискурсі вона досі розглядається переважно як допоміжна юридична процедура задля вирішення спорів або інструмент публічного управління. Таке звужене розуміння нівелює макрополітичну природу явища та залишає відкритим питання: як саме ситуативні домовленості ворогуючих суб'єктів здатні трансформуватися у сталий інститут збереження системи у стабільності.

Мета статті полягає у концептуалізації політичної медіації як самостійного інституту політичної системи через призму поліваріантної методології. Досягнення цієї мети передбачає демаркацію макрополітичної медіації від правових та адміністративних процедур, пояснення мотивації еліт до консенсусу крізь призму неоінституціоналізму, а також окреслення базових функцій цього інституту для виживання та стабілізації політичної системи.

Ступінь наукової розробки проблеми. Проблематика медіації характеризується значним рівнем міждисциплінарної уваги, проте залишається концептуально фрагментованою. Правовий та адміністративний виміри медіації ґрунтовно розкриті у працях Дж. Берковітча, С. Подзіби, К. Анселла, а також українських дослідників Є. Бородіна, С. Герасимчук, Ю. Рак та ін. Фундаментальні засади природи політичного конфлікту та інституційної динаміки закладені в класичних теоріях Р. Дарендорфа, Л. Козера, Т. Парсонса, Д. Норта та Е. Остром. Безпосередньо

політичний вимір посередництва активно розробляється в сучасному українському дискурсі через призму дискурсивних практик та гармонізації відносин (В. Мазур, В. Полянська, М. Калашлінська, К. Примаков). Попри значний масив досліджень, у сучасній політичній науці залишається прогалина щодо синтезу цих підходів: досі бракує комплексного обґрунтування політичної медіації саме як самостійного макрополітичного інституту, а не просто ситуативної переговорної технології, з визначенням його чіткої структурно-функціональної архітектури.

Виклад основного матеріалу. У сучасному науковому дискурсі поняття «медіація» постає як складне міждисциплінарне явище, що неминуче призводить до проблеми термінологічної ентропії, розмиття концептуальних меж та відсутності загальноприйнятої дефініції [32, с. 34; 33, с. 341-342]. Етимологічно термін походить від латинських слів *mediare* (бути посередині) та *mediatio* (посередництво), що історично вказує на його процесуальну природу [1, с. 158; 10, с. 15; 16, с. 269]. Попри розбіжності у визначеннях, дослідники погоджуються щодо базового процедурного ядра: медіація є добровільною, конфіденційною та структурованою процедурою, де неупереджена третя сторона сприяє досягненню взаємоприйнятної угоди шляхом переговорів [4, с. 31]. Однак, щойно медіація виходить за межі загальної теорії, представники різних дисциплін починають трактувати її виключно через призму власного предмета, що концептуально звужує її потенціал.

Домінуючим напрямом дослідження поняття медіації в сучасній науці виступає правова парадигма, у межах якої медіація розглядається переважно як допоміжна юридична процедура та класичний елемент системи альтернативного вирішення спорів. В українському та західному правознавстві вона трактується як позасудовий механізм, створений для врегулювання приватних чи адміністративних суперечок і розвантаження судової системи [6, с. 187-188; 42, с. 286; 43, с. 345; 51, с. 15-16; 54]. Головним акцентом тут є суворона нейтральність медіатора та процедурність взаємодії, тому підхід залишається обмеженим рамками юридичних процедур та приватних інтересів.

Іншим вектором дослідження медіації стала менеджеріальна парадигма, яка надає можливість розглянути медіацію через призму управлінської моделі. У класичній західній традиції цей напрям формувався навколо теорії та практики прийняття рішень, де-факто імплементуючи ефективні корпоративні моделі управління у державний сектор. У цьому дискурсі використовується концепт «медіації публічної політики», який розглядається як механізм гармонізації відносин між державою та суспільством, а також як технологія залучення стейкхолдерів до консенсусного будівництва [3, с. 11-12; 4, с. 47; 5, с. 607; 41, с. 346; 50, с. 22-23]. У цьому контексті українські науковці концептуалізують медіацію як своєрідний комунікативний канал який може забезпечити консенсусні практики в публічному полі політики. Зазначається, що інституціоналізація медіації в публічному управлінні дозволяє трансформувати суспільні запити в ефективні управлінські рішення, знімаючи соціальну напругу та підвищуючи довіру до влади в межах чинної системи [7, с. 164; 13, с. 47; 18, с. 106-107; 26 с. 31]. Крім того, у межах режимів спільного врядування медіація перетворюється на важливу навичку для створення інституційного потенціалу та координації суспільних інтересів [38, с. 26].

Зрештою, саме політологічний підхід виводить поняття медіації найближче до, потрібного нам, макрополітичного виміру. В українському дискурсі політична медіація визначається переважно як дискурсивна практика та горизонтальна технологія для примирення партій чи гілок влади, що борються за ресурси [16, с. 271; 21, с. 125-126; 22, с. 20-21; 24, с. 198-199]. Водночас у західній політологічній традиції роль посередника суттєво розширюється: впливові інституції, майданчики чи лідери розглядаються як макро-актори з власною суб'єктністю. Вони використовують наявні ресурси та важелі впливу, але не для тиску на сторони, а для імплементації норм у фундаментальні політичні домовленості [33, с. 345; 39, с. 321-322; 41, с. 345-346]. Органічним доповненням цього політологічного бачення є здобутки суміжних дисциплін. Зокрема, хоча «модель політичної медіації» була концептуалізована Е. Аментом в межах західної соціології суспільних рухів, вона суттєво розширює розуміння інституційного посередництва. Ця теорія доводить, що медіативну функцію здатні виконувати не лише конкретні актори, а й сама архітектура системи [29, с. 456; 30, с. 312].

Аналіз зазначених підходів дозволяє зробити чіткий висновок: розгляд медіації виключно через правову або адміністративну оптику суттєво розмиває її сутність і вичерпує себе, коли йдеться про макрополітичні кризи. Правовий підхід не працює в площині великої політики, оскільки він передбачає існування вищого, беззаперечного авторитету, наприклад, суду чи закону, якому

підпорядковуються сторони, що є неможливим у конфліктах кризового характеру. З іншого боку, адміністративний підхід орієнтований на ефективне управління та пошук оптимальних рішень, проте він ігнорує жорстку природу боротьби за саму владу. Відтак, коли конфлікт торкається основ державного ладу, розподілу владних повноважень чи легітимності правлячих еліт, процедурних та управлінських механізмів стає недостатньо. Це зумовлює наукову необхідність концептуалізації політичної медіації не як ситуативної допоміжної процедури, а як повноцінного та самостійного макрополітичного інституту.

Концептуалізація політичної медіації як самостійного інституту неможлива без подолання термінологічної пастки, характерної для вітчизняного наукового дискурсу. В українській мові широке розмаїття смислових відтінків влади та управління позначається одним універсальним словом – «політика» [28, с. 8-9]. Це призводить до хибного ототожнення управлінських процедур із політичним дискурсом. Для вирішення цієї проблеми та демаркації посередницьких практик дослідники спираються на класичну англійську політологічну традицію, яка чітко розмежовує сфери «*policy*» та «*politics*».

Сфера «*policy*» (публічна політика або публічне управління) розглядається як своєрідна «статика» політичного світу, адже вона пов'язана з повсякденною управлінською практикою урядовців, формуванням планів та цільових програм [24, с. 199; 25, с. 271]. Конфлікти у сфері *policy* це переважно технічні дискусії в межах «полісі-підсистем» про те, як найефективніше вирішити ту чи іншу проблему та який інструмент краще спрацює для суспільства [47, с. 23-24]. Оскільки пріоритетом тут є добробут громади та пошук ефективних управлінських рішень, оптимальним інструментом узгодження інтересів між владою, бізнесом і громадянами виступає публічна медіація – структурований процес переговорів, орієнтований на консенсус [24, с. 201].

Натомість сфера «*politics*» функціонує за абсолютно іншими законами – це сфера безперервного політичного процесу, що охоплює взаємовідносини соціальних груп та індивідів з приводу використання інститутів влади для реалізації власних інтересів, конкуренцію ідеологій та безпосередню боротьбу за доступ до владних ресурсів [24, с. 199-200; 25, с. 271].

Глибинну природу конфліктів у цій сфері добре розкриває структурна теорія конфлікту Ральфа Дарендорфа – відкидаючи зведення конфліктів виключно до економічних факторів, Дарендорф доводить, що основою будь-якого політичного зіткнення є нерівний розподіл влади та авторитету [37 с. 165-170]. Сутність макрополітичного конфлікту полягає у боротьбі за легітимність владних відносин: правляча група намагається зберегти статус-кво, тоді як підпорядкована прагне змінити розподіл влади на свою користь. У цій сфері актори ведуть жорстку структурну боротьбу за те, хто матиме легітимне право ухвалювати рішення. За Дарендорфом, такий конфлікт завжди стосується розподілу влади, а його безпосередньою метою є «повна або часткова перемога» [37, с. 176].

В українських реаліях такі екзистенційні конфлікти набувають багатовимірних форм і розгортаються навколо розподілу ресурсів і привілеїв, а також спроб владних еліт змінити інституційні параметри та «правила гри» під себе, що є особливо конфліктогенним фактором для перехідних суспільств [28, с. 61-62; 20, с. 88]. Окрім ідеологічних доктрин, ці конфлікти часто охоплюють протистояння між центром та місцевим самоврядуванням у процесі/результаті децентралізації [2, с. 10; 4, с. 154; 17], а також найжорсткішу міжінституційну конкуренцію всередині самих еліт – між гілками влади, парламентом і президентом, політичними фракціями та лідерами [12, с. 12-14; 19, с. 67].

Попередній аналіз сфер *policy* та *politics* від К. Примакова дозволяє нам зробити фундаментальний концептуальний висновок [24; 25]. Коли конфлікт виникає щодо того, як краще управляти, держава може застосувати публічну медіацію як адміністративну процедуру. Однак, коли конфлікт розгортається щодо того, за якими правилами буде розподілятися влада і хто матиме статус управлінця, звичайні управлінські рішення стають безсилими. Конфлікти у сфері *politics* часто мають екзистенційний/кризовий характер для їх учасників, адже програш тут часто означає політичне знищення. Саме тому для врегулювання таких суперечностей необхідна політична медіація – не як допоміжна процедура пошуку рішень, а як самостійний політичний інститут, здатний перевести деструктивну боротьбу за владу у легітимне інституційне русло.

Концептуально, з точки зору теорії раціонального вибору та класичної конфліктології, перехід до переговорів не є наслідком раптового політичного альтруїзму, а виступає результатом прагматичного розрахунку витрат і вигод. Як засвідчує аналіз західного наукового дискурсу, актори сідають за стіл

переговорів тоді, коли конфлікт потрапляє у стан «болючого тупика» – ситуації, за якої витрати на продовження боротьби (людські, фінансові, репутаційні) починають критично перевищувати потенційні вигоди від абсолютної перемоги [32, с. 43; 33, с. 346]. Усвідомлення взаємозалежності та неможливості нав'язати одностороннє рішення створює своєрідний баланс, який утримує конфліктуючі сторони в переговорному полі та стимулює їх до колаборативного врядування [31, с. 553]. Спираючись на ідеї Л. Козера, відкритий політичний конфлікт слід розглядати як своєрідний тест на міцність, або ж інструмент з'ясування реального розподілу сил. Коли точка рівноваги досягнута, а межі ресурсів усвідомлені, медіація стає єдиним раціональним вибором для фіксації нового статус-кво, оскільки подальша ескалація втрачає будь-який політичний та економічний сенс [36, с. 136].

Наступним концептуальним кроком є пояснення того, як разовий вимушений компроміс трансформується у сталий політичний інститут через призму неінституціональної парадигми. Теорія раціонального вибору (далі ТРВ) пояснює це прагненням сторін банально заощадити власні ресурси. За Д. Норттом, кожна ситуативна політична взаємодія супроводжується колосальними витратами на пошук інформації, ведення переговорів, гарантування безпеки, контроль угод, тощо. Щоб не витрачати ресурси на узгодження умов базового виживання щоразу заново, непримиренні сторони змушені виробляти «робочі правила», які згодом формалізуються і кристалізуються у жорсткі інституційні рамки – закони та конституційні норми [46, с. 42, 48-49].

У цьому контексті раціональні неінституціоналісти розглядають інститути не просто як формальні приписи, а як самопідтримувані системи очікувань. Як доводять А. Грейф та К. Кінгстон, переговорний майданчик остаточно перетворюється на інститут медіації тоді, коли між елітами формується стійке колективне очікування: дотримання правил є взаємним, а порушення угоди (навіть найвпливовішим гравцем) призведе до гарантованого спільного покарання з боку інших учасників [40, с. 25-29]. На думку Е. Остром, ситуативні домовленості операційного рівня закріплюються інституційно лише тоді, коли сторони створюють правила вищого (конституційного) порядку, які регламентують політичну поведінку і перетворюють хаотичну боротьбу на рутинний, передбачуваний процес [47, с. 44-45].

Визначальним аргументом на користь інституціоналізації політичної медіації є пояснення того, чому навіть сильному гравцю, який накопичив ресурси для зламу системи, стає невигідно ці правила порушувати. Тут діють два потужні стримуючі фактори: економічний та нормативний. По-перше, інституційний вимір медіації створює таку щільну мережу політичних та економічних взаємозалежностей, що руйнування цих правил означатиме одночасну втрату всіх супутніх вигод: координаційних ефектів, довіри партнерів та інвесторів [46, с. 95]. Витрати сильного актора на примусове створення та утримання нової системи «з нуля» завжди будуть вищими, ніж вигоди від порушення консенсусного статус-кво [44, с. 19-20]. По-друге, політична поведінка керується не лише вузьким утилітаризмом, а й логікою доречності [45, с. 252-253]. Відмова від визнаних інституційних механізмів медіації та повернення до силового диктату призводить до миттєвої делегітимізації політика як всередині суспільства, так і на міжнародній арені. Втрата легітимності автоматично руйнує його владу та потенційний мобілізаційний ресурс, роблячи порушення правил стратегічно програшним кроком [54, с. 162].

Отже, політична медіація виступає не проявом слабкості системи чи еліт, а найвищим рівнем архітектури, яка мінімізує витрати політичної боротьби та гарантує системі захист від авторитарного колапсу чи самознищення.

Концептуалізація політичної медіації як самостійного інституту логічно вимагає аналізу її системної і структурно-функціональної архітектури. У системному вимірі медіація – це інститут забезпечення гомеостазу (Д. Істон, Г. Алмонд, Н. Луман). Вона дозволяє політичній системі поглинати конфліктну енергію та конвертувати її в ресурс для подальшого розвитку. Таким чином, на макрополітичному рівні цей інститут діє не як утилітарна процедура для оптимізації адміністративних процесів, а як фундаментальний механізм виживання, стабілізації та еволюції політичної системи.

Отже, синтез системного і структурно-функціонального підходів дозволяє виокремити три базові функції інституту медіації для держави.

По-перше, виокремлюється фундаментальна функція «запобіжного клапана», безпосередньо спрямована на збереження політичної системи, адже з точки зору соціології конфлікту Л. Козера, будь-яка соціально-політична система накопичує напругу. Ми можемо сказати, що політична

медіація, в даному випадку, виступатиме тим самим «інститутом запобіжного клапана», який запобігатиме катастрофічному розколу, перенаправляючи деструктивні емоції в легітимне русло [36, с. 154-155; 37, с. 205-207]. В українських реаліях ця функція проявиться у здатності законними методами локалізувати конфлікт та замінити поодинокі, регулярні сутички на сталу процедуру з перетворення негативної конфронтації у позитивно спрямовані спільні дії, що рятуватиме політичну систему від колапсу [7, с. 167-168; 16, с. 271-272].

По-друге, політична медіація виступає ключовим механізмом реалізації функції нормативної інтеграції та легітимації політичного процесу. За Т. Парсонсом, медіативний діалог функціонує як засіб пом'якшення позицій і наближення до фундаментального суспільного консенсусу, що є головним рішенням проблеми деградації системи до стану «війни всіх проти всіх» [48, с. 24-26]. У вітчизняному дискурсі це розглядається як легітимація конфлікту: медіатор допомагає владним сторонам побачити протистояння не як боротьбу на знищення, а як спільну проблему. Завдяки цьому політичні рішення узгоджуються з вищими цінностями, що різко підвищує довіру до державних інститутів [26, с. 273; 53, с. 45].

По-третє, невід'ємним атрибутом політичної медіації є виконання функції суспільної гармонізації, що закладає фундаментальні основи для формування довгострокової соціальної стабільності. Медіація забезпечує синтез процесів «згори-вниз» та «знизу-вгору», формуючи системну стійкість держави до шоків [34, с. 76, 85]. Вона слугує гнучким несилowym механізмом вирішення суперечок, практичним результатом якого є сталість політичних домовленостей та інституціалізація нових, прозорих правил гри, що мінімізує ризики зловживання владою [16, с. 269-270; 27].

Таким чином, система, яка не має вбудованого інституту медіації, є ригідною і при виникненні серйозного конфлікту вона або ламається (революція), або переходить до ще більшої авторитаризації. Медіація робить систему гнучкою, вона дозволяє структурі змінюватися під тиском конфлікту, не руйнуючи при цьому фундамент.

В демократичних системах інститут публічної медіації виступає в ролі регулятора проблем в системі де сторонами виступають безпосередні політичні суб'єкти: владні та опозиційні еліти, інститути всередині влади: гілки, фракції, політичні партії, тощо [19, с. 67; 20, с. 84-87; 24, с. 198-199]. Їх ключова особливість полягає у тому, що вони змагаються за реальну владу і ресурси, діючи під шаленим тиском власного електорату та ЗМІ, що робить їхні позиції глибоко вкоріненими та емоційно навантаженими [9, с. 125-126]. У таких умовах прямий компроміс з опонентом часто розцінюється прихильниками як політична капітуляція.

Саме через публічний тиск критичним елементом архітектури стає спеціально сконструйований інституційний простір. У макрополітиці класична вимога до формальної юридичної освіти чи абсолютної нейтральності посередника відходить на другий план. Головною вимогою до політичного медіатора стає авторитетність та легітимність [9, с. 126-127; 32, с. 41-42]. Сам майданчик політичної медіації набуває рис інституціалізованої практики, яка перетворюється також на безпечний психологічний буфер. Сторонам конфлікту стане набагато легше піти на поступки авторитетному інституційному медіатору заради вищих державних цілей, ніж відкрито здатися політичному ворогу. Це дозволяє елітам «зберегти обличчя», власну суверенність та гідність [9, с. 126-127; 16, с. 270-271; 21, с. 126-128]. Така «арена» змушує учасників відійти від жорстких публічних позицій і перейти до аргументованого ціннісно-нормативного обміну [11, с. 38-39; 52, с. 158-159].

Таким чином, архітектура макрополітичної медіації в публічному просторі – це суспільно легітимізований інститут, який є авторитетним посередником. Він трансформує хаотичну боротьбу амбіцій у безпечний простір, результатом якого є формування нових, визнаних усіма «правил гри», що гарантує елітам захист від політичного знищення.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє констатувати, що розгляд медіації виключно як правової процедури чи інструменту адміністративного управління вичерпав свій пояснювальний потенціал для умов макрополітичних криз. Перенесення дослідницького фокусу на неоінституціоналізм та структурну теорію конфлікту дозволило нам концептуалізувати політичну медіацію як самостійний макрополітичний інститут. Цей інститут діє не як допоміжний метод пошуку управлінських рішень, а як фундаментальний механізм виживання держави: він переводить деструктивну боротьбу за владу у легітимне інституційне русло, мінімізує транзакційні витрати політичної конкуренції та гарантує системі захист від авторитарного колапсу чи самознищення еліт.

В умовах сучасної України цей теоретичний конструкт набуває особливої екзистенційної ваги. Вітчизняний науковий дискурс радикально розширює розуміння політичної медіації, розглядаючи її

як стратегічний інструмент консолідації держави в умовах зовнішньої збройної агресії. У цьому вимірі медіація стає ключовим механізмом зміцнення національної єдності та суспільної стійкості: вона зменшує вплив деструктивних інформаційних маніпуляцій, запобігає внутрішній поляризації та формує культуру довіри між владою і громадянами. Більше того, у стратегії післявоєнної відбудови інституціоналізована політична медіація має виконати функцію своєрідного «комунікаційного мосту», що дозволить безконфліктно узгодити пріоритети реформ, відновити горизонтальні зв'язки в громадах та запобігти радикалізації настроїв політичних акторів [22, с. 15-16].

Підсумовуючи, зазначимо, що інституціоналізація політичної медіації має стати одним із визначальних напрямів державної політики у сфері демократизації, децентралізації та безпеки. Запропонована у статті теоретична модель не лише переосмислює природу цього політичного явища, а й відкриває широкі перспективи для подальших емпіричних досліджень та порівняльного аналізу практик політичної медіації у стабільних та нестабільних політичних системах.

Бібліографічний список:

1. Белінська О. В. Медіація – альтернативне вирішення спорів. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2011. № 1(5). С. 158–173.
2. Білецька Ю. В. Політичні конфлікти: сутність та способи вирішення (специфіка прояву в політичному процесі сучасної України) : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02. Одеса, 2015. 20 с.
3. Бородін Є. Є., Липовська Н. А. Інституційні засади застосування медіації в системі державного управління. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2020. № 2. С. 10–14. URL: <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2020.2.2>.
4. Бородін Є. Є. Механізм медіації в системі публічного управління : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02. Дніпро; Запоріжжя, 2019. 245 с.
5. Волошин В. Г., Мустафаєва У. С. Медіації як спосіб профілактики конфліктів у сфері державного управління. *Public Administration and Regional Development*. 2021. № 13. С. 599–621. URL: <https://doi.org/10.34132/pard2021.13.03>.
6. Герасимчук С. С. Медіація як один із видів альтернативного вирішення спорів: визначення, переваги та недоліки. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2024. Т. 1, № 82. С. 270–274. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.82.1.41>.
7. Івацко Т. С. Теоретичні засади формування медіації в публічному управлінні : дис. ... д-ра філософії в галузі держ. упр. : 281. Вінниця, 2024. 281 с.
8. Калашкінська М. В. Медіація як метод вирішення політичних конфліктів: перспективи для України. *Сучасна українська держава: вектори розвитку та шляхи мобілізації ресурсів матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Одеса, 2024. С. 39–42.
9. Калашлінська М. В. Роль медіації у політичних переговорах: переосмислення традиційних підходів. *Політичне життя*. 2023. № 4. С. 123–128. URL: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2023.4.16>.
10. Кірдан О. Л. Поняття «медіація» та підходи до його трактування у сучасному науковому дискурсі. *Педагогічний часопис Волині*. 2019. Т. 2(13), № 2019. С. 12–20. URL: <https://doi.org/10.29038/2415-8143-2019-02-12-20>.
11. Ключев К. Г. Сучасні технології розв'язання політичних конфліктів : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02. Одеса, 2016. 210 с.
12. Красіловська З. В. Становлення інституту медіації в системі публічного управління: теоретико-правовий аспект : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.01. Одеса, 2017. 221 с.
13. Лисий В. В., Іваній О. М. Теоретико-методологічні підстави дослідження медіації в публічному управлінні. *Центральноукраїнський вісник права та публічного управління*. 2024. № 4. С. 44–50. URL: <https://doi.org/10.32782/cuj-2024-4-6>.
14. Литвиненко В. М. Медіація в Україні: поняття та перспективи розвитку. *Актуальні питання теорії та практики в галузі права, освіти, соціально-гуманітарних та поведінкових наук в умовах воєнного стану : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* Чернігів, 2023. С. 187–190. URL: <http://ir.stu.cn.ua/handle/123456789/30187>.
15. Лікарчук Д. С. Медіація як спосіб врегулювання політичних конфліктів. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2021. № 8. С. 50–61. URL: <https://doi.org/10.31866/2616-745x.8.2021.249009>.
16. Мазур О. Г. Політична медіація: теоретико-методологічний дискурс. *Вісник Маріупольського державного університету*. 2017. № 20. С. 267–275. URL: <https://visnyk.mu.edu.ua/index.php/politologia/issue/view/43>.
17. Мартинюк І. С., Чеберяк О. П., Березянюк Т. В. Медіація як засіб вирішення політичних конфліктів в Україні. *Наукові здобутки молоді – вирішенню проблем харчування людства у XXI столітті : матеріали 81 міжнар. наук. конф. молодих уч., аспірантів і студентів*, м. Київ. 23. С. 69–70. URL: <https://dspace.nuft.edu.ua/handle/123456789/28228>.

18. Мельниченко А. А., Радченко Ю. В. Імплементация інструментів медіації у практику публічного управління та адміністрування. *Механізми публічного управління*. 2020. № 2(25). С. 104–110. URL: <https://doi.org/10.32836/2310-9653-2020-2.19>.
19. Можайкіна О. С., Кононець О. М. Медіація в політичних конфліктах. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2021. Т. 114, № 1. С. 63–70. URL: [https://doi.org/10.31617/zt.knute.2021\(114\)07](https://doi.org/10.31617/zt.knute.2021(114)07).
20. Пірен М. І. Конфліктологія : підручник. Київ : МАУП, 2003. 360 с.
21. Полянська В. Ю. Медіація політичних конфліктів як інструмент гармонізації політичних відносин. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України*. 2014. № 4/5 (72/73), лип. - жовт. С. 121–129.
22. Примаков К. Ю. Політична медіація у формуванні стратегії відбудови України після збройної агресії. *Український політико-правовий дискурс*. 2025. № 17. С. 20. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17530839>
23. Примаков К. Ю. Політична медіація як інструмент зміцнення національної єдності в умовах російської агресії. *Український політико-правовий дискурс*. 2025. № 16. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17438860>.
24. Примаков К. Ю. Політична медіація versus публічна медіація: розмежування предметних полів посередницьких практик у політиці. *Грані*. 2025. Т. 28, № 5. С. 197–203. URL: <https://doi.org/10.15421/172618>.
25. Примаков К. Ю. Поняття політичної медіації. *Epistemological Studies in Philosophy Social and Political Sciences*. 2025. Т. 8, № 1. С. 269–274. URL: <https://doi.org/10.15421/342533>.
26. Рак Ю. О. Інституціоналізація медіації в публічному управлінні в Україні : дис. ... д-ра філософії в галузі держ. упр. : 281. Київ, 2023. 297 с.
27. Француз А. Й., Зубко Д. В. Політична медіація в Україні. *Legal Bulletin*. 2022. Т. 76, № 4. С. 26–30. URL: <https://doi.org/10.31732/2708-339x-2022-04-26-30>
28. Чальцева О. М. Публічна політика: теоретичний вимір і сучасна практика. Вінниця : ФОП Барановська Т. П., 2017. 336 с.
29. Amenta E., Andrews K. T., Caren N. The Political Institutions, Processes, and Outcomes Movements Seek to Influence. *The Wiley Blackwell Companion to Social Movements*. Chichester, UK, 2018. P. 447–465. URL: <https://doi.org/10.1002/9781119168577.ch25>.
30. Amenta E., Carruthers B. G., Zylan Y. A Hero for the Aged? The Townsend Movement, the Political Mediation Model, and U.S. Old-Age Policy, 1934-1950. *American Journal of Sociology*. 1992. Vol. 98, no. 2. P. 308–339. URL: <https://doi.org/10.1086/230010>.
31. Ansell C., Gash A. Collaborative Governance in Theory and Practice. *Journal of Public Administration Research and Theory*. 2007. Vol. 18, no. 4. P. 543–571. URL: <https://doi.org/10.1093/jopart/mum032>.
32. Bercovitch J., Jackson R. Conflict Resolution in the Twenty-first Century: Principles, Methods, and Approaches. Ann Arbor : University of Michigan Press, 2009. 210 p.
33. Bercovitch J. Mediation and Conflict Resolution. *The SAGE Handbook of Conflict Resolution*. 1 Oliver's Yard, 55 City Road, London EC1Y 1SP United Kingdom. P. 340–357. URL: <https://doi.org/10.4135/9780857024701.n18>.
34. Chandler D. Resilience: The Governance of Complexity. London; New York : Routledge, 2014. 237 p.
35. Coser L. A. Social Conflict and the Theory of Social Change. *The British Journal of Sociology*. 1957. Vol. 8, no. 3. P. 197. URL: <https://doi.org/10.2307/586859>.
36. Coser L. A. The Functions of Social Conflict. New York : The Free Press, 1964. 188 p.
37. Dahrendorf R. Class and Class Conflict in Industrial Society. Stanford : Stanford University Press, 1959. 356 p.
38. Emerson K., Nabatchi T. Collaborative Governance Regimes. Washington, DC : Georgetown University Press, 2015. 279 p.
39. Gashparova V. Towards institutionalizing international mediation. *Lex Electronica*. 2023. Vol. 28, no. 5. P. 317. URL: <https://doi.org/10.7202/1109114ar>.
40. Greif A., Kingston C. Institutions: Rules or Equilibria?. *Political Economy of Institutions, Democracy and Voting*. Berlin, Heidelberg, 2011. P. 13–43. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-642-19519-8_2.
41. Hellmüller S., Pring J., Richmond O. How Norms Matter in Mediation: An Introduction. *Swiss Political Science Review*. 2020. Vol. 26, no. 4. P. 345–363. URL: <https://doi.org/10.1111/spsr.12425>.
42. Kułak-Krzyżsiak K., Śwital P. Mediation as Means of Communication for Public Administration in Settling Administrative Disputes. *Review of European and Comparative Law*. 2023. Vol. 54, no. 3. URL: <https://doi.org/10.31743/recl.16226>.
43. Laws D., Forester J. Learning in practice: Public policy mediation. *Critical Policy Studies*. 2007. Vol. 1, no. 4. P. 342–370. URL: <https://doi.org/10.1080/19460171.2007.9518526>.
44. Mahoney J., Thelen K. Explaining Institutional Change: Ambiguity, Agency, and Power. Cambridge : Cambridge University Press, 2010. 237 p.
45. March J. G., Olsen J. P. Institutional Perspectives on Political Institutions. *Governance*. 1996. Vol. 9, no. 3. P. 247–264. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1468-0491.1996.tb00242.x>.

46. North D. C. *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge : Cambridge University Press, 1990. 159 p.
47. Ostrom E. *Institutional Rational Choice: An Assessment of the Institutional Analysis and Development Framework*. *Theories of the Policy Process* / ed. by P. A. Sabatier. Boulder, 2007. P. 21–64.
48. Parsons T. *The System of Modern Societies*. Englewood Cliffs, NJ : Prentice-Hall, 1971. 152 p.
49. Peters B. G. *Institutional Theory in Political Science: The 'New Institutionalism'*. New York : Continuum, 2011. 221 p.
50. Podziba S. L., Bellman H. S. *Public Policy Mediation: Best Practices for a Sustainable World*. *Dispute Resolution Magazine*. 2014. Vol. 3, no. 20. URL: <https://shorturl.at/UV2Pb>.
51. Podziba S. L., Bellman H. S. *Public Policy Mediation*. *Dispute resolution magazine*. 2012. Vol. 3, no. 18. P. 14–18. URL: <https://shorturl.at/9KugJ>.
52. Podziba S. L. *Civic Fusion: Mediating Polarized Public Disputes*. Chicago, 2012. 346 p.
53. Prymakov K. Yu. et al. *Legitimation Technologies as Factors of Political Mediation*. *European Political and Law Discourse*. 2025. Vol. 12, no. 2. P. 41–53. URL: <https://doi.org/10.46340/eppd.2025.12.2.4>.
54. Stamato L., Jaffe S. *Mediation and public policy: Variations on a consensus theme*. *Mediation Quarterly*. 1991. Vol. 9, no. 2. P. 165–178. URL: <https://doi.org/10.1002/crq.3900090207>.

References:

1. Belinska O. V. (2011). *Mediatsiia – alternatyvne vyrishennia sporiv*. *Visnyk Vyschoi rady yustytsii*. № 1(5). S. 158–173.
2. Biletska Yu. V. (2015). *Politychni konflikty: sutnist ta sposoby vyrishennia (spetsyfika proiavu v politychnomu protsesi suchasnoi Ukrainy) : avtoref. dys. ... kand. polit. nauk : 23.00.02*. Odesa, 20 s.
3. Borodin Ye. Ye., Lypovska N. A. (2020). *Instytutsiini zasady zastosuvannia mediatsii v systemi derzhavnoho upravlinnia*. *Dniprovskiyi naukovyi chasopys publichnoho upravlinnia, psykholohii, prava*. № 2. S. 10–14. URL: <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2020.2.2>.
4. Borodin Ye. Ye. (2019). *Mekhanizm mediatsii v systemi publichnoho upravlinnia : dys. ... kand. nauk z derzh. upr. : 25.00.02*. Dnipro; Zaporizhzhia, 245 s.
5. Voloshyn V. H., Mustafaieva U. S. (2021). *Mediatsii yak sposib profilaktyky konfliktiv u sferi derzhavnoho upravlinnia*. *Public Administration and Regional Development*. № 13. S. 599–621. URL: <https://doi.org/10.34132/pard2021.13.03>.
6. Herasymchuk S. S. (2024). *Mediatsiia yak odyin iz vydiv alternatyvnoho vyrishennia sporiv: vyznachennia, perevahy ta nedoliky*. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu*. T. 1, № 82. S. 270–274. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.82.1.41>.
7. Ivatsko T. S. (2024). *Teoretychni zasady formuvannia mediatsii v publichnomu upravlinni : dys. ... d-ra filosofii v haluzi derzh. upr. : 281*. Vinnytsia, 281 s.
8. Kalashkinska M. V. (2024). *Mediatsiia yak metod vyrishennia politychnykh konfliktiv: perspektyvy dlia Ukrainy*. *Suchasna ukrainska derzhava: vektory rozvytku ta shliakhy mobilizatsii resursiv materialy VII Vseukrainskoi nauково-praktychnoi konferentsii*. Odesa, S. 39–42.
9. Kalashlinska M. V. (2023). *Rol mediatsii u politychnykh perehovorakh: pereosmyslennia tradytsiinykh pidkhodiv*. *Politychne zhyttia*. № 4. S. 123–128. URL: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2023.4.16>.
10. Kirdan O. L. (2019). *Poniattia «mediatsiia» ta pidkhody do yoho traktuvannia u suchasnomu naukovomu dyskursi*. *Pedahohichnyi chasopys Volyni*. T. 2(13), № 2019. S. 12–20. URL: <https://doi.org/10.29038/2415-8143-2019-02-12-20>.
11. Kliuiev K. H. (2016). *Suchasni tekhnologii rozviazannia politychnykh konfliktiv : dys. ... kand. polit. nauk : 23.00.02*. Odesa, 210 s.
12. Krasilovska Z. V. (2017). *Stanovlennia instytutu mediatsii v systemi publichnoho upravlinnia: teoretyko-pravovyi aspekt : dys. ... kand. nauk z derzh. upr. : 25.00.01*. Odesa, 221 s.
13. Lysyi V. V., Ivanii O. M. (2024). *Teoretyko-metodolohichni pidstavy doslidzhennia mediatsii v publichnomu upravlinni*. *Tsentralkoukrainskyi visnyk prava ta publichnoho upravlinnia*. № 4. S. 44–50. URL: <https://doi.org/10.32782/cuj-2024-4-6>.
14. Lytvynenko V. M. (2023). *Mediatsiia v Ukraini: poniattia ta perspektyvy rozvytku*. *Aktualni pytannia teorii ta praktyky v haluzi prava, osvity, sotsialno-humanitarnykh ta povedinkovykh nauk v umovakh voiennoho stanu : materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf. Chernihiv*, S. 187–190. URL: <http://ir.stu.cn.ua/handle/123456789/30187>.
15. Likarchuk D. S. (2021). *Mediatsiia yak sposib vrehuliuvannia politychnykh konfliktiv*. *Mizhnarodni vidnosyny: teoretyko-praktychni aspekty*. № 8. S. 50–61. URL: <https://doi.org/10.31866/2616-745x.8.2021.249009>.
16. Mazur O. H. (2017). *Politychna mediatsiia: teoretyko-metodolohichni dyskurs*. *Visnyk Mariupolskoho derzhavnoho universytetu*. № 20. S. 267–275. URL: <https://visnyk.mu.edu.ua/index.php/politologia/issue/view/43>.
17. Martyniuk I. S., Cheberiak O. P., Berezianko T. V. *Mediatsiia yak zasib vyrishennia politychnykh konfliktiv v Ukraini*. *Naukovi zdobutky molodi – vyrishenniu problem kharchuvannia liudstva u KhKhI stolitti : materialy 81 mizhnar. nauk. konf. molodykh uch., aspirantiv i studentiv*, m. Kyiv. 23. S. 69–70. URL: <https://dspace.nuft.edu.ua/handle/123456789/28228>.

18. Melnychenko A. A., Radchenko Yu. V. (2020). Implementatsiia instrumentiv mediatsii u praktyku publichnoho upravlinnia ta administruvannia. *Mekhanizmy publichnoho upravlinnia*. № 2(25). S. 104–110. URL: <https://doi.org/10.32836/2310-9653-2020-2.19>.
19. Mozhaikina O. S., Kononets O. M. (2021). Mediatsiia v politychnykh konfliktakh. *Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo*. T. 114, № 1. S. 63–70. URL: [https://doi.org/10.31617/zt.knute.2021\(114\)07](https://doi.org/10.31617/zt.knute.2021(114)07).
20. Piren M. I. (2003). *Konfliktolohiia : pidruchnyk*. Kyiv : MAUP, 360 s.
21. Polianska V. Yu. (2014). Mediatsiia politychnykh konfliktiv yak instrument harmonizatsii politychnykh vidnosyn. *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I.F. Kurasa NAN Ukrainy*. № 4/5 (72/73), lyp. - zhovt. S. 121–129.
22. Prymakov K. Yu. (2025). Politychna mediatsiia u formuvanni stratehii vidbudovy Ukrainy pislia zbroinoi ahresii. *Ukrainskyi polityko-pravovyj dyskurs*. № 17. S. 20. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17530839>.
23. Prymakov K. Yu. (2025). Politychna mediatsiia yak instrument zmitsnennia natsionalnoi yednosti v umovakh rosiiskoi ahresii. *Ukrainskyi polityko-pravovyj dyskurs*. № 16. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17438860>.
24. Prymakov K. Yu. (2025). Politychna mediatsiia versus publichna mediatsiia: rozmezhuvannia predmetnykh poliv poserednytskykh praktyk u politytsi. *Hrani*. T. 28, № 5. S. 197–203. URL: <https://doi.org/10.15421/172618>.
25. Prymakov K. Yu. (2025). Poniattia politychnoi mediatsii. *Epistemological Studies in Philosophy Social and Political Sciences*. T. 8, № 1. S. 269–274. URL: <https://doi.org/10.15421/342533>.
26. Rak Yu. O. (2023). Instytutsionalizatsiia mediatsii v publichnomu upravlinni v Ukraini : dys. ... d-ra filosofii v haluzi derzh. upr. : 281. Kyiv, 297 s.
27. Frantsuz A. Y., Zubko D. V. (2022). Politychna mediatsiia v Ukraini. *Legal Bulletin*. T. 76, № 4. S. 26–30. URL: <https://doi.org/10.31732/2708-339x-2022-04-26-30>.
28. Chaltseva O. M. (2017). Publichna polityka: teoretychnyi vymir i suchasna praktyka. Vynnytsia : FOP Baranovska T. P., 336 s.
29. Amenta E., Andrews K. T., Caren N. (2018). The Political Institutions, Processes, and Outcomes Movements Seek to Influence. *The Wiley Blackwell Companion to Social Movements*. Chichester, UK, P. 447–465. URL: <https://doi.org/10.1002/9781119168577.ch25>.
30. Amenta E., Carruthers B. G., Zylan Y. (1992). A Hero for the Aged? The Townsend Movement, the Political Mediation Model, and U.S. Old-Age Policy, 1934-1950. *American Journal of Sociology*. Vol. 98, no. 2. P. 308–339. URL: <https://doi.org/10.1086/230010>
31. Ansell C., Gash A. (2007). Collaborative Governance in Theory and Practice. *Journal of Public Administration Research and Theory*. Vol. 18, no. 4. P. 543–571. URL: <https://doi.org/10.1093/jopart/mum032>.
32. Bercovitch J., Jackson R. (2009). Conflict Resolution in the Twenty-first Century: Principles, Methods, and Approaches. Ann Arbor : University of Michigan Press, 210 p.
33. Bercovitch J. Mediation and Conflict Resolution. *The SAGE Handbook of Conflict Resolution*. 1 Oliver's Yard, 55 City Road, London EC1Y 1SP United Kingdom. P. 340–357. URL: <https://doi.org/10.4135/9780857024701.n18>.
34. Chandler D. (2014). Resilience: The Governance of Complexity. London; New York : Routledge, 237 p.
35. Coser L. A. (1957). Social Conflict and the Theory of Social Change. *The British Journal of Sociology*. Vol. 8, no. 3. P. 197. URL: <https://doi.org/10.2307/586859>.
36. Coser L. A. (1964). The Functions of Social Conflict. New York : The Free Press, 188 p.
37. Dahrendorf R. (1959). Class and Class Conflict in Industrial Society: Stanford University Press, 356 p.
38. Emerson K., Nabatchi T. (2015). Collaborative Governance Regimes. Washington, DC : Georgetown University Press, 279 p.
39. Gashparova V. (2023). Towards institutionalizing international mediation. *Lex Electronica*. Vol. 28, no. 5. P. 317. URL: <https://doi.org/10.7202/1109114ar>.
40. Greif A., Kingston C. (2011). Institutions: Rules or Equilibria?. *Political Economy of Institutions, Democracy and Voting*. Berlin, Heidelberg, P. 13–43. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-642-19519-8_2.
41. Hellmüller S., Pring J., Richmond O. (2020). How Norms Matter in Mediation: An Introduction. *Swiss Political Science Review*. Vol. 26, no. 4. P. 345–363. URL: <https://doi.org/10.1111/spsr.12425>.
42. Kułak-Krzysiak K., Śwital P. (2023). Mediation as Means of Communication for Public Administration in Settling Administrative Disputes. *Review of European and Comparative Law*. Vol. 54, no. 3. URL: <https://doi.org/10.31743/recl.16226>.
43. Laws D., Forester J. (2007). Learning in practice: Public policy mediation. *Critical Policy Studies*. Vol. 1, no. 4. P. 342–370. URL: <https://doi.org/10.1080/19460171.2007.9518526>.
44. Mahoney J., Thelen K. (2010). Explaining Institutional Change: Ambiguity, Agency, and Power. Cambridge : Cambridge University Press, 237 p.
45. March J. G., Olsen J. P. (1996). Institutional Perspectives on Political Institutions. *Governance*. Vol. 9, no. 3. P. 247–264. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1468-0491.1996.tb00242.x>.
46. North D. C. (1990). Institutions, Institutional Change and Economic Performance. Cambridge , 159 p.
47. Ostrom E. (2007). Institutional Rational Choice: An Assessment of the Institutional Analysis and Development Framework. *Theories of the Policy Process* / ed. by P. A. Sabatier. Boulder, P. 21–64.

48. Parsons T. (1971). *The System of Modern Societies*. Englewood Cliffs, NJ : Prentice-Hall, 152 p.
49. Peters B. G. (2011). *Institutional Theory in Political Science: The 'New Institutionalism'*. New York : Continuum, 221 p.
50. Podziba S. L., Bellman H. S. (2014). Public Policy Mediation: Best Practices for a Sustainable World. *Dispute Resolution Magazine*. Vol. 3, no. 20. URL: <https://shorturl.at/UV2Pb>.
51. Podziba S. L., Bellman H. S. (2012). Public Policy Mediation. *Dispute resolution magazine*. Vol. 3, no. 18. P. 14–18. URL: <https://shorturl.at/9KugJ>.
52. Podziba S. L. (2012). *Civic Fusion: Mediating Polarized Public Disputes*. Chicago : American Bar Association, 346 p.
53. Prymakov K. Yu. et al. (2025). Legitimation Technologies as Factors of Political Mediation. *European Political and Law Discourse*. Vol. 12, no. 2. P. 41–53. URL: <https://doi.org/10.46340/eppd.2025.12.2.4>.
54. Stamato L., Jaffe S. (1991). Mediation and public policy: Variations on a consensus theme. *Mediation Quarterly*. Vol. 9, no. 2. P. 165–178. URL: <https://doi.org/10.1002/crq.3900090207>.

Loboda D. The conceptual framework of political mediation as an institution

The aim of the article is to conceptualize political mediation as an independent institution of the political system through the prism of a multivariate methodology. The article conceptualizes political mediation as an independent institution at the macro level of domestic politics. It is proven that the dominant view of mediation in modern discourse exclusively as an applied legal procedure or an instrument of administrative management negates its macro-political potential. The paper provides a theoretical analysis of the institutionalization of political mediation through a synthesis of classical political science and macro-sociology concepts. Based on the classical demarcation of the spheres of management (policy) and the struggle for power (politics), as well as on the fundamental principles of neo-institutional theory, the motivation of political actors to reach consensus in the process of resolving problematic issues is explained. It is shown that the transition from forceful confrontation to negotiations is due to a rational desire to minimize transaction costs, due to which situational compromises of elites crystallize into permanent “rules of the game”. Based on the synthesis of classical structural functionalism and the sociology of conflict, three basic macropolitical functions of this institution are distinguished: the function of a “safety valve” to protect the system from destruction, the function of normative integration (legitimation) and harmonization to ensure social stability. It is concluded that in the realities of modern Ukraine, the institutionalization of political mediation acts as a strategic mechanism for the consolidation of the nation in conditions of armed aggression and a key “communication bridge” for conflict-free post-war reconstruction, stabilization of the system and increasing its adaptability and stability. The theoretical model proposed in the article not only rethinks the nature of this political phenomenon, but also opens up broad prospects for further empirical research and comparative analysis of political mediation practices in stable and unstable political systems.

Keywords: mediation, political mediation, consensus, Ukraine, political system, domestic politics, transformation, actors, public policy, public space.

ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА ТА ІДЕОЛОГІЯ

DOI 10.31558/2519-2949.2026.2.12

УДК 321.01:004.77

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2988-620X>

Мацшина І. В., Донецький національний університет імені Василя Стуса

ЦИФРОВИЙ АВТОРИТАРИЗМ ТА СТЕКАКТИВІЗМ

Розвиток цифрових медіа та різноманіття підходів аналізу цифрового простору є свідченням того, що сучасний світ є цифровізованим. Майже всі сфери повсякденного життя відтворюються за допомогою алгоритмів, які мали б спрощувати рішення важливих питань. Делегування цифровому інтелекту права інформувати та надавати сценарій для прийняття рішень створило ілюзію свободи та об'єктивності. У цьому дослідженні аналізується цифровий простір як комунікаційні зв'язки за М.Фуко, де алгоритмічні платформи розуміються як гетеротопії. Оскільки кожна алгоритмічна платформа має свою внутрішню структуру, правила та логіку взаємодії, вона може вступати у конфлікт з цифровим простором або його доповнювати своєю різноманітністю. Водночас, обчислювальні структури кожного алгоритму створюються та функціонують навколо користувача як ресурсу медіа. Збір інформації про користувачів на «вході» кожного алгоритмічного медіа надає модель поведінки та цінностей для користувача на «виході». Оскільки FB, TikTok, Instagram, X, Zoom, Threads, YouTube та інші алгоритмічні медіа функціонують за власними алгоритмами, вони не тільки утворюють кордони для комунікації, вони утворюють ілюзії. Що за Г.Башиларом є іншим простором, який має генеруватися уявою суб'єкта. Проте, цю функцію генерування мрій сьогодні перехопили алгоритмічні медіа, що утворили цифровий авторитаризм. Який Шошана Зубофф трактує як «наглядний капіталізм». Пропозиції мрій всередині кожного алгоритмічного медіа підпорядковані правилам своєї гетеротопії. Що конструює цифрову версію користувача та розщеплює його на множинність алгоритмічних ідентичностей. У статті досліджено концепцію стеку Б.Бреттона як вертикальну шестиповарову модель, що перетворює користувача на об'єкт монетизації та впливу. Також розглянуто феномен «стекактивізму» Г. Ловінка як стратегії інтерактивного спротиву та хакактивізму.

Ключові слова: алгоритмічні медіа, гетеротопія, ідентичність, користувач, стекактивізм, стеки, цифровий авторитаризм.

Питання контрпростору, яке піднімає у своїй роботі Мішель Фуко сьогодні потребує переосмислення. Звичайний урбаністичний простір є відтворенням досвіду та рефлексії на випадковості, що не очікувано виникають під час пересування. Топографія руху в залежності від знання про простір впливає на час, який уповільнюється у незнайомому просторі та пришвидшується у знайомому. Там, де ця логіка порушується, є вірогідність існування контрпростору. Однією з його ознак є саме відхилення від звичайних норм повсякденного життя. Це можуть бути музеї у промисловій зоні, або кав'ярня з котами біля релігійного храму. За висловом М. Фуко контрпросторами є місця, які знаходяться в середині інших просторів, але мають свої внутрішні стосунки, які репрезентуються за своїми внутрішніми правилами. Фуко називає їх гетеротопіями та протиставляє до утопій, яких не існує. У його постструктуралізмі цей термін задає новий вектор географії, де значення надається не масштабу, а зв'язкам у середині простору. Поняття гетеротопії (від грец. heteros – інший, topos – місце) вперше було представлено у радіолекції 1966 року, а пізніше в есе «Про інші простори» [6]. Гетеротопія не є порожнечою, як здається на перший погляд. Вона може заперечувати звичайний порядок простору в якому знаходиться, та бути автономною зі своїм внутрішнім порядком речей та стосунків.

У своїй роботі «Про інші простори» Фуко робить аналіз простору часів Середньовіччя, який спирався на життя людини, її віру та її локацію. Тому й ієрархія простору протиставляла земне життя

до небесного життя. Така опозиція простору прагнула не тільки уникнути конфліктів, але й впорядковувала владу, стосунки та віру соціального життя. Проте, Мішель Фуко виділяє місця, які не вкладаються у вертикаль земного та небесного. Він посилається на Г. Башляра, який писав, що ми живемо у неоднорідному просторі який фантазматичний. І є місця, які схожі з земним життям, проте, вони не відповідають правилам його існування. Ці реальні нереальні місця наповнені мріями та спогадами. Досліджуючи поезику уяви, Гастон Башляр звернув увагу на стан людини, яка мріє. На відміну від декартівського раціонального суб'єкта, ця людина через образи, слова та уяву «розширюється» та «зливається» з космосом. «Мрія, яка поетично діє, утримує нас в інтимному просторі, який не зупиняється на жодному кордоні – просторі, що поєднує інтимність нашого буття, яке мріє, з інтимністю істот, про які мріємо ми» [1, с. 162]. У просторі мрій немає кордонів, немає часу, а є об'єм, який поглинає людину. «Дійсно населяючи весь об'єм свого простору, людина мрій знаходиться з будь-якої точки свого світу у внутрішньому світі, яке не має зовнішнього» [1, с. 167]. Перебуваючи одночасно в реальному просторі та просторі мрій, людина Башляра переживає простір через онтологічну єдність.

Ідея про простір, який утворюється в середині іншого простору, стосується і часу. «Ніколи не можна добре бачити світ, якщо він [мрійник] не бачив уві сні те, що бачив. У мріях самотності, які посилюють самотність мрійника, дві глибини об'єднуються в пари, відлунюють відлуннями, що йдуть від глибин буття світу до глибини буття мрійника. Час зупиняється. Час більше не має ні вчора, ні завтра. Час поглинається подвійною глибиною мрійника та світу. Світ настільки величний, що там більше нічого не відбувається; світ спочиває у своєму спокої» [1, с. 173].

Розриви часу як гетерохронії, знаходять своє продовження у розривах простору, як гетеротопії М.Фуко. Він пише, що після відкриття Галілея Галілео людство побачило безкінечність відкритого простору. І середньовічної вертикальної ієрархії виявилось не достатньо. Тому погляд Фуко переключачється на горизонтальний вимір простору, де утворюються місця, які одночасно вказують на простір та його ж заперечують. Які він називає контрпростором та наділяє терміном гетеротопія.

Сучасний світ ХХ століття не може бути лінійним, оскільки безліч подій виникають у різних містах одночасно. Мережеві зв'язки руйнують лінійну часову шкалу. Історична послідовність має певні прогалини тому, на думку Фуко, важливо концентруватися на просторових відносинах. Якщо у Башляра простір мрій схожий на утопію, яка відображає суспільство в уявній формі, що покладається на фантазії, бажання та уяву, то у Фуко гетеротопії є реальними формами простору, які функціонують завдяки внутрішнім комунікаційним зв'язкам. Приклад з дзеркалом ілюструє, різницю між утопією та гетеротопією. Утопія віддзеркалює відображення іншого «Я», що знаходиться по іншій бік дзеркала, а гетеротопія сприймає дзеркальне «Я», що змінює реальний об'єкт. Схожа ситуація і з соціальними мережами, де профіль користувача мереж утворює ідеальне «Я», що доводить реальність до гіперреальності. Де ідеальне «Я» стає трендом у реальному житті.

Фуко виділяє шість принципів гетеротопій та демонструє їх форми [6]:

кожна культура має гетеротопії і навіть у примітивних суспільствах були як відкриті, так і закриті місця (в'язниці, лікарні, школи). Ранні суспільства мали «гетеротопні кризи», а сучасні «гетеротопні відхилення»;

суспільство може пере налаштувати функціонал гетеротопії. Якщо, наприклад, кладовища розміщувалися у центрі, поряд з церквою та мали ієрархію гробниць, то сьогодні це більше як «місце, де здійснюється приватна воля» (а не публічна);

гетеротопії поєднують кілька просторів в одному місці. Наприклад, сади стали мікрокосмосом, які ділили світ на чотири частини з центром-фонтаном, а килими стали переносними садами;

гетеротопії пов'язані з часом в одному місці як гетерохронії. Якщо музеї та архіви накопичують час нескінченно, то фестивалі або конкурси є тимчасові;

гетеротопії передбачають системи «відкриття» та «закриття». Вони є постійно доступними або відкритими, необхідний ритуал, щоб до них потрапити. Як право на отримання переходу та очищення. «Я думаю, наприклад, про знамениті спальні, що існували на великих фермах Бразилії та інших Південних Америк. Вхідні двері не вели до центральної кімнати, де жила родина, і кожна людина чи мандрівник, який проходив повз, мав право відчинити ці двері, увійти до спальні та переночувати там. Ці спальні були такими, що людина, яка заходила до них, ніколи не мала доступу до сімейних покоїв – гість був абсолютно транзитним гостем, а не запрошеним гостем» [6];

гетеротопії функціонують як простори ілюзії або простори компенсації, які контрастують з хаотичною реальністю.

Сьогодні алгоритмічні медіа створюють свої власні простори, що відповідають принципам Фуко, але в цифровому вимірі. Поняття «алгоритмічні медіа» пов'язано з цифровими комунікаціями, де споживання контенту регулюється автоматизованими протоколами. Міждисциплінарність досліджень охоплює майже всі сфери наукових дискусій. У контексті політологічного аналізу феномену алгоритмів в політичній, економічній та культурній сферах є важливим під час прийняття важливих рішень. Тому сьогодні є низка робіт, які присвячені алгоритмічній грамотності [7], довірі до алгоритмічних медіа [18], інституційним підходам самих алгоритмів [10; 15; 16], міграційним рухам [17], політики алгоритмів [8] та іншим напрямам. Наприклад, Ентоні Фарамеллі та Імоджен Пайпер у роботі «Усі хочуть бути фашистами онлайн: Психологічний та цифрова архітектура фашизму» аналізують соціальні мережі через вплив алгоритмів на формування фашистських уподобань. За думкою вчених, онлайн середовище та анонімність сприяють агресивним проявам. Вони визначають алгоритм як «обчислювальний процес, який створює скінченну, але часто ітеративну операцію покрокових інструкцій обчислення» [4]. Але, не зважаючи на свою механіку роботи, алгоритми є й потужним інструментом впливу, який може мати неочікувані наслідки для суспільства.

Повертаючись до концепції гетеротопії М.Фуко можна говорити про те, що алгоритмічні медіа теж утворюють певний контрпростір. Вони діють за власними правилами, утворюють певну комунікацію і, що важливо, мають власний простір зі своїми гетеротопіями. Основні ознаки:

алгоритмічні медіа мають власний простір, який може бути одночасно як відкритим за кодом, так і закритим. Якщо в традиційних суспільствах це були лікарні, в'язниці, кладовища тощо, то сьогодні це закриті групи, доступ до яких може бути обмеженим. Алгоритми маркують користувачів та розташовують їх по ізольованим «ехо-камерам». Де переконання та вподобання підкріплюються у закритому просторі. Це не стільки захист, а скільки ізоляція від загального потоку інформації. Алгоритми рекомендацій утворюють ілюзію про єдину правильну думку. Ехо-камера відбиває думки інших користувачів-однодумців та посилює власну позицію користувача. Утворюючи ще більшу поляризацію у суспільстві;

простір цифрових медіа є не тільки місцем комунікативної дії, а простором для збору інформації. Якщо раніше медіа були ознакою публічного простору, то сьогодні публічність стає ще однією можливістю отримання даних користувача. Алгоритм переналаштовується під вподобання, які отримуються через лайки, коментарі, геолокацію та інше. Так простір для спілкування може бути демократичною декорацією, за якою приховується прихований контроль. Перефразовуючі Фуко, що «суспільство може переналаштувати функціонал гетеротопії» можна сказати, що великі корпорації постійно знаходяться у стані переналаштування своїх алгоритмів у соцмережах, щоб отримати більше інформації про своїх клієнтів та отримати якомога більше нових;

оскільки гетеротопії мають здатність поєднувати кілька просторів в одному місці, кожна цифрова платформа формує різноманітний контент. Від порад від психологів, воєнної хроніки, відео про котиків або політичну агітацію. Якщо у М.Фуко це були сади, як приклад мікрокосмосу, то алгоритми на кожній платформі через коди та модерацію формують свою візуальну естетику уваги. Наприклад, платформа Zoom може бути одночасно і як робоче приватне місце, і як віртуальний офіс, і як місце для комунікації;

поняття часу на кожній платформі має свою ритміку та розриває звичайну лінійність. У будь-який момент користувач може побачити та прокоментувати допис, що був створений у минулому. Крім того, сам алгоритм може утворити дискусію, коли розміщує у стрічку користувача допис з минулого та допис, що було створено нещодавно. Безперервний потім інформації впорядковує час за внутрішньою логікою, мета якої генерувати залученість. Те, що у реальному світі втратило актуальність, у медіапросторі набуває нового сенсу;

властивість «відкриття» та «закриття» гетеротопії, про що писав М.Фуко, в алгоритмічних медіа є правилом користування. Не зважаючи на те, що будь хто може потрапити на платформу, необхідно пройти ідентифікацію. Вказати електронну адресу, ввести пароль, прийняти куки або погодитись з політикою платформи. У кожному разі перебування на платформі регулюється протоколом. Ілюзія відкритості приховується через алгоритми «входу» та «виходу» і це не означає, що після виходу алгоритм забуває про користувача. Система продовжує збирати дані;

шостий принцип Фуко про гетеротопії пов'язаний з ілюзіями та компенсаціями, і це є однією з головних відповідей на питання «чому ми досі там». Фільтри, якість зображень, сторітелінги репрезентують життя через естетику ідеалу, на фоні чого реальне життя програє. І, навпаки, коли в реальному житті виникають складнощі, цифровий простір спрощує та дає елементи рішень.

Безкінечний потік образів та ідей утворює відчуття присутності за висловом Шошани Зубофф «великого іншого» [6], який пропонує свій світ. Але ілюзія свободи та відсутності заборон не тільки не компенсує хаотичність реальності. Кожний алгоритм пропонує свою зону когнітивного комфорту, що ще більше утворює хаос, оскільки контрастують з недоліками реальності.

Розуміння алгоритмічних медіа як гетеротопій дозволяє побачити неоднорідність всього цифрового простору та його фрагментованість. Якщо у Фуко гетеротопії у вигляді лікарень, в'язниць, клубів були місцем для небагатьох, то алгоритмічні медіа як гетеротопії стали місцем спільного віртуального життя. Більш того, кожна гетеротопія виробляє свою ідентичність як ідентифікація користувача, яка стає певним кодом та версією платформи. Потрапити на яку можна лише через профіль. І якщо М.Фуко гетеротопії пов'язував з індивідом, який мігрує між просторами, то Жиль Дельоз розглядає дисциплінарні простори через «дивідуала». «Індивіди стали “дивідуалами”, а маси – вибірками, даними, ринками чи “банками”. Можливо, саме гроші найкраще виражають різницю між двома суспільствами, оскільки дисципліна завжди пов'язувалася з карбованими грошима, які фіксують золото як числовий стандарт, тоді як контроль пов'язаний із плаваючими курсами обміну, що модулюються відповідно до показників, встановлених набором стандартних валют» [3]. У час алгоритмічного контролю індивідуальність стає набором даних і контроль над людиною відбувається через контроль над даними. Паноптикум Фуко набув своєї актуальності сьогодні та отримав нової трансформації: він став детериторіалізованим. Де роль наглядача відіграє алгоритм, який не стільки контролює, а моделює поведінку, яка ще не відтворена. Контроль здійснюється з ймовірним прогнозуванням поведінки і, можливо, це і є особливість цифрового авторитаризму. Під його контролем знаходиться не обмеження свободи, а прогнозування кожного вибору, який має бути контрольованим.

Тому не випадково сьогодні переосмислюється модель світу, в яку безпосередньо додаються і технологічні виміри. Бенджамін Бреттон у своїй роботі «Стек: про програмне забезпечення та суверенітет» висуває свою вертикальну модель системи, яка значно ширше за географічний розподіл країн. Його система під назвою «стек» стирає кордони між країнами, оскільки майже всіх сьогодні поєднують цифрові технології. «Як платформа, що підлягає прочитанню та інтерпретації, стек чітко перебуває по обидва боки цього поєднання культури та технології. Він покладається на програмне забезпечення водночас як на різновид мови і як на різновид технології, на алгоритми вираження та вираження алгоритмів; це переплетення концептуального та машинного іноді може викликати емоційне потрясіння» [2, с. 57]. На його думку, стеком є і держава, і політична географія, що тотально охоплює різноманітні обчислювальні технології. Дослідник надає шестишарову модель світу, назву якої він запозичив з програмування. Стек поділений на шість рівнів вертикально, які побудовані від географічного до ментального рівнів (див. рис.1).

Кожний рівень – земля (фізична планета, ресурси, енергія, геополітика), хмара (хмарні сервери, дата-центри), місто (розумні міста, інфраструктура), адреса (IP, GPS, профілі, ідентифікатори), інтерфейс (дизайн, екрани, додатки), користувач (індивід), за моделлю Б. Бреттона одночасно займають одну й ту саму земну локацію (горизонтально), але збирають і підрозділяють свої процеси вертикально. «Кожен рівень конфігурує та згуртує власні специфічні форми врядування над тим, чого він торкається, і тому різниця між одним рівнем та іншим – це також різниця між цими формами та процесами. Тобто рівень Хмари визначається певними просторовими та часовими вимогами, які включають те, що ми зазвичай визнаємо хмарною інфраструктурою (наприклад, дата-центри, оптоволокну та браузерні додатки), але ці вимоги можуть тиснути і на зовсім несхожі речі (паркувальні місця, медичне обладнання, статистику постачання продовольства)» [2, с. 66-67]. Між рівнями, як і рівнем самого користувача, відбувається пряма комунікація, що розвиває навички юзера через систематичне його оновлення. Так кожна платформа отримує різні версії користувача через збір інформації про нього та адаптує його під свою політику.

Стек, як велика система, репродукує владу не як державний апарат, а як тотальна система контролю. Кожний шар має властивість гетеротопій Фуко: власні правила, функції відкритті та закриття, ранжування, час, поєднання несумісного (наприклад, розвага та робота) тощо. Водночас, шари відкриті та пов'язані один з одним. Щоб змінити принцип налаштування в одному шарі, необхідно переналаштувати шари, що знаходяться над ним. Іншими словами, щоб змінити, приміром, налаштування цифрової інфраструктури міста, треба адресацію, інтерфейс та юзера деконструвати. Системна трансформація міста вимагає перегляду отримання цифрових адрес, редизайну візуалізації додатків та ступінь доступності для користувача. Водночас, якщо у всіх шарах реконфігурація буде

стосуватися лише користувача, то система стеку не розвалиться. Вона продовжить працювати у звичайному режимі. Оскільки користувач у цифровому просторі не є прерогативою лише людини, а поруч з нею знаходяться боти та генеровані AI профілі. Вони є більш активними, продуктивними та потребують малого ресурсу для своєї діяльності, ніж людина. Алгоритмоцентризм, який прийшов на місце антропоцентризму, усунув людину з центру системи. У стеку дивідуал Дельоза як користувача представлений у вигляді паролів, кредитного рейтингу, профілів, ID-номерів тощо.

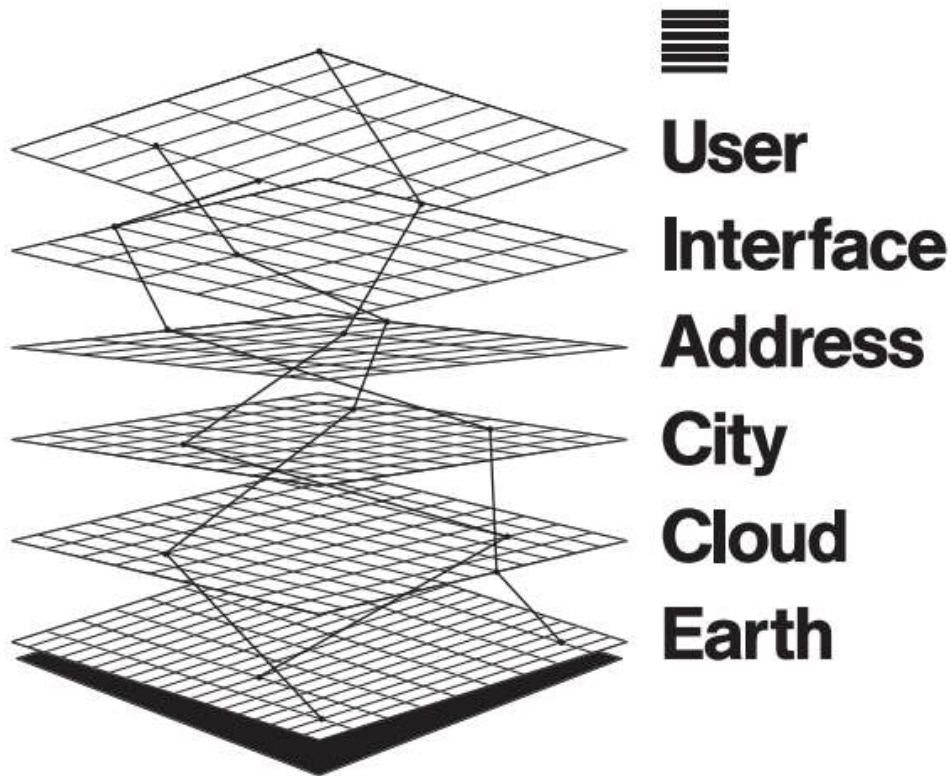

Рисунок 1. Модель стеку Б. Бреттона [2, с. 66]

Сучасний дослідник Геерт Ловінк називає це «профіль-центричною ідентичністю». Це і є головна пастка гетеротопії. Профілем є саме керована конструкція, яку алгоритм постійно переписує за своїми правилами. І алгоритмічні платформи змушують жити цими профілями, роблячи нашу поведінку видимою та керованою. Звідси цифрові двійники людини-користувача монетизуються та стають вразливими до маніпуляцій.

Нідерландський медіа теоретик Геерт Ловінк, засновник Інституту мережевих культур та критик капіталізму платформ, висуває своє бачення політичного спротиву до цифрового авторитаризму та його тотального контролю та знищення людини. На його думку, культура скасування «здатна успішно скорочувати дискусії, досягнення консенсусу та будь-яке відчуття публічності» [12, с. 145]. Тому повністю відмовлятися від цифрового життя як протест проти контролю алгоритмічних платформ неможливо. А видалити повністю свій профіль з усіх платформ може бути превентивною дією, але тимчасовою. «Якщо ми не хочемо вдаватися до мережевої ностальгії і відмовляємося підтримувати гармонійні, засновані на ідентичності уявлення про спільноту, то як ми можемо залишити логіку платформ позаду та винайти нові форми техносоціального для медіуму, що заселений п'ятьма мільярдами користувачів? Щоб дійти туди, ми маємо запускати експерименти і водночас політизувати питання платформ» [12, с. 211].

Ловінк вводить поняття «стекактивізму», що у контексті моделі Бреттона є викликом вертикальної системи обчислення з шістьма шарами. На його думку, стекактивізм починається та закінчується битвою за інтернет. Для цього необхідно говорити правду владі, протестувати проти платформеного капіталізму, писати скарги та блокувати контент. Оскільки власні кліки та свайпи є власною реакцією на контент та дизайн алгоритмічних медіа, сучасна людина є інтерактивним

користувачем і сама має створювати свій медіасуверенітет. Водночас, розуміючи і власну відповідальність.

Загальний принцип стекактивізму – це поєднання реального громадського активізму за права людини проти корпорацій, які це обмежують, та хакативізму. Наслідком чого був би не просто вихід з під контролю великих платформ, а створення альтернативної інфраструктури. Коли кожний рівень моделі Бреттона буде відчувати втручання протестного активізму, антропоцентризм буде мати шанс свого продовження. Боротьба за екологічність видобутку літію для акумуляторів, створення альтернативних серверів, право на захист приватної інформації та анонімності, можуть бути однією частиною стекактивізму. У той час не забувати й «танцювати по стеках», як прояв активності по всіх шарах стеку: знаходити та оприлюднювати інформацію щодо зловживання владою, створювати закриті медіа канали для координації протестів, використовувати свої алгоритми, щоб обійти правила платформ, змінювати інтерфейси, уникати системи ідентифікації, створювати анонімні профілі тощо. «Танцювати по стеках» – це не пасивне користування платформами, а активна діяльність користувача на всіх шарах одночасно.

Аналіз цифрового простору крізь призму концепцій «гетеротопії» М. Фуко, «стеку» Б. Бреттона, «стекактивізму» Г. Ловінка, надає можливість побачити приховані моделі цифрового авторитаризму. Де суверенність, як цінність, сьогодні залежить не тільки від правової норми діяльності держави, а від здатності протистояти цифровому контролю. Перспективи подальших досліджень полягають в аналізі різноманітних моделей цифрового авторитаризму та пошуку спільних стратегій протистояння та громадянського активізму.

Бібліографічний список / References:

1. Bachelard G. (1969). *The Poetics of Reverie. Childhood, language, and the cosmos* / transl. from the French by D. Russell. Boston : Beacon press, 263 p.
2. Bratton B. H. (2015). *The stack: on software and sovereignty*. Cambridge, MA : MIT Press, 520 p.
3. Deleuze G. (2006). Post-scriptum sobre las sociedades de control. *Polis. Revista Latinoamericana*. № 13. URL: <http://journals.openedition.org/polis/5509>.
4. Faramelli A., Piper I. (2023). Everybody wants to be a fascist online: Psychoanalysis and the digital architecture of fascism. *CLCWeb: Comparative Literature and Culture*. Vol. 24, № 4. Art. 6.
5. Foucault M. (1984). Dits et écrits 1984, Des espaces autres (conférence au Cercle d'études architecturales, 14 mars 1967). *Architecture, Mouvement, Continuité*. № 5. P. 46-49.
6. Foucault M. (1967). Of Other Spaces. Heterotopias. URL: <https://foucault.info/documents/heterotopia/foucault.heteroTopia/en/>.
7. Gagrčin E., Naab T. K., Grub M. F. (2026). Algorithmic media use and algorithm literacy: An integrative literature review. *New Media & Society*. Vol. 28, № 1. P. 423-447.
8. Jacobsen B. N. (2023). Regimes of recognition on algorithmic media. *New Media & Society*. Vol. 25, № 12. P. 3641-3656.
9. Kitchin R. (2019). Thinking critically about and researching algorithms. *The social power of algorithms*. London : Routledge. P. 14-29.
10. Leonardi P. M., Nardi B. A., Kallinikos J. (Eds.). (2012). *Materiality and organizing: Social interaction in a technological world*. Oxford : Oxford university press. 378 p.
11. Liang M. (2022). The end of social media? How data attraction model in the algorithmic media reshapes the attention economy. *Media, Culture & Society*. Vol. 44, № 6. P. 1110-1131.
12. Lovink G. (2022). In der Plattformfalle. Plädoyer zur Rückeroberung des Internets / Übers. aus dem Engl. P. Ilyes, J. S. Theodor. Bielefeld : Transcript Verlag. 164 s. (Digitale Gesellschaft ; Bd. 52).
13. Maine I. (2019). Google's Exit from China. *Medium*. 14 May. URL: <https://medium.com/@izaakmaine/googles-exit-from-china-ce778cbd8609>.
14. Mann M. (2012). *The sources of social power*. Vol. 1: A history of power from the beginning to AD 1760. Cambridge : Cambridge University Press. 574 p.
15. Manovich L. (2013). *Software takes command*. Vol. 5. New York : A&C Black. 358 p.
16. Napoli P. M. (2014). Automated media: An institutional theory perspective on algorithmic media production and consumption. *Communication theory*. Vol. 24, № 3. P. 340-360.
17. Ohme J. (2021). Algorithmic social media use and its relationship to attitude reinforcement and issue-specific political participation – The case of the 2015 European immigration movements. *Journal of Information Technology & Politics*. Vol. 18, № 1. P. 36-54.
18. Scheffauer R., Goyanes M., Gil de Zúñiga H. (2024). Social media algorithmic versus professional journalists' news selection: Effects of gatekeeping on traditional and social media news trust. *Journalism*. Vol. 25, № 4. P. 755-778.

Matsyshyna I. Digital authoritarianism and stacktivism

The development of digital media and the diversity of approaches to digital space analysis testify to the fact that the modern world is digitalized. Nearly all spheres of everyday life are reproduced through algorithms intended to simplify critical decision-making. Delegating the right to inform and provide decision-making scenarios to digital intelligence has created an illusion of freedom and objectivity. This study analyzes digital space as communication links according to M. Foucault, where algorithmic platforms are understood as heterotopias. Since each algorithmic platform possesses its own internal structure, rules, and logic of interaction, it can conflict with the digital space or complement it with its diversity. At the same time, the computational structures of each algorithm are created and function around the user as a media resource. Collecting information about users at the "input" of each algorithmic medium provides a model of behavior and values for the user at the "output". As FB, TikTok, Instagram, X, Zoom, Threads, YouTube, and other algorithmic media function according to their own algorithms, they not only form boundaries for communication but also create illusions. According to G. Bachelard, this constitutes "another space" that should be generated by the subject's imagination. However, this function of dream generation has been hijacked today by algorithmic media, forming digital authoritarianism. Shoshana Zuboff interprets this as "surveillance capitalism". The dream proposals within each algorithmic medium are subject to the rules of their specific heterotopia. This constructs a digital version of the user and splits them into a multiplicity of algorithmic identities. The article explores B. Bratton's concept of The Stack as a vertical six-layer model that transforms the user into an object of monetization and influence. Additionally, the phenomenon of "stacktivism" by G. Lovink is examined as a strategy for interactive resistance and hacktivism.

Keywords: *algorithmic media, heterotopia, identity, user, stacktivism, stacks, digital authoritarianism.*

DOI 10.31558/2519-2949.2026.2.13

УДК 323.2:342.7:174.7:378(73+477)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9730-8527>**Гедікова Н. П., Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського**

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА РЕГУЛЮВАННЯ АКАДЕМІЧНОЇ СВОБОДИ І АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ США Й УКРАЇНИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Статтю присвячено порівняльному аналізу державної політики регулювання академічної свободи та академічної доброчесності у сфері вищої освіти в країнах з різним рівнем зрілості демократії. Метою дослідження є проведення порівняльного аналізу державної політики регулювання академічної свободи та академічної доброчесності у сфері вищої освіти США й України. Для досягнення мети дослідження були використані загальнонаукові й спеціальні методи дослідження, зокрема аналіз і синтез, порівняння, узагальнення, системно-структурний аналіз. Задля виявлення спільних рис, відмінностей і національної специфіки та визначення пріоритетів політики вдосконалення механізмів забезпечення академічної свободи та академічної доброчесності у сфері вищої освіти в Україні з урахуванням передового американського досвіду розглянуто нормативно-правові акти, проаналізовано інституційні практики організаційних механізмів формування і забезпечення зазначених у даному дослідженні принципів академічної культури. На основі узагальнення американського і вітчизняного досвіду сформовано основні пріоритети політики вдосконалення механізмів їх забезпечення в Україні, які охоплюють: завершення процесу реалізації концепції всебічної університетської автономії, особливо в аспекті фінансової автономії; подальше проведення реформи не тільки в системі вищої освіти, але й на рівні державних інституцій, з метою забезпечення належного правового захисту учасників освітнього процесу і науковців; формування децентралізованої моделі освітнього управління, у межах якої передбачається поєднання державного регулювання з автономією закладів вищої освіти та громадсько-професійним наглядом за змістом і забезпеченням якості освіти. Зроблено висновок, що адаптація передового американського досвіду в Україні дозволить удосконалити вітчизняну модель шляхом поєднання нормативних гарантій та інституційної автономії закладів вищої освіти, формування цілісної ціннісно-інституційної системи і збереження національних традицій.

Ключові слова: державна політика, демократія, академічна свобода, академічна доброчесність, сфера вищої освіти, право, свобода, політичний режим, США, Україна.

Постановка проблеми. Сучасний процес освітньої глобалізації, розширення кордонів міжнародної співпраці і партнерства в освітньо-науковій сфері обумовили зростання вимог до системи вищої освіти, зокрема, до організації освітнього процесу, діяльності педагогічних, наукових і науково-педагогічних працівників та підготовки здобувачів, що актуалізувало питання академічної свободи та академічної доброчесності як фундаментальних принципів вищої освіти.

Академічна свобода є необхідною умовою для інтелектуальної, творчої діяльності, генерування і просування наукових знань. Вона також є передумовою для того, щоб університети виконували свої значні обов'язки перед суспільством, які включають розвиток науки і освіти та сприяння суспільному прогресу [1, с. 3]. А академічна доброчесність – для ефективного реалізації академічної свободи, забезпечення якості освіти, легітимності її результатів, формування високого рівня відповідальності у науковому середовищі і, як наслідок цього, формування довіри з боку науковців, учасників освітнього процесу, суспільства до результатів освітньої і наукової діяльності.

У демократичних політичних системах де гарантується і відстоюється концепція базових ліберальних цінностей і принципів, які полягають у свободі індивіда в усіх аспектах її прояву, формальному характері рівності, всеохоплюючому спектрі прав людини, верховенстві права, справедливості і відповідальності, держава виступає не лише гарантом академічної свободи і

академічної доброчесності у сфері вищої освіти, а є її суб'єктом, відповідальним за встановлення нормативних меж і умов можливого обмеження, спрямованих на їх забезпечення, а також є координуючим і регулюючим органом. З іншого боку, надмірне і несанкціоноване державне втручання у автономну діяльність закладів вищої освіти може привести до порушення ефективності процесу реалізації цих академічних принципів й їх взаємопов'язаних елементів.

Вивчаючи досвід у різних високорозвинених країнах, де ці принципи реалізуються в різних правових та соціальних контекстах, особливу увагу звертаємо на досвід академічної свободи і академічної доброчесності у сфері вищої освіти Сполучених Штатів Америки (далі – США) – країні яка має довгу традицією вільних університетів і високу автономією закладів вищої освіти, країні де вищі завжди вважали себе центрами вільної думки, а також в Україні, де система вищої освіти перебуває у процесі інтенсифікації реформ та пошуку балансу між свободою та контролем.

Метою цієї статті є проведення порівняльного аналізу державної політики регулювання академічної свободи та академічної доброчесності у сфері вищої освіти США й України. Таке порівняння дозволить виявити спільні риси, відмінності і національну специфіку та визначити пріоритети політики вдосконалення механізмів їх забезпечення в Україні з урахуванням передового американського досвіду.

Для досягнення мети дослідження були використані загальнонаукові й спеціальні методи дослідження, зокрема аналіз і синтез, порівняння, узагальнення, системно-структурний аналіз. Дослідження базується на порівнянні нормативно-правових актів, інституційних практик організаційних механізмів формування і забезпечення академічної свободи та академічної доброчесності.

Ступінь наукової розробки проблеми. Проблематики академічної свободи та академічної доброчесності у сфері вищої освіти України з фокусацією уваги на досвіді США є предметом міждисциплінарних досліджень у політичній, правовій, філософській та педагогічній науках. На особливу увагу заслуговують розвідки: Н. Давидової, яка враховуючи досвід України і США провела аналіз приватноправових меж права на свободу та автономію у сфері освіти і окреслила їх за допомогою прикладів конфронтації права на інституційну автономію закладу освіти та права на академічну свободу викладача [2]; С. Заєць, яка провела аналіз та здійснила систематизацію світового й вітчизняного досвіду оцінки існуючих у світовому академічному просторі методів, інструментів вимірювання академічної свободи в межах вищої освіти країни та окреслила напрями удосконалення вітчизняної освітньої політики з питань розроблення системи моніторингу академічної свободи [3]; В. Хмарський, який на підставі вивчення досвіду США із забезпечення академічної чесності зробив акцент на тому, що її дотримання у вітчизняному освітньому процесі повинно стати індикатором якісних змін в академічній культурі нашого суспільства [4]; О. Шинкарук, який розглянув особливості дотримання норм академічної доброчесності у закладах вищої освіти Сполучених Штатів Америки [5]; А. Кеннет і Ю. Шкодкіна, які провели огляд літератури щодо причин академічної нечесності та факторів, що призводять до порушень академічної доброчесності у закладах вищої освіти, використовуючи статті переважно з американської академічної літератури та порівнюючи їх з актуальними, доступними українськими науковими виданнями [6]; К. Шихненко та А. Сбруєва, які визначили як висвітлення тем Кодексу поведінки для досліджень в освіті в Україні узгоджується з Кодексами Сполучених Штатів Америки та Європи [7]; І. Фицик і Д. Біланє, які провели аналіз системи організації навчання студентів основним засадам академічної доброчесності у США та дослідили правову базу, що регулює відносини між суб'єктами в цій царині, а також принципи діяльності університетських організацій, що здійснюють контроль та застосовують санкції щодо недобросовісних студентів [8].

Попри значну кількість досліджень, присвячених академічній свободі та академічній доброчесності у сфері вищої освіти, порівняльний аналіз державної політики їх регулювання в країнах з різним рівнем зрілості демократії залишається недостатньо вивченими, особливо в контексті зіставлення американської та української моделей. Це зумовлює наукову і практичну значущість дослідження.

Виклад основного матеріалу. США та Україна репрезентують різні моделі державної політики у сфері вищої освіти, що зумовлено відмінностями в рівнях демократичності їхніх політичних режимів, правових традицій і інституційних механізмів управління системою освіти та науки. У США забезпечення академічної свободи й доброчесності в закладах вищої освіти ґрунтується на поєднанні конституційних гарантій, судової практики, федерального й штатного законодавства, що є

американською історичною традицією, а також значної інституційної автономії закладів вищої освіти та стандартів акредитації, тоді як в Україні ці принципи ґрунтуються на конституційних гарантіях, мають чітке нормативне закріплення в профільних законах і реалізується через поєднання інституційної автономії закладів вищої освіти та інтеграції європейських і американських стандартів.

Академічні свободи в США є індивідуальними свободами, гарантовані кожному громадянину державою та федеральною Конституцією. Так, Перша поправка до Конституції США (1787 р.) регламентує: «Конгрес не має права видавати закони ..., що обмежують свободу слова, друку і права народу мирно збиратися і звертатися до уряду з проханням усунути якусь кривду» [9].

Президент та член Гарвардського коледжу, автор книги «Академічна свобода: від професійної норми до права, гарантованого Першою поправкою» Девід М. Раббан зазначає, що «у той час як конституції багатьох інших країн прямо згадують академічну свободу, Конституція США цього не робить» [10, с. 1], тому в американському академічному середовищі існують не однозначні позиції стосовно її зв'язку зі свободою слова, гарантованою Конституцією. Для того, щоб розв'язати це питання автор зазначеної книги розробив теорію академічної свободи як окремого права, гарантованого Першою поправкою і дійшов висновку, що академічна свобода сприяє двом центральним цінностям Першої поправки, визнаними судами в широкому діапазоні контекстів: виробництво та поширення знань та внесок вільного вираження поглядів у демократичне громадянство. Право на академічну свободу, гарантоване Першою поправкою, найбільш безпосередньо стосується професорів, але воно також правдоподібно поширюється на освітні рішення університетів та навчальні інтереси студентів.

Ключовим дієвим інструментом та механізмом забезпечення академічної свободи в США є судова практика. З питання яке ми досліджуємо є відомі рішення Верховного суду США по справам: Свізі проти Нью-Гемпшир, 354 США 234 (1957 р.) (Sweezy v. New Hampshire, 354 U.S. 234 (1957)) [11]; Кейшіан проти Ради регентів, 385 США 589 (1967 р.) (Keyishian v. Board of Regents (1967)) [12]; Регенти Університету Каліфорнії проти Бакке, 438 США 265 (1978 р.) (Regents of the University of California v. Bakke (1978)) [13] та інші. Зокрема, у першій зазначеній судовій справі наголошується на автономії університетів і констатується, що «необхідність свободи в спільноті американських університетів майже самоочевидна. Ніхто не повинен недооцінювати життєво важливу роль у демократії, яку відіграють ті, хто керує та навчає нашу молодь. Нав'язування будь-яких обмежень інтелектуальним лідерам у наших коледжах та університетах поставило б під загрозу майбутнє нашої нації» [11].

Класична концепція академічної свободи в США отримала своє обґрунтування в Заяві про принципи академічної свободи та перебування на посаді (1940 р.) [14], укладеній Американською асоціацією університетських професорів (AAUP) спільно з Американською асоціацією коледжів та університетів. Як відомо, AAUP була створена у відповідь на численні порушення академічної свободи, відповідно, основною її місією став захист цієї свободи.

Законодавство США, на відміну від України, не містить терміну «академічна свобода», проте формує юридичне підґрунтя цієї категорії, яке базуються, як вже зазначалось вище, на положенні Першої поправки до Конституції США (1791 р.) (First Amendment, 1791), судових рішеннях Верховного Суду США, а також «Заяві про принципи академічної свободи та терміну служби» (1940 р.), професійних стандартах Американської асоціації університетських професорів (AAUP) тощо.

У США академічна свобода трактується як «свобода викладача або дослідника у вищій освіті досліджувати та обговорювати питання у своїй академічній галузі, а також викладати та публікувати результати без втручання адміністрації, опікунської ради, політичних діячів, донорів чи інших організацій» [15].

У фундаментальному документі Заява про принципи академічної свободи та перебування на посаді (1940 р.) академічна свобода означає самостійність і незалежність учасників освітнього процесу в навчанні, викладанні та наукових дослідженнях. Професорсько-викладацький склад має право вільно виражати свої погляди з предмета викладання під час виконання професійних обов'язків, при цьому зберігаючи повагу до університетських традицій і вимог закону [14].

В Україні формально терміни академічна свобода не закріплено в Конституції, так само як і у США, проте її конституційна основа простежується в конструкції ст. 34 Конституції України (1996 р.), згідно якої кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх

поглядів і переконань, також кожен, на свій вибір, має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб. Відповідно до ст. 54, громадянам гарантується свобода наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, а також, кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності та ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом [16].

В Україні академічна свобода офіційно закріплена в законодавстві, зокрема у Законах України «Про вищу освіту» (2014 р.) і «Про освіту» (2017 р.) які регламентують це поняття як «самостійність і незалежність учасників освітнього процесу під час провадження педагогічної, науково-педагогічної, наукової та/або інноваційної діяльності, що здійснюється на принципах свободи слова і творчості, поширення знань та інформації, проведення наукових досліджень і використання їх результатів та реалізується з урахуванням обмежень, встановлених законом» [17; 18].

Виходячи з наведеного зазначимо, що при наявності існуючих відмінностей у трактуванні терміну «академічна свобода», що є закономірним і обумовленим історичними та національними традиціями й тенденціями становлення і розвитку сфери вищої освіти в кожній країні, існують і спільні риси, а саме, вони полягають в тому, що погляди обох сторін мають спільне підґрунтя у визначенні сутнісних характеристик зазначеного поняття і доповнюють один одного, також вони мають спільні сутнісні характеристики, які полягають в тому, що визначають спосіб реалізації академічної свободи учасниками освітньої і наукової діяльності у закладах вищої освіти, роблять акцент на дотриманні стандартів поведінки.

Американське і українське законодавство та нормативно-правові акти визначають право учасників освітнього процесу закладів вищої освіти на академічну свободу як гарантовану можливість на здійснення наукової і педагогічної діяльності, навчання та вираження поглядів без зовнішнього втручання і інституційної цензури, а також поширення результатів освітньої і наукової діяльності з дотриманням наукової і професійної етики [19, с. 33].

Так, свобода викладання включає право викладачів вибирати матеріали, форми, методи і засоби навчання, визначати підхід до предмета, виконувати завдання та оцінювати академічну успішність здобувачів вищої освіти у навчальній, навчально-дослідній і науковій діяльності, за яку вони несуть особисту відповідальність. Викладачі мають право вільно викладати, виражати власну академічну думку і обговорювати питання в рамках своєї дисципліни, за умови дотримання професійної компетенції, при цьому, вони повинні бути обмеженими у наданні інформації й висловлюванні свого бачення з питань, які не пов'язані з їхнім навчальним предметом. Але, «це не означає, що викладачі повинні уникати всіх суперечливих матеріалів. Доки матеріал стимулює дискусії та навчання, що стосується предмета, він захищається свободою в аудиторії» [15].

Свобода наукових досліджень і публікації результатів – це право самостійно обирати напрямок, тематику, методологію досліджень, вільно виражати свої думки і наукові погляди, публікувати результати та поширювати знання. У цьому контексті ми погоджуємося з політикою AAUP в тому, що «свобода в дослідженнях важлива, але поширеною помилкою є те, що академічна свобода – це, перш за все, свобода дослідження. Це помилкове уявлення підкріплюється пов'язуванням надання постійної посади з дослідницькими досягненнями та призначенням викладачів без постійної посади на посади, що займаються виключно викладанням» [15].

Фундаментальним положенням державної політики і елементом академічної свободи закладів вищої освіти є свобода навчання. Основні права здобувачів вищої освіти в США і Україні щодо академічної свободи включають: самостійне формування власної освітньої траєкторії, вільний вибір форм, методів, дисципліни згідно з їхніми потребами і інтересами; вільно розглядати та обговорювати всі питання, що їх цікавлять, висловлювати власні думки і погляди публічно та приватно; приймати участь у академічному самоврядуванні. Усім учасникам освітнього процесу в обох країнах, що аналізуються у цьому дослідженні, на федеральному, штатному і державному рівні гарантується право на захист від дискримінації, цензури чи інших неправомірних обмежень у професійній і навчальній діяльності, утисків або неправомірних дисциплінарних стягнень за академічні переконання чи діяльність, для здобувачів захист від неналежного академічного оцінювання.

Академічна свобода та право викладачів на здійснення управлінських повноважень нерозривно пов'язані. Це проявляється в тому, що «академічна свобода також захищає право викладача вільно висловлюватися під час участі в управлінні установою, а також вільно висловлюватися як громадянин» [15].

Звісно, академічна свобода, як і будь яка інша форма свободи не може бути безмежною, існують певні обмеження, які визначаються національними і міжнародними нормативно-правовим актами в питаннях сфери освіти і науки, нормами статутів, правилами внутрішнього розпорядку [19, с. 34], корпоративною етикою закладів вищої освіти. Ми поділяємо позицію AAUP в тому, що академічна свобода «поширюється на викладачів, це професійне право, поширене на представників професії, і воно підлягає певним обмеженням. Академічна свобода означає, що викладачі можуть вільно займатися професійно компетентними формами дослідження та викладання, необхідними для цілей університету. Це не означає, що окремі викладачі можуть вільно викладати чи публікувати все, що забажають, без жодних наслідків» [15].

Обмеженнями академічної свободи є норми федерального або національного законодавства, актів законодавства штатів, академічна доброчесність, освітні програми, ліцензійні умови і вимоги до акредитації, стандарти акредитації, обсяг автономії закладу вищої освіти, вимоги суспільства, потенційних здобувачів освіти і ринку праці, наявність необхідних ресурсів, санкції накладені в судовому порядку, суспільно-політична ситуація в країні, тощо.

У цьому контексті зазначимо, що особливістю академічної свободи викладачів закладів вищої освіти в США є позааудиторна свобода висловлювань, яка регламентується Заявою про принципи академічної свободи та перебування на посаді (1940 р.) і передбачає наступне: «Викладачі коледжів та університетів є громадянами, представниками наукової професії та посадовими особами навчального закладу. Коли вони говорять або пишуть як громадяни, вони повинні бути вільними від інституційної цензури чи дисципліни, але їхнє особливе становище в громаді накладає особливі зобов'язання. Як науковці та працівники освіти, вони повинні пам'ятати, що громадськість може судити про їхню професію та їхній заклад за їхніми висловлюваннями. Отже, вони завжди повинні бути точними, виявляти належну стриманість, виявляти повагу до думок інших та докладати всіх зусиль, щоб показати, що вони не говорять від імені навчального закладу» [14]. У разі порушення викладачем цієї норми, адміністрація закладу освіти може висунути до нього звинувачення. Але тут треба зазначити, що академічна свобода як і індивідуальна свобода є правом особистості, громадянина країни і у таких випадках, відповідно до американського законодавства, «адміністрація повинна взяти на себе повну відповідальність, а Американська асоціація університетських професорів та Асоціація американських коледжів мають право провести розслідування» [14].

В Україні це питання регулюється базовими нормативно-правовими документами у сфері освіти. Зокрема, Закон України «Про вищу освіту» (2014 р.) [17] та «Про освіту» (2017 р.) [18] наголошують на тому, що академічна свобода реалізується з урахуванням обмежень, встановлених законом і обов'язком науково-педагогічних, наукових і педагогічних працівників є дотримання установчих документів та правил внутрішнього розпорядку закладу освіти і умов трудового договору або контракту, що є характерною рисою національного регулювання наукової, освітньої або інноваційної діяльності. Лист МОН № 1/9-382 «Про особливу відповідальність педагогічних та науково-педагогічних працівників» (2014 р.) конкретизує, що з моменту військової агресії Російської Федерації проти України «підвищена відповідальність працівників обумовлена тим, що вони перебувають в особливому правовому становищі та виконують специфічні функції, не властиві іншим категоріям працівників. Дії чи бездіяльність таких працівників можуть призвести до порушення конституційних прав і свобод громадян, завдати значної шкоди суспільним відносинам та авторитету як самої держави, так і суб'єктів господарювання» [20], таким чином, «недотримання або порушення педагогічними та науково-педагогічними працівниками законодавства, участь у антидержавній діяльності повинно тягнути за собою правові наслідки, що визначенні законодавством України, в тому числі Кодексом законів про працю України» [20] і передбачають розірвання трудового договору з ініціативи власника або уповноваженого їм органу і звільнення з займаної посади. На відміну від США, зазначені категорії працівників несуть персональну відповідальність.

Враховуючи позитивний досвід державної політики регулювання академічної свободи закладів вищої освіти в США, треба зазначити, що наразі їх вища освіта перебуває під пильною увагою з боку адміністрації Д. Трампа. Це пов'язанно, з одного боку, з зовнішнім втручанням уряду в автономію університетів, з іншого, з внутрішньою академічною культурою, що обмежує різноманітність точок зору. Політичні та соціальні зміни в США викликали зростаюче занепокоєння серед науковців і правозахисної спільноти переважно зовнішніми загрозами академічній свободі та ризиками для автономії у вищій освіті, які спричиняють «повільну ерозію академічної свободи». При цьому, вони відмічають, що неможна думати, що все це сталося лише через Д. Трампа, це не так, це набагато

масштабніший процес, і це стосується не лише Америки. Зокрема, британсько-американська політологиня, професорка Гарвардської школи імені Джона Ф. Кеннеді Піппа Норріс (Pippa Norris) зазначає, що питання академічної свободи викликали широке занепокоєння в багатьох суспільствах, включаючи Сполучені Штати, через суперечки щодо значення основної концепції та характеру проблем, що стоять перед вищою освітою. Державний контроль над сектором вищої освіти та спроби придушення академічних поглядів, які відрізняються від режимних, не є ізольованими; натомість вони систематично пов'язані з ширшими симптомами демократичного відступу, що спостерігався в багатьох країнах на початку ХХІ століття [21, с. 18]. У контексті цього зазначимо, що насправді уряд завжди, навіть у найдемократичніших країнах, відіграв певну роль у визначенні пріоритетів щодо діяльності закладів вищої освіти, включаючи і приватні, міра втручання в тій або іншій країні залежить від характеру інституційних обмежень і стану правової свободи, які визначаються типом політичного режиму. Порівняльний аналіз практики регулювання академічної доброчесності та запобігання неправомірним поведінкам у сфері вищої освіти США й України дає підстави зазначити, що спільними рисами в обох країнах є нормативна регламентація основних положень державної політики з цього питання в законодавстві, які деталізовані у галузевих підзаконних актах і локальних нормативно-правових актах (кодекси академічної доброчесності, кодекси честі, етичні кодекси, політики використання штучного інтелекту для академічної діяльності) професійних незалежних організаційних структур, наукових установ і закладів вищої освіти. Зокрема, у США академічна доброчесність регулюється не окремим федеральним законом, а положеннями відомого федерального Закону «Про вищу освіту» (1965 р.) (Higher Education Act of 1965) [22], кодексів (U.S.C. § 1094 – Program Participation Agreements, HEA §487; U.S.C. § 1097 – Fraud in federal aid programs; 34 CFR – Part 668 EA regulations), ключового федерального документу «Федеральна політика щодо неправомірних дій у дослідженнях (2000 р.) (Federal Policy on Research Misconduct) [23] та ін. В Україні академічна доброчесність регулюється положеннями Законів України «Про вищу освіту» (2014 р.) [17] і «Про освіту» (2017 р.) [18]. Основним нормативно-правовим актом, який регулює питання забезпечення академічної доброчесності у діяльності закладів вищої освіти і, який повністю присвячується лише їй є Закон України «Про академічну доброчесність», прийнятий Верховною Радою України 18.12.2025 р. і введений в дію 31.07.2026 р. [24].

В обох країнах на рівні основних нормативно-правових актів визнаються спільні п'ять фундаментальних цінностей: чесність, довіра, справедливість, повага та відповідальність. Також визначається і така цінність, як сміливість, але вона «відрізняється від попередніх фундаментальних цінностей тим, що вона є радше якістю чи здатністю, ніж цінністю. Мужніх людей часто неправильно розуміють як таких, що не мають страху. Насправді, мужність – це здатність діяти відповідно до своїх цінностей, незважаючи на страх» [25, с. 26].

Також практично однаковою є типологія порушень академічної доброчесності: академічний плагіат, фабрикавання та фальсифікація, даних, самоплагіат, несанкціонована допомога, академічне шахрайство, недоброчесне використання результатів, згенерованих штучним інтелектом та інші. В обох країнах використовуються антиплагіатні системи перевірки академічних документів на наявність текстових запозичень.

Висновки. Проведений порівняльний аналіз державної політики регулювання академічної свободи та академічної доброчесності у сфері вищої освіти США й України дозволяє зробити декілька ключових висновків:

По-перше, в результаті аналізу нормативно-правових актів обох країн, що досліджуються встановлено, що нормативне регулювання питань академічної свободи і академічної доброчесності у закладах вищої освіти не спрямовано на обмеження прав і свобод учасників освітнього процесу і науковців, основна мета полягає у їх убезпеченні від неправомірних дій.

По-друге, культура академічної свободи і академічної доброчесності в США еволюціонувала протягом століть в процесі розвитку вищої освіти, є історично розвиненою і підтримується професійними спільнотами, а в Україні вона ще знаходиться в процесі формування і потребує підтримки реформ. На федеральну і штатну політику США у сфері регулювання академічної свободи і академічної доброчесності у закладах вищої освіти значний вплив мають професійні співтовариства, товариства, асоціації, тоді як в Україні їх рішення носять виключно дорадчий характер.

По-третє, успішна модель академічної свободи США базується на значній автономії закладів

вищої освіти з належним фінансуванням і капіталізацією та на високому рівні правового захисту. Україна запровадила законодавче підґрунтя для академічної свободи, але процес реалізації концепції всебічної інституційної автономії поки залишається не завершеним, особливо в аспекті фінансової автономії, також для покращення ситуації необхідні подальші реформи не тільки в системі вищої освіти, але й на рівні державних інституцій, що забезпечать належний правовий захист учасників освітнього процесу і науковців. Інституціональна незалежність є основою академічної успішності закладів вищої освіти.

По-четверте, нормативна складова в питанні державної політики регулювання академічної доброчесності в Україні значною мірою гармонізована з американською. Однак різниця полягає в тому, що США мають децентралізовану модель, обумовлену тим, що на федеральному рівні не має єдиного керівного документу, який би комплексно регулював академічну доброчесність, її концепт формується через діяльність Міжнародного центру академічної доброчесності (International Center for Academic Integrity (ICAI)). Також у цій країні сформована децентралізована модель освітнього управління, у межах якої державне регулювання поєднується з автономією закладів вищої освіти та громадсько-професійним наглядом за змістом і забезпеченням якості освіти. Тоді як Україна застосовує нормативно централізовану модель, де держава відіграє ключову роль у формуванні стандартів і контролі за їх дотриманням.

Отже, американський досвід демонструє, що ефективність державної політики регулювання академічної свободи та академічної доброчесності у сфері вищої освіти забезпечується не посиленням контролю з боку державних інституцій, а формуванням культури відповідальності і довіри, держава встановлює рамкові правові принципи, але не втручається в зміст освітньої і наукової діяльності закладів вищої освіти. Адаптація передового американського досвіду в Україні дозволить удосконалити вітчизняну модель шляхом поєднання нормативних гарантій та інституційної автономії закладів вищої освіти, формування цілісної ціннісно-інституційної системи і збереження національних традицій.

Бібліографічний список:

1. How universities can protect and promote academic freedom EUA principles and guidelines. Європейська асоціація університетів. February 2025. 10 p.
URL: https://www.eua.eu/images/publications/Publication_PDFs/Academic_freedom_principles.pdf.
2. Давидова Н. Академічна свобода та автономія закладу освіти: межі здійснення. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 6. С. 21–24.
3. Заєць С. В. Методи та інструменти вимірювання академічної свободи: світова практика, особливості застосування в Україні. *Освітня аналітика України*. 2024. № 2 (28). С. 65–84.
URL: https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2024/08/5_Zaiets_228_2024_65-84.pdf.
4. Хмарський В. Academic integrity в США: кілька спостережень 2015 року. *Академічна чесність як основа сталого розвитку університету* / за заг. ред. Т.В.Фінікова, А.Є.Артюхова. Київ ; Таксон, 2016. С. 53–93.
5. Shynkaruk O. Compliance with standards of academic integrity in us higher education institutions. *Humanities Studios: Pedagogy, Psychology, Philosophy*. 2024. No. 12(1). P. 75–81.
URL: [https://doi.org/10.31548/hspedagog15\(1\).2024.75-81](https://doi.org/10.31548/hspedagog15(1).2024.75-81).
6. Kennet A. M., Shkodkina Y. A. Review of the Factors behind Academic Integrity Violations: Comparing the United States and Ukraine. *Business Ethics and Leadership*. Vol. 2. Issue 2. 2018. P. 84–96.
URL: <https://armgpublishing.com/wp-content/uploads/2016/12/files/bel/volume-2-issue-2/8.pdf>.
7. Shykhnenko K., & Sbruieva A. The code of conduct for research integrity, governance, and ethics in education in the USA, Europe, and Ukraine: Comparative analysis. *European Journal of Educational Research*. 2022. No. 11(4). P. 2195–2207. URL: <https://doi.org/10.12973/eu-jer.11.4.2195>.
8. Фицик І. Д., Білан Д. І. Філософія освіти: дотримання принципів академічної доброчесності в університетах США. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2023. № 43. С. 124–130. URL: <https://doi.org/10.32782/apfs.v043.2023.21>
9. Constitution of the United States. 1787. URL: <https://constitution.congress.gov/constitution/>.
10. David M. Rabban. Academic freedom: from professional norm to first amendment right. Cambridge, Massachusetts : Harvard University Press, 2024. 367 p.
11. U.S. Supreme Court. *Sweezy v. New Hampshire*, 354 U.S. 234. 1957.
URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/354/234/>.
12. U.S. Supreme Court. *Keyishian v. Board of Regents*, 385 U.S. 589. 1967.
URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/385/589/>.
13. U.S. Supreme Court. *Regents of the University of California v. Bakke*. 1978.
URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/438/265/>.

14. Statement of Principles on Academic Freedom and Tenure with 1970 Interpretive Comments. 1940. URL: <https://www.aaup.org/reports-publications/aaup-policies-reports/policy-statements/1940-statement-principles-academic>.
15. American Association of University Professors. FAQs on Academic Freedom. URL: <https://www.aaup.org/issues-higher-education/academic-freedom/faqs-academic-freedom>.
16. Конституції України. 1996 р. (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
17. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2014, № 37-38, ст.2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
18. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2017, № 38-39, ст.380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
19. Гедікова Н. П. Досвід культури академічної свободи у вищій освіті США. *Креативне мислення як інструмент розвитку успішної особистості під час навчання у ЗВО* : збірник матеріалів всеукраїнської науково-методичної конференції з міжнародною участю. Одеса : Університет Ушинського, 2025. С. 32–35. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/24547>.
20. Про особливу відповідальність педагогічних та науково-педагогічних працівників : Лист МОН України № 1/9-382 від 29.07.2014 р. URL: <https://osvita.ua/legislation/other/42289/>.
21. Pippa Norris. Professors are the enemy: Two faces of academic freedom Faculty Research Working Paper Series. Harvard Kennedy School HKS RWP25-004. Harvard University. July, 2025. 27 p. URL: <https://www.hks.harvard.edu/publications/professors-are-enemy-two-faces-academic-freedom>.
22. Higher Education Act of 1965. [P.L. 89–329; Approved November 8, 1965]; [As Amended Through P.L. 119–21, Enacted July 4, 2025]. URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/COMPS-765/pdf/COMPS-765.pdf>.
23. Federal Policy on Research Misconduct. Federal Register. Vol. 65. No. 235. Wednesday, December 6, 2000. URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/FR-2000-12-06/pdf/00-30852.pdf>.
24. Про академічну доброчесність : Закон України від 18.12.2025 № 4742-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4742-20#Text>.
25. The Fundamental Values of Academic Integrity / T. Fishman, Editor. Second Edition. International Center for Academic Integrity. 2018. 33 p. URL: https://www.chapman.edu/academics/academic-integrity/_files/the-fundamental-values-of-academic-integrity.pdf.

References:

1. How universities can protect and promote academic freedom EUA principles and guidelines. (2025) Yevropeiska asotsiatsiia universytetiv. February. 10 r. URL: https://www.eua.eu/images/publications/Publication_PDFs/Academic_freedom_principles.pdf.
2. Davydova N. (2018) Akademichna svoboda ta avtonomiia zakladu osvity: mezhi zdiisnennia. *Pidpriemnytstvo, gospodarstvo i pravo*. № 6. S. 21–24.
3. Zaiets S. V. (2024) Metody ta instrumenty vymiriuvannia akademichnoi svobody: svitova praktyka, osoblyvosti zastosuvannia v Ukraini. *Osvitnia analityka Ukrainy*. № 2 (28). S. 65–84. URL: https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2024/08/5_Zaiets_228_2024_65-84.pdf.
4. Khmarskyi V. (2016) Asademis integrity v SShA: kilka sposterezhen 2015 roku. *Akademichna chesnist yak osnova staloho rozvytku universytetu / za zah. red. T.V.Finikova, A.Ye.Artiukhova*. Kyiv ; Takson. S. 53–93
5. Shynkaruk O. (2024) Compliance with standards of academic integrity in us higher education institutions. *Humanities Studios: Pedagogy, Psychology, Philosophy*. No. 12(1). P. 75–81. URL: [https://doi.org/10.31548/hspedagog15\(1\).2024.75-81](https://doi.org/10.31548/hspedagog15(1).2024.75-81)
6. Kennet A. M., Shkodkina Y. A. (2018) Review of the Factors behind Academic Integrity Violations: Comparing the United States and Ukraine. *Business Ethics and Leadership*. Vol. 2. Issue 2. P. 84–96. URL: <https://armgpublishing.com/wp-content/uploads/2016/12/files/bel/volume-2-issue-2/8.pdf>.
7. Shykhnenko K., & Sbruieva A. (2022) The code of conduct for research integrity, governance, and ethics in education in the USA, Europe, and Ukraine: Comparative analysis. *European Journal of Educational Research*. No. 11(4). P. 2195–2207. URL: <https://doi.org/10.12973/eu-jer.11.4.2195>.
8. Fytsyk I. D., Bilan D. I. (2023) Filosofiia osvity: dotrymannia pryntsyypiv akademichnoi dobrochesnosti v universytetakh SShA. Aktualni problemy filosofii ta sotsiologii. № 43. S. 124–130. URL: <https://doi.org/10.32782/apfs.v043.2023.21>
9. Constitution of the United States. (1787). URL: <https://constitution.congress.gov/constitution/>
10. David M. Rabban. (2024) Academic freedom: from professional norm to frst amendment right. Cambridge, Massachusetts : Harvard University Press. 367 p.
11. U.S. (1957) Supreme Court. *Sweezy v. New Hampshire*, 354 U.S. 234. URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/354/234/>.
12. U.S. (1967) Supreme Court. *Keyishian v. Board of Regents*, 385 U.S. 589. URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/385/589/>.
13. U.S. (1978) Supreme Court. *Regents of the University of California v. Bakke*.

URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/438/265/> .

14. Statement of Principles on Academic Freedom and Tenure with 1970 Interpretive Comments. (1940).

URL: <https://www.aaup.org/reports-publications/aaup-policies-reports/policy-statements/1940-statement-principles-academic> .

15. American Association of University Professors. FAQs on Academic Freedom.

URL: <https://www.aaup.org/issues-higher-education/academic-freedom/faqs-academic-freedom>.

16. Konstytutsii Ukrainy. (1996) (zi zminamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> .

17. Pro vyshchu osvitu (2014) : Zakon Ukrainy vid 01.07.2014 № 1556-VII. *Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR)*, № 37-38, st.2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> .

18. Pro osvitu (2017) : Zakon Ukrainy vid 05.09.2017 № 2145-VIII. *Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR)*, № 38-39, st.380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

19. Hedikova N. P. (2025) Dosvid kultury akademichnoi svobody u vyshchii osviti SShA. *Kreatyvne myslennia yak instrument rozvytku uspishnoi osobystosti pid chas navchannia u ZVO* : zbirnyk materialiv vseukrainskoi naukovo-metodychnoi konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu. Odesa : Universytet Ushynskoho. S. 32–35 URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/24547> .

20. Pro osobylyvu vidpovidalnist pedahohichnykh ta naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv : Lyst MON Ukrainy № 1/9-382 vid 29.07.2014 r. URL: <https://osvita.ua/legislation/other/42289/>.

21. Pippa Norris. (2025) Professors are the enemy: Two faces of academic freedom Faculty Research Working Paper Series. Harvard Kennedy School HKS RWP25-004. Harvard University. July. 27 p.

URL: <https://www.hks.harvard.edu/publications/professors-are-enemy-two-faces-academic-freedom>.

22. Higher Education Act of 1965. [P.L. 89–329; Approved November 8, 1965]; [As Amended Through P.L. 119–21, Enacted July 4, 2025]. URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/COMPS-765/pdf/COMPS-765.pdf> .

23. Federal Policy on Research Misconduct. Federal Register. (2000) Vol. 65. No. 235. Wednesday, December 6. URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/FR-2000-12-06/pdf/00-30852.pdf> .

24. Pro akademichnu dobrochesnist : Zakon Ukrainy vid 18.12.2025 № 4742-IX.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4742-20#Text> .

25. The Fundamental Values of Academic Integrity (2018) / T. Fishman, Editor. Second Edition. International Center for Academic Integrity. 33 p. URL: https://www.chapman.edu/academics/academic-integrity/_files/the-fundamental-values-of-academic-integrity.pdf .

Gedikova N. State policy regulating academic freedom and academic integrity in higher education in the United States and Ukraine: a comparative analysis

The article is devoted to a comparative analysis of the state policy of regulating academic freedom and academic integrity in the sphere of higher education in countries with different levels of democratic maturity. The purpose of the study is to conduct a comparative analysis of the state policy of regulating academic freedom and academic integrity in the sphere of higher education in the USA and Ukraine. To achieve the goal of the study, general scientific and special research methods were used, in particular analysis and synthesis, comparison, generalization, system-structural analysis. In order to identify common features, differences and national specifics and determine the priorities of the policy of improving the mechanisms for ensuring academic freedom and academic integrity in the sphere of higher education in Ukraine, taking into account the advanced American experience, regulatory and legal acts were considered, institutional practices of organizational mechanisms for the formation and provision of the principles of academic culture specified in this study were analyzed. Based on the generalization of American and domestic experience, the main priorities of the policy of improving the mechanisms for their provision in Ukraine were formed, which include: completing the process of implementing the concept of comprehensive university autonomy, especially in the aspect of financial autonomy; further reform not only in the higher education system, but also at the level of state institutions, in order to ensure proper legal protection of participants in the educational process and scientists; the formation of a decentralized model of educational management, within which it is envisaged to combine state regulation with the autonomy of higher education institutions and public and professional supervision over the content and quality assurance of education. It is concluded that the adaptation of advanced American experience in Ukraine will allow improving the domestic model by combining regulatory guarantees and institutional autonomy of higher education institutions, the formation of a holistic value-institutional system and the preservation of national traditions.

Keywords: state policy, democracy, academic freedom, academic integrity, higher education, law, freedom, political regime, USA, Ukraine.

DOI 10.31558/2519-2949.2026.2.14

УДК 321.01:342.228

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6977-9716>**Голденштейн К. О., Політико-правовий коледж «АЛСКО», м. Київ****ОСМИСЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОЛІ ПОЛІТИЧНОЇ СИМВОЛІКИ:
ВІД ЕПОХИ ВІДРОДЖЕННЯ ДО СЕРЕДИНИ ХХ СТОЛІТТЯ**

Проаналізовано ідейно-теоретичний потенціал історії світової політичної думки від епохи Відродження до середини ХХ ст. на предмет осмислення соціальної ролі політичної символіки. Систематизовано ідеї щодо можливостей використання політичної символіки у процесі соціального розвитку на різних етапах історичної еволюції. Виявлено потенціал творчого осмислення символічної реальності для поглибленого розуміння сучасних політичних процесів. Осмислено міжгалузеву специфіку сприйняття політичних символів. У процесі дослідження узагальнено ідеї щодо оцінки символічної реальності П. Мірандоли, М. Фічіно, Дж. Бруно, Р. Декарта, Г. Лейбніца, Б. Спінози, Дж. Локка, Дж. Берклі, Д. Г'юма, Ф. Вольтера, Д. Дідро, Ж. Д'Аламбера, Ж.-Ж. Руссо, І. Канта, Й. Фіхте, Г. Гегеля, Е. Дюркгейма, М. Вебера, Е. Кассіра, З. Фрейда, К. Юнга, Е. Гуссерля, М. Гайдеггера. З'ясовано, що важливою ознакою ідейного потенціалу досліджуваного історичного періоду є еволюція від онтологічного до функціонального розуміння політичних символів. Показано, що культурологічні та антропологічні підходи в цей період починають складати невід'ємну частину теоретичної основи для вивчення символічної реальності. Культурна антропологія першої половини ХХ ст. означає кардинальну зміну в розумінні символічного виміру людського існування. Антропологічне дослідження символічних практик різних культур виявляє загальні закономірності творення символів і водночас показує культурну своєрідність їх втілення. Доведено на прикладах ідейних здобутків мислителів як символічні системи працюють засобами політичної організації суспільства, чинниками усвідомлення символічної реальності. Доведено, що символи, на відміну від Античності та Середньовіччя, більше не сприймаються як допоміжний засіб для відображення політики, а визнаються способом створення самої політичної реальності. Зроблено висновок, що в досліджуваній період відбулася зміна парадигми в політичному мисленні: від розуміння символів як «відображення» до їх трактування як засобів «творення» політичного світу. Підтверджено фундаментальну істину: людина є політично-символічною істотою, що живе у світі владних значень власного творення.

Ключові слова: *символічна реальність, політична символіка, політична думка, епоха Відродження, філософія Нового часу, французьке Просвітництво, німецький ідеалізм, типи політичної символіки, міфологія, політична культура, символічні форми.*

Постановка проблеми. Процес осмислення соціальної ролі політичної символіки сягає Стародавнього світу. Цей феномен є надзвичайно багатограним за своєю суттю. Історія політичної думки засвідчує, що символічне в людині проявляється досить своєрідно. З одного боку, люди мають здатність створювати символічні форми власного життя та перетворювати їх на конкретне середовище існування. З іншого боку, вони намагаються орієнтуватися в тому символічному просторі, який створили попередні покоління. Краще розпізнати значення символічних структур дозволяють численні наукові підходи різних часів щодо осмислення символічної реальності. З'ясування поетапної еволюції таких підходів започатковано нами в одній із попередніх статей, виходячи з того, що «звернення до світового досвіду дозволить нам простежити еволюцію людської думки та виявити концептуальні інструменти для розуміння сучасних політичних викликів» [1, с. 42]. Пропонована стаття є продовженням системного опанування різних аспектів соціальної ролі політичної символіки. Власний підхід авторка пов'язує з твердженнями зарубіжних і вітчизняних вчених, згідно з якими вивчення цієї важливої складової соціального розвитку постає одним із завдань сучасної політичної науки.

Ступінь наукової розробки проблеми. Досліджувана нами проблема є невід'ємною складовою історії політичної думки – від Піко Мірандоли і Джордано Бруно до Макса Вебера і

Мартіна Гайдеггера. Серед сучасних українських вчених, так чи інакше причетних до осмислення історичної проблематики, пов'язаної з осягненням політичної символіки, слід відзначити таких дослідників, як В. Бурлачук, С. Гаєвська, В. Горбатенко, Ф. Кирилюк, В. Корнієнко, Е. Мамонтова, О. Мироненко, В. Мішегліна, П. Пилипишин, Г. Почепцов, В. Речицький, Ю. Шайгородський. Згадані дослідники, при всій повазі до їхніх здобутків, зверталися лише до окремих аспектів історії політичної думки стосовно соціальної ролі політичної символіки. Власне, це й дає нам підстави узагальнити цей важливий сегмент невичерпного потенціалу колективного розуму.

Мета і завдання дослідження. Мета даної статті полягає у систематизації ідей щодо практичного використання політичної символіки у процесі соціального розвитку на різних етапах історичної еволюції, а також виявленні потенціалу творчого осмислення символічної реальності для розуміння сучасних політичних процесів. До завдань дослідження віднесені: узагальнення різних підходів щодо з'ясування соціальної ролі політичної символіки в контексті певних історичних періодів; аналіз потенційних можливостей символіки як чинника політичних перетворень; осмислення міжгалузєвої специфіки сприйняття політичних символів.

Виклад основного матеріалу. Епоха Відродження (XIV–XVI ст.), відкриває нову сторінку в осягненні ролі політичної символіки. Ключові зміни цієї епохи включають секуляризацію символів, коли політична влада починає менше спиратися на релігійну легітимацію і більше на античні римські символи та гуманістичні ідеали. На історичній арені цього часу виразно постає індивідуалізація влади через культи особистості таких правителів, як Медічі та Борджіа, персоналізовані герби, портрети як політичні символи. На ранньому етапі епохи Відродження дотичними до досліджуваної нами проблеми слід вважати здобутки італійських мислителів.

Один із учених цієї епохи Піко делла Мірандола (1463–1494) формулює революційну концепцію людини як творця політичних символів. У «Промові про гідність людини» він показує, як людина перестає бути лише інтерпретатором владних символів і стає їх активним творцем [2]. Такий підхід означав кардинальний поворот у розумінні політичної суб'єктності. Не менш важливою є творчість Марсіліо Фічіно (1433–1499), який розробив у цей же час теорію політичної симпатії. На його думку, між різними рівнями державної ієрархії існують символічні відповідності, що дозволяють впливати на вищі владні структури через маніпуляції з нижчими [3]. Джордано Бруно (1548–1600) – один із перших ідеологів пантеїзму та космічного плюралізму – у творі «Про героїчні пристрасті» розвиває концепцію політичного символу як «вузла», що пов'язує конкретну владу з універсальними принципами [4]. Його ідеї певною мірою випередили сучасні теорії перформативності політичних актів (концептуальний підхід, який розглядає політичні дії не лише як відображення існуючої реальності, а й як процеси, що активно створюють та змінюють цю реальність). Загалом зазначені праці послуговували основою ренесансної політичної стратегії.

Філософія Нового часу (XVII – середина XIX ст.) фактично революціонізувала політичну символіку через фундаментальну зміну розуміння влади, ідентичності та комунікації. Традиційні політичні символи базувалися на ієрархічних структурах, національних державах та фіксованих ідеологіях, тоді як нова філософська парадигма пропонує динамічне, мережеве мислення, де символи стають інтерактивними та контекстуально залежними.

Насамперед слід відзначити заслуги французького філософа Рене Декарта (1596–1650), який засвідчив дуалізм матерії та духу і окреслив зв'язок між політичною реальністю та її символічним вираженням. У «Правилах для керівництва розуму» він розробив концепцію раціональної політичної мови [5]. Не можна оминати увагою також думки Готфріда Вільгельма Лейбніца (1646–1716) – німецького філософа, математика, одного із найвизначніших представників раціоналізму Нового часу. Вчений, зокрема, запропонував «універсальну характеристику» – символічну систему для точного вираження політичних понять [6]. Його теорія монад як «дзеркал універсуму» формує модель, де кожна політична інституція символічно репрезентує весь державний порядок. Монадологія Лейбніца символічно означила «поворот до осмислення індивідуальності, адже завдяки його вченню про монади сформувались суспільні уявлення про унікальність, неповторність людської душі» [7, с. 19]. Слід відзначити, що ця ідея виявляється надзвичайно сучасною в епоху глобалізації.

Одним із чільних представників раціоналізму XVII ст. є також нідерландський філософ Бенедикт Спіноза (1632–1677), чия концепція політичної влади суттєво відрізняється від середньовічних теологічних моделей. У своїх «Етиці» та «Політичному трактаті» Спіноза пропонує радикальне вирішення питання про природу політичної влади. На його думку, політичне мислення може і повинно виходити за межі символічних посередників, які традиційно легітимізували владу

через релігійні чи сакральні образи. Замість цього він розглядає політичні відносини як іманентні, тобто такі, що випливають із самої природи людини та суспільства, а не з трансцендентних джерел [8]. Спіноза наполягає на тому, що влада виникає з природного права – тобто з фактичної здатності індивідів і спільнот до самозбереження та організації спільного життя. Загалом, внесок Спінози полягає у спробі секуляризувати політичну теорію, звільнити її від релігійних і сакральних обґрунтувань, а також у прагненні побудувати політичну філософію на засадах раціонального аналізу реальних суспільних відносин. Однак, у його раціоналістичній моделі залишається місце для символічних структур, хоча їхній статус і значення суттєво змінюються.

Британський емпіризм вносить критичну ноту в процес дослідження ролі політичної символіки. Джон Локк (1632–1704) у «Досліді про людське розуміння» критикує природний зв'язок між політичними словами та ідеями [9]. І це становить важливий етап у демістифікації політичної влади. Джордж Берклі (1685–1753) – основоположник суб'єктивного ідеалізму – елімінує абстрактні політичні концепти як псевдосимволи без реального референта. Символічне для Берклі – спосіб організації і передачі ідей, де знаки служать для відповідних уявлень. Водночас він наголошував, що ці знаки мають сенс лише в контексті сприйняття і не існують як самостійні абстракції. Джерелом і гарантом існування цих ідей і символів є Бог, який підтримує впорядкованість світу і наше сприйняття [10]. Девід Г'юм (1711–1776) у «Трактаті про людську природу» критикує причинний зв'язок між політичними символами та реальністю. Г'юм заперечував існування вроджених ідей і стверджував, що все наше знання походить лише з досвіду, який складається з вражень (імпресій) та ідей – слабших копій цих вражень у свідомості. Він критикував індуктивне мислення і причинність, доводячи, що неможливо раціонально обґрунтувати віру як необхідний зв'язок між подіями – це лише звичка або психологічна установка. Г'юм розглядав природу релігії, ставив під сумнів традиційні докази існування Бога, що викликало звинувачення його в атеїзмі [11]. Його скептицизм щодо причинних зв'язків справив революційний вплив на політичну теорію.

Французьке Просвітництво демонструє амбівалентність: критикує традиційні символи влади як перешкоди раціональному управлінню, а також створює нові символічні стратегії для легітимації республіканських ідей. Франсуа-Марі Аруе Вольтер (1694–1778) критикує монархічну символічну теологію [12], Дені Дідро (1713–1784) та Жан ле Рон Д'Аламбер (1717–1783) створюють енциклопедичну класифікацію як символічне відображення раціонального політичного порядку [13]. Жан-Жак Руссо (1712–1778) розробив концепцію політичної еволюції від первісної демократичної єдності до сучасного відчуження. Вербальними символами його творчого підходу слугують «первісна простота» (як своєрідний ідеал суспільної гармонії) та «збаблена тварина» (людина, що довела суспільний розвиток до ганьби, заснованої на омані та насильстві) [14, с. 173]. Однак, ця критика часто виявлялася непослідовною, як і нові символічні стратегії.

Німецький ідеалізм сягнув кульмінації завдяки поглядам Іммануїла Канта (1724–1804), який у «Критиці судження» формулює теорію політичного символу як непрямого зображення державних принципів. Його розрізнення схеми та символу дозволяє зрозуміти специфіку політичної естетики [15]. Він вважав, що естетичне сприйняття, зокрема прекрасне, виступає як символ морального добра, тобто краса у мистецтві та природі є символічним вираженням моральних ідей. Символи для Канта – не просто знаки, а носії значень, що дозволяють поєднати світ чуттєвого досвіду з ідеями розуму. У своїй філософії Кант підкреслював, що пізнання світу можливе завдяки апріорним формам чуттєвості (простору і часу) і категоріям розуму, які організують хаос відчуттів у впорядкований досвід. Продуктивна уява, що посідає проміжне місце між чуттєвим сприйняттям і розумовими поняттями, створює «схеми» – своєрідні символічні образи, які дозволяють застосовувати універсальні категорії до конкретних явищ. Таким чином, символічне у Канта пов'язане з функцією уяви і судження, що забезпечують зв'язок між чуттєвим і розумовим пізнанням.

Йоганн Готліб Фіхте (1762–1814), продовжувач ідей Канта, обґрунтував поняття «Я» як активного, вольового суб'єкта, що самостверджується і через свою діяльність створює світ, у тому числі «не-Я» – зовнішню природу, яка існує як продукт діяльності свідомості, а не як незалежна річ у собі. Щодо символічного, у філософії Фіхте важливу роль відіграє активна діяльність свідомості, яка не просто пасивно сприймає світ, а творить його через самосвідомість і моральну волю. Символічне у цьому контексті можна розуміти як прояв діяльності «Я», що надає сенс і значення явищам, перетворюючи їх у носії ідей і цінностей. Фіхте розглядає процес пізнання і морального самовдосконалення як рух від нижчих форм сприйняття (відчуття, уява) до вищих форм свідомості та свободи, де символи і категорії виступають як посередники між суб'єктивним «Я» і об'єктивним

світом [16].

Георг Вільгельм Фрідріх Гегель (1770–1831) – один із засновників німецької класичної філософії та творець теорії діалектики – створив типологію символічних форм політичної культури [17]. Гегель розрізняє символічну, класичну та романтичну форми політичної культури як етапи діалектичного розвитку державного духу. Символічна форма характеризується невідповідністю між політичним змістом та його інституційним вираженням – влада ще не знайшла адекватних форм легітимації. Класична форма досягає гармонійної єдності принципів та інститутів – політичний дух повністю втілений у державних структурах. Романтична форма демонструє перевагу ідей над інституціями – політичний дух переріс свої інституційні втілення.

Друга половина XIX – перша половина XX ст. трансформували розуміння політичної символіки завдяки відкриттям у логіці, психології, лінгвістиці та антропології. Абстрактні філософські концепції поступилися місцем практично орієнтованим теоріям політичного управління.

Еміль Дюркгейм (1858–1917) – видатний французький соціолог, один із засновників сучасної соціології – розглядав символічне як фундаментальний елемент колективної свідомості, яка існує поза окремою людиною і має надіндивідуальний характер. Він визначав соціальні факти – зокрема, обряди, традиції, вірування і символи – як реальні, об'єктивні явища, що мають примусову силу над індивідами і формують моральні цінності суспільства. У «Елементарних формах релігійного життя» він показує, що політичні символи є способом репрезентації та підтримання соціальної солідарності. Концепція «колективних представлень» розкриває механізм соціальної дії політичних символів [18].

Розвиток соціологічного підходу до символізму продовжив Максиміліан Карл Еміль Вебер (1864–1920) – німецький соціолог, філософ, історик та політичний економіст. Поряд із Емилем Дюркгеймом він розглядав символічне через призму соціальної дії, але зосереджувався на значеннях, які люди надають своєму соціальному світові. Вебер ввів поняття «соціальної дії», що передбачає орієнтацію індивіда на поведінку інших через систему символів – мову, жести, традиції, які мають певне значення для учасників взаємодії. Особливо важливим є веберівський аналіз того, як символічні ідеї формують політичну поведінку [19]. Його теорія харизматичного панування демонструє, як символічні якості лідера забезпечують легітимність влади [20]. Фактично, політична влада постає як складна символічна драма, де важливими є не лише реальні дії, а й їх сприйняття та інтерпретація.

Ернст Кассілер (1874–1945) – німецький і американський філософ та культуролог – розробив неокантіанську теорію політичних символічних форм. Людина, на його думку, є «animal symbolicum» – істотою, що живе у світі політичних символів власного творення. Кассілер виділяє різні типи політичної символіки: ідеологію, право, національну культуру, державні ритуали, історичну пам'ять та політичну науку [21]. Його ключова ідея полягає в тому, що людське розуміння політики ніколи не є простим відображенням реальних владних відносин – воно завжди є символічною конструкцією. Так, у праці «Міф про державу» Кассілер показує, як деградація демократичної культури призводить до відродження архаїчних авторитарних форм політичного мислення [22], що означало глибоке узагальнення наслідків тоталітарних режимів. Кассілер демонструє, що сучасні тоталітарні режими, особливо нацизм, використовують міфологічне мислення для підризу раціональних основ демократичного суспільства. Він показує, як політичні міфи створюють альтернативну реальність, де емоції та ірраціональні переконання домінують над логікою та фактами. Саме Кассілер розкриває механізми, за допомогою яких міфи трансформують індивідів у масу, придатну для маніпулювання, показуючи як символічні форми можуть бути використані для звільнення людського духу чи для його поневолення. Особливу увагу він приділяє тому, як тогочасні технології комунікації – радіо, преса, кінематограф – посилюють вплив політичних міфів, створюючи безпрецедентні можливості для пропаганди. Кассілер застерігає, що міф є не пережитком минулого, а активно діючою силою сучасності, яка може знищити раціональні основи цивілізації. Його аналіз засвідчує, що боротьба між міфологічним та раціональним мисленням є центральним конфліктом сучасної політики, де ставкою є майбутнє людської свободи та гідності. Звісно, такий погляд може здатися дещо песимістичним, але події XX – початку XXI ст. підтвердили його правоту.

Особливої уваги заслуговують психоаналітичні та психологічні перспективи політичної символіки, пов'язані з ім'ям Зигмунда Фрейда (1856–1939), який у своїй психоаналітичній теорії приділяв особливу увагу символам як проявам несвідомого. Він вважав, що символи, особливо у сновидіннях, є замаскованими проявами витіснених бажань і конфліктів, які не можуть бути виражені прямо через свідомість. У «Глумаченні снів» він відкриває континент несвідомих політичних процесів [23]. Можна стверджувати, що політичні символи постають як компромісні утворення між

витісненими соціальними бажаннями та політичною цензурою. Фрейдівська теорія витіснення показує, як неприйнятні політичні бажання повертаються у символічній формі [24]. Концепція Едипового комплексу, яку Фрейд розглядав як універсальну символічну структуру, стала важливою для розуміння формування політичної моралі та культури, хоча й викликає серйозні дискусії серед дослідників. У книзі «Тотем і табу» Фрейд поширює аналіз на політичні феномени – влада, право, мораль постають як колективні символічні утворення [25]. Ця концепція досі залишається предметом жвавих наукових дебатів.

Не менш важливими у контексті нашого дослідження є думки Карла Густава Юнга (1875–1961), який розглядав символічне як ключовий елемент психіки, що має глибоке значення у процесі саморозкриття та індивідуалізації. Він розвиває теорію архетипів як універсальних символічних структур колективного несвідомого, що виявляються в політичних міфах та ідеологіях [26]. Основні архетипи – Вождь, Ворог, Батьківщина – створюють символічну граматику політичної психіки. У політичному та культурному контекстах архетипи і символи Юнга пояснюють, як колективні уявлення і міфи формують ідентичність, впливають на суспільну свідомість і поведінку. Дозволимо собі стверджувати, що ця теорія особливо актуальна в епоху масової політики.

Едмунд Гуссерль (1859–1938) – німецький філософ, засновник феноменології як окремого філософського напрямку – започаткував теорію, що розрізняє владний знак, політичне значення та реальні повноваження. Гуссерлівська концепція горизонтної структури свідомості показує, як кожен політичний акт має горизонт потенційних інтерпретацій [27]. На нашу думку, це відкриває нові можливості для аналізу багатозначності політичних символів. Розвиваючи ідеї Гуссерля, Мартін Гайдеггер (1889–1976) – один із найвпливовіших мислителів ХХ ст. – обґрунтовує екзистенціальний підхід до політичної символіки у творі «Буття та час». Вчений глибоко аналізує політичне «розуміння» як основну структуру громадянського буття. На його думку, політична мова не є інструментом для позначення готових інститутів – вона є способом розкриття самої суті політичного [28]. Цілком очевидно, що гайдеггерівська критика технократичного мислення показує, як технічна установка редукує політичне багатство до функціональних зв'язків. Хоча тут можна сперечатись про політичні наслідки самої філософії Гайдеггера, зважаючи насамперед на його співпрацю з нацистським режимом.

Висновки. Підсумовуючи огляд досвіду осмислення соціальної ролі політичної символіки досліджуваного історичного періоду, слід зазначити, що важливою ознакою ідейного потенціалу цієї епохи є еволюція від онтологічного до функціонального розуміння політичних символів. Культурологічні та антропологічні підходи починають складати невід'ємну частину теоретичної основи для вивчення символічної реальності. Культурна антропологія першої половини ХХ століття здійснює кардинальну зміну в розумінні символічного виміру людського існування, досліджуючи символічні системи в їхній багатоманітності. Антропологічне дослідження символічних практик різних культур виявляє загальні закономірності творення символів і водночас показує культурну своєрідність їх втілення. На нашу думку, це має принципове значення для політичних символів, адже розкриває, як символічні системи працюють у якості засобів політичної організації суспільства. Ключовим відкриттям стало усвідомлення символічної реальності як основоположного виміру політичного існування. Політичний символ більше не сприймається як допоміжний засіб для відображення політики – він визнається способом створення самої політичної реальності. Це становить справжню зміну парадигми в політичному мисленні: від розуміння символів як «відображення» до їх трактування як «творення» політичного світу. Зрештою, наше дослідження підтверджує фундаментальну істину: людина є політично-символічною істотою, що живе у світі владних значень власного творення.

Бібліографічний список:

1. Голденштейн К. О. Символічний універсум людини: історія ідей Античності й Середньовіччя. *Політичне життя*. 2026. № 1. С. 42–48.
2. Pico della Mirandola G. De hominis dignitate. Hamburg : Meiner, 1990. 124 p.
3. Ficino M. De vita coelitus comparanda. *Opera omnia*. Vol. 1. Basel : Henricpetri, 1976. P. 532–572.
4. Bruno G. De gli eroici furori. Milano : Rizzoli, 1957. 380 p.
5. Descartes R. Regulae ad directionem ingenii. *Oeuvres*. Vol. 10. Paris : Vrin, 1966. P. 349–469.
6. Leibniz G.W. De arte combinatoria. Die philosophischen Schriften. Bd. 4. Berlin : Weidmann, 1880. P. 27–102.
7. Пилипишин П. Б. Монадологія як поворот до осмислення індивідуальності у філософії права Г. Лейбніца. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2021. № 49. С.

16–19.

8. Spinoza B. *Ethica. Opera*. Vol. 2. Heidelberg : Winter, 1925. P. 41–308.
9. Locke J. *An Essay Concerning Human Understanding*. Oxford : Clarendon Press, 1975. 2 vols.
10. Berkeley G. *A Treatise Concerning the Principles of Human Knowledge*. Dublin : Rhames, 1710. 214 p.
11. Hume D. *A Treatise of Human Nature*. Oxford : Clarendon Press, 1978. 3 vols.
12. Voltaire. *Lettres philosophiques*. Paris : Garnier, 1964. 201 p.
13. Diderot D., D'Alembert J. *Encyclopédie ou Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers*. Paris : Briasson, 1751–1772. 17 vols.
14. Мироненко О. М., Горбатенко В. П. *Історія вчень про державу і право*: навч. посіб. Київ: ВЦ «Академія», 2010. 456 с.
15. Кант І. *Критика практичного розуму* / пер. з нім. І. Бурковського. Київ : Юніверс, 2004. 240 с.
16. Fichte J.G. *Grundlage der gesamten Wissenschaftslehre. Werke*. Bd. 1. Berlin : de Gruyter, 1971. P. 83–328.
17. Hegel G.W.F. *Vorlesungen über die Ästhetik. Werke*. Bd. 13–15. Frankfurt : Suhrkamp, 1970. 440 s.
18. Дюркгейм Е. *Елементарні форми релігійного життя*. Київ : Юніверс, 2002. 592 с.
19. Weber M. *Die protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus. Gesammelte Aufsätze zur Religionssoziologie*. Bd. 1. Tübingen : Mohr, 1920. P. 17–206.
20. Вебер М. *Господарство та суспільство*. Київ : Всесвіт, 2012. 1112 с.
21. Кассіер Е. *Філософія символічних форм*. Київ : Мистецтво, 2002. Т. 1. 271 с.
22. Cassirer E. *The Myth of the State*. New Haven : Yale University Press, 1946. 362 p.
23. Freud S. *Die Traumdeutung. Gesammelte Werke*. Bd. 2/3. Frankfurt : Fischer, 1968. 742 p.
24. Фрейд З. *Тлумачення снів*. Київ : Здоров'я, 1991. 384 с.
25. Фрейд З. *Тотем і табу*. Київ : Основи, 1998. 295 с.
26. Jung C.G. *Die Archetypen und das kollektive Unbewusste. Gesammelte Werke*. Bd. 9/1. Zürich : Rascher, 1959. 451 p.
27. Гуссерль Е. *Ідеї до чистої феноменології*. Київ : ППС, 2006. 300 с.
28. Гайдеггер М. *Буття і час*. Харків : Фоліо, 2003. 503 с.

References:

1. Holdenshtein K. O. (2026). *Symvolichnyi universum liudyny: istoriia idei Antychnosti y Serednovichchia. Politychne zhyttia*. № 1. S. 42–48.
2. Pico della Mirandola G. (1990). *De hominis dignitate*. Hamburg : Meiner. 124 r.
3. Ficino M. (1976). *De vita coelitus comparanda. Opera omnia*. Vol. 1. Basel : Henricpetri. R. 532–572.
4. Bruno G. (1957). *De gli eroici furori*. Milano : Rizzoli. 380 p.
5. Descartes R. (1966). *Regulae ad directionem ingenii. Oeuvres*. Vol. 10. Paris : Vrin. R. 349–469.
6. Leibniz G.W. (1880). *De arte combinatoria. Die philosophischen Schriften*. Bd. 4. Berlin : Weidmann. R. 27–102.
7. Pylypyshyn P. B. (2021). *Monadolohiia yak povorot do osmyslennia indyvidualnosti u filosofii prava H. Leibnitsa. Naukovyi visnyk mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Yurysprudentsiia*. № 49. S. 16–19.
8. Spinoza B. (1925). *Ethica. Opera*. Vol. 2. Heidelberg : Winter. R. 41–308.
9. Locke J. (1975). *An Essay Concerning Human Understanding*. Oxford : Clarendon Press. 2 vols.
10. Berkeley G. (1710). *A Treatise Concerning the Principles of Human Knowledge*. Dublin : Rhames. 214 p.
11. Hume D. (1978). *A Treatise of Human Nature*. Oxford : Clarendon Press. 3 vols.
12. Voltaire. (1964). *Lettres philosophiques*. Paris : Garnier. 201 p.
13. Diderot D., DAlembert J. (1751–1772). *Encyclopédie ou Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers*. Paris : Briasson. 17 vols.
14. Myronenko O. M., Horbatenko V. P. (2010). *Istoriia vchen pro derzhavu i pravo: navch. posib. Kyiv: VTs «Akademiia»*. 456 s.
15. Kant I. (2004). *Krytyka praktychnoho rozumu* / per. z nim. I. Burkovskoho. Kyiv : Yunivers. 240 s.
16. Fichte J.G. (1971). *Grundlage der gesamten Wissenschaftslehre. Werke*. Bd. 1. Berlin : de Gruyter. R. 83–328.
17. Hegel G.W.F. (1970). *Vorlesungen über die Ästhetik. Werke*. Bd. 13–15. Frankfurt : Suhrkamp. 440 s.
18. Diurkheim E. (2002). *Elementarni formy relihiinoho zhyttia*. Kyiv : Yunivers. 592 s.
19. Weber M. (1920). *Die protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus. Gesammelte Aufsätze zur Religionssoziologie*. Bd. 1. Tübingen : Mohr. R. 17–206.
20. Veber M. (2012). *Hospodarstvo ta suspilstvo*. Kyiv : Vsesvit. 1112 s.
21. Cassirer E. (2002). *Filosofiiia symvolichnykh form*. Kyiv : Mystetstvo. T. 1. 271 s.
22. Cassirer E. (1946). *The Myth of the State*. New Haven : Yale University Press. 362 p.
23. Freud S. (1968). *Die Traumdeutung. Gesammelte Werke*. Bd. 2/3. Frankfurt : Fischer. 742 r.
24. Freid Z. (1991). *Tlumachennia sniv*. Kyiv : Zdorovia. 384 s.
25. Freid Z. (1998). *Totem i tabu*. Kyiv : Osnovy. 295 s.
26. Jung C.G. (1959). *Die Archetypen und das kollektive Unbewusste. Gesammelte Werke*. Bd. 9/1. Zürich :

Rascher. 451 r.

27. Husserl E. (2006). *Idei do chystoi fenomenolohii*. Kyiv : PPS. 300 s.

28. Haidehher M. (2003). *Buttia i chas*. Kharkiv : Folio. 503 s.

Goldenshtein K. Understanding the social role of political symbolism: from the Renaissance to the Mid-twenty century

The ideological and theoretical potential of the history of world political thought from the Renaissance to the middle of the 20th century was analyzed for the purpose of understanding the social role of political symbolism. Ideas regarding the possibilities of using political symbolism in the process of social development at different stages of historical evolution were systematized. The potential of creative comprehension of symbolic reality for an in-depth understanding of modern political processes was revealed. The interdisciplinary specificity of the perception of political symbols was conceptualized. In the process of research, the ideas regarding the assessment of symbolic reality of P. Mirandola, M. Ficino, J. Bruno, R. Descartes, G. Leibniz, B. Spinoza, J. Locke, J. Berkeley, D. Hume, F. Voltaire, D. Diderot, J. D'Alembert, J.-J. Rousseau, I. Kant, J. Fichte, G. Hegel, E. Durkheim, M. Weber, E. Cassirer, Z. Freud, K. Jung, E. Husserl, M. Heidegger. It is found that an important feature of the ideological potential of the historical period under study is the evolution from ontological to functional understanding of political symbols. It is shown that culturological and anthropological approaches in this period begin to form an integral part of the theoretical basis for the study of symbolic reality. Cultural anthropology of the first half of the 20th century makes a cardinal change in the understanding of the symbolic dimension of human existence. Anthropological research of symbolic practices of different cultures reveals general patterns of symbol creation and at the same time shows the cultural specificity of their embodiment. It is proved on the examples of the ideological achievements of thinkers how symbolic systems work as means of political organization of society, factors of awareness of symbolic reality. It is proved that the political symbol, unlike Antiquity and the Middle Ages, is no longer perceived as an auxiliary means for reflecting politics, but is recognized as a way of creating political reality itself. It is concluded that in the period under study there was a paradigm shift in political thinking: from understanding symbols as a "reflection" to their interpretation as means of "creating" the political world. The fundamental truth is confirmed: man is a political-symbolic being who lives in the world of powerful meanings of his own creation.

Keywords: *symbolic reality, political symbolism, political thought, Renaissance, philosophy of the Modern Age, French Enlightenment, German idealism, types of political symbolism, mythology, political culture, symbolic forms.*

DOI 10.31558/2519-2949.2026.2.15

УДК 321.01:316.77:355.40(477)

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-4208-6509>

Каприця Р. О., Національний університет «Одеська юридична академія»

КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ ПОЛІТИЧНИХ ЕЛІТ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ: ТИПОЛОГІЯ ТА МОДЕЛІ РЕАЛІЗАЦІЇ

Стаття присвячена комплексному дослідженню трансформації комунікативних стратегій політичних еліт України в умовах повномасштабної збройної агресії та ескалації гібридних загроз у період 2024–2026 років. Метою статті є визначення основних комунікативних стратегій політичних еліт сучасної України, їх типологізація та оцінка ефективності в контексті інформаційної безпеки та суспільної довіри. Актуальність теми зумовлена критичною необхідністю формування стійких моделей взаємодії влади та суспільства для збереження національної єдності, забезпечення легітимності державних інститутів та нейтралізації ворожих інформаційно-психологічних операцій (ІПСО). Методологічну основу роботи становлять системний та інституційний підходи, а також методи контент-аналізу цифрового контенту політичних лідерів і кейс-стаді знакових комунікаційних кампаній. У ході дослідження здійснено типологізацію комунікативних стратегій, у межах якої виокремлено та охарактеризовано чотири домінуючі типи: мобілізаційну (спрямовану на консолідацію), інструментальну (орієнтовану на політичний PR), оборонну (контрдезінформаційну) та цифрову (платформно-орієнтовану). Особливу увагу приділено трансформації публічної сфери під впливом цифровізації та ролі соціальних медіа (Telegram, Facebook, TikTok) як основного поля політичної взаємодії. У межах дослідження розроблено структурно-рівневу модель реалізації комунікацій, яка охоплює стратегічний (державний), операційний (відомчий), тактичний (регіональний) та цифровий (платформний) рівні. Доведено, що критичним чинником ефективності комунікації є рівень суспільної довіри, який напряму залежить від прозорості влади та здатності до переходу від реактивного до проактивного інформування. На основі аналізу кейсів 2024–2025 років запропоновано практичні рекомендації щодо оптимізації комунікативної діяльності, зокрема через інтеграцію медіаграмотності в публічний дискурс та впровадження етичних кодексів політичної комунікації.

Ключові слова: політичні комунікації, комунікативні стратегії, політичні еліти, Україна, соціальні медіа, дезінформація, стратегічні комунікації, політичний PR.

Постановка проблеми. У сучасній Україні політичні еліти стикаються з викликами, пов'язаними з низьким рівнем довіри до інститутів влади, впливом ворожих інформаційно-психологічних операцій та стрімкою цифровізацією комунікацій. Відсутність системних, науково обґрунтованих комунікативних стратегій призводить до зниження ефективності державного управління, поширення фейків та маніпуляцій. Проблема полягає у визначенні оптимальних моделей комунікації політичних еліт, здатних забезпечити легітимність, прозорість і стійкість до зовнішніх впливів.

Аналіз актуальних досліджень. Питання політичних комунікацій в Україні активно вивчається. Так, Р. Базик [1] аналізує роль соціальних медіа у поширенні пропаганди, Р. Горбик, Д. Дуцик та С. Шалайський [2] досліджують ефективність протидії російській дезінформації. О. Гоцур [3] розглядає використання соціальних мереж у виборчих кампаніях. Б. Гривнак, І. Лопушинський, І. Сапіжак [4] акцентують увагу на дезінформації як загрозі нацбезпеці. Н. Гусєва зі співавторами [5] аналізують можливості та ризики цифрових технологій для демократії. І. Іжупова [9] досліджує стратегічні комунікації в умовах війни. А. Кравець [6] виокремлює позитивні й негативні наслідки впливу соцмереж. О. Науменко [7] аналізує технології політичного маркетингу. Монографія А. Шаповалової [8] узагальнює теорію та практику сучасного PR у політичній сфері. Однак комплексного дослідження комунікативних стратегій саме політичних еліт України в умовах воєнного стану бракує.

Метою статті є визначення основних комунікативних стратегій політичних еліт сучасної України, їх типологізація та оцінка ефективності в контексті інформаційної безпеки та суспільної довіри.

Методологічні основи дослідження. Дослідження базується на системному, інституційному та комунікативному підходах. Використано загальнонаукові методи: аналіз, синтез, узагальнення, типологізацію. Застосовано контент-аналіз публічних виступів та постів політичних лідерів у соціальних мережах (Facebook, Telegram), а також метод кейс-стаді для аналізу конкретних комунікативних кампаній.

Виклад основного матеріалу. Політичні еліти сучасної України функціонують в умовах перманентної інформаційної війни. Їхні комунікативні стратегії можна класифікувати за кількома критеріями: цільова аудиторія (внутрішня / зовнішня), домінуючий канал (традиційні медіа / соціальні мережі), характер повідомлень (кризове реагування / проактивне інформування) [8, с. 112]. У сучасному українському суспільстві, що перебуває в умовах повномасштабної збройної агресії та тотальної інформаційної війни, комунікативна діяльність політичних еліт набуває критичного значення для забезпечення національної безпеки, суспільної згуртованості та легітимності влади. Трансформація публічної сфери, спричинена цифровізацією та поширенням соціальних медіа, створює як нові можливості для прямого діалогу з громадянами, так і безпрецедентні ризики, пов'язані з дезінформацією, маніпуляціями та поляризацією суспільства. У цьому контексті особливої актуальності набуває системний аналіз комунікативних стратегій, які реалізують політичні еліти України, оскільки саме через ці стратегії відбувається формування порядку денного, легітимація рішень і конструювання колективних смислів. Спираючись на результати сучасних наукових розвідок, присвячених політичним комунікаціям, стратегічним комунікаціям в умовах війни та інструментам політичного PR можна запропонувати типологію комунікаційних стратегій політичних еліт України (табл. 1).

Таблиця 1

Типологія комунікативних стратегій політичних еліт України
(складено автором)

Тип стратегії	Основна мета	Ключові канали	Характерні інструменти	Ризики / обмеження
Мобілізаційна	Консолідація суспільства, психологічна підтримка	Звернення президента, ОДА, військово командування	Емоційно насичені меседжі, символи єдності, заклики до волонтерства	Вигорання аудиторії, зникання до риторики кризи
Інструментальна (PR / політичний маркетинг)	Формування позитивного іміджу, електоральна підтримка	Facebook, Telegram, традиційні медіа	Таргетована реклама, «джинса», оперативний зв'язок з електоратом	Маніпулятивність, зниження довіри при викритті
Оборонна (контрдезінформаційна)	Протиідея фейкам, захист інформаційної безпеки	Інформаційні марафони, фактчекінгові платформи, брифінги	Публічні спростування, координація з фактчекерами, медіаграмотність	Реактивність (запізніле реагування), втома від спростувань
Цифрова (соціально-медійна)	Комунікація з молоддю, швидке поширення контенту	TikTok, Instagram, Twitter (X), Telegram	Короткі відео, інфографіка, прями ефіри, меми	Ризик поляризації, поширення пропаганди, втрата контролю

У межах дослідження виокремлено чотири типи комунікативних стратегій політичних еліт сучасної України, які функціонують не ізольовано, а часто перетинаються, доповнюють одна одну або конкурують залежно від контексту, цільової аудиторії та стану інформаційного середовища. Мобілізаційна стратегія спрямована на консолідацію суспільства навколо загальнонаціональних цілей, передусім оборони країни. Її ключовими носіями виступають звернення президента, голів обласних державних адміністрацій, військового командування. Ця стратегія активно використовує емоційно насичені меседжі, національні символи єдності, заклики до волонтерства та громадянської участі. Як слушно зазначає І. Іжотова, стратегічні комунікації України в умовах війни стали інструментом не лише інформування, а й психологічної підтримки населення, що дозволяє знижувати

рівень тривожності та підтримувати моральний дух [9, с. 48].

Інструментальна стратегія, яку також визначають у термінах політичного PR та маркетингу, традиційно домінувала у мирний час, однак зберігає свою присутність і сьогодні, хоча й у модифікованих формах. О. Науменко доводить, що застосування технологій політичного маркетингу дозволяє елітам формувати позитивний імідж навіть за умов низької інституційної довіри, що є характерним для українського політичного поля [7, с. 51]. До складових цієї стратегії належать таргетовані рекламні кампанії у Facebook, використання Telegram-каналів для оперативного зв'язку з електоратом, а також такі суперечливі інструменти, як «джинса» (приховане замовне інформування) та інші форми неявної політичної реклами [3, с. 55].

Оборонна (контрdezінформаційна) стратегія набула особливого значення після 2022 року у зв'язку з різким зростанням потужності російських інформаційно-психологічних операцій. Р. Горбик, Д. Дуцик та С. Шалайський стверджують, що ефективність протидії російській дезінформації залежить від швидкості реакції еліт та координації з незалежними фактчекінговими платформами й державними інституціями [2, с. 34]. У межах цієї стратегії політики змушені публічно спростовувати фейки, використовувати єдині інформаційні марафони, залучати авторитетних спікерів для коментування складних питань. Б. Гривнак з колегами підкреслюють, що дезінформація є прямою загрозою національній безпеці, тому комунікативні стратегії еліт мають обов'язково включати елементи медіаграмотності та критичного мислення як частину публічного дискурсу [4, с. 58].

Цифрова (соціально-медійна) стратегія відображає фундаментальну трансформацію політичної комунікації під впливом нових технологій. Зокрема, А. Кравець зауважує, що роль соціальних мереж у політичному процесі зростає експоненційно: вони є одночасно майданчиком для діалогу та інструментом маніпуляцій [6, с. 57]. Політичні еліти активно використовують TikTok, Instagram, Twitter (X) для комунікації з молоддю, яка традиційно уникає споживання традиційних медіа. Водночас, як наголошує Р. Базик, соціальні медіа можуть стати каналом поширення пропаганди, якщо еліти не контролюють інформаційний простір і не протидіють ворожому контенту [1, с. 20]. Н. Гусева зі співавторами додають, що цифрові технології створюють ризики поляризації суспільства, якщо комунікативні стратегії не враховують принципів інклюзивності та не забезпечують репрезентацію різних соціальних груп [5, с. 28].

Окремої концептуалізації потребує проблема довіри як центрального показника ефективності комунікативних стратегій. Аналіз публічних виступів українських політичних лідерів свідчить, що найбільш дієвою виявляється стратегія «прозорої комунікації». Вона передбачає визнання помилок, оперативне інформування про втрати та невдачі, чітке розмежування відповідальності між гілками влади, а також регулярне звітування перед суспільством [8, с. 178]. Натомість стратегія «замовчування» або «вибіркового інформування» (відбір лише позитивних новин, уникнення чутливих тем) призводить до зростання спекуляцій, поширення чуток і неухильного зниження рівня довіри до владних інституцій [4, с. 58].

У воєнний період довіра до політичних еліт зазнає циклічних коливань. На початку повномасштабного вторгнення спостерігався феномен «ефекту прапора» – різке зростання підтримки влади, що фіксувалося більшістю соціологічних опитувань. Однак тривалість цього ефекту прямо залежить від здатності еліт підтримувати відкритий діалог із суспільством. Як слушно зазначає І. Іжупова, стратегічні комунікації України в умовах війни стали інструментом не лише інформування, а й психологічної підтримки населення, що дозволяє знижувати рівень тривожності та підтримувати моральний дух [9, с. 48]. Зниження довіри, як свідчать дані моніторингових досліджень, корелює з епізодами нечіткої комунікації щодо мобілізації, економічної політики або антикорупційних заходів. Таким чином, комунікативна прозорість стає не просто етичним принципом, а операційним чинником національної стійкості.

Стратегічні комунікації політичних еліт України в умовах гібридної війни виходять за межі ситуативного реагування. Вони включають три взаємопов'язані рівні: інформування, вплив (на внутрішню та зовнішню аудиторію) та захист інформаційного простору [9, с. 47]. Як показує досвід роботи Центру протидії дезінформації при РНБО та координаційних штабів, найбільш ефективними є ті комунікативні кампанії, які реалізуються у міжвідомчій кооперації: Міністерство оборони, Міністерство культури та інформаційної політики, Офіс Президента, профільні комітети Верховної Ради. Р. Горбик, Д. Дуцик та С. Шалайський стверджують, що ефективність протидії російській дезінформації залежить від швидкості реакції еліт та координації з незалежними фактчекінговими платформами й державними інституціями [2, с. 34].

Важливим елементом стало запровадження єдиного інформаційного марафону «Єдині новини». Попри критику щодо монополізації інформаційного простору, цей формат забезпечив синхронізацію меседжів влади, зменшив можливості для розхитування ситуації ворожими агітпропами та створив платформу для оперативного спростування фейків. Водночас надмірна централізація несе ризики формування «інформаційної бульбашки», тому паралельно з марафоном мають розвиватися децентралізовані канали комунікації – регіональні медіа, місцеві Telegram-канали, публічні сторінки органів місцевого самоврядування [5, с. 28]. Б. Гривнак з колегами підкреслюють, що дезінформація є прямою загрозою національній безпеці, тому комунікативні стратегії еліт мають обов'язково включати елементи медіаграмотності та критичного мислення як частину публічного дискурсу [4, с. 60].

Цифровий вимір комунікативних стратегій політичних еліт сьогодні визначається конкуренцією між різними платформами. Telegram став домінуючим каналом завдяки швидкості поширення інформації, анонімності та низькому порогу входу. Майже кожен політичний лідер, народний депутат, голова обласної державної адміністрації має власний Telegram-канал [6, с. 57]. Однак, як наголошує Р. Базик, ця платформа є також головним осередком ворожих інформаційно-психологічних операцій, оскільки анонімність ускладнює притягнення до відповідальності за поширення фейків [1, с. 20]. Facebook, навпаки, зберігає функцію більш структурованого, «офіційного» майданчика для розгорнутих заяв, аналітики та взаємодії з громадянським суспільством. TikTok та Instagram орієнтовані на молодіжну аудиторію та потребують адаптації політичного контенту до коротких, візуально насичених форматів (меми, кліпи, «живі» звернення).

Аналіз активності політичних еліт у соціальних медіа (період лютий 2024 – лютий 2025) дозволяє виокремити декілька стійких тенденцій. Спостерігається зростання частоти прямих ефірів та асинхронних відеозвернень замість текстових постів, що пов'язано з більшою емоційною залученістю аудиторії. Політики дедалі частіше використовують емодзі, сленг та гумор (в тому числі чорний) як механізм психологічної розрядки в умовах хронічного стресу [3, с. 54]. Важливою зміною є перехід від монологічних до діалогічних форматів: відповіді на коментарі, опитування, рубрики «питання-відповідь» стають нормою для тих політиків, які прагнуть зберегти довіру молодіжної аудиторії. О. Гоцур зазначає, що поява фахових SMM-команд у кожному серйозному політичному офісі свідчить про професіоналізацію цього напрямку комунікації [3, с. 56].

Для емпіричного підтвердження теоретичних положень доцільно розглянути три показові кейси комунікативних кампаній 2024–2025 років. Перший кейс стосується звернень Президента щодо ротаций та мобілізації навесні 2024 року. У відповідь на зростання соціальної напруги та поширення фейків про «безстрокову службу» Президент Володимир Зеленський провів серію розгорнутих інтерв'ю та ініціював ухвалення закону про демобілізацію після 36 місяців служби. Комунікативна стратегія поєднала мобілізаційний пафос із конкретними термінами та правовими нормами, що частково знизило градус невдоволення у військовому та цивільному середовищі. Другий кейс ілюструє протидію російському нарративу про «легітимність Президента» після травня 2024 року. Ворожа пропаганда системно просувала тезу про втрату легітимності глави держави через неможливість проведення виборів в умовах воєнного стану. Еліти застосували контрдезінформаційну стратегію з посиланням на Конституцію України (статті 108-111) та Закон «Про правовий режим воєнного стану», які чітко визначають повноваження Президента на період дії надзвичайних обставин. Спільні заяви спікера Верховної Ради, керівників фракцій та міжнародних партнерів створили потужний контрнарратив, який значно знизив ефективність ворожої ПСО.

Третій кейс пов'язаний з інформаційною кампанією «Спали цей фейк», що реалізовувалася протягом 2024–2025 років. Координація Міністерства культури та інформаційної політики з Центром стратегічних комунікацій StratCom Ukraine та фактчекінговими організаціями («По той бік», «VoxCheck») дозволила скоротити час реагування на типові фейки (про «біологічні лабораторії», «розкрадання зброї», «зраду» тощо) до 2-4 годин. Як зазначають Р. Горбик, Д. Дуцик та С. Шалайський, таке оперативне реагування суттєво зменшує вірусне поширення дезінформації, оскільки більшість фейків стають небезпечними саме в перші години після їх появи [2, с. 41]. Водночас дослідники наголошують, що реактивна модель спростування має доповнюватися проактивним формуванням медіаграмотності населення.

На основі проведеного аналізу можна запропонувати кілька рекомендацій щодо оптимізації комунікативної діяльності політичних еліт України. Перш за все, необхідним є перехід від реактивної до проактивної комунікації, що передбачає створення постійно діючих сценаріїв інформаційного

реагування на типові кризи (фейки про корупцію, втрати на фронті, соціально-економічні проблеми) [8, с. 201]. Важливою є інтеграція медіаграмотності в публічний дискурс: політики мають не лише спростовувати фейки, а й навчати аудиторію розпізнавати маніпуляції, наприклад, через запровадження регулярних рубрик «Як не стати жертвою ІІСО» у своїх зверненнях. Як слушно наголошують Н. Гусева зі співавторами, цифрові технології створюють ризики поляризації суспільства, якщо комунікативні стратегії не враховують принципів інклюзивності та не забезпечують репрезентацію різних соціальних груп [5, с. 29].

Диверсифікація каналів із урахуванням платформної специфіки є ще одним пріоритетним напрямом. Для кожної соціальної мережі доцільно розробляти окремих контент-план: TikTok потребує коротких емоційних відео, Telegram – оперативної аналітики, Facebook – розгорнутих постів та дискусій [3, с. 56]. О. Науменко доводить, що застосування технологій політичного маркетингу дозволяє елітам формувати позитивний імідж навіть за умов низької інституційної довіри, однак ці технології мають бути прозорими для уникнення звинувачень у маніпуляціях [7, с. 53]. Важливим є збалансування централізації та децентралізації: збереження єдиного координаційного центру (StratCom Ukraine) при розширенні повноважень регіональних пресслужб і місцевих медіа. Регулярний моніторинг довіри та зворотного зв'язку через щотижневі соціологічні заміри ефективності ключових меседжів дозволить коригувати стратегію відповідно до суспільних настроїв [9, с. 50]. Нарешті, доцільним видається створення кодексу комунікативної етики політичних еліт – добровільного зобов'язання уникати мови ворожнечі, маніпуляцій, передчасних звинувачень без доказів, що підвищить довіру в довгостроковій перспективі [8, с. 210].

Ефективність комунікативних стратегій політичних еліт України в умовах гібридної війни та повномасштабної збройної агресії значною мірою залежить від здатності влади вибудовувати багаторівневу систему інформування, впливу та захисту інформаційного простору. Табл. 2 узагальнює результати теоретичного аналізу та емпіричних спостережень, здійснених у межах цього дослідження.

Таблиця 2

Структурно-рівнева модель реалізації комунікативних стратегій політичних еліт України (складено автором)

Рівень реалізації	Зміст діяльності	Ключові суб'єкти	Очікуваний результат	Критерії ефективності	Типові ризики / обмеження
Стратегічний (Державний)	Формування єдиного державного нарративу, визначення цілей національної безпеки, координація ключових меседжів, захист інформаційного простору [9, с. 47]	Офіс Президента, РНБО, StratCom Ukraine, Центр протидії дезінформації	Національна стійкість, єдність інформаційного поля, зміцнення легітимності влади	Швидкість реагування на глобальні ІІСО, узгодженість заяв вищого керівництва, рівень довіри до інституцій [8, с. 178]	Ризик «інформаційної бульбашки», надмірна централізація, звикання аудиторії до єдиних нарративів [5, с. 28]
Операційний (Відомчий)	Адаптація загальних меседжів під специфіку галузі (оборона, економіка, соціальна політика), забезпечення відомчої координації, запобігання суперечливим заявам [2, с. 34]	Міністерство оборони, МЗС, Міністерство відновлення, Міністерство культури та інформаційної політики, інші центральні органи влади	Координація дій, відсутність суперечливих заяв між відомствами, галузева релевантність комунікації	Кількість публічних неузгодженостей між відомствами, швидкість поширення галузевих спростувань, оперативність брифінгів [4, с. 60]	Відомча конкуренція, бюрократична інерція, запізніле реагування на галузеві кризи
Тактичний (Регіональний)	Донесення інформації до громад на місцях, робота з локальними проблемами, врахування регіональної специфіки, психологічна підтримка населення [9, с. 48]	ОВА (ОДА), голови територіальних громад, місцеві медіа, регіональні пресслужби	Зниження тривожності на місцях, оперативне вирішення локальних криз, підвищення довіри на регіональному рівні	Частота публічних звітувань голів ОВА, рівень довіри в регіонах (соціологія), швидкість спростування локальних фейків [1, с. 20]	Низька професійна підготовка регіональних пресслужб, брак ресурсів, залежність від централізованих нарративів
Цифровий (Платформний)	Пряма взаємодія з індивідуальними користувачами через соціальні мережі, адаптація контенту до платформної специфіки, діалог з молодіжною аудиторією [3, с. 56]	SMM-команди політиків, лідери думок (LSI), блогери, адміністратори Telegram-каналів, фактчекінгові платформи	Прямий зворотний зв'язок, залучення молодіжної аудиторії, швидке поширення контенту, протидія ворожим ІІСО	Кількість підписників, рівень залученості (лайки, коментарі, репости), швидкість реагування на фейки, частота діалогових форматів [6, с. 58]	Анонімність каналів (Telegram), ризик поляризації, втрата контролю над контентом, поширення пропаганди, «інформаційна втома» [5, с. 28]

Таблиця базується на положеннях теорії стратегічних комунікацій, інституційного підходу та цифрової комунікативістики, а також на врахуванні специфіки функціонування українських політичних інститутів починаючи з 2024 року. Структурно-рівнева модель реалізації комунікативних стратегій політичних еліт України вказує на те, що успішна реалізація комунікативних стратегій можлива лише за умови узгодженої взаємодії всіх чотирьох рівнів, де кожен наступний рівень конкретизує та адаптує загальні наративи, сформовані на вищому, стратегічному рівні.

Запропонована структурно-рівнева модель демонструє, що ефективна реалізація комунікативних стратегій політичних еліт України можлива лише за умови синхронізації дій на всіх чотирьох рівнях – від стратегічного (державного) до цифрового (платформного). Кожен рівень має власну функціональну специфіку, ключових суб'єктів, очікувані результати, критерії ефективності та типові ризики. Найбільш вразливими ланками, як засвідчує аналіз, залишаються регіональний рівень (через брак ресурсів та професійних кадрів) та цифровий рівень (через анонімність комунікації та високі ризики поширення дезінформації).

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що комунікативні стратегії політичних еліт України є багатокомпонентним явищем, яке поєднує мобілізаційні, інструментальні, контрдезінформаційні та цифрові виміри. Ефективність кожної з них залежить від здатності еліт до швидкої адаптації, прозорості та врахування потреб різних цільових аудиторій. Умови гібридної війни трансформують функції політичних комунікацій – вони стають не лише засобом інформування, а й інструментом психологічної підтримки, національної консолідації та інформаційної безпеки.

Висновки. У результаті проведеного дослідження встановлено, що комунікативні стратегії політичних еліт сучасної України являють собою багатокомпонентну систему, яка в умовах гібридної війни та інформаційного протистояння поєднує мобілізаційний, інструментальний, контрдезінформаційний та цифровий виміри. Виокремлено чотири основні типи стратегій: мобілізаційна (консолідація суспільства через емоційно насичені меседжі та звернення лідерів), інструментальна (формування іміджу засобами політичного PR та маркетингу), оборонна (протидія фейкам та захист інформаційної безпеки) та цифрова (комунікація з молоддю через соціальні медіа). Доведено, що ефективність зазначених стратегій прямо залежить від здатності еліт до прозорості, проактивної та діалогічної комунікації, оскільки стратегія замовчування або вибіркового інформування призводить до зростання спекуляцій та падіння суспільної довіри. Визначено, що ключовим показником результативності комунікативної діяльності виступає рівень довіри, який у воєнний період зазнає циклічних коливань, однак може підтримуватися за умови оперативного реагування на кризові ситуації, регулярного звітування перед громадянами та чіткого розмежування відповідальності між гілками влади. Встановлено, що соціальні медіа (передусім Telegram, Facebook, TikTok) стали головним полем реалізації комунікативних стратегій, однак вони ж створюють ризики поширення дезінформації та поляризації суспільства, особливо за відсутності скоординованої роботи фактчекінгових платформ та державних інституцій. Запропоновано рекомендації щодо оптимізації комунікативної діяльності політичних еліт, які включають перехід від реактивної до проактивної комунікації, інтеграцію медіаграмотності в публічний дискурс, диверсифікацію каналів із урахуванням платформної специфіки, збалансування централізації та децентралізації, регулярний моніторинг довіри, а також створення кодексу комунікативної етики. Подальші дослідження доцільно спрямувати на розробку інтегральних моделей комунікації, які синтезують переваги різних типів стратегій, вивчення можливостей застосування штучного інтелекту в політичному PR, а також на порівняльний аналіз комунікативних практик України та інших держав, що перебувають у стані збройного конфлікту.

Бібліографічний список:

1. Базик Р. Р. Роль соціальних медіа як інструменту поширення пропаганди та їх вплив на політичну активність суспільства. *Політикус*. 2024. Вип. 4. С. 16–23. URL: <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2024-4.2>
2. Горбик Р., Дуцик Д., Шалайський С. Ефективність протидії російській дезінформації в Україні в умовах повномасштабної війни : аналітичний звіт. Київ : ГО «Український інститут медіа та комунікацій», 2023. 66 с. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/27798>
3. Гоцур О. Соціальні мережі і політичний PR в українських та закордонних виборчих кампаніях. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Журналістика*. 2021. № 2(2). С. 53–57. URL: <https://doi.org/10.23939/sjs2021.02.053>
4. Гривнак Б., Лопушинський І., Сапіжак І. Дезінформація як загроза національній безпеці України в умовах неоголошеної російсько-української війни. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти*.

Серія: Екологія. Публічне управління та адміністрування. 2024. № 1(5). С. 53–63. URL: <https://doi.org/10.32782/2786-5681-2024-1.07>

5. Гусєва Н. Ю., Філіпенко Л. В., Герасимович В. А. Політична комунікація в епоху цифрових технологій: можливості та ризики для демократії. *Політикус*. 2024. Вип. 5. С. 24–30. URL: <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2024-5.4>

6. Кравець А. Ю. Роль соціальних мереж у політичному процесі: позитивні та негативні наслідки. *Політичне життя*. 2024. № 4. С. 55–60. URL: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2024.4.7>

7. Науменко О. М. Застосування технологій політичного маркетингу в Україні (на прикладі виборчих кампаній). *Політикус*. 2022. Вип. 5. С. 48–54. URL: <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2022-5.7>

8. Шаповалова А. М. Сучасний PR: від теорії і практики до політичних комунікацій та цифрових трансформацій: монографія. Київ: КНУТД, 2026. 220 с. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/32825/1/2026_Монографія_%20А.%20М.%20Шаповалова.pdf

9. Izhutova I. V. Ukrainian Strategic Communications and the Russia-Ukraine War. *Наука і оборона*. 2023. № 2. С. 46–51. URL: <https://doi.org/10.33099/2618-1614-2023-22-2-46-51>

References:

1. Bazyk R.R. (2024). Rol sotsialnykh media yak instrumentu poshyrennia propahandy ta yikh vplyv na politychnu aktyvnist suspilstva. *Naukovyi zhurnal «Politykus»*. Vyp. 4. S. 16–23. URL: [10.24195/2414-9616.2024-4.2](https://doi.org/10.24195/2414-9616.2024-4.2) [in Ukrainian].

2. Horbyk R., Dutsyk D., Shalaiskyi S. (2023)/ Efektyvnist protydii rosiiskii dezinformatsii v Ukraini v umovakh povnomasshtabnoi viiny. Analitychnyi zvit. HO «Ukrainskyi instytut media ta komunikatsii». 66 s. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/27798> [in Ukrainian].

3. Hotsur O. (2021). Sotsialni merezhi i politychnyi PR v ukrainskykh ta zakordonnykh vyborchykh kampaniiakh. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika»: zhurnalistyka*. № 2 (2). S. 53–57. URL: [10.23939/sjs2021.02.053](https://doi.org/10.23939/sjs2021.02.053) [in Ukrainian].

4. Hryvnaк B., Lopushynskyi I., Sapizhak I. (2024). Dezinformatsiia yak zahroza natsionalnii bezpetsi Ukrainy v umovakh neholoshenoї rosiisko-ukrainskoi viiny. *Naukovyi visnyk Vinnytskoi akademii bezperervnoi osvity. Seriia «Ekolohiia. Piblichne upravlinnia ta administruvannia»*. № 1 (5). S. 53–63. URL: [10.32782/2786-5681-2024-1.07](https://doi.org/10.32782/2786-5681-2024-1.07) [in Ukrainian].

5. Husieva N.Iu., Filipenko L.V., Herasymovych V.A. (2024). Politychna komunikatsiia v epokhu tsyfrovyykh tekhnolohii: mozhlyvosti ta ryzkykы dlia demokratiї. *Naukovyi zhurnal «Politykus»*. Vyp. 5. S. 24–30. URL: [10.24195/2414-9616.2024-5.4](https://doi.org/10.24195/2414-9616.2024-5.4) [in Ukrainian].

6. Kravets A.Iu. (2024). Rol sotsialnykh merezh u politychnomu protsesi: pozytyvni ta nehatyvni naslidky. *Politychne zhyttia*. № 4. S. 55–60. URL: [10.31558/2519-2949.2024.4.7](https://doi.org/10.31558/2519-2949.2024.4.7) [in Ukrainian].

7. Zastosuvannia tekhnolohii politychnoho marketynhu v Ukraini (na prykladi vyborchykh kampanii). *Naukovyi zhurnal «Politykus»*. Vyp. 5. S. 48–54. URL: [10.24195/2414-9616.2022-5.7](https://doi.org/10.24195/2414-9616.2022-5.7) [in Ukrainian].

8. Shapovalova A.M. (2026). Suchasnyi PR: vid teorii i praktyky do politychnykh komunikatsii ta tsyfrovyykh transformatsii: monohrafiia. Kyiv: KNUТD. 220 s. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/32825/1/2026_Монографія_%20А.%20М.%20Шаповалова.pdf [in Ukrainian].

9. Izhutova I.V. (2023). Ukrainian strategic communications and the Russia-Ukraine war. *Nauka i oborona*. № 2. S. 46–51. URL: [10.33099/2618-1614-2023-22-2-46-51](https://doi.org/10.33099/2618-1614-2023-22-2-46-51). DOI: [10.33099/2618-1614-2023-22-2-46-51](https://doi.org/10.33099/2618-1614-2023-22-2-46-51) [in English].

Kaprytsia R. Communicative strategies of political elites in Ukraine under conditions of hybrid warfare: typology and models of implementation

The article is devoted to a comprehensive study of the transformation of communicative strategies of Ukraine's political elites in the context of full-scale armed aggression and the escalation of hybrid threats during the period 2024–2026. The relevance of the topic is обусловлена the critical need to develop resilient models of interaction between the state and society in order to preserve national unity, ensure the legitimacy of public institutions, and counter hostile information and psychological operations (IPSO). The methodological framework of the study is based on systemic and institutional approaches, as well as methods of content analysis of digital outputs of political leaders and case studies of significant communication campaigns. The research provides a typology of communicative strategies, within which four dominant types are identified and characterized: mobilizational (aimed at consolidation), instrumental (focused on political PR), defensive (counter-disinformation), and digital (platform-oriented). Particular attention is paid to the transformation of the public sphere under the influence of digitalization and to the role of social media (Telegram, Facebook, TikTok) as the primary arena of political interaction. The study develops a multi-level structural model for the implementation of communication, encompassing the strategic (state), operational (institutional), tactical (regional), and digital (platform-based) levels. It is demonstrated that a critical factor in communication effectiveness is the level of public trust, which directly depends on governmental

transparency and the ability to shift from reactive to proactive communication. Based on the analysis of case studies from 2024–2025, practical recommendations are proposed to optimize communicative activities, particularly through the integration of media literacy into public discourse and the introduction of ethical codes of political communication.

Keywords: *political communication, communicative strategies, political elites, Ukraine, social media, disinformation, strategic communications, political PR.*

DOI 10.31558/2519-2949.2026.2.16

УДК 32.019.5:070:327

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-5647-7869>**Булгаков Д. О., Донецький національний університет імені Василя Стуса**

ФРЕЙМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У ВИСВІТЛЕННІ САМІТУ ТРАМП–ПУТІН (АЛЯСКА, 2025)

Статтю присвячено аналізу механізмів фреймування політичної комунікації у медіависвітленні саміту Дональда Трампа і Володимира Путіна, що відбувся 15 серпня 2025 р. в Анкориджі, штат Аляска. Предметом дослідження є не сама дипломатична подія як така, а її медійні інтерпретації. Розглянуто, як політичні події кодуються у фрейми, наративи, оцінні судження та символічні образи. У статті зіставлено повідомлення медіа демократичних країн і медіа авторитарних політичних режимів, щоб виявити, яким чином тип політичного режиму впливає на добір фактів, акцентів, джерел, лексики, причинно-наслідкових пояснень і очікуваного комунікативного ефекту. Методологічною основою роботи є якісний порівняльний контент-аналіз, елементи фрейм-аналізу та модель комунікації Г. Лассвела. До емпіричної вибірки включено матеріали Associated Press, Reuters, The Guardian, Deutschlandfunk, ABC News, Daily Maverick, РІА Новості, Xinhua, Global Times та IRNA, опубліковані у період безпосереднього висвітлення саміту. Для уточнення політико-медійного контексту використано дані World Press Freedom Index 2025 організації Reporters Without Borders. Встановлено, що авторитарні медіа конструювали саміт переважно як символічне підтвердження повернення Росії до статусу рівноправного глобального актора, як «злам» західної ізоляції та як іміджевий успіх В. Путіна. У цих повідомленнях домінували фрейми дипломатичного прориву, героїзації лідера, знецінення України та Заходу, а також переозначення відсутності угоди як політичної перемоги. Демократичні медіа, навпаки, фреймували саміт як подію з обмеженим або нульовим дипломатичним результатом, наголошуючи на відсутності перемир'я, непрозорості домовленостей, ризиках для України та потребі критичної оцінки дій власних політичних лідерів. Основний висновок полягає в тому, що політичний режим впливає не лише на зміст повідомлень, а й на сам механізм побудови фрейму: в авторитарному середовищі фрейм підпорядковується легітимації влади, у демократичному – процедурі публічного контролю, конкуренції інтерпретацій і суспільної дискусії.

Ключові слова: авторитаризм, гібридний політичний режим, демократія, медіафрейми, наратив, неліберальна демократія, політична комунікація, пропаганда, цифровий авторитаризм.

Постановка проблеми. Події міжнародної політики існують у публічному просторі як «чисті факти». Для більшості аудиторій вони стають доступними через медіа, а отже – через інтерпретації, добір деталей, заголовки, цитати, візуальні образи та оцінні рамки. Саме тому у політичному просторі дослідник має справу не лише з політичними подіями, а з їхніми медійними реконструкціями. Ці реконструкції закодовуються у фрейми: вони підказують аудиторії, що вважати головним, хто є переможцем або винуватцем, які наслідки події слід очікувати та яку позицію варто зайняти.

Саміт президента США Дональда Трампа та президента РФ Володимира Путіна, який відбувся 15 серпня 2025 р. на військовій базі в Анкориджі, став показовим кейсом для такого аналізу. Базовий фактичний результат саміту був відносно однозначним: за повідомленнями міжнародних агентств, сторони не оголосили про підписання угоди і не досягли припинення вогню у війні Росії проти України [12; 28]. Водночас інтерпретація цієї самої події в різних інформаційних системах істотно відрізнялася. Для частини авторитарних і провладних медіа сам факт зустрічі на американській території став доказом «кінця ізоляції» Росії. Для багатьох демократичних медіа він був радше прикладом дипломатичного глухого кута, іміджевого подарунка Путіну або проявом ризикованої поступливості Трампа.

Проблема дослідження полягає у з'ясуванні того, як саме політичний режим впливає на механізм побудови медійного фрейму. Йдеться не тільки про те, що авторитарні та демократичні медіа пишуть різне, а й про те, як вони конструюють різні інтерпретаційні моделі: через добір джерел, символів,

мовних маркерів, адресата, способів пояснення причин і очікуваного ефекту. У такому підході саміт Трамп–Путін є не стільки об'єктом дипломатичної історії, скільки емпіричним матеріалом для аналізу політичної комунікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичне підґрунтя дослідження становлять праці з фрейм-аналізу, політичної комунікації та досліджень пропаганди. У своїй роботі Р. Ентман визначив фреймування як процес відбору певних аспектів реальності й надання їм більшої помітності у комунікативному тексті, щоб сформувати визначення проблеми, її причини, моральну оцінку і можливе рішення [17]. Т. Нельсон і Д. Кіндер показали, що фрейми впливають на громадську думку, активуючи одні цінності й приглушуючи інші [26]. Для політичної комунікації це принципово важливо, оскільки медіа не просто передають інформацію, а організують її у спосіб, який робить одні висновки більш імовірними для аудиторії.

В українській науковій традиції поняття фрейму розглядав Г. Почепцов, який описував медіафрейми як «рамки» подачі інформації, що формують контекст сприйняття подій аудиторією [2]. Н. Стеблина аналізувала наративи у політичній комунікації як інструменти смислового впорядкування подій [7]. М. Яцимирська звертала увагу на політичні наративи, смисли й емоційні маркери сучасного медіатексту [8]. У цьому дослідженні фрейм розуміється як повторювана інтерпретаційна схема, а наратив – як ширша історія, що поєднує кілька фреймів у логіку «хто діє, проти кого, з якою метою і з яким результатом».

Для пояснення відмінностей між демократичними та авторитарними медіасистемами важливими є підходи Д. Галліна і П. Манчіні, Б. Макнейра, Дж. Беккера, а також дослідження авторитарних медіа й пропаганди [20; 24; 14; 11]. Ці праці дозволяють розмежувати журналістику як інститут публічного контролю та медіа як інструмент політичної мобілізації й легітимації влади. Теоретично важливо також не ідеалізувати демократичні медіа: вони можуть бути залежними від економічних, ідеологічних чи партійних впливів. Проте принципова відмінність полягає в тому, що у демократіях існує конкуренція інтерпретацій, тоді як у авторитарних режимах домінує вертикально узгоджений офіційний дискурс.

Аналітичну структуру статті доповнює модель Г. Лассвела: «хто говорить – що говорить – яким каналом – кому – з яким ефектом» [23]. Для цієї роботи модель важлива тому, що дозволяє розглядати фрейм не лише як текстову конструкцію, а як цільову комунікативну дію. Інакше кажучи, фрейм будуватиметься не абстрактно: він має мовця, канал, конкретну аудиторію та очікуваний політичний ефект.

Мета і завдання статті. Метою статті є дослідження механізмів конструювання політичних фреймів і наративів у висвітленні саміту Трамп–Путін у медіа демократичних та авторитарних країн, а також з'ясування того, як політичний режим впливає на ці механізми.

Досягнення мети передбачає виконання таких завдань:

сформувати верифіковану вибірку медіаматеріалів із чітким зазначенням джерел, країн, типу політичного режиму та медійного статусу;

виокремити операційні елементи механізму фреймування: добір фактів, тематичний акцент, ієрархію джерел, лексичне кодування, причинно-наслідкове пояснення та очікуваний ефект;

ідентифікувати домінантні фрейми та наративи в авторитарному й демократичному медіадискурсах;

порівняти структуру цих фреймів і визначити, у чому полягає вплив політичного режиму на їх побудову;

застосувати модель Г. Лассвела до одного авторитарного та одного демократичного повідомлення за принципом «одне повідомлення – одна аудиторія».

Методологія і вибірка дослідження. Дослідження здійснено методом якісного порівняльного контент-аналізу медійних текстів, поєднаного з елементами фрейм-аналізу. Одиницею аналізу виступає окремий медійний матеріал: новинне повідомлення, аналітична стаття, редакційний огляд або повідомлення державного інформаційного ресурсу, опубліковане у безпосередньому часовому зв'язку з самітом. Вибірка сформована за трьома критеріями: політичний режим країни походження медіа; статус і впливовість медіа у відповідному інформаційному середовищі; релевантність матеріалу до інтерпретації саміту та його наслідків.

Для визначення контексту свободи медіа використано World Press Freedom Index 2025. У таблиці 1. подано конкретні країни, показники RSF та сайти, які включено до аналізу. Така конкретизація потрібна для того, щоб дослідження не спиралося на узагальнені формули на кшталт «західні медіа» чи «державні медіа», а мало прозорий корпус джерел.

Емпірична вибірка медіаджерел

Група медіасистеми	Країна / показник RSF 2025	Медіа / сайт	Тип матеріалу	Підстава включення
Демократична	США – 57 місце / 65,49 бала	Associated Press (apnews.com)	новинне агентство, репортажі та аналітичні підсумки	міжнародний стандарт фактичного новинного повідомлення; фіксація базового результату саміту
Демократична	Велика Британія – 20 місце / 78,89 бала	The Guardian (theguardian.com)	репортажі, аналітичні огляди	виразний критичний дискурс щодо відсутності угоди та PR-ефекту для Путіна
Демократична	Німеччина – 11 місце / 83,85 бала	Deutschlandfunk (deutschlandfunk.de)	суспільний мовник, аналітичні матеріали	внутрішня німецька аудиторія; оцінка наслідків для Європи й України
Демократична	Австралія – 29 місце / 75,15 бала	ABC News Australia (abc.net.au/news)	аналітичний огляд	оцінка саміту з позицій союзницького демократичного середовища
Демократична	ПАР – 27 місце / 75,71 бала	Daily Maverick (dailymaverick.co.za)	новинні та коментарні матеріали	погляд демократичного медіасередовища «Глобального Півдня» на наслідки переговорів
Авторитарна	Росія – 171 місце / 24,57 бала	РИА Новости (ria.ru)	державне інформаційне агентство, новини й колонки	відтворення офіційно-пропагандистської рамки «кінець ізоляції» та «перемога Москви»
Авторитарна	Китай – 178 місце / 14,80 бала	Xinhua; Global Times (xinhuanet.com; globaltimes.cn)	державне агентство та партійно-пов'язане видання	стримано-позитивне фреймування діалогу великих держав і символічного прориву Росії
Авторитарна	Іран – 176 місце / 16,22 бала	IRNA (en.irna.ir)	державне інформаційне агентство	окрема авторитарна перспектива: поєднання визнання відсутності угоди з описом пропагандистського ефекту саміту

Джерело: сформовано автором на основі матеріалів медіа та World Press Freedom Index 2025.

Показники RSF використовуються не як абсолютна оцінка кожного окремого журналістського матеріалу, а як індикатор інституційного середовища, у якому функціонують медіа. Висока позиція у рейтингу не означає повної відсутності маніпуляцій або політичних симпатій; низька позиція не скасовує можливості появи окремих фактологічно точних повідомлень. Для цього дослідження важливий саме системний контекст: рівень свободи преси, політичний контроль, редакційна автономія та можливість публічної критики влади.

Аналіз проводився у чотири етапи. Спочатку було зафіксовано базові фактичні елементи: дата, місце саміту, заявлені теми, наявність або відсутність угоди, реакції основних акторів. Далі для кожного матеріалу визначено тематичні акценти, джерела цитування, лексику та візуально-символічні маркери. На третьому етапі індуктивно виділено повторювані фрейми. На четвертому етапі ці фрейми зіставлено з політико-медійним контекстом, щоб пояснити не тільки зміст відмінностей, а й механізм їхнього утворення (табл. 2.).

Авторитарні медіа: пропагандистське фреймування саміту.

В авторитарних медіа саміт Трамп–Путін був поданий не стільки як переговори з конкретним дипломатичним результатом, скільки як символічна подія, придатна для демонстрації статусу Росії та особистої політичної ваги В. Путіна. Механізм фреймування полягав у зміщенні центру уваги з питання «чи було досягнуто миру?» на питання «чи визнали Росію рівним учасником великої політики?». У такій рамці навіть відсутність угоди переставала бути проблемою, бо головним результатом оголошувався сам факт прийому російського лідера у США. Першим домінантним

фреймом став фрейм «дипломатичного прориву і кінця ізоляції». У РІА Новини напередодні та після саміту послідовно просуваються тези про крах «дискурсу міжнародної ізоляції Росії» та про те, що зустріч в Анкориджі є дипломатичною перемогою Москви [4; 5]. Подібна логіка простежувалася і в заявах російських посадовців. Зокрема, М. Захарова використала образ червоної доріжки як доказ того, що Захід нібито визнав помилковість розмов про ізоляцію Росії [13]. У цьому фреймі політична подія інтерпретується через символ прийому, а не через реальний переговорний результат.

Таблиця 2.

Операціоналізація механізму фреймування

Елемент механізму	Запитання до тексту	Прояв в авторитарному дискурсі	Прояв у демократичному дискурсі
Добір фактів	Які факти включено або вилучено?	акцент на червоній доріжці, статусі Путіна, самому факті зустрічі; мінімізація відсутності угоди	акцент на відсутності угоди, відсутності перемир'я, реакції України та союзників
Тематичний акцент	Що подано як головне?	«Росію не ізолювано», «Путін повернувся у велику дипломатію»	«саміт не дав результату», «Україна залишається в зоні ризику»
Ієрархія джерел	Хто отримує право пояснювати подію?	офіційні особи, провладні експерти, державні коментатори	журналісти, експерти, українські й європейські посадовці, опозиційні голоси
Лексичне кодування	Якими словами описано акторів?	тріумф, перемога, капітуляція, провал Заходу, конструктивність Москви	без угоди, без відповідей, PR-перемога, ризику, тиск на Україну
Причинно-наслідкове пояснення	Чому подія сталася і що вона означає?	Захід змушений говорити з Росією; стратегія ізоляції провалилася	Трамп не домігся цілей; Путін отримав символічну легітимацію без поступок
Очікуваний ефект	Якої реакції від аудиторії очікує повідомлення?	гордість, мобілізація, довіра до лідера, знецінення опонентів	критичне осмислення, контроль влади, дискусія про політичні наслідки

Джерело: узагальнення автора за методологією фрейм-аналізу [17; 26; 31].

Другим фреймом став фрейм символічного статусу. IRNA у матеріалі про саміт докладно описувала теплий прийом Путіна, червону доріжку, військові елементи церемоніалу та спільну появу лідерів, водночас визнаючи, що угоди щодо України не було досягнуто [21]. Китайська Global Times також наголошувала на символічному значенні зустрічі та на тому, що вона руйнує уявлення про ізоляцію Росії [19]. У таких повідомленнях символи – місце, протокол, візуальний контакт, порядок виступів, автомобільний кортеж – стають основним матеріалом фрейму. Подія ніби доводить не конкретний дипломатичний прогрес, а статусну рівність.

Третім фреймом була героїзація лідера. У російських державних і провладних матеріалах Путін поставав як раціональний і сильний політичний актор, який змусив опонентів рахуватися з позицією Москви. Навіть коли РІА Новини цитувало іноземні джерела, добір цитат працював на внутрішній висновок: саміт став перемогою російського президента [4]. Так створюється ефект зовнішнього підтвердження офіційного нарративу: пропагандистське повідомлення виглядає переконливішим, коли воно подається як думка «навіть західної преси».

Четвертим фреймом було знецінення України та Заходу. Частина російських публікацій використовувала мову неминучої поразки України, у тому числі через формули на кшталт «Київ іде до капітуляції» [5]. Важливо, що така риторика не є нейтральною аналітикою: вона виконує мобілізаційну функцію, позбавляє Україну суб'єктності та підсилює образ Росії як сторони, що диктує умови. У цьому разі фрейм формується через жорстку опозицію «сильний центр – слабкі опоненти».

П'ятим фреймом стало переозначення відсутності угоди. Якщо Associated Press і Reuters зафіксували, що саміт завершився без домовленості про припинення війни [12; 28], то російські провладні матеріали подавали розмови про «порозуміння з деяких пунктів», попередню домовленість про майбутні контакти або «шлях до миру» як достатній доказ успішності зустрічі [6]. У такій логіці нульовий або невизначений дипломатичний результат переводиться в площину інформаційної перемоги: головне не те, що сторони підписали, а те, як подію можна використати для легітимації офіційного курсу.

Отже, в авторитарному дискурсі механізм фреймування складається з кількох послідовних

операцій: відбір вигідних символів, підпорядкування їх образу лідера, усунення невідгідних фактів на периферію, знецінення опонентів і перетворення події на доказ правоти влади. Цей механізм пояснює, чому одна й та сама подія – саміт без угоди – може бути представлена як перемога.

Демократичні медіа: критична інтерпретація і конкуренція фреймів.

У демократичних медіа саміт було висвітлено значно менш однорідно, однак загальна рамка залишалася критичною: переговори не принесли оголошеної угоди, не зупинили війну і створили низку політичних ризиків для України та союзників. На відміну від авторитарного дискурсу, де сам факт зустрічі був проголошений успіхом, демократичні медіа переважно оцінювали подію через її перевірюваний результат.

Перший домінуючий фрейм можна визначити як «саміт без результату». Associated Press прямо зазначило, що Трамп не отримав від Путіна угоди про завершення війни, попри демонстративно теплий прийом [12]. Reuters також зафіксувало відсутність формальної домовленості та припинення вогню [28]. The Guardian винесло в заголовок формулу «без угоди і без відповідей», підкресливши, що пресконференція завершилася без запитань і без конкретного плану [29]. Deutschlandfunk сформулював схожий висновок: багато сильних картинок, але майже немає відчутних результатів [16].

Другий фрейм – «PR-перемога Путіна». The Guardian у підсумковому огляді наголосило, що хоча перемир'я не було досягнуто, Путін отримав важливий символічний вигравш [24]. Deutschlandfunk цитував німецького політолога Йозефа Брамля, який назвав Путіна очевидним переможцем зустрічі, оскільки його було прийнято як рівноправного партнера [16]. Це не схвалення Путіна, а критичне визнання комунікативного ефекту: демократичні медіа здатні назвати символічний успіх опонента, якщо він впливає з логіки події.

Третій фрейм стосувався критики Трампа. ABC News Australia писало, що Трамп міг бути переграний в Алясці, але водночас наголошувало, що фундаментальною проблемою залишається агресивна політика Путіна [9]. The Guardian і AP звертали увагу на суперечність між високими очікуваннями Трампа щодо припинення війни і фактичною відсутністю домовленості [12; 29]. У демократичному дискурсі власний лідер не був захищений від критики; навпаки, саме його дії стали предметом публічного аналізу.

Четвертий фрейм – «ризик для України та роль союзників». Західні й союзницькі медіа активно обговорювали, чи не створює формат переговорів без України небезпеки тиску на Київ. Південноафриканська Daily Maverick проводила історичну паралель і порівнювала саміт із Мюнхенською угодою 1938 року, коли Н.Чемберлен віддав Судетську область А.Гітлеру [15]. Це демонструє, що демократичне фреймування не зводиться лише до інтересів власного уряду: воно включає питання легітимності процедури, участі постраждалої сторони та міжнародних гарантій.

Отже, демократичний механізм фреймування має іншу логіку: перевірка заяв через фактичний результат, включення різних акторів, критика власної влади, увага до процедурної легітимності та відкритість до кількох інтерпретацій. У такому середовищі фрейм не є єдиною директивною рамкою; він конкурує з іншими рамками у публічному просторі (табл.3.).

Таблиця 3.

Порівняльні механізми фреймування саміту

Аспект	Авторитарні медіа	Демократичні медіа
Головне питання	Як показати, що режим і його лідер зберігають силу та міжнародний статус?	Що реально сталося, чого не було досягнуто і які наслідки це має для суспільства?
Центр фрейму	лідер, держава, символи статусу, вороги	результат переговорів, наслідки для України, відповідальність політиків
Добір фактів	перевага символічних деталей; проблемні факти периферизуються	перевага перевірюваного результату; символи аналізуються критично
Тональність	тріумфальна, мобілізаційна, поляризована	скептична, аналітична, дискусійна
Ставлення до власної влади	героїзація або захист від критики	допустима й очікувана критика власного лідера
Образ опонента	приниження, знецінення, позбавлення суб'єктності	критика, але з поясненням політичних мотивів та наслідків
Очікуваний ефект	легітимація режиму, мобілізація, формування відчуття перемоги	інформування, контроль влади, стимулювання суспільної дискусії

Приклади медійних повідомлень як доказ фреймування.

Для фрейм-аналізу важливо показати не лише загальні висновки, а й конкретні повідомлення, на яких ці висновки ґрунтуються. Нижче подано скорочені приклади медійних формулювань і їхню функцію у відповідному дискурсі (табл.4.).

Таблиця 4.

Приклади повідомлень у різних медіасистемах

Джерело	Короткий меседж	Фрейм	Комунікативна функція
РИА Новости, Росія	«Київ іде до капітуляції»; саміт подано як результат на користь Москви [23].	перемога Росії / поразка України	мобілізація внутрішньої аудиторії, знецінення української суб'єктності
РИА Новости, Росія	поширення тези про «дипломатичну перемогу» Путіна [24].	кінець ізоляції	легітимація лідера через посилення на зовнішнє визнання
Global Times, Китай	зустріч названа символічно важливою, такою, що руйнує ізоляцію Росії [28].	діалог великих держав	підтримка антизахідної рамки без прямої російської емоційності
IRNA, Іран	саміт привернув увагу, але не дав угоди щодо України [29].	політичний театр без результату	поєднання фактичного скепсису з увагою до символічного статусу
Associated Press, США	Трамп не домігся угоди про завершення війни [14].	відсутність результату	фактична перевірка заяв і очікувань
The Guardian, Велика Британія	«без угоди і без відповідей» після переговорів [16].	дипломатичний провал / непрозорість	критичний контроль дій політичного лідера
Deutschlandfunk, Німеччина	«багато картинок, але мало відчутних результатів» [18].	символи замість змісту	пояснення для внутрішньої німецької аудиторії наслідків саміту
ABC News Australia	Путін міг переграти Трампа, але головною проблемою залишається Путін [19].	критика переговорної позиції	аналітичне розмежування тактичного PR-ефекту і відповідальності за війну

Джерело: власне узагальнення автора на основі аналізованих медіаматеріалів.

Аналіз за моделлю Г. Лассвела: авторитарне і демократичне повідомлення.

Модель Г. Лассвела дозволяє перевірити, як саме політичний режим проявляється у конкретному повідомленні. Для коректності аналізу тут застосовано принцип «одне повідомлення – одна аудиторія». Це важливо, оскільки одне й те саме висловлювання може бути підхоплене різними каналами, але первинний комунікативний задум найчастіше орієнтований на конкретну аудиторію (табл.5.).

Порівняння показує, що різниця між режимами полягає не лише у тональності повідомлень. В авторитарному випадку повідомлення спрямоване на підтвердження заздалегідь заданого висновку: ізоляція Росії провалилася, отже влада була права. У демократичному випадку повідомлення ставить під сумнів ефективність політичної дії: якщо результату немає, символічні образи не повинні підміняти зміст. Саме тут проявляється різниця між пропагандистською та журналістською функцією політичної комунікації.

Критичний аналіз методу фрейм-аналізу.

Фрейм-аналіз є ефективним для виявлення системних відмінностей у медійному конструюванні політичних подій, однак він має обмеження. Перше обмеження – інтерпретативність методу. Виділення фреймів частково залежить від дослідника, тому потрібні прозорі критерії кодування. У цій статті такими критеріями стали добір фактів, тематичний акцент, ієрархія джерел, лексика, причинно-наслідкове пояснення та очікуваний ефект. Для подальшого дослідження доцільно залучити кількох незалежних кодерів і перевірити узгодженість кодування.

Друге обмеження – відсутність прямого вимірювання реакції аудиторії. У статті аналізується реакція медіа та політичних акторів, а не емпірична реакція читачів або глядачів. Непрямі індикатори реакції були помітні: українські коментатори і посадовці сприймали підсумки саміту як тривожні; частина західних медіа говорила про занепокоєння щодо можливого тиску на Україну; російські офіційні комунікатори, навпаки, демонстрували задоволення символічним ефектом зустрічі [10; 13; 30]. Проте ці дані не дають підстав стверджувати, як саме масові аудиторії інтерпретували повідомлення. Для цього потрібні опитування, фокус-групи, експерименти або аналіз цифрових реакцій.

Порівняння двох повідомлень за моделлю Лассвела

Елемент моделі	Авторитарне повідомлення	Демократичне повідомлення
Хто говорить?	Марія Захарова, речниця МЗС РФ, представниця офіційної зовнішньополітичної комунікації Росії.	Deutschlandfunk, німецький суспільний мовник, що працює у системі демократичного публічного мовлення.
Що говорить?	Російськомовне повідомлення про те, що Захід три роки говорив про ізоляцію Росії, але тепер бачить червону доріжку для президента РФ [30].	Німецькомовне повідомлення про те, що саміт дав багато візуальних образів, але майже не дав відчутних результатів [18].
Яким каналом?	Telegram / офіційно-політична комунікація, далі – ретрансляція російськими державними медіа.	Сайт і радіофір Deutschlandfunk, редакційний аналітичний формат суспільного мовника.
Кому?	Внутрішній російській аудиторії, яка споживає російськомовний офіційний і державний медіадискурс.	Внутрішній німецькій і ширшій німецькомовній аудиторії, зацікавленій у наслідках саміту для Європи, України та політики ФРН.
З яким ефектом?	Сформувати відчуття перемоги, зняти психологічний ефект міжнародної ізоляції, підсилити довіру до лідера та держави.	Стимулювати критичну оцінку дипломатичного результату, не дати символічним картинкам замінити питання про зміст і наслідки переговорів.
Тип фрейму	Легітимізаційний фрейм: символ прийому = доказ сили режиму.	Контрольний фрейм: символи перевіряються через реальний результат.

Третє обмеження – динамічність фреймів. Аналіз зафіксував медійні інтерпретації безпосередньо після саміту. Надалі вони могли змінюватися залежно від переговорів, ситуації на фронті, дій США, позиції Європи та реакції України. Тому висновки цієї статті стосуються конкретного інформаційного моменту – серпня 2025 р. – і не мають механічно переноситися на всі наступні етапи війни чи всі формати переговорів.

Четверте обмеження стосується репрезентативності демократичного медіаполя. У вибірці переважають мейнстрімні та інституційні медіа: AP, Reuters, The Guardian, Deutschlandfunk, ABC News і Daily Maverick. Поза основною вибіркою залишилися медіа й платформи, де могли домінувати інші або більш партійні інтерпретації, зокрема Fox News, Newsmax, New York Post, окремі авторські колонки The Telegraph, а також комунікація політичних акторів у Truth Social, X та YouTube. Це не заперечує висновків статті, але уточнює їхній масштаб: робота аналізує насамперед якісну та інституційну журналістику демократичних країн, а не весь спектр політизованого медіаконтенту.

П'яте обмеження полягає у багатозначності самих фреймів. У реальному медіапросторі один матеріал може одночасно визнавати PR-успіх Путіна, критикувати Трампа, підтримувати Україну і сумніватися в ефективності переговорів. Фрейм-аналіз спрощує складну реальність, розкладаючи її на аналітичні категорії. Тому результати цієї статті слід розглядати як модель інтерпретаційного поля, а не як вичерпний опис усіх можливих значень.

Висновки. Проведений аналіз показав, що саміт Трамп–Путін в Алясці став прикладом того, як одна політична подія може бути перетворена на різні медійні реальності. Базовий факт – відсутність оголошеної угоди та припинення вогню – був зафіксований багатьма міжнародними джерелами. Однак у різних медіасистемах цей факт отримав різне значення. Авторитарні медіа будували фрейм символічної перемоги, у якому головним результатом саміту став не мирний план, а демонстрація статусу Росії та її лідера. Демократичні медіа будували фрейм критичної оцінки, у якому символи прийому не скасовували запитання про відсутність результату, ризики для України та відповідальність політиків. Головний висновок статті полягає в тому, що політичний режим впливає не лише на зміст медіаповідомлень, а й на механізм їх конструювання. В авторитарному режимі фрейм формується як інструмент легітимізації: він відбирає вигідні факти, героїзує лідера, знецінює опонента, мінімізує невігідну інформацію і задає аудиторії бажану реакцію. У демократичному режимі фреймування відбувається в умовах конкуренції інтерпретацій: медіа можуть критикувати власного лідера, визнавати тактичні переваги опонента, включати альтернативні голоси та ставити під сумнів офіційні заяви.

Модель Г. Лассвела дала змогу показати цю різницю на рівні конкретного повідомлення. Російськомовне повідомлення М. Захарової було зорієнтоване на внутрішню російську аудиторію і

мало ефект мобілізації та відновлення почуття статусної перемоги. Німецькомовне повідомлення Deutschlandfunk було зорієнтоване на внутрішню німецьку аудиторію і мало ефект критичного осмислення: воно розділяло красиву картинку та реальний політичний результат. Отже, у першому випадку комунікація працює як пропагандистське підтвердження влади, у другому – як журналістський механізм контролю і пояснення.

Практична цінність дослідження полягає у тому, що воно демонструє спосіб аналізу політичних повідомлень як інтерпретацій, а не як нейтрального відображення подій. Для подальших досліджень доцільно поєднати якісний фрейм-аналіз із кількісним контент-аналізом, аналізом цифрових реакцій аудиторії та порівнянням різних сегментів демократичного медіаполя, зокрема мейнстримних, партійних і соціально-медійних платформ.

Бібліографічний список:

1. Вести. Матеріали про саміт Росії і США в Анкориджі. 2025. URL: <https://www.vesti.ru/>
2. Почепцов Г. Фреймів теорія. *Політична енциклопедія* / ред. Ю. Левенець, Ю. Шаповал та ін. Київ : Парламентське видавництво, 2011. С. 753.
3. РИА Новости. Дискурс о международной изоляции России потерпел крах, считает эксперт. 14.08.2025. URL: <https://ria.ru/20250814/rossiya-2035319433.html>
4. РИА Новости. NYT назвала саммит на Аляске дипломатической победой Путина. 16.08.2025. URL: <https://ria.ru/20250816/sammit-2035792794.html>
5. РИА Новости. Переговоры состоялись: результат в нашу пользу, Киев идет к капитуляции. 15.08.2025. URL: <https://ria.ru/20250815/peregovory-2035397696.html>
6. РИА Новости. Саммит России и США проложил путь к миру, считает эксперт. 16.08.2025. URL: <https://ria.ru/20250816/sammit-2035759305.html>
7. Стеблина Н. О. Narrative in the field of political communications: The approaches of most cited papers on Web of Science. *Політичне життя*. 2019. № 3. С. 95–100. URL: 10.31558/2519-2949.2019.3.15.
8. Яцимирська М. Сучасний медіатекст: політичні наративи, смисли і сенси, емоційні маркери. *Вісник Львівського університету. Серія журналістика*. 2022. Вип. 51. С. 216–224. URL: <http://dx.doi.org/10.30970/vjo.2022.51.11411>
9. ABC News Australia. Donald Trump may have been outplayed in Alaska, but Vladimir Putin is the problem. 16 August 2025. URL: <https://www.abc.net.au/news/2025-08-17/trump-putin-due-in-alaska-as-day-of-ukraine-summit-arrives/105657464>
10. Al Jazeera. Trump says Ukraine should make deal after Putin meeting ends without ceasefire. 16 August 2025. URL: <https://www.aljazeera.com/>
11. Alrababa'h B., Blydes L. Authoritarian media and diversionary threats: Lessons from 30 years of Syrian state discourse. *Political Science Research and Methods*. 2021. Vol. 9, No. 4. P. 693–708.
12. Associated Press. Trump-Putin meeting: No deal to end Russia's war in Ukraine. 15 August 2025. URL: <https://apnews.com/article/trump-putin-summit-alaska-russia-ukraine-a7b167f17a3e06fbce2f583c93f8bae1>
13. Atlantic Council. Ukrainians left dismayed by Trump-Putin summit in Alaska. 2025. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/>
14. Becker J. Lessons from Russia: A neo-authoritarian media system. *European Journal of Communication*. 2004. Vol. 19, No. 2. P. 139–163.
15. Daily Maverick. Trump and Putin's Alaska summit eerily echoes Chamberlain's 'Peace in our time'. 2025. URL: <https://www.dailymaverick.co.za/article/2025-08-21-trump-and-putins-alaska-summit-eerily-echoes-chamberlains-peace-in-our-time/>
16. Deutschlandfunk. Trump-Putin-Gipfel: Kein Ergebnis – was nun? 16 August 2025. URL: <https://www.deutschlandfunk.de/putin-trump-gipfel-ukraine-alaska-100.html>
17. Entman R. M. Framing: Toward clarification of a fractured paradigm. *Journal of Communication*. 1993. Vol. 43, No. 4. P. 51–58.
18. Eyewitness News. Ukraine and Russia peace talks coverage on Trump-Putin summit. 2025. URL: <https://www.ewn.co.za/>
19. Global Times. Trump, Putin hail “productive”, “constructive” Alaska summit. 16 August 2025. URL: <https://www.globaltimes.cn/page/202508/1341009.shtml>
20. Hallin D. C., Mancini P. *Comparing Media Systems: Three Models of Media and Politics*. Cambridge : Cambridge University Press, 2004. 342 p.
21. IRNA. Trump-Putin Alaska summit grabs spotlight but delivers no Ukraine deal. 2025. URL: <https://en.irna.ir/news/85914471/Trump-Putin-Alaska-summit-grabs-spotlight-but-delivers-no-Ukraine>
22. Jowett G. S., O'Donnell V. *Propaganda and Persuasion*. 4th ed. Thousand Oaks : Sage Publications, 2006. 432 p.
23. Lasswell H. D. The structure and function of communication in society. *The Communication of Ideas* / ed. L. Bryson. New York : Harper & Brothers, 1948. P. 37–51.

24. McCurry J. No Ukraine ceasefire but a PR victory for Putin: key takeaways from Trump's Alaska summit with Russian president. *The Guardian*. 16 August 2025. URL: <https://www.theguardian.com/world/2025/aug/16/no-ukraine-ceasefire-but-a-pr-victory-for-putin-key-takeaways-from-trumps-alaska-summit-with-russian-president>
25. McNair B. *An Introduction to Political Communication*. 6th ed. London : Routledge, 2018. 248 p.
26. Nelson T. E., Kinder D. R. Issue framing and group-centrism in American public opinion. *The Journal of Politics*. 1996. Vol. 58, No. 4. P. 1055–1078.
27. Reporters Without Borders. World Press Freedom Index 2025. URL: <https://rsf.org/en/index>
28. Reuters. Trump says no summit deal with Putin, Zelenskyy meeting next. 16 August 2025. URL: <https://www.reuters.com/world/>
29. Smith D. No deal, and no answers, after brief Trump-Putin talks on Ukraine in Alaska. *The Guardian*. 15 August 2025. URL: <https://www.theguardian.com/us-news/2025/aug/15/trump-putin-alaska-meeting-ukraine>
30. The Kyiv Independent. Russia declares end of isolation after Trump-Putin Alaska summit. 2025. URL: <https://kyivindependent.com/>
31. van Dijk T. A. Analyzing frame analysis: A critical review of framing studies in social movement research. *Discourse Studies*. 2023. Vol. 25, No. 2. P. 153–178.

References:

1. Vesti (2025). Materialy pro samit Rosii i SSHA v Ankorydzhii [Materials about the Russia-USA summit in Anchorage]. URL: <https://www.vesti.ru/>
2. Pochepstov G. (2011). Freimiv teoriia [Frame theory]. *Politychna entsyklopediia* / eds. Yu. Levenets, Yu. Shapoval et al. Kyiv : Parlamentske vydavnytstvo. P. 753.
3. Diskurs o mezhdunarodnoy izolyatsii Rossii poterpel krakh, schitayet ekspert [Discourse on Russia's international isolation has collapsed, expert says]. *RIA Novosti*. 14.08.2025. URL: <https://ria.ru/20250814/rossiya-2035319433.html>
4. NYT nazvala sammit na Alyaske diplomaticheskoy pobedoy Putina [NYT called the Alaska summit a diplomatic victory for Putin]. *RIA Novosti*. 16.08.2025. URL: <https://ria.ru/20250816/sammit-2035792794.html>
5. Peregovory sostoyalis: rezultat v nashu polzu, Kiyev idet k kapitulyatsii [Negotiations took place: the result is in our favor, Kyiv is moving towards surrender]. *RIA Novosti*. 15.08.2025. URL: <https://ria.ru/20250815/peregovory-2035397696.html>
6. Sammit Rossii i SSHA prolozhil put k miru, schitayet ekspert [Russia-US summit paved the way for peace, expert says]. *RIA Novosti*. 16.08.2025. URL: <https://ria.ru/20250816/sammit-2035759305.html>
7. Steblyna N. O. (2019). Narrative in the field of political communications: The approaches of most cited papers on Web of Science. *Politychne zhyttia*. No. 3. P. 95–100. DOI: 10.31558/2519-2949.2019.3.15.
8. Yatsymirska M. (2022). Suchasnyi mediatekst: politychni naratyvy, smysly i sensy, emotsiini markery [Modern media text: political narratives, meanings and senses, emotional markers]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya zhurnalistyka*. Iss. 51. P. 216–224. URL: <http://dx.doi.org/10.30970/vjo.2022.51.11411>
9. ABC News Australia. Donald Trump may have been outplayed in Alaska, but Vladimir Putin is the problem. 16 August 2025. URL: <https://www.abc.net.au/news/2025-08-17/trump-putin-due-in-alaska-as-day-of-ukraine-summit-arrives/105657464>.
10. Al Jazeera. Trump says Ukraine should make deal after Putin meeting ends without ceasefire. 16 August 2025. URL: <https://www.aljazeera.com/>
11. Alrababa'h B., Blydes L. (2021). Authoritarian media and diversionary threats: Lessons from 30 years of Syrian state discourse. *Political Science Research and Methods*. Vol. 9, No. 4. P. 693–708.
12. Associated Press. Trump-Putin meeting: No deal to end Russia's war in Ukraine. 15 August 2025. URL: <https://apnews.com/article/trump-putin-summit-alaska-russia-ukraine-a7b167f17a3e06fbce2f583c93f8bae1>
13. Atlantic Council. (2025). Ukrainians left dismayed by Trump-Putin summit in Alaska. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/>
14. Becker J. (2004). Lessons from Russia: A neo-authoritarian media system. *European Journal of Communication*. Vol. 19, No. 2. P. 139–163.
15. Daily Maverick. (2025). Trump and Putin's Alaska summit eerily echoes Chamberlain's 'Peace in our time'. URL: <https://www.dailymaverick.co.za/article/2025-08-21-trump-and-putins-alaska-summit-eerily-echoes-chamberlains-peace-in-our-time/>
16. Deutschlandfunk. Trump-Putin-Gipfel: Kein Ergebnis – was nun? 16 August 2025. URL: <https://www.deutschlandfunk.de/putin-trump-gipfel-ukraine-alaska-100.html>.
17. Entman R. M. (1993). Framing: Toward clarification of a fractured paradigm. *Journal of Communication*. Vol. 43, No. 4. P. 51–58.
18. Eyewitness News. (2025). Ukraine and Russia peace talks coverage on Trump-Putin summit. URL: <https://www.ewn.co.za/>.
19. Global Times. Trump, Putin hail “productive”, “constructive” Alaska summit. 16 August 2025. URL: <https://www.globaltimes.cn/page/202508/1341009.shtml>
20. Hallin D. C., Mancini P. (2004). *Comparing Media Systems: Three Models of Media and Politics*. Cambridge

: Cambridge University Press, 342 p.

21. IRNA. (2025). Trump–Putin Alaska summit grabs spotlight but delivers no Ukraine deal. URL: <https://en.irna.ir/news/85914471/Trump-Putin-Alaska-summit-grabs-spotlight-but-delivers-no-Ukraine>

22. Jowett G. S., O'Donnell V. (2006). *Propaganda and Persuasion*. 4th ed. Thousand Oaks : Sage Publications. 432 p.

23. Lasswell H. D. (1948). The structure and function of communication in society. *The Communication of Ideas* / ed. L. Bryson. New York : Harper & Brothers. P. 37–51.

24. McCurry J. No Ukraine ceasefire but a PR victory for Putin: key takeaways from Trump's Alaska summit with Russian president. *The Guardian*. 16 August 2025. URL: <https://www.theguardian.com/world/2025/aug/16/no-ukraine-ceasefire-but-a-pr-victory-for-putin-key-takeaways-from-trumps-alaska-summit-with-russian-president>

25. McNair B. (2018). *An Introduction to Political Communication*. 6th ed. London : Routledge. 248 p.

26. Nelson T. E., Kinder D. R. (1996). Issue framing and group-centrism in American public opinion. *The Journal of Politics*. Vol. 58, No. 4. P. 1055–1078.

27. Reporters Without Borders. World Press Freedom Index 2025. URL: <https://rsf.org/en/index>

28. Reuters. Trump says no summit deal with Putin, Zelenskyy meeting next. 16 August 2025. URL: <https://www.reuters.com/world/>

29. Smith D. No deal, and no answers, after brief Trump-Putin talks on Ukraine in Alaska. *The Guardian*. 15 August 2025. URL: <https://www.theguardian.com/us-news/2025/aug/15/trump-putin-alaska-meeting-ukraine>.

30. The Kyiv Independent. (2025). Russia declares end of isolation after Trump-Putin Alaska summit. URL: <https://kyivindependent.com/>

31. van Dijk T. A. (2023). Analyzing frame analysis: A critical review of framing studies in social movement research. *Discourse Studies*. Vol. 25, No. 2. P. 153–178.

Bulhakov D. Framing of political communication in the coverage of the Trump–Putin summit (Alaska, 2025)

The article examines mechanisms of framing political communication in media coverage of the Donald Trump – Vladimir Putin summit held on 15 August 2025 in Anchorage, Alaska. The object of analysis is not the diplomatic event itself, but its media interpretations: the ways in which political events are encoded into frames, narratives, evaluative judgments and symbolic images. The study compares media messages produced in democratic media systems and in authoritarian political regimes in order to identify how regime type affects fact selection, emphasis, source hierarchy, lexical choices, causal interpretation and expected communicative effect. The methodological framework combines qualitative comparative content analysis, framing analysis and Harold Lasswell's communication model. The empirical sample includes materials published by Associated Press, Reuters, The Guardian, Deutschlandfunk, ABC News, Daily Maverick, RIA Novosti, Xinhua, Global Times and IRNA during the immediate coverage of the summit. The political and media-system context is specified through the 2025 World Press Freedom Index by Reporters Without Borders. The findings show that authoritarian media framed the summit mainly as symbolic evidence of Russia's return to the status of an equal global actor, as the collapse of Western isolation and as Vladimir Putin's image victory. These messages were dominated by frames of diplomatic breakthrough, leader heroization, denigration of Ukraine and the West, and reinterpretation of the lack of agreement as political success. Democratic media, by contrast, framed the summit as an event with limited or no diplomatic outcome, emphasizing the absence of a ceasefire, the lack of transparency, risks for Ukraine and the need to critically evaluate the actions of their own political leaders. The main conclusion is that political regime shapes not only the content of media messages but also the mechanism of frame construction: in authoritarian environments, framing is subordinated to regime legitimation, whereas in democratic environments it is embedded in public scrutiny, competing interpretations and open debate.

Keywords: *political communication; media frames; narrative; propaganda; authoritarianism; democracy; digital authoritarianism; illiberal democracy; hybrid political regime.*

DOI 10.31558/2519-2949.2026.2.17

УДК 32:005.574

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6143-8474>**Примаков К. Ю., Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара****ВПЛИВ СТРАТЕГІЇ ПОЛІТИЧНОЇ МЕДІАЦІЇ НА УСПІШНІСТЬ
ВИРІШЕННЯ ПОЛІТИЧНОГО КОНФЛІКТУ / СПОРУ**

У статті досліджується вплив стратегії політичної медіації на успішність врегулювання політичних конфліктів і спорів у сучасних умовах кризового розвитку суспільства. Актуальність теми зумовлена зростанням кількості конфліктних ситуацій у сфері публічної політики, які потребують ефективних механізмів попередження ескалації та досягнення взаємоприйнятних рішень. Політична медіація розглядається як особливий інструмент політичної комунікації, спрямований на налагодження діалогу між сторонами конфлікту за участю нейтрального та неупередженого посередника. Обґрунтовано, що вибір стратегії медіації значною мірою залежить від типу суб'єктів політичного конфлікту та моделі їхньої поведінки. Виокремлено деструктивний, конформний і конструктивний типи суб'єктів політичного конфлікту, а також визначено відповідні стратегії медіаційного впливу. З'ясовано, що у випадку конструктивної поведінки сторін ефективною є стратегія сприяння спілкуванню, за якої медіатор виконує переважно фасилітаційну функцію. У ситуації домінування деструктивних моделей поведінки медіатор застосовує директивне посередництво, орієнтоване на стримування ескалації конфлікту. Для конфліктів за участю конформних суб'єктів характерною є процедурна медіація, коли основна увага приділяється структуризації переговорного процесу. Особливу увагу приділено специфіці позиційних конфліктів, у межах яких сторони прагнуть відстояти власні вимоги без урахування інтересів опонента. Доведено, що позиційна модель переговорів часто призводить до загострення конфліктної ситуації або її «заморожування». У зв'язку з цим визначено, що одним із ключових завдань політичного медіатора є трансформація позиційного конфлікту у площину колаборативних або принципівих переговорів, орієнтованих на співробітництво та пошук взаємовигідних рішень. Підкреслено, що саме колаборативний підхід створює умови для досягнення довготривалого компромісу, збереження політичної стабільності та забезпечення процедурного й психологічного задоволення всіх сторін переговорного процесу.

Ключові слова: стратегія медіаційного впливу, тип суб'єктів політичного конфлікту, позиційні переговори, колаборативні (принципові) переговори.

Постановка проблеми. Сучасне кризове суспільство породжує безліч конфліктних / спірних ситуацій, які потребують свого вирішення і профілактики з метою недопущення в подальшому. Значна кількість конфліктних / спірних ситуацій виникає в сфері публічної політики і для їх вирішення і профілактики добре зарекомендували себе різноманітні інструменти політичної медіації. Остання розглядається як процес, що відбувається на добровільній основі за участю медіатора, який має бути неупередженим – його головне призначення полягає у наданні допомоги у налагодженні політичної комунікації та сприянні примиренню між сторонами конфліктної ситуації / спору. Завдяки його професійним зусиллям між сторонами, що конфліктують, може бути укладена взаємоприйнятна угода. Особливу роль посередник відіграє у політиці, де він виступає як нейтральна, неупереджена особа, яка сприяє ефективним перемовинами між сторонам політичного конфлікту / спору і дійти за результатами яких взаємоприйнятних рішень. По суті, медіатор у політиці діє як каталізатор між сторонами політичного конфлікту, одночасно модеруючи та керуючи переговорним процесом, щоб уникнути конфронтації (ескалації) конфлікту; він намагається зрозуміти, що саме сторонам політичного конфлікту заважає дійти згоди та має допомогти побачити цей конфлікт як спільну проблему, а не як конфлікт протилежних сторін (позиційний конфлікт) [6, с. 198].

Відповідно, медіатор має спрямувати свої зусилля на роботу зі сторонами політичного конфлікту / спору задля усунення причини суперечки, тому важливо для розуміння сутності процесу політичної

медіації з'ясувати стратегічні особливості посередництва на вирішення політичного конфлікту / спору в залежності від моделі поведінки його учасників, зусиль з налагодження конструктивної співпраці ворогуючих сторін з метою досягти взаємопорозуміння та компромісів.

Мета статті – розкриття впливу стратегії політичної медіації на успішність вирішення політичного конфлікту / спору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання запровадження медіаційних процедур в різноманітні практики розв'язання конфліктних ситуацій, зокрема і в політиці, останнім часом опинилися у фокусі уваги вітчизняних науковців. Загальні засади функціонування та перспективи розвитку медіації в Україні висвітлюють І. Шмаленко, М. Єнін та Л. Мельник [9]; зарубіжний досвід впровадження медіації і можливості його використання для України описують О. Яременко, В. Кононенко та М. Назаренко [10]. А. Француз та Д. Зубко у своїй розробці [8] розкривають сутнісну специфіку політичного посередництва, зміст інституційних механізмів та перспективні напрями розвитку. О. Кармаза [1], Д. Лікарчук [3] та ін. розглядають політичну медіацію як альтернативний спосіб вирішення різноманітних спорів і конфліктів у політиці; О. Сегіна та С. Антонова [7] зосереджують свою увагу на інституційні засади медіації на рівні громад, вважаючи, що примірювальні технології сприяють розв'язанню конфліктних ситуацій та зміцненню громадянського суспільства; на рівні публічного управління медіацію розглядають В. Лисий та О. Іваній [4].

Не зважаючи на значний масив публікацій, питання впливу стратегії політичної медіації на успішність вирішення політичного конфлікту / спору не знайшло належного відображення в науковій літературі.

Виклад основного матеріалу. Стратегія і тактика медіаційного впливу значною мірою залежить від моделі конфліктної поведінки, відповідно до якої кваліфікують три основні типи суб'єктів політичного конфлікту / спору:

1) деструктивний суб'єкт: йому притаманна руйнівна, суто конфліктна, модель поведінки. Такий суб'єкт схильний до загострення конфліктної ситуації, ініціювання конфлікту і посилення протиборства, супроводжуючи цей процес агресивними діями, іноді надбігаючи до насильства з метою знищення протилежної сторони. Частіше всього така модель конфліктної поведінки реалізується у війнах, міжетнічних конфліктах, діяльності терористичних чи кримінальних угруповань із застосуванням насильства. У політичних конфліктах як деструктивні суб'єкти виступають авторитарні політики, які схильні до запровадження режиму диктатури, керуються ідеями власної вищості, прагнуть до домінування і володарювання, руйнування чужих цінностей. Реалізація такої моделі поведінки може спричинити соціальні катаклізми і навіть привести до громадянської війни.

2) конформний суб'єкт: він схильний у конфлікти демонструвати пасивну, керовану модель поведінки; для нього кращим виходом із конфліктної ситуації є відмова від подальшої боротьби; інколи він обирає стратегію співпраці з деструктивними суб'єктами, тим самим заохочуючи їх до загострення конфліктної ситуації.

3) конструктивний суб'єкт: він прагне в раціональний спосіб загасити конфлікт, намагаючись пропонувати взаємоприйнятні рішення; він робить необхідні кроки до примирення або залучає до цього процесу посередника; він надає перевагу перемовинам, а не загостренню конфліктної ситуації. Тобто конструктивний суб'єкт конфлікту намагається в найшвидший і менш руйнівний спосіб завершити протиборство.

Відповідно до типу суб'єктів політичного конфлікту / спору обирають стратегію політичної медіації. В умовах, коли у політичному конфлікті / спорі обидві сторони демонструють риси конструктивного суб'єкта, то медіатор обирає стратегію сприяння спілкуванню: тут він виконує пасивну роль, сприяючи спілкуванню між сторонами та заохочуючи їх до розмови. В умовах, коли у політичному конфлікті / спорі обидві сторони демонструють риси деструктивного суб'єкта, то медіатор обирає стратегію директивного посередництва: тут він відіграє активну роль, пропонуючи потенційні наслідки конфлікту. В умовах, коли у політичному конфлікті / спорі обидві сторони демонструють риси конформного суб'єкта, то медіатор обирає стратегію процедурної медіації: тут він бере під контроль процесуальні аспекти, в ході яких він структурує процес відповідно до свого плану. У комбінованих варіантах медіатор обирає стратегію, яка поєднує елементи базових стратегій.

Стратегія і тактика медіаційного впливу значною мірою залежить і від того, чи займає сторона певну позицію чи прагне до співробітництва. При цьому позиція (від лат. *positio* – положення, розташування) являє собою систему ставлення до елементів конфліктної ситуації і знаходить

конкретний прояв у відповідній поведінці та певних вчинках. Отже, позиція в конфлікті набуває подвійного характеру – з одного боку, вона є динамічною, а з іншого – відносною стійкою.

Виокремлюють такі різновиди позиції в політичному конфлікті:

- Первісна позиція, яка має на меті вплинути на протилежну сторону в бажаному напрямі й запропонувати шляхи вирішення спірних питань. За її допомогою одна сторона намагається пояснити іншій стороні всі вигоди розв'язання конфлікту, обґрунтовує свої інтереси й аргументує доцільність певних домовленостей. Виокремлюють такі різновиди первісної позиції:

а) закрита позиція, яка проявляється в тому, що сторона, яка обирає таку позицію, ухиляється від обговорення власних інтересів, проте чітко декларує свою позицію та висуває вимоги стосовно ключових питань;

б) відкрита позиція, яка проявляється в тому, сторона, яка обирає таку позицію, певною мірою відкриває власні інтереси, пропонує свій погляд на можливості розв'язання конфлікту, закликає учасників конфліктної ситуації до якнайширшого обговорення інтересів усіх сторін та висування альтернативних варіантів вирішення суперечки.

- Запасна позиція, яка проголошується під час перемовин, коли сторони прагнуть обговорити питання, які були запропоновані у первісній позиції.

- Позиція відходу, яка актуалізується тоді, коли переговорний процес заходить у «глухий кут» і сторона, яка обирає таку позицію, попереджає іншу сторону, що вона виходить із перемовин, бо немає перспектив вирішення конфлікту. При цьому сторона декларує прихильність до компромісу – визначає те найменше, що вона погоджується прийняти від свого опонента, і те найбільше, що вона може запропонувати йому, не ставлячи під загрозу власні інтереси. Саме на цьому етапі учасники переговорів можуть заявити про вихід з переговорного процесу або запросити посередника [2, с. 5-6].

Суперечка, де домінує позиційність, має назву «позиційний конфлікт». Його визначають як конфлікт значущості, сутність якого полягає в тому, що між сторонами протистояння виникає суперечка, хто з них займає більш важливу позицію, чия діяльність є більш значущою. Відбувається недооцінка внеску сторін, що призводить до створення конфліктної ситуації [2, с. 3].

Згідно з концепцією Роджера Фішера та Вільяма Юрі [11], в умовах позиційного конфлікту використовують традиційну стратегію позиційної боротьби, за якою сторони прагнуть максимально задовільнити висунуті ними вимоги. Сторона, яка обрала позиційну модель поведінки на переговорах, сприймає перемовини як протиборство із супротивником, де перемога можлива тоді, коли одна сторона створює для іншої сторони певні труднощі; вона зберігає свободу власних дій та обмежує можливі дії супротивника; використовує у своїх цілях резерви супротивника (наприклад, робить із документів або фактів, на які посилається супротивник, корисні для себе висновки); розпорошує сили супротивника; дезорганізує дії супротивника; спрямовує головний удар у слабко захищене місце, б'є по найслабшій ланці; захоплюють суперника зненацька тощо.

У позиційних переговорах виокремлюють м'яку та жорстку лінії поведінки. Ті, хто дотримується м'якої лінії поведінки, прагнуть уникати загострення конфлікту та погіршення стосунків між учасниками. Заради досягнення взаємоприйняттого рішення щодо розв'язання конфлікту вони намагаються висувати й обговорювати пропозиції та ладні йти на певні поступки, демонструвати дружність і довіру до іншої сторони. Прихильники жорсткої лінії поведінки, прикладають усі свої зусилля на запекле протистояння один одному, намагаються домінувати, «перетягнути канат» на свій бік, тим самим реалізація спільних інтересів значно утруднюється.

Отже, за позиційного підходу можливі такі основні тактичні лінії:

1. На початку переговорів сторони декларують свою первісну позицію, а потім її можуть коригувати, модифікувати, змінювати. Здебільшого первісна позиція в цьому випадку є програмою-максимум або завищеними вимогами. За таких обставин й інша сторона висуває такі ж завищені вимоги. Саме на цьому етапі перемовини можуть зайти в «глухий кут» і привести до виходу із переговорного процесу та подальшої ескалації конфлікту.

2. Первісну позицію відстоюють протягом усього переговорного процесу і лише в «останньому мить» одна із сторін або обидві сторони починають демонструвати готовність до компромісу. При цьому первісна позиція може бути цілком реалістичною, враховувати інтереси інших учасників. Одна із сторін або обидві сторони виступає як рішучий і серйозний учасник переговорів, бере на себе ініціативу, проте жодних поступок не робить. Коли, втративши терпіння, інша сторона готова піти з переговорів, то задіється «запасна компромісна позиція».

3. Протягом усього переговорного процесу первісна позиція не змінюється, проте її зміст чітко

не декларується і не демонструється (це робиться в першу чергу задля того, щоб первісна позиція не сприймалася як ультиматум). Така позиція має враховувати інтереси інших сторін, пропозиції, які висловлювалися у процесі переговорів. Водночас успіх переговорів можливий лише за умови, що інші учасники приймуть таку позицію, але це мало ймовірно.

4. Висування вимог по висхідній. Коли одна сторона погоджується з пропозиціями та вимогами іншої, остання може висувати все нові й нові вимоги, поліпшуючи умови домовленості для себе. Ця тактична лінія спрацьовує, коли партнер дуже зацікавлений у підписанні вже узгоджених домовленостей і володіє значними ресурсами, порівняно з тими, яких вимагає поступка на переговорах. При цьому сторона, яка застосовує цю тактику, може втратити репутацію.

У цілому в позиційному конфлікті зони згоди сторін не перетинаються (або різняться тлумачення ключових положень), тому досягти згоди на взаємоприйнятних умовах практично неможливо. За таких умов досягнути угоди можна або під тиском сили, або під тиском обставин, коли відсутність угоди є більшим злом, ніж не вигідна угода. Проте досягнута за таких обставин угода є вкрай хитка, бо сприйняття угоди як не вигідної здебільшого призводить до її порушень сторонами в найближчому майбутньому.

Зусилля медіатора у позиційному конфлікті мають бути спрямовані на переведення його у площину колаборативних (від фр. *collaboration* – співробітництво) або принципів переговорів, орієнтованих не на протиборство, а на співробітництво у вирішенні спірних питань і максимально можливе задоволення інтересів усіх сторін конфлікту. Тут сторони прагнуть досягти спільної (колаборативної) перемоги, коли максимально задовольняються інтереси всіх сторін як в актуальний період, так і в майбутньому, а також дістається процедурне і психологічне задоволення процесом переговорів.

Обґрунтовуючи стратегію колаборативних або принципів переговорів, Р. Фішер та В. Юрі [11] стверджують, що принципове значення тут надається розмежуванню вимог та інтересів сторін, які беруть участь у перемовинах. При цьому інтереси розглядаються як основні цінності, що потребують справедливого і надійного задоволення, а вимоги – це сформульовані учасниками перемовин та обстоювані ними уявлення про те, що треба зробити, аби задовольнити свої інтереси. Якщо інтереси не підлягають обговоренню, можна говорити лише про черговість, ієрархічну послідовність їх задоволення, то вимоги піддаються оцінці, їх можна обговорювати, але домовлятися слід не про вимоги, а про можливі рішення, що задовольняють інтереси сторін. Саме за колаборативних (принципових) перемовин ключову роль відіграють процедури медіації [5, с. 8].

Висновки. Таким чином, стратегія політичної медіації вибудовується відповідно до типу суб'єктів політичного конфлікту / спору. Зокрема, якщо сторони демонструють риси конструктивного суб'єкта, то медіатор обирає стратегію сприяння спілкуванню; якщо сторони демонструють риси деструктивного суб'єкта, то медіатор обирає стратегію директивного посередництва; якщо сторони демонструють риси конформного суб'єкта, то медіатор обирає стратегію процедурної медіації. Відповідно, у комбінованих варіантах медіатор обирає стратегію, яка поєднує елементи вищезазначених базових стратегій.

Більшість політичних конфліктів є позиційними – у такому конфлікті зони згоди сторін не перетинаються (або різняться тлумачення ключових положень), тому досягти згоди на взаємоприйнятних умовах практично неможливо. З огляду на ці обставини політичний медіатор прагне перевести позиційний конфлікт, який часто призводить до ескалації або «заморожування» конфліктної ситуації, у площину колаборативних (принципових) переговорів, орієнтованих не на протиборство, а на співробітництво у вирішенні спірних питань і максимально можливе задоволення інтересів усіх сторін конфлікту. Тут сторони прагнуть досягти спільної (колаборативної) перемоги, коли максимально задовольняються інтереси всіх сторін як в актуальний період, так і в майбутньому, а також дістається процедурне і психологічне задоволення процесом переговорів.

Бібліографічний список :

1. Кармаза О. Медіація та переговори як альтернативні способи вирішення спорів. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 5. С. 13-18. URL: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.5.02>.
2. Кривошеїн В. Українська формула миру як шлях виходу з позиційного конфлікту. *Збірка матеріалів I Міжнародної науково-практичної конференції «Радіаційна та ядерна безпека у контексті Української формули миру»* (м. Дніпро, 24 травня 2024 року). Дніпро. 2024. С. 3-6.
3. Лікарчук Д. С. Медіація як спосіб врегулювання політичних конфліктів. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2021. № 8. С. 50-61. URL: <https://doi.org/10.31866/2616-745x.8.2021.249009>.

4. Лисий В. В., Іваній О. М. Теоретико-методологічні підстави дослідження медіації в публічному управлінні. *Центральноукраїнський вісник права та публічного управління*. 2024. № 4. С. 44-50. URL: <https://doi.org/10.32782/cuj-2024-4-6>.
5. Прымаков К. Медіація української формули миру. *Збірка матеріалів I Міжнародної науково-практичної конференції «Радіаційна та ядерна безпека у контексті Української формули миру»* (м. Дніпро, 24 травня 2024 року). Дніпро. 2024. С. 6-9.
6. Прымаков К. Політична медіація versus публічна медіація: розмежування предметних полів посередницьких практик у політиці. *Грани*. 2025. Т. 25, № 5. С. 198-203. URL: <https://doi.org/10.15421/172618>.
7. Сегіна О. М., Антонова С. Є. Інститут медіації в Україні як один із альтернативних механізмів врегулювання конфліктів у громадах мирним способом: проблеми та перспективи розвитку у період воєнного конфлікту. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування*. 2023. № 4. С. 320-330. URL: <https://doi.org/10.31713/ve4202328>.
8. Француз А. Й., Зубко Д. В. Політична медіація в Україні. *Legal Bulletin*. 2022. № 4. С. 26-30. URL: <https://doi.org/10.31732/2708-339X-2022-04-26-30>.
9. Шмаленко Ю., Єнін М., Мельник Л. Інституціоналізація медіації в Україні: ключові етапи, сучасний стан та перспективи. *Соціологічні студії*. 2023. № 2. С. 6-17. URL: <https://doi.org/10.29038/2306-3971-2023-02-11-11>.
10. Яременко О. І., Кононенко В. В., Назаренко М. О. Інституціоналізація медіації як ефективного інструменту врегулювання спорів з органами місцевого самоврядування: зарубіжний досвід та українські перспективи. *Наукові перспективи*. 2025. № 2. С. 693-704. URL: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-2\(56\)-693-704](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-2(56)-693-704).
11. Fisher R., Ury W. L., Patton B. *Getting to Yes: Negotiating Agreement Without Giving In*. Penguin, 2011. 240 p.

References:

1. Karmaza O. (2020). Mediations and negotiations as alternative methods of dispute resolution. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo.*, 5, 13-18. URL: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.5.02>.
2. Kryvoshein V. Ukrainian Peace Formula as a Way Out of the Positional Conflict. *Zbirka materialiv I Mizhnarodnoi nauково-praktychnoi konferentsii «Radiatsiina ta yaderna bezpeka u konteksti Ukrainiskoi formuly myru»* (m. Dnipro, 24 travnia 2024 roku). Dnipro., 2024, 3-6.
3. Likarchuk D. S. (2021). Mediations as a way to resolve political conflicts. *Mizhnarodni vidnosyny: teoretyko-praktychni aspekty.*, 8, 50-61. URL: <https://doi.org/10.31866/2616-745x.8.2021.249009>.
4. Lysyi V. V., Ivaniy O. M. (2024). Theoretical and methodological foundations of the study of mediation in public administration. *Tsentrlnoukrainskyi visnyk prava ta publichnoho upravlinnia*, 4, 44-50. URL: <https://doi.org/10.32782/cuj-2024-4-6>.
5. Prymakov K. (2024). Mediations of the Ukrainian peace formula. *Zbirka materialiv I Mizhnarodnoi nauково-praktychnoi konferentsii «Radiatsiina ta yaderna bezpeka u konteksti Ukrainiskoi formuly myru»* (m. Dnipro, 24 travnia 2024 roku). Dnipro, 6-9.
6. Prymakov K. (2025). Political mediation versus public mediation: delimiting the subject fields of mediation practices in politics. *Hrani*, 25 (5), 198-203. URL: <https://doi.org/10.15421/172618>.
7. Sehina O. M., Antonova S.Ye. (2023). Institute of mediation in Ukraine as one of the alternative mechanisms for resolving conflicts in communities peacefully: problems and prospects for development during the military conflict. *Visnyk Natsionalnoho universytetu vodnoho hospodarstva ta pryrodokorystuvannia*, 4, 320-330. URL: <https://doi.org/10.31713/ve4202328>.
8. Frantsuz A. Y., Zubko D.V. (2022). Political mediation in Ukraine. *Legal Bulletin*, 4, 26-30. URL: <https://doi.org/10.31732/2708-339X-2022-04-26-30>.
9. Shmalenko Yu., Yenin M., Melnyk L. (2023). Institutionalization of mediation in Ukraine: key stages, current state and prospects. *Sotsiologichni studii*, 2, 6-17. URL: <https://doi.org/10.29038/2306-3971-2023-02-11-11>.
10. Yaremenko O. I., Kononenko V. V., Nazarenko M.O. (2025). Institutionalization of mediation as an effective tool for resolving disputes with local government bodies: foreign experience and Ukrainian prospects. *Naukovi perspektyvy*, 2, 693-704. URL: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-2\(56\)-693-704](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-2(56)-693-704).
11. Fisher R., Ury W. L., Patton B. (2011). *Getting to Yes: Negotiating Agreement Without Giving In*. Penguin, 240.

Prymakov K. The impact of political mediation strategy on the success of political conflict / dispute resolution

The article examines the impact of political mediation strategies on the effectiveness of resolving political conflicts and disputes in the contemporary context of societal crisis development. The relevance of the topic is обусловлена by the growing number of conflict situations in the sphere of public policy that require effective mechanisms for preventing escalation and achieving mutually acceptable solutions. Political mediation is considered as a specific instrument of political communication aimed at establishing dialogue between conflicting parties through the involvement of a neutral and impartial mediator. The study substantiates that the choice of a mediation strategy largely depends on the type of actors involved in the political conflict and the model of their behavior. Destructive, conformist, and constructive types of political conflict actors are identified, and the corresponding mediation strategies appropriate to each type are determined. It is established that in cases where the parties demonstrate constructive behavior, the most effective approach is a communication-facilitation strategy, in which the mediator primarily performs a facilitative role. In situations dominated by destructive behavioral patterns, the mediator applies directive mediation aimed at containing the escalation of the conflict. Conflicts involving conformist actors are characterized by procedural mediation, where the primary focus is placed on structuring the negotiation process. Particular attention is devoted to the specificity of positional conflicts, within which the parties seek to defend their own demands without taking into account the interests of the opposing side. It is demonstrated that the positional model of negotiations often leads either to the aggravation of the conflict situation or to its “freezing.” In this regard, the article argues that one of the key tasks of a political mediator is the transformation of a positional conflict into the framework of collaborative or principled negotiations oriented toward cooperation and the search for mutually beneficial solutions. The study emphasizes that the collaborative approach creates the necessary conditions for achieving long-term compromise, preserving political stability, and ensuring both procedural and psychological satisfaction for all participants in the negotiation process.

Keywords: *strategy of mediation influence, type of subjects of political conflict, positional negotiations, collaborative (principled) negotiations.*

DOI 10.31558/2519-2949.2026.2.18

УДК 314.74:355.01:378(477)

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-8836-0635>**Щередіна Т. О., Донецький національний університет імені Василя Стуса**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1490-0643>**Глубоченко К. О., Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова**

ОСВІТНЯ МІГРАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ: ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ВИКЛИКИ, СТАТИСТИЧНИЙ ВИМІР ТА СТРАТЕГІЧНІ НАСЛІДКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті представлено ґрунтовний аналіз феномену освітньої міграції української молоді в період з 2020 по 2026 роки, з особливим фокусом на трансформаційних змінах, спричинених повномасштабним вторгненням. Авторами послідовно досліджено динаміку чисельності студентів за кордоном та проаналізовано географічну структуру міграційних потоків. Визначено ключові відцентрові (безпекові ризики, руйнування інфраструктури, відсутність стабільного електропостачання) та доцентрові міграційні фактори (якість освіти, кар'єрні перспективи, соціальні гарантії країн ЄС). Окрему увагу приділено нормативно-правовому регулюванню академічної мобільності молодих людей віком 18-22 роки та впливу мобілізаційних обмежень на освітні стратегії. Авторами проаналізовано ризики незворотної втрати людського капіталу та запропоновано рекомендації щодо стимулювання повернення молодих фахівців для повоєнної відбудови України. Освітня міграція української молоді у 2020–2026 роках перетворилася з інструменту розвитку на фактор виживання нації. П'ятикратне збільшення кількості студентів за кордоном та демографічна криза, яка призвела до втрати 10 мільйонів осіб, вимагають негайної реакції влади. Через бажання отримати престижний диплом молодь перейшла до пошуку безпечного освітнього простору, що робить міграцію вимушеною та потенційно незворотною. Навіть попри те, що цифрові технології дозволяють підтримувати контакт з вітчизняною освітою, ситуація все ще створює проблему академічного перевантаження. Без повернення молодих спеціалістів повоєнна відбудова України може уповільнитися через дефіцит інтелектуального капіталу, тому державна молодіжна політика повинна зосередитися на зменшенні відцентрових факторів освітньої міграції та компенсації її доцентрових факторів. Ураховуючи виявлені тенденції, рекомендовано розробити державну стратегію, яка б дозволяла залучати українських студентів за кордоном до дистанційної роботи та наукових проєктів в Україні вже зараз, створити систему пільгового кредитування та грантової підтримки для випускників іноземних вишів, які повертаються в Україну для заснування бізнесу або роботи в державному секторі, продовжити цифровізацію освітніх послуг для спрощення процедур перезарахування кредитів та отримання подвійних дипломів та посилити співпрацю з країнами-реципієнтами щодо збереження української ідентичності молоді.

Ключові слова: освітня міграція, людський капітал, академічна мобільність, воєнний стан, вища освіта, демографічна криза, професійний вибір, діджиталізація.

Постановка проблеми. Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну 24 лютого 2022 року стало радикальним детермінантом, що змінив архітектуру соціальних процесів у Європі, спровокувавши наймасштабнішу хвилю вимушеної міграції з часів Другої світової війни. Серед мільйонів переміщених осіб особливу групу становить молодь, чії освітні траєкторії були примусово переорієнтовані на іноземні заклади вищої освіти. Освітня міграція, яка в довоєнний період розглядалася як елемент глобалізації та академічної свободи, трансформувалася у стратегію збереження інтелектуального потенціалу в умовах загрози фізичного знищення.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю глибокого осмислення впливу міграції на

людський капітал України. За оцінками провідних демографів, демографічні втрати країни через війну сягають 10 мільйонів осіб, що включає як прямі незворотні втрати, так і масштабну еміграцію [18]. Виїзд молоді на навчання за кордон створює ризики «відтоку мізків» (brain drain), що може стати критичною перешкодою для повоєнного відновлення. Розуміння трансформаційних викликів та стратегічних наслідків освітньої міграції української молоді дозволить спрогнозувати тенденції розвитку ринку праці в Україні та передбачити тенденції людських ресурсів та освітніх потужностей.

Метою статті є аналіз ролі доцентрових та відцентрових освітньо-міграційних потоків української молоді, трансформаційних викликів та стратегічних наслідків виявлених тенденцій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Наукове осмислення впливу повномасштабної війни на освітню міграцію в Україні активно здійснюється провідними соціологічними та демографічними школами. Вагомий внесок у дослідження демографічної кризи та міграційних аспірацій внесли Лібанова [16], яка фокусує увагу на зміні статево-вікової структури населення та загрозах депопуляції. Питання міжнародної міграції як чинника розвитку людського капіталу в умовах війни висвітлено у працях Малиновської, яка аналізує політику країн-реципієнтів та перспективи репатріації українців [5;6]. Тенденції освітньої міграції до повномасштабного вторгнення аналізували Брензович та Немеш [1], Смалійчук [10], Шепель [11]. Сучасні тенденції освітньо-міграційних процесів висвітлюються у працях Самолюк та Олійник [9]. Важливим джерелом емпіричних даних є звіти аналітичного центру Cedos, що висвітлюють досвід навчання українських біженців за кордоном та фактори, що впливають на їхнє рішення про повернення [13]. Дослідження Державної наукової установи «Інститут освітньої аналітики» (ІЕА) зосереджені на адаптації системи освіти та ринку праці до умов міграції [2].

Виклад основного матеріалу. Раніше ми вже зазначили, що трансформація методології соціальних досліджень в Україні після 2022 року зумовлена необхідністю адаптації до умов воєнного стану, що характеризується високими безпековими ризиками, руйнуванням традиційної інфраструктури збору даних та масовим переміщенням респондентів [12]. Класичні польові методи, такі як особисте анкетування (face-to-face), у багатьох регіонах стали неможливими або втратили репрезентативність через зміну структури генеральної сукупності. Сучасна дослідницька оптика зміщується у бік цифрової соціології, яка використовує інтернет як багатопрофільний інструмент. Ключовими методами збору інформації про освітніх мігрантів у 2022–2026 роках стали онлайн-опитування та аналіз цифрових слідів, використання соціальних медіа та освітніх платформ, що дозволяє охопити молодь, розпорошену по всьому світу, аналіз великих даних (Big Data) через використання державних реєстрів (наприклад, ЄДЕБО) та даних мобільних операторів для відстеження міграційних потоків у режимі реального часу. Також актуальними залишаються міждисциплінарні підходи, інтеграція психологічних парадигм для вивчення травматичного досвіду мігрантів та його впливу на освітню мотивацію, партисипативні практики, тобто залучення респондентів як співавторів знання, що сприяє відновленню довіри та забезпечує терапевтичну функцію в умовах соціальної травми. Особливе значення в умовах війни набуває етична валідність досліджень. Необхідність уникнення повторної травматизації респондентів під час інтерв'ю щодо обставин їхнього виїзду вимагає від дослідників високого рівня емпатії та використання спеціальних методів нарративного аналізу.

Всі ці тенденції розвитку соціальних досліджень мають бути враховані для визначення статистичної динаміки освітньої міграції, враховуючи тенденції як стагнації, так і експоненціального зростання. Аналіз статистичних даних наданих ЮНЕСКО, Eurostat та Міністерства освіти і науки України демонструє, що за останні 15 років кількість українських студентів у закордонних університетах зростає більш ніж у п'ятеро [4]. Якщо у 2008-2009 навчальному році освіту за кордоном здобували 21 тис. українців, то до 2023-2024 навчального року ця цифра сягнула 115 тис. осіб (табл 1).

Найбільш різке міграційне зростання зафіксовано саме у 2022 році, коли кількість студентів збільшилася на 47% за один рік [4]. Це було зумовлено не стільки зміною освітніх уподобань, скільки фактором вимушеної втечі від бойових дій. У 2023–2024 роках темпи зростання стабілізувалися, що вказує на перехід від хаотичної міграції до більш зважених освітніх стратегій молоді, яка вже перебуває за кордоном.

Географічна структура міграції демонструє чітке домінування європейського вектору. Польща залишається беззаперечним лідером, приймаючи понад 46 тис. українських студентів, що становить близько 40% від усієї української студентської діаспори [13].

Динаміка кількості українських студентів за кордоном (2008-2024 рр.)

Навчальний рік	Кількість студентів за кордоном (тис. осіб)	Відсоткова зміна до попереднього періоду	Частка від загальної кількості студентів в Україні
2008-2009	21,0	-	~2,5%
2013-2014	37,0	+76%	~3,5%
2021-2022	75,0	+102%	9,0%
2022-2023	109,0	+45%	11,9%
2023-2024	115,0	+5,5%	11,4%

* Узагальнено авторами за [2;4;7;8;13;15]

Важливо зауважити, що в низці країн українці складають критичну частку іноземного студентського контингенту (табл 2).

Частка українських студентів у загальній кількості іноземних студентів у країнах-реципієнтах (2024 р.)

Країна	Частка українців серед іноземних студентів (%)	Ключові чинники популярності напряму
Словаччина	53,5%	Близькість мови, безкоштовна освіта, територіальна близькість
Польща	43,1%	Культурна близькість, лояльні умови вступу, розвинений ринок праці
Литва	16,7%	Державна підтримка, англомовні програми, активна солідарність
Чехія	12,2%	Якість технічної освіти, велика діаспора
Болгарія	11,2%	Низька вартість життя, географічна близькість
Естонія	9,9%	Цифровізація, високий рівень безпеки

* Узагальнено авторами за [2;4;7;13]

У Німеччині частка українців становить лише 2,5% від загальної кількості іноземних студентів, проте у 2022–2023 роках саме ця країна продемонструвала один із найвищих темпів абсолютного приросту українських студентів (на 40%), що пов'язано з потужним пакетом соціальної підтримки для біженців [16].

При визначенні детермінантів освітньої міграції, а саме доцентрових та відцентрових факторів, для аналізу мотивації молоді авторами застосовано теорію push-pull факторів, які в умовах війни набули специфічного забарвлення. Так відцентровими факторами або чинниками відштовхування можна визначити фактори безпекової ситуації. Так безпека стала головним стимулом для виїзду.

Постійні обстріли, загроза окупації та психологічний тиск роблять навчання в Україні вкрай складним [15]. Іншим відцентровим фактором є руйнування освітньої інфраструктури в Україні. Масштабні пошкодження навчальних корпусів та гуртожитків змушують вищі переходити на дистанційну форму, яка не завжди забезпечує належну якість підготовки, особливо у технічних та медичних спеціальностях. Також суттєвим фактором є енергетична криза, що одночасно посилює попередній фактор, адже суттєво ускладнює можливість дистанційного навчання. Блекаути, спричинені атаками на енергомережі, унеможливають стабільний доступ до онлайн-навчання, що змушує студентів шукати місця з безперебійним постачанням ресурсів. Водночас, скорочення ринку праці всередині України та падіння реальних доходів сімей спонукають молодь здобувати освіту там, де є вищі шанси на швидке працевлаштування [5].

Доцентровими факторами або чинниками притягання є можливість отримати молодими людьми статусу тимчасового захисту. Директива ЄС 2001/55/ЄС надала українцям доступ до безкоштовної освіти, стипендій та ринку праці на рівні з громадянами відповідних країн [15]. При цьому отримання диплома європейського зразка позбавляє необхідності нострифікації та відкриває доступ до глобальних корпорацій [16]. Можливість жити у мирних умовах є критично важливою для психологічного відновлення молоді, забезпечуючи їх соціальну стабільність. Водночас, спеціальні гранти від урядів Канади, Литви та Німеччини значно знизили фінансовий бар'єр для вступу. Як свідчать результати соціологічних опитувань, для вікової групи 17–19 років саме фактор війни став визначальним у зміні освітніх планів, оскільки до 2022 року вони переважно планували вступати в українські ЗВО, проте після початку вторгнення обрали закордонні вищі як засіб забезпечення миру та якісної освіти [3].

Звісно, в умовах воєнного стану перетин державного кордону для чоловіків віком від 18 до 60 років обмежений. Проте 2 квітня 2024 року Кабінет Міністрів України ухвалив постанову № 366, яка відкрила можливість виїзду для певної категорії студентів-чоловіків у межах академічної мобільності. Основними умовами для виїзду студентів-чоловіків є вік від 18 до 22 років, навчання на денній формі у закладах державної або комунальної форми власності, рівень освіти бакалавр (для медиків - магістр), термін виїзду на один семестр та наявність необхідних документів (е-квиток студента, направлення від ЗВО, копія договору з іноземним університетом та військово-обліковий документ із позначкою ТЦК). Ця зміна в політиці стала важливим кроком до збереження зв'язку молоді з українською освітньою системою. Студенти, які реалізують право на мобільність, не відраховуються, за ними зберігається місце навчання та стипендія. Однак існують обмеження, адже право на виїзд не поширюється на студентів приватних ЗВО, магістрів (крім медичного спрямування) та аспірантів, що створює певні виклики для забезпечення рівних прав на освіту. У вересні 2025 року Верховна Рада почала розгляд законопроекту № 13634, який спрямований на посилення контролю за наданням відстрочок. Згідно з пропозиціями, відстрочка надаватиметься лише тим, хто здобуває освіту відповідного рівня вперше та перебуває у межах стандартних вікових лімітів. Це робиться для того, щоб унеможливити використання навчання як засобу уникнення військової служби, що стало поширеним явищем (кількість студентів в Україні зросла з 754 тис. до 899 тис. за три роки війни) [15].

Отже, українські діти та молодь за кордоном часто опиняються у ситуації подвійного навантаження. За даними Єврокомісії, близько 50% українських школярів, які перебувають у країнах ЄС, досі не інтегровані повністю у місцеві освітні системи, продовжуючи навчання онлайн в українських школах [17]. Серед тих, хто відвідує місцеві школи, понад 60% паралельно продовжують навчання онлайн з України [17]. Для студентів університетів ситуація ще складніша. Багато хто намагається поєднувати очне навчання в європейському вищі з дистанційним в українському, щоб зберегти можливість отримати український диплом. З одного боку, це демонструє прагнення молоді залишатись в українському освітньому просторі, але, з іншого, це призводить до академічного вигорання, адже через надмірну кількість годин навчання та виконання завдань двома мовами відбувається перенавантаження молоді. Крім того, незважаючи на підтримку, навчання спеціальним дисциплінам іноземною мовою вимагає значних зусиль. Хоча Міністерство освіти і науки України рекомендувало Perezарховувати оцінки, отримані за кордоном, на практиці існують значні розбіжності у навчальних планах [13]. Наприклад, у таких країнах, як Молдова, впроваджуються інтенсивні курси державної мови та історії для інтеграції біженців, що планується завершити до 2026–2027 років [14]. У Канаді активна українська діаспора сприяє розвитку білінгвальних програм, що допомагає дітям адаптуватися без втрати ідентичності [19]. Таким чином, масштабна освітня міграція є має дуальний ефект на людський капітал України. З одного боку, молодь отримує доступ до

найкращих світових знань та технологій. З іншого наявний високий ризик неврахування цих фахівців у процесі відбудови країни (табл 3).

Таблиця 3

Демографічний контекст та втрати (2025 р.)

Показник	Значення	Наслідки для людського капіталу
Населення на підконтрольній території	31,5 млн осіб	Дефіцит робочої сили, старіння нації
Загальні демографічні втрати	10 млн осіб	Критичне скорочення внутрішнього ринку
Частка дітей серед біженців у ЄС	~30% (1,3 млн)	Загроза невідтворення інтелектуальної еліти
Рівень народжуваності (прогноз 2024)	0,7 дитини на жінку	Найнижчий показник у світі, загроза депопуляції

* Узагальнено авторами за [16;17;18]

Лібанова підкреслює, що небезпека полягає не лише у кількості тих, хто виїхав, а й у їхній якості, маючи на увазі, що 70% жінок-мігранток мають вищу освіту [16]. Якщо ці жінки та їхні діти залишаться за кордоном, Україна втратить найбільш активну та освічену частину суспільства. Вже зараз спостерігається дефіцит висококваліфікованих кадрів у медицині та освіті через масовий виїзд професіоналів [15]. Водночас, Малиновська зазначає, що країни ЄС застосовують прагматичний підхід, будучи зацікавленими у залишенні найбільш інтегрованих та продуктивних українців для компенсації власного старіння населення [6]. Це створює ситуацію глобальної конкуренції за людські ресурси, де Україна наразі перебуває у слабкій позиції через війну та економічну нестабільність.

Проте намір повернутися в Україну після завершення війни демонструє суттєва частина студентів. Але, якщо у 2022 році цей показник був на рівні 60%, то у 2024-2025 роках він знизився до 30-50% залежно від регіону перебування та тривалості бойових дій [7]. Водночас, факторами, що сприятимуть поверненню молоді, згідно з аналізом теорії притягання та відштовхування як міграційних чинників, мають стати безпека та завершення війни, наявність житла, адже багатьом студентам не має куди повертатися через руйнування рідних міст. Також важливу роль відіграє можливість професійної реалізації. Молодь хоче працювати за фахом та отримувати конкурентну заробітну плату. Як свідчить досвід Балканських країн, реально після тривалого військового протистояння повертається близько третини біженців [6]. Для України критично важливо збільшити цей відсоток через впровадження спеціальних програм реінтеграції, визнання іноземних кваліфікацій та стимулювання стартапів молодих фахівців.

Висновки. Таким чином, освітня міграція української молоді у 2020–2026 роках перетворилася з інструменту розвитку на фактор виживання нації. П'ятикратне зростання кількості студентів за кордоном (до 115 тис.) та демографічна криза, що призвела до втрати 10 млн населення, вимагають негайного реагування з боку держави. Від прагнення до престижного диплому молодь перейшла до пошуку безпечного освітнього простору, що робить міграцію вимушеною та потенційно незворотною. Звісно, цифрові технології дозволяють зберігати зв'язок із вітчизняною освітою, проте створюють проблему академічного перевантаження. Без повернення молодих спеціалістів повоєнна відбудова України може сповільнитися через дефіцит інтелектуального капіталу, отже, молодіжна політика держави має фокусуватися на зменшенні відцентрових чинників освітньої міграції та компенсації її доцентрових чинників.

Враховуючи виявлені тенденції, рекомендовано розробити державну стратегію, яка б дозволяла залучати українських студентів за кордоном до дистанційної роботи та наукових проєктів в Україні вже зараз, створити систему пільгового кредитування та грантової підтримки для випускників іноземних вишів, які повертаються в Україну для заснування бізнесу або роботи в державному секторі, продовжити цифровізацію освітніх послуг для спрощення процедур перезарахування кредитів та отримання подвійних дипломів та посилити співпрацю з країнами-реципієнтами щодо збереження української ідентичності молоді, аби тимчасовий захист не перетворився на остаточну асиміляцію. Майбутнє України залежить від того, чи зможе держава перетворити мільйони

«втрачених» у результаті освітньої міграції студентів на потужну діаспору, яка стане містком для європейської інтеграції та джерелом інновацій для зруйнованої війною економіки.

Бібліографічний список :

1. Брензович К.С., Немеш Є.П. Міжнародна студентська міграція та її вплив на соціально-економічний розвиток країн. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 10. С. 32-36. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/10_ukr/7.pdf
2. Гапон В.В. Оцінювання ефективності використання ресурсного забезпечення для розроблення стратегії розвитку загальної середньої освіти: Монографія. Київ: ДНУ «Інститут освітньої аналітики», 2024. 250 с. URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2025/08/monograph_gapon_2024_full.pdf
3. Давиденко К.Д., Гуляс Т.В., Удовиченко В.В. Освітні міграційні процеси в умовах повномасштабної війни (на прикладі контингенту абітурієнтів міст Києва та Кривого Рогу). *Конструктивна Географія та Раціональне Використання Природних Ресурсів*. 2024. Вип. 5(1). С. 97-107. URL: <https://doi.org/10.17721/2786-4561.2024.5.1.-12/12>
4. Єланська Н. Кількість українських студентів за кордоном зросла у п'ять разів: як на це вплинула повномасштабна війна. *Finteco*. 2025. URL: <https://finteco.com.ua/article/21690-kilkist-ukrainskykh-studentiv-za-kordonom-zroslo-u-p-iat-raziv-iak-na-tse-vplynula-povnomasshtabna-viyna/>
5. Малиновська О.А. Міграція населення України в умовах іноземного вторгнення. *Стратегічна Панорама*. 2022. №2. С. 55-67. URL: <https://doi.org/10.53679/2616-9460.2.2022.05>
6. Малиновська О.А. Міграція як виклик, джерело та інструмент індивідуальної та суспільної стійкості. *Демографія та Соціальна Економіка*. 2025, № 4 (62). С. 79-96. URL: <https://doi.org/10.15407/dse2025.04.079>
7. Міграційні втрати молоді та ресурсний потенціал повоєнної відбудови України: моделювання взаємовпливів та інструментарій посилення резильєнтності : монографія. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України», 2024. 350 с. URL: <https://ird.gov.ua/irdp/p20240005sa.pdf>
8. Поснова Т.В., Белінська Г.В., Зятковський В.І. Освітня складова відновлення та розвитку людського капіталу в Україні. *Освітня Аналітика України*. 2024. №2(28). С.97-110. URL: <https://doi.org/10.32987/2617-8532-2024-2-97-110>.
9. Самолук Н., Олійник А. Зовнішня освітня міграція молоді України: міграційні наміри та чинники вибору навчання за кордоном. *Вісник Львівського університету. Серія економічна*. 2025. Випуск 69. С. 3-15. URL: <http://dx.doi.org/10.30970/ves.2025.69.0.6903>. URL: <https://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/economics/article/view/13851>
10. Смалійчук Г.В. Освітня міграція в умовах трансформації ринку праці: значення та особливості регулювання. *Економіка і право*. 2014. Вип. 26. С. 64-70. URL: <https://www.chasopys.law.npu.kiev.ua/archive/26/11.pdf>
11. Шепель Т.В. Освітня міграція студентської молоді: виклики та наслідки для України. *БізнесІнформ*. 2021. №2. С. 104-110. URL : <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-2-104-110>.
12. Щередіна Т.О. Вплив повномасштабного вторгнення на методологічні аспекти проведення соціальних досліджень в Україні. *Політичне життя*. 2025. №4. С. 69-73. URL: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2025.4.10>.
13. CEDOS. Річний звіт CEDOS 2022. 19с. URL: <https://cedos.org.ua/wp-content/uploads/richnyj-zvit-cedos-2022-1.pdf>
14. Duminica, I. (2025). Education policy for refugees from Ukraine, coordinated by the ministry of education and research of the republic of Moldova (Report for 2025). Chisinau. URL: https://mecc.gov.md/sites/default/files/en_text_refugiati_ucraineni_2025_su_trimiteri-copy_en-us.pdf
15. IOM. (2025). *Migration in Ukraine 2024: Facts and figures*. UN Migration. Retrieved from: https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/2026-03/iom-ukraine_facts-2024-eng.pdf
16. Libanova, E. (2026). *Demographic education: 10 theses about Ukraine*. Huxley. URL <https://huxley.media/en/demographic-education-10-theses-about-ukraine-from-ella-libanova/>
17. Mentzelopoulou, M.M., & Oray, A. (2025). Displaced Ukrainians: Challenges and outlook for integration in the EU. EPRS. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2025/769497/EPRS_BRI\(2025\)769497_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2025/769497/EPRS_BRI(2025)769497_EN.pdf)
18. Sharmko, J. (2025). Demographic crisis in Ukraine: Estimates from the Institute of Demography and Solutions to the Problems. *UNN*. URL: <https://unn.ua/en/news/demographic-crisis-in-ukraine-estimates-from-the-institute-of-demography-and-solutions-to-the-problems>
19. University of Alberta. (2026). Ukraine's global migration: The effect on Ukrainian bilingual education in Western Canada. Canadian Institute of Ukrainian Studies. URL: <https://www.ualberta.ca/en/canadian-institute-of-ukrainian-studies/news-and-events/news-at-the-cius/2026/ukr-ed-western-canada.html>

References:

1. Brenzovych, K. S., & Nemesh, Y. P. (2017). Mizhnarodna studentska migratsiia ta ii vplyv na sotsialno-ekonomichnyi rozvytok [International student migration and its impact on the socio-economic development]. *Ekonomika i suspilstvo*, (10), 32-36. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/10_ukr/7.pdf
2. Hapon, V. V. (2024). Otsiniuvannia efektyvnosti vykorystannia resursnoho zabezpechennia dla rozroblennia stratehii rozvytku zahalnoi serednoi osvity [Evaluation of the effectiveness of resource provision for the development of a secondary education strategy]. DNU "Instytut osvitnoi analityky". URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2025/08/monograph_gapon_2024_full.pdf
3. Davydenko, K. D., Hulyas, T. V., & Udovychenko, V. V. (2024). Osvitni mihratsiini protsesy v umovakh povnomashtabnoi viyni (na prykladikontinheniu abiturientiv mist Kyeva ta Kryvoho Rohu). [Educational migration processes in the conditions of full-scale war (on the example of the contingent of applicants in the cities of Kyiv and Kryvyi Rih)]. *Konstruktivna Heohrafiia ta Ratsionalne Vykorystannia Pryrodnykh Resursiv*, 5(1), 97-107. URL: <https://doi.org/10.17721/2786-4561.2024.5.1.-12/12>
4. Yelanska, N. (2025). Kilkist ukrainskikh studentiv za kordonom zrosla u piat raziv: iak na tse vplynula povnomashatabna viina [The number of Ukrainian students abroad has increased fivefold: how the full-scale war influenced this trend]. *Finteco*. URL: <https://finteco.com.ua/article/21690-kilkist-ukrainskykh-studentiv-za-kordonom-zrosla-u-p-iat-raziv-iak-na-tse-vplynula-povnomashatabna-viina/>
5. Malynovska, O. A. (2022). Mihratsiia naseleння v umovakh inozemnoho vtorhennia [Migration of the population of Ukraine in the conditions of foreign invasion]. *Stratehichna Panorama*, (2), 55-67. DOI: 10.53679/2616-9460.2.2022.05. URL: <https://doi.org/10.53679/2616-9460.2.2022.05>
6. Malynovska, O. A. (2025). Mihratsiia iak vyklyk, dzhereło ta instrument individualnoi ta suspilnoi stiykosti [Migration as a challenge, source, and instrument of individual and social resilience]. *Demohrafiia ta Sotsialna Ekonomika*, (4), 79-96. URL: <https://ojs.dse.org.ua/index.php/dse/article/view/268/192>
7. Mihratsiini vtraty molodi ta resursnyi potential povoennoi vidbudovy Ukraini: modeluvannia vzaemovplyviv ta instrumentarij posylennia rezilientnosti [Migration losses of youth and resource potential of post-war reconstruction of Ukraine: modeling of interactions and tools for strengthening resilience (Monograph)]. (2024). Lviv: DU "Instytut rehionalnykh doslidzhen imeni M. I. Dolishnoho NAN Ukrainy". URL: <https://ird.gov.ua/irdp/p20240005sa.pdf>
8. Posnova, T. V., Belinska, H. V., & Ziatkovskiy, V. I. (2024). Osvitnia skladova vidnovlennia ta rozvytku ludskoho kapitalu v Ukraini [Educational component of the restoration and development of human capital in Ukraine]. *Osvitnia Analitika Ukrainy*, (2), 97-110. URL: <https://doi.org/10.32987/2617-8532-2024-2-97-110>
9. Samoliuk, N., & Oliinyk, A. (2025). Zovnishnia osvitalia mihratsiia molodi Ukrainy: namiry ta chynnyky vyboru navchannia za kordonom [External educational migration of Ukrainian youth: migration intentions and factors of choosing education abroad]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya ekonomichna*, (69), 3-15. URL: <http://dx.doi.org/10.30970/ves.2025.69.0.6903>
10. Smaliichuk, H. V. (2014). Osvitalia mihratsiia v umovakh transformatsii rynku pratsi: znachennia ta osoblyvosti rehuluvannia [Educational migration in the conditions of labor market transformation: significance and features of regulation]. *Ekonomika i pravo*, (26), 64-70. URL: <https://www.chasopys.law.npu.kiev.ua/archive/26/11.pdf>
11. Shepel, T. V. (2021). Osvitalia mihratsiia studentskoi molodi: vyklyky ta naslidky dla Ukraini [Educational migration of student youth: challenges and consequences for Ukraine]. *BiznesInform*, (2), 104-110. URL: 10.32983/2222-4459-2021-2-104-110. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-2-104-110>
12. Shcheredina, T. O. (2025). Vplyv povnomashtabnoho vtorhennia na metodolohichni aspekty provedennia sotsialnykh doslidzhen v Ukraini [Influence of full-scale invasion on methodological aspects of conducting social research in Ukraine]. *Politychne zhyttia*, (4), 69-73. URL: 10.31558/2519-2949.2025.4.10. URL: <https://jpl.donnu.edu.ua/article/view/18954>
13. CEDOS. (2022). *Annual Report CEDOS 2022*. URL: <https://cedos.org.ua/wp-content/uploads/richnyj-zvit-cedos-2022-1.pdf>
14. Duminica, I. (2025). *Education policy for refugees from Ukraine, coordinated by the ministry of education and research of the republic of Moldova (Report for 2025)*. Chisinau. URL: https://mecc.gov.md/sites/default/files/en_text_refugiati_ucraineni_2025_su_trimiteri_copy_en-us.pdf
15. IOM. (2025). *Migration in Ukraine 2024: Facts and figures*. UN Migration. URL: https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/2026-03/iom-ukraine_facts-2024-eng.pdf
16. Libanova, E. (2026). Demographic education: 10 theses about Ukraine. *Huxley*. URL: <https://huxley.media/en/demographic-education-10-theses-about-ukraine-from-ella-libanova/>
17. Mentzelopoulou, M. M., & Orav, A. (2025). *Displaced Ukrainians: Challenges and outlook for integration in the EU*. EPRS. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2025/769497/EPRS_BRI\(2025\)769497_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2025/769497/EPRS_BRI(2025)769497_EN.pdf)
18. Sharmko, J. (2025). *Demographic crisis in Ukraine: Estimates from the Institute of Demography and Solutions to the Problems*. UNN. URL: <https://unn.ua/en/news/demographic-crisis-in-ukraine-estimates-from-the-institute-of-demography-and-solutions-to-the-problems>
19. University of Alberta. (2026). *Ukraine's global migration: The effect on Ukrainian bilingual education in*

Western Canada. Canadian Institute of Ukrainian Studies. URL: <https://www.ualberta.ca/en/canadian-institute-of-ukrainian-studies/news-and-events/news-at-the-cius/2026/ukr-ed-western-canada.html>

Glubochenko K., Shcheredina T. Educational migration of Ukrainian youth: transformational challenges, statistical measurement, and strategic consequences under martial law

The article presents a thorough analysis of the phenomenon of educational migration of Ukrainian youth in 2020-2026, with a special focus on the transformational changes caused by the full-scale invasion. The authors consistently explored the dynamics of the number of students abroad and analyzed the geographical structure of migration flows. Key push (security risks, destruction of infrastructure, lack of stable power supply) and pull migration factors (quality of education, career prospects, social guarantees of EU countries) were identified. Special attention is paid to the regulatory and legal regulation of academic mobility of young people aged 18-22 and the impact of mobilization restrictions on educational strategies. The authors analyzed the risks of irreversible loss of human capital and developed recommendations for fostering the return of young specialists for the post-war reconstruction of Ukraine. Educational migration of Ukrainian youth in 2020–2026 has transformed from a development tool into a factor of the nation's survival. The fivefold increase in the number of students abroad and the demographic crisis, which led to the loss of 10 million people, require an immediate response from the authorities. Due to the desire to obtain a prestigious diploma, young people have moved on to the search for a safe educational space, which makes migration forced and potentially irreversible. Even though digital technologies allow them to maintain contact with domestic education, the situation still creates the problem of academic overload. Without the return of young specialists, the post-war reconstruction of Ukraine may slow down due to a shortage of intellectual capital, therefore, public youth policy should focus on reducing the push factors of educational migration and compensating for its pull factors. Taking into account the identified trends, it is recommended to develop a public strategy that would allow Ukrainian students abroad to be involved in distance learning and scholarly projects in Ukraine now, to create a system of funding and grant support for graduates of foreign universities who return to Ukraine to start a business or work in the public sector, to continue the digitalization of educational services to simplify the procedures for transferring credits and obtaining double diplomas, and to strengthen cooperation with recipient countries to preserve the Ukrainian identity of youth.

Keywords: *educational migration, human capital, academic mobility, military law, higher education, demographic crisis, career choice, digitalization.*

ПОЛІТИЧНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ СИСТЕМ ТА ГЛОБАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

DOI 10.31558/2519-2949.2026.2.19

УДК 324:316.7

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7263-1958>

*Куц Г. М., Харківський національний педагогічний університет імені
Г.С. Сковороди*

ВІДМІННОСТІ МІЖ БРЕНДОМ ТА ІМІДЖЕМ: ПОЛІТИКО-МІЖНАРОДНИЙ ВИМІР

У статті сфокусовано увагу на виявленні відмінностей між поняттями іміджу та бренду у політико-міжнародному контексті. Теоретико-методологічними основами дослідження у здійсненні концептуальної демаркації між поняттями іміджу та бренду стали загальнонаукові методи пізнання та спеціальні методи політичної науки. Зокрема, використано аналітичні, описові, порівняльні методи. Також у дослідженні застосовано історичний, системний методи аналізу. Зазначено, що імідж нестійкий та недовговічний. Натомість бренд характеризується підвищеною стійкістю, яка забезпечується ядром бренду (ідентичність бренду). Імідж стосується зовнішніх ознак певного об'єкту. Для бренду більш важливими є сутнісні ознаки його ядра (архетипи, цінності). Імідж можна частково змінювати. Натомість кардинальні зміни бренду здатні спричинити його зникнення, тому не варто запроваджувати різкі зміни на його сутнісному рівні. Констатовано, що імідж – експериментальний полігон перевірки унікальності об'єкту. Саме на рівні іміджування відбувається гіперболізація окремих характеристик об'єкту в якості унікальних, або ж – навпаки – відкидання тих характеристик, які так і не набули статусу унікальності з точки зору споживача. Бренд – це вже стабільний постачальник ключових унікальних якостей об'єкта, які, власне, викристалізувалися у процесі іміджування. Імідж об'єкта може існувати без бренду. Натомість існування бренду певного об'єкта без іміджу неможливе. Адже бренд без іміджу не буде видимим. Імідж є невід'ємною складовою бренду, важливою компонентою для формування ефективних процесів брендингу. Здійснено розгляд поняття «стереотипи», які є основою іміджу. Аргументовано, що для міжнародного позиціювання певної країни важливо виявляти об'єкти для потенційного брендингу. До об'єктів потенційного брендингу можна віднести певні пам'ятки культури, важливі історико-політичні події, важливі досягнення певних особистостей, які є маловідомими та не набули поширення в публічному просторі.

Ключові слова: імідж, бренд, стереотипи, політичні технології, виборчі технології, брендинг, міжнародний рівень, Україна, Європейський Союз

Постановка наукової проблеми. Проблематика формування бренду та іміджу у міжнародно-політичному контексті вельми важлива для сучасної України, яка потерпає від російської збройної агресії, що розпочалася у 2014 році. Із 2022 року, після російського повномасштабного вторгнення в Україну, відбулися суттєві зрушення у позиціюванні України на міжнародній арені. Для успішного брендингу воюючої України важливо застосовувати ефективні стратегії просування як її іміджу, так і її бренду.

У багатьох наукових розвідках поняття бренду та іміджу вважаються синонімічними. Разом з тим, ці поняття суттєво різняться, що важливо розуміти для формування відповідних стратегій у міжнародно-політичному просторі.

Аналіз результатів наукових досліджень. Проблематика формування політичного і міжнародного бренду та іміджу ґрунтовно досліджується у суспільно-політичному дискурсі. Так, науковим розвідкам стосовно проблематики формування іміджу та бренду в політико-міжнародному

просторі присвячені праці багатьох теоретиків (Д. Аакер [11], С. Анхольт [12], А. Баровська [1], Т. Вейдер [3], Н. Гой [3], К. Дінні [14], Ж.-Н. Капферер [15], О. Карий [8], М. Кізь [], Г. Куц [6, 7], У. Ліппманн [16], Т. Мединська [3], О. Трач [8], Г. Шевченко [9] та ін.).

Разом з тим, питання **виявлення відмінностей між брендом та іміджем у політико-міжнародному контексті вимагає** належного аналізу та узагальнення, зокрема у контексті виявлення концептуальної демаркації між поняттями бренду та іміджу.

Мета наукового дослідження. Метою статті стало виявлення концептуальних відмінностей між поняттями іміджу та бренду у політико-міжнародному контексті.

Виклад основного матеріалу. Поняття бренду (з англійської «brand» – клеймо) вже активно увійшло в політико-міжнародний дискурс. Під політичним брендом слід розуміти «стійкий політичний образ чи символ, який, характеризуючись тривалою унікальною конкурентною перевагою в політичному просторі, здатний формувати емоційні й довірливі зв'язки між об'єктом брендингу та його реципієнтами» [6, с. 250]. Поняттям політичного іміджу (з латини «imago» – образ) переважно позначається «сформований з метою популяризації образ певного політичного діяча, політичної інституції, політичного руху тощо, який здатний здійснювати емоційно-психологічний вплив на реципієнтів іміджу» [6, с. 249].

Сфокусуємо увагу на виокремленні відмінностей між іміджем та брендом. На рисунку 1 зображено схематичну структуру стереотипів, іміджу та бренду.

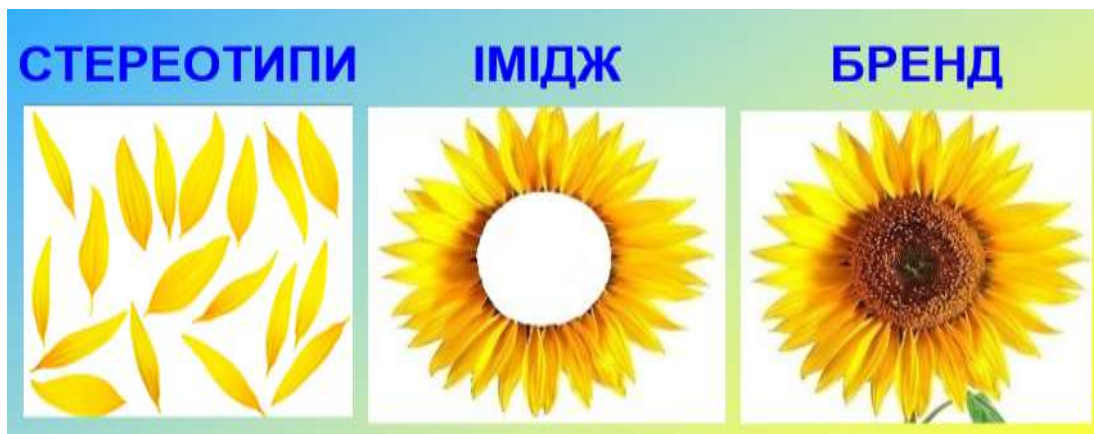

Рисунок 1. Схематичне зображення структури стереотипів, іміджу та бренду

Імідж нестійкий та недовговічний. На рисунку 1 продемонстровано, що окремі складові частин іміджу (пелюстки) тримаються разом в обрамленні навколо неіснуючої – ще не сформованої – квітки. Ці пелюстки – набір стереотипів, які зібрані разом завдяки формуванню певної цілісної іміджевої концепції. Але вони легко можуть розсіпатися під впливом зовнішніх факторів, якщо постійно не підживляти цю іміджеву концепцію.

Натомість бренд характеризується підвищеною стійкістю. На рисунку 1 бренд зображено у вигляді вже сформованої квітки із серединкою (ядро бренду), завдяки якій тримається імідж. Ядро бренду – це його ідентичність, це певний набір ціннісних установок, архетипів [10], які формують саму сутність бренду.

Імідж стосується зовнішніх ознак певного об'єкту. Для бренду більш важливими є сутнісні ознаки його ядра (архетипи, цінності, тобто – ідентичність бренду).

Імідж можна частково змінювати, кардинальні зміни бренду здатні спричинити його зникнення, тому не варто запроваджувати різкі зміни на його сутнісному рівні.

Як для іміджу, так і для бренду, найважливішою характеристикою є позиціонування унікальних рис певного об'єкту. Імідж – експериментальний полігон перевірки унікальності об'єкту. Саме на рівні іміджування відбувається гіперболізація окремих характеристик об'єкту в якості унікальних, або ж – навпаки – відкидання тих характеристик, які так і не набули статусу унікальності з точки зору споживача. Бренд – це вже стабільний постачальник ключових унікальних якостей об'єкта, які, власне, викристалізувалися у процесі іміджування.

Формування іміджу об'єкта не завжди призводить до появи бренду цього ж об'єкта. Лише

тривалий імідж здатний сформувати конкуренті унікальні переваги об'єкта, що може детермінувати виникнення яскравого бренду.

Якщо імідж об'єкта може існувати без бренду, то існування бренду певного об'єкта без іміджу неможливе. Адже бренд без іміджу не буде видимим. Імідж є невід'ємною складовою бренду, важливою компонентою для формування ефективних процесів брендингу.

У позиціюванні унікальності, як іміджу, так і бренду, важливе значення має вплив на емоції реципієнтів. Якщо у позиціюванні іміджу (чи бренду) сфокусуватися лише на раціонально-логічній аргументації в обґрунтуванні унікальних конкурентних переваг об'єкта, то значна частина споживачів проігнорує такий рекламований об'єкт.

У формуванні впливу на емоції реципієнтів вагоме місце посідають стереотипи – набір упереджених спрощених уявлень про об'єкт іміджу (чи бренду). Власне, стереотипи є основою для формування іміджу.

Поняття стереотипу повноправно увійшло у соціальні науки завдяки теорії У. Ліппманна [16]. Під поняттям політичного стереотипу (з грецької «στερεός» – твердий, об'ємний, просторовий і «τύπος» – відбиток) мається на увазі «емоційно насичена та відносно стійка модель певних явищ, процесів чи об'єктів політичного простору, що покликана упорядковувати політичну дійсність шляхом її спрощення та приведення у відповідність до попереднього досвіду» [6, с. 248].

Стереотипи є своєрідними фільтрами, крізь які просіюється нова інформація у процесі пізнання індивідом певних реалій. Стереотипи надмірно спрощують реальність, набираючи форми упереджень. Завдяки стереотипам «скорочуються» та спрощуються процеси розуміння певних подій, упорядковується відповідним чином дійсність.

На рисунку 2 наведено схематичне зображення стереотипів у вигляді розсіпаних квіткових пелюсток на двох картинках. На картинці зліва зображено весь масив стереотипів (спрощених упереджених уявлень) щодо певного об'єкта іміджування у вигляді різнокольорових розсіпаних пелюсток квітів. На картинці справа продемонстровано відфільтрований набір стереотипів. Тобто, із масиву різних спрощених уявлень реципієнтів щодо певного об'єкта відбираються лише ті стереотипи (на картинці це пелюстки однакового кольору), які формуватимуть найбільш ефективний імідж об'єкта.

Рисунок 2. Схематичне зображення масиву стереотипів та відібраних для формування іміджу певного об'єкта стереотипів

Показовою в означеному контексті є символіка прапора Європейського Союзу. Для різних груп реципієнтів позиціонується різний контекст у розумінні символіки прапора: для віруючих – християнське трактування символіки; для невіруючих – світське трактування. Тобто, використовується різний набір стереотипів. Оскільки стереотипи є основою іміджу, їхня зміна впливає і на певні зміни самого іміджу об'єкта іміджування. Це ще раз підтверджує, що імідж

(зовнішня оболонка презентації об'єкту) може піддаватися змінам. Але бренд – при кардинальних змінах його сутності – може зникнути.

Ідея прапора Європейського Союзу має християнське коріння. Його автором став француз Арсен Гейтц, який був глибоко віруючою людиною. Він подав на конкурс проєкт прапора із дванадцятьма жовтими зірками на блакитному фоні, розташованими по колу.

На момент затвердження прапора у 1955 році в тогочасну структуру нинішнього Європейського Союзу входило шість країн. Тоді Європейський Союз мав іншу назву – «Європейське об'єднання вугілля і сталі».

Фактично на прапорі зображено символ німбу Богородиці, про який написано в Апокаліпсисі: велика ознака з'явиться на небі, жінка, зодягнена в сонце, а на її голові – вінець із дванадцяти зірок. У християнській символіці блакитний колір вважається кольором Богородиці. Саме тому фон прапора Європейського Союзу став блакитним.

Цей прапор став символом європейських цінностей [13]. Прапор Європейського Союзу було затверджено 8 грудня 1955 р., у день релігійного свята Непорочного Зачаття Діви Марії (згідно західної християнської традиції). Автор ідеї прапора Арсен Гейтц дуже пишався тим, що прапор із Богородичною символікою було затверджено у такий важливий для християн день.

До появи прапора із золотими зірками на блакитному фоні найвідомішими європейськими символами були прапори Європейського руху (зелена літера «Е» на білому фоні) та Панєвропейського руху [13].

Доволі поширеним стало сучасне світське трактування числа «12» (кількість зірок на прапорі) з боку представників Європейського Союзу. У трактуванні майже не згадується християнське коріння символіки. У поясненні числа «12» мова переважно йде про те, що саме це число символізує досконалість і завершеність. Також число «12» описується як певне об'єднуюче число (дванадцять місяців року, дванадцять годин доби, дванадцять знаків зодіаку, дванадцять апостолів, дванадцять подвигів Геракла та ін.).

Слід також зазначити, що стереотипам притаманна підвищена стійкість. Стереотипи, які давно сформовані, дуже важко зруйнувати, оскільки вони пов'язані з емоційним сприйняттям індивіда. Тому раціонально-логічна аргументація у подоланні певних стереотипів не спрацьовує. Відповідно, не варто витрачати зусилля на руйнування певних стереотипів, на їхнє розвінчування. Натомість стереотипи слід витіснити іншими – більш продуктивними стереотипами. Задля ефективності впровадження стереотипів варто сфокусувати увагу на задіяності усіх п'яти органів чуття реципієнта: слух, зір, смак, нюх, тактильність. Така задіяність здатна спричинити більш швидкі зміни шаблонів поведінки людини. У результаті задіяності всіх п'ять органів чуття реципієнтів у процесах впровадження певних моделей чи шаблонів поведінки, значно легше витіснити деструктивні стереотипи, замінивши їх новими – конструктивними – стереотипами.

На рисунку 3 наведено схематичне зображення бренду та потенційного об'єкту бренду. Для міжнародного позиціонування певної країни важливо виявляти такі об'єкти для потенційного брендингу. Набагато легше формувати бренд та імідж певної країни (території), спираючись на віднайдені об'єкти потенційного бренду. Значно важче формувати бренд, починаючи з формування іміджу певного об'єкту. Адже імідж не завжди переростає в успішний бренд.

До об'єктів потенційного брендингу можна віднести певні пам'ятки культури, важливі історико-політичні події, важливі досягнення певних особистостей, які є маловідомими та не набули поширення в публічному просторі. Наприклад, об'єктом для потенційного брендингу України може слугувати геодезична Дуга Струве, про яку навіть українська громадськість мало поінформована.

Дуга Струве – це науково-технічна пам'ятка культури, яку включено до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Це рішення було прийняте 15.07.2005 р. на 29-йї сесії Міжурядового комітету всесвітньої спадщини ЮНЕСКО [4].

Геодезична Дуга Струве – мережа пунктів, збудованих на початку XIX століття для вимірювання дуги меридіану між узбережжями Льодовитого океану та Чорного моря. Ця дуга меридіану має довжину приблизно 2820 км, її вимірювали з 1816 по 1855 роки. Геодезичні роботи щодо вимірювання дуги меридіану проводилися під керівництвом геодезиста та астронома В. Струве (Wilhelm Struve), а також військового геодезиста К. Теннера (Carl Tenner).

Рисунок 3. Схематичне зображення бренду та потенційного об'єкту бренду

Для вимірювання Дуги Струве було збудовано 265 геодезичних пунктів у десяти країнах, через які вона проходить: Норвегія, Фінляндія, Швеція, Естонія, Латвія, Литва, Росія, Білорусь, Молдова, Україна. Кінцевими пунктами Дуги Струве є геодезичні вимірювальні пункти в Норвегії (Фугленес, біля мису Нордкап) та в Україні (село Стара Некрасівка, біля Ізмаїлу в Одеській області). На кінцевих геодезичних пунктах – в Норвегії та в Україні – збережено монументи, які були встановлені під час спорудження Дуги Струве.

Дуга Струве є транскордонним об'єктом, який наразі включає віднайдені 34 геодезичні пункти із збудованих 265 вимірювальних пунктів.

Саме віднайдені 34 геодезичні пункти внесено до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО: 4 у Норвегії; 4 у Швеції; 6 у Фінляндії, 2 у Росії; 3 в Естонії; 2 у Латвії; 3 у Литві; 5 у Білорусі; 1 у Молдові; 4 в Україні.

Тобто, в Україні є об'єкти, які «мають виключну значимість як доказ багатовікової технології вимірювання планети за допомогою методики наземних тригонометричних та астрономічних спостережень вздовж наземних дуг» [4].

В Україні було збудовано 50 (із 265-ти) геодезичних вимірювальних пунктів Дуги Струве. До списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО внесено 4 геодезичні пункти, що розташовані на території України. Разом з тим, в Україні на сьогодні збереглося 10 геодезичних вимірювальних пунктів. Дуга Струве є важливим прикладом міжнародної співпраці у сфері науки.

Отже, варто віднаходити потенційні об'єкти брендингу для подальшого просування бренду країни на міжнародному рівні.

Висновки. Таким чином, здійснено порівняння понять «імідж» та «бренд» у політико-міжнародному вимірі та виокремлено ключові відмінності у їхньому розумінні.

Імідж нестійкий та недовговічний. Натомість бренд характеризується підвищеною стійкістю, яка забезпечується ядром бренду (ідентичність бренду). Імідж стосується зовнішніх ознак певного об'єкту. Для бренду більш важливими є сутнісні ознаки його ядра (архетипи, цінності).

Імідж можна частково змінювати. Натомість кардинальні зміни бренду здатні спричинити його зникнення, тому не варто запроваджувати різкі зміни на його сутнісному рівні.

Як для іміджу, так і для бренду, найважливішою характеристикою є позиціонування унікальних рис певного об'єкту. Імідж – експериментальний полігон перевірки унікальності об'єкту. Саме на рівні іміджування відбувається гіперболізація окремих характеристик об'єкту в якості унікальних, або ж – навпаки – відкидання тих характеристик, які так і не набули статусу унікальності з точки зору споживача. Бренд – це вже стабільний постачальник ключових унікальних якостей об'єкта, які, власне, викристалізувалися у процесі іміджування.

Формування іміджу об'єкта не завжди призводить до появи бренду цього ж об'єкта. Лише тривалий імідж здатний сформувати конкурентні унікальні переваги об'єкта, що може детермінувати виникнення яскравого бренду.

Якщо імідж об'єкта може існувати без бренду, то існування бренду певного об'єкта без іміджу неможливе. Адже бренд без іміджу не буде видимим. Імідж є невід'ємною складовою бренду, важливою компонентою для формування ефективних процесів брендингу.

Здійснено розгляд поняття «стереотипи», які є основою іміджу. Зміна стереотипів впливає і на певні зміни самого іміджу об'єкта. Це ще раз підтверджує, що імідж (зовнішня оболонка презентації об'єкта) може піддаватися змінам. Але бренд – при кардинальних змінах його сутності – може зникнути.

Аргументовано, що для міжнародного позиціонування певної країни важливо виявляти об'єкти для потенційного брендингу. До об'єктів потенційного брендингу можна віднести певні пам'ятки культури, важливі історико-політичні події, важливі досягнення певних особистостей, які є маловідомими та не набули поширення в публічному просторі. Набагато легше формувати бренд та імідж певної країни (території), спираючись на віднайдені об'єкти потенційного бренду. Значно важче формувати бренд, починаючи з формування іміджу певного об'єкта. Адже імідж не завжди переростає в успішний бренд. Зазначено, що об'єктом для потенційного брендингу України може слугувати геодезична Дуга Струве, про яку навіть українська громадськість мало поінформована.

Бібліографічний список:

1. Баровська А. Брендінг держави в контексті Євро-2012: виклики та перспективи : аналітична доповідь. Київ : НІСД, 2011. 13 с. URL: <https://www.niss.gov.ua/sites/default/files/2011-04/evro2012-ff728.pdf>
2. Брендінг міст: досвід країн Вишеградської групи для України / за заг. ред. О. І. Соскіна. Київ : Інститут трансформації суспільства, 2011. 80 с.
3. Гой Н. В., Вейдер Т. М., Мединська Т. І. Роль бренд-менеджменту у формуванні іміджу України як бізнес-партнера: вплив на міжнародне сприйняття. *Бізнес Інформ*. 2024. № 1. С. 404–410. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-1-404-410>
4. Інформація про Геодезичну дугу Струве. Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру. URL: <https://land.gov.ua/wp-content/uploads/2020/02/Інформація-Геодезична-дуга-Струве.pdf>
5. Кізь М. В. Соціальна діяльність і політичний PR. *Гілея: науковий вісник*. 2014. Вип. 86(7). С. 374–378. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILEA=&2_S21STR=gileya_2014_86_95
6. Куц Г. Взаємозв'язок понять «стереотип», «імідж» і «бренд»: політологічне осмислення. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2024. № 3(20). С. 245–257. URL: <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2024-03-245-257>
7. Куц Г. М. Феномен моди: онтологічний статус та філософсько-антропологічні засади : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.04. Харків : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2003. 16 с.
8. Трач О. Ю., Карий О. І. Імідж, бренд та репутація: їх взаємозв'язок і вплив на розвиток територій, організацій та окремих осіб. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2011. № 706. С. 182–187. URL: <https://ena.lpnu.ua/items/f22fe526-00f8-46d6-be00-592cdb4285c3>
9. Шевченко Г. В. Політико-інформаційний вимір державного брендінгу України : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.03. Київ : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2009. 21 с.
10. Юнг К. Г. Архетипи і колективне несвідоме / пер. з нім. Львів : Астролябія, 2013. 587 с.
11. Aaker D. Building Strong Brands. New York : Free Press, 1996. 381 p. URL: https://irp.cdn-website.com/e38aeb7a/files/uploaded/%5BM%5DDavid_A._Aaker_Building_Strong_Brands.pdf
12. Anholt S. From Nation Branding to Competitive Identity – the Role of Brand Management as a Component of National Policy. In: Dinnie K. Nation Branding: Concepts, Issues, Practice. Oxford : Butterworth-Heinemann, 2008. P. 22–31. URL: https://www.culturaldiplomacy.org/academy/pdf/research/books/nation_branding/Nation_Branding_-_Concepts_Issues_Practice_-_Keith_Dinnie.pdf
13. Beaulaincourt L. de. L'Europe : un drapeau marial. 2019. URL: <https://www.messengerdesaintantoine.com/content/leurope-un-drapeau-marial>
14. Dinnie K. Nation Branding: Concepts, Issues, Practice. Oxford : Butterworth-Heinemann, 2008. 264 p. URL: https://www.culturaldiplomacy.org/academy/pdf/research/books/nation_branding/Nation_Branding_-_Concepts_Issues_Practice_-_Keith_Dinnie.pdf
15. Kapferer J.-N. The New Strategic Brand Management: Advanced Insights and Strategic Thinking. London : Kogan Page, 2012. 493 p. URL: <https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=JnK8pRjSGZUC&oi=fnd&pg=PR5>

16. Lippmann W. *Public Opinion*. New York : Free Press Paperbacks, 1998. 427 p. URL: https://monoskop.org/images/b/bf/Lippman_Walter_Public_Opinion.pdf

References:

1. Barovska A. (2011). *Brendinh derzhavy v konteksti Yevro-2012: vyklyky ta perspektyvy: [analitichna dopovid]*. Kyiv: NISD. 13 s. URL: <https://www.niss.gov.ua/sites/default/files/2011-04/evro2012-ff728.pdf> [in Ukrainian]
2. *Brendynh mist: dosvid krayin Vyshehradskoyi hrupy dlya Ukrayiny* (2011) / [za zah. red. O.I. Soskina]. Kyiv: Vyd-vo «Instytut transformatsiyi suspilstva». 80 s. [in Ukrainian]
3. Hoy N.V., Veyder T.M., Medynska T.I. (2024). Rol brend-menedzhmentu u formuvanni imidzhu Ukrayiny yak biznes-partnera: vplyv na mizhnarodne spryynyattya. *Biznes Inform.* № 1. S. 404–410. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-1-404-410> [in Ukrainian]
4. Informatsiya pro Heodezychnu duhu Struve // Derzhavna sluzhba Ukrayiny z pytan heodezyiy, kartohrafiyi ta kadastru. URL: <https://land.gov.ua/wp-content/uploads/2020/02/%D0%86%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F-%D0%93%D0%B5%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%B7%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B0-%D0%B4%D1%83%D0%B3%D0%B0-%D0%A1%D1%82%D1%80%D1%83%D0%B2%D0%B5.pdf> [in Ukrainian]
5. Kiz M.V. (2014). Sotsialna diyalnist i politychnyy PR. *Hileya: naukovyy visnyk. Zbirnyk naukovykh prats.* Vyp. 86 (7). S. 374–378. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILEA=&2_S21STR=gileya_2014_86_95 [in Ukrainian]
6. Kuts H. (2024). Vzayemozvyazok ponyat «stereotyp», «imidzh» i «brend»: politolohichne osmyslennya. *Mizhnarodni vidnosyny, suspilni komunikatsiyi ta rehionalni studiyi.* Lutsk: Vezha-Druk, 2024. № 3 (20). S. 245–257. URL: <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2024-03-245-257> [in Ukrainian]
7. Kuts H.M. (2003). *Fenomen mody: ontolohichnyy status ta filofska-antropolohichni zasady*: avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. filoz. nauk: spets. 09.00.04 «Filosofska antropolohiya, filofiya kultury». Kharkiv: Kharkivskyy natsionalnyy universytet imeni V.N. Karazina. 16 s. [in Ukrainian]
8. Trach O.Y., Karyy O.I. (2011). Imidzh, brend ta reputatsiya: yikh vzayemozvyazok i vplyv na rozvytok terytoriy, orhanizatsiy ta okremykh osib. *Visnyk natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika».* Lviv, № 706. S. 182–187. [in Ukrainian]
9. Shevchenko H.V. (2009). *Polityko-informatsynyy vymir derzhavnogo brendingu Ukrayiny*: avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. polit. nauk: spets. 23.00.03 «Politychna kultura ta ideolohiya». Kyiv: Kyivskyy natsionalnyy universytet imeni Tarasa Shevchenka, 2009. 21 s. [in Ukrainian]
10. Jung K.G. (2013). *Arkhetypy i kolektyvne nesvidome* / [per. z nim.]. Lviv: Astrolyabiya. 587 s. [in Ukrainian]
11. Aaker D. (1996). *Building Strong Brands*. 381 p. URL: https://irp.cdn-website.com/e38aeb7a/files/uploaded/%5BM%5DDavid_A_Aaker_Building_Strong_Brands.pdf [in English]
12. Anholt S. (2008). From nation branding to competitive identity – the role of brand management as a component of national policy. *Dinnie K. Nation Branding Concepts, Issues, Practice.* P. 22–31. URL: https://www.culturaldiplomacy.org/academy/pdf/research/books/nation_branding/Nation_Branding_-_Concepts,_Issues,_Practice_-_Keith_Dinnie.pdf [in English]
13. Beaulaincourt L. de. (2019). *L'Europe : un drapeau marial*. URL: <https://www.messengerdesaintantoine.com/content/leurope-un-drapeau-marial> [in French]
14. Dinnie K. (2008). *Nation Branding: Concepts, Issues, Practice*. 264 p. URL: https://www.culturaldiplomacy.org/academy/pdf/research/books/nation_branding/Nation_Branding_-_Concepts,_Issues,_Practice_-_Keith_Dinnie.pdf [in English]
15. Kapferer J.-N. (2012). *The New Strategic Brand Management: Advanced Insights and Strategic Thinking*. 493 p. URL: https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=JnK8pRjSGZUC&oi=fnd&pg=PR5&dq=Kapferer+Jean-No%C3%ABl&ots=BZ69B5faIU&sig=-EwO7xb2haaQjss7id3Gtj-KVsQ&redir_esc=y#v=onepage&q=Kapferer%20Jean-No%C3%ABl&f=false [in English]
16. Lippmann W. (1998). *Public Opinion*. 427 p. URL: https://monoskop.org/images/b/bf/Lippman_Walter_Public_Opinion.pdf [in English]

Kuts H. Differences between brand and image: political-international dimension

The article focuses on identifying differences between the concepts of image and brand in the political and international context. The theoretical and methodological foundations of the study in implementing the conceptual demarcation between the concepts of image and brand were general scientific methods of cognition and special methods of political science. In particular, analytical, descriptive, comparative methods were used. The study also applied historical, systemic methods of analysis. It is noted that the

image is unstable and short-lived. Instead, the brand is characterized by increased stability, which is provided by the brand core (brand identity). The image concerns the external features of a certain object. For a brand, the essential features of its core (archetypes, values) are more important. The image can be partially changed. However, cardinal changes to the brand can cause its disappearance, so it is not worth introducing drastic changes at its essential level. It is stated that the image is an experimental testing ground for the uniqueness of an object. It is at the level of imaging that the hyperbolization of individual characteristics of the object as unique occurs, or - on the contrary - the rejection of those characteristics that have never acquired the status of uniqueness from the consumer's point of view. The brand is already a stable supplier of key unique qualities of the object, which, in fact, crystallized in the imaging process. The image of an object can exist without a brand. However, the existence of a brand of a certain object without an image is impossible. After all, a brand without an image will not be visible. Image is an integral part of the brand, an important component for the formation of effective branding processes. The concept of "stereotypes", which are the basis of the image, is considered. It is argued that for the international positioning of a certain country it is important to identify objects for potential branding. The objects of potential branding include certain cultural monuments, important historical and political events, important achievements of certain personalities who are little-known and have not gained popularity in the public space.

Keywords: *image, brand, stereotypes, political technologies, electoral technologies, branding, international level, Ukraine, European Union.*

DOI 10.31558/2519-2949.2026.2.20

УДК 327.7:061.1ЄС (477)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1125-647X>**Наумкіна С. М., Південноукраїнський національний університет імені
К. Д. Ушинського**ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-3750-5004>**Ляшенко С., Південноукраїнський національний університет імені
К. Д. Ушинського**

ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНСТИТУЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В КОНТЕКСТІ РОЗШИРЕННЯ: ВИКЛИКИ ДЛЯ ІНТЕГРАЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ УКРАЇНИ

У статті проведено комплексний теоретико-методологічний та прикладний аналіз процесів трансформації інституційної системи Європейського Союзу в умовах підготовки до масштабного розширення у часовому горизонті 2024–2026 років. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю синхронізації інтеграційної стратегії України з динамічними змінами внутрішньої архітектури ЄС, де реформа «глибини» (*deepering*) стає невід'ємною передумовою реформи «ширини» (*widening*). Автор детально розглядає еволюцію механізмів прийняття рішень у Раді ЄС, зокрема обґрунтовує тенденцію переходу від принципу одностайності до розширеного застосування голосування кваліфікованою більшістю (QMV) як засобу запобігання інституційному паралічу в Союзі, що налічуватиме понад 30 членів. У статті проаналізовано зміст та наслідки ключових документів – Звітів Європейської Комісії про розширення ЄС, що дозволило ідентифікувати нові вимоги до країн-кандидатів у межах «кластерного підходу». Особливу увагу приділено Кластеру 1 «Основи» (*Fundamentals*), який визначає темп усього переговорного процесу. Наукова новизна дослідження полягає у визначенні специфічних бар'єрів для України на шляху до Спільного ринку ЄС, що пов'язані з адаптацією регуляторних норм у цифровій, енергетичній та аграрній сферах. Методологічний апарат дослідження базується на засадах неоінституціоналізму та системного аналізу, що дало змогу виявити кореляцію між інституційною спроможністю національних органів влади України та швидкістю проходження етапів переговорного скринінгу. Доведено, що успішна реалізація інтеграційної стратегії України залежить не лише від темпів імплементації *acquis communautaire*, а й від здатності української політичної системи адаптуватися до нової моделі гнучкої інтеграції («Європи різних швидкостей»). У висновках сформульовано практичні рекомендації щодо вдосконалення координації міжгалузевої взаємодії міністерств у межах підготовки до вступу, що має стратегічне значення для забезпечення національних інтересів у процесі набуття повноправного членства в ЄС.

Ключові слова: Європейський Союз, інституційна реформа, інтеграційна стратегія України, Європейська Комісія, міжнародні відносини, переговорний процес, кластерний підхід, влада, політичний процес, міжнародні відносини, національна безпека.

Вступ. Процес інтеграції України до Європейського Союзу в період 2024–2026 років перейшов із площини політичних декларацій у фазу глибокого технічного та інституційного скринінгу. Проте цей процес відбувається на тлі безпрецедентної внутрішньої трансформації самого ЄС. Сучасна геополітична турбулентність змушує Брюссель переглядати класичну парадигму розширення. Сьогодні питання вступу нових членів, зокрема України, нерозривно пов'язане з реформою інституційної спроможності Союзу приймати рішення у форматі «30+». Це створює нові виклики для інтеграційної стратегії України, яка має враховувати не лише *acquis communautaire*, а й динаміку внутрішніх реформ ЄС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання інституційних реформ ЄС та розширення активно досліджуються у працях М. Бономі та І. Русконі[4], П. Бураса та Е. Моріна[5], О. Коста[6],

Л. Янсена [10], С. Лашина [11], Е. Шарпстона [13] та ін., які акцентують увагу на процедурних бар'єрах для нових кандидатів. Значний внесок у розуміння поточної ситуації вносять офіційні звіти Європейської Комісії та їх аналіз у роботах західних фахівців, які визначають «дорожню карту» для України через призму кластерного підходу [9; 11; 12; 13].

Мета статті полягає у комплексному аналізі трансформації інституційної архітектури ЄС та визначенні впливу цих змін на архітектуру та темпи реалізації інтеграційної стратегії України.

Завдання дослідження: 1). Дослідити ключові положення звітів Європейської Комісії щодо можливості / неможливості розширення ЄС. 2). Проаналізувати перехід ЄС до моделі гнучкої інтеграції та його наслідки для України. 3). Визначити роль Кластеру 1 «Основи» у переговорному процесі.

Методи дослідження. У роботі використано метод неінституційного аналізу для вивчення еволюції правил прийняття рішень у Раді ЄС. Системний підхід дозволив розглянути інтеграцію України як багаторівневий процес, що залежить від взаємодії національних та наднаціональних інститутів.

Результати. Перш за все, розглянемо еволюцію інституційної системи ЄС у останні роки та новий порядок розширення. Так, трансформація інституційної системи Європейського Союзу в середині 2020-х років перестала бути суто внутрішньою дискусією Брюсселя, перетворившись на визначальний фактор зовнішньої політики для країн-кандидатів. Як зазначає Арройо Хіменес, визначаючи межі обов'язкової сили та наслідки м'якого права ЄС [2], розширення Союзу без радикальної внутрішньої реформи несе в собі ризик інституційного паралічу, де право вето окремих держав може блокувати стратегічні рішення спільноти, що налічуватиме понад 30 членів. Саме тому останнім часом ключовим вектором інституційних змін стало обговорення переходу від принципу одностайності до голосування кваліфікованою більшістю (Qualified Majority Voting – QMV) у сферах спільної зовнішньої політики та безпеки [7].

У цьому контексті точкою відліку для впровадження моделі «поступової інтеграції» (gradual integration) щодо України стала модель, що передбачає динамічний доступ країни до інститутів та програм ЄС ще до моменту набуття повноправного членства. Проте, як підкреслює А. Сапіра, така «інтеграція до вступу» вимагає від України не просто формального копіювання регламентів, а створення стійких інституційних механізмів, здатних витримувати конкурентний тиск Спільного ринку [14].

Особливої ваги набуває аналіз Звіту про стратегію розширення ЄС до 2030 року, підготовленого Європейським Парламентом. У документі [A10-0016/2026] наголошується, що інституційна готовність самого Союзу є такою ж важливою, як і готовність країн-кандидатів. Європарламент пропонує концепцію «диференційованої інтеграції», де Україна може бути залучена до роботи профільних рад ЄС без права голосу на етапі переговорів, що дозволить національним елітам швидше адаптуватися до бюрократичної культури Брюсселя [7].

Стає очевидним, що Європейська Комісія (2025) остаточно закріпила пріоритетність Кластеру 1 «Основи» (Fundamentals) процесу вступу до ЄС. Це означає, що прогрес у сферах верховенства права, антикорупційної діяльності та реформи державного управління тепер є «горизонтальною» вимогою. Це є ключовим і найпершим блоком у перемовинах про членство України в ЄС. Це фундамент, який відкривається першим і закривається останнім, визначаючи темп усього вступу.

Як вважає Л. Янсен, реформи в межах цього кластеру є лакмусовим папірцем для всього процесу відновлення країн, зокрема й України, на їх шляху вступу до ЄС, оскільки інституційна довіра європейських партнерів безпосередньо корелює з обсягами фінансової підтримки, боротьби з корупцією, верховенством права та уекціонуванням демократичних інституцій [10].

Додатковим аспектом трансформації є цифрова складова інституційного розвитку. Концепція «цифрового суверенітету» ЄС вимагає від України повної сумісності інформаційних систем. Це стосується як митних процедур, так і обміну судовими даними. Інституційна система ЄС у теперішній час виглядає як «цифрова мережа», де ефективність інтеграції вимірюється швидкістю та прозорістю електронного врядування [10].

Для української інтеграційної стратегії це означає необхідність перегляду повноважень профільних міністерств. Відбувається зміщення акцентів: від суто юридичної адаптації до створення міжгалузевих цифрових хабів, що забезпечують безперебійну взаємодію з Європейською Комісією. Таким чином, перший етап трансформації (2024–початок 2026 рр.) демонструє, що інтеграція – це не лише рух до членства, а паралельна перебудова владних інституцій як у Києві, так і в Брюсселі,

спрямована на створення нової конфігурації європейської безпеки та економічного співробітництва.

У даному контексті доцільно розглянути кластерний підхід і секторіальну адаптацію та їх технологічні і економічні виклики для України в останні роки.

Нова методологія розширення ЄС, остаточно закріплена у звітах Європейської Комісії 2024–2025 років, базується на групуванні переговорних глав у шість тематичних кластерів. Такий підхід покликаний забезпечити синергію між різними галузями реформ, проте для України він створює складну архітектуру взаємозалежних зобов'язань. Переговори тепер ведуться не за окремими статтями, а цілими блоками, де системна слабкість у виконанні навіть однієї умови (наприклад, у сфері державних закупівель) може заблокувати просування по всьому кластеру «Внутрішній ринок». Варто зазначити, що значну роль в цьому процесі в сві час відіграла Велика Британія, яка, аналізуючи всі «за» та «проти», все ж перестала бути країною ЄС [Див.: 1; 3]. Про це можна писати багато і з різних кутків зору, але такий аналіз ні є науковою задачею цієї статті.

Уявляє науковий інтерес стислий огляд аграрної політики та продовольчої безпеки в межах Кластеру 5. Так, аграрний сектор залишається одним із найбільш дискусійних та інституційно складних аспектів інтеграції. Аналіз Звіту Європарламенту 2026 року [A10-0016/2026] свідчить про необхідність розробки унікальної «перехідної моделі» підтримки українського агросектору, яка б не порушувала крихкий баланс Спільної аграрної політики (САР) ЄС [8]. Україна, маючи колосальний експортний потенціал, стикається з викликом повної імплементації санітарних та фітосанітарних норм (SPS).

Успіх у цій галузі залежатиме від здатності українських інститутів сертифікації отримати повне технічне визнання з боку Європейського агентства з безпеки харчових продуктів (EFSA). Це вимагає від України не просто зміни законодавства, а розгортання мережі лабораторій та цифрових систем простежуваності продуктів «від лану до столу» (*Farm to Fork strategy*), що є критичним для зняття нетарифних бар'єрів у торгівлі.

Не менш важливе місце відводиться цифровій трансформації та регулюванню штучного інтелекту. Цифровізація становить фундаментальний вектор адаптації в межах Кластеру 3 «Конкурентоспроможність та інклюзивне зростання». У 2025–2026 роках Європейський Союз завершує формування єдиного регуляторного простору для штучного інтелекту, впроваджуючи норми EU AI Act. Україна, як країна-кандидат з потужним ІТ-сектором, має випередити графік імплементації цих норм, щоб стати частиною Спільного цифрового ринку ЄС [10]. Це передбачає створення національного регулятора у сфері ШІ та інтеграцію українських цифрових реєстрів із базами даних Європолу та митних органів ЄС. Інституційна готовність у цій сфері вимірюється здатністю забезпечити кібербезпеку критичної інфраструктури, що, згідно зі звітом *Ukraine 2025 Report (SWD(2025) 759 final)*, є невід'ємним елементом загальної безпекової архітектури Європи [8; 10].

Стисла аналізуючи стан енергетики та «Зелений перехід» у Кластері 4, варто знати, що інтеграційна стратегія України має враховувати, що доступ до фінансових інструментів ЄС тепер нерозривно пов'язаний із відповідністю «Зеленому курсу» (*European Green Deal*), що обґрунтовує впровадження механізму транскордонного вуглецевого коригування (CBAM) та вимагає від українських підприємств повної прозорості у звітності про викиди.

У сфері енергетики пріоритетом залишається повна синхронізація ринків електричної енергії та газу з мережами ENTSO-E та ENTSOG. Це вимагає завершення анбандлінгу та забезпечення незалежності регуляторних органів. Брюссель розглядає Україну не лише як споживача, а й як стратегічного партнера у зберіганні газу та розвитку водневої енергетики, що зафіксовано в оновленій Енергетичній стратегії ЄС на 2026 рік.

Таким чином, другий етап трансформації інтеграційної стратегії (2025–2026 рр.) характеризується переходом від політичної адаптації до глибокої секторіальної конвергенції. Це вимагає від української системи державного управління створення вузькоспеціалізованих робочих груп, здатних працювати в межах жорсткої кластерної логіки та забезпечувати безперервний діалог із технічними комітетами Європейської Комісії. Ефективність цієї роботи безпосередньо впливатиме на швидкість відкриття та закриття переговорних розділів, визначаючи реальний термін вступу України до Європейського Співтовариства.

Трансформація інституційної системи ЄС у період 2024–2026 років відбувається в умовах докорінного переосмислення концепції «стратегічної автономії» Європи. Повномасштабна агресія РФ проти України виступила потужним каталізатором, який перетворив політику розширення з суто

адміністративного інструменту на екзистенційний безпековий механізм. У цьому контексті інтеграційна стратегія України має враховувати перехід Європейського Союзу від моделі «економічного клубу» до формату «Геополітичного Союзу», де безпекова сумісність кандидатів є пріоритетною умовою членства. Ключовим елементом цієї трансформації є впровадження «Європейської оборонно-промислової стратегії» (EDIS), яка передбачає інтеграцію українського оборонно-промислового комплексу (ОПК) у європейські ланцюжки доданої вартості ще до формального вступу в ЄС. Це створює унікальний прецедент у межах Розділу 31 переговорного процесу («Зовнішня політика, політика безпеки і оборони»). Україна фактично стає «безпековим донором» для регіону, що вимагає імплементації специфічних стандартів НАТО та ЄС щодо захисту класифікованої інформації та кіберстійкості інфраструктури.

Аналіз Звіту Європарламенту 2026 року [A10-0016/2026] підтверджує, що інституційна готовність України до участі у Спільній політиці безпеки і оборони (CSDP) оцінюється через здатність національних інституцій швидко адаптуватися до рішень Європейської ради, прийнятих за процедурою «конструктивного утримання». Це дозволяє Україні уникати блокування стратегічних ініціатив через позиції окремих скептичних членів Союзу. Таким чином, безпековий вимір інтеграції у 2026 році виходить за межі суто військової допомоги, трансформуючись у систему спільних оборонних закупівель та інтегрованого управління кордонами, що є фундаментом нової архітектури європейської стабільності [8].

Соціальний вимір євроінтеграції України у 2025–2026 роках фокусується на принципах «Європейської опори соціальних прав» та інклюзивного відновлення. У межах Кластеру 3 «Конкурентоспроможність та інклюзивне зростання» особливої гостроти набуває питання реформи ринку праці. Для України критично важливо забезпечити не просто формальну імплементацію трудових директив ЄС, а створити інституційні умови для репатріації людського капіталу [9]. Це передбачає взаємне визнання професійних кваліфікацій та соціальних гарантій, що є частиною «інтеграції через людей».

Освітня реформа та цифровізація навчання є ключовими інструментами соціальної дифузії європейських цінностей. Інтеграція України в Європейський дослідницький простір (ERA) вимагає від вищої школи переходу до стандартів «відкритої науки» (Open Science). Соціальна стійкість українського суспільства безпосередньо залежить від швидкості адаптації молоді до загальноєвропейських освітніх та професійних мереж. Більше того, соціальна конвергенція включає жорсткі вимоги щодо гендерної рівності, захисту прав меншин та боротьби з дискримінацією, що є частиною «горизонтальних» вимог Кластеру 1. Україна має продемонструвати спроможність судової та правоохоронної систем захищати ці права на рівні стандартів Суду справедливості ЄС. Це вимагає від українських інституцій розробки нових статистичних інструментів моніторингу соціального благополуччя, сумісних з Eurostat, що дозволить проводити об'єктивний аналіз якості життя в країні-кандидаті. Таким чином, соціальна адаптація стає не лише гуманітарним завданням, а економічним інструментом підвищення конкурентоспроможності української держави у великій європейській родині [9].

Ефективність реалізації інтеграційної стратегії України безпосередньо залежить від архітектури управління євроінтеграційними процесами всередині країни. У 2025–2026 роках традиційна модель координації через Урядовий офіс координації європейської та євроатлантичної інтеграції зазнає трансформації в бік «мережевого управління». Кластерний підхід ЄС вимагає від кожного профільного міністерства наявності потужного аналітичного підрозділу, здатного працювати з регламентами ЄС у режимі реального часу.

«Інституційна пам'ять» та деполітизація державної служби є головними факторами успіху країн «нової хвилі» розширення [8]. Для України це означає необхідність запровадження цифрових систем моніторингу (типу «Pulse of Europe»), які дозволяють відстежувати прогрес виконання кожної окремої директиви в розрізі конкретних виконавців. Такий «цифровий скринінг» стає обов'язковою умовою для отримання траншів у межах фінансового інструменту Ukraine Facility.

Окремим аспектом є посилення ролі Верховної Ради України у процесі правової конвергенції. Створення спеціальних парламентських процедур для прискореного розгляду євроінтеграційних законопроектів дозволяє мінімізувати ризики правового дисонансу. Згідно з рекомендаціями Європейської Комісії (2025), Україна має забезпечити незалежність регуляторних органів (НКРЕКП, АМКУ) як фундаментальну умову функціонування ринкових механізмів. Таким чином, посилення інституційної спроможності — це не лише бюрократична вправа, а процес розбудови «європейської

держави», де ефективність управління базується на прозорості, підзвітності та технологічній досконалості моніторингових систем.

Інституційна трансформація України на шляху до ЄС у 2025–2026 роках не обмежується лише центральними органами влади. Одним із найскладніших, але водночас найбільш успішних напрямів є реформа децентралізації, яка виступає фундаментом для впровадження Політики згуртованості (Cohesion Policy) ЄС. Здатність територіальних громад безпосередньо залучати європейські структурні фонди є критичним індикатором «європейської зрілості» держави.

У межах Кластеру 5 «Ресурси, сільське господарство та розвиток територій», особлива увага приділяється Главі 22 «Регіональна політика та координація структурних інструментів». Згідно зі звітом *Ukraine 2025 Report (SWD (2025) 759 final)*, Україна має не просто зберегти здобутки децентралізації, а й інтегрувати їх у загальноєвропейську систему статистичного обліку NUTS (Nomenclature of Territorial Units for Statistics). Це необхідно для того, щоб українські регіони могли претендувати на фінансування з фондів Interreg та European Regional Development Fund (ERDF) на рівні з польськими чи словацькими воєводствами.

Війна створила специфічні виклики для регіональної політики: диспропорції між деокупованими територіями, тилловими регіонами та прифронтовими зонами вимагають гнучких інструментів управління. Інтеграційна стратегія України передбачає створення «Регіональних офісів євроінтеграції», які виконують роль посередників між Брюсселем та місцевим самоврядуванням. Це дозволяє громадам самостійно розробляти проекти відновлення, які відповідають «Зеленому переходу» та цифровізації, що є обов'язковою вимогою для отримання грантів у межах плану *Ukraine Facility*.

Аналіз Звіту Європарламенту 2026 року [A10-0016/2026] вказує на те, що «субсидіарність» (прийняття рішень на максимально низькому рівні) є фундаментальним принципом європейського права, який Україна має закріпити на конституційному рівні [8]. Для українських мерів та голів громад це означає перехід від «бюджетного утримання» до «проектного менеджменту». Саме на рівні муніципалітетів відбувається реальна конвергенція: коли місцева школа, лікарня чи дорога будуються за стандартами ЄС, європейська ідентичність стає відчутною для пересічного громадянина.

Додатковим аспектом є транскордонне співробітництво в межах Єврорегіонів. У станні роки Україна активізує участь у Дунайській та Карпатській стратегіях ЄС, що дозволяє залучати інвестиції в інфраструктуру зв'язку та екологічну безпеку спільних водних ресурсів. Як підкреслює В. Шахін у своєму аналітичному огляді умов розширення ЄС з відновленням довіри до процесу вступу, для цього необхідна, перш за все, регіональна стійкість як запорука національної безпеки, а розвинена мережа самоврядних громад є найкращим захистом від авторитарних рецидивів [15]. Таким чином, децентралізація перетворюється з внутрішньої адміністративної реформи на ключовий елемент зовнішньополітичної суб'єктності України, забезпечуючи «низову» підтримку євроінтеграційного курсу та створюючи умови для інклюзивного економічного зростання.

Висновки. Підбиваючи підсумки комплексного дослідження трансформації інституційної системи Європейського Союзу та її безпосереднього впливу на архітектуру інтеграційної стратегії України у період 2024–початок 2026 років, ми дійшли наступних узагальнень, що мають як теоретичне, так і прикладне значення:

Концептуальна зміна парадигми розширення. Доведено, що у 2024–початок 2026 роках відбувся остаточний перехід від лінійної моделі розширення до концепції «поступової інтеграції» (*gradual integration*). Це означає, що стратегічний успіх України залежить від здатності інституційно адаптуватися до моделі «глибинної інтеграції до вступу» (*deepening before widening*). Для України це відкриває шлях до Спільного ринку ЄС через секторіальні угоди (енергетика, роумінг, транспорт), проте вимагає бездоганного виконання регуляторних норм на етапі переговорного скринінгу.

Домінанта Кластеру 1 («Основи»). Аналіз звітів Європейської Комісії 2024 та 2025 років підтверджує, що інституційна реформа правосуддя, антикорупційної архітектури та державного управління стала «горизонтальною» умовою. Будь-яка стагнація у межах цього кластеру автоматично блокує прогрес у технічних та економічних розділах. Таким чином, інтеграційна стратегія України має базуватися на принципі «спершу фундаментальні реформи», де верховенство права є гарантом економічної безпеки та довіри європейських інвесторів.

Цифрова та технологічна конвергенція. Виявлено, що у 2026 році цифрова готовність кандидата стала невід'ємним елементом політичної відповідності. Імплементация норм *EU AI Act* та синхронізація цифрових реєстрів є обов'язковими для участі у Спільному цифровому ринку. Україна

має унікальний шанс трансформувати свій ІТ-потенціал у політичний інструмент, ставши лідером цифрової трансформації серед країн-кандидатів, що суттєво посилює її переговорні позиції в Брюсселі.

Нова безпекова суб'єктність. У контексті Спільної політики безпеки і оборони (CSDP) Україна перейшла з ролі об'єкта допомоги до статусу активного суб'єкта формування європейської безпеки. Включення українського ОПК до загальноєвропейських оборонних ініціатив (EDIS) створює нову інституційну реальність, де безпекова сумісність стає фундаментом для політичного членства, а досвід ЗСУ інтегрується у військові доктрини ЄС 2025–2030 років.

Децентралізація як інструмент згуртованості. Регіональний вимір інтеграції визначено як запоруку сталого відновлення. Успіх України у впровадженні Політики згуртованості ЄС на рівні громад дозволяє нівелювати соціальні диспропорції та забезпечити «низову» підтримку євроінтеграційного курсу. Побудова інституційної спроможності муніципалітетів управляти структурними фондами є ключем до інклюзивного зростання в пост-воєнний період.

Обґрунтовані і певні практичні рекомендації для Кабінету Міністрів України, профільних міністерств та органів місцевого самоврядування. Так, варто запровадити систему наскрізного цифрового моніторингу виконання *acquis communautaire* із персональною відповідальністю за кожну директиву. Для профільних міністерств доцільно створити мережу «євроінтеграційних хабів» для оперативного зв'язку з технічними комітетами Єврокомісії у межах кластерного підходу. Органам місцевого самоврядування активізувати підготовку фахівців із проектного менеджменту для роботи з європейськими фондами Interreg та ERDF згідно зі стандартами NUTS.

Бібліографічний сносок / Referenses:

1. Armstrong, K.A. (2017). *Brexit Time: Leaving the EU- Why, How and when?* Cambridge University Press, Cambridge. URL: <https://doi.org/10.1017/9781108233385>
2. Arroyo Jiménez, L. (2023). Beyond bindingness: a typology of EU soft law legal effects
3. Belloni, R., Brunazzo, M. (2017). After brexit: the western Balkans in the European waiting room. *Eur. Rev. Int. Stud.* 4(1), 21–38. URL: <https://doi.org/10.3224/eris.v4i1.02>
4. Bonomi, M., Rusconi, I. (2023). From EU enlargement fatigue' to 'enlargement enthusiasm'? Vienna. ÖGfE Policy Brief, 19'2023
5. Buras, P., Morina, E. (2023). Catch-27: the contradictory thinking about enlargement in the EU. In: European Council on Foreign Relations.
6. Costa, O., et al. (2023). *Sailing on High Seas: Reforming and Enlarging the EU for the 21st Century.*
7. Craig, P.P. (2020). EU membership: formal and substantive dimensions. *Camb. Yearb. Eur. Legal Stud.* 22, 1–31. URL: <https://doi.org/10.1017/ce.2020.5>
8. European Parliament. (2026). Report on the EU enlargement strategy 2025-2030. [A10-0016/2026]. Strasbourg.
9. Fjelstul, J.C. (2022). Ukraine wants a fast pass to E.U. membership. It's not that easy. URL: <https://www.washingtonpost.com/politics/2022/03/09/ukraine-eu-membership/>
10. Jansen, L., et al. (2025). Power beyond borders? Analysing formal and informal tools of the European Parliament in EU enlargement policy. *J. Contemp. Eur. Stud.* 1–14. URL: <https://doi.org/10.1080/14782804.2024.2448257>
11. Lashyn, S. (2025). The finalite of the European Union's enlargemtyt. *ERA Forum: Springer Science and Business Media LLC*, 26, 249-274. URL: <https://doi.org/10.1007/s12027-025-00838-8>
12. Lavrelashvili, T. (2024). How to make EU enlargement work? A grass-roots approach to strategic preparations. *Eur. View* 23(1), 111–119. URL: <https://doi.org/10.1177/17816858241246660>
13. Sharpston, E. (2024). Further EU enlargement – a 'brave new world', or more like 'back to the future'? *ERA Forum* 25(2), 275–280. URL: <https://doi.org/10.1007/s12027-024-00800-0>
14. Sapor, A. (2022). Ukraine and the EU: enlargement at a new crossroads. *Intereconomics* 57(4), 213–217. URL: <https://doi.org/10.1007/s10272-022-1065-2>
15. Shahini, B. (2024). *Towards Enlargement: How to Rebuild Trust in the EU Accession Process.* Hertie School-Jacques Delors Centre- Policy Brief.
16. Spieker, L.D. (2019). Breathing life into the union's common values: on the judicial application of article 2 TEU in the EU value crisis. *Ger. Law J.* 20(8), 1182–1213. URL: <https://doi.org/10.1017/glj.2019.84>

Naumkina A., Liashenko S. Transformation of the European Union institutional system in the context of enlargement: challenges for Ukraine's integration strategy

The article provides a comprehensive theoretical, methodological, and applied analysis of the transformation processes within the European Union's institutional system amidst preparations for large-scale enlargement within the 2024–2026 timeframe. The relevance of the study is driven by the need to

*synchronize Ukraine's integration strategy with the dynamic shifts in the EU's internal architecture, where the reform of «deepening» has become an essential prerequisite for the reform of «widening». The authors examine in detail the evolution of decision-making mechanisms in the Council of the EU, specifically justifying the trend of transitioning from the principle of unanimity toward the expanded use of Qualified Majority Voting (QMV) as a means of preventing institutional paralysis in a Union of over 30 members. The study analyzes the content and implications of key documents – the European Commission's Enlargement Packages – enabling the identification of new requirements for candidate countries within the «cluster approach». Particular attention is paid to Cluster 1, «Fundamentals», which dictates the pace of the entire negotiation process. The scientific novelty of the research lies in identifying specific barriers for Ukraine on its path to the EU Single Market, related to the adaptation of regulatory standards in the digital, energy, and agricultural sectors. The methodological framework is based on the principles of neo-institutionalism and systems analysis, which allowed for the identification of a correlation between the institutional capacity of Ukraine's national authorities and the speed of passing through the stages of negotiating screening. It is proven that the successful implementation of Ukraine's integration strategy depends not only on the pace of implementing the *acquis communautaire* but also on the Ukrainian political system's ability to adapt to a new model of flexible integration («multi-speed Europe»). The conclusions formulate practical recommendations for improving inter-sectoral coordination among ministries during accession preparations, which is of strategic importance for securing national interests in the process of achieving full EU membership.*

Keywords: *European Union, institutional reform, Ukraine's integration strategy, European Commission, international relations, negotiation process, cluster approach, power, political process, national security.*

DOI 10.31558/2519-2949.2026.2.21

УДК 327(73:4-11):321.01

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4273-2181>

Пашков В. О., Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ДРУГА АДМІНІСТРАЦІЯ Д. ТРАМПА ТА КРАЇНИ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ: ТРАДИЦІЙНІ ПАТРОН-КЛІЄНТАРНІ ВІДНОСИНИ В НОВОМУ ГЕОПОЛІТИЧНОМУ КОНТЕКСТІ (ЧАСТИНА I)

У статті висвітлено процес формування та особливості зовнішньополітичного курсу США щодо регіону Центрально-Східної Європи у 2025 – першій половині 2026 рр. р. в умовах приходу до влади другої адміністрації Д. Трампа. Визначено, що країни регіону, як і в цілому Європа, не потрапили до переліку зовнішньополітичних пріоритетів нової адміністрації США, однак американська увага до регіону збереглася, що значною мірою було зумовлено спробами Д. Трампа домогтися врегулювання російсько-української війни, а також комерційними інтересами Вашингтону. Перша частина дослідження присвячена Польщі та країнам Балтії. Адміністрація Д. Трампа традиційно сприймала країни ЦСЄ як своїх сателітів, а тому будувала з ними відносини на основі моделі патрон-клієнт. Цьому сприяли значна асиметрія у ресурсах і геополітичному впливі між США та цими країнами та їх залежність від американських гарантій безпеки. Використовуючи невизначеність щодо планів скорочення американської військової присутності та підтримки як інструмент тиску, Вашингтон висунув східноєвропейським урядам чотири ключові патрональні вимоги – закупати американські озброєння, скраплений газ і ядерні технології, наращувати оборонні витрати та обмежити економічні зв'язки з Китаєм. Своєю чергою, уряди країн ЦСЄ, за виключенням Угорщини, майже одразу зайняли конформістську позицію та намагалися задобрити Вашингтон різними економічними преференціями та проєктами у стратегічних сферах. З'ясовано, що основу порядку денного відносин США з країнами ЦСЄ з приходом до влади другої адміністрації Д. Трампа склали питання та проєкти співпраці у сферах оборони та енергетики, а також війна в Україні, а основна увага США у регіоні приділялася Польщі. Також у цей період у американській політиці у регіоні значну роль отримав ідеологічний чинник, що проявився у відкритій підтримці новою адміністрацією США ультраправих і правоконсервативних сил у країнах ЦСЄ, особливо під час виборчих кампаній.

Ключові слова: патрон-клієнтелізм, американська військова присутність, Балтійська безпекова ініціатива, енергетична експансія, друга адміністрація Трампа, трансакціоналізм.

Постановка проблеми. Прихід до влади у США на початку 2025 р. другої адміністрації Д. Трампа та подальша реалізація нею своїх зовнішньополітичних поглядів стали серйозним викликом для трансатлантичного альянсу, НАТО та ЄС. 47-й президент США не приховує свого презирства до Європи, а також прагнення до одностороннього глобального домінування Америки у світі, хоч і з риторичними нотками ізоляціонізму. У цих умовах увага вітчизняних дослідників, експертів і політиків здебільшого прикута до хаотичних спроб команди Д. Трампа врегулювати російсько-українську війну. Однак для більш кращого розуміння геополітичної ситуації навколо нашої країни та агресії проти неї РФ слід поглянути та з'ясувати підходи нової адміністрації США щодо країн ЦСЄ, з якими Україна тісно взаємодіє в безпековій, дипломатичній, економічній і логістичній сферах. До того ж, після 2022 р. чинник російсько-української війни безпосередньо присутній і займає вагомe місце у відносинах Сполучених Штатів зі східноєвропейськими країнами. Це допоможе більш чітко побачити пріоритети та контури американської політики в регіоні, її тенденції, а також передбачити потенційне місце України у стратегії Вашингтону в більш широкому регіональному контексті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Специфікою тематики даного дослідження є динамічність, суперечливість і незавершеність політичної ситуації і процесів, які аналізуються у роботі, а також свіжість подій, що накладає значні обмеження на дослідника. Насамперед, це

стосується джерельної бази. Враховуючи відсутність наукових публікацій з цієї тематики, базою для аналізу стали експертні публікації, присвячені різним аспектам вибудовування країнами ЦСЄ відносин з другою адміністрацією Д. Трампа, сукупність політичних заяв і коментарів лідерів і урядовців, а також офіційні документи та повідомлення, наявні у публічному доступі.

Формулювання мети статті. Метою роботи є висвітлення формування та особливостей зовнішньої політики США щодо країн Центрально-Східної Європи після приходу до влади другої адміністрації Д. Трампа. Для досягнення поставленої мети слід виконати ряд завдань:

з'ясувати логіку, очікування та підходи нової адміністрації США щодо взаємодії зі східноєвропейськими країнами;

розкрити інтереси, тактику та конкретні дії країн регіону (Польщі, країн Балтії, Чехії, Словаччини, Угорщини, Румунії та Молдови) щодо налагодження відносин з новою адміністрацією США.

Загальні контури політики США в регіоні

Прихід до влади в США на початку 2025 р. другої адміністрації Д. Трампа супроводжувався кардинальними змінами в американській зовнішній політиці – відмовою США від ролі гаранта міжнародного порядку, заснованого на правилах, жорсткою тарифною політикою, переключенням фокусу уваги на захист кордонів, Індо-Тихоокеанський регіон (ІТР) і Близький Схід, ставкою на трансакціоналізм, оптимізацією витрат на іноземну допомогу та альянси.

Щодо Європи, то позиція нової адміністрації США визначалася прагненням вирівняти торговельний баланс із ЄС, стимулювати європейські компанії перенести високотехнологічні виробництва до Америки та перекласти на європейські країни основну відповідальність за власну оборону. У цьому контексті команда Д. Трампа вбачала в Європі скоріше геоекономічного конкурента, ніж союзника.

При цьому політика США на європейському напрямку мала суперечливий і непослідовний характер, пов'язаний із тим, що стратегічні міркування, економічні інтереси змішувалися з ідеологічними та особистими симпатіями американських урядовців. Адміністрація Трампа відкрито демонструвала підтримку ультраправим і правоконсервативним силам у країнах ЄС, особливо під час виборчих кампаній.

Геополітичний контекст протистояння з Китаєм потребував, на думку нової адміністрації США, концентрації військових сил у західній частині Тихого океану за рахунок зменшення військової присутності в інших регіонах. Це відобразилося у планах Вашингтону щодо скорочення чисельності американських військ в Європі та вимогах до союзників по НАТО збільшити власні оборонні витрати до 5% ВВП. Як відзначив з цього приводу заступник міністра оборони США Е. Колбі, «трансатлантичний союз тривалий час спирався на те, що безпекова парасолька Америки була незамінною для Європи. За рахунок неї європейці демілітаризували себе та вкладали гроші в державу загального добробуту. Але світ змінився, і ми, американці, більше не можемо нести такий тягар» [3].

У другій половині 2025 р. нові тенденції у політиці США щодо європейської безпеки отримали більш чіткі контури. Зокрема, у вересні адміністрація Д. Трампа оголосила про припинення фінансування з вересня 2026 р. програми з навчання та оснащення армій країн Східної Європи, що межують з РФ, і програми «Балтійська ініціатива безпеки» (Baltic Security Initiative).

Окрім того, у бюджеті Державного департаменту США на 2026 р. були змінені об'єми та регіональні пріоритети програми іноземного військового фінансування (Foreign Military Financing, FMF). Якщо в бюджеті 2025 р. на кредитні гарантії та позики за цією програмою було закладено \$16 млрд. з чітким акцентом на європейські країни, то в 2026 р. обсяг FMF зменшився до \$8 млрд., а її основними бенефіціарами були визначені Тайвань, Йорданія та Філіппіни.

Разом із тим, дистанціювання адміністрації Д. Трампа від європейських справ не означало намірів послабити американські позиції на континенті. Навпаки, США прагнули скористатися ситуацією, щоб ще більше посилити стратегічну залежність Європи від себе. У Вашингтоні розуміли, що скорочення американської військової присутності в регіоні та допомоги союзникам оголить їх геополітичну слабкість і безпекову вразливість, оскільки у забезпеченні своєї безпеки вони десятиріччями спиралися на гарантії з боку США в рамках НАТО. Тому американські урядовці використовували це як потужний інструмент тиску, розраховуючи, що європейці у намаганні зберегти принаймні частину військової підтримки США будуть більш поступливими в інших стратегічних сферах. Таким чином, Д. Трамп у бізнес-стилі розглядав американську безпекову підтримку як цінну послугу, за яку необхідно платити. Фактично американський президент використав проти європейців

їх недалекоглядність і неспроможність у сфері безпеки.

Як наслідок, з приходом до влади Д. Трампа американська дипломатія обрала наступальну тактику у відносинах із європейськими союзниками у таких важливих сферах, як безпека, енергетика, торгівля та інвестиції. Квінтесенцією такої політики стали рішення НАТО на Гаазькому саміті про збільшення оборонних витрат країн-членів Альянсу до 5% ВВП (25 червня) та укладання рамкової торговельної угоди між ЄС і США (27 липня), ухвалені під тиском Вашингтону.

Вимога Д. Трампа до європейських союзників по НАТО збільшити витрати на оборону до 5% ВВП (3,5% – на прямі військові потреби та ще 1,5% – на суміжні цілі) мала подвійну мету. По-перше, цей крок підвищить оборонну спроможність європейських країн, що дозволить США перекласти на європейців відповідальність за власну безпеку та вивести частину американських військ, оскільки їх розміщення в Європі є тягарем для американського бюджету. За даними Дослідницької служби Конгресу, у 2017-2020 рр. витрати на розміщення американських військ в Європі щорічно становили \$7,5-8 млрд., з яких союзники компенсували від 25% до 34%. Після початку російсько-української війни ці витрати збільшилися до \$12-14 млрд. [13] Адміністрація Д. Трампа хотіла б зменшити цю статтю витрат. По-друге, згідно з розрахунками Кільського інституту світової економіки, досягнення до 2030 р. рівня військових витрат у 3,5% від ВВП коштуватиме європейським країнам додатково близько 300 млрд. євро щорічно.

На сучасному етапі до 80% оборонних закупівель країн-членів ЄС припадає на постачальників за межами блоку – США, Південна Корея, Британія, Туреччина, Ізраїль та ін. Домінуючі позиції на цьому ринку займають США, на які припадає до 2/3 імпорту озброєнь і військової техніки до Європи [4, с. 44]. Для багатьох місцевих урядів закупівля американських озброєнь є способом демонстрації лояльності щодо США. Особливо це характерно для країн ЦСЄ. За таких умов збільшення оборонних витрат європейськими країнами безпосередньо конвертуватиметься у збільшення замовлень і прибутків американських оборонних компаній.

Окрім того, збільшення закупок американської зброї європейськими членами НАТО не означає розширення чи зміцнення їх стратегічної автономії. Вашингтон визначає кому та які озброєння, військову техніку продавати. Масштабні поставки озброєнь передбачають довгострокові зв'язки – технічне обслуговування, навчання персоналу, потребу в запчастинах і боєприпасах, виробничу кооперацію. Зрештою, відповідно до законодавства про експорт озброєнь, США зберігають операційний контроль над його використанням: встановлюють чіткі умови, цілі та обмеження застосування, мають надавати дозвіл на їх передачу третім країнам. На практиці це ще більше прив'язує покупців американської зброї до політичних інтересів США, обмежуючи при цьому свободу дій.

Обмеження ЄС на імпорт російської нафти та газу, які стали результатом російсько-української війни, також принесли стратегічну та економічну вигоди США. Частку РФ на європейському ринку газу, що звільнилася, швидко заповнили Норвегія, США, Азербайджан, Катар. У 2022 р. експорт американського СПГ до ЄС збільшився у 2,5 рази, порівняно з 2021 р. – до 56 млрд. м³. У 2023-2024 рр. Сполучені Штати стали найбільшим експортером скрапленого газу до Європи з ринковою часткою 40%. Аналогічні процеси відбулися і на нафтовому ринку ЄС. Втрачені Росією обсяги поставок замістили США, Норвегія, Казахстан і Саудівська Аравія, а американська частка на ринку збільшилася з 13% до 22%.

Паралельно відбулася помітна переорієнтація експортних потоків нафти та газу зі США. Якщо до 2022 р. головним ринком для американських СПГ, нафти та нафтопродуктів була Азія, то станом на середину 2024 р. 70% експорту СПГ і понад 40% експорту нафти припадало на країни ЄС і Велику Британію [6, с. 307].

Друга адміністрація Д. Трампа продовжила курс на експансію на енергетичні ринки Європи, активно лобіюючи це питання як на рівні переговорів США-ЄС, так і на двосторонньому рівні. Ще одним фронтом економічного наступу США стала сфера ядерних технологій. У цьому зв'язку регіон Центрально-Східної Європи був перспективним ринком з огляду на великий попит. Зокрема, за часів адміністрації Дж. Байдена, у жовтні 2022 р. польський уряд схвалив рішення, що першу у країні АЕС будуватиме американська компанія «Westinghouse» за технологією AP1000. Будівництво нової АЕС з трьома енергоблоками в цілому коштуватиме \$20 млрд. У жовтні 2023 р. уряд Болгарії схвалив будівництво на території АЕС «Козлодуй» ще двох ядерних реакторів за технологією AP1000 компанії «Westinghouse».

Окрім того, дванадцять країн-членів ЄС, зокрема Чехія, Угорщина, Румунія, Польща,

Словаччина, Румунія, Естонія, Литва, Болгарія проявили зацікавленість проектом малих модульних реакторів. Зважаючи на таку географію попиту, регіон ЦСЄ в середньостроковій перспективі може стати «ядерним коридором» від Балтії до Чорного моря та Балкан, що складатиметься з традиційних АЕС і ММР-мережі.

Наступальну позицію адміністрації Д. Трампа в цій сфері чітко сформулював міністр енергетики США К. Райт: «Ми хочемо повністю витіснити російський газ. США готові вже сьогодні замінити весь російський газ, що надходить до Європи, а також усі російські нафтопродукти. Чим більше ми зможемо задущити здатність Росії фінансувати цю криваву війну, тим краще для всіх нас. Ми також хочемо бачити ядерні технології, що надходять зі Сполучених Штатів або з самого ЄС» [5].

Розробляючи логістичні маршрути постачання американського скрапленого газу до регіону Центральної та Східної Європи адміністрація Д. Трампа обрала в якості точок входу Польщу (на півночі) та Грецію (на півдні). Потенційно польські та литовські СПГ-термінали та газогони дозволяли постачати американський газ до країн Балтії, Словаччини, Угорщини та України. Натомість грецькі СПГ-термінали мали стати початком Вертикального коридору, який поєднав би газотранспортні мережі Греції, Болгарії, Румунії, Молдови та України.

Щодо країн ЦСЄ, то адміністрація Д. Трампа традиційно сприймала їх як своїх сателітів, а тому будувала з ними відносини на основі моделі патрон-клієнт. Цьому сприяли значна асиметрія у ресурсах і геополітичному впливі між США та цими країнами, регіональна безпекова ситуація та поведінка східноєвропейських урядів, які обрали тактику підлаштовування під вимоги Вашингтону.

Використовуючи чинник війни в Україні та їх залежність від американських гарантій безпеки, адміністрація Д. Трампа прагматично дала зрозуміти, що очікує від двосторонньої взаємодії з країнами регіону більше економічних дивідендів у вигляді нових контрактів на закупівлю американських озброєнь, скрапленого газу, ядерних технологій, спільних проектів у стратегічних галузях, отримання доступу до видобутку корисних копалин і критичних матеріалів.

Центральна і Східна Європа не потрапили до переліку зовнішньополітичних пріоритетів другої адміністрації Д. Трампа, однак геополітична увага Вашингтону до регіону збереглася, що значною мірою було зумовлено спробами Д. Трампа домогтися мирного врегулювання російсько-української війни.

Також на відносини США з країнами Центрально-Східної Європи вплинула й призма глобального протистояння з КНР. Для всіх країн регіону Китай виступав одним із головних торговельних партнерів і іноземних інвесторів. Слід відзначити, що вибудовуючи свою геостратегію в Європі, Пекін розглядав Балкани та регіон ЦСЄ як ворота для економічної експансії на континенті. Так, 9 травня 2024 р. під час візиту до Будапешта китайський лідер Сі Цзіньпін і прем'єр-міністр Угорщини В. Орбан оголосили про підвищення рівня двосторонніх відносин країн до рівня всеосяжного стратегічного партнерства [14, с. 311]. Важливу логістичну роль для реалізації китайської ініціативи «Один пояс, один шлях» відіграють також Польща і Румунія. Тому однією з неформальних вимог адміністрації Д. Трампа до країн регіону стало обмеження економічної взаємодії з Китаєм.

Основу порядку денного відносин США з країнами ЦСЄ склали питання та проекти співпраці у сферах оборони та енергетики, а також війна в Україні.

При цьому головним предметом політичних торгів між східноєвропейськими країнами та Вашингтоном стало збереження американських військ на їх території та безпекової підтримки на фоні планів скорочення військової присутності США в Європі. У свою чергу ситуація стратегічної невизначеності щодо параметрів цього скорочення використовувалася Вашингтоном як інструмент тиску.

Слід відзначити, що з приходом до влади президента Д. Трампа Державний департамент втратив центральну роль у формуванні зовнішньої політики США. Кадрові чистки та скорочення дипломатичного корпусу, розпуск USAID і недовіра Білого Дому до кар'єрних дипломатів призвели до кризи спроможності американської дипломатичної служби: на багатьох керівних посадах в Державному департаменті професіонали були замінені на політичних призначенців, більшість з яких мали обмежений досвід у сфері зовнішньої політики, а зі 195 посад послів на кінець 2025 р. 110 залишалися вакантними [10]. Наприкінці грудня 2025 р. адміністрація Д. Трампа оголосила про відкликання послів і керівників місій з посад у 29 країнах, зокрема тимчасово повіреного у справах США у Словаччині. Загалом, американські посольства у всіх країнах ЦСЄ протягом 2025 – початку 2026 рр. очолювали дипломати у статусі тимчасово повірених у справах. Таким чином, функції

дипломатичних місій на місцях часто були зведені до механічного виконання наказів зверху.

Польща

Польща стала єдиною країною ЦСЄ, яку в 2025 р. відвідали високопоставлені американські урядовці у статусі міністра. Ними стали очільник Пентагону П. Гегсет (14 лютого) і міністр енергетики США К. Райт (28 квітня). Зокрема, під час візиту до Варшави П. Гегсет назвав Польщу зразковим союзником по НАТО. Окрім того, протягом 2025 р. п'ять разів Польщу відвідав спеціальний представник президента США з питань України К. Келлог.

Порівнянню з попереднім періодом порядок денний польсько-американських відносин з приходом адміністрації Д. Трампа в цілому не змінився, а двосторонні відносини рухалися за сталою та прогнозованою траєкторією. Їх основу становили такі питання, як оборонні витрати та взаємодія в рамках НАТО, закупівля американських озброєнь, поставки скрапленого газу, співпраця в ядерній енергетиці, російсько-українська війна, торгівля та інвестиції.

Протягом 2025 р. США надали Польщі кредитні гарантії на суму \$4 млрд. на оборонні потреби. Ці кошти були надані в рамках програми іноземного військового фінансування (FMF) Державного департаменту та були спрямовані на закупівлю американських озброєнь і військової техніки – систем ППО «Patriot», гелікоптерів «Apache», РСЗВ «HIMARS», винищувачів F-35. Загалом об'єм оборонних кредитів від Вашингтону для країни в 2022-2025 рр. склав понад \$15 млрд.

Своєю чергою, польський уряд протягом 2025 р. підписав з американськими компаніями угоди про закупівлю озброєнь (обладнання для системи ППО «Patriot», ПТРК «Javelin» і ракет до них, протирадіолокаційних ракет AGM-88G, авіаційних ракет AIM-120D) на суму понад \$4,8 млрд. Також у травні 2025 р. Польща надала до США запит на закупівлю близько 800 ракет для систем ППО «Patriot» (\$5,8 млрд.) і виробництво 48 пускових установок до них (\$1,23 млрд.) [9].

Паралельно реалізовувалися попередні контракти та проекти. Так у 2025 р. Польща отримала перші партії танків «Abrams» у найновішій версії M1A2SEPV3, а на початку липня в м. Торунь відкрився Центр ракетної підготовки для операторів американської РСЗВ «HIMARS». У березні 2026 р. у рамках контракту 2024 р. на закупівлю ударних гелікоптерів AH-64E американська корпорація «Lockheed Martin» і польська компанія «Wojskowe Zakłady Lotnicze» підписали угоду про створення в м. Лодзь сервісного центру для обслуговування гелікоптерів. Також навесні - влітку 2026 р. мають розпочатися поставки зі США замовлених польським урядом винищувачів F-35.

Помітною ознакою зміцнення союзницьких відносин між країнами стало підписання 27 жовтня 2025 р. угоди між польською оборонною компанією «Polska Grupa Zbrojeniowa» (PGZ) та американською компанією «Anduril Industries» щодо локалізації виробництва крилатих ракет «Barracuda 500» і спільну розробку БПЛА для потреб польської армії. Ця стратегічна угода стала реакцією Вашингтона на агресивні провокації Москви у регіоні. З одного боку, за своєю потужністю ці легкі крилаті ракети відчутно поступалися балістичним ракетами «ATACMS» (близько 45 кг бойової частини проти 230-560 кг), однак враховуючи велику дальність польоту (понад 800 км) і невисоку вартість (\$150 тис. за одну ракету проти \$1 млн.) Польща отримала доволі ефективний далекобійний інструмент стримування з локалізацією виробництва на своїй території. Окрім того, переговори про постачання крилатих ракет «Barracuda 500» з адміністрацією Д. Трампа вів й український уряд. Таким чином, у перспективі Польща могла розраховувати на відповідні замовлення для своїх виробничих потужностей.

На початку січня 2026 р. польський уряд повідомив, що Сполучені Штати затвердили виділення понад \$500 млн. інвестицій на розвиток інфраструктури на чотирьох військових баз у Польщі (у Вроцлаві, Лаську, Повідзі та Дравську Поморському).

Разом із тим, у березні 2026 р., під час американо-ізраїльської військової операції проти Ірану «Епічна лють», уряд Польщі відмовив адміністрації Д. Трампа у проханні розмістити на Близькому Сході свою батарею ЗРК «Patriot» та передати ракети до них.

Другою важливою сферою двосторонньої співпраці країн стала енергетика. Так, 28 квітня 2025 р. у Варшаві в рамках десятого саміту «Ініціативи трьох морів» керівники американських компаній «Westinghouse» та «Bechtel» та державної компанії «Польські атомні електростанції» (Polskie Elektroenergetyka Jądrowe) підписали угоду про будівництво першої у країні АЕС. Церемонія підписання відбулася за участі прем'єр-міністра Польщі Д. Туска та міністра енергетики США К. Райта. Напередодні саміту польський уряд ухвалив рішення про виділення на реалізацію цього проекту \$14,5 млрд. протягом 2025-2030-х рр. Зі свого боку американський урядовець відзначив, що Сполучені Штати будуть з Польщею довгострокову співпрацю, яка базуватиметься на «партнерстві інвестицій,

що випереджатимуть потреби на багато років уперед» [7].

У серпні 2025 р. польські компанії «Orlen» і «Synthos» уклали угоду щодо реалізації проєкту будівництва в м. Влоцлавек першої в Європі АЕС з малими модульними реакторами. Технологічною основою проєкту стане використання реактору BWRX-300, розробленого американською компанією GE Vernova.

Окрім того, в лютому 2025 р. польський уряд оголосив про плани збільшити закупівлю скрапленого природного газу зі США. Для цього на початку 2025 р. була збільшена потужність головного LNG-терміналу країни у Свіноуйсьце на третину – з 6,2 до 8,3 млрд. м³ газу на рік і розпочатий проєкт спорудження плавучого LNG-терміналу в порту Гданська із потужністю 6,1 млрд. м³.

Разом із тим, на фоні проведення в Польщі президентської виборчої кампанії адміністрація Д. Трампа відкрито підтримала ідеологічно близького кандидата. Так 2-3 травня 2025 р., за декілька днів до першого туру виборів, кандидат у президенти від правоконсервативних сил К. Навроцький на запрошення американської сторони відвідав Вашингтон, де зустрівся в Білому Домі з президентом Д. Трампом, а також провів зустрічі з Державним секретарем М. Рубіо та спікером Палати представників М. Джонсоном. 3 червня, Д. Трамп оперативно привітав К. Навроцького з перемогою на президентських виборах, назвавши його своїм союзником.

2-3 вересня 2025 р. відбувся візит польського президента К. Навроцького до США, що став його першою закордонною поїздкою. Він відвідав Вашингтон лише через місяць після інавгурації. Наприклад, новообраний президент Румунії Н. Дан так і не отримав швидкої можливості відвідати Білий Дім, а угорський прем'єр-міністр В. Орбан чекав такої можливості десять місяців після моменту приходу до влади в США Д. Трампа.

За підсумками переговорів з новим польським президентом Д. Трамп заявив, що Сполучені Штати не зменшуватимуть американський військовий контингент у Польщі, а за потреби, можуть навіть збільшити його [2]. Також президенти обговорили можливість відновлення проєкту «форт Трамп» – будівництва нової американської військової бази на території Польщі.

При цьому попри симпатію до нового польського президента адміністрація Д. Трампа диверсифікувала свої політичні контакти з Варшавою та підтримувала через Держсекретаря М. Рубіо та міністра оборони П. Гегсета робочі контакти з ключовими польськими урядовцями – прем'єр-міністром Д. Туском, міністром закордонних справ Р. Сікорським і міністром оборони В. Косіняк-Камишом, які знаходилися в опозиції до президента К. Навроцького.

У переговорах щодо присутності американських військ Польща як важіль впливу на Сполучені Штати також використовувала українське питання:

- а) свою роль ключового логістичного центру для надання Україні західної військової допомоги;
- б) власну військову допомогу Україні (уряд Польщі був одним зі спонсорів фінансування роботи терміналів супутникового зв'язку Starlink в Україні);
- б) важливу роль своєї енергетичної інфраструктури (трубопроводів і LNG-терміналу) для постачання природного газу в Україну. У 2025 р. НАК «Нафтогаз України» уклав контракти з польською компанією «ORLEN» на постачання в Україну близько 750 млн м³ американського скрапленого газу.

Країни Балтії

Враховуючи наявність кордону з РФ і невеликі розміри, балтійські держави виявилися найбільш вразливими з точки зору регіональних безпекових викликів. Наприкінці 2023 р. Латвія, Литва та Естонія підписали нові двосторонні програми оборонного співробітництва зі США, розраховані на 2024-2028 рр. Ці документи передбачали інтенсифікацію військових навчань, надання безпекової допомоги, розміщення у регіоні американських військ на ротаційній основі, інвестиції у військову інфраструктуру, навчання персоналу в США, закупівлю американських озброєнь, а також розвиток спільних проєктів у оборонній промисловості [1].

На момент приходу адміністрації Д. Трампа стержнем оборонної співпраці США та трьох країн Балтії була програма «Балтійська ініціатива безпеки» (BSI), заснована Конгресом у 2020 р. На її реалізацію в 2021 р. було виділено \$169 млн., у 2022 р. – \$180 млн., у 2023 р. – \$225 млн., у 2024 р. – \$228 млн., у 2025 р. – \$231 млн. Водночас адміністрація Д. Трампа заявила про плани припинити фінансування програми після вересня 2026 р.

Стратегічною метою дипломатії балтійських країн щодо нової адміністрації США стало недопущення виведення американських військових зі своєї території. Виходячи з критичної

залежності від зовнішніх гарантій безпеки, Латвія, Литва та Естонія від початку обрали тактику демонстрації повної політичної лояльності та виконання всіх вимог Вашингтону.

Естонія та Литва стали першими членами НАТО, які погодилися з вимогою президента Д. Трампа витратити 5% ВВП на оборону. При цьому вони це зробили ще в січні 2025 р., через тиждень після його інавгурації. Також Литва та Естонія на початку 2025 р. заявили про нові державні інвестиції в інфраструктуру та навчальні бази, які використовують американські війська.

У лютому 2025 р. прем'єр-міністр Литви Г. Палуцкас запропонував новій адміністрації в США працювати над спільним виробництвом озброєнь: «Зміцнення оборонної промисловості – спільна мета Литви та США. Литва запрошує американські компанії інвестувати в Литву, пропонуючи можливості спільного виробництва та податкові пільги. Відкривайте тут заводи. Ми готові спільно інвестувати та гарантувати, що частина продукції одразу піде на потреби оборони, а іншу частину можна буде експортувати» [8].

Також країни Балтії продовжили закупати американські озброєння і техніку. У липні 2025 р. Міністерство оборони Литви повідомило, що за три з половиною роки, з 2022 р. до середини 2025 р., країна витратила на закупівлю зброї в США понад \$2 млрд., що становить майже 20% усіх оборонних закупівель. Коментуючи ці цифри, міністр оборони Литви Д. Шакалене відзначила, що «це більше, ніж просто безпека, це вираження стратегічного партнерства» [8]. Зокрема, у 2025 р. литовський уряд підписав декілька контрактів на придбання в США радіостанцій захищеного зв'язку «L3Harris», малих БПЛА та систем протидії дронам; у 2026 р. – контракт на закупівлю ракет для своїх систем ППО «NASAMS». Естонія уклала угоду про покупку близько 800 ракет до ПТРК «Javelin» на суму \$296 млн. Також балтійські країни підтримали оголошену НАТО ініціативу PURL (Prioritized Ukraine Requirements List), що передбачала закупівлю європейськими країнами американських озброєнь для України, сукупно виділивши на ці цілі понад \$60 млн.

Найбільш системно у налагодженні відносин із адміністрацією Трампа діяла Литва. У лютому 2025 р. президент Г. Науседа закликав країни ЄС закупати більше американських озброєнь і технологій, щоб уникнути торговельної війни зі США, а прем'єр-міністр Г. Палуцкас запропонував Вашингтону разом розвивати оборонну промисловість. У квітні міністр енергетики Ж. Вайчюнас за підсумками зустрічі з американським колегою заявив, що Литва бачить потенціал для збільшення імпорту скрапленого газу зі США через LNG-термінал у Клайпеді до максимально можливого обсягу, щоб задовольнити потреби всього регіону, зокрема й України [11]. Також на цій зустрічі обговорювалася можливість впровадження технології малих модульних реакторів в Литві.

На сучасному етапі максимальна пропускна потужність LNG-терміналу у Клайпеді становить 3,75 млрд. м³ газу на рік, але його потужності задіяні на 80-85%. Також литовський уряд розглядає можливість її збільшення до 5 млрд. м³ газу.

Пропонуючи Сполученим Штатам такі можливості для розширення експансії на енергетичні ринки в Європі, Литва фактично тим самим пропонувала себе разом із Польщею на геостратегічну роль воріт для американського газу в регіоні ЦСЄ. Також, враховуючи наміри української влади в наступні роки закупати закордоном до 4 млрд. м³ газу щорічно, переважно у США, литовсько-польське газове з'єднання та їх LNG-термінали могли забезпечити такий маршрут поставок.

У червні 2025 р. міністр оборони Литви Д. Шакалене підписала рамкову угоду з американською компанією «Northrop Grumman» та норвезькою компанією «NAMMO» про створення на базі литовського збройного заводу в м. Гірайте ліній з виробництва боеприпасів середнього калібру (від 20 до 50 мм). Згідно з угодою, у ході реалізації проекту завод в Гірайте буде включений до міжнародних ланцюгів поставок компанії «Northrop Grumman».

Окрім того, у вересні 2025 р. під час візиту до Нью-Йорка на 80-ту сесію Генеральної Асамблеї ООН президент Литви Г. Науседа висловив зацікавленість у співпраці зі США щодо малих модульних реакторів, залишаючи простір для торгів. Для порівняння, Естонія обрала головним підрядником для будівництва малого модульного реактора BWRX-300 канадську компанію «Aecon».

Всі ці заяви та угоди супроводжувалися інтенсивною дипломатичною активністю. Протягом 2025 р. міністри закордонних справ балтійських країн двічі, а міністри оборони тричі відвідували Вашингтон для зустрічей з американськими урядовцями та представниками приватних компаній. Водночас дуже швидко уряди країн Балтії наштовхнулися на стіну байдужості з боку нової адміністрації США до їх інтересів і загроз. Вашингтон схвально оцінював їх клієнтелістську поведінку (закупівлі американської зброї та газу, пропозиції щодо розширення співпраці), але послідовно уникав будь-якої конкретики щодо безпекових зобов'язань.

Як наслідок, правлячі кола Латвії, Литви та Естонії почали корегувати свій підхід щодо впливу на позицію США. З осені 2025 р. балтійські політики змістили головний акцент на роботу з Конгресом, сподіваючись вплинути на адміністрацію Трампа через Республіканську партію, в якій позиції балтійського діаспорного лобі традиційно є сильними. Зокрема, 10 вересня 2025 р. 36 депутатів парламентів країн Балтії підписали спільне звернення до американського Конгресу із закликом продовжити реалізацію програми «Балтійська ініціатива безпеки». Цей лист було направлено керівникам ключових комітетів у Сенаті та Палаті представників. Текст звернення також був витриманий у клієнтарному дусі:

«Ми, балтійські нації, історично були надійними союзниками Сполучених Штатів. Ми були з вами в Іраку та Афганістані, підтримуємо Тайвань, Ізраїль і демократичну опозицію на Кубі, виступаємо проти автократій в Білорусі та Росії, боремося разом з вами за демократію та мир у всьому світі. Ми співпрацюємо з вами в ім'я безпеки, суверенітету та територіальної цілісності України, а також її трансатлантичного майбутнього. Сильна мільйонна балтійська громада в США служить фундаментом для тривалих трансатлантичних відносин» [15].

Значною мірою ця ставка спрацювала. Зокрема, у схваленому американським Сенатом законопроекті про оборонні витрати на 2026 фінансовий рік фінансування програми «Балтійська безпекова ініціатива» було закріплено в розмірі \$350 млн. щорічно протягом 2026-2028 рр.

Агресивні провокації РФ із порушенням повітряного простору Польщі, країн Балтії та Румунії восени 2025 р. змусили Сполучені Штати зайняти більш активну позицію. Так після вторгнення Росії в Україну адміністрація Дж. Байдена уклала з урядом Естонії угоду про закупівлю 6 РСЗВ «НІМАРС», 200 керованих реактивних снарядів GMLRS і 18 далекобійних балістичних ракет «АТАСМС». Для цієї угоди був виділений ліміт в \$500 млн. У квітні 2025 р. Естонія отримала закуплені ракетні системи та боеприпаси. Після провокації 19 вересня 2025 р., коли три російські винищувачі МіГ-31 вторглися в повітряний простір Естонії, Конгрес за поданням адміністрації Д. Трампа різко збільшив ліміт угоди від 2022 р. на можливі обсяги постачань американських озброєнь Естонії – з \$500 млн. до в \$4,73 млрд.:

кількість РСЗВ «НІМАРС» – з 6 до 12;
снарядів GMLRS – зі 144 до 1000;
балістичні ракети «АТАСМС» – з 18 до 200.

Як заявив міністр оборони країни Х. Певкур, завдяки цьому рішення Естонія у наступні декілька років закупить у США ще 6 ракетних систем «НІМАРС», сотні ракет до них, а також нові далекобійні ракети «Prism» [12]. Таким чином, адміністрація Д. Трампа надала Естонії можливість створити серйозний потенціал для нанесення ударів вглиб території РФ і тим самим послала сигнал стримування Москві. У квітні 2026 р. уряд Естонії підписав контракт на закупівлю 3 додаткових РСЗВ «НІМАРС» і ракет до них на суму \$200 млн.

Висновок. Після приходу другої адміністрації Д. Трампа на початку 2025 р. політика США щодо регіону Центрально-Східної Європи зазнала суттєвих змін. З одного боку, під впливом світоглядних уявлень і підходів нової адміністрації її загальна спрямованість дуже швидко трансформувалася від геополітичного заступництва та збалансованого партнерства до домінування та нав'язування своїх вимог партнерам. Нові підходи Вашингтону до взаємодії з країнами ЦСЄ відзначилися транзакціоналізмом, пріоритетністю торгівельно-економічної співпраці, політичним тиском, а також ідеологічно зумовленим втручанням у внутрішні справи країн-партнерів. Друга адміністрація Д. Трампа прямо почала вимагати більшої економічної віддачі від регіональних партнерів. З іншого боку, як і у попередні десятиріччя основою відносин країн ЦСЄ і США залишалася модель патрон-клієнт. Цей регіон не потрапив до переліку ключових зовнішньополітичних пріоритетів нової адміністрації, але увага до нього зберіглася, що було зумовлено економічними інтересами та війною в Україні.

Основні зміни у відносинах країн регіону та США протягом 2025 р. полягали у трансформації тональності політичного діалогу та засобів просування Вашингтоном своїх інтересів. Друга адміністрація Д. Трампа у вибудовуванні відносин зі східноєвропейськими урядами спиралася на бізнес-підхід і тактику одностороннього домінування. Також, якщо адміністрація Дж. Байдена прагнула просувати американські інтереси у регіоні шляхом партнерської співпраці та надання додаткової безпекової підтримки, то нова республіканська адміністрація в якості інструментів досягнення своїх цілей обрала тиск і шантаж, пов'язані зі значною залежністю країн ЦСЄ від американських гарантій безпеки в рамках НАТО та військової присутності. У цьому контексті

російсько-українська війна була використана адміністрацією Д. Трампа як потужний тригер для того, щоб змусити регіональних партнерів виконувати свої патрональні вимоги – нарощувати оборонні витрати, закупати більше американських озброєнь, скрапленого газу та обмежити економічні зв'язки з Китаєм. Роль опорної країни для США у регіоні зберегла Польща.

Бібліографічний список :

1. Давимука О. Забезпечення національної безпеки і оборони Естонії в умовах російсько-української війни. Аналітичне дослідження. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 26 січня 2024 р. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2024-01/az_estoniya_26012024.pdf
2. Желіховський С. Панченко Ю. Новий друг Трампа: чи приніс візит президента Польщі до США користь для України. *Європейська правда*. 4 вересня 2025 р. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2025/09/4/7219459/>.
3. Лаїді З. Подолати залежність від США: чи здатна Європа самостійно подбати про свою безпеку. *Європейська правда*. 14 липня 2025 р. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2025/07/14/7215844/>.
4. Лизун М. Ліщинський І. Віталішова К. Виклики регіональної безпеки для країн Центральної та Східної Європи. *Журнал європейської економіки*. 2025. Т. 24. №1. С. 41-57.
5. Міністр енергетики США: Угорщина та Словаччина повинні відмовитися від російського газу та ядерної енергетики. *Лівий берег*. 12 вересня 2025 р. URL: https://lb.ua/news/2025/09/12/695921_ministr_energetiki_ssha_ugorshchina.html.
6. Пашков В. О. Асиметричне партнерство України та США в турбулентні часи (1991-2024): стратегічна дружба та російський чинник: монографія. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2025. 436 с.
7. Польща і США підписали угоду про будівництво першої АЕС. *Укрінформ*. 28 квітня 2025 р. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3986853-polsa-i-ssa-pidpisali-novu-ugodu-pro-budivnictvo-persoiaes.html>.
8. Стосунки зі США: Литва витратила мільярди на закупівлі зброї. *Економічна правда*. 28 липня 2025 р. URL: <https://pravda.com.ua/svit/litva-vitratila-milyardi-na-zakupivli-zbroji-809678/>.
9. Східний щит НАТО міцнішає: Польща за підтримки США озброюється на мільярди. *РБК-Україна*. 28 липня 2025 р. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/shidniy-shchit-nato-mitsnishae-polshcha-pidtrimki-1753651142.html>.
10. Трамп руйнує Держдепартамент США: у відомстві панує атмосфера страху. *24tv.ua*. 21 вересня 2025 р. URL: https://24tv.ua/geopolitics/tramp-reformuyee-derzhdepartament-ssha-yaki-problemi-tse-stvoryuye_n2918860.
11. У Литві бачать потенціал для збільшення імпорту газу зі США через термінал у Клайпеді. *Європейська правда*. 2 квітня 2025 р. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2025/04/2/7208580/>.
12. Baltic Shield: Estonia Secures Massive US Long-Range Strike Capability in Wake of Russian Air Breaches. *Kyiv Post*. October 1, 2025. URL: <https://www.kyivpost.com/post/61185>.
13. Kochis D. Reducing the US Force Presence in Europe Would Weaken American Interests. *Hudson Institute Report*. September 23, 2025. URL: <https://www.hudson.org/defense-strategy/reducing-us-force-presence-europe-would-weaken-american-interests-daniel-kochis>.
14. Melnychuk V. Pavliuk V. The Visegrad four countries as an object of China's geopolitical interests in the context of great-power confrontation. *Balkan Social Science Review*. 2025. Vol. 25. pp. 305-327. URL: <https://doi.org/10.46763/BSSR252525305m>
15. Urgent BSI letter from Baltic Parliaments. Riigikogu. September 10, 2025. URL: https://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2025/09/Urgent_BSI_letter_from_Baltic_Parliaments.pdf.

Referenses:

1. Davymuka O. Zabezpechennia natsionalnoi bezpeky i oborony Estonii v umovakh rosiisko-ukrainskoi viiny (Ensuring the national security and defense of Estonia in the conditions of the Russian-Ukrainian war). Analitichne doslidzhennia. *Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen*. 26 sichnia 2024 r. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2024-01/az_estoniya_26012024.pdf.
2. Zhelikhovskiy S. Panchenko Yu. Novyi druh Trampa: chy prynis vizyt prezydenta Polshchi do SShA koryst dlia Ukrainy (Trump's new friend: did the visit of the Polish president to the USA benefit Ukraine). *Yevropeiska pravda*. 4 veresnia 2025 r. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2025/09/4/7219459/>.
3. Laidi Z. Podolaty zalezhnist vid SShA: chy zdalna Yevropa samostiino podbaty pro svoiu bezpeku (Overcoming dependence on the USA: is Europe able to take care of its own security). *Yevropeiska pravda*. 14 lypnia 2025 r. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2025/07/14/7215844/>.
4. Lyzun M. Lishchynskiy I. Vitalishova K. (2025). Vyklyky rehionalnoi bezpeky dlia krain Tsentralnoi ta Skhidnoi Yevropy (Regional security challenges for the countries of Central and Eastern Europe). *Zhurnal yevropeiskoi ekonomiky*. Т. 24. №1. С. 41-57.
5. Ministr enerhetyky SShA: Uhorshchyna ta Slovachchyna povynni vidmovytysia vid rosiiskoho hazu ta yadernoi enerhetyky (US Energy Secretary: Hungary and Slovakia must abandon Russian gas and nuclear energy). *Livyi bereh*. 12 veresnia 2025 r. URL: https://lb.ua/news/2025/09/12/695921_ministr_energetiki_ssha_ugorshchina.html.

https://lb.ua/news/2025/09/12/695921_ministr_energetiki_ssha_ugorshchina.html.

6. Pashkov V. O. (2025). Asymetrychne partnerstvo Ukrainy ta SShA v turbulentni chasy (1991-2024): stratehichna druzhba ta rosiiskyi chynnyk: monohrafiia (Asymmetric partnership between Ukraine and the USA in turbulent times (1991-2024): strategic friendship and the Russian factor). Kharkiv: KhNU imeni V. N. Karazina, 436 s.

7. Polshcha i SShA pidpysaly uhodu pro budivnytstvo pershoi AES (Poland and the USA signed an agreement on the construction of the first nuclear power plant). *Ukrinform*. 28 kvitnia 2025 r. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3986853-polsa-i-ssa-pidpisali-novu-ugodu-pro-budivnictvo-persoiaes.html>.

8. Stosunki zi SShA: Lytva vytratyla miliardy na zakupivli zbroi (Relations with the USA: Lithuania spent billions on arms purchases). *Ekonomichna pravda*. 28 lypnia 2025 r. URL: <https://epravda.com.ua/svit/litva-vitratila-milyardi-na-zakupivli-zbroji-809678/>.

9. Skhidnyi shchyt NATO mitsnishaie: Polshcha za pidtrymky SShA ozbroiuetsia na miliardy (NATO's eastern shield is getting stronger: Poland, with the support of the United States, is arming itself by billions). *RBK-Ukraina*. 28 lypnia 2025 r. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/shidniy-shchit-nato-mitsnishaie-polshcha-pidtrimki-1753651142.html>.

10. Tramp ruiniue Derzhdepartament SShA: u vidomstvi panuie atmosfera strakhu (Trump destroys the US State Department: there is an atmosphere of fear in the department). *24tv.ua*. 21 veresnia 2025 r. URL: https://24tv.ua/geopolitics/tramp-reformuye-derzhdepartament-ssha-yaki-problemi-tse-stvoryuye_n2918860.

11. U Lytvi bachat potentsial dlia zbilshennia importu hazu zi SShA cherez terminal u Klaipedi (Lithuania sees the potential to increase gas imports from the US through the terminal in Klaipeda). *Yevropeiska pravda*. 2 kvitnia 2025 r. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2025/04/2/7208580/>.

12. Baltic Shield: Estonia Secures Massive US Long-Range Strike Capability in Wake of Russian Air Breaches. *Kyiv Post*. October 1, 2025. URL: <https://www.kyivpost.com/post/61185>.

13. Kochis D. Reducing the US Force Presence in Europe Would Weaken American Interests. Hudson Institute. Report. September 23, 2025. URL: <https://www.hudson.org/defense-strategy/reducing-us-force-presence-europe-would-weaken-american-interests-daniel-kochis>.

14. Melnychuk V. Pavliuk V. (2025). The Visegrad four countries as an object of China's geopolitical interests in the context of great-power confrontation. *Balkan Social Science Review*. Vol. 25. pp. 305-327. URL: <https://doi.org/10.46763/BSSR252525305m>

15. Urgent BSI letter from Baltic Parliaments. Riigikogu. September 10, 2025. URL: https://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2025/09/Urgent_BSI_letter_from_Baltic_Parliaments.pdf.

Pashkov V. Second administration of D. Trump and Central and Eastern European countries: traditional patron-client relations in a new geopolitical context

The article highlights the process of formation and features of the US foreign policy course towards the region of Central and Eastern Europe in 2025 in the conditions of the coming to power of the second administration of D. Trump. It was determined that the countries of the region, as well as Europe as a whole, did not make it to the list of foreign policy priorities of the new US administration, but US attention to the region remained, which was largely determined by Trump's attempts to achieve a settlement of the Russian-Ukrainian war, as well as the commercial interests of Washington. The Trump administration traditionally perceived the CEE countries as their satellites, and therefore built relations with them based on the patron-client model. This was facilitated by a significant asymmetry in resources and geopolitical influence between the United States and these countries and their dependence on US security guarantees within NATO. Using uncertainty over plans to reduce US military presence and support as a tool of pressure, Washington has put four key patronage demands on Eastern European governments – to procure US weapons, liquefied gas and nuclear technology, increase defense spending and limit economic ties with China. In turn, the governments of the CEE countries, with the exception of Hungary, almost immediately took a conformist position and tried to appease Washington with various economic preferences and projects in strategic areas. It was found that the basis of the agenda of relations between the USA and the CEE countries with the coming to power of the second Trump administration drew up issues and projects of cooperation in the fields of defense and energy, as well as the war in Ukraine, and the main attention of the United States in the region was paid to Poland. Also in 2025, the ideological factor that manifested itself in the open support of the new US administration for far-right and right-wing conservative forces in the CEE countries, especially during election campaigns, played a significant role in US politics in the region.

Keywords: *patron-clientelism, US military presence, Baltic Security Initiative, energy expansion, the second Trump administration, transactionalism.*

DOI 10.31558/2519-2949.2026.2.22

УДК 327.56:004.738

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6645-8856>

Ощипок І. Ф., Київський столичний університет імені Бориса Грінченка

ПУБЛІЧНА ДИПЛОМАТІЯ СВЯТОГО ПРЕСТОЛУ ЗА ПОНТИФІКАТУ ПАПИ ФРАНЦИСКА В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У статті досліджується сучасна публічна дипломатія Святого Престолу в умовах цифрової комунікації за понтифікату папи Франциска. Аналіз демонструє, що традиційні дипломатичні практики трансформуються під впливом глобалізації, цифрових технологій та мультикультурних процесів, формуючи основу для більш інтегрованого та відкритого представлення інтересів Ватикану на міжнародній арені. Цифрові платформи стають ключовим інструментом, який дозволяє забезпечувати прямий контакт з глобальною аудиторією та сприяє оперативному поширенню етичних, гуманітарних і соціальних меседжів, обминаючи традиційні дипломатичні канали. Особлива увага приділяється політиці прямої комунікації папи Франциска, що забезпечує ефективний зворотний зв'язок із суспільством і формує довіру до інституції. Пряма взаємодія через соціальні мережі та цифрові ресурси є формою цифрової дипломатії, робить папу Франциска «селебриті-папою», підвищуючи його вплив і моральний авторитет. Водночас система цифрових платформ створює багатоканальну присутність Святого Престолу, інтегруючи духовні, соціальні та політичні аспекти у єдиний стратегічний наратив. Ця стратегія комунікації і репрезентації інтересів Ватикану виступає проявом м'якої сили, що дозволяє впливати на міжнародну аудиторію через авторитет і цінності. Мультиканальність формує сучасний образ Католицької церкви, поєднуючи традиційні цінності з відкритістю до сучасного інформаційного середовища, і виконує функцію своєрідного ребрендингу інституції. Таким чином, публічна дипломатія Святого Престолу за понтифікату Франциска постає ціннісно орієнтованим, мультиканальним механізмом впливу, у якому пряма комунікація, цифрові технології, культурні та соціальні практики взаємодіють і формують новий стиль дипломатичної діяльності Ватикану. Ця інтегрована стратегія забезпечує стабільну присутність, авторитет і ефективність інституції у сучасному глобальному інформаційному просторі, підкреслюючи значення цифрового та ціннісного виміру в міжнародній політиці.

Ключові слова: публічна дипломатія, Ватикан, Святий Престол, папа Франциск, цифрова дипломатія, м'яка сила, медіареформа, пряма комунікація, транснаціональний актор, цифрова суб'єктність, етичне лідерство.

Постановка проблеми. Трансформація сучасної дипломатії сьогодні супроводжується помітним зростанням ролі публічної дипломатії як інструменту м'якої сили, що орієнтований на формування міжнародної громадської думки, поширення цінностей та символічний вплив у глобальному комунікаційному просторі. За цих умов дедалі більшого значення набуває діяльність недержавних і транснаціональних акторів, здатних поєднувати ціннісний, моральний та інформаційний ресурси впливу. Святий Престол у цьому контексті виступає як специфічний транснаціональний актор міжнародних відносин, публічна дипломатія якого ґрунтується не на класичних інструментах державної влади, а на моральному авторитеті та розгалуженій цифровій і медійній присутності. Водночас механізми адаптації публічної дипломатії Святого Престолу до умов цифрової комунікації та критерії її ефективності залишаються недостатньо систематизованими у сучасних політологічних дослідженнях, що зумовлює актуальність даної статті.

Мета статті полягає у виявленні ключових комунікаційних механізмів та інструментів публічної дипломатії Святого Престолу, через які вона адаптується до умов цифрової комунікації та реалізує ціннісний характер дипломатії як інструмент м'якої сили сучасних міжнародних відносинах. У статті передбачається окреслити основні інструменти та канали публічної комунікації, а також простежити їхню роль у зміні моделей публічної дипломатії Святого Престолу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній науковій літературі публічна дипломатія Святого Престолу досліджена фрагментарно. В українських дослідженнях ця проблематика переважно розглядається крізь призму релігієзнавства або класичної міждержавної дипломатії. Лише поодинокі праці побіжно звертаються до публічної дипломатії Святого Престолу. Зокрема, у працях О. Костюка [3], а також А. Бабинського та П. Сміцюка акцент зроблено на аналізі публічних звернень та риторику Папи Франциска у сучасному політичному контексті, акцентуючи на комунікаційних і дискурсивних аспектах його діяльності. Водночас І. Данилюк, М. Отрош, І. Тихоненко [5] та В. Козлов [2] зосереджуються на правових та інституційних засадах дипломатичної практики Святого Престолу.

У зарубіжній науковій літературі публічна дипломатія Святого Престолу представлена значно ширше. Ф. Арсено [7] зосереджується на стратегічній зовнішній комунікації та нарративному вимірі діяльності Папи Франциска як публічного дипломата, тоді як А. Півко [18] акцентує на символічних і гуманітарних аспектах його візитів, зокрема у контексті міжрелігійного діалогу та конфліктних регіонів. Г. Голан, Ф. Арсено та М. Соул [12] розглядають цифрові комунікаційні платформи у контексті міжнародного позиціонування Святого Престолу. Наукові праці М. Барбато, Т. Бірнса та Дж. Троя [8; 9; 20] зосереджені на суб'єктності Ватикану, гібридному характері релігійної дипломатії та ролі морального авторитету у міжнародних відносинах.

Невирішені частини проблеми. Попри наявність значної кількості досліджень, присвячених окремим аспектам діяльності папи Франциска, у сучасній політологічній літературі бракує цілісного аналізу сучасних практик публічної дипломатії Святого Престолу в умовах цифрової комунікації. Зокрема, недостатньо вивчено, як взаємодіють традиційні дипломатичні інструменти, ціннісні механізми та цифрові комунікаційні платформи для формування міжнародного авторитету та морального капіталу Ватикану. Нерозкритим залишається питання, яким чином цифрові та традиційні практики публічної дипломатії сприяють створенню сучасного стилю діяльності Святого Престолу, який поєднує класичні дипломатичні підходи з ціннісним, етичним та цифровим вимірами. Саме цю аналітичну прогалину заповнює дана стаття, пропонуючи системний політологічний аналіз публічної дипломатії Святого Престолу за понтифікату папи Франциска.

Виклад основного матеріалу. У межах сучасних міжнародних відносин дипломатія постає як багатогранна діяльність, спрямована на реалізацію зовнішньополітичних стратегій та захист інтересів суб'єктів міжнародного права — як держав, так і акторів особливого статусу. Серед останніх Святий Престол посідає унікальне місце, виступаючи специфічним суб'єктом дипломатичних відносин [2, с. 13]. Він функціонує як транснаціональний актор, поєднуючи традиційні дипломатичні інструменти з моральним і духовним впливом, що дозволяє йому брати участь у глобальних процесах на рівні, недоступному для світських держав. Такий статус підкріплений територіальним базисом (місто Ватикан), міжнародно-правовим визнанням та розгалуженою мережею вірян, а також системою канонічного права та етичних принципів, які структурують порядок у спільнотах і глобальній публічній сфері [8, с. 4].

Публічна дипломатія у цьому контексті виступає відкритим комунікаційним процесом, орієнтованим на формування позитивного сприйняття актора, його політичного курсу та ціннісних орієнтирів через реалізацію інформаційних, культурних та освітніх ініціатив. Вона пов'язується з механізмами стратегічної комунікації, що передбачають конструювання нарративів і фреймів для формування бажаного міжнародного іміджу суб'єкта [12, с. 5–6]. У цьому ж руслі К. Балабанов та М. Трофименко розглядає публічну дипломатію як дієвий інструмент цілеспрямованої розбудови позитивного міжнародного іміджу та забезпечення довготривалого впливу на зовнішні аудиторії [1, с. 990].

Специфіка публічної дипломатії Святого Престолу полягає у поєднанні традиційних дипломатичних функцій із ціннісним та етичним компонентами. На відміну від класичної дипломатії, яка оперує закритими каналами, він виходить безпосередньо на громадську думку, використовуючи цінності як ключовий інструмент впливу. Це й робить публічну дипломатію Святого Престолу особливою формою комунікації, що ґрунтується на моральному авторитеті та універсальних гуманітарних принципах. Це повністю корелює з науковим підходом М. Трофименка щодо ціннісної природи публічної дипломатії недержавних акторів [6, с. 35]. Такий моральний капітал у світовій політиці зазвичай визначається як м'яка сила — здатність актора моделювати преференції інших суб'єктів через привабливість власної культури, етичних ідеалів та змістовне наповнення зовнішньої політики [17].

Святий Престол, попри свій унікальний статус та обмежений територіальний розмір, є одним із найбільш послідовних суб'єктів, що впродовж століть системно застосовують інструментарій публічної дипломатії. Історично його міжнародна активність вибудовувалася як багаторівнева глобальна система трансляції моральних орієнтирів, що утверджує його роль як транснаціонального лідера з вагомим етичним авторитетом у світовій політиці [9, с. 6].

Сучасна публічна дипломатія Святого Престолу спирається на достатньо розвинену систему офіційних комунікацій, що охоплює медіаресурси, пресу, видавничу діяльність. Її функціонування ґрунтується на поєднанні традиційних дипломатичних практик із публічними формами представлення позиції Ватикану, що забезпечує стабільну присутність Святого Престолу в міжнародному політичному просторі та сприяє збереженню його ролі як транснаціонального актора. Розширення публічних каналів взаємодії не замінює класичну дипломатію, а доповнює її, підсилюючи можливості формування довіри та впливу поза межами міждержавних механізмів. Орієнтація на відкриті форми звернення до міжнародної спільноти відображає адаптацію Святого Престолу до сучасних умов, у яких зростає значення громадської думки та ціннісних чинників у світовій політиці.

У сукупності ці процеси формують основу для посилення міжнародної суб'єктності Святого Престолу та дозволяють розглядати його публічну дипломатію як послідовний і системний механізм політичного впливу.

Концептуальні засади «нової публічної дипломатії» передбачають наявність розвиненого інформаційно-комунікаційного компонента як базового інструменту реалізації зовнішньополітичних інтересів [16, с. 16–20]. У цьому сенсі інформаційна присутність виступає не допоміжним, а системоутворювальним чинником формування зовнішньополітичної суб'єктності актора. Здатність залучати світову громадськість на свій бік в умовах миттєвої циркуляції інформації та дезінформації стала для Ватикану стратегічним пріоритетом. Понтифікат папи Франциска можна розглядати як етап певного «ребрендингу» Католицької церкви, у межах якого публічна дипломатія набула ознак цілісного механізму зовнішньополітичного позиціонування Святого Престолу в глобальному просторі. У цьому контексті цифрові платформи є не лише каналами зв'язку, а водночас важливим чинником формування публічного образу Святого Престолу.

Процес інституціоналізації цифрової присутності Ватикану, який почався з розбудови порталу *vatican.va*, поступово продемонстрував перехід до багаторівневої комунікаційної стратегії. Такий підхід свідчить про усвідомлення Святим Престолом необхідності репрезентації своїх інтересів у різних лінгвокультурних просторах як складової публічної дипломатії. Це дозволяє мінімізувати географічні та комунікаційні бар'єри у трансляції офіційного дискурсу. Ще до повноцінного запуску вебплатформ Ватикан системно впроваджував супутникові та програмні рішення (зокрема WORM, SEDOC) для глобального поширення папських послань. Така стратегічна послідовність підтверджує, що Церква розглядала цифровізацію не як технічну формальність, а як інструмент адаптації традиційної дипломатичної практики до умов глобальної інформаційної конкуренції, забезпечуючи прямий доступ до офіційного дискурсу Ватикану для різних лінгвокультурних спільнот [4, с. 131].

Подальша модернізація інфраструктури почалася із запуску у 2011 році порталу *news.va*, який консолідував ресурси газети *L'Osservatore Romano*, Ватиканських бібліотек та пресцентру. Функціонування ресурсу 39 мовами забезпечує стабільну присутність Святого Престолу в глобальному медіасередовищі. Це дає Ватикану можливість не лише поширювати власні наративи, а й впливати на інтерпретацію міжнародних подій. Показник у 10 млн унікальних користувачів та понад 1,5 млн завантажень документів свідчить про високий рівень довіри до офіційних ресурсів. У цьому контексті Святий Престол постає як один із впливових акторів інформаційного простору, який формує альтернативне джерело глобальних новин, що є важливим для участі в конструюванні міжнародного порядку денного.

Папа Франциск як реформатор медійної та комунікаційної сфери реалізує цю політику поступово, інтегруючи інновації у межах існуючих інституційних ресурсів [5, с. 116]. Такий підхід демонструє прагматичну модель реформування, спрямовану на збереження інституційної стабільності Святого Престолу як міжнародного актора. Важливим кроком у формуванні «цифрового суверенітету» та вебідентичності Церкви стало створення домену верхнього рівня *.catholic*. Цю ініціативу можна розглядати як спробу інституціоналізувати власний комунікативний простір і посилити контроль над репрезентацією дипломатичного наративу Святого Престолу в умовах інформаційних викликів. Власна доменна зона виконує функцію своєрідного «цифрового кордону» Церкви, забезпечуючи

маркування офіційних ресурсів та підвищення їхньої ідентифікації в глобальному інформаційному середовищі [24].

Окремий напрям цифрової дипломатії представлений освітньою платформою *Scholas.social* (2014 р.), що інтегрує понад півмільйона навчальних закладів. Цей проєкт демонструє перехід від вертикальної дипломатії до мережевої взаємодії, у межах якої Ватикан розширює свою м'яку силу через безпосередню гуманітарну присутність у вразливих регіонах, формуючи глобальну «культуру солідарності» [23].

Інституційним фундаментом цієї стратегії стала медіареформа 2015 р. Створення Дикастерії з питань комунікації об'єднало традиційні (Радіо Ватикану, Телецентр) і цифрові канали у цілісну систему управління інформаційними потоками [11]. Така консолідація активів трансформувала Ватикан у потужний комунікаційний центр, що дозволяє ефективно реагувати на виклики глобального медіасередовища та взаємодіяти з католиками й некатоліками у світовому масштабі [7, с. 3528].

Додатковим елементом присутності є масштабні мультимедійні проєкти, зокрема трансляції релігійних і культурних подій, освітні онлайн-ініціативи, музичні та мультимедійні проєкти (*Abba Pater, Wake Up!*) [10; 15]. Подібні ініціативи посилюють символічний капітал Святого Престолу та сприяють закріпленню його суб'єктності у міжнародному просторі. Таким чином, цифрова та медійна інфраструктура Ватикану формує цілісну інституційну систему, що забезпечує реалізацію публічної дипломатії в умовах трансформації сучасного політичного процесу.

На цьому тлі важливого значення набуває персоналізований вимір комунікації Святого Престолу. Однією з ключових особливостей публічної дипломатії за понтифікату папи Франциска стала активна політика прямої комунікації. Такий підхід передбачає безпосередню взаємодію понтифіка з аудиторією, що частково змінює традиційний характер дипломатичного діалогу. Вихід на громадськість без традиційного посередництва нунціїв чи офіційних представників дозволяє Ватикану оперативніше артикулювати свою позицію, формуючи образ Святого Престолу як відкритого, прогресивного та соціально відповідального актора міжнародних відносин.

Програмою подією став перший виступ папи: «брати-кардинали знайшли єпископа на краю світу» [13]. У цій короткій фразі поєдналося кілька стратегічних смислів: підкреслюється глобальний вимір понтифікату (походження з Латинської Америки) та акцентується титул «єпископ Риму» як символ служіння. Така риторика означила зміщення геополітичного вектора в бік Глобального Півдня й визначила гуманітарно-соціальну тональність дипломатичного дискурсу Ватикану.

Подальшим розвитком цієї комунікаційної моделі стало активне використання цифрових каналів. Важливу роль у цифровій дипломатії відіграють соціальні мережі, що стали каналом прямої комунікації понтифіка з міжнародною спільнотою. Акаунти *@Pontifex*, які функціонують дев'ятьма мовами, дозволяють звертатися до мільйонів користувачів, минаючи традиційні медійні фільтри. Ефективність цієї моделі підтверджується стрімким зростанням аудиторії (зокрема, 1 млн підписників в Instagram протягом перших 12 годин), що сприяє інтеграції образу папи у цифрове середовище та налагодженню взаємодії з молоддю [19]. Така модель комунікації підтверджується дослідженням О. Костюка, який зазначає: «Хоча Понтифік має значний обсяг роботи у формі енциклік, які ґрунтовно виражають його ідеологічні позиції, саме його публічні промови та дописи у соціальних мережах переважно впливають на ширшу аудиторію» [3, с. 15].

Дослідження «*Twiplomacy*» підтверджують статус *@Pontifex* як одного з найвпливовіших акаунтів серед світових лідерів. Зокрема, зафіксовано, що середній показник залученості (кількість ретвітів) у папи був у вісім разів вищим, ніж у президента США Б. Обами, попри меншу загальну чисельність підписників. Це свідчить про специфічну комунікаційну логіку: якщо світські лідери фокусуються на просуванні конкретних політичних програм, то папа Франциск використовує мережі для трансляції універсальних цінностей, підкреслюючи інклюзивний і глобальний характер Церкви [14].

Глобальний інтерес до постаті понтифіка підкріплюється даними пошукових систем: у пікові періоди він випереджав за кількістю запитів провідних світових політиків (Б. Обаму, А. Меркель). Характерно, що у молодіжному цифровому сегменті рівень популярності папи Франциска корелював із показниками лідерів глобальної поп-культури (One Direction, Justin Bieber) [14]. Такий феномен «релігійної медійності» підтверджує, що моральний авторитет понтифіка ... часто перевершує рівень підтримки національних політичних лідерів [3, с. 15].

Як бачимо, політика прямої комунікації понтифіка є надзвичайно ефективною. Її

результативність базується на конвертації морального авторитету в політичний вплив. Ватикан активно застосовує інструменти публічної дипломатії для медіації в конфліктних умовах. Показовим кейсом став апостольський візит до США (2015 р.), у межах якого Телевізійний центр Ватикану та канал ABC ініціювали прямий діалог між американською та кубинською молоддю. Цей захід виступив дієвим інструментом м'якої сили, що сприяв нормалізації міждержавних відносин і закріпив роль Святого Престолу як авторитетного посередника у глобальних політичних процесах.

Пряма комунікація папи стає каналом трансляції фундаментальних етичних наративів. Використання цифрових платформ для поширення ідей солідарності та гуманізму не лише формує особливий профіль публічної дипломатії Ватикану, а й створює підґрунтя для її ціннісного виміру, який постає визначальним чинником впливу в сучасному інформаційному середовищі.

Ціннісний аспект є фундаментальною характеристикою публічної дипломатії Святого Престолу. Водночас вплив, заснований на ціннісному капіталі, не є автоматичним: аналіз комунікації папи Франциска свідчить, що ефективність м'якої сили прямо залежить від змістовного та етичного наповнення послань. О. Костюк зазначає, що «формальний статус спікера (авторитет папи) відіграв менш вирішальну роль, ніж зміст його слів та цінності, які він передавав» [3, с. 15]. Це підтверджує, що вплив релігійних лідерів у сучасному світі залежить насамперед від релевантності та переконливості їхніх повідомлень.

На відміну від класичної дипломатії, орієнтованої на захист державних інтересів, підхід Франциска має виражений етичний і соціальний вимір. Публічна дипломатія Ватикану спрямована на поширення глобальних гуманітарних орієнтирів і не обмежується деклараціями, а підкріплюється конкретними діями, що демонструють принципи Церкви на практиці.

Ціннісна дипломатія реалізується через особисті жести понтифіка, що мають високе символічне значення. Зокрема, відкриття вертолітної площадки у Ватикані для потреб дитячої клініки «Бамбіно Дезу» (2015 р.) та забезпечення доступу безхатченків до Ватиканських музеїв стали актами «практичного гуманізму» [23; 21]. Такі кроки формують образ Святого Престолу як соціально відповідального актора, що підвищує його моральний авторитет. Як зазначає А. Півко, реалізація моральних принципів у публічному просторі перетворює ціннісні орієнтири на інструмент символічного впливу в міжнародній комунікації [18].

Наведені приклади свідчать, що ціннісна дипломатія папи Франциска реалізується через поєднання символічних жестів і конкретних соціальних практик у публічному просторі. Така форма комунікації дозволяє Святому Престолу підтримувати моральний авторитет і зміцнювати довіру міжнародної спільноти, водночас функціонуючи як елемент м'якої сили в сучасних міжнародних відносинах.

Висновки. Аналіз публічної дипломатії за понтифікату папи Франциска демонструє суттєве переосмислення традиційних дипломатичних практик під впливом глобалізації, цифрових технологій і мультикультурних процесів. Сучасна публічна дипломатія поєднує класичні принципи впливу з інноваційними форматами комунікації, що дозволяє ефективно транслювати цінності, цілі та пріоритети Церкви на міжнародну спільноту. Політика прямої комунікації забезпечує безпосередній контакт лідера Церкви з глобальною аудиторією, обходячи традиційні дипломатичні канали. Це сприяє ребрендингу інституції, формуючи її сучасний, відкритий і соціально відповідальний імідж. Через системну цифрову та медійну присутність папа Франциск набуває статусу «селеbritі-папи», центрального медійного актора та мультимедіальної платформи для впливу на міжнародну громадську думку, інтегруючи духовні, соціальні та політичні комунікації у єдиний стратегічний наратив.

Публічна дипломатія Святого Престолу за понтифікату Франциска, що включає цифрову дипломатію, є ціннісно орієнтованою мультимедіальною системою впливу, у якому пряма комунікація, цифрові технології, культурні та соціальні практики взаємодіють і формують новий стиль дипломатичної діяльності Ватикану. Ця інтегрована стратегія дозволяє ефективно транслювати моральні та гуманітарні цінності, формувати сучасний міжнародний імідж Церкви та забезпечувати сталу присутність у глобальному інформаційному просторі. Зрештою, це гарантує Святому Престолу високу дипломатичну життєздатність та статус релевантного етичного арбітра в умовах динамічної трансформації сучасного світопорядку.

Бібліографічний список :

1. Балабанов К. В., Трофименко М. В. «Публічна дипломатія» як відповідь на виклики сучасності. *Україна дипломатична = Diplomatic Ukraine* : наук. щорічник. 2013. Вип. 14. С. 989–1007. URL: <http://repository.mu.edu.ua/jspui/handle/123456789/525> .

2. Козлов В. А. Дипломатія Святого Престолу в постбіполярній системі міжнародних відносин за часів Іоанна Павла II. Вінниця : Книга-Вега, 2008. 192 с.
3. Костюк О. Analysis of Pope Francis's Statements Regarding the Russo-Ukrainian War. *Sophia. Human and Religious Studies Bulletin*. 2024. Вип. 23 (1). С. 19–25. URL: <https://doi.org/10.17721/sophia.2024.23.4>.
4. Ощипок І. Ф. Інформаційна діяльність Святого Престолу. *Український інформаційний простір*. № 1(5). 2020. С. 126–140. URL: [https://doi.org/10.31866/2616-7948.1\(5\).2020.206111..](https://doi.org/10.31866/2616-7948.1(5).2020.206111..)
5. Тихоненко І. В., Тамарянська С. В. Зовнішня політика Святого Престолу у пост-біполярну добу: трансформаційні зміни та тенденції модернізації. *Регіональні студії*. 2022. № 28. С. 116–121. URL: <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2022.28.21>.
6. Трофименко М. В. Публічна дипломатія в умовах глобалізації : монографія. Маріупольський державний університет: Університетська книга, 2025. 510 с.
7. Arceneaux P. Popes as Public Diplomats: A Longitudinal Analysis of the Vatican's Foreign Engagement and Storytelling. *International Journal of Communication*. 2023. Vol. 17. P. 3514–3536. URL: <https://ijoc.org/index.php/ijoc/article/view/20371>.
8. Barbato M. The Holy See in Transnational Governance. *General Conference of the European Consortium for Political Research (ECPR)*. Reykjavik, 2011. P. 1–27. URL: <https://ecpr.eu/Events/Event/PaperDetails/9466>.
9. Byrnes T. Sovereignty, Supranationalism, and Soft Power: The Holy See in International Relations. *The Review of Faith & International Affairs*. 2017. Vol. 15, No. 4. P. 6–20. URL: [10.1080/15570274.2017.1392140](https://doi.org/10.1080/15570274.2017.1392140).
10. Christman E. Will Pope Francis' Album Be a Hit? An Analysis Based on Past Papal Album Sales. *Billboard*. 28.09.2015. URL: <https://www.billboard.com/articles/news/6708209/will-pope-francis-album-be-a-hit-an-analysis-based-on-past-papal-album-sales>.
11. Dicastero per la Comunicazione. Official website. URL: <http://www.comunicazione.va/it.html>
12. Golan G. J., Arceneaux P. C., Soule M. The Catholic Church as a public diplomacy actor: an analysis of the pope's strategic narrative and international engagement. *Journal of International Communication*. 2018. Vol. 24, No. 2. P. 1–21. URL: [10.1080/13216597.2018.1517657](https://doi.org/10.1080/13216597.2018.1517657).
13. Sky News. Habemus Papam! Pope Francis election. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ZfAbTLewjs>.
14. Internet ama Papa Francesco. *Aleteia*. 28.01.2014. URL: <https://it.aleteia.org/2014/01/28/internet-ama-papa-francesco>.
15. Mason A. As Pope Francis Debuts A Rock Song (Really), We Explore 500 Years Of Papal Tunes. *WBUR*. 01.10.2015. URL: <https://www.wbur.org/artery/2015/10/01/pope-francis-album>.
16. Melissen J. The New Public Diplomacy: Soft Power in the Information Age. New York: Palgrave Macmillan, 2005. 221 p. URL: http://www.culturaldiplomacy.org/academy/pdf/research/books/soft_power/The_New_Public_Diplomacy.pdf
17. Nye J. Soft Power: The Means to Success in World Politics. New York : Public Affairs, 2004. 240 p.
18. Piwko A. Diplomacy of Pope Francis in the Middle East. *Religions*. 2025. Vol. 16, No. 7. Article 917. URL: [10.3390/rel16070917](https://doi.org/10.3390/rel16070917).
19. Pope breaks record on Instagram. *Crux*. 02.04.2016. URL: <https://cruxnow.com/church/2016/04/social-engagement-pope-breaks-record-on-instagram/>.
20. Troy J. The Pope's International Relations: A Political Theory of the Holy See. Oxford : Oxford University Press, 2018. 224 p.
21. Una piccola carezza: так Папа Франциск назвав візит до Ватиканських музеїв 150 бездомних. 29.03.2015. URL: <http://www.gliscritti.it/blog/entry/3065>.
22. Vaticano, arriva l'ok dell'Enac al nuovo eliporto per il Bambin Gesù. *Aleteia*. 22.09.2016. URL: <https://it.aleteia.org/2016/09/22/vaticano-arriva-lokdelldenac-al-il-nuovo-eliporto-per-il-bambin-gesu/>.
23. Video conference of the internet of Pope Francis with the students of the Scholas Social Network. 04.09.2014. *The Holy See*. URL: http://www.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2014/september/documents/papa-francesco_20140904_videoconferenza-piattaforma-scholas.html.
24. Warner M. How Vatican Buying Dot-Catholic Top-Level Domain Will Change the Church. *National Catholic Register*. 15.06.2012. URL: <http://www.ncregister.com/blog/matthew-warner/vatican-to-buy-catholic-top-level-domain>.

Referenses:

1. Balabanov K. V., Trofymenko M. V. (2013). «Publicna dyplomatiia» yak vidpovid na vyklyky suchasnosti. *Ukraina dyplomatychna = Diplomatic Ukraine* : nauk. shchorichnyk. Vyp. 14. S. 989–1007. URL: <http://repository.mu.edu.ua/jspui/handle/123456789/525>.
2. Kozlov V. A. (2008). Dyplomatiia Sviatoho Prestolu v postbipoliarnii systemi mizhnarodnykh vidnosyn za chasiv Ioanna Pavla II. Vinnytsia : Knyha-Veha, 192 s.
3. Kostiuk O. (2024). Analysis of Pope Francis's Statements Regarding the Russo-Ukrainian War. *Sophia. Human and Religious Studies Bulletin*. Vyp. 23 (1). S. 19–25. URL: <https://doi.org/10.17721/sophia.2024.23.4>.

4. Oshchypok I. F. (2020). Informatsiina diialnist Sviatoho Prestolu. *Ukrainskyi informatsiinyi prostir*. № 1(5). S. 126–140. URL: [https://doi.org/10.31866/2616-7948.1\(5\).2020.206111](https://doi.org/10.31866/2616-7948.1(5).2020.206111).
5. Tykhonenko I. V., Tamarianska S. V. (2022). Zovnishnia polityka Sviatoho Prestolu u post-bipoliarnu dobu: transformatsiini zminy ta tendentsii modernizatsii. *Rehionalni studii*. № 28. S. 116–121. URL: <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2022.28.21>.
6. Trofymenko M. V. (2025). Publichna diplomatiia v umovakh hlobalizatsii : monohrafiia. Mariupolskyi derzhavnyi universytet: Universytetska knyha, 510 s.
7. Arceneaux P. (2023). Popes as Public Diplomats: A Longitudinal Analysis of the Vatican's Foreign Engagement and Storytelling. *International Journal of Communication*. Vol. 17. P. 3514–3536. URL: <https://ijoc.org/index.php/ijoc/article/view/20371>.
8. Barbato M. (2011). The Holy See in Transnational Governance. *General Conference of the European Consortium for Political Research (ECPR)*. Reykjavik. P. 1–27. URL: <https://ecpr.eu/Events/Event/PaperDetails/9466>.
9. Byrnes T. (2017). Sovereignty, Supranationalism, and Soft Power: The Holy See in International Relations. *The Review of Faith & International Affairs*. Vol. 15, No. 4. P. 6–20. URL: [10.1080/15570274.2017.1392140](https://doi.org/10.1080/15570274.2017.1392140).
10. Christman E. (2015). Will Pope Francis' Album Be a Hit? An Analysis Based on Past Papal Album Sales. *Billboard*. 28.09.2015. URL: <https://www.billboard.com/articles/news/6708209/will-pope-francis-album-be-a-hit-an-analysis-based-on-past-papal-album-sales>.
11. Dicastero per la Comunicazione. Official website. URL: <http://www.comunicazione.va/it.html>.
12. Golan G. J., Arceneaux P. C., Soule M. (2018). The Catholic Church as a public diplomacy actor: an analysis of the pope's strategic narrative and international engagement. *Journal of International Communication*. Vol. 24, No. 2. P. 1–21. URL: <https://doi.org/10.1080/13216597.2018.1517657>.
13. Sky News. Habemus Papam! Pope Francis election. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ZfAbTLlewjs>.
14. Internet ama Papa Francesco. *Aleteia*. 28.01.2014. URL: <https://it.aleteia.org/2014/01/28/internet-ama-papa-francesco>.
15. Mason A. As Pope Francis Debuts A Rock Song (Really), We Explore 500 Years Of Papal Tunes. *WBUR*. 01.10.2015. URL: <https://www.wbur.org/artery/2015/10/01/pope-francis-album>.
16. Melissen J. (2005). *The New Public Diplomacy: Soft Power in the Information Age*. New York: Palgrave Macmillan. 221 p. URL: http://www.culturaldiplomacy.org/academy/pdf/research/books/soft_power/The_New_Public_Diplomacy.pdf.
17. Nye J. (2004). *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York : Public Affairs. 240 p.
18. Piwko A. (2025). Diplomacy of Pope Francis in the Middle East. *Religions*. Vol. 16, No. 7. Article 917. URL: <https://doi.org/10.3390/rel16070917>.
19. Pope breaks record on Instagram. *Crux*. 02.04.2016. URL: <https://cruxnow.com/church/2016/04/social-engagement-pope-breaks-record-on-instagram/>.
20. Troy J. (2018). *The Pope's International Relations: A Political Theory of the Holy See*. Oxford : Oxford University Press. 224 p.
21. Una piccola carezza: tak Papa Frantsysk nazvav vizyt do Vatykanskykh muzeiv 150 bezdomnykh. 29.03.2015. URL: <http://www.gliscritti.it/blog/entry/3065>.
22. Vaticano, arriva l'ok dell'Enac al nuovo eliporto per il Bambin Gesù. *Aleteia*. 22.09.2016. URL: <https://it.aleteia.org/2016/09/22/vaticano-arriva-lokdelenac-al-il-nuovo-eliporto-per-il-bambin-gesu/>.
23. Video conference of the internet of Pope Francis with the students of the Scholas Social Network. 04.09.2014. *The Holy See*. URL: http://www.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2014/september/documents/papa-francesco_20140904_videoconferenza-piattaforma-scholas.html.
24. Warner M. How Vatican Buying Dot-Catholic Top-Level Domain Will Change the Church. *National Catholic Register*. 15.06.2012. URL: <http://www.ncregister.com/blog/matthew-warner/vatican-to-buy-catholic-top-level-domain>.

Oshchypok I. Public diplomacy of the Holy See – Francis' pontificate and the era of digital globalization

The article examines the contemporary public diplomacy of the Holy See in the context of digital communication during the pontificate of Pope Francis. The analysis demonstrates that traditional diplomatic practices are undergoing transformation under the influence of globalization, digital technologies, and multicultural processes, thereby forming the basis for a more integrated and open representation of the Vatican's interests on the international stage. Digital platforms have become a key instrument enabling direct engagement with a global audience and facilitating the rapid dissemination of ethical, humanitarian, and social messages while bypassing traditional diplomatic channels. Particular attention is paid to Pope Francis's policy of direct communication, which ensures effective feedback from

society and contributes to the strengthening of institutional trust. Direct interaction through social media and digital resources constitutes a form of digital diplomacy and contributes to the construction of the image of Pope Francis as a “celebrity pope,” enhancing his influence and moral authority. At the same time, the system of digital platforms creates a multichannel presence of the Holy See, integrating spiritual, social, and political dimensions into a unified strategic narrative. This communication and representation strategy functions as an expression of soft power, enabling the Vatican to influence international audiences through authority and values rather than coercion. Multichannel communication shapes a contemporary image of the Catholic Church that combines traditional values with openness to the modern information environment and performs the function of a distinctive institutional rebranding. Thus, the public diplomacy of the Holy See during the pontificate of Pope Francis emerges as a value-oriented, multichannel mechanism of influence in which direct communication, digital technologies, and cultural and social practices interact to form a new style of Vatican diplomatic activity. This integrated strategy ensures the institution’s stable presence, authority, and effectiveness within the contemporary global information space, underscoring the importance of digital and value-based dimensions in international politics.

Keywords: *public diplomacy, Holy See, Pope Francis, digital diplomacy, soft power, media reform, direct communication, transnational actor, digital subjectivity, ethical leadership.*

DOI 10.31558/2519-2949.2026.2.23

УДК 327(437.3:477)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6117-0263>**Поведа О. П., Національний університет біоресурсів і природокористування України****ЧЕСЬКО-УКРАЇНСЬКІ ВІДНОСИНИ В 2022-2026 РОКАХ:
ОСОБЛИВОСТІ, ТЕНДЕНЦІЇ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

У даній статті досліджено особливості розвитку чесько-українських відносин у 2022–2026 роках в умовах повномасштабної російсько-української війни. Проаналізовано основні напрями політичного, військового та гуманітарного співробітництва між Україною та Чеською Республікою, а також визначено ключові тенденції їх еволюції у зазначений період. Виявлено, що після початку російської агресії Чехія стала одним із найактивніших союзників України в Центральній Європі, надаючи значну військову допомогу, дипломатичну підтримку на міжнародній арені. Особливу увагу приділено ролі Чеської Республіки у постачанні озброєння, реалізації міжнародних ініціатив щодо забезпечення України боєприпасами. У статті також розглянуто вплив внутрішньополітичних процесів у Чехії на характер двосторонніх відносин, зокрема трансформацію громадської думки щодо російсько-української війни та обсягів підтримки України. Проаналізовано еволюцію суспільних настроїв — від високого рівня солідарності з Україною на початку повномасштабного вторгнення до поступового зростання скептичних настроїв і втоми від війни. Значну увагу приділено проблематиці прийому та інтеграції українських біженців у чеське суспільство, а також впливу цього питання на внутрішні політичні дискусії. Особливо розглянуто зміни внутрішньополітичної ситуації в Чехії після парламентських виборів 2025 року та їхній можливий вплив на подальший розвиток чесько-українських відносин. З'ясовано, що, попри наявність внутрішньополітичних дискусій і певні коливання громадської підтримки, співпраця між Україною та Чехією має важливий характер для України, зберігаючи значний потенціал для подальшого розвитку. Перспективи двосторонніх відносин значною мірою залежатимуть від подальшого перебігу російсько-української війни, внутрішньополітичної ситуації в Чехії та просування України на шляху вступу до ЄС і НАТО.

Ключові слова: Чехія, Україна, Петр Фіала, Андрей Бабіш, «Чеська ініціатива», громадська думка.

Постановка проблеми. Російсько-українська війна, що набула повномасштабного характеру 24 лютого 2022 року, суттєво змінила геополітичну ситуацію в Європі та вплинула на систему міжнародних відносин. У цих умовах важливого значення набули двосторонні відносини України з державами Європейського Союзу, зокрема з Чеською Республікою. Від початку повномасштабного вторгнення Чехія продемонструвала послідовну політичну, військову та гуманітарну підтримку України, ставши одним із її ключових партнерів у Центральній Європі. Водночас розвиток чесько-українських відносин відбувається під впливом внутрішньополітичних процесів у Чехії, змін у суспільних настроях, економічних викликів та загальноєвропейської безпекової ситуації. У зв'язку з цим аналіз особливостей, тенденцій та перспектив розвитку чесько-українського співробітництва у 2022–2026 роках набуває важливого наукового і практичного значення. Крім того, дослідження еволюції чесько-українських відносин дозволяє краще зрозуміти роль Чеської Республіки у підтримці України.

Метою статті є аналіз особливостей розвитку чесько-українських відносин у 2022–2026 роках, визначення основних тенденцій політичного, військового та гуманітарного співробітництва між двома державами, а також оцінка перспектив їх подальшого розвитку в умовах російсько-української війни та змін внутрішньополітичної ситуації в Чеській Республіці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням боротьби з російською пропагандою, а також еволюції ставлення чеської громадської думки до української і російської меншин в Чехії

присвячені праці Мартіни Кліцперової-Бейкер, Петера Кветона, Мартіна Єлінека, Віта Хлада. На сучасному етапі окремими чеськими дослідниками активно піднімається питання подальших перспектив інтеграції українських біженців в чеське суспільство. Наприклад, в праці Зденека Рода і Мірослава Плуंद्रіха «Як чеські політики та політичні партії сек'юритизують біженців: порівняння криз у регіоні Близького Сходу та Північної Африки (MENA) і в Україні» акцентується увага на тому, що імміграція українців має здебільшого позитивні наслідки, зважаючи на культурну і релігійну близькість двох слов'янських народів, однак наголошується, що політичні партії ANO і Свобода та демократія цілеспрямовано намагаються висвітлювати як питання інтеграції українських біженців у чеське суспільство, так і основні події, пов'язані з Україною, із негативного боку з метою підвищення власного рейтингу серед окремих верств населення.

Специфіка і особливості трансформації чесько-українських міждержавних відносин після початку повномасштабного вторгнення РФ загалом не отримали належного висвітлення в працях українських політологів та міжнародників, що робить актуальним дане дослідження.

Виклад основного матеріалу. Події 24 лютого 2022 року стали каталізатором багатьох тенденцій подальших двосторонніх чесько-українських відносин в різних сферах. 15 березня 2022 року, одразу через декілька тижнів після початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну, тодішній прем'єр-міністр Чехії Петр Фіала разом із главами урядів Польщі та Словенії відвідав Київ, провівши зустріч із Президентом України Володимиром Зеленським, в ході якого було підтверджено підтримку суверенітету України. Після початку російсько-української війни Чехія стала першою країною, яка одразу після 24 лютого 2022 року почала постачати важке озброєння, зокрема танки Т-72, бойові машини піхоти BVP-1 та самохідні гаубиці DANA. Дана швидка військова, гуманітарна та політична підтримка була підкріплена активними дипломатичними зусиллями на високому рівні, зокрема під час головування Чехії в Раді ЄС у липні-грудні 2022 року, яке було використано для просування санкцій проти Росії та прискорення надання допомоги Україні.

Окрім важкої бронетехніки, Чеська Республіка надала боєприпаси та наприкінці 2022 року ініціювала співпрацю у сфері оборони, зокрема проєкт спільного супутникового угруповання. 31 жовтня 2022 року обидві країни підписали Меморандум про взаєморозуміння щодо стандартизації, метрології та оцінки відповідності з метою інтеграції українського бізнесу до ринку ЄС [11]. Чеські лікарні надавали допомогу пораненим українським військовим. Чехія надала значний прихисток українським цивільним.

До кінця 2022 року така підтримка закріпила за Чеською Республікою статус одного з найактивніших прихильників України у Східній Європі.

У 2023 році чесько-українська співпраця значною мірою була зосереджена на військовій допомозі: Чеська Республіка постачала Україні важке озброєння (танки, гелікоптери, артилерію) та сприяла забезпеченню боєприпасами, а також запустила програму допомоги на 2023–2025 роки, спрямовану на відновлення і гуманітарну підтримку. Обидві держави посилили співпрацю між оборонними комплексами, зосередившись на спільному виробництві. Чехія передала Україні реактивні системи залпового вогню RM-70 та броньовану техніку. Ключовою стала домовленість про роботу над спільними проєктами в оборонній промисловості, насамперед у сфері виробництва боєприпасів [3]. Крім того, уряд Чехії ініціював програму відновлення післявоєнних руйнувань загальним обсягом майже 20 млн доларів США на рік. Програма була спрямована на відбудову критичної інфраструктури.

У квітні 2023 року Чеська Республіка офіційно підтримала прагнення України до вступу в НАТО та ЄС, підписавши з цього питання спільну декларацію разом з Україною та Словаччиною. У 2023 році Україна і Чехія посилили співпрацю у сфері енергетичної безпеки, поглибили взаємодію у протидії дезінформації та зміцненні кібербезпеки, а також Чеська Республіка створила робочу групу для сприяння участі своїх компаній у відбудові України.

На Мюнхенській конференції з безпеки в лютому 2024 року президент Чехії Петр Павел виступив із пропозицією до європейських країн закуповувати боєприпаси за межами ЄС з подальшою їхньою доставкою в Україну. Дана ідея була поступово підтримана іншими союзниками Києва і отримала назву «Чеська ініціатива». В рамках цієї ініціативи вже в квітні 2024 року були поставлені перші боєприпаси для потреб української армії. Надалі Чеська Республіка взяла на себе роль координатора, займаючись пошуком можливостей постачання боєприпасів у різних регіонах світу та ведучи переговори щодо міжнародного фінансування. Ініціатива фінансується іншими державами, зокрема Німеччиною, Канадою та Нідерландами. Протягом 2025 року в межах ініціативи Україна отримала

1,8 млн одиниць боєприпасів. За весь період дії програми було поставлено понад 4 млн артилерійських снарядів [6].

В контексті розвитку чесько-українських відносин показовою є трансформація чеської громадської думки щодо російсько-українського протистояння. З початку 2022 року можна спостерігати, що чеські суспільні дебати щодо війни Росії проти України пройшли кілька етапів, відображаючи зміни в громадському інтересі та ставленні до обох сторін конфлікту. Період перших шести місяців після початку російського вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року можна охарактеризувати як пік солідарності з Україною. Суспільний інтерес був дуже високим: майже 80% чехів стежили за перебігом війни. Шок від нової великої війни в Європі був очевидним під час публічних обговорень, а солідарність із Україною, що обороняється, переважала. Влітку та восени 2022 року чеське суспільство поступово прийняло війну як наявний факт. Суспільний інтерес до війни почав дещо знижуватися. Підтримка України й надалі залишалася позицією більшості, однак з'явилися перші ознаки втоми. Крім того, восени того ж року стали відчутними наслідки війни у вигляді побоювань щодо дефіциту енергоносіїв і зростання цін на енергетику [9].

У 2023 році наслідки війни проявилися повною мірою. Чеська Республіка пережила безпрецедентне зростання цін, що передусім торкнулося базових потреб — продуктів харчування, цін на енергетику та витрат на житло. Війна в Україні у цей період також увійшла в менш динамічну фазу, а фронт, здавалося, стабілізувався. Саме тому увага громадськості дедалі більше зосереджувалася на внутрішніх проблемах. Паралельно в суспільних дебатах посилювалися настрої, які ставлять під сумнів обсяги та форми чеської допомоги Україні, а також доцільність санкцій проти Росії. З 2024 року і донині спостерігається подальше зниження інтересу до подій в Україні. Чеська громадськість дедалі більше втомлюється від війни та повідомлень про неї [9]. Скептичні настрої щодо продовження військової підтримки України продовжують посилюватися, а чеське суспільство віддає перевагу завершенню війни навіть ціною поступок з українського боку.

Важливим аспектом, що впливає на позицію чехів щодо війни Росії проти України, є рівень зацікавленості громадськості поточним станом війни. Лише 23% опитаних заявили, що вони «значною мірою» цікавляться тим, що відбувається в Україні, 39% виявляють помірний інтерес, 23% — не дуже цікавляться, а 15% — зовсім не цікавляться. Варіант «помірний» слід трактувати наступним чином: чехи сприймають інформацію в міру того, як вона надходить до них із їхнього особистого медіапростору, тобто вони не надто активно шукають її самі. Зацікавленість інформацією про російсько-українську війну вища серед людей середнього і старшого віку. «Однак це головним чином пов'язано з тим, що люди старшого віку загалом активніше шукають новини», — пояснює аналітик STEM Їржі Таборські [7]. Загалом інтерес чеської громадськості до війни в Україні повільно знижується від початку повномасштабного вторгнення.

Згідно даних опитування STEM, проведеного в січні 2025 року, спостерігалось незначне зростання уваги чехів до російсько-української війни, що може бути певною мірою пов'язано з поверненням Дональда Трампа на посаду президента США, яке асоціюється з можливістю зміни динаміки війни або, можливо, з перспективою її завершення в найближчому майбутньому. Метою проведення опитування слугувало дослідження того, як чехи воліли б, щоб розвивалися військово-політичні події в Україні та з'ясування наскільки ймовірними вони вважають різні гіпотетичні сценарії. Близько 10% респондентів розглядають повну капітуляцію України найбільш імовірним варіантом — це помітна меншість. Частка тих, хто віддає перевагу саме такому сценарію, є подібною (8%). Протилежний результат, тобто витіснення російських військ з території України за допомогою Заходу та повернення втрачених земель також видається громадськості малоімовірним (6%), проте має другу за рівнем підтримку позицію (29%). Сценарій обміну українських територій на мир і гарантії безпеки для України без вступу до НАТО має найбільшу підтримку серед чехів (37%). Його також вважають реалістичним понад третина опитаних [9]. «Загалом можна сказати, що чеська громадськість найбільше схильється до рішень, які означали б швидке завершення війни і водночас збереження незалежної України», — додає Таборські [7].

Після початку війни в Україні у лютому 2022 року Чеська Республіка стала одним із головних напрямків для українських біженців. Поступово до країни прибуло понад пів мільйона українців, і, за оцінками, понад 350 000 з них залишилися в Чехії [10]. Як і дискусія стосовно самої війни, так і чеська суспільна дискусія щодо українських біженців, які прибули до країни після початку повномасштабного вторгнення, з часом також зазнала змін. Зазнали еволюції й погляди щодо здатності суспільства впоратися з хвилею біженців.

Протягом перших шести місяців російсько-української війни, чеське суспільство продемонструвало надзвичайну солідарність і рішучість у наданні допомоги прибулим біженцям. Уряд, неурядові організації та окремі громадяни активно долучилися до підтримки. Було створено регіональні центри допомоги для координації підтримки та інтеграції прибулих, а багато людей надали свої будинки й квартири для розміщення тих, хто потребував прихистку. Тон суспільних і медійних дискусій був переважно позитивним і сповнений підтримки.

Із подальшим прибуттям біженців, усвідомленням того, що конфлікт навряд чи завершиться швидко, а також із зростанням внутрішніх проблем, восени та взимку 2022 року суспільна дискусія почала зміщуватися до практичних викликів, пов'язаних із довгостроковим перебуванням біженців та їхньою інтеграцією в чеське суспільство. Передусім йшлося про забезпечення працевлаштуванням, житлом, наданні освітніх послуг та медичної допомоги українцям. За даними RAQ Research, хоча дві третини економічно активних біженців мали роботу, багато з них працювали на посадах нижче своєї професійно-освітньої кваліфікації та отримували низьку заробітну плату [9].

З початку 2023 року суспільний інтерес до ситуації з біженцями почав знижуватися, однак дискусія поступово поляризувалася. У суспільстві посилювалися занепокоєння щодо стану економіки, доступності громадських послуг і питань безпеки.

У відповідь на тривалу присутність біженців чеський уряд упродовж останніх років ухвалив низку законодавчих заходів, відомих під узагальненою назвою «Lex Ukraine», які продовжили режим тимчасового захисту для біженців та поступово скоригували рівень фінансової підтримки й статус біженців у чеській соціальній та правовій системах [9]. Нині суспільна дискусія зосереджена на довгостроковій інтеграції, з акцентом на матеріальну самостійність біженців, їх доступ до ринку праці, а також підтримку у сфері забезпечення житлом й наданні освітніх послуг.

В жовтні 2025 року в Чехії було проведено парламентські вибори, згідно з результатами яких новий коаліційний уряд країни було сформовано на основі трьох політсил: популістської партії ANO, ультраправої партії Свобода і Демократія (SPD) і правої партії Автомобілісти за власні інтереси. Прем'єр-міністром Чеської Республіки став Андрей Бабіш, лідер ANO, який раніше вже очолював уряд держави в 2017-2021 роках. А. Бабіш пріоритетом власної внутрішньої політики визначив покращення соціального забезпечення чеських громадян. Новообраний прем'єр-міністр рішуче розкритикував витрати на допомогу Україні, позиціонуючи себе як «миротворець» і виступаючи за швидке завершення російсько-української війни.

У зверненні до громадян з нагоди святкування Нового 2026 року спікер Палати депутатів Т. Окамура (лідер партії Свобода і Демократія) виступив проти постачання зброї Україні та звинуватив західні уряди й виробників озброєнь у намаганнях збагатитися. Він заявив, що чехи не повинні витрачати гроші «які належать пенсіонерам, людям з інвалідністю або сім'ям із дітьми» на те, що Окамура назвав «цілковито безглуздою війною». Спікер Палати депутатів також згадав про «українських злодіїв» довкола «зеленої хунти» в Україні, які «будують собі золоті унітази» [12]. Посол України в Чехії Василь Зварич назвав висловлювання Окамури «образливими та сповненими ненависті». Міністерство закордонних справ України трактувало їх як особисту позицію, сформовану під впливом російської пропаганди. 5 січня 2026 року МЗС України викликало чеського тимчасового повіреного у справах через заяви Окамури. Того ж дня прем'єр-міністр Чехії Андрей Бабіш заявив, що Зварич не мав права критикувати спікера, назвавши реакцію посла порушенням дипломатичного протоколу [12].

Незважаючи на критичні висловлювання Андрея Бабіша і Томіо Окамури стосовно України, під час візиту до Києва міністра закордонних справ Чехії Петра Мацінки 9 січня 2026 року було оголошено про наміри чеського уряду продовжити підтримку «Чеської ініціативи». Мацінка зазначив, що рішення не скасовувати програму було ухвалене після «цілої низки запитань і спекуляцій». «Тому ми спочатку хотіли переглянути її, вивчити, проаналізувати, а також визначити, чи можна реалізувати її дещо інакше, але з тим самим результатом», — додав він [2]. Варто наголосити, що за підтримку України в її протистоянні російській агресії активно виступає політична партія Автомобілісти за власні інтереси, одним з головних лідерів якої є Мацінка, тому, зважаючи на коаліційний характер чеського уряду, ANO і Свобода та Демократія, змушені брати до уваги позицію партнерів.

Висновки. Аналіз чесько-українських відносин у 2022–2026 роках свідчить про їх суттєве поглиблення в означений період. Чеська Республіка від самого початку агресії Росії виступила одним із найактивніших союзників України в Європі, надаючи значну військову, політичну та гуманітарну підтримку. Особливо важливою була швидка передача озброєння, лікування поранених, а також

ініціювання міжнародних проєктів допомоги, зокрема «Чеської ініціативи» щодо постачання боєприпасів. Водночас розвиток двосторонніх відносин супроводжувався трансформацією суспільних настроїв у самій Чехії. Початковий період високої солідарності з Україною поступово змінився певною втомою від війни, зниженням інтересу громадськості до подій в Україні та посиленням дискусій щодо обсягів допомоги. Важливим фактором внутрішньополітичних дебатів стала також проблема інтеграції значної кількості українських біженців у чеське суспільство. Події 2025 року, зокрема зміна політичного керівництва Чехії після парламентських виборів, продемонстрували можливість коригування зовнішньополітичного курсу держави щодо України, що проявилось у більш критичних оцінках обсягів допомоги та акценті на швидкому завершенні війни.

Таким чином, чесько-українські відносини у 2022–2026 роках характеризуються поєднанням високого рівня міждержавної співпраці та водночас складної динаміки суспільно-політичних процесів у самій Чехії. Перспективи подальшого розвитку цих відносин значною мірою залежатимуть від перебігу російсько-української війни, внутрішньополітичної ситуації в Чехії та європейської і євроатлантичної інтеграції України.

Бібліографічний змисок / Referenses:

1. Csanyi P. (2025). Czech Republic's foreign policy orientation. *China-CEE Institute*. URL: <https://china-cee.eu/2025/06/02/czech-republic-external-relations-briefing-czech-republics-foreign-policy-orientation/>
2. Czech Republic and Ukraine agree to extend the ammunition initiative. *UAWIRE*. URL: <https://www.uawire.org/czech-republic-and-ukraine-agree-to-extend-the-ammunition-initiative>
3. Denmark and Czech Republic to approve joint tranche of military aid to Ukraine. *Ukrainska Pravda*. URL: <https://www.pravda.com.ua/eng/news/2023/10/12/7423828/>
4. Foreign Minister Petr Macinka in Kyiv (2026, January 10). *Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic*. URL: https://mzv.gov.cz/jnp/en/issues_and_press/press_releases/foreign_minister_petr_macinka_in_kyiv.html
5. Klicperova-Baker M., Kveton P., Jelinek M., Chlad V. (2026). Evolving attitudes to Ukrainian and Russian minorities in Czechia during the Russian invasion of Ukraine: democrats stay the course. *International Journal of Psychology* 61, No. 2. URL: <https://doi.org/10.1002/ijop.70155>
6. Kozatskyi S. Czech PM reveals classified information on ammunition supplies to Ukraine. *Miitarnyi*. URL: https://militarnyi.com/en/news/czech-pm-reveals-classified-information-on-ammunition-supplies-to-ukraine/#google_vignette
7. Most Czechs prefer a Ukrainian victory, but do not consider it likely at the same time. *STEM Institute of Empirical Research*. 17. 9. 2024. URL: <https://www.stem.cz/en/most-czechs-prefer-a-ukrainian-victory-but-do-not-consider-it-likely-at-the-same-time/>
8. Rod Z., Plundrich M. (2025). How Czech politicians and parties securitise refugees: comparing the MENA and Ukrainian crises. *Politics in Central Europe*. Vol. 21, No. 4 . P. 543-569. URL: <https://doi.org/10.2478/pce-2025-0022>
9. The Czech public feels growing fatigue towards the war in Ukraine, but anti-Ukrainian sentiments are not on the rise. *STEM Institute of Empirical Research*. 11. 2. 2025. URL: <https://www.stem.cz/en/the-czech-public-feels-growing-fatigue-towards-the-war-in-ukraine-but-anti-ukrainian-sentiments-are-not-on-the-rise/> (Access date 23.01.2026).
10. Support for the presence of Ukrainian refugees remain stable. The Czech public is becoming accustomed to them. *STEM Institute of Empirical Research*. 12. 9. 2024. URL: <https://www.stem.cz/en/support-for-the-presence-of-ukrainian-refugees-remains-stable-the-czech-public-is-becoming-accustomed-to-them/>
11. Ukraine and Czech Republic have started cooperation in the field of standardization, metrology and conformity assessment. *Ukraine Invest*. URL: <https://ukraineinvest.gov.ua/en/news/01-11-22/>
12. Ukraine, Czechia defuse tensions after days of escalating rhetoric. *The New Voice of Ukraine*. <https://english.nv.ua/nation/ukraine-czechia-turn-the-page-on-mutual-relations-50573738.html> (Access date 23.01.2026).

Poveda O. Czech–Ukrainian Relations in 2022–2026: features, trends, and prospects for development

The specific features of the development of Czech–Ukrainian relations in 2022–2026 in the context of the full-scale Russian–Ukrainian war are examined in the given article. The main directions of political, military, and humanitarian cooperation between Ukraine and the Czech Republic are analyzed, and the key trends in their evolution during this period are identified. It is revealed that after the beginning of Russian aggression, the Czech Republic became one of Ukraine's most active allies in Central Europe, providing significant military assistance and diplomatic support in the international arena. Particular attention is paid to the role of the Czech Republic in supplying weapons and implementing international initiatives aimed at providing Ukraine with ammunition. The influence of domestic political processes in the Czech Republic on the nature of bilateral relations, in particular the transformation of public opinion regarding

the Russian–Ukrainian war and the scale of support for Ukraine are also examined. The evolution of public attitudes is analyzed — from a high level of solidarity with Ukraine at the beginning of the full-scale invasion to the gradual growth of skeptical sentiments and war fatigue. Considerable attention is paid to the issue of the reception and integration of Ukrainian refugees into Czech society, as well as the impact of this issue on domestic political debates. The changes in the domestic political situation in the Czech Republic after the 2025 parliamentary elections and their possible influence on the further development of Czech–Ukrainian relations are also considered. It is concluded that despite the presence of domestic political debates and certain fluctuations in public support, cooperation between Ukraine and the Czech Republic remains important for Ukraine and retains significant potential for further development. The prospects for bilateral relations will largely depend on the further course of the Russian–Ukrainian war, the domestic political situation in the Czech Republic, and Ukraine’s progress on the path toward membership in the EU and NATO.

Keywords: Czech Republic, Ukraine, Petr Fiala, Andrej Babiš, “Czech Initiative”, public opinion.

DOI 10.31558/2519-2949.2026.2.24

УДК 327:339.9(4:510)

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-4893-5294>**Ботун Ч., Тяньцзінський університет іноземних мов (Китай)**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0230-7615>**Яремчук І., Пекінський університет іноземних мов (Китай)****ВИБІРКОВА ВЗАЄМОДІЯ ЯК МОДЕЛЬ СУЧАСНИХ ВІДНОСИН МІЖ ЄС ТА КНР**

У статті досліджено модель вибіркової взаємодії як провідний формат сучасних відносин між Європейським Союзом та Китайською Народною Республікою в умовах трансформації глобального міжнародного порядку. Актуальність теми зумовлена зростанням ролі ЄС і КНР як ключових економічних та політичних гравців світової системи, а також ускладненням характеру їхньої взаємодії, котра поєднує елементи співпраці, конкуренції та стратегічної обережності. Починаючи з установавання дипломатичних відносин у 1975 році та проголошення всеосяжного стратегічного партнерства у 2003 році, європейсько-китайські відносини зазнали суттєвої еволюції. Особливо помітною ця трансформація стала після 2019 року, коли Європейський Союз офіційно визначив Китай одночасно як партнера, економічного конкурента та системного суперника. На тлі геополітичної нестабільності, технологічних змін, кліматичних викликів і кризи традиційних моделей глобалізації відносини між ЄС та КНР набувають нового змісту, що потребує переосмислення на концептуальному рівні. У дослідженні використано системний, інституційний та порівняльний підходи, що дозволило розглянути відносини між ЄС та КНР як багатовимірний процес, у межах якого висока економічна взаємозалежність співіснує з політичними та ціннісними суперечностями. Джерельну базу дослідження становлять офіційні документи Європейського Союзу та Китаю, матеріали міжнародних організацій, статистичні дані, а також наукові публікації європейських і китайських дослідників. Обґрунтовано, що вибіркова взаємодія є відповіддю на неможливість повернення до моделі повноцінного стратегічного партнерства та водночас на небажання сторін переходити до відкритого конфронтаційного суперництва. Показано, що співпраця між ЄС і КНР зберігається насамперед у сферах торгівлі, кліматичної політики, глобального управління та наукових інновацій, тоді як у питаннях технологічної безпеки, прав людини та геополітики домінують стриманість і конкуренція. Зроблено висновок, що модель вибіркової взаємодії виконує стабілізуючу функцію в умовах зростаючої напруженості у міжнародній системі та може розглядатися як найбільш реалістичний сценарій розвитку відносин між ЄС і КНР у середньостроковій перспективі, оскільки дозволяє управляти суперечностями, підтримувати інституційний діалог і зберігати простір для прагматичної співпраці.

Ключові слова: вибіркова взаємодія; Європейський Союз; Китайська Народна Республіка; європейсько-китайські відносини; стратегічне суперництво; міжнародний порядок.

Актуальність теми дослідження. Сучасні відносини між Європейським Союзом та Китайською Народною Республікою є одним із ключових чинників трансформації міжнародних відносин у XXI столітті. Їхня динаміка формується на перетині глибокої економічної взаємозалежності, політичних і ціннісних розбіжностей, а також зростаючої ролі технологій і безпекових питань у глобальній політиці. ЄС і КНР належать до найбільших економік світу (Feng & Zhongping, 2023), що зумовлює їхній системний вплив не лише на світову економіку, а й на формування сучасного міжнародного порядку. Водночас характер їхньої взаємодії дедалі важче описати в межах традиційних моделей стратегічного партнерства або відкритого суперництва, оскільки співпраця та конкуренція між сторонами розвиваються паралельно й нерівномірно в різних сферах (Xing & Li, 2021). У цьому контексті дослідження особливостей розвитку відносин між ЄС та КНР, а також їхнього впливу на

сучасні міжнародні процеси набуває особливої актуальності як з наукової, так і з практичної точки зору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наукових дослідженнях європейсько-китайських відносин значну увагу приділено концепціям стратегічного партнерства, економічної взаємозалежності, а в останні роки — системного суперництва. Європейські та китайські дослідники аналізують трансформацію політики ЄС щодо Китаю, зокрема перехід від підходу «залучення» до політики управління ризиками, а також зростання ролі технологічної та безпекової складової у двосторонніх відносинах (Feng & Yiran, 2025). Водночас існуючі підходи часто зосереджуються на окремих вимірах взаємодії та не завжди враховують її секторальну диференціацію, коли економічна співпраця поєднується з політичною стриманістю й обмеженнями у чутливих сферах. Це зумовлює необхідність пошуку більш гнучких аналітичних моделей, здатних адекватно відобразити сучасну практику взаємодії між ЄС і КНР.

Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціальні методи аналізу міжнародних відносин. У роботі використано метод системного аналізу для розгляду відносин між ЄС та КНР як складної багаторівневої системи взаємодії, а також порівняльний метод для виявлення особливостей співпраці та конкуренції у різних секторах двосторонніх відносин. Крім того, застосовано елементи інституційного та політико-економічного аналізу, що дозволяє комплексно оцінити динаміку та специфіку сучасної взаємодії між сторонами.

Виділення невирішених раніше частин проблеми. Попри значну кількість наукових досліджень, присвячених відносинам між Європейським Союзом та Китайською Народною Республікою, низка аспектів цієї взаємодії залишається недостатньо висвітленою або потребує подальшого теоретичного осмислення. Зокрема, у сучасній науковій літературі відсутній узгоджений підхід до пояснення поєднання співпраці, конкуренції та елементів стратегічного суперництва у відносинах між ЄС і КНР. Традиційні аналітичні моделі часто розглядають ці відносини крізь призму партнерства або суперництва, що неповною мірою відображає їхню складну та багатовимірну природу.

Метою статті є аналіз вибіркової взаємодії як аналітичного підходу до осмислення сучасних відносин між Європейським Союзом та Китайською Народною Республікою. Завданням дослідження є визначення ключових характеристик цієї моделі, виявлення її секторальної специфіки, а також оцінка її ролі у формуванні балансу між співпрацею та конкуренцією в умовах трансформації глобального міжнародного середовища.

Виклад основного матеріалу. У статті обґрунтовується доцільність розгляду вибіркової взаємодії не як ситуативної реакції на окремі політичні чи економічні кризи, а як потенційно стійкої моделі управління складними відносинами між великими міжнародними акторами. Аналіз зосереджується на практичних проявах цієї моделі у політичному діалозі, економічній співпраці, кліматичній політиці, глобальному управлінні, а також у сфері технологій і безпеки. Практичне значення статті полягає в можливості використання отриманих висновків для подальшого аналізу зовнішньополітичних стратегій ЄС і КНР та прогнозування тенденцій розвитку єврокитайських відносин у середньостроковій перспективі.

1. Теоретичні підходи до аналізу вибіркової взаємодії у відносинах ЄС–КНР

У наукових дослідженнях міжнародних відносин співпраці між великими гравцями традиційно розглядається крізь призму стратегічного партнерства, конкуренції або конфлікту. Однак сучасна динаміка відносин між Європейським Союзом і Китайською Народною Республікою дедалі частіше виходить за межі цих класичних категорій. Поєднання інтенсивної економічної взаємодії з політичною недовірою та технологічним суперництвом вимагає застосування більш гнучких аналітичних моделей (Brinza, 2024).

Одним із базових підходів до аналізу відносин ЄС–КНР тривалий час залишалася концепція стратегічного партнерства. Запровадження у 2003 році формату всеосяжного стратегічного партнерства передбачало розвиток регулярного політичного діалогу, розширення економічної співпраці та координацію позицій у сфері глобального управління (Trofymchuk, 2016). Проте на практиці стратегічне партнерство виявилось обмеженим через відмінності у ціннісних орієнтирах, політичних системах та підходах до міжнародного порядку. Це призвело до поступового зниження довіри та зростання взаємних очікувань, які не завжди реалізовувалися.

Іншим поширеним теоретичним підходом є концепція конкуренції та системного суперництва. Вона набрала особливої актуальності після того, як Європейський Союз у 2019 році офіційно

визначив Китай одночасно як партнера, економічного конкурента та системного суперника. У межах цього підходу акцент робиться на технологічному змаганні, питаннях безпеки, контролі над критичними ланцюгами постачання та геополітичних розбіжностях. Водночас надмірне зосередження на суперництві не дозволяє повною мірою пояснити збереження високого рівня економічної взаємозалежності та співпраці у сферах спільного інтересу.

У цьому контексті дедалі більшої уваги набуває підхід, який умовно можна охарактеризувати як вибірково взаємодію. Йдеться про модель, за якої співпраця та конкуренція між міжнародними гравцями співіснують одночасно, але в різних секторах і на різних рівнях (China's policy ... benefit, 2014). Для відносин між ЄС і КНР це означає збереження партнерства у сферах торгівлі, кліматичної політики, глобального управління та сталого розвитку, водночас із посиленням обмежень і контролю у чутливих напрямках – передусім у технологіях, безпеці та політичних питаннях.

Концепція вибіркової взаємодії тісно пов'язана з сучасними підходами до управління ризиками, зокрема з політикою de-risking, яку активно просуває Європейський Союз. На відміну від стратегії повного відокремлення (decoupling), de-risking передбачає не розрив зв'язків із Китаєм, а зменшення критичних залежностей у стратегічних секторах. Це створює основу для більш прагматичної моделі відносин, у межах якої сторони визнають неминучість співпраці, але водночас прагнуть захистити власні довгострокові інтереси.

З китайського боку аналогічну логіку можна простежити у концепції «подвійної циркуляції», яка поєднує відкритість до зовнішніх ринків із посиленням внутрішнього економічного потенціалу (Hennessy, 2023). У відносинах з ЄС це проявляється у прагненні зберігати доступ до європейських ринків і технологій, не відмовляючись при цьому від стратегічної автономії та власних моделей розвитку. Таким чином, вибірково взаємодія постає як аналітично доцільна модель для пояснення сучасних європейсько-китайських відносин. Вона дозволяє врахувати одночасну присутність співпраці, конкуренції та обмеженої взаємної довіри, не зводячи складну реальність до одновимірних категорій. Саме цей підхід створює теоретичне підґрунтя для подальшого аналізу практичних проявів взаємодії між ЄС та КНР у політичній, економічній та безпековій сферах.

2. Практичні прояви вибіркової взаємодії у відносинах ЄС–КНР

Модель вибіркової взаємодії між Європейським Союзом і Китайською Народною Республікою знаходить своє практичне втілення у низці ключових сфер співробітництва та суперництва, які визначають сучасну конфігурацію єврокитайських відносин. Вона не є абстрактною теоретичною конструкцією, а формується на основі конкретних політичних рішень, економічних стратегій та інституційних механізмів, що регулюють взаємодію між сторонами. Саме через аналіз цих практичних вимірів можна простежити, яким чином співпраця і конкуренція між ЄС та КНР не лише співіснують, але й взаємно обмежують одна одну, формуючи гібридний формат відносин.

1) Політичний діалог: збереження комунікації за умов напруженості

Політична взаємодія між ЄС і КНР характеризується поєднанням регулярного діалогу та зростаючої взаємної недовіри. З одного боку, сторони зберігають розгалужену систему інституціалізованих каналів комунікації, зокрема саміти ЄС–КНР, стратегічні діалоги на високому рівні, а також консультації з питань глобального управління, безпеки та регіональної стабільності. Ці формати забезпечують мінімальний рівень передбачуваності двосторонніх відносин і створюють умови для запобігання неконтрольованій ескаляції. З іншого боку, зміст політичного діалогу дедалі більше звужується до прагматичного управління суперечностями. Питання прав людини, статусу Тайваню, безпеки в Індо-Тихоокеанському регіоні, а також війни Росії проти України залишаються ключовими джерелами напруженості та регулярно стають предметом жорстких дипломатичних розбіжностей. Водночас як Європейський Союз, так і Китайська Народна Республіка уникають повного розриву політичних контактів, усвідомлюючи, що відсутність діалогу зменшує можливості кризового менеджменту та підвищує ризики стратегічних прорахунків.

Таким чином, політичний вимір вибіркової взаємодії проявляється у підтриманні мінімально необхідного, але стабільного рівня комунікації, яка виконує функцію стримування конфліктного потенціалу, не переростаючи при цьому у формат повноцінного стратегічного партнерства.

2) Економічна співпраця та управління взаємозалежністю

Економічна сфера залишається центральним елементом відносин між ЄС і КНР та найбільш показовим прикладом вибіркової взаємодії. Європейський Союз входить до числа найбільших торговельних партнерів Китаю, тоді як китайський ринок має ключове значення для європейських компаній у галузях промислового виробництва, автомобілебудування, відновлюваної енергетики та

споживчих товарів. Високі обсяги торгівлі й інвестицій формують глибоку економічну взаємозалежність, яка суттєво обмежує можливість радикальних економічних рішень з обох сторін.

Разом із тим економічна взаємодія дедалі більше супроводжується елементами стратегічної обережності. У відповідь на геополітичні ризики, пандемію COVID-19 та загострення технологічної конкуренції Європейський Союз поступово переходить до політики de-risking, спрямованої на зменшення критичних залежностей у стратегічно важливих секторах (Feng, Zhongping, 2023). Насамперед йдеться про мікрочипи, рідкісноземельні елементи, фармацевтичну продукцію та «зелені» технології. Такий підхід не означає відмову від економічної співпраці з Китаєм, а відображає прагнення поєднати відкритість ринків із вимогами економічної та технологічної безпеки.

З китайського боку аналогічні тенденції простежуються у прагненні зміцнити внутрішній ринок, зменшити вразливість до зовнішніх обмежень та водночас зберегти доступ до європейських технологій, стандартів і капіталу. У результаті економічна співпраця між ЄС і КНР набуває дедалі більш селективного характеру: окремі галузі залишаються відкритими для взаємодії, тоді як інші підлягають посиленому регуляторному контролю.

3) Кліматична політика та глобальне управління

Однією з найбільш стабільних і відносно деполітизованих сфер співпраці між Європейським Союзом і Китайською Народною Республікою залишається кліматична політика. Обидві сторони визнають зміну клімату як глобальний виклик системного характеру, що не може бути ефективно вирішений у межах національних або регіональних стратегій. Саме тому кліматичний порядок денний виступає важливим майданчиком для збереження конструктивної взаємодії навіть за умов зростання загального рівня політичної напруженості. Європейський Союз реалізує комплексну кліматичну стратегію в межах Європейського зеленого курсу, яка передбачає досягнення кліматичної нейтральності, трансформацію енергетичного сектору та посилення екологічних стандартів. Китай, у свою чергу, декларує досягнення піку викидів парникових газів та поступовий перехід до вуглецево нейтральної економіки у середньо- та довгостроковій перспективі (China's EU policy paper, 2003). Хоча підходи сторін до реалізації кліматичних цілей суттєво відрізняються, наявність спільної рамки відповідальності створює основу для діалогу та координації.

Незважаючи на політичні розбіжності в інших сферах, співпраця в межах Паризької кліматичної угоди, кліматичних самітів COP та спеціалізованих міжнародних ініціатив демонструє здатність ЄС і КНР відокремлювати питання глобальних публічних благ від логіки стратегічного суперництва (Shi et al, 2025). У цьому контексті кліматична політика виконує не лише екологічну, а й стабілізуючу функцію у двосторонніх відносинах, сприяючи збереженню багатостороннього формату взаємодії.

Подібна логіка простежується і у сфері глобального управління. У рамках Організації Об'єднаних Націй, G20 та міжнародних економічних інституцій ЄС і Китай часто демонструють зацікавленість у збереженні багатостороннього порядку, стабільності міжнародних правил та передбачуваності глобальних процесів. Водночас відмінності у підходах до реформування цих інститутів і розуміння принципів глобального врядування не зникають, що зумовлює поєднання співпраці та обмеженого суперництва навіть у багатосторонньому вимірі.

4) Технології та безпека як сфери обмеженої взаємодії

Найбільш чутливим і конфліктогенним виміром вибіркової взаємодії між ЄС і КНР є сфера технологій і безпеки, у якій співпраця зазнає найбільших обмежень. Саме технологічний розвиток дедалі більше розглядається сторонами як ключовий чинник економічної конкурентоспроможності, політичного впливу та національної безпеки. У результаті питання цифрової інфраструктури, штучного інтелекту, кібербезпеки та контролю за експортом технологій стають елементами стратегічного протистояння. Європейський Союз поступово посилює регуляторні механізми щодо участі китайських компаній у критичній інфраструктурі, зокрема в галузях телекомунікацій, енергетики та цифрових сервісів. Такі кроки обґрунтовуються необхідністю захисту технологічної автономії, безпеки даних і стійкості ключових систем. Водночас Китай розглядає подібні заходи як політично мотивовані обмеження, що суперечать принципам відкритого ринку та рівної конкуренції.

Попри загострення технологічного суперництва, навіть у цій сфері сторони не вдаються до повного розриву контактів. Зберігаються можливості для технічних консультацій, участі у міжнародних форумах з вироблення стандартів та норм, а також обмеженої координації у питаннях глобальної цифрової безпеки. Це свідчить про прагнення сторін мінімізувати ризики неконтрольованої ескалації, не відмовляючись при цьому від захисту власних стратегічних інтересів.

Таким чином, технології та безпека виступають прикладом максимально селективної взаємодії, у

межах якої співпраця підпорядковується логіці стримування і контролю. Саме цей вимір найбільш чітко демонструє обмеження моделі партнерства та водночас підтверджує життєздатність вибіркової взаємодії як інструменту управління суперечностями між ЄС і КНР.

Отже, практичний вимір вибіркової взаємодії між ЄС і КНР демонструє складну мозаїку співпраці та обмежень. Політичний діалог зберігається як інструмент управління суперечностями, економічна взаємозалежність поєднується з політикою управління ризиками, а глобальні виклики стимулюють співпрацю навіть за умов стратегічної недовіри (China–EU international trade in goods statistics, 2025). Саме така модель дозволяє сторонам уникати різкої конфронтації, зберігаючи простір для маневру в умовах трансформації міжнародної системи.

Висновки. У статті здійснено комплексний аналіз моделі вибіркової взаємодії як ключового формату сучасних відносин між Європейським Союзом і Китайською Народною Республікою. Проведене дослідження підтверджує, що європейсько-китайські відносини у XXI столітті не можуть бути адекватно описані ані в межах класичної моделі стратегічного партнерства, ані крізь призму відкритого конфронтаційного суперництва. Натомість вони формуються як багатовимірна система, у якій співпраця та конкуренція співіснують паралельно, взаємно обмежуючи та коригуючи одна одну.

По-перше, встановлено, що модель вибіркової взаємодії виникає як відповідь на поєднання високого рівня економічної взаємозалежності з поглибленням політичних, ціннісних і безпекових розбіжностей. Європейський Союз і Китайська Народна Республіка залишаються зацікавленими у збереженні торговельно-інвестиційних зв'язків і участі у глобальних економічних процесах, однак водночас прагнуть мінімізувати стратегічні ризики та вразливості (Shevchenko, 2024). Це зумовлює поступовий перехід від логіки «залучення» до логіки управління залежностями та обережної, диференційованої співпраці.

По-друге, доведено, що вибіркова взаємодія має чітко виражений секторальний характер. У таких сферах, як економіка, кліматична політика та глобальне управління, сторони демонструють готовність до прагматичної співпраці та координації дій. Водночас у технологічному та безпековому вимірах домінують стриманість, регуляторні обмеження та конкуренція (Liu & Hongxia, 2011). Подібна асиметрія не є тимчасовим явищем, а відображає глибші структурні трансформації міжнародної системи та зміну підходів до розуміння стратегічного партнерства між великими акторами.

По-третє, аналіз показує, що модель вибіркової взаємодії виконує важливу стабілізуючу функцію в умовах зростаючої геополітичної напруженості. Збереження інституційних каналів політичного діалогу, економічної співпраці та взаємодії у сфері глобальних публічних благ дозволяє ЄС і КНР уникати різкої ескалації навіть за наявності суттєвих розбіжностей у питаннях прав людини, технологій і безпеки. У цьому сенсі вибіркова взаємодія постає не як компроміс слабкості, а як інструмент стратегічного балансування інтересів.

Загалом можна зробити висновок, що модель вибіркової взаємодії є найбільш реалістичним і функціональним форматом розвитку відносин між Європейським Союзом та Китайською Народною Республікою у середньо- та, ймовірно, довгостроковій перспективі. Вона не усуває наявних суперечностей, проте створює механізми їх контролю та управління, зберігаючи простір для співпраці в умовах системного суперництва. Подальша еволюція єврокитайських відносин значною мірою залежатиме від здатності сторін підтримувати інституційний діалог, адаптувати власні стратегії до змін глобального середовища та поєднувати прагматичні інтереси з довгостроковими стратегічними цілями.

Бібліографічний список / Referenses:

1. Brinza A. EU–China relations: De-risking or de-coupling? The future of the EU strategy towards China. European Parliament Study. 2024. 55 p. URL: <https://data.europa.eu/doi/10.2861/960931>
2. China–EU international trade in goods statistics. Eurostat Statistics Explained. 2025. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/SEPDF/cache/55157.pdf>
3. China's EU policy paper. Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China. 2003. [in Chinese]. [中国对欧盟全面战略伙伴关系政策文件. 中华人民共和国外交部]. URL: https://www.gov.cn/gongbao/content/2003/content_62478.htm.
4. China's policy paper on the European Union: Deepening the comprehensive strategic partnership based on mutual benefit. Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China. 2014. [in Chinese]. [中国对欧盟政策文件: 深化互利共赢的中欧全面战略伙伴关系. 中华人民共和国外交部]. URL: https://www.mfa.gov.cn/web/zyxw/201404/t20140402_327132.shtml.
5. Feng Yiran. Driving forces, challenges, and prospects of China–EU relations. Contemporary World. 2025. P.

- 69–75. [in Chinese]. [冯怡然. 中欧关系的发展动力、挑战及前景. 《当代世界》]. URL: https://kns.cnki.net/kcms2/article/abstract?v=esvOG1ozB-ikGi1sAE5eyn2MmAnWzMQu_ra15FGdNaS3sS5eH9pcLRsbV-ZpmlC68w-SkdqYYLu0Cj5b3R1_W-ucNmOc9V1OtDEUZO02S544CH6Tg9dfNBpaDgvRIwixxm-BAfvsmLn-VTWJG0DyHotm6XHxOTP6alvsC_Cvp8S1-DKQvEeRw==&uniplatform=NZKPT&language=CHS
6. Feng Zhongping. (2023). European integration, strategic autonomy, and China–EU relations. *China–CEE Institute*. №5. P. 1–12. [in English].
7. Hennessy A. (2023). The impact of Russia’s war against Ukraine on Sino-European relations. *Journal of European Integration*. Vol. 42, Is. 3. P. 559–575. URL: <https://doi.org/10.1080/07036337.2023.2201497>
8. Liu Hongxia. (2011). An analysis of China–EU climate cooperation mechanisms. Shanghai Normal University. 78 p. [in Chinese]. [刘洪霞. 中国与欧盟气候合作机制探析. 上海师范大学. 2011. 78页]. URL: https://kns.cnki.net/kcms2/article/abstract?v=esvOG1ozB-j1f_oVvC_ZZ5EVZ3c8xHISDhoPRQZwIEgaICNFpcay8O1y9G2KgV0XewtjEcbQO8h4jmM08rUtIL0O68vNCsx7-aQLU3G6iGb9IEcm9fmbLGWt5-Clto-go4R3cXx6FFFozEx1jfdajaeXIY9JohIi29x2DnHZJk7epTM6Vv9g==&uniplatform=NZKPT&language=CHS
9. Shevchenko O. (2024). China’s climate policy in the age of global climate change. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv*. P. 28–34. URL: <https://intern.bulletin.knu.ua/uk/article/view/3112>
10. Shi Jinfang, Yan Yu, Yin Shi. (2025). Characteristics and impact of China–EU digital cooperation. *China Prices*. №10. P. 83–88 [in Chinese]. [施锦芳, 闫宇, 尹诗. 中欧数字合作的特征及影响研究. 《中国物价》. 2025. №10. P. 83–88.] URL: https://kns.cnki.net/kcms2/article/abstract?v=esvOG1ozB-juqKRRPGQpHIIQ-m9udEk8G5XM9mtBcR1Ez55Fn6T5pIIRLsHuRQqXjMD1yXbJdbFn0tpZf3aZFWCU3fw1QBqXRFYNEdHRZBKHIOr880k2svSYG8imby_pXjho_baG9iBhX3fxoWE7fb3ITcj6W3aia13FPfhhtUFGmSMjYWEF4IQ==&uniplatform=NZKPT&language=CHS
11. Trofymchuk, A. P. (2016). Perspektyvy pryednannia Ukrainy do proektu “Odyn poias, ody shliakh” [Prospects for Ukraine’s accession to the “One Belt, One Road” project]. *International Relations. Seriiia “Economic Sciences”*. URL: <https://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/09/3060-11225-1-PB.pdf>
12. Xing Li. (2021). China–EU relations at a crossroads: “Systemic Rivalry” or “Strategic Partnership”? *China–EU Relations in a New Era of Global Transformation*. P. 1–18.

Botong Z., Yaremchuk I. Selective engagement as a model of contemporary EU–China relations

This article examines the model of selective engagement as a leading framework for understanding contemporary relations between the European Union and the People’s Republic of China in the context of the transformation of the global international order. The relevance of the topic is determined by the growing role of the EU and China as key economic and political actors in the world system, as well as by the increasing complexity of their interaction, which combines elements of cooperation, competition, and strategic caution. Since the establishment of diplomatic relations in 1975 and the proclamation of a comprehensive strategic partnership in 2003, EU–China relations have undergone significant evolution. This transformation became particularly evident after 2019, when the European Union officially defined China simultaneously as a partner, an economic competitor, and a systemic rival. Against the backdrop of geopolitical instability, technological change, climate challenges, and the crisis of traditional models of globalization, relations between the EU and China are acquiring new meaning and require conceptual rethinking. The study employs systemic, institutional, and comparative approaches, which make it possible to analyze EU–China relations as a multidimensional process in which high economic interdependence coexists with political and value-based contradictions. The empirical base of the research includes official documents of the European Union and China, materials from international organizations, statistical data, as well as academic publications by European and Chinese scholars. The article substantiates that selective engagement represents a response both to the impossibility of returning to a model of full-fledged strategic partnership and to the reluctance of the parties to move toward open confrontational rivalry. It is demonstrated that cooperation between the EU and China is primarily preserved in the areas of trade, climate policy, global governance, and scientific innovation, while restraint and competition dominate in issues related to technological security, human rights, and geopolitics. The study concludes that the model of selective engagement performs a stabilizing function under conditions of growing tension in the international system and can be regarded as the most realistic scenario for the development of EU–China relations in the medium term, as it allows for the management of contradictions, the maintenance of institutional dialogue, and the preservation of space for pragmatic cooperation.

Keywords: selective engagement; European Union; People’s Republic of China; EU–China relations; strategic rivalry; international order.

DOI 10.31558/2519-2949.2026.2.25

УДК 327.5(477+(470+571))

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-6350-2488>

Малахівський І. І., Національний університет «Острозька академія»

АМЕРИКАНО-УКРАЇНСЬКІ ВІДНОСИНИ В СВІТЛІ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

У статті розглянуто американо-українські відносини упродовж 2014-2026 років. Автор розглядає зовнішньополітичні підходи американських президентів до формування стратегії Вашингтона щодо України. Двосторонні відносини, як засвідчує автор, розвивалися з підйомами і спадами, під впливом низки факторів, упередженості, викликів, загроз, національних інтересів тощо. Стаття віддзеркалює позиції американських президентів, від Б. Обами р Д. Трампа, включно з його другою каденцією. Зокрема, автор наголошує, що одним із ключових недоліків моделі двостороннього стратегічного партнерства була відсутність усталених форм співробітництва та ціннісна асиметрія в системах стратегічних пріоритетів двох держав. На початку агресії 2014 року адміністрація Обами утрималося від поставок зброї Україні, і лише у другій половині 2014 року позиція США почала змінюватися. Вашингтон надав фінансову допомогу, військово обладнання тощо. Трамп під час першої каденції у 2017 році не змінив підходу попередника. Адміністрація підтримала реалізацію реформ в Україні, надавала військово допомогу, певні види летальної зброї, ініціювала додаткові санкції проти РФ, посилила військово присутність США в НАТО. На початку своєї першої каденції, адміністрація Байдена зволікала з наданням військової допомоги Україні, проте під тиском Конгресу, Вашингтон розпочав допомогу Києву, постачаючи оборонну зброю та надаючи кошти на військово допомогу. Вашингтон також запровадив санкції на низку осіб та організацій, представників російської еліти, законодавчі органи Росії, оборонні та технологічні компанії, державні підприємства та міжнародних посередників. Упродовж 2022-2026 рр. спостерігаємо зміну стратегії, оскільки друга адміністрація Трампа дистанціювалась від фінансування ЗСУ і зосередилась на перемовинах про врегулювання війни. Упродовж 2025-2026 рр. США змінили зовнішньополітичний курс по відношенню до України та союзників, тиснучи на Київ, щоб той погодився на територіальні поступки. Водночас, Вашингтон санкціонує припинення поставок зброї, вимагаючи за неї оплату. Попри підйоми та спади в американо-українських відносинах, Вашингтон відіграв важливу роль у підсиленні обороноздатності України, і продовжує це робити, попри зміну стратегічного підходу до України.

Ключові слова: США, Україна, двосторонні відносини, російсько-українська війна, російська агресія.

Постановка наукової проблеми. Україна чинить спротив російській агресії, яка бере свій початок з 2014 року, і яка в 2022 році переросла у повномасштабну війну. Постбіполярний період є нестабільним, мінливим, і непередбачуваним, особливо враховуючи зовнішню політику США. Попри це, роль Вашингтона – надзвичайно важлива у російсько-українській війні, без допомоги якої, Україна зазнала б набагато більше втрат і руйнувань. Вивчення американо-українських відносин сприяє кращому розумінню ролі США та її впливу на східну Європу, зокрема на Україну та формуванні зовнішньої політики.

Мета статті полягає в аналізі американо-українських відносин у світлі російсько-української війни. Поставлена мета передбачає такі завдання: 1) відстежити динаміку двосторонніх відносин упродовж 2014-2026 рр.; 2) виявити та описати допомогу надану Україні Сполученими Штатами.

Огляд літератури. Проблематику американо-українських відносин досліджувало чимало науковців, як закордонних, так і українських, проте акценти досліджень різняться. Серед українських науковців слід зауважити праці В. Пашкова (2024), А. Гетьманчук (2022), І. Крупені та І. Логвин (2025), Б.П. Ковальського (2018), А.О. Худолія (2016), А. Москаленка (2025). Зокрема В. Пашков [15] розглянув динаміку двосторонніх відносин на початку каденції Дж. Байдена, проте, доречно було б

проаналізувати розвиток відносин упродовж усієї каденції Дж. Байдена, включно з початком повномасштабного вторгнення Росії. Стаття А. Гетьманчук [3], присвячена розвитку українсько-американських відносин за останні роки, з урахуванням аналізу ризиків, що виникали у співпраці. І. Крупеня та І. Логвин [10], дослідили стан двосторонніх відносин у XXI ст. включно з Хартією про стратегічне партнерство Україна-США з точки зору політичної, безпекової, оборонної, економічної та гуманітарної співпраці, з урахуванням регіонального та глобального контекстів. Заслугове на увагу стаття В. Івченка [7] про стратегічні виклики та можливості для України у партнерстві зі США, в якій автор намагається виявити точки дотику у відносинах двох країн. Б.П. Ковальський [9] виокремив основні напрямки співпраці між Україною і Сполученими Штатами Америки упродовж 1991-2017 рр., проте доробок не віддзеркалює поточного стану відносин. А.О. Худолій [18] проаналізував основні тенденції розвитку американо-українських відносин в контексті політичних та економічних аспектів співробітництва. А. Москаленко [12] відстежив американо-українські відносини за каденції Д. Трампа, проте, на нашу думку, огляду не вистачає глибини аналізу. Є. Волкотруб [2] аналізує військову допомогу Києву.

Західні дослідники приділяють увагу різним аспектам американо-українських відносин. Серед доробку західних науковців слід зазначити: М. МакФола (2021); А. Віндмана (2022); К. Бадхвара (2025), Дж. Детмера (2025), А. Кулі (2025), Дж. Гербста (2021), М. Фаган (2025) та ін.

М. МакФол [39], колишній посол США в Росії, оцінює американо-українські відносини з урахуванням викликів для обох країн, як з точки зору внутрішньої, так і зовнішньої політики. А. Віндман [48] розглядає російсько-українську війну крізь призму русоцентризму США, критично оцінює зовнішню політику Вашингтона, який розвивав відносини з Росією за рахунок співпраці з східно-Європейськими партнерами та Україною. К. Бадхвар [22] відстежує двосторонні відносини з точки зору прагматики національних інтересів. Дж. Детмер [27] розглядає труднощі двосторонніх відносин в контексті угоди про рідкоземельні метали, яка поліпшила відносини двома країнами. А. Кулі [26] досліджує провал дипломатії між США та Росією, діловий характер зовнішньої політики Трампа та виклики, які постали перед НАТО у спробах припинити війну. Колишній посол США в Україні, Дж. Гербст [31] аналізує відновлення двосторонніх відносин за каденції Дж. Байдена. М. Фаган [28], аналізуючи відносини Вашингтона та Києва, звернула увагу на відмінності у підходах політичних партій до питання допомоги США Україні.

Попри значну кількість публікацій, наше дослідження охоплює хронологічні межі розвитку американо-українських відносин упродовж 2014-2026 рр., що сприяє глибшому розумінню проблемних питань у двосторонніх відносинах і дає підстави для аналізу та перспектив подальшого розвитку двох країн.

Основна частина. Перебіг подій упродовж 2014-2026 років свідчить про вагому роль, яку відгравали Сполучені Штати у протистоянні російській агресії. На початку російської агресії 2014 р. реакція США була млява, оскільки адміністрація Обама не хотіла дратувати Москву, тому американське керівництво утрималося від різких кроків. І лише в другій половині 2014 року позиція США почала змінюватися. Суттєвою стала фінансова підтримка США, зокрема Вашингтон надав кредитні гарантії на 1 млрд доларів, що дало можливість кредитувати Україну з боку МВФ. Це були кошти на проведення реформ, зміцнення сектора безпеки, продовольчу програму, енергетичну безпеку тощо [5]. Значним досягненням 2014 р. у двосторонніх відносинах стало прийняття Конгресом та затвердження президентом США «Акту на підтримку свободи України», який дозволяв надавати оборонну зброю та поглиблювати секторальні санкції проти Росії. Україна отримала чимало військової техніки й обладнання, значні кошти прямої економічної підтримки. Упродовж 2014-2016 рр. США надали Україні обладнання та здійснили підготовку українських військових на суму 266 млн. доларів [14]. Стан двосторонніх відносин 2013-2016 рр. показує, що вони розвивалися, проте не завжди ефективно. Ключовим недоліком моделі стратегічного партнерства, що формувалася між США та Україною, була відсутність усталених форм співробітництва та ціннісна асиметрія в системах стратегічних пріоритетів двох держав [18, с. 116].

У 2014 р., коли уряд України звернувся до США з проханням про військову допомогу, зокрема про зброю, боєприпаси та розвідувальну підтримку, то адміністрація Обама погодилася надіслати лише військові пайки, побоюючись загострення напруженості у відносинах з Росією [41]. З одного боку, США хотіли продемонструвати підтримку України, з іншого, не провокувати Москву. У 2014 році Міністерство оборони США виділило 250 млн доларів на військову допомогу, а Державний департамент пообіцяв ще 140 млн доларів на зовнішню допомогу – загалом 390 млн доларів на

допомогу Україні. З того часу допомога перевищила 1,5 млрд доларів [49]. В останній рік адміністрації Обами США заснували Ініціативу з безпекової допомоги Україні, в рамках якої надавали американське військове обладнання та проводили навчання, щоб допомогти Україні захиститися від російської агресії. З 2016 по 2019 рік Конгрес виділив на цю ініціативу 850 млн доларів [24].

У зовнішній політиці США сприяли формуванню міжнародної коаліції на підтримку антиросійських санкцій, свідченням чого є розпорядження президента Обами у березні 2014 р. про заборону на в'їзд та замороження активів посадовців, причетних до анексії Криму Росією. “Велика вісімка” (G8) припинила членство Росії [38]. Попри такі кроки, агресія Росії в Україні продемонстрували неефективність політики «перезавантаження».

Після перемоги Трампа на виборах 2016 р., адміністрація наклала на РФ санкції, США вийшли з договорів про ядерні сили середньої дальності та відкрите небо, перемовини про стратегічну стабільність зайшли в глухий кут. Прихід до влади Д. Трампа у 2017 році суттєво не змінив підходу попередника. Адміністрація висловила підтримку реалізації реформ в Україні, надавала військову допомогу, включно з певними видами летальної зброї, ініціювала додаткові санкції проти РФ, посилила військову присутність США в НАТО [20, с. 109]. У 2017 році адміністрація Трампа погодилася надати Україні летальну допомогу, а згодом зобов'язалася продати «Джавеліни» на суму 47 млн доларів [24]. У лютому 2018 р. ЗСУ отримали від США 2500 приладів нічного бачення, вартістю 5,8 млн дол. В оборонному бюджеті Америки, у 2018 р., було закладено 350 млн доларів оборонної допомоги, включно з летальною зброєю [8]. У 2018 р. адміністрація Трампа схвалила продаж Україні 210 протитанкових ракет Javelin і 37 пускових установок на суму 47 млн доларів. Це рішення стало значним відхиленням від попередньої політики США, оскільки дозволило передати летальну зброю, яка мала б значний стримуючий ефект на російську агресію проти України. Придбання Україною летальної зброї від США зробило подальшу ескалацію конфлікту дорожчою для Росії [49]. Військова допомога продемонструвала, що підтримка США України була двопартійною. Підсумовуючи, слід зауважити, що упродовж першої каденції Д. Трампа (2017-2020 рр.), США надавали Україні відносно стабільну фінансову підтримку, зобов'язання становили від 524,3 млн доларів у 2017 році до 706,5 млн доларів у 2020 році [32]. Було збережено баланс між економічною та військовою допомогою, з незначною перевагою військової підтримки.

Адміністрація Байдена, що прийшла до влади в 2021 році, вирішила започаткувати «стабільні та передбачувані» відносини з Росією, щоб стримати Китай. Незважаючи на зустріч двох лідерів у червні 2021 р., відносини почали псуватися, коли виявилось, що Москва накопичує війська на кордоні з Україною, що свідчило про наміри Росії вторгнутись в Україну. У грудні 2021 року Росія передала США і НАТО проекти договорів про безпеку, проте, попри спроби адміністрації, росіяни не планували перемовин, оскільки вже готувалися до війни [45].

Що стосується адміністрації Байдена, то її також критикували обидві партії за зволікання з наданням військової допомоги Україні. На початку грудня 2025 р. депутати Палати представників написали Байдену лист, в якому закликали його негайно надати військову допомогу, про яку просила Україна [29]. Загальний обсяг військової допомоги Україні з моменту вступу Байдена на посаду становить близько 2 млрд доларів. Ця допомога включала в себе низку летальної зброї, такої як ракети «Стінгер», протитанкові системи «Джавелін», вертольоти Мі-17, гранатомети, броньовані автомобілі «Хамві», бронезилети та шоломи [24].

Сполучені Штати уважно відстежували дії Росії в 2021 році, напередодні повномасштабного вторгнення. Вашингтон повідомляв керівництво України та партнерів по НАТО про підготовку агресії, вважаючи, що така кампанія сприятиме відверненню агресії. Враховуючи значне скупчення сил, Вашингтон розпочав регулярні консультації з членами-партнерами по НАТО, готуючись до погіршення ситуації, припускаючи, що Москва може розпочати вторгнення в Україну. Посилилась співпраця між американським та українським керівництвом, представниками розвідувальних органів [19]. Інформаційна кампанія сприяла тому, що Вашингтон, Оттава та Брюссель погодили санкції, які запровадили після початку вторгнення Росії. У грудні 2021 року відбулася зустріч президентів США та Росії, в ході якої Дж. Байден попередив російського очільника про санкції у разі початку агресії. Сполучені Штати неодноразово намагалися домовитися з Росією та зупинити агресію, свідченням чого є зустріч очільників двох держав у Женеві у січні 2022 р., проте, окрім взаємних звинувачень, вона виявилась безрезультатною.

Проте після початку агресії 2022 року, коли стало зрозуміло, що Україна чинить спротив і кремлю

не вдалося її захопити за 3 дні, західні країни почали надавати економічну та військову допомогу Києву. Поступово політика США щодо України докорінно змінилася, оскільки стало зрозуміло, що більшість російських погроз виявилися порожніми. Зростав обмін розвідданими, посилювалась оперативна підтримка з боку Заходу і це дозволило ЗСУ ефективно використовувати наявні засоби. До лютого 2022 року неможливо було уявити, що Вашингтон сприятиме зростанню опору Україні, проте США плавно збільшували допомогу Україні [37].

Після початку повномасштабного вторгнення, Сполучені Штати активно долучилися до підтримки України, регулярно постачаючи зброю, зокрема, вже у лютому 2022 р., вони надали Україні 350 млн доларів на військові потреби. А в березні 2022 р. адміністрація Байдена наклала санкції на імпорт російської нафти, газу та енергоносіїв. У березні 2022 р. США виділили Києву 13,6 млрд доларів на військові та гуманітарні потреби, також було прийнято рішення про прийом 100 000 українців-мігрантів, які тікали від війни [19]. У травні 2022 р. Дж. Байден підписав закон про ленд-ліз, який передбачав надання обладнання та озброєння в довгострокову оренду або кредит. Окрім підтримки суспільства, американський Конгрес також продемонстрував підтримку України, попри партійні протиріччя. Підтримка Києва узгоджувалася з ідеологією зовнішньої політики Вашингтона, орієнтованої на захист демократичних цінностей. Агресія Росії давала змогу США ослабити Кремль, а допомога Україні зброєю та фінансами сприяла консолідації європейських союзників навколо НАТО на чолі з Вашингтоном. Така політика Вашингтона посилювала позиції США у протистоянні з КНР, сприяла розвитку ВПК Сполучених Штатів.

Відносини між США і Росією значно погіршилися, і до кінця 2024 року контактів майже не спостерігалось. Попри введені економічні санкції, результати виявилися мінімальними і не завдали значних збитків країні-агресору. Упродовж 2021-2025 рр. були відсутні двосторонні дискусії з питань контролю над озброєннями та ядерної зброї, які були базовими елементами комунікації між Москвою і Вашингтоном [45].

Починаючи з лютого 2022 року Конгрес погодив п'ять додаткових заходів щодо виділення коштів на допомогу Україні. Це фінансування охоплювало операцію «Атлантична рішучість» Європейського командування ЗС США, в межах якої Сполучені Штати «надають безпекову допомогу Україні та проводять інші військові заходи для зміцнення колективної безпеки європейських партнерів». З 2022 по 2024 фінансовий рік Конгрес надав 183 млрд доларів для заходів, пов'язаних з Україною [23]. У грудні 2024 року адміністрація Байдена зобов'язалася надати 5 млрд доларів на розвиток енергетичного, сільськогосподарського та урядового секторів України. Близько 9 млрд доларів допомоги у 2024 фінансовому році було надано у формі безвідсоткових позик. Станом на грудень 2024 року члени та інституції ЄС і союзники по НАТО (за винятком США) спільно виділили Україні щонайменше 194 млрд доларів допомоги з лютого 2022 року.

В лютому 2022 року США наклали санкції на 5750 осіб та організацій, президента Путіна, представників російської еліти, законодавчі органи Росії, оборонні та технологічні компанії, державні підприємства та міжнародних посередників. Сполучені Штати розширили експортний контроль з метою обмеження доступу Росії до чутливих або бажаних товарів та технологій американського походження; підвищили мита на багато товарів, що імпортуються з Росії; заборонили Росії користуватися повітряним простором та портами США. Доповнюючи дії виконавчої влади, Конгрес призупинив торговельні відносини з Росією, заборонив імпорт російської нафти та інших енергетичних продуктів до США, визначив санкції щодо іноземців, які здійснюють операції з золотом з Росією та ввів обмеження на імпорт російського урану. Серед скоординованих заходів, Сполучені Штати приєдналися до ЄС та інших країн у забороні громадянам надавати морські транспортні послуги для російських операцій з експорту сирої нафти вартістю понад 60 доларів за барель [23].

З 2021 по 2024 рік, зобов'язання США збільшилися вдесятеро – з 804,5 млн доларів у 2021 р. до 20,57 млрд доларів у 2022 р. та 21,41 млрд доларів у 2024 р. У 2023 та 2024 роках на військові контракти було виділено майже на 50% більше коштів, ніж на економічні [32].

Після вторгнення Росії в Україну в 2022 році Сполучені Штати розгорнули або продовжили перебування в Європі додатково близько 20 000 військовослужбовців. Станом на грудень 2024 р. чисельність американських військ в Європі, включаючи постійно дислоковані сили, становила приблизно 80 000 військовослужбовців. Це включає ротаційне розгортання до двох бригадних бойових груп у Центральній та Східній Європі та близько 10 000 військовослужбовців у Польщі, включаючи 800 солдатів, розгорнутих у бойову групу НАТО під керівництвом США [23]. Збільшення військової присутності США є частиною посилення оборонної та стримувальної позиції НАТО в

східній частині альянсу. За даними НАТО, близько 10 000 солдатів союзників служать у багатонаціональних бойових групах у восьми країнах вздовж східного флангу НАТО.

Прихід Трампа до влади вплинув на єдність трансатлантичного альянсу, оскільки адміністрація відновила відносини з Росією і залучила Кремль до перемовин з метою зупинити війну. Трамп мав кілька розмов з Путіним і стверджував, що Путін також хоче закінчити війну. У лютому та березні 2025 року відбулися зустрічі між представниками США та Росії щодо припинення війни, а згодом долучилися українські дипломати. Як видно, перемовини, започатковані Вашингтоном, не супроводжуються жодними поступками з боку Росії. Тим часом, підігруючи Москві, міністр оборони США Піт Хегсет спочатку заявив, що Україні необхідно буде відмовитися від всіх окупованих територій на користь Росії, від членства в НАТО, проте США не гарантують безпеку або підтримку миру після закінчення війни [45].

Президент Трамп неодноразово повторював заяви Кремля, звинувачуючи попередника, екс-президента Байдена в обіцянці про те, що Україна може приєднатися до НАТО. На його думку, це і стало причиною російської агресії. Він виступає за повернення Росії до G7. Путін зацікавлений у зустрічі з Трампом, оскільки вона легітимізує його як лідера великої держави, чого він і прагне. Російський очільник прагне визнання США, а з приходом нової адміністрації, він перестав критикувати Вашингтон і вихваляє Трампа. Політика Трампа узгоджується з намірами та планами Кремля.

Слід зазначити, що повернення президента Трампа до Білого дому в січні 2025 року породило в Кремлі надії, що спроби швидко закінчити війну може сприяти здійсненню рішучого повороту на користь Росії та розколу в трансатлантичних відносинах. Попри значні дипломатичні зусилля, кульмінацією яких став саміт на Алясці в серпні 2025 року, Росії не вдалося цього досягти. Так, США пішли на односторонні поступки – відмовились від вимог негайного припинення вогню та погроз нових санкцій, проте Вашингтон не розірвав відносини з Україною чи ЄС. Попри відносини з Кремлем, США продовжують постачати зброю, продають її Україні. Дев'ять місяців бурхливої дипломатії не виправдали ані найбільших сподівань Росії, ані найглибших побоювань Європи [30].

13.06.2024 р. набрала чинності двостороння безпекова угода між Україною та Сполученими Штатами Америки [4], згідно з якою дві країни підтвердили своє прагнення розширювати співробітництво у сфері оборони й безпеки, торговельні та інвестиційні зв'язки, та поглиблювати дружні відносини. Безпекове партнерство США зі ЗСУ України розвивається в межах Стратегічних оборонних рамок між Міністерством оборони США та Міністерством оборони України, підписаних 31 серпня 2021 року, та Хартії про стратегічне партнерство між Україною та США, підписаної 10 листопада 2021 року.

США, за каденції Трампа, взяли на себе роль посередника між Росією та Україною. На пропозицію РФ, в Анкориджі, Аляска, у серпні 2025 р. відбулася двостороння зустріч очільників США та Росії. Перед початком зустрічі американський президент висунув Москві низку вимог, зокрема – негайне припинення вогню, початок прямих перемовин між Путіним і Зеленським, жорсткі наслідки у випадку відсутності перемир'я. Трамп недооцінив Путіна, який, в свою чергу, запропонував свої умови – припинення бойових дій і замороження лінії фронту за умови передачі Києвом усієї території Донецької і Луганської областей, які перебувають під контролем України [36].

Під час другого терміну Трампа в 2025 році США змінили свій підхід до надання підтримки Україні. Вашингтон пообіцяв 4,89 млрд доларів на підтримку Києва, здебільшого виділених на економіку, причому майже всі ці кошти були призначені для економічної допомоги. Адміністрація Трампа припинила пряме військове фінансування України влітку, замість цього створивши альтернативний механізм через спільну ініціативу НАТО PURL. Прямі виплати США в 2025 році становлять 5,3 млрд доларів, включаючи 4,54 млрд доларів на економічні програми та майже 62 млн доларів на програми безпеки [32].

Водночас, російсько-українська війна вплинула на політику США. Зовнішня політика США ґрунтується на концепції гуманітарного втручання, яке передбачає застосування збройної сили однією державою чи групою держав проти іншої держави для захисту прав людини (громадян цієї країни), тобто захист прав населення на території іншої держави без згоди її уряду» [11, с. 35]. Їже Жанг вважає, що США просували в Україні політику, яку Путін вважав екзистенційною загрозою, зокрема, підтримка намірів України інтегруватися в НАТО, і спроби Вашингтону перетворити її на західний бастион на кордонах Росії. Ці та інші чинники підштовхнули Путіна до вторгнення в Україну [50, с. 3].

Судячи з політики національної безпеки, оприлюдненої Байденом у 2022 році, російсько-українська війна змусила адміністрацію Байдена більше зосередитися на відносинах з Китаєм і Росією та розвитку подій у цих країнах. Байден вважав, що російське вторгнення в Україну планувалося протягом тривалого часу. Крім того, Сполучені Штати надали Україні майже рекордний обсяг допомоги в галузі безпеки, щоб забезпечити її здатність захищати себе, співпрацюючи з великою і стійкою міжнародною коаліцією. Сполучені Штати також сприяли розвитку незалежного і демократично обраного уряду України, а також надали підтримку мільйонам біженців, які були змушені покинути свої домівки. США ввели обмеження на ключові сектори економіки Росії, такі як аерокосмічна та оборонна промисловість. Згідно з доповіддю Байдена про стратегію національної безпеки, США посилюють оборону та стримування разом із союзниками по НАТО, особливо на східному фланзі Альянсу [50, с. 3].

Сполучені Штати витрачали значні кошти, надаючи військову допомогу низці країн світу, намагаючись не лише зміцнити їхню національну безпеку, але й посилити американський вплив на країни. Такий підхід обґрунтовують відповідні концепції військової допомоги: 1) зброя як інструмент впливу передбачає, що збільшення військової допомоги США сприяє поглибленню співпраці з урядом-реципієнтом і навпаки; 2) теорія самотньої суперпотуги припускає, що держава-реципієнт може виявляти непокору країні, що постачає зброю; 3) теорія зворотного важеля підтримує ідею про те, що суперпотуга може впасти в залежність від країн-реципієнтів, зокрема від ресурсів, розвідувальних даних тощо. Надмірна військова допомога може призвести до появи сильних регіональних акторів, які можуть не лише ігнорувати США, але й вести конфронтаційну політику [6, с. 261; 42, с. 281].

«Стратегія національної безпеки США» (СНБ-2022) визначає підвалини зовнішньої політики Вашингтона, передбачає глобальну стратегію, що охоплює такі засади: 1) концепцію гегемонії, згідно з якою Сполучені Штати є суперпотугою, що гарантує стабільність світового порядку, завдяки військовій могутності, авторитету та засобам економічного та політичного впливу на інші країни; 2) концепцію ліберальної гегемонії із збереженням домінуючої ролі США у світі, визнання лідерства країни іншими акторами [17, с. 75]; 3) концепцію ліберального реалізму, згідно з якою, попри анархічність міжнародної системи, держави, як члени світової спільноти дотримуються певних правил, отже, виникає потреба розвивати співробітництво з іншими акторами задля мирного співіснування.

У СНБ-2022 зазначено, що Сполучені Штати підтримуватимуть Україну у її боротьбі за свободу, допоможуть відновитись економічно та заохочуватимуть до інтеграції із ЄС [13]. Передбачається стримування КНР та поглиблення співпраці з союзниками по НАТО. Порівнюючи СНБ-2022 зі Стратегією 2018 р., очевидно, що Росія визнають джерелом реальної загрози, хоча вона не такого рівня як загроза з боку Китаю. США залишаються відданими зобов'язанням по НАТО, водночас, спрямують зусилля на розвиток потенціалу європейських союзників з метою унеможливити спроби Кремля застосувати силу, і дати союзникам змогу самостійно вести війну високої інтенсивності у разі необхідності за підтримки США. Стратегія враховує нарощування потенціалу стримування країн-сусідів Росії завдяки їхній завдавати їй значних втрат [1]. Таке формулювання свідчить про плани Сполучених Штатів зміцнювати обороноздатність України через посилення ударів по території Росії і використання ППО. СНБ-2022 має положення про можливість прямої передачі партнерам ефективних систем ураження, серед яких – ПКР *Harpoon* та РСЗВ *HIMARS*, що дає змогу Україні завдавати ударів по Росії, вести асиметричну війну.

У продовж 2014-2022 років Сполучені Штати та Україна прийняли низку документів, що визначали співробітництво двох сторін: 1) «Акт про підтримку свободи України 2014», згідно з яким Вашингтон надавав зброю, запровадив оборонну та енергетичну допомогу Києву [43]; 2) «Про введення санкцій проти РФ з метою забезпечення додаткової допомоги Україні, а також для інших цілей». На ґрунті цього закону Україна отримала статус «союзника США поза НАТО» [34]; 3) «Стратегію національної безпеки України», затверджену Указом Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/2015, яка закріпила норму про те, що зовнішня політика України ґрунтується на політиці європейської і євроатлантичної інтеграції та здійснюється на глобальному, регіональному, субрегіональному рівнях [16].

Військову допомогу, яку Сполучені Штати надавали Україні після 2022 р. регламентували відповідні закони, зокрема: 1) «Закон про додаткову підтримку України», який передбачав асигнування і військову допомогу Україні. Згідно з цим законом, Сполучені Штати виділили 40,1

млрд дол. Для допомоги Україні у відповідь на російське вторгнення [35]; 2) «Закон про додаткові асигнування в Україні на 2023 рік», який передбачається виділення додаткових коштів на військову та фінансову підтримку України [33]; 3) «Закон про ленд-ліз на захист демократії в Україні 2022 р.», підписаний у травні 2022 р. [44]. Закон про лендліз тимчасово скасовував певні вимоги, пов'язані з повноваженнями Президента надавати в позику або орендувати оборонні товари, якщо останні були призначені для уряду України або урядів інших східноєвропейських країн, які постраждали від вторгнення Росії в Україну. Президент США був зобов'язаний встановити прискорені процедури для забезпечення своєчасної доставки оборонних товарів, наданих в позику або оренду Україні відповідно до цього законопроекту.

З лютого 2022 року, Конгрес США ухвалив три пакети допомоги Україні на загальну суму 68 млрд доларів [21; 6, с. 264-265]: 1-й пакет у березні 2022 р. (13,6 млрд дол.), який охоплював 1,5 трильйона доларів на 2022 фінансовий рік; 2-й пакет у травні 2022 р. (40 млрд доларів); 3-й пакет у вересні 2022 р. (13,7 млрд доларів). Військова допомога трьох вище згаданих пакетів охоплювала такі компоненти: 1) короткострокова військова підтримка (17 млрд доларів) передбачала передачу американської зброї та закупленої у союзників, навчання українського військового персоналу та обмін розвідданими. Значна частина цього фінансування надходить через Українську ініціативу сприяння безпеці (USAI); 2) довгострокова військова підтримка (10,4 млрд доларів) – це гроші, які Україна могла використати для закупівлі зброї, здебільшого у США. Проте цю зброю потрібно було виготовити, тому часто виникала затримка в її постачанні; 3) військові операції США (\$9,6 млрд): навесні США направили близько 18 тис. військових до Європи для зміцнення оборони та стримування росії; 4) загальна підтримка Міністерства оборони (1,2 млрд доларів): охоплювала низку заходів, деякі з яких лише побічно пов'язані з Україною, щоб підготувати Міністерство оборони до майбутніх конфліктів [25; 6, с. 264-265].

На початку 2026 року зовнішня політика США щодо російсько-української війни змістилася в бік посередництва задля швидкого укладання мирної угоди та зменшення прямої фінансової допомоги, що кардинально відрізнялося від попередньої постійної військової підтримки. Адміністрація Трампа розпочала перемовини про 30-денне перемир'я та наголосила на посиленні ролі союзників по НАТО у фінансуванні військової допомоги для України, одночасно організовуючи складні територіальні перемовини.

Упродовж 2022–2026 рр. спостерігаємо зміну стратегії, оскільки друга адміністрація Трампа (2025-2026) прагне дистанціюватися від фінансування українських збройних сил, зосередившись на переговорах про врегулювання, включаючи пропозиції про 30-денне перемир'я. У 2025 році США продемонстрували зміну курсу, підтримуючи, а почасти натискаючи на Україну, щоб вона погодилася на територіальні поступки або замороження конфлікту. Водночас, Вашингтон санкціонує, разом із партнерами по НАТО, великі, а згодом і обмежені поставки зброї. До 2025 року США надали понад сто мільярдів доларів загальної допомоги, включаючи критично важливу зброю великої дальності та навчання [47]. До кінця 2025 року ця підтримка все більше фінансувалася та відшкодовувалася союзниками по НАТО та ЄС. Попри це, США зберегли значні економічні санкції проти Росії та Білорусі, погрожуючи 100% митами для країн, що купують російську нафту. Довгостроковою метою було послаблення здатності Росії вести війну в Східній Європі, зміцнення альянсу НАТО та дотримання міжнародних стандартів безпеки, намагаючись уникнути прямого конфлікту між США та Росією.

Вашингтона активно використовує дипломатію та лобіює мирні перемовини. Нинішня політика США базується на переконанні, що конфлікт є «нежиттєздатним» і має бути припинений через переговори. Адміністрація Трампа використовує свій вплив для просування «сталого рішення», яке може включати територіальні компроміси, що викликає дискусії щодо майбутнього суверенітету України [46]. США збільшили свою військову присутність у Європі до приблизно 80 000 військовослужбовців, розгорнувши додаткові сили в Польщі та країнах Балтії для стримування потенційної російської агресії проти членів НАТО. Вашингтон підтримав вступ Фінляндії та Швеції до Альянсу як стратегічну відповідь на вторгнення РФ.

Військова допомога США Україні спричиняє посилення геополітичної конкуренції, зокрема суперництва між США та Китаєм. Пекін активно розглядає можливість надання летальної підтримки Росії, включаючи зброю та боєприпаси, щоб наростити її військовий потенціал [40].

Висновки. Російсько-українська війна свідчить про зміни світового порядку. Постбіполярна епоха добігла кінця. Наслідком зміни системи міжнародних відносин стала зовнішня політика США

за каденції Д. Трампа, яка полягає у переоцінці зовнішньополітичних пріоритетів, відмови від ліберального світового порядку і пріоритетності національних інтересів з акцентом на конкуренцію.

Американо-українські відносини формувалися зі значними коливаннями у стратегії, від скептицизму щодо здатності України протистояти російській агресії на початку повномасштабної війни, до значної фінансової та військової допомоги. Роль Сполучених Штатів Америки важко переоцінити упродовж усього періоду війни, з 2014 по 2026 рр. Попри підйоми та спади в американо-українських відносинах, Вашингтон відіграв важливу роль у підсиленні обороноздатності України, і продовжує це робити, попри зміну підходу до України. Військова допомога США Україні посилює геополітичну конкуренцію з Китаєм.

Бібліографічний список :

1. Белесков М. Національна оборонна стратегія США 2022 р.: основні положення, оцінки і наслідки для України, НІСД. 14.12.2022. URL: <https://cutt.ly/wtY3R1xZ>.
2. Волкотруб Є. Гарантії безпеки для України без військової підтримки США працювати не будуть. Апостроф. 14 січня 2026. URL: <https://cutt.ly/itY3Taam>.
3. Гетьманчук А. Україна-США: від стратегії дозваної підтримки до стратегії перемоги. Центр «Нова Європа». 21 липня 2022 р. URL: <https://cutt.ly/ZtY3TOEK>.
4. Двостороння безпекова Угода між Україною та Сполученими Штатами Америки. Верховна Рада України. Документ 840_001-24. Підписання від 13.06.2024. URL: <https://surl.li/geeggs>
5. Довгопол Я. 2014 рік: США підтримкою України довели свою силу. 25.12.2014. URL: <https://cutt.ly/DtY3TBGr>.
6. Івасечко О., Лопушанський П. Військова допомога США Україні у протидії збройній агресії Росії у 2014–2023 рр. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політ. студії*. 2023. Випуск 49. С. 259-269. URL: <https://doi.org/10.30970/PPS.2023.49.32>
7. Івченко В. Стратегічні виклики та можливості для України у партнерстві з США. LB.ua. 31 січня 2024. URL: <https://cutt.ly/JtY3Yzpg>.
8. Із 2014 року США надали Україні майже один мільярд доларів на безпекову допомогу – посол США. Радіо Свобода. 23 квітня 2018. URL: <https://surl.li/zgqlpl>.
9. Ковальський, Б.П. Основні напрямки співпраці між Україною і Сполученими Штатами Америки (1991–2017 рр.). *Сторінки історії*, (46), 2018. С.213-225. URL: <https://doi.org/10.20535/2307-5244.46.2018.136749>.
10. Крупеня, І., & Логвин, І. (2025). Україна та Сполучені Штати Америки: двосторонні відносини та стратегічне партнерство на сучасному етапі. *Консенсус*, (1), 256-265. URL: <https://doi.org/10.31110/consensus/2025-01/256-265>.
11. Левенець А.В., Хріщева О.Г. Гуманітарна інтервенція як виняток з принципу невтручання у справи держав. *Вісник ОНУ. Правознавство*. Том 24 № 1(34) (2019). С. 32-40. URL: <https://surl.li/iebdoy>
12. Москаленко А. Що відбувається в американсько-українських відносинах: інтерв'ю з головою Інституту Американистики. Рубрика. 26 березня 2025. URL: <https://surl.li/aavwjv>.
13. Орлик В., Гриценко А. Основні положення нової Стратегії національної безпеки США. НІСД. 14.10.2022. URL: <https://cutt.ly/5tY3YMxA>.
14. Пайетт Дж. Українська армія стремиться йти по пути реформ. 25.01.2016. URL: <https://cutt.ly/YtY3UelK>.
15. Пашков, В. Відносини України та США напередодні повномасштабної російсько-української війни. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*, №50, 2024, 32-44. URL: <https://doi.org/10.31861/mhpi2024.50.32-44>
16. Про Стратегію національної безпеки України: Указ Президента України від 26.05.2015 р. № 287/2015. URL: <https://surl.lu/aodyln>.
17. Тихоненко І.В. Україна у зовнішньополітичній стратегії США за адміністрації Дж. Байдена: концептуальний вимір. Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку. 2023. № 1. С. 74–81. URL: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2023.1.10>
18. Худолій А.О. Американо-українські відносини в світлі викликів XXI століття. «Американська історія та політика»: науковий журнал. К.: «ІМБ», 2016. № 1. С. 115-122. URL: <https://cutt.ly/DtY3UfQc>
19. Черниш А. Роль США в російсько-українській війні: як і чому Вашингтон підтримує Україну? Аналітичний центр ADASTRA. 17 травня 2022 р. URL: <https://cutt.ly/ltY3UnYb>.
20. Циганюк В. Військова та гуманітарна допомога США Україні у 2014–2020 рр. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*: Збірник наукових статей. Чернівці: Чернівецький національний університет, 2021. Т. 43. С. 104-116 2021. URL: <https://doi.org/10.31861/mhpi2021.43.104-116> (.
21. Як США нарощували військову підтримку України з початку великої війни. Слово і Діло. 6 лютого 2023 р. URL: <https://cutt.ly/jtY3UPVa>.

22. Badhwar Colby. US-Ukraine Relations on the Rise. CEPA. May 7 2025. URL: <https://surl.lu/qdeugq>.
23. Belkin, Paul; Bowen, Andrew S.; Nelson, Rebecca M.; Welt, Cory. Russia's War Against Ukraine: U.S. Policy and the Role of Congress. 12.23.2024. URL: <https://www.congress.gov/crs-product/IF12277>
24. Burns R., Madhani A. and Yen H. Obama-Biden aid to Ukraine. AP. March 18, 2022. URL: <https://cutt.ly/OtY3UNFK>
25. Cancian M. Aid to Ukraine Explained in Six Charts. CSIS. Nov. 18, 2022. URL: <https://surl.li/hzvsfm>
26. Cooley A. What's Next for US-Russia Relations and the War in Ukraine? The Chicago Council on Global Affairs. Oct. 24, 2025. URL: <https://cutt.ly/DtY3U721>
27. Dettmer Jamie. Can Ukraine-US relations be repaired? Politico. March 3, 2025. URL: <https://cutt.ly/lY3Ia6e>
28. Fagan M. Americans' views of the war in Ukraine continue to differ by party. Pew Research Center. Feb. 14, 2025. URL: <https://cutt.ly/2tY3II5m> .
29. Gollom Mark. How successive U.S. administrations resisted arming Ukraine. CBC News. March 5, 2022. URL: <https://cutt.ly/mtY3ImjG>.
30. Gould-Davies Nigel. The Russia-Ukraine war has entered a new phase. IISS. 7th October 2025. URL: <https://cutt.ly/lY3IYGX>.
31. Herbst John E. Returning the US-Ukraine relationship to normalcy Atlantic Council. March 23, 2021. URL: <https://cutt.ly/zY3IAFq> .
32. How has US support for Ukraine changed during the Obama, Biden, and Trump administrations? UBN. Oct. 10, 2025. URL: <https://cutt.ly/ntY3ILL8>.
33. H.R.5692 – Ukraine Security Assistance and Oversight Supplemental Appropriations Act, 2024. 118th Congress (2023-2024). Congress.Gov. URL: <https://surl.lt/jlcsbi>.
34. H.R.5859 – Ukraine Freedom Support Act of 2014. Text: H.R.5859 – 113th Congress (2013-2014). 12.18.2014 Became Public Law No: 113-272. Congress Gov. URL: <https://surl.li/hqsgwl>.
35. H.R.7691 – Additional Ukraine Supplemental Appropriations Act, 2022. 117th Congress (2021-2022). Public Law No: 117-128 (05/21/2022). Congress.Gov. URL: <https://surl.li/nwtdyo>
36. Ignatov O., Lucian K. Beyond the Ukraine Summits: Five Realities after Three Years of War. International crisis Group. 2 August 2025. URL: <https://cutt.ly/OtY3I4zV>.
37. Lissner Rebecca and Warden John Kawika. Ukraine and the New Way of War. Learning the Right Lessons for the Conflicts of the Future. Foreign Affairs. February 17, 2026. URL: <https://cutt.ly/OtY3Odk>.
38. Made for minds (2014), G8 suspended as standoff between world powers and Russia escalates. URL: <https://cutt.ly/btY3OvdV>.
39. McFaul M. The U.S. and Ukraine need to reboot their relationship. Here's how they can do it. The Washington Post, August 23, 2021. URL: <https://cutt.ly/DtY3OYrn> .
40. Novak A. U.S. must «sustain» its involvement in Ukraine war, Secretary of State Antony Blinken says. CBS News. February 24, 2023. URL: <https://cutt.ly/mtY3OZeI>.
41. Obama Administration Turns Down Request from Ukraine for Weapons and Ammunition. Atlantic Council. March 14, 2014. URL: <https://cutt.ly/KtY3O1AZ>.
42. Salivan P., Brock F. T., Xiaojun Li. US Military Aid and Recipient State Cooperation. Foreign Policy Analysis. 7, 2011. № 3. P. 275–94. <https://doi.org/10.1111/j.1743-8594.2011.00138.x> .
43. S.2828 – Ukraine Freedom Support Act of 2014. 113th Congress (2013-2014). Congress.Gov. 12.1.2014. URL: <https://surl.li/ydelle>.
44. S.3522 – Ukraine Democracy Defense Lend-Lease Act of 2022. 117th Congress (2021-2022). Cogress.Gov. URL: <https://surl.li/xhvzbv>.
45. Stent A. How the war in Ukraine changed Russia's global standing. Brookings. April 2, 2025. URL: <https://cutt.ly/TtY3PeAC>.
46. Ukraine and Russia Sanctions. U.S. Department of State, 2024. URL: <https://cutt.ly/TtY3Pdmu>.
47. U.S. Security Cooperation with Ukraine. US Department of State. March 12, 2025. URL: <https://cutt.ly/ptY3Pz0v> .
48. Vindman A. Stop Tiptoeing Around Russia. It Is Time to End Washington's Decades of Deference to Moscow. Foreign Affairs. August 8, 2022. URL: <https://surl.li/ipgeccy>.
49. Zabakhidze R. Continuity and change in America's military partnership with Ukraine. Middle East Institute. Oct. 28, 2020. URL: <https://surl.li/wlpycg>
50. Zhang Y. Research on the Impact of the Russia-Ukraine War on the United States. *Proceedings of the International Conference on Global Politics and Socio-Humanities*. 21(1):1-5. Nov. 2023. URL: <https://doi.org/10.54254/2753-7048/21/20230010>.

Referenses:

1. Bielieskov, M. (2022). Natsionalna oboronna stratehiia SSHa 2022 r.: Osnovni polozhennia, otsinky i naslidky dlia Ukrainy [U.S. National Defense Strategy 2022: Main provisions, assessments, and implications for Ukraine]. NISD. <https://cutt.ly/wtY3R1xZ>
2. Volkotrub, Ye. (2026). Harantii bezpeky dlia Ukrainy bez viiskovoi pidtrymky SSHa pratsiuvaty ne budut

- [Security guarantees for Ukraine will not work without U.S. military support]. Apostrof. <https://cutt.ly/itY3Taam>
3. Hetmanchuk, A. (2022). Ukraina–SShA: Vid stratehii dozovanoi pidtrymky do stratehii peremohy [Ukraine–U.S.: From a strategy of limited support to a strategy of victory]. Tsentr “Nova Yevropa”. <https://cutt.ly/ZtY3TOEK>
 4. Verkhovna Rada Ukrainy. (2024). Dvostoronna bezpekova Uhoda mizh Ukrainoiu ta Spoluchenyymy Shtatamy Ameryky [Bilateral security agreement between Ukraine and the United States of America] (Document No. 840_001-24). <https://surl.li/geeggs>
 5. Dovhopol, Ya. (2014). 2014 rik: SShA pidtrymkoiu Ukrainy dovedly svoiu sylu [2014: The U.S. proved its strength through support for Ukraine]. <https://cutt.ly/DtY3TBGr>
 6. Ivasechko, O., & Lopushanskyi, P. (2023). Viiskova dopomoha SShA Ukraini u protydiv zbroinii ahresii Rosii u 2014–2023 rr. [U.S. military assistance to Ukraine in countering Russian armed aggression in 2014–2023]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya filosofsko-politychni studii*, 49, 259–269. <https://doi.org/10.30970/PPS.2023.49.32>
 7. Ivchenko, V. (2024). Stratehichni vyklyky ta mozhlyvosti dlia Ukrainy u partnerstvi z SShA [Strategic challenges and opportunities for Ukraine in partnership with the United States]. *LB.ua*. <https://cutt.ly/JtY3Yzpg>
 8. Radio Svoboda. (2018). Iz 2014 roku SShA nadaly Ukraini maizhe odyn miliard dolariv na bezpekovu dopomohu – posol SShA [Since 2014, the U.S. has provided Ukraine with almost one billion dollars in security assistance – U.S. ambassador]. <https://surl.li/zgqlpl>
 9. Kovalskyi, B. P. (2018). Osnovni napriamky spivpratsi mizh Ukrainoiu i Spoluchenyymy Shtatamy Ameryky (1991–2017 rr.) [Main directions of cooperation between Ukraine and the United States of America (1991–2017)]. *Storinky istorii*, 46, 213–225. <https://doi.org/10.20535/2307-5244.46.2018.136749>
 10. Krupenia, I., & Lohvyn, I. (2025). Ukraina ta Spolucheni Shtaty Ameryky: Dvostoronni vidnosyny ta stratehichne partnerstvo na suchasnomu etapi [Ukraine and the United States of America: Bilateral relations and strategic partnership at the present stage]. *Konsensus*, 1, 256–265. <https://doi.org/10.31110/konsensus/2025-01/256-265>
 11. Levenets, A. V., & Khrishcheva, O. H. (2019). Humanitarna interventsia yak vyniatok z pryntsyphu nevtruchannia u spravy derzhav [Humanitarian intervention as an exception to the principle of non-interference in state affairs]. *Visnyk ONU. Pravoznnavstvo*, 24(1), 32–40. <https://surl.li/iebdoy>
 12. Moskalenko, A. (2025). Shcho vidbuvaetsia v amerykansko-ukrainskykh vidnosynakh: Interviu z holovoiu Instytutu Amerykanistyky [What is happening in U.S.-Ukraine relations: Interview with the head of the Institute of American Studies]. *Rubryka*. <https://surl.li/aavwjv>
 13. Orlyk, V., & Hrytsenko, A. (2022). Osnovni polozhennia novoi Stratehii natsionalnoi bezpeky SShA [Main provisions of the new U.S. National Security Strategy]. *NISD*. <https://cutt.ly/5tY3YMxA>
 14. Payett, Dzh. (2016). Ukrainskaia armia stremitsia idti po puti reform [The Ukrainian army seeks to follow the path of reforms]. <https://cutt.ly/YtY3UeIK>
 15. Pashkov, V. (2024). Vidnosyny Ukrainy ta SShA naperedodni povnomasshtabnoi rosiisko-ukrainskoi viiny [Relations between Ukraine and the United States on the eve of the full-scale Russian-Ukrainian war]. *Istoryko-politychni problemy suchasnoho svitu*, 50, 32–44. <https://doi.org/10.31861/mhpi2024.50.32-44>
 16. Prezydent Ukrainy. (2015). Pro Stratehiiu natsionalnoi bezpeky Ukrainy: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 26.05.2015 № 287/2015 [On the National Security Strategy of Ukraine: Decree of the President of Ukraine No. 287/2015]. <https://surl.li/aodyln>
 17. Tykhonenko, I. V. (2023). Ukraina u zovnishnopolitychnii stratehii SShA za administratsii Dzh. Baidena: Kontseptualnyi vymir [Ukraine in the U.S. foreign policy strategy under the Biden administration: Conceptual dimension]. *Politychni problemy mizhnarodnykh system ta hlobalnoho rozvytku*, 1, 74–81. <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2023.1.10>
 18. Khudolii, A. O. (2016). Amerykano-ukrainski vidnosyny v svitli vyklykiv XXI stolittia [American-Ukrainian relations in light of the challenges of the 21st century]. *Amerykanska istoriia ta polityka*, 1, 115–122. <https://cutt.ly/DtY3UfQc>
 19. Chernysh, A. (2022). Rol SShA v rosiisko-ukrainskii viini: Yak i chomu Vashynhton pidtrymuie Ukrainu? [The role of the U.S. in the Russian-Ukrainian war: How and why does Washington support Ukraine?]. *ADASTRA*. <https://cutt.ly/ltY3UnYb>
 20. Tsyhaniuk, V. (2021). Viiskova ta humanitarna dopomoha SShA Ukraini u 2014–2020 rr. [U.S. military and humanitarian assistance to Ukraine in 2014–2020]. *Istoryko-politychni problemy suchasnoho svitu*, 43, 104–116. <https://doi.org/10.31861/mhpi2021.43.104-116>
 21. Slovo i Dilo. (2023). Yak SShA naroshchuvaly viiskovu pidtrymku Ukrainy z pochatku velykoi viiny [How the U.S. increased military support for Ukraine since the beginning of the full-scale war]. <https://cutt.ly/jtY3UPVA>
 22. Badhwar, C. (2025). US-Ukraine relations on the rise. *CEPA*. <https://surl.li/qdeugq>
 23. Belkin, P., Bowen, A. S., Nelson, R. M., & Welt, C. (2024, December 23). Russia’s war against Ukraine: U.S. policy and the role of Congress. *Congressional Research Service*. <https://www.congress.gov/crs-product/IF12277>
 24. Burns, R., Madhani, A., & Yen, H. (2022). Obama-Biden aid to Ukraine. *AP News*. <https://cutt.ly/OtY3UNFK>
 25. Cancian, M. (2022). Aid to Ukraine explained in six charts. *CSIS*. <https://surl.li/hzvsfm>

26. Cooley, A. (2025). What's next for US-Russia relations and the war in Ukraine? The Chicago Council on Global Affairs. <https://cutt.ly/DtY3U721>
27. Dettmer, J. (2025). Can Ukraine-US relations be repaired? Politico. <https://cutt.ly/lY3Ia6e>
28. Fagan, M. (2025). Americans' views of the war in Ukraine continue to differ by party. Pew Research Center. <https://cutt.ly/2tY3Il5m>
29. Gollom, M. (2022, March 5). How successive U.S. administrations resisted arming Ukraine. CBC News. <https://cutt.ly/mtY3ImjG>
30. Gould-Davies, N. (2025). The Russia–Ukraine war has entered a new phase. IISS. <https://cutt.ly/lY3IYGX>
31. Herbst, J. E. (2021). Returning the US-Ukraine relationship to normalcy. Atlantic Council. <https://cutt.ly/ztY3IAFq>
32. UBN. (2025). How has US support for Ukraine changed during the Obama, Biden, and Trump administrations? <https://cutt.ly/ntY3ILL8>
33. Ukraine Security Assistance and Oversight Supplemental Appropriations Act, H.R. 5692, 118th Cong. (2024). <https://surl.lt/jlcsbi>
34. Ukraine Freedom Support Act of 2014, H.R. 5859, 113th Cong. (2014). <https://surl.li/hqsgwl>
35. Additional Ukraine Supplemental Appropriations Act, H.R. 7691, 117th Cong. (2022). <https://surl.li/nwtdyo>
36. Ignatov, O., & Lucian, K. (2025). Beyond the Ukraine summits: Five realities after three years of war. International Crisis Group. <https://cutt.ly/OtY3I4zV>
37. Lissner, R., & Warden, J. K. (2026, February 17). Ukraine and the new way of war: Learning the right lessons for the conflicts of the future. Foreign Affairs. <https://cutt.ly/OtY3Odke>
38. Deutsche Welle. (2014). G8 suspended as standoff between world powers and Russia escalates. <https://cutt.ly/btY3OvdV>
39. McFaul, M. (2021). The U.S. and Ukraine need to reboot their relationship. Here's how they can do it. The Washington Post. <https://cutt.ly/DtY3OYrn>
40. Novak, A. (2023). U.S. must "sustain" its involvement in Ukraine war, Secretary of State Antony Blinken says. CBS News. <https://cutt.ly/mtY3OZeI>
41. Atlantic Council. (2014). Obama administration turns down request from Ukraine for weapons and ammunition. <https://cutt.ly/KtY3O1AZ>
42. Sullivan, P., Brock, F. T., & Li, X. (2011). US military aid and recipient state cooperation. Foreign Policy Analysis, 7(3), 275–294. <https://doi.org/10.1111/j.1743-8594.2011.00138.x>
43. Ukraine Freedom Support Act of 2014, S. 2828, 113th Cong. (2014). <https://surl.li/ydelle>
44. Ukraine Democracy Defense Lend-Lease Act of 2022, S. 3522, 117th Cong. (2022). <https://surl.li/xhvbv>
45. Stent, A. (2025). How the war in Ukraine changed Russia's global standing. Brookings. <https://cutt.ly/TtY3PeAC>
46. U.S. Department of State. (2024). Ukraine and Russia sanctions. <https://cutt.ly/TtY3Pdmu>
47. U.S. Department of State. (2025). U.S. security cooperation with Ukraine. <https://cutt.ly/ptY3Pz0v>
48. Vindman, A. (2022, August 8). Stop tiptoeing around Russia: It is time to end Washington's decades of deference to Moscow. Foreign Affairs. <https://surl.li/ipgocy>
49. Zabakhidze, R. (2020, October 28). Continuity and change in America's military partnership with Ukraine. Middle East Institute. <https://surl.li/wlpycg>
50. Zhang, Y. (2023). Research on the impact of the Russia-Ukraine war on the United States. Proceedings of the International Conference on Global Politics and Socio-Humanities, 21(1), 1–5. <https://doi.org/10.54254/2753-7048/21/20230010>

Malakhivskiy I. U.S.–Ukrainian Relations in the context of Russian aggression against Ukraine

The article examines US-Ukrainian relations during 2014-2026. The author examines the foreign policy approaches of US presidents to the formation of Washington's strategy towards Ukraine. Bilateral relations, as the author states, have developed with ups and downs, under the influence of a number of factors, bias, challenges, threats, national interests etc. The article reflects the positions of US presidents, from B. Obama to D. Trump, including his second term. In particular, the author emphasizes that one of the key shortcomings of the bilateral strategic partnership model was the lack of established forms of cooperation and value asymmetry in the systems of strategic priorities of the two states. At the beginning of the 2014 aggression, the Obama administration refrained from supplying weapons to Ukraine, and only in the second half of 2014 the US position began to change. Washington provided financial assistance, military equipment, etc. During his first term in 2017, Trump did not change the approach of his predecessor. The administration supported the implementation of reforms in Ukraine, provided military aid, certain types of lethal weapons, initiated additional sanctions against Russia, and strengthened the US military presence in NATO. At the beginning of its term, the Biden administration hesitated to provide military aid to Ukraine, but under pressure from Congress and the public, Washington began to provide

assistance to Kyiv. The United States began to supply defensive weapons and provide funds for military aid. Washington also imposed sanctions on a number of individuals and organizations, the Russian President, representatives of the Russian elite, Russian legislative bodies, defense and technology companies, state-owned enterprises, and international mediators. During 2022-2026, we observe a change in strategy, as the second Trump administration distanced itself from financing the Armed Forces of Ukraine and focused on negotiations to resolve the war. During 2025-2026, the United States changed its foreign policy course towards Ukraine and its allies, pressuring Kyiv to agree to territorial concessions. At the same time, Washington sanctioned the cessation of arms supplies, demanding payment for them. Despite the ups and downs in US-Ukrainian relations, Washington has played an important role in strengthening Ukraine's defense capabilities, and continues to do so, despite the change in its strategic approach to Ukraine.

Keywords: USA, Ukraine, bilateral relations, Russian-Ukrainian war, Russian aggression.

ВИМОГИ ДО АВТОРСЬКИХ ОРИГІНАЛІВ СТАТЕЙ

Редакційна колегія приймає до друку статті виключно за умови їх відповідності вимогам МОН України.

Стаття повинна містити в явному чи неявному вигляді такі елементи, як:

- постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями;
- формулювання мети статті (постановка завдання);
- аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор;
- виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття;
- виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів;
- висновки до даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

До публікації в журналі приймаються наукові праці, які раніше не були опубліковані. За точність цитування та наведених у статтях наукових фактів, цифр, інших відомостей відповідають автори. Редколегія може не поділяти світоглядних переконань та концептуальних позицій авторів. У разі необхідності редакційна колегія може відправити статтю автору на доопрацювання. Редколегія залишає за собою право редагування текстів статей.

Статті, автори яких не мають наукового ступеня, супроводжуються *рецензією* доктора наук за фахом публікації або витягом із протоколу засідання кафедри про рекомендацію до друку.

Усі статті, які подаються до журналу, піддаються сліпому рецензуванню.

Публікація статей в межах черги надходження та зареєстрованого обсягу журналу є **безкоштовною**. В першу чергу розглядаються з метою публікації статті англійською мовою.

Орієнтовний обсяг статті, включаючи ілюстрації та таблиці – 16-20 тис. друкованих знаків разом із пробілами.

Вимоги для оформлення тексту: текст набирається в редакторі Microsoft Word for Windows; береги: верхній, нижній – 20 мм, правий – 10 мм, лівий – 30 мм; шрифт Times New Roman, кегель 12 пт, інтервал – 1; абзацний відступ – 10 мм. Вирівнювання тексту: по ширині (переноси слів не допускаються, між словами допускається тільки один пробіл, табуляцію не застосовувати).

Важливо звернути увагу на наступне: необхідно використовувати **кутові лапки** «Текст»; розрізняти символи **defіс і тире** (тире відокремлюється з обох боків пропусками і довше дефіса); виставляти **нерозривні пробіли** між ініціалами та прізвищем, сторінкою і відповідним номером у посиланнях та списку використаних джерел, між датою і роком тощо (напр. В. С. Стуса; с. 22–28; 27 березня 2016 р.; м. Київ); по тексті **уніфікувати скорочення** (напр. зупинитися на одному з варіантів – 2014 р. або 2014 рік); розшифровувати **абрєвіатури** при першому згадуванні і лише відтак вживати надалі; між словами залишати по одному пробілові (прибрати *зайві пробіли*).

Рисунки і таблиці оформляються згідно чинного держстандарту. Схеми, графіки, діаграми, формули і таблиці повинні бути складені безпосередньо в текстовому редакторі і розміщені строго в межах зазначених вище розмірів сторінки. Таблиці формуються в редакторі за допомогою пункту меню «Таблиця». Формат таблиць лише книжковий.

Рукопис статті подається в електронному вигляді, виконаний у текстовому процесорі MS Word for Windows (збережений у форматі doc або rtf), який надсилається на електронну адресу: **politlifejournal@gmail.com** із зазначенням латиницею прізвища автора/авторів (наприклад: Nagornyak).

Перелік літературних джерел розташовується або за алфавітом, або в порядку їх використання після тексту статті з підзаголовком «**Бібліографічний список:**» та оформлюється згідно з вимогами ДСТУ 8302:2015 і виконується мовою оригіналу. Бажано, за наявності, надавати DOI-адресу цитованого матеріалу. Джерела в переліку посилань **нумеруються вручну** (без використання функції меню Word «Формат – Список – Нумерований»). Посилання на літературу в тексті подаються за таким зразком: [5, с. 87], де 5 – порядковий номер джерела за списком літератури, 87 – сторінка. Посилання на декілька джерел одночасно подаються таким чином: [3, с. 5-6] або [3, с. 145; 5, с. 25; 7, с. 348]. Якщо в Бібліографічному списку є хоча б одне видання кирилицею, після нього вміщується References – бібліографічний список у «латинізованому» вигляді: в ньому всі кириличні літери транслітеруються латиницею. Для автоматичної транслітерації кирилических джерел можна скористатися сайтами та <https://slovnuk.ua/translit.php> – для українських джерел.

Структура статті: УДК, ORCID-ідентифікатор автора, прізвище та ініціали автора, назва статті, анотація та ключові слова українською мовою, текст статті, бібліографічний список, бібліографічний список (References) латиницею; прізвище та ініціали автора, назва статті, анотація та ключові слова англійською мовою. Обсяг кожної з анотацій – українською та англійською мовою – не менше 1800 знаків, враховуючи пробіли та не враховуючи ключові слова.

Реєстрацію в системі ORCID можна здійснити за адресою: <https://orcid.org/>

Зразок оформлення статті:

УДК

ORCID-ідентифікатор автора

Прізвище та ініціали автора, назва організації

НАЗВА СТАТТІ

Анотація (не менше 1800 знаків) та ключові слова українською мовою

Текст статті

Бібліографічний список:

References:

ПІБ, Назва статті, анотація (не менше 1800 знаків), та ключові слова англ. мовою

Приклад оформлення Бібліографічного списку:

1. Андріяш В. Державна етнополітика України в умовах глобалізації. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. 328 с.
2. Оцінка спеціальними службами Данії актуальних загроз національній безпеці. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/otsinka-spetsialnomy-službamy-daniyi-aktualnykh-zahroz>.
3. Медіаспоживання українців в умовах повномасштабної війни. Опитування ОПОРИ. ОПОРА. 01.06.2022. URL : https://www.oporaua.org/report/polit_ad/24068-mediaspozhyvannia-ukrayintsiv-v-umovakh-rovnomasshtabnoyi-viini-opituvannia-opori.
4. Рибій О.В. Процеси трансформації політичних інститутів: етапи та рушії : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.01. Київ : ППІЕНД ім. І. Ф. Кураса, 2011. 15 с.
5. Корупційні ризики. НАЗК. 2023. URL: https://antycorportal.nazk.gov.ua/risks/catalog/?search=&organ_owner_id=152&fl=1&page=8.
6. Безуглий П. Г. Чинники та наслідки міграційного руху в Україні. *Політичне життя*. Вінниця, 2018. № 3. С. 4-9. DOI: 10.31558/2519-2949.2018.3.1.
7. Люстрація в Україні як засіб легітимації нового політичного режиму / Бондаренко С. В., Зайченко І. А., Нагорняк Т. Л. [та ін.]. *Політичне життя*. Вінниця, 2018. № 2. С. 14-18. DOI: 10.31558/2519-2949.2018.2.2.
8. Польовий М. А. Політичні процеси: теорія та практика моделювання : монографія. Одеса: Фенікс, 2011. 288 с.
9. За 2022-2023 роки кількість людей з інвалідністю зросла на 110-300 тисяч. *Скільки-скільки?*. URL: https://web.archive.org/web/20250915060839/https://skilky-skilky.info/narazi-liudy-z-invalidnistiu-ziberezhenoiu-pratsezdatnistiu-skladaiut-20-naseleattia-pratsezdatnoho-viku/?utm_source.
10. Sassen S. Borders, Walls, and Crumbling Sovereignty. *Political Theory*. 2012. № 40 (1). P. 116–122. URL: <http://www.saskiasassen.com/PDFs/publications/Borders-Walls-and-Crumbling-Sovereignty.pdf>.
11. Scammell M. Political marketing: Lessons for political science. *Political studies*. 1999. № 47 (4). P. 718–739.
12. Zhang L. City branding and Olympic effect: A case study of Beijing. *Cities*. 2009. Vol. 26. No. 5. P. 245–254.

Приклад оформлення розділу *References* для поданого вище бібліографічного списку:

1. Andriyash V. (2013) Derzhavna etnopolityka Ukrainy v umovakh hlobalizatsiyi (State ethnopolitics of Ukraine in the conditions of globalization). Mykolayiv : Vyd-vo CHDU im. Petra Mohyly, 328 p.
2. Otsinka spetsialnymy sluzhbamy Danii aktualnykh zahroz natsionalnii bezpetsi (Danish Special Services' assessment on current threats to national security). National Institute for Strategic Studies. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/otsinka-spetsialnymy-sluzhbamy-daniyi-aktualnykh-zahroz>
3. Mediaspozhyvannya ukrayintsiv v umovakh povnomasshtabnoyi viyny. Opytuvannya OPORI (Media consumption of Ukrainians in conditions of full-scale war. OPORA survey). OPORA. 01.06.2022. URL : https://www.oporaua.org/report/polit_ad/24068-mediaspozhyvannya-ukrayintsiv-v-umovakh-povnomasshtabnoyi-viini-opituvannia-opori
4. Rybii O.V. (2011) Protsesy transformatsii politychnykh instytutiv: etapy ta rushii : avtoref. dys. ... kand. polit. nauk : 23.00.01 (Processes of transformation of political institutions: stages and drivers: abstract of thr thesis ... Ph.D. on Political Sciences). Kyiv : IPiEND im. I. F. Kurasa, 15 s.
5. Koruptsiini ryzyky (Corruption risks). NAZK (NACP). 2023. URL: https://antycorportal.nazk.gov.ua/risks/catalog/?search=&organ_owner_id=152&f1=1&page=8
6. Bezuglyi P. G. Chynnyky ta naslidky` migracijnogo ruxu v Ukraini (Factors and effects of migrations in Ukraine). *Politychne zhyttya (Political life)*. Vinnytsya, 2018. # 3. S. 4-9. DOI: 10.31558/2519-2949.2018.3.1.
7. Lyustraciya v Ukraini yak zasib legitymaciyi novogo politychnogo rezhymu (Lustration in Ukraine as the mean of new political order legitimation) / Bondarenko S. V., Zajchenko I. A., Nagornyak T. L. [ta in.]. *Politychne zhyttya (Political life)*. Vinnytsya, 2018. # 2. P. 14-18. DOI: 10.31558/2519-2949.2018.2.2
8. Polovyi M. A. Politychni procesy: teoriya ta prakty`ka modelyuvannya (Political processes: theory and practice) : monograph. Odesa: Feniks, 2011. 288 p.
9. Za 2022-2023 roky kil'kist' lyudey z invalidnistyu zroslo na 110-300 tysyach. *Skilky-skilky*. URL: https://web.archive.org/web/20250915060839/https://skilky-skilky.info/narazi-liudy-z-invalidnistiu-zi-zberezhenoiu-pratsezdatnistiu-skladaiut-20-naseleattia-pratsezdatnoho-viku/?utm_source
10. Sassen S. Borders, Walls, and Crumbling Sovereignty. *Political Theory*. 2012. № 40 (1). P. 116–122. URL: <http://www.saskiasassen.com/PDFs/publications/Borders-Walls-and-Crumbling-Sovereignty.pdf>
11. Scammell M. Political marketing: Lessons for political science. *Political studies*. 1999. № 47 (4). P. 718–739.
12. Zhang L. City branding and Olimpic effect: A case study of Beijin. *Cities*. 2009. Vol. 26. No. 5. P. 245–254.

Стаття обов'язково супроводжується **авторською довідкою** із зазначенням прізвища, імені, по-батькові (повністю); ORCID-ідентифікатора, наукового ступеня, вченого звання, посади, місця роботи, а також робочої, домашньої адреси і телефонів, адреси електронної пошти; назви статті.

Рукописи статей та диски авторам не повертаються.

Тел. для довідок: (099) 35-95-943

E-mail: politlifejournal@gmail.com

politzhyttya@i.ua

Науковий журнал
ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ

Виходить чотири рази на рік
№ 2, 2026 р.

Свідоцтво КВ 22504-12404ПР від 27.01.2017
Ідентифікатор медіа R30-03165 від 14.03.2024
Тираж 300 прим. Замовлення №PL-26-2

Адреса редакції:

21021, м. Вінниця, вул. 600-річчя, 21, к.418.
Тел.: гол. ред.: (0432) 508-779;
відп.секр.: (099) 35-95-943;
e-mail: politlifejournal@gmail.com
polit-period.div@donnu.edu.ua

Адреса видавця:

Донецький національний університет імені Василя Стуса
21021, м. Вінниця, вул. 600-річчя, 21
тел.: +380 432 50 89 37
e-mail: res.pro-rector@donnu.edu.ua
Свідоцтво ДК №5945 від 15.01.2018

Дизайн обкладинки: І. О. Мельничук
Переддрукарська підготовка видання: М. В. Дубель
Технічний редактор: М. В. Дубель

Підписано до друку 20.04.2026. Формат 60x84/8. Папір офсетний.
Друк різнографічний. Ум. друк. арк. 24,2. Обл. видавн. арк. 24,1
